

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN
VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

SAMARQAND IQTISODIYOT VA SERVIS INSTITUTI

**A. BEKTEMIROV, A.B. TANIYEV, E.A. NOZIMOV, A.A.
TURAYEV**

SUG'URTA NAZARIYASI

O'QUV QO'LLANMA

SAMARQAND 2024

UO'K: 368.01(075)

S 99

KBK: 65.9ya73

A. Bektemirov, A.B. Taniyev, EA. Nozimov, A.A. Turayev.

Sug'urta nazariyasi [Matn]: **o'quv qo'llanma** / Samarqand iqtisodiyot va servis instituti – Samarqand.: "STEP-SEL" MCHJ nashriyoti, 2024 - 470 bet.

Taqrizchilar:

A.M. Karimova – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti, Bank ishi kafedrası mudiri, v.b. professor.

Z.O. Axrorov – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti Samarqand filiali "Moliya, soliq va bank ishi" kafedrası dotsenti, PhD.

Ushbu o'quv qo'llanmada iqtisodiyotda sug'urtaning mohiyatini tavsiflovchi yo'nalishlar majmui: sug'urta tasnifi, sug'urta munosabatlarining shakllari va huquqiy asoslari, sug'urta tariflarini shakllantirish asoslari; shaxsiy va mulkiy sug'urtaning iqtisodiy mazmuni ochib beriladi. Jahon iqtisodiy tizimining tarkibiy qismi sifatida sug'urta bozoriga alohida e'tibor qaratilmoqda. O'quv qo'llanma materiallari sug'urta operatsiyalarini tartibga soluvchi nazariy amaliy, qonunchilik va me'yoriy huquqiy qoidalarni aks ettiradi.

Shuningdek, mamlakatda sug'urta sohasining salohiyatini yanada oshirishda davlat tomonidan amalga oshirilayotgan chora – tadbirlarlarning asosiy yo'nalishlari amaliy ma'lumotlar bilan boyitilib, nazariy jihatdan yoritilgan.

O'quv qo'llanma **60411000 – Investitsion loyihalarga xizmat ko'satish va moliyalashtirish** ta'lim yo'nalishlari talabalariga tavsiya etiladi.

O'quv qo'llanma institut Kengashining 2024 - yil 27 - noyabrdagi majlisda muhokama qilingan va nashrga tavsiya etilgan. (4-sonli majlis bayoni).

ISBN: 978-9910-702-20-4

© A.Bektemirov va b., SamISI. 2024 y.

© "STEP-SEL" MCHJ nashriyoti. 2024 y.

MUNDARIJA

KIRISH	7
I BOB. SUG'URTANING MOHIYATI VA UNING IQTISODIY AHAMIYATI.....	10
1.1 Sug'urtaning paydo bo'lishi va rivojlanishi	10
1.2. "Sug'urtaning asosiy tushunchalari"	14
1.3. Sug'urtaning iqtisodiy tizimdagi o'rni.	18
1.4. Sug'urtaning jamiyatga va iqtisodiyotga ta'siri	23
Mavzu bo'yicha nazorat savollari:	26
II BOB. SUG'URTA NAZARIYASINING ASOSIY TAMOIYILLARI	30
2.1. Sug'urta risklarini taqsimlash va qayta taqsimlash	30
2.2. Sug'urta mukofotlari va tovonlari	43
2.3. Sug'urta va xavf-xatarlarni boshqarish	57
2.3. Sug'urta shartnomalarining huquqiy asoslari.....	61
Nazorat savollari	64
III BOB. SUG'URTA BOZORINING RIVOJLANISHI VA UNING TURLARI	68
3.1. Sug'urta bozorining tashkil etilishi va rivojlanishi	68
3.2. Sug'urta bozorlarida raqobat muhiti	74
3.3. Sug'urtaning turlari: hayot sug'urtasi va umumiy sug'urtasi.....	81
3.4. Sug'urta bozorida ishtirok etuvchi sub'ektlar	87
Nazorat savollari	93
IV BOB. SUG'URTADA TAVAKKALCHILIK VA RISKLARNI BAHOLASH	96
4.1. Tavakkalchilikning mohiyati va turlari	96
4.2. Sug'urtada tavakkalchiliklarni baholash usullari	102
4.3. Risklarni segmentasiya qilish.....	106
4.4. Tavakkalchiliklarni kamaytirish strategiyalari.....	109
Nazorat savollari	113

V BOB. SUG'URTA MUKOFOTLARI VA ULARNI HISOBLASH NAZARIYASI.....	116
5.1. Sug'urta mukofotning mohiyati va ahamiyati.....	116
5.2. Sug'urta mukofotlarini hisoblashdagi omillar.....	118
5.3. Sug'urta mukofotlarining turlari va shakllari.....	123
5.4. Mukofotlarni aniqlashning metodlari va modellari.....	129
Nazorat savollari	134
VI BOB. QAYTA SUG'URTALASH VA UNING AHAMIYATI	136
6.1. Qayta sug'urtalash tushunchasi va uning mohiyati.....	136
6.2. Qayta sug'urta shartnomalarining turlari	140
6.3. Qayta sug'urtalashning iqtisodiy ahamiyati.....	144
6.4. Milliy va xalqaro qayta sug'urta bozorlari.....	149
Nazorat savollari:	152
VII BOB. SUG'URTADA EHTIMOL NAZARIYASINING QO'LLANILISHI.....	156
7.1. Ehtimol nazariyasining sug'urtadagi roli	156
7.2. Risklarni ehtimoliy baholash usullari.....	160
7.3. Sug'urtada ehtimoliy modellash.....	180
7.4. Ehtimol nazariyasi va sug'urta premiyalarini hisoblash	183
Nazorat savollari:	187
VIII BOB. SUG'URTA QONUNCHILIGI VA HUQUQIY TARTIBGA SOLISH.....	190
8.1. Sug'urtaning huquqiy asoslari. Maxsus sug'urta qonunchiligi	190
8.2. Sug'urta shartnomasi va sug'urta shartnomasining muhim shartlari	192
8.3. Sug'urta faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish: O'zbekiston va xalqaro tajriba.....	195
Nazorat savollari:	205
IX BOB. SUG'URTA KOMPANIYALARINING MOLIYAVIY BARQARORLIGI.....	208
9.1. Sug'urta kompaniyalarining moliyaviy resurslari.....	208

9.2. Sugʻurtada aktivlar va passivlarni boshqarish.....	212
9.3. Sugʻurta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini taʼminlash	216
9.4. Sugʻurta kompaniyalari bankrotligi va uni oldini olish choralari	220
Nazorat savollari:	224
X BOB. SUGʻURTA TOVONLARI VA ULARNI HISOBLASH NAZARIYASI	227
10.1. Sugʻurta tovonni tushunchasi va uning ahamiyati	227
10.2. Sugʻurta tovonlarini hisoblash usullari	232
10.3. Sugʻurta tovonlarining toʻlanish shartlari va jarayoni.....	236
10.4. Sugʻurta tovonlari va premiyalar oʻrtasidagi bogʻliqlik.....	239
Nazorat savollari:	243
XI BOB. SUGʻURTA VA IJTIMOIIY HIMOYA.....	245
11.1. Sugʻurtaning ijtimoiy himoya tizimidagi oʻrni	245
11.2. Ijtimoiy sugʻurta turlari va ularning ahamiyati	250
11.3. Ijtimoiy himoyaning sugʻurta orqali taʼminlanishi	254
11.4. Ijtimoiy himoyada sugʻurta kompaniyalarining roli	260
Nazorat savollari:	264
XII BOB. SUGʻURTADA KORPORATIV BOSHQARUV	267
12.1. Korporativ boshqaruvning mohiyati va ahamiyati.....	267
12.2. Sugʻurta kompaniyalarida korporativ boshqaruv modellari.....	271
12.3. Korporativ boshqaruv va mas'uliyat.....	275
12.4. Sugʻurta kompaniyalarida shaffoflik va korporativ etika	279
Nazorat savollari:	283
XIII BOB. SUGʻURTADA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI VA RAQAMLI TRANSFORMASIYA	286
13.1. Axborot texnologiyalarining sugʻurta sohasidagi ahamiyati	286
13.2. Sugʻurta kompaniyalarida raqamli transformasiya jarayonlari..	291
13.3. Raqamli texnologiyalar asosidagi sugʻurta xizmatlari	295
13.4. Sugʻurta faoliyatida maʼlumotlar xavfsizligi	300
Nazorat savollari:	304

XIV BOB. SUG‘URTADA SOLIQQA TORTISH TIZIMI.....	307
14.1. Sug‘urta kompaniyalarining soliqqa tortilishi	307
14.2. Sug‘urtada soliq imtiyozlari va ularning ta’siri.....	310
14.3. Sug‘urta kompaniyalarining moliyaviy faoliyati va soliqlar.....	315
14.4. Milliy va xalqaro sug‘urta soliq siyosati	318
Nazorat savollari:	323
XV BOB. SUG‘URTADA XALQARO TAJRIBA VA UNING RIVOJLANISHI.....	326
15.1. Dunyoda sug‘urta bozorlarining rivojlanish tendensiyalari	326
15.2. Sug‘urta tizimlarining milliy va xalqaro farqlari	330
15.3. Xalqaro sug‘urta tashkilotlari va ularning roli	335
15.4. Sug‘urta sohasida xalqaro standartlar va tavsiyalar	339
Nazorat savollari:	343
GLOSSARIY	346
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI.....	388

KIRISH

Sug'urta o'zining dastlabki shakllanish jarayonida inson amaliy faoliyatining eng qadimgi sohalaridan biri hisoblanadi. Aslida u tovar pul munosabatlaridan oldin paydo bo'lgan va rivojlangan. Inson faoliyati har doim kelajakning noaniqligi, xavfni tushunish istagi, kutilmagan va istalmagan voqealarni oldindan bilish qobiliyati bilan bog'liq bo'lib, ularni ma'lum bir qoida tariqasida oldindan bilib bo'lmaydi. Bu noaniqlik, tabiiy istak, xohish sifatida, agar o'z borlig'ini yaxshilamasa, hech bo'lmaganda xavfni kamaytirmasa, kelajak uchun qo'rquvni vahimani keltirib chiqaradi.

Inson ruhning ma'lum bir ta'siri sifatida tushuniladigan qo'rquv vahima me'yordan ortiq bo'lsa, odamning irodasini falaj qilsa yoki uning roli ijobiy deb tan olinsa, salbiy rol o'ynaydi. Chunki u odam uchun xavfni zararsizlantiradi, harakat qilish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi va shu orqali qo'rquvni olib tashlaydi. Uning mavjudligi xavfsiz sharoitlarni ta'minlash bo'yicha ushbu ijobiy faoliyat, uy xo'jaliklari, yordamch xo'jaliklarva biznes tuzilmalari yoki jamoat hokimiyati institutlari haqida gapirayotganimizdan qat'iy nazar, himoya inson faoliyatida himoya funksiyasini shakllantirish va rivojlantirish sifatida tavsiflanishi kerak.

Sug'urta ilmiy bilimlar sohasi sifatida sug'urtaning tabiati bo'yicha turli nuqtai nazarlarning mavjudligi bilan ajralib turadi. Sug'urta deganda boshlanishi tasodifiy bo'lgan xavf-xatarlarga qarshi kurashda moddiy yordam mexanizmi tushuniladi. Shu bilan birga, jamg'arib boriladigan iqtisodiy mexanizmlar va sug'urta modellari an'anaviy shakllarni istisno qilmaydi, balki to'ldiradi. Ular esa pul mablag'larining maxsus sug'urtaviy fondlarini shakllantirish va ularni mulkiy yo'qotishlardan, sug'urta hodisalari sodir bo'lganda daromadlarni moliyalashtirish maqsadida keyinchalik taqsimlashda foydalanish bilan bog'liqdir. Bu yerda sug'urta himoya shakli sifatida ob'ektiv ravishda sug'urta fondining maqsadli xususiyatiga ega bo'lgan pul yoki boshqa materiallarga (tabiiy sug'urta holatida) resurslarni qondirishni nazarda tutishi juda muhimdir.

Sug'urta har doim munosabatlarning eventual(yakuniy) xususiyatini ob'ektiv ravishda shakllantiradigan mol-mulkni, daromadni yo'qotish bilan bog'liq bo'lgan tabiatida noqulay bo'lishi mumkin bo'lgan kelajakdagi voqealarga qaratilgan. Shaxs, tashkilot, davlat organi maxsus sug'urta fondida to'plangan mablag'larga ega bo'lishi kerak. Ular kelajakda nomaqbul tasodifiy hodisa yuz berishining og'irligini yumshatish zaruriyatini qondirishi mumkin. Ushbu nomaqbul hodisalar tasodifiy hodisaning xususiyatiga ega bo'lib, ular amalga oshishi yoki oshmasligi mumkin.

Asosiy holat sug'urta qildiruvchini yo'qotish, mol-mulk yoki daromadni yo'qotishdan himoya qilishni ta'minlaydigan sug'urta shaxs, oila, tashkilot va davlatning o'zi sifatida hayot sifatini yaxshilash muammolarini hal qilish uchun mo'ljallanganligida ko'rilishi kerak. Inson xavflarni aniqlashiga, ularni zararning taxminiy miqdori bilan ham, istalmagan sug'urta hodisasi ehtimoli bilan ham aniqlashiga ishonch hosil qiladi. Buning uchun maxsus sug'urta fondida yetarli resurslarni to'plash bilan birga, odam o'z hayoti uchun qulay sharoit yaratadi va shu bilan kelajak oldidagi qo'rquvlarini yo'q qiladi. Agar bu sodir bo'lmasa, unda odam o'zi uchun barcha xavf va oqibatlarni noto'g'ri tushunish holatida qoladi. Shu bilan tabiatning kuchlari yoki iqtisodiy inqirozlar va halokatli bo'lishi mumkin bo'lgan boshqa istalmagan ijtimoiy hodisalar oldida himoyasiz qoladi. Bunday holda ta'sirning tabiati shaxs uchun halokatli bo'ladi.

Bozor munosabatlarining rivojlanishi bilan birga sug'urta inson manfaatlarini himoya qilish xizmatlarida bozor tomonidan ob'ektiv talab qilinadigan xarakterga ega bo'ladi. Rivojlanayotgan ushbu soha biznesning mustaqil turiga aylanadi, lekin bu fuqarolarni sug'urta himoyasi davlatning ijro etuvchi hokimiyatining turli institutlari: pensiya, ijtimoiy ta'minot, tibbiy sug'urta tizimi tomonidan amalga oshirilishini istisno qilmaydi.

Zamonaviy sug'urta institutlari milliy iqtisodiyotda investitsiya siyosatini olib borishda muhim rol o'ynaydigan katta miqdordagi pullarni safarbar qiladi. Bu bilan ijtimoiy barqarorlik va kelajakka ishonchni ta'minlash tizimi shakllanadi. Kelajakda o'zini mustahkam va

barqaror shaxs, tashkilot sifatida ko'rish istagi, istalmagan tasodifiy hodisa ehtimolini nazarda tutgan holda, sug'urtaning turli shakllarida qondirishga mo'ljallangan eng muhim ehtiyojdir. Agar inson xavf-xatarlardan xabardor bo'lsa, ularni baholashga qodir bo'lsa, sug'urta fondi shaklida zarur resurslarga ega bo'lsa, deyarli barcha faoliyat sug'urta bilan qamrab olinishi mumkin.

Xavfni baholash xavf massasi sohasida ham, tasodifiy hodisa ehtimolida ham yotadi. Shunday qilib, sug'urtaga qabul qilinishi mumkin bo'lgan sug'urta xavfi va sug'urta noaniqligi tushunchasini ajratish kerak. Ikkinchisi endi an'anaviy yoki klassik sug'urta shakllari bilan qamrab olinmaydi. "Sug'urta" fanining bo'lajak bakalavrlar uchun o'rganish majburiy bo'lgan fanlar sirasiga kiritilishi kelajakdagi noaniqlik sharoitida odamlarni real iqtisodiy himoya qilishni ta'minlaydigan vositalar va mexanizmlarga doir zarur bilim, ko'nikma va malakalarni singdirish uchun mo'ljallangan. "Sug'urta" fanini o'quv fani sifatida zarur va majburiy kompetensiyalar: bilim, malaka va ko'nikmalar to'plami bilan muvaffaqiyatli o'zlashtirganlar uchun sug'urta san'at kabi foydali bo'lishi mumkin.

I BOB. SUG'URTANING MOHIYATI VA UNING IQTISODIY AHAMIYATI

Reja:

- 1.1 Sug'urtaning paydo bo'lishi va rivojlanishi.**
- 1.2. Sug'urtaning asosiy tushunchalari.**
- 1.3. Sug'urtaning iqtisodiy tizimdagi o'rni.**
- 1.4. Sug'urtaning jamiyatga va iqtisodiyotga ta'siri.**

Tayanch iboralar: tavakkalchilikni boshqarish, sug'urta polisi, moliyaviy himoya, xavfni taqsimlash, qayta sug'urta, qoplanadigan zarar, tavakkalchilik koeffitsienti, bozor barqarorligi, sug'urta talablari, moliyaviy barqarorlik, iqtisodiy rivojlanish

1.1 Sug'urtaning paydo bo'lishi va rivojlanishi

Sug'urta — bu insonlar va tashkilotlar hayotidagi xavflarni boshqarish va ulardan kelib chiqadigan moliyaviy zararlarni kompensatsiya qilishga qaratilgan tizimdir. Sug'urtaning asosiy maqsadi mijozlarning moliyaviy barqarorligini ta'minlash va turli tavakkalchiliklarni boshqarishdir. Sug'urtaning paydo bo'lishi inson jamiyatining qadimiy davrlariga borib taqaladi, chunki odamlar har doim o'zlarining mol-mulki, hayoti va faoliyatini turli tabiiy va iqtisodiy xavflardan himoya qilish yo'llarini izlashgan.

Sug'urtaning paydo bo'lishi

Sug'urta tarixiy jarayonda turli shakllarda paydo bo'lgan. Uning ilk ko'rinishlari qadimiy sivilizatsiyalarda mavjud bo'lgan xavflardan himoya qilish uslublari bilan bog'liq.

Qadimiy sivilizatsiyalarda sug'urtaning dastlabki shakllari. Sug'urtaning ilk ko'rinishlari qadimiy Misr, Bobil, Hindiston, Xitoy va Yaqin Sharqda paydo bo'lgan. Bu hududlarda tijorat va savdo munosabatlari bilan bog'liq bo'lgan xavflarni boshqarish uchun birgalikdagi mas'uliyat va tavakkalchiliklarni bo'lishish shaklidagi tizimlar paydo bo'lgan. Masalan, bahriy savdo bilan shug'ullanuvchi

savdogarlar yo'qotishlardan himoyalaniş uchun bir-birlariga moliyaviy yordam berishgan.

- Qadimiy Misrda dafn marosimlarini moliyalashtirish uchun fuqarolar guruhlariga birlashib, o'lim hollarida bir-birlariga yordam berishgan.

- Hammurapi qonunlari (Bobil)da bahriy xavflarga qarshi himoya uchun savdogarlar o'rtasida o'zaro kelishuvlar amalga oshirilgan. Bu kelishuvlar asosida, agar savdo kemasi yo'qolsa, savdogarlar bir-birlariga kompensatsiya to'lashgan.

Savdo va bahriy sug'urta rivoji. Sug'urtaning zamonaviy ko'rinishi «bahriy sug'urta» bilan bog'liq bo'lib, u 14-15-asrlarda Yevropada, ayniqsa Italiya va Vengriyada rivojlandi. Hindiston va Yaponiya bilan savdo qilish xavflarini boshqarish uchun bahriy sug'urta kelishuvlari joriy qilingan. Sug'urtaga bo'lgan talab savdo aloqalarining rivojlanishi bilan ortdi, va bu, o'z navbatida, sug'urta kompaniyalarining tashkil etilishiga olib keldi.

- Lloyd (Lloyds of London) kabi yirik sug'urta kompaniyalari 17-asrda Angliyada bahriy sug'urta bilan shug'ullana boshladi. Lloyd dunyoning eng mashhur bahriy sug'urta kompaniyalaridan biri bo'lib, hanuzgacha global miqyosda faoliyat yuritadi.

O'rta asrlardagi gildiyalar va kasaba uyushmalari. O'rta asrlardagi «gildiyalar» va «kasaba uyushmalari» sug'urtaning rivojlanishida muhim o'rin tutgan. Ushbu tashkilotlar o'z a'zolari o'rtasida xavflarni taqsimlash va zarur bo'lganda yordam berish maqsadida tuzilgan. Masalan, kasaba uyushmalari a'zolarining kasallik, o'lim yoki jarohat olish hollarida moliyaviy yordam berish bilan shug'ullangan.

- O'rta asrlar gildiyalari a'zolari o'rtasida tavakkalchiliklarni taqsimlashni ta'minlagan. Ushbu tizim ko'p jihatdan zamonaviy sug'urta tizimlarining asosiy printsiplariga mos keladi.

Sug'urtaning rivojlanishi

Sug'urta tizimi zamonaviy dunyoda global miqyosda rivojlandi va har xil sug'urta turlari paydo bo'ldi. Texnologik inqiloblar, demografik o'zgarishlar va iqtisodiy rivojlanishlar sug'urtaning kengayishiga turtki

berdi. Sug'urta tizimi nafaqat bahriy va tijorat xavflarini, balki hayot, sog'liq va mulk bilan bog'liq xavflarni ham qamrab ola boshladi.

San'at sug'urtasi va hayotni sug'urtalash. 17-18 asrlarda san'at sug'urtasi va hayotni sug'urtalash tizimlari paydo bo'ldi. Buyuk Britaniya va Frantsiyada sug'urta tizimi kengaydi va odamlar o'z hayoti va sog'lig'i bilan bog'liq xavflarni sug'urtalashga kirishdilar. "Birinchi hayotni sug'urtalash polisi" 1583 yilda Londonda rasmiylashtirildi.

- Hayotni sug'urtalash insoniyatning moliyaviy xavfsizligini ta'minlashning muhim yo'liga aylandi. Bu sug'urta turi fuqarolarni o'lim holatida oilalariga moliyaviy yordam berish uchun mo'ljallangan.

Sanitar va ishlab chiqarish sohasida sug'urta. Ishlab chiqarish va sanoat inqilobi sug'urtaning yana bir rivojlanishiga sabab bo'ldi. Ishlab chiqarish xavflari va ish joyidagi jarohatlardan himoya qilish uchun sug'urta tizimlari paydo bo'ldi. 19-asrda davlatlar ijtimoiy himoya tizimlarini yaratishga kirishdilar, bu esa ishchilar va ularning oilalari uchun xavflardan himoya mexanizmini yaratdi.

- Germaniyada Bismark tomonidan 1880 yillarda ishchilarni himoya qilish uchun ijtimoiy sug'urta tizimi yaratildi. Bu tizim zamonaviy ijtimoiy himoya tizimlarining asosi bo'lib xizmat qildi.

20-asrdagi rivojlanishlar. 20-asrda sug'urta tizimi nafaqat rivojlangan mamlakatlarda, balki butun dunyo bo'ylab kengaytirildi. "Avtomobil sug'urtasi", "mulk sug'urtasi", "sog'liqni saqlash sug'urtasi" kabi yangi sug'urta turlari paydo bo'ldi. Sug'urta kompaniyalari transmilliy bo'lib, bir necha davlatlarda faoliyat yuritishga kirishdilar.

- Avtomobil sug'urtasi 20-asrning boshlarida avtomobil sohasining rivojlanishi bilan paydo bo'ldi va bugungi kunda eng ko'p talab qilinadigan sug'urta turlaridan biridir.

- Sog'liqni saqlash sug'urtasi dunyo mamlakatlarida aholining sog'lig'ini himoya qilishning muhim qismiga aylandi. AQShda 20-asrning o'rtalaridan boshlab xususiy sog'liqni saqlash sug'urtasi tizimi keng tarqaldi, Yevropa davlatlarida esa davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan sug'urta tizimlari mavjud.

Transmilliy sug'urta kompaniyalari. 20-asrning ikkinchi yarmida transmilliy sug'urta kompaniyalari paydo bo'ldi. Sug'urta bozorlari globallashtgan bo'lib, yirik kompaniyalar bir necha mamlakatlarda faoliyat yuritishni boshladi. Bu kompaniyalar nafaqat milliy bozorlarda, balki xalqaro bozorlarda ham faoliyat yuritib, yangi mahsulotlar va xizmatlar taklif qildilar.

- "AXA", "Allianz", "MetLife" va "Lloyds of London" kabi yirik sug'urta kompaniyalari global bozorlarda yetakchi o'rinni egalladilar.

Zamonaviy sug'urta bozorlari va ularning rivojlanishi

Zamonaviy sug'urta bozorlari texnologik inqiloblar va raqamli transformatsiya bilan jadal rivojlanmoqda.

Sug'urta kompaniyalari yangi texnologiyalardan foydalanib, xavflarni baholash, mijozlar bilan munosabatlarni yaxshilash va xizmatlar sifatini oshirish imkoniyatiga ega bo'lmoqda.

Raqamli transformatsiya va insurtech (Insurtech). Sug'urta kompaniyalari raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar (Big Data) yordamida xizmat ko'rsatish sifatini yaxshilamoqda. «Insurtech» kompaniyalari raqamli texnologiyalar orqali sug'urta bozorlariga innovatsion yechimlar taklif qilmoqda. Mobil ilovalar va onlayn sug'urta platformalari mijozlarga tezkor va qulay xizmatlar taklif qilishga yordam bermoqda.

Kiberxavflar va ma'lumotlar xavfsizligi. Zamonaviy sug'urta bozorlarida kiberxavflardan himoya qilish muhim ahamiyatga ega. Sug'urta kompaniyalari kiberxavflardan himoya qilish bo'yicha sug'urta polislari taklif qilishni boshladi. Bu sug'urta turi ma'lumotlar xavfsizligini himoya qilish va kiberhujumlarga qarshi majburiyatlarni bajarishga qaratilgan.

Ijtimoiy sug'urta va davlat rolining oshishi. Bugungi kunda ko'plab davlatlarda ijtimoiy sug'urta tizimlari rivojlanib, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanmoqda. Yevropa davlatlarida ijtimoiy himoya tizimlari davlatning muhim vazifasiga aylanib, fuqarolarning sog'liqni saqlash va pensiya ta'minoti bilan ta'minlanishini kafolatlamokda.

Sug'urtaning paydo bo'lishi insonlarning xavflardan himoya qilishga bo'lgan ehtiyojlaridan kelib chiqib, qadimgi sivilizatsiyalarda

shakllangan. Sug'urta tizimi rivojlanib, zamonaviy dunyoda global sug'urta bozorlarining barqaror rivojlanishini ta'minlaydi. Sug'urta nafaqat bahriy savdo va mulk bilan bog'liq xavflarni qamrab oldi, balki hayot, sog'liq, ishlab chiqarish va kiberxavflar kabi sohalarda ham keng tarqaldi. Texnologik rivojlanish sug'urta sohasining yanada kengayishiga yordam bermoqda, raqamli transformatsiya sug'urta xizmatlarini yanada qulay va samarali qilmoqda.

1.2. “Sug'urtaning asosiy tushunchalari”

Sug'urtaning asosiy tushunchalari sug'urta tizimining asosiy elementlari bo'lib, ular sug'urta faoliyatini amalga oshirishda muhim o'rin tutadi. Bu tushunchalar sug'urta munosabatlarini, xavflarni boshqarishni va mijozlar manfaatlarini himoya qilishni tartibga solishga yordam beradi. Sug'urtaning asosiy tushunchalarini tushunish sug'urta faoliyatini samarali boshqarish va uning mohiyatini anglashda muhimdir.

Sug'urta faoliyatidagi asosiy tushunchalar

Sug'urta xavfi (Risk). Sug'urta xavfi — bu mijozlar yoki tashkilotlar tomonidan sug'urtalanadigan potentsial zarar yoki yo'qotish xavfi. Sug'urta xavfi murakkab va ko'p xil bo'lishi mumkin, jumladan tabiiy ofatlar, sog'liq muammolari, baxtsiz hodisalar va boshqa tavakkalchiliklar. Sug'urta xavflari sug'urta kompaniyalari tomonidan baholanadi va ular asosida mijozlarga sug'urta polislari taklif etiladi. «Masalan», avtosug'urtada transport vositasi bilan sodir bo'lishi mumkin bo'lgan baxtsiz hodisalar yoki o'g'irlik xavfi sug'urtalanadi.

Sug'urta polisi (Insurance Policy) — bu sug'urta kompaniyasi va sug'urtalanuvchi o'rtasidagi shartnoma bo'lib, u sug'urtalanuvchining sug'urtalanadigan tavakkalchiliklarini, sug'urta premuyalarini to'lash shartlarini va sug'urta kompaniyasining majburiyatlarini belgilaydi. Sug'urta polisi sug'urta shartlari va majburiyatlarini aniqlaydigan huquqiy hujjat hisoblanadi.

- Sug'urta polisi sug'urtalanuvchiga qanday tavakkalchiliklardan himoya qilinishini, tovon talablarini qanday yuborish kerakligini va tovon talabining qanday qoplanishini tushuntirib beradi.

Sug'urtalanuvchi (Policyholder). Sug'urtalanuvchi — bu sug'urta shartnomasiga ko'ra tavakkalchiliklardan himoyalangan shaxs yoki tashkilotdir. Sug'urtalanuvchi sug'urta polisi uchun sug'urta kompaniyasiga to'lovlarni amalga oshiradi va sug'urta kompaniyasi sug'urtalanuvchiga tavakkalchiliklar sodir bo'lganda kompensatsiya to'laydi.

- Sug'urtalanuvchi sug'urta polisining shartlariga ko'ra sug'urta hodisasi sodir bo'lganda tovon talab qilish huquqiga ega.

Sug'urtalovchi (Insurer). Sug'urtalovchi — bu sug'urta kompaniyasi bo'lib, u sug'urtalanuvchiga tavakkalchiliklardan himoya taklif qiladi va sug'urta shartnomasiga muvofiq tavakkalchiliklar sodir bo'lganda tovon to'laydi. Sug'urtalovchi sug'urta xavflarini baholaydi va polislar berish orqali mijozlarga tavakkalchiliklardan himoya ko'rsatadi.

Sug'urta premiyasi (Premium). **Sug'urta premiyasi** — bu sug'urtalanuvchi tomonidan sug'urta kompaniyasiga tavakkalchiliklardan himoya uchun to'lanadigan to'lovdir. Premiya sug'urta kompaniyasining asosiy daromad manbaidir va sug'urta polisi shartlariga muvofiq belgilanadi. Sug'urta premiyasi sug'urta xavfi va miqdoriga bog'liq ravishda belgilanadi.

- Sug'urta premiyasi sug'urtalanuvchi tomonidan doimiy to'lovlar tarzida yoki bir martalik to'lov sifatida amalga oshirilishi mumkin.

Tovon to'lovi (Claim) — bu sug'urtalanuvchi tomonidan sug'urta hodisasi sodir bo'lganda sug'urta kompaniyasidan talab qilinadigan kompensatsiyadir. Sug'urtalanuvchi sug'urta hodisasi sodir bo'lganidan so'ng tovon talabini yuborib, sug'urta kompaniyasidan zararni qoplashni talab qiladi.

- Tovon to'lovi sug'urta polisining shartlariga muvofiq ko'rib chiqiladi va qoplanadi.

Sug'urta hodisasi (Insurance Event). Sug'urta hodisasi — bu sug'urtalanuvchi va sug'urtalovchi o'rtasidagi Tovon to'lovi shartlariga ko'ra tavakkalchilik sodir bo'lgan holatdir. Agar sug'urta hodisasi sodir bo'lsa, sug'urtalanuvchi tovon talab qilish huquqiga ega bo'ladi.

«Masalan», avtohalokat, o'g'irlik yoki yong'in holatlari sug'urta hodisalari bo'lishi mumkin.

Deduktibl (Deductible). “Deduktibl” — bu sug'urtalanuvchi tomonidan sug'urta hodisasi sodir bo'lganda zararni qoplash uchun to'lanadigan summa bo'lib, uning qolgan qismi sug'urta kompaniyasi tomonidan qoplanadi. Deduktibl sug'urtalanuvchi va sug'urtalovchi o'rtasidagi sug'urta shartlariga asosan belgilanadi. «Masalan», agar sug'urta hodisasi natijasida zarar 1000 dollar bo'lsa va deduktibl 200 dollar bo'lsa, sug'urtalanuvchi 200 dollarni o'zi to'laydi, qolgan 800 dollarni esa sug'urta kompaniyasi qoplaydi.

Sug'urta qoplamasi (Coverage). “Sug'urta qoplamasi” — bu sug'urta polisi shartlariga ko'ra sug'urtalanuvchiga himoya qilinadigan tavakkalchiliklar doirasidir. Qoplama sug'urta polisida ko'rsatilgan xavflar va zararlarni qamrab oladi. Sug'urtalanuvchi qoplama miqdoriga qarab tavakkalchiliklardan himoyalanaadi.

- Qoplama sug'urta polisining muhim qismidir, u qanday hodisalar va tavakkalchiliklar qoplanishini aniqlab beradi.

Sug'urta kompaniyasining tavakkalchilikni taqsimlashi (Reinsurance). “Tavakkalchilikni taqsimlash (Reinsurance)” — bu sug'urta kompaniyasi tomonidan o'z tavakkalchiliklarini boshqa sug'urta kompaniyalariga qayta sug'urtalash jarayonidir. Bunda sug'urta kompaniyasi juda katta xavflardan himoya qilish uchun o'z majburiyatlarini qayta sug'urtalovchi kompaniyaga berish orqali tavakkalchilikni taqsimlaydi.

-Qayta sug'urtalash sug'urta kompaniyalariga katta xavflarni kamaytirish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlash imkonini beradi.

Sug'urtaning turlari va ularning tushunchalari

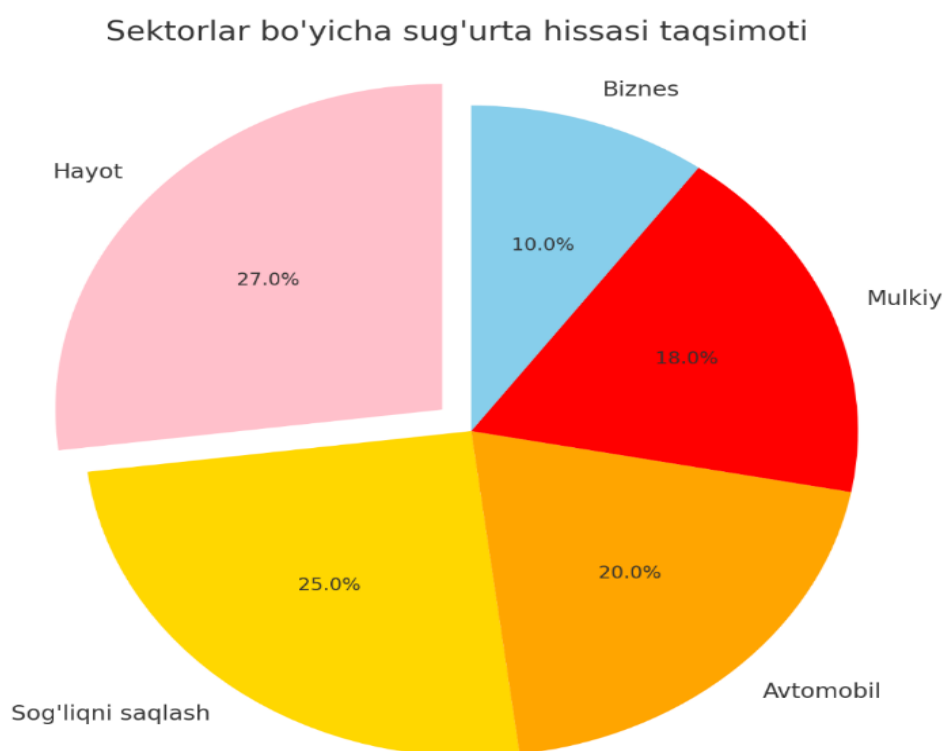
Sug'urta turli xavflarga qarshi himoya qilish uchun ishlatiladi va turli sug'urta turlari mavjud. Sug'urtaning asosiy turlari quyidagilardan iborat:

Hayotni sug'urtalash (Life Insurance). “Hayotni sug'urtalash” — bu inson hayotini sug'urtalash bo'lib, uning o'limi holatida oila a'zolari yoki benefitsiarlarga moliyaviy yordam berish uchun mo'ljallangan. Bu

sug'urta turi insonning o'limi natijasida kelib chiqadigan moliyaviy qiyinchiliklarni yumshatishga qaratilgan.

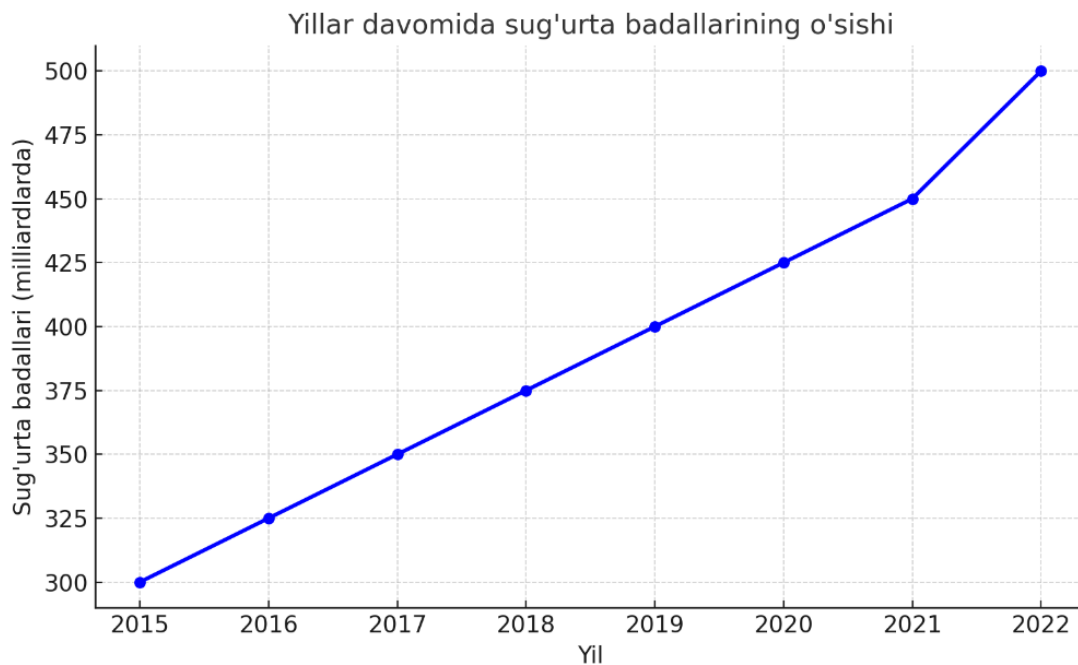
- Benefitsiar — bu sug'urtalanuvchi vafot etganda tovon olish huquqiga ega bo'lgan shaxsdir.

Avtomobilni sug'urtalash (Auto Insurance). “Avtomobilni sug'urtalash” — bu transport vositalarini yo'qotish, zararlanish yoki avariya holatlaridan himoya qilishga qaratilgan sug'urta turidir. Unda avtomobil bilan bog'liq turli xavflar qoplanadi, jumladan baxtsiz hodisa, o'g'irlik va boshqa zararlar.

1.2.1-rasm

Sog'liqni saqlash sug'urtasi (Health Insurance). “Sog'liqni saqlash sug'urtasi” — bu insonlar sog'lig'i bilan bog'liq tibbiy xarajatlarni qoplashga qaratilgan sug'urta turidir. Bu sug'urta turi kasalliklar, jarohatlar yoki tibbiy xizmatlarga bog'liq xarajatlarni sug'urta polisi doirasida qoplaydi.

1.2.2-rasm

Mulkni sug'urtalash (Property Insurance). "Mulkni sug'urtalash" — bu ko'chmas va ko'char mulklarni yo'qotish yoki zararlanish xavflaridan himoya qilishga qaratilgan sug'urta turidir. Bu sug'urta turida yong'in, o'g'irlik, tabiiy ofatlar va boshqa zararlardan himoya qilinadi.

Kiberhavflardan sug'urtalash (Cyber Insurance). "Kiberhavflardan sug'urtalash" — bu ma'lumotlar xavfsizligi va kiberxavflardan himoya qilishga qaratilgan sug'urta turidir. U kiberxujumlar yoki ma'lumotlar tarqalishi natijasida kelib chiqadigan zararlardan himoya qilish uchun ishlatiladi.

Sug'urtaning asosiy tushunchalari sug'urta faoliyatining mohiyatini tashkil etadi va sug'urta munosabatlarini tartibga solishga yordam beradi. Sug'urta xavfi, sug'urta polisi, premuya, tovon to'lovi kabi tushunchalar sug'urta tizimining asosiy qismlari hisoblanadi. Sug'urta turlari insonlar va tashkilotlar hayotidagi turli xavflardan himoya qilish uchun mo'ljallangan bo'lib, bu sug'urta polislari orqali amalga oshiriladi.

1.3. Sug'urtaning iqtisodiy tizimdagi o'rni.

Sug'urtaning iqtisodiy tizimdagi o'rni juda muhim, chunki sug'urta xavflarni boshqarish, moliyaviy barqarorlikni ta'minlash va iqtisodiy

faoliyatni rivojlantirishda katta rol o'ynaydi. Sug'urta tizimi tavakkalchiliklarni boshqarishning asosiy vositalaridan biri bo'lib, turli sohalaridagi yirik va kichik sub'ektlarning iqtisodiy faoliyatini qo'llab-quvvatlaydi. Sug'urta tizimi jamiyatda ijtimoiy himoya va moliyaviy barqarorlikni ta'minlash bilan bir qatorda iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantiradi.

Sug'urtaning iqtisodiy tizimdagi asosiy funksiyalari

Sug'urta tizimi iqtisodiy faoliyatning barcha jabhalariga turli yo'llar bilan ta'sir ko'rsatadi. Sug'urtaning iqtisodiy tizimdagi asosiy funksiyalari quyidagilardan iborat:

Xavflarni boshqarish. Sug'urtaning asosiy vazifalaridan biri — tavakkalchiliklarni boshqarishdir. Ishlab chiqarish, savdo, sog'liqni saqlash, transport va boshqa iqtisodiy faoliyat sohalarida sug'urta xavflarni kamaytirish va yo'qotishlarni qoplash vositasi sifatida ishlaydi. Sug'urta kompaniyalari sub'ektlarga tavakkalchiliklarni o'z zimmalariga olib, ularga kelajakda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan zararlardan himoya qilish imkonini beradi.

- Sug'urta xavflarni moliyaviy nuqtai nazardan kamaytirishga yordam beradi va sub'ektlarga yirik zararlarning iqtisodiy ta'siridan himoya qilish imkonini beradi.

Moliyaviy barqarorlikni ta'minlash. Sug'urta iqtisodiyotning turli sohalarida moliyaviy barqarorlikni ta'minlaydi. Sug'urta polislari sub'ektlarga iqtisodiy faoliyatni xavfsiz amalga oshirish imkonini beradi. Agar tavakkalchilik sodir bo'lsa, sug'urta kompaniyalari yo'qotishlarni qoplaydi va sub'ektlar o'z iqtisodiy faoliyatini barqaror davom ettirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

- Sug'urta moliyaviy zararlarning ta'sirini yumshatadi va sub'ektlar uchun iqtisodiy barqarorlikni saqlashga yordam beradi.

Sarmoyalarni jalb qilish va rag'batlantirish. Sug'urta tizimi sarmoyalarni jalb qilish va sarmoyaviy faoliyatni rag'batlantirishda muhim o'rin tutadi. Sug'urta kompaniyalari to'plangan premuyalar orqali sarmoya kiritish imkoniyatiga ega bo'lib, ular turli aktivlarga investitsiya qiladilar. Sug'urta fondlari orqali to'plangan sarmoyalar iqtisodiy rivojlanishga yordam beradi.

- Sug'urta tizimi sarmoyaviy faollikni oshirish va iqtisodiy rivojlanishga hissa qo'shadi, chunki sug'urta kompaniyalari o'z sarmoyalarini moliyaviy bozorlarga yo'naltiradi.

“shlab chiqarish va xizmat ko'rsatishni qo'llab-quvvatlash. Ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohalarida sug'urta juda muhim rol o'ynaydi. Ishlab chiqaruvchilar va xizmat ko'rsatuvchilar o'z tavakkalchiliklarini sug'urta orqali boshqarib, faoliyatlarini barqaror davom ettirishlari mumkin. Sug'urta polislari ishlab chiqarish korxonalariga yo'qotishlardan himoya qilish imkonini beradi va ularga yangi loyihalarni amalga oshirishga imkon beradi.

- Sug'urta iqtisodiy faoliyatni barqaror amalga oshirish imkonini yaratib, korxonalarga tavakkalchiliklarning oldini olishda yordam beradi.

Aholi va biznes uchun ijtimoiy himoya. Sug'urta iqtisodiy tizimda ijtimoiy himoyaning muhim elementi hisoblanadi. Sug'urta polislari orqali shaxslar o'z hayotini, sog'lig'ini, mol-mulkini va iqtisodiy manfaatlarini himoya qilishlari mumkin. Sug'urta ijtimoiy himoya tizimining asosiy qismi sifatida aholi va biznes uchun moliyaviy barqarorlikni ta'minlashga yordam beradi.

- Sug'urta tizimi shaxslar va korxonalar uchun turli xavflardan himoya qilib, ularning ijtimoiy va iqtisodiy barqarorligini ta'minlaydi.

Sug'urta tizimining iqtisodiyotga ta'siri

Sug'urta iqtisodiyotning turli sohalariga turli yo'nalishlarda ta'sir ko'rsatadi. Uning iqtisodiy tizimga ta'siri quyidagi muhim omillar orqali amalga oshadi:

Iqtisodiy barqarorlikni oshirish. Sug'urta tizimi sub'ektlar uchun iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi. Sug'urta polislari yordamida sub'ektlar turli tavakkalchiliklardan himoya qilinshadi, bu esa iqtisodiy inqirozlar yoki tabiiy ofatlar natijasida kelib chiqadigan zararlarning oldini olishga yordam beradi. Sug'urta sub'ektlarga o'zlarining iqtisodiy faoliyatlarini himoya qilish va barqaror davom ettirish imkonini beradi.

- Sug'urta iqtisodiy sub'ektlar faoliyatini barqarorlashtirishga yordam beradi, bu esa umumiy iqtisodiy rivojlanishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Iqtisodiy barqarorlikda sug'urtaning asosiy vazifalari		
Funksiya	Tavsif	Iqtisodiy barqarorlik
Risklarni boshqarish	Resurslarni birlashtirish orqali xavflarni boshqarishga yordam beradi	Noaniqliklarni kamaytirish orqali iqtisodiy faoliyatni barqarorlashtiradi
Moliyaviy himoya	Yo'qotishlarni moliyaviy qoplashni ta'minlaydi	Jismoniy shaxslar va firmalarni iqtisodiy zarbalardan himoya qiladi
Investitsion manba	Turli sohalarga investitsiyalar uchun mablag'larni safarbar qiladi	Kapital qo'yilmalar orqali iqtisodiy o'sishni kuchaytiradi
Ish bilan ta'minlash	Sug'urta sanoati orqali bandlik imkoniyatlarini yaratadi	Ish o'rinlari yaratish va iqtisodiy hissa qo'shadi
Ijtimoiy himoya	Sog'liqni saqlash va hayotni sug'urta qilish orqali ijtimoiy himoyani qo'llab-quvvatlaydi	Ijtimoiy farovonlik va xavfsizlikni yaxshilaydi
Kapitalni shakllantirish	Sug'urta mukofotlari orqali kapitalni shakllantirishga yordam beradi	Umumiy milliy moliyaviy zaxiralarni oshiradi

Investitsiyalar va moliyaviy bozorlarga ta'sir. Sug'urta kompaniyalari sarmoyalarning muhim manbaidir. Ular to'plangan premuyalarni moliyaviy bozorlarga sarmoya qilib, iqtisodiyotdagi investitsiya faolligini oshiradilar. Sug'urta kompaniyalari turli aktivlarga sarmoya kiritish orqali iqtisodiyotga qo'shimcha moliyaviy resurslar taqdim etadilar.

- Sug'urta kompaniyalari sarmoyalari iqtisodiy rivojlanishga va moliyaviy bozorlarning barqarorligiga turtki.

“Fuqarolarning moliyaviy himoyasini oshirish”. Sug'urta fuqarolarning moliyaviy xavfsizligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Sug'urta polislari shaxslarga yoki oilalarga moliyaviy himoyani ta'minlab, ularni o'lim, kasallik, baxtsiz hodisalar yoki mulkiy zarardan himoya qiladi. Bu esa shaxslar va oilalarning moliyaviy xavfsizligini ta'minlashga yordam beradi.

Raqobatbardoshlikni oshirish. Sug'urta bozorda raqobatbardoshlikni oshirishga yordam beradi. Sug'urta kompaniyalari turli mahsulotlar va xizmatlarni taklif qilgan holda bozordagi talablarga javob berishga harakat qiladilar. Bu raqobat muhitini yaratadi va bozor ishtirokchilari uchun sifatli va samarali sug'urta xizmatlarini taqdim etishga yordam beradi.

Davlat ijtimoiy himoya tizimiga ta'sir. Sug'urta tizimi davlat ijtimoiy himoya tizimining ajralmas qismi hisoblanadi. Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan ijtimoiy sug'urta tizimlari fuqarolarning sog'lig'ini himoya qilish, pensiya ta'minoti va ishsizlikni sug'urtalash kabi sohalarda ijtimoiy himoyani ta'minlaydi. Bu tizim davlatning iqtisodiy barqarorligini oshirishga va aholi manfaatlarini himoya qilishga xizmat qiladi.

- Sug'urta tizimi davlat ijtimoiy himoya tizimini qo'llab-quvvatlash va kengaytirishga yordam beradi.

Sug'urtaning iqtisodiy tizimdagi afzalliklari

Sug'urta tizimi iqtisodiyotda bir qancha muhim afzalliklarga ega:

Moliyaviy barqarorlik. Sug'urta polislari sub'ektlarga katta miqdordagi moliyaviy zararlardan himoya qilib, ularning moliyaviy barqarorligini ta'minlaydi.

Sarmoya imkoniyatlari. Sug'urta kompaniyalari sarmoya kiritish va iqtisodiy faollikni oshirish imkoniyatiga ega bo'lib, bu iqtisodiy rivojlanishga turtki beradi.

Tavakkalchiliklarni kamaytirish. Sug'urta tizimi sub'ektlar uchun tavakkalchiliklarni samarali boshqarish vositasini taqdim etadi, bu esa ularning iqtisodiy faoliyatini barqaror davom ettirish imkonini beradi.

Ijtimoiy himoya. Sug'urta tizimi shaxslar va oilalar uchun ijtimoiy himoyani ta'minlab, ularni turli xavflardan himoya qiladi.

Sug'urtaning iqtisodiy tizimdagi o'rni katta ahamiyatga ega bo'lib, u xavflarni boshqarish, moliyaviy barqarorlikni ta'minlash va iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantirishga yordam beradi. Sug'urta tizimi sub'ektlarga turli tavakkalchiliklardan himoya qilib, ularning iqtisodiy faoliyatini xavfsiz davom ettirish imkoniyatini yaratadi. Shuningdek,

sug'urta kompaniyalari sarmoyalar orqali iqtisodiyotga qo'shimcha mablag' kiritib, umumiy iqtisodiy rivojlanishga yordam beradi.

1.4. Sug'urtaning jamiyatga va iqtisodiyotga ta'siri

Sug'urtaning jamiyatga va iqtisodiyotga ta'siri katta ahamiyatga ega bo'lib, u har bir davlatning moliyaviy barqarorligi, iqtisodiy rivojlanishi va jamiyatning ijtimoiy himoya tizimiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Sug'urta xavflarni boshqarish, moliyaviy himoyani ta'minlash va iqtisodiy barqarorlikni saqlash orqali jamiyat va iqtisodga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Sug'urta tizimi jamiyatning har bir qismida katta rol o'ynab, iqtisodiy faollikni rag'batlantirish va fuqarolarni ijtimoiy jihatdan himoya qilishda muhim vosita hisoblanadi.

Sug'urtaning jamiyatga ta'siri

Sug'urta jamiyatda ijtimoiy himoya, fuqarolarning moliyaviy xavfsizligi va barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Sug'urtaning jamiyatga ta'sirini quyidagi asosiy yo'nalishlar orqali tushunish mumkin:

Ijtimoiy himoyaning ta'minlanishi. Sug'urta ijtimoiy himoya tizimining ajralmas qismi hisoblanadi. Sug'urta polislari fuqarolarni kasallik, baxtsiz hodisa, o'lim, ishsizlik kabi turli tavakkalchiliklardan himoya qilish imkonini beradi. Bu, ayniqsa, ijtimoiy zaif aholi qatlamlari uchun muhim bo'lib, ularning moliyaviy barqarorligini saqlashga yordam beradi. «Masalan», hayotni sug'urtalash yoki sog'liqni saqlash sug'urtasi orqali fuqarolar moliyaviy qiyinchiliklardan himoyalangani, bu esa jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi.

“Jamiyatda barqarorlikni ta'minlash”. Sug'urta jamiyatda barqarorlik va ishonch muhitini yaratadi. Fuqarolar va biznes sub'ektlari sug'urta polislari orqali o'zlarini himoyalangan his qilishadi, bu esa ularga turli tavakkalchiliklardan qo'rqqmasdan iqtisodiy faoliyat yuritish imkonini beradi. Bu jamiyatdagi iqtisodiy faollikni saqlash va rivojlantirishda muhimdir.

Fuqarolarning moliyaviy xavfsizligini oshirish. Sug'urta tizimi orqali fuqarolar turli holatlarda moliyaviy himoyani ta'minlaydi. Sug'urtalanuvchi shaxslar yoki oilalar kasallik, baxtsiz hodisalar, tabiiy

ofatlar yoki ishsizlik kabi holatlarda sug'urta kompaniyalaridan tovon to'lovlarini oladi. Bu jamiyatda fuqarolarning moliyaviy barqarorligini saqlashga yordam beradi. «Masalan», ishsizlik yoki sog'liqni saqlash sug'urtasi fuqarolarga qiyinchiliklar vaqtida moliyaviy yordam beradi, bu ularning barqarorligini saqlab qolishga yordam beradi.

Sog'liqni saqlash va ta'lim tizimlariga ta'sir. Sug'urta tizimi jamiyatda sog'liqni saqlash va ta'lim sohalariga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. «Sog'liqni saqlash sug'urtasi» fuqarolarning tibbiy xizmatlarga bo'lgan kirishini oshirib, ularning sog'lig'ini yaxshilashga yordam beradi. Bu jamiyatda umumiy sog'liqni saqlash darajasini oshiradi. Shuningdek, ta'lim sug'urtasi orqali fuqarolar o'zlarining yoki farzandlarining ta'lim jarayonini moliyaviy jihatdan ta'minlashlari mumkin.

Ish o'rinlari yaratilishi va ish bilan ta'minlash. Sug'urta sohasi ko'plab ish o'rinlari yaratadi va odamlar uchun ish bilan ta'minlanish imkoniyatlarini kengaytiradi. Sug'urta kompaniyalari jamiyatda o'ziga xos soha hisoblanib, turli mutaxassislar, agentlar, tahlilchilar va boshqa xodimlar uchun ish o'rinlari taqdim etadi. Bu jamiyatda ishsizlik darajasini pasaytirishga va aholining daromadlarini oshirishga yordam beradi.

Sug'urtaning iqtisodiyotga ta'siri

Sug'urta tizimi iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi, sarmoyalar jalb qilinishi va xavflarni boshqarishda muhim rol o'ynaydi. Sug'urtaning iqtisodiyotga ta'sirini quyidagi asosiy yo'nalishlar orqali tushunish mumkin:

Iqtisodiy faollikni rag'batlantirish. Sug'urta iqtisodiy faollikni rag'batlantiradi va tavakkalchiliklarni kamaytirish orqali sub'ektlarga o'z faoliyatlarini xavfsiz amalga oshirish imkonini beradi. Sug'urta polislari yordamida biznes sub'ektlari yirik investitsiya va loyihalarni amalga oshirishda xavflardan himoyalanaadi. Bu ularga katta loyihalarni amalga oshirish va iqtisodiy faollikni oshirishga imkon yaratadi. «Masalan», qurilish yoki ishlab chiqarish sohalarida sug'urta polislari katta sarmoyalar kiritishni xavfsiz qilishga yordam beradi.

Sarmoyalarni jalb qilish va iqtisodiy rivojlanish. Sug'urta kompaniyalari sarmoyalarni jalb qilish va ularni iqtisodiy rivojlanishga yo'naltirishda muhim o'rin tutadi. Sug'urta kompaniyalari to'plangan premuyalarni sarmoya qilib, moliyaviy bozorlarga qo'shimcha resurslar taqdim etadi. Bu sarmoyalar yangi korxonalar tashkil etilishi, ish o'rinlari yaratilishi va umumiy iqtisodiy o'sishga yordam beradi. «Masalan», sug'urta kompaniyalari aktsiyalar, obligatsiyalar va ko'chmas mulk bozorlariga sarmoya kiritish orqali iqtisodiyotga qo'shimcha mablag' kiritadi.

Xavflarni boshqarish va moliyaviy barqarorlik. Sug'urta iqtisodiyotdagi turli xavflarni boshqarishga yordam beradi. Sug'urta kompaniyalari sub'ektlarning tavakkalchiliklarini o'z zimmasiga olib, ularni yo'qotishlardan himoya qiladi. Bu sub'ektlarga moliyaviy barqarorlikni saqlash va faoliyatlarini uzluksiz davom ettirish imkonini beradi. «Masalan», sug'urta kompaniyalari tabiiy ofatlar yoki baxtsiz hodisalar natijasida yuzaga kelgan yirik zararlarni qoplash orqali iqtisodiy faollikni saqlab qolishga yordam beradi.

Raqobatbardoshlikni oshirish. Sug'urta bozordagi raqobatbardoshlikni oshirishga yordam beradi. Sug'urta kompaniyalari turli xil sug'urta mahsulotlari va xizmatlarini taklif qilish orqali raqobat muhitini shakllantiradi. Bu bozorda sifatli va samarali sug'urta xizmatlarini taqdim etishga yordam beradi.

Fiskal ta'sir va davlat byudjetiga hissa qo'shish. Sug'urta kompaniyalari soliqlar orqali davlat byudjetiga katta hissa qo'shadi. Sug'urta kompaniyalari foyda solig'i, sug'urta premuyalari solig'i va boshqa turli soliqlar to'laydi. Bu soliq tushumlari davlat byudjeti uchun muhim manba hisoblanadi va ijtimoiy dasturlar, infratuzilma va davlat xizmatlarini moliyalashtirish uchun qo'llaniladi.

- Sug'urta kompaniyalari to'laydigan soliqlar davlat byudjeti uchun qo'shimcha daromad manbaidir.

3. Sug'urtaning jamiyat va iqtisodiyot uchun afzalliklari

Sug'urtaning jamiyat va iqtisodiyot uchun bir necha muhim afzalliklari mavjud:

Moliyaviy xavflardan himoya. Sug'urta polislari jamiyat va iqtisodiy sub'ektlarni turli moliyaviy xavflardan himoya qiladi. Bu shaxslar va korxonalarning moliyaviy barqarorligini ta'minlaydi.

Sarmoyaviy imkoniyatlarni oshirish. Sug'urta kompaniyalari to'plangan mablag'larni sarmoya qilib, iqtisodiyotda sarmoyaviy imkoniyatlarni kengaytiradi. Bu iqtisodiy rivojlanishga yordam beradi.

Xavflarni boshqarish Sug'urta xavflarni samarali boshqarish vositasini yaratib, iqtisodiy sub'ektlarga o'z faoliyatlarini barqaror amalga oshirishga imkon yaratadi.

Ijtimoiy himoya va moliyaviy barqarorlik. Sug'urta jamiyatda ijtimoiy himoyani ta'minlab, shaxslarni va oilalarni ijtimoiy xavflardan himoya qiladi.

Sug'urtaning jamiyat va iqtisodiyotga ta'siri katta va ko'p qirralidir. Sug'urta tizimi jamiyatda ijtimoiy himoya, moliyaviy xavfsizlik va barqarorlikni ta'minlashga yordam beradi. Iqtisodiyotda sug'urta xavflarni boshqarish, sarmoyalarni jalb qilish va moliyaviy faollikni rag'batlantirish vazifalarini bajaradi. Sug'urta tizimi barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta'minlab, sub'ektlarga tavakkalchiliklarni kamaytirish va iqtisodiy faollikni oshirish imkonini beradi.

Mavzu bo'yicha nazorat savollari:

1. Sug'urtaning mohiyati va uning asosiy tushunchalari qanday?
2. Sug'urtaning asosiy funksiyalari nimalardan iborat?
3. Sug'urta va zaxiralash o'rtasidagi asosiy farqlar nimada?
4. Sug'urtaning iqtisodiy ahamiyati nimada?
5. Sug'urta qanday xavf-xatarlardan himoya qiladi?
6. Sug'urta turlarini sanab bering va ularning har biri qanday holatlarda qo'llaniladi?
7. Sug'urta kompaniyalari qanday faoliyat olib boradi?
8. Sug'urtaning moliyaviy barqarorlikka ta'siri qanday?
9. Sug'urtaning iqtisodiyot rivojlanishiga qo'shgan hissasi nimada?
10. Sug'urta kompaniyalari uchun risklarni baholash jarayoni qanday amalga oshiriladi?
11. Sug'urta bozori nima va uning ishtirokchilari kimlar?

12. Sugʻurtaning davlat va xususiy sektor uchun farqlari nimada?
13. Sugʻurta shartnomasining asosiy bandlari qanday?
14. Qayta sugʻurtaning maqsadi va iqtisodiy ahamiyati nimada?
15. Sugʻurta xavfini kamaytirish usullari qanday?

Topshiriqlar:

1. Sugʻurtaning iqtisodiyotga taʼsiri haqida tahliliy yozuv tayyorlang.
2. Sugʻurta va moliyaviy xavf-xatarlardan himoya qilish vositalarini solishtiring.
3. Sugʻurtaning turlari va ularning oʻziga xosliklarini tadqiq qiling.
4. Sugʻurta kompaniyalari faoliyati boʻyicha statistik maʼlumotlarni tahlil qiling.
5. Sugʻurtaning aholi uchun ijtimoiy himoya sifatidagi roli haqida hisobot yozing.
6. Sugʻurta jarayonida yuzaga keladigan asosiy muammolarni tahlil qiling va takliflar kiriting.
7. Sugʻurta kompaniyalarining daromad manbalarini tadqiq qiling.
8. Sugʻurta bozoridagi yangi tendensiyalar haqida maʼlumot toʻplang.
9. Turli mamlakatlardagi sugʻurta tizimini solishtiring va ular orasidagi farqlarni aniqlang.
10. Sugʻurta kompaniyalari moliyaviy xavflarni qanday boshqarishini oʻrganing.
11. Sugʻurtaning qishloq xoʻjaligi sohasidagi ahamiyati haqida eslatma tayyorlang.
12. Sugʻurta kompaniyalari tomonidan turli mahsulotlar uchun qoʻllaniladigan tariflarni tahlil qiling.
13. Sugʻurta kompaniyalari aktivlari qanday investitsiyalarga yoʻnaltirilganini oʻrganing.
14. Sugʻurta tariflarini baholash usullarini tadqiq qiling.
15. Sugʻurta kompaniyalarining kredit berishda oʻynaydigan roli haqida oʻrganing.

Qiziqarli ma'lumotlar:

- Tavakkalchilikni kamaytirish: Sug'urtaning asosiy vazifalaridan biri bu tavakkalchilikni kamaytirishdir. Sug'urta orqali shaxs yoki kompaniya o'zining moliyaviy zararini kamaytirish yoki uni sug'urta kompaniyasiga o'tkazish imkoniyatiga ega bo'ladi.

- Moliyaviy barqarorlikni ta'minlash: Sug'urta kompaniyalari jamiyatdagi moliyaviy barqarorlikni ta'minlaydi. Ular yordamida shaxslar va bizneslar ko'zda tutilmagan xavflarga qarshi himoyalangani. Buning natijasida, iqtisodiyotda barqarorlik ta'minlanadi va rivojlanish imkoniyati oshadi.

- Sug'urta va ijtimoiy himoya: Sug'urta shaxslar va bizneslar uchun ijtimoiy himoya vositasi sifatida xizmat qiladi. Bu shaxslarga tabiat ofatlari, baxtsiz hodisalar yoki moliyaviy inqiroz kabi holatlarda moliyaviy yordam ko'rsatish imkonini beradi.

- Iqtisodiy rivojlanishga hissa qo'shish: Sug'urta kompaniyalari sarmoyalarni jamg'aradi va ularni turli loyihalarga yo'naltiradi. Bu sarmoyalar yangi ish o'rinlari yaratish, bizneslarni rivojlantirish va infratuzilmalarni takomillashtirish uchun xizmat qiladi.

- Kapitalni samarali taqsimlash: Sug'urta kompaniyalari tavakkalchilikni turli bozorlar va soha o'rtasida taqsimlash imkonini beradi. Bu, o'z navbatida, jamiyatdagi moliyaviy tartib va barqarorlikni saqlashda yordam beradi.

- Moliyaviy barqarorlik va investisiya imkoniyatlari: Sug'urta kompaniyalari zaxira va sarmoyalardan samarali foydalanadi. Bu orqali sug'urta bozori va jamiyat iqtisodiyoti barqaror rivojlanadi va sug'urta kompaniyalari yangi investisiya imkoniyatlarini yaratadi.

- Tabiiy ofatlardan himoya: Sug'urta kompaniyalari tabiat ofatlaridan kelib chiqadigan katta moliyaviy yo'qotishlarni boshqarishda muhim rol o'ynaydi. Masalan, sug'urta kompaniyalari ofatlarga duch kelgan shaxs va kompaniyalarning zararlarini qoplash orqali ularning iqtisodiy tiklanishiga yordam beradi.

- Sug'urta va tadbirkorlik rivoji: Sug'urta tadbirkorlik uchun muhim ahamiyatga ega. Sug'urtalash orqali kompaniyalar tavakkalchiliklardan

himoyalangan holda yangi mahsulotlar ishlab chiqarish va xizmatlar ko'rsatish bilan bog'liq holda investisiya qilishlari mumkin.

- Tibbiy sug'urta va ijtimoiy barqarorlik: Tibbiy sug'urta shaxslarning salomatligi va hayotini himoya qilishda katta rol o'ynaydi. Bu orqali jamiyatda sog'liqni saqlash tizimi barqarorligini ta'minlash va ijtimoiy barqarorlikni saqlash mumkin.

II BOB. SUG'URTA NAZARIYASINING ASOSIY TAMOYILLARI

Reja:

- 2.1. Sug'urta risklarini taqsimlash va qayta taqsimlash.**
- 2.2. Sug'urta mukofotlari va tovonlari.**
- 2.3. Sug'urta va xavf-xatarlarni boshqarish.**
- 2.4. Sug'urta shartnomalarining huquqiy asoslari.**

Tayanch iboralar: tavakkalchilik tamoyili, haqqoniylik tamoyili, tovon to'lovi, sug'urta rezervasi, ehtimol nazariyasi, zararni qoplash, sug'urta mukofoti, xavflarni taqsimlash, ekvivalentlik tamoyili, sug'urta shartnomasi, sug'urta himoyasi, zarar baholash

2.1. Sug'urta risklarini taqsimlash va qayta taqsimlash

Sug'urta tizimi iqtisodiyotda muhim o'rin tutadi, chunki u risklarni taqsimlash va qayta taqsimlash mexanizmlari orqali iqtisodiy barqarorlikka hissa qo'shadi. Sug'urta vositasida shirkatlar va shaxslar o'zlarining moliyaviy tavakkallarini boshqarish imkoniyatiga ega bo'ladilar, shuningdek, katta iqtisodiy yo'qotishlardan himoyalana-dilar. Sug'urta kompaniyalari mijozlardan to'plangan sug'urta mukofotlarini jamg'arib, ularni ehtimoliy kelajakdagi zararlarni qoplash uchun ishlatadilar.

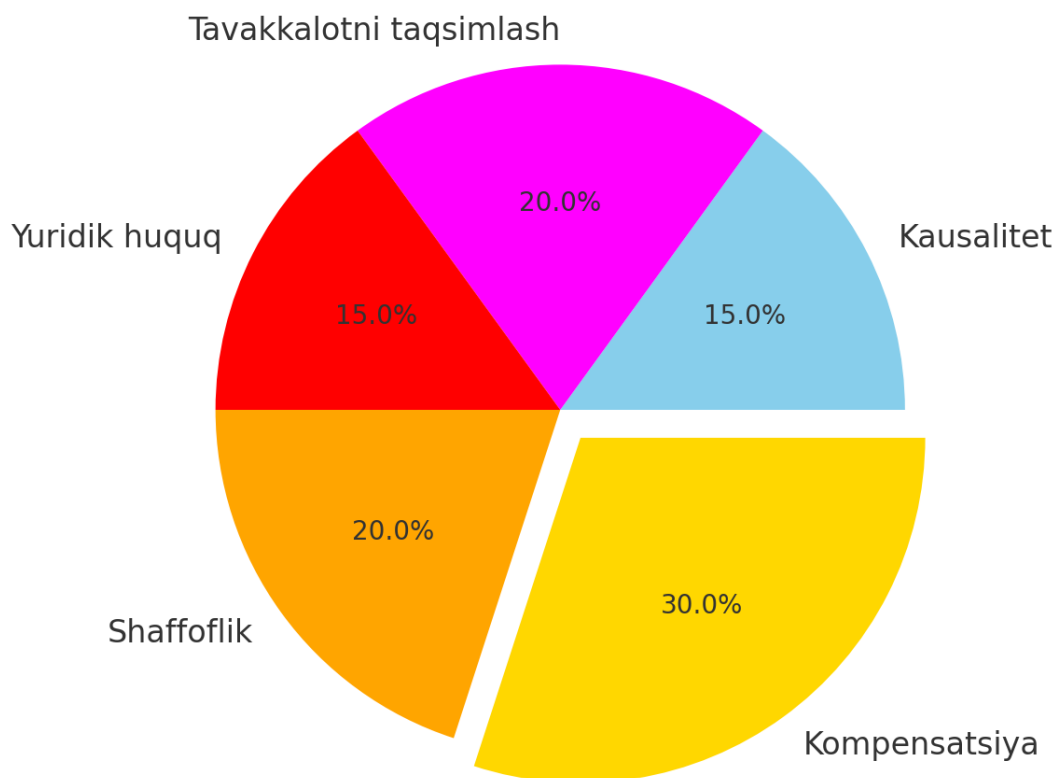
Sug'urta va tavakkalchilik

Tavakkalchilik iqtisodiy jarayonlarning ajralmas qismi hisoblanadi. Har qanday faoliyat ma'lum darajadagi tavakkalchilik bilan bog'liq. Sug'urta ana shu tavakkalchiliklarni taqsimlash va qayta taqsimlashning asosiy vositalaridan biri hisoblanadi. Tavakkalchiliklarni taqsimlash sug'urta shirkatlari orqali amalga oshiriladi. Sug'urta vositasida aholi yoki korxonalar o'z mol-mulkini, faoliyatini va boshqa manfaatlarini himoya qilish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Sug'urta vositasida tavakkalchiliklarni taqsimlash ikki asosiy darajada amalga oshiriladi: «hamkorlik darajasida» va «yangidan taqsimlash darajasida». Hamkorlik darajasida tavakkalchiliklar har bir

sug'urtalanuvchi orasida taqsimlanadi. Shu tariqa, har bir inson yoki korxona o'z imkoniyatiga ko'ra tavakkalchilikni qabul qiladi va sug'urta mukofotini to'laydi.

Sug'urta prinsiplari bo'yicha yo'nalishlarning taqsimlanishi

2.1.1-rasm

Sug'urtada qayta taqsimlash mexanizmlari

Qayta taqsimlash mexanizmida tavakkalchiliklar ko'proq katta sug'urta fondlari yoki qayta sug'urta orqali boshqariladi. Qayta sug'urta tavakkalchilikni yanada kengroq taqsimlashni ta'minlaydi, ya'ni bir sug'urta kompaniyasi katta zararlardan himoyalaniish maqsadida o'z zimmasidagi tavakkallarni boshqa kompaniyalarga qayta sug'urta qiladi. Bu mexanizm katta iqtisodiy zararlarni minimal darajaga tushirishga yordam beradi.

Sug'urtada qayta sug'urta tizimida xalqaro kompaniyalar ham ishtirok etadi. Shu yo'sin, tavakkalchiliklar faqat bir mamlakat miqyosida emas, balki global darajada ham taqsimlanishi mumkin. Bu

esa jahon miqyosidagi iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga hissa qo'shadi.

Sug'urta mukofotlari va risklarni baholash

Sug'urta kompaniyalari mijozlardan sug'urta mukofotlarini to'plab, ularni qayta taqsimlash maqsadida investisiya qiladi. Sug'urta mukofotlari kompaniyaning tavakkalchiligini qoplashga xizmat qiladi. Sug'urta mukofotining miqdori ko'p jihatdan sug'urtalanuvchi tavakkalchilikni baholashga bog'liq. Bu baholash, o'z navbatida, tavakkalchilikning turi, hajmi, sug'urtalanuvchi faoliyatining xususiyatlari va boshqa omillardan kelib chiqadi.

Sug'urta mukofotlarini hisoblashda asosan ikki omil asosiy o'rin tutadi: «tavakkalchilik ehtimoli» va «himoya qilinayotgan manfaatlarning qiymati». Tavakkalchilik ehtimoli – bu zararli hodisaning yuz berish ehtimolini anglatadi. Himoya qilinayotgan manfaatlarning qiymati esa qo'lda bo'lgan resurslarning yoki aktivlarning sug'urtalanish qiymatini ifodalaydi.

Sug'urta mukofotlarini hisoblashda asosiy hisoblanadigan ikki muhim omil: «tavakkalchilik ehtimoli» va «himoya qilinayotgan manfaatlarning qiymati»dir. Bu ikki omil sug'urta kompaniyalari tomonidan mijozlar bilan bog'liq tavakkallarni aniqlash va ularga muvofiq mukofotlar miqdorini belgilash uchun asos bo'ladi.

Tavakkalchilik ehtimoli

Tavakkalchilik ehtimoli – bu zararli hodisaning yuz berish ehtimolini anglatuvchi ko'rsatkich. Bu omil sug'urta mukofotlarini hisoblashda katta ahamiyatga ega, chunki u sug'urtalanuvchi tomonidan to'lanishi lozim bo'lgan mukofotning asosiy qismiga ta'sir ko'rsatadi. Tavakkalchilik ehtimoli yuqori bo'lgan hollarda sug'urta mukofoti ham yuqori bo'ladi, aksincha, past tavakkalchilik ehtimoli mukofot miqdorining kamayishiga olib keladi.

Tavakkalchilik ehtimoli turli yo'nalishlarda quyidagi omillar asosida aniqlanadi:

Tavakkal turi: Sug'urtalanuvchi nimani sug'urta qilayotganini tushunish muhimdir. Masalan, avtosug'urtada yo'l-transport hodisalariga duch kelish ehtimoli, mulk sug'urtasi bo'yicha yong'in yoki

tabiiy ofatlar ro'y berish ehtimoli baholanadi. Har bir sug'urta ob'ekti uchun turli tavakkalchiliklar mavjud.

Tavakkalchilik profili: Sug'urtalanuvchining tavakkalchilik profilini o'rganish muhim. Masalan, shaxs sug'urtasida sug'urtalanuvchining yoshi, salomatlik holati, hayot tarzi kabi omillar hisobga olinadi. Avtosug'urtada esa haydovchining tajribasi, transport vositasining holati va boshqa omillar tahlil qilinadi.

Geografik omillar: Sug'urta ob'ektlarining joylashuvi ham tavakkalchilikka ta'sir ko'rsatadi. Tabiiy ofatlar ko'proq yuz beruvchi hududlarda sug'urta mukofotlari oshiriladi. Masalan, er silkinishlarining xavfi yuqori bo'lgan hududlarda mulk sug'urtasi mukofotlari yuqori bo'lishi mumkin.

Mehnat xavfsizligi va profilaktika: Kompaniya yoki jismoniy shaxs sug'urtalanayotgan ob'ekti bo'yicha xavfsizlik choralari ko'rgan bo'lsa, sug'urta mukofoti past bo'lishi mumkin. Masalan, zavodda xavfsizlik standartlariga qat'iy rioya qilish ishchilarni yoki mulkni himoyalash ehtimolini oshiradi va bu holda sug'urta mukofoti kamroq bo'lishi mumkin.

Himoya qilinayotgan manfaatlarning qiymati

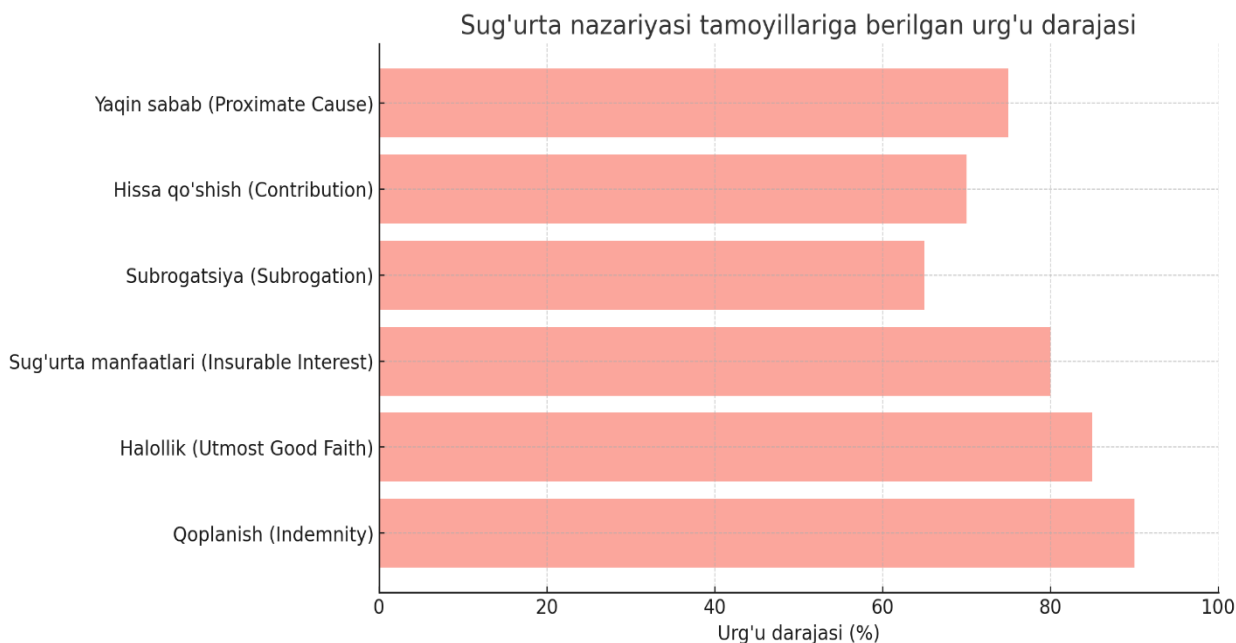
Himoya qilinayotgan manfaatlarning qiymati – sug'urta ob'ektining moliyaviy qiymati hisoblanadi. Sug'urtalanuvchi shaxs yoki kompaniyaning sug'urta qilinayotgan ob'ektining qiymati qanchalik yuqori bo'lsa, mukofotlar ham shunchalik yuqori bo'ladi, chunki sug'urta kompaniyasi katta miqdordagi zararlarni qoplash majburiyatini o'z zimmasiga oladi.

Himoya qilinayotgan manfaatlarning qiymati turli faktorlarga qarab aniqlanadi:

Ob'ekt qiymati: Mulk, avtomobil, biznes yoki boshqa aktivlar sug'urtalanganida ularning bozor qiymati asosiy ko'rsatkich bo'lib hisoblanadi. Bu qiymat to'g'ridan-to'g'ri mukofotga ta'sir qiladi, chunki qimmatli aktivni himoya qilish uchun ko'proq mablag' talab etiladi.

Amortizasiya va qadrsizlanish: Vaqt o'tishi bilan aktivlarning qiymati pasayishi mumkin. Shuning uchun, avtosug'urta yoki mulk sug'urtasida aktivning yoshi va holati muhim ahamiyat kasb etadi. Yoshi

katta avtomobil yoki mulk kamroq qiymatga ega bo'lgani uchun mukofot miqdori ham kam bo'lishi mumkin.

2.1.2-rasm

Ta'mirlash yoki tiklash qiymati: Sug'urtalangan ob'ekt yoki faoliyat zararlanganda uni tiklash yoki ta'mirlash qiymati mukofot miqdoriga ta'sir qiladi. Masalan, quruvchilik kompaniyalari o'z faoliyatlarini sug'urtalaganda, ehtimoliy zararlarning qoplanishi uchun ishlatiluvchi materiallar va xizmatlar narxini hisobga oladi.

Qo'shimcha omillar: Sug'urta ob'ektlari bilan bog'liq qo'shimcha omillar ham mukofot miqdoriga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Masalan, ishlab chiqarish korxonalari o'z ishchilarini va faoliyatini sug'urta qilganda, ishchilar soni va ularning o'rtacha maoshi ham hisobga olinadi.

Tavakkalchilik ehtimoli va manfaat qiymati o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik

Tavakkalchilik ehtimoli va manfaatlarning qiymati o'zaro bog'liq tushunchalardir, chunki sug'urta mukofotlari har ikki omilning ta'siridan kelib chiqadi. Masalan, yuqori qiymatga ega aktivlar, lekin past tavakkalchilik ehtimoliga ega bo'lgan holatlarda mukofotlar o'rtacha yoki past bo'lishi mumkin. Boshqa tomondan, qiymat nisbatan past

bo'lgan aktivlar, lekin yuqori tavakkalchilik ehtimoliga ega bo'lgan ob'ektlar uchun mukofotlar yuqori bo'lishi mumkin.

Sug'urtada tavakkalchiliklarni kamaytirish usullari

Tavakkalchiliklarni taqsimlash va qayta taqsimlash jarayonida sug'urta kompaniyalari tavakkalchiliklarni kamaytirish bo'yicha turli strategiyalar qo'llaydi. Ular quyidagilardan iborat bo'lishi mumkin:

Tavakkalchiliklarni xilma-xillashtirish – sug'urta kompaniyalari bir vaqtning o'zida bir necha turdagi tavakkalchiliklarni sug'urtalab, ularni kengroq bazaga taqsimlaydi. Bu usul umumiy zararni kamaytirish imkonini beradi.

Tavakkalchiliklarni baholash va monitoring qilish – sug'urta kompaniyalari tavakkalchiliklarni yaxshilab tahlil qiladi va ularni boshqarish bo'yicha aniq choralar qo'llaydi. Bu usul tavakkalchiliklarning oldini olish yoki ularning ta'sirini kamaytirishga yordam beradi.

Qayta sug'urta – katta tavakkalchiliklarga duch kelgan kompaniyalar o'zlarining tavakkallarini boshqa sug'urta kompaniyalari bilan taqsimlash orqali ularni kamaytiradi.

Tavakkalchiliklarni xilma-xillashtirish (diversifikasiya) — bu sug'urta kompaniyalari yoki har qanday biznes tavakkalchiliklarni kamaytirish maqsadida ularni turli sohalar yoki faoliyat turlari bo'ylab taqsimlash strategiyasini anglatadi. Bu usul tavakkalchiliklarning muayyan bir hodisaga yoki muayyan bir aktivga to'liq bog'lanib qolishini oldini olish uchun qo'llaniladi. Xilma-xillashtirish tavakkalchiliklarni bir nechta omillarga yoki faoliyat turlariga taqsimlash orqali umumiy zararni kamaytirishga imkon beradi.

Sug'urtada diversifikasiya

Sug'urta kompaniyalari uchun diversifikasiya mexanizmlari asosan quyidagi yo'llar bilan amalga oshiriladi:

Geografik diversifikasiya: Sug'urta kompaniyalari o'z faoliyatini turli hududlarda olib boradi, bu esa tavakkallarni biror bir hududdagi yirik ofatlar yoki hodisalarga qaram bo'lib qolishdan saqlaydi. Masalan, tabiiy ofatlar xavfi yuqori bo'lgan hududlardan tashqaridagi bozorlarga kirish orqali kompaniya umumiy xavfni pasaytiradi.

Sug'urta mahsulotlarini diversifikasiya qilish: Kompaniyalar turli sug'urta turlarini taklif qilish orqali tavakkalchiliklarni tarqatishga harakat qiladilar. Misol uchun, avtosug'urta, hayot sug'urtasi, mulk sug'urtasi va sog'liqni saqlash sug'urtasi kabi turli yo'nalishlarda sug'urta faoliyati olib borilishi mumkin. Bu sug'urtalash turlarining biridagi yo'qotishlarni boshqa turlardan olingan daromad bilan qoplash imkonini beradi.

Sug'urta portfelini diversifikasiya qilish: Sug'urtalanuvchilarning ko'pligi va xilma-xilligi sug'urta kompaniyalari uchun muhim omildir. Bir necha yirik mijozlarga ega bo'lishning o'rniga, kompaniyalar ko'p miqdordagi turli mijozlar bilan ishlashga harakat qiladi, bu esa yirik mijozlar bilan bog'liq tavakkallarning kamayishiga olib keladi.

Qayta sug'urta orqali diversifikasiya: Sug'urta kompaniyalari o'zlarining yuqori tavakkalchiliklarga ega bo'lgan sug'urta shartnomalarini qayta sug'urta qilish orqali ham diversifikasiya qiladi. Qayta sug'urta kompaniyaga katta tavakkallarni boshqa sug'urta kompaniyalariga taqsimlash imkonini beradi. Bu orqali kompaniya o'z zimmasidagi tavakkallarni kamaytiradi va moliyaviy barqarorlikni ta'minlaydi.

Tavakkalchiliklarni diversifikasiya qilishning afzalliklari

Tavakkallarni kamaytirish: Xilma-xillashtirish tavakkallarni bir necha omillar o'rtasida taqsimlaydi, bu esa umumiy xavf darajasini sezilarli darajada kamaytiradi.

Barqaror daromad: Diversifikasiyalangan portfel yoki faoliyat turlari kompaniyalarga bir turdagi mahsulot yoki bozorga bog'liq bo'lmasdan, barqaror daromad manbaini yaratadi. Agar bir sug'urta turi zarar ko'rsa, boshqalari orqali bu zararni qoplash mumkin.

Raqobatbardoshlikni oshirish: Turli xil mahsulotlarni va bozorlarini qamrab olish kompaniyalarga turli mijoz segmentlariga kirish va ularga moslashuvchan xizmatlar taklif qilish imkonini beradi. Bu esa raqobatbardoshlikni oshiradi.

Ta'sirlarni kamaytirish: Bir xil turdagi sug'urta xavflari yoki hodisalarga to'liq bog'lanib qolmaslik uchun diversifikasiya

kompaniyalarga tashqi ta'sirlar (masalan, tabiiy ofatlar yoki iqtisodiy inqirozlar) ga nisbatan barqarorlikni ta'minlaydi.

2.1.1-jadval

Sug'urta nazariyasining asosiy tamoyillari

Prinsip	Ta'rif	Misol
Tovon	Haqiqiy yo'qotishlarni foydasiz qoplaydi	Faqat haqiqiy zarar uchun xarajatlar qoplanadi
Eng yaxshi imon	Ikkala tomon ham barcha tegishli ma'lumotlarni oshkor qilishi kerak	Oldindan mavjud bo'lgan shartlarni to'liq ochib berish
Sug'urtalangan foiz	Sug'urtalangan shaxs sug'urta ob'ektida qonuniy ulushga ega bo'lishi kerak	Avtomobil sug'urtasi avtomobilga egalik qilishni talab qiladi
Subrogatsiya,	Sug'urtalovchining uchinchi shaxsdan undirishni talab qilish huquqi	Sug'urtalovchi zarar etkazgan uchinchi shaxsni sudga berishi mumkin
Hissa	Bir nechta sug'urtalovchilar bitta zararining narxini baham ko'radilar	Yong'in zarari bir nechta siyosatlar tomonidan taqsimlanadi
Yaqin sabab	Yo'qotishning bevosita sababi siyosat bilan qoplanishi kerak	To'g'ridan-to'g'ri sug'urtalangan xavf tufayli sodir bo'lgan baxtsiz hodisa

Diversifikasiyaning cheklovlari va kamchiliklari

Menejment murakkabligi: Tavakkalchiliklarni diversifikatsiya qilishda turli yo'nalishlardagi faoliyatni boshqarish zarur bo'ladi. Bu esa murakkab menejment strategiyalari va qo'shimcha sarf-xarajatlarni talab qiladi.

Barcha tavakkallarni kamaytirishning imkonsizligi: Ba'zan diversifikatsiya tavakkallarni to'liq kamaytirilmasligi mumkin. Masalan, global iqtisodiy inqirozlar yoki keng miqyosdagi tabiiy ofatlar diversifikatsiyaga qaramay, kompaniyaga katta zarar keltirishi mumkin.

Xususiy sohalardagi mutaxassislik yo‘qotilishi: Xilma-xillashtirish vaqtida sug‘urta kompaniyalari ma’lum bir sohadagi mutaxassislikni yo‘qotishi mumkin, bu esa ushbu sohada raqobatbardoshlikni kamaytiradi.

Tavakkalchiliklarni baholash va monitoring qilish sug‘urta kompaniyalari va boshqa tashkilotlar uchun muhim jarayon bo‘lib, u iqtisodiy xavflarning aniqlanishi, tahlili va boshqarilishiga yordam beradi. Bu jarayon sug‘urta mukofotlarini aniq belgilash, tavakkallarni kamaytirish strategiyalarini ishlab chiqish va umumiy iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashda asosiy ahamiyatga ega.

Tavakkalchiliklarni baholash

Tavakkalchiliklarni baholash – bu sug‘urta yoki boshqa biznes jarayonlaridagi potensial xavflarni aniqlash va ularning yuz berish ehtimolini va zarar miqdorini baholash jarayonidir. Tavakkalchiliklarni baholash bir necha bosqichlarda amalga oshiriladi:

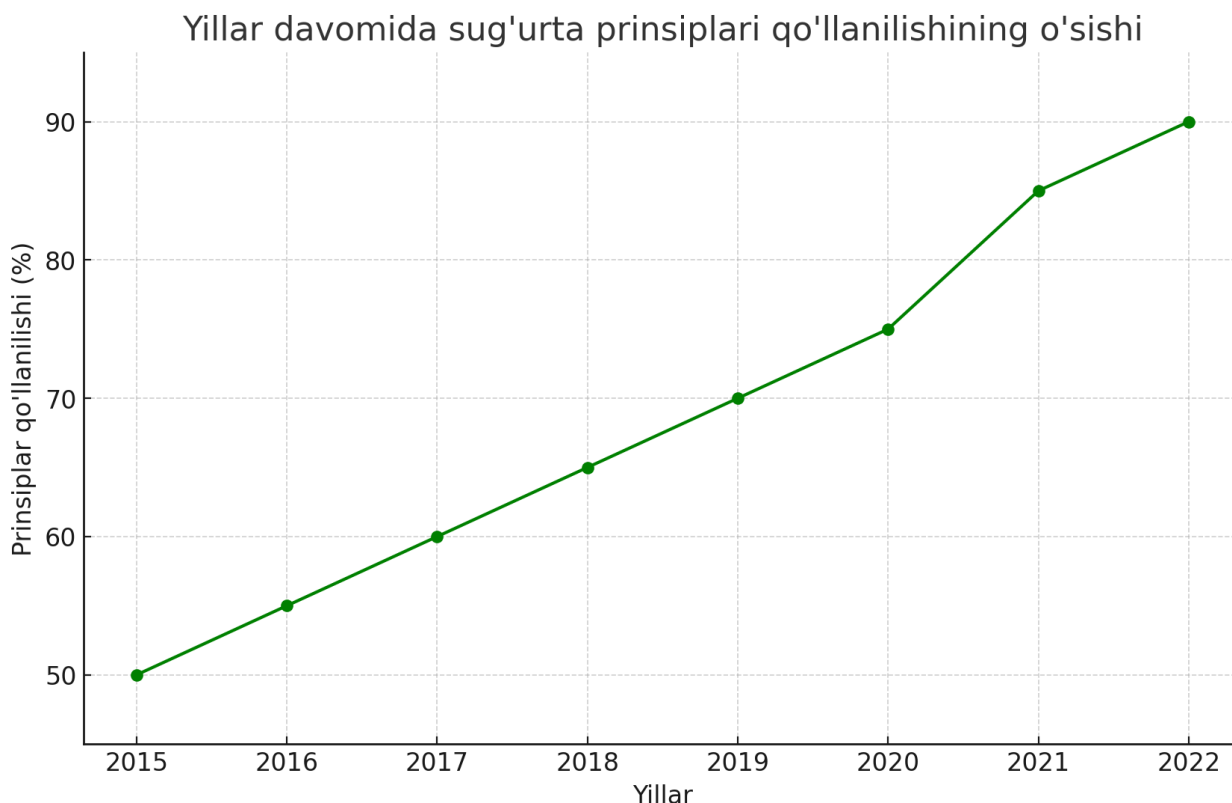
Tavakkalchiliklarni aniqlash: Bu bosqichda tashkilot yoki sug‘urta kompaniyasi nimalar xavf tug‘dirishi mumkinligini aniqlaydi. Bu jarayonda sug‘urtalanuvchi ob’ektlar, jamoatchilik xavflari, tabiiy ofatlar, inson xatolari va boshqa omillar inobatga olinadi. Masalan, avtosug‘urtada yo‘l-transport hodisalari xavfi yoki mulk sug‘urtasida yong‘in yoki suv toshqini xavfi tahlil qilinadi.

Tavakkalchiliklarning ehtimoli va ta’sirini baholash: Har bir aniqlangan tavakkalchilikning qanchalik ehtimol bilan yuz berishi va u yuz berganda qanday ta’sir ko‘rsatishi baholanadi. Bu baholash jarayoni tavakkalning ehtimoliga (masalan, 1 yilda bir marta yoki har 10 yilda bir marta) va zarar miqdoriga (masalan, pul bilan ifodalangan qiymat) asoslanadi.

Tavakkalchiliklarni to‘g‘rilash va prioritizasiya qilish: Aniqlangan tavakkalchiliklarning qaysinisi eng muhim va qaysi biri tashkilotga katta ta’sir ko‘rsatishini aniqlash uchun ularga ustuvorlik beriladi. Bu jarayonda tashkilot eng xavfli va yuqori iqtisodiy zarar keltiruvchi tavakkalchiliklarga ko‘proq e’tibor qaratadi.

Tavakkalchiliklarni boshqarish strategiyasini ishlab chiqish: Tavakkalchiliklarni baholash natijasida sug‘urta kompaniyalari yoki

tashkilotlar tavakkallarni kamaytirish bo'yicha chora-tadbirlar ishlab chiqadi. Bu, jumladan, sug'urta shartlarini o'zgartirish, xavfsizlik choralarini kuchaytirish yoki qayta sug'urta qilishni o'z ichiga olishi mumkin.

2.1.3-rasm

Tavakkalchiliklarni monitoring qilish

Tavakkalchiliklarni monitoring qilish – bu aniqlangan xavflarning doimiy nazorati va ularning o'zgarishlarini kuzatib borish jarayonidir. Monitoring qilish tavakkalchiliklarni vaqtida aniqlash va tezkor chora ko'rish imkonini beradi. Bu jarayonning quyidagi asosiy elementlari bor:

Doimiy kuzatuv va tahlil: Tavakkalchiliklar vaqtincha o'zgarishi mumkin, masalan, bozor sharoitlarining o'zgarishi, yangi qonunlar yoki tabiiy ofatlar tufayli. Shuning uchun sug'urta kompaniyalari yoki tashkilotlar doimiy ravishda xavflarni kuzatib boradi va zarur bo'lsa, baholarni va strategiyalarni qayta ko'rib chiqadi.

Tavakkalchiliklarning samaradorligini baholash: Bajarilayotgan tavakkalchiliklarni kamaytirish strategiyalari samaradorligini doimiy ravishda baholash muhimdir. Agar mavjud strategiyalar etarli darajada xavfni kamaytirmasa, ularni o'zgartirish yoki yangillash kerak bo'ladi.

Tezkor xabardor qilish va javob berish: Tavakkalchiliklarni monitoring qilish jarayonida aniqlangan xavflarning yuz berishi ehtimoli oshganida tashkilotlarni yoki mijozlarni tezkor ravishda xabardor qilish kerak. Bu mijozlarga o'z faoliyatini o'zgartirish yoki xavflarni kamaytirish bo'yicha qo'shimcha choralar ko'rishga imkon beradi.

Texnologiyalar va ma'lumotlardan foydalanish: Monitoring jarayonida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish muhim. Bugungi kunda tavakkalchiliklarni kuzatish uchun sun'iy intellekt, ma'lumotlarni tahlil qilish dasturlari, real vaqtda kuzatuv tizimlari va boshqa zamonaviy texnologiyalar qo'llaniladi. Bu tavakkalchiliklarni tez va samarali kuzatishga yordam beradi.

Tavakkalchiliklarni baholash va monitoring qilishning afzalliklari

Moliyaviy xavflarni kamaytirish: Tavakkalchiliklarni o'z vaqtida baholash va kuzatish sug'urta kompaniyalariga yoki biznes sub'ektlariga moliyaviy zararlarni kamaytirish va xavflarni boshqarishga yordam beradi.

Samarali sug'urta mukofotlarini belgilash: Sug'urta kompaniyalari mijozlarga aniq va adolatli sug'urta mukofotlarini belgilash uchun xavflarni yaxshilab baholaydi. Bu mijozlar uchun ham, kompaniyalar uchun ham moliyaviy barqarorlikni ta'minlaydi.

Tashkilotlarning barqarorligi va ishonchini oshirish: Har qanday tashkilot uchun tavakkalchiliklarni doimiy ravishda baholash va kuzatib borish uning umumiy barqarorligini oshiradi va ishonchli tashkilot sifatida ko'rinishini ta'minlaydi.

Investorlar va hamkorlar uchun ishonch hosil qilish: Tavakkalchiliklarni samarali boshqaradigan tashkilotlar investorlar va biznes hamkorlari uchun ishonchli bo'ladi, bu esa investisiyalar va hamkorliklar uchun qo'shimcha imkoniyatlar yaratadi.

Qayta sug'urta – bu sug'urta kompaniyasining o'z zimmasidagi tavakkalchiliklarni boshqa sug'urta kompaniyalariga berish jarayonidir. Qayta sug'urta kompaniyasi, shu tariqa, yuqori tavakkalchiliklarga duch kelgan mijozlar uchun katta zararlardan himoyalaniish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu tizim sug'urta kompaniyalari o'rtasida tavakkalchiliklarni taqsimlashning yanada kengroq darajada amalga oshirilishiga imkon beradi va sug'urta bozorining barqarorligini ta'minlaydi.

Qayta sug'urtaning asosiy vazifasi – sug'urta kompaniyalari o'z mijozlari oldidagi majburiyatlarni bajarishda tavakkalchiliklarni kamaytirish. Sug'urta kompaniyasi ma'lum bir yirik tavakkalchiliklarni to'liq zimmasiga olganda, u kompaniya moliyaviy qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Qayta sug'urta orqali sug'urta kompaniyalari o'zi qo'lga kiritayotgan mukofotlardan bir qismini qayta sug'urta kompaniyasiga beradi va shunday qilib, katta zarar yuz berganda, o'z majburiyatlarini bajarishda yordam oladi.

Qayta sug'urta turli yo'llar bilan amalga oshirilishi mumkin. Asosiy qayta sug'urta turlari quyidagilar:

Proporsional qayta sug'urta: Bu turda sug'urta kompaniyasi va qayta sug'urta kompaniyasi o'rtasida tavakkalchilik va sug'urta mukofotlari ma'lum proporsiya bo'yicha taqsimlanadi. Masalan, sug'urta kompaniyasi tavakkalchiliklarning 40%ini o'z zimmasiga oladi, qolgan 60%i qayta sug'urta kompaniyasiga beriladi. Shunga mos ravishda, sug'urta mukofoti ham ushbu proporsiyada taqsimlanadi.

Noproporsional qayta sug'urta: Bu turda sug'urta kompaniyasi va qayta sug'urta kompaniyasi o'rtasidagi shartnoma sug'urta kompaniyasi o'z zimmasiga ma'lum miqdordagi zararni qabul qiladigan chegara (limit) asosida tuziladi. Masalan, agar sug'urta kompaniyasi zararni 1 million so'mgacha qoplasa, bu chegaradan yuqori zararlar qayta sug'urta kompaniyasi tomonidan qoplanadi.

Fakultativ qayta sug'urta: Bu turda sug'urta kompaniyasi har bir tavakkalchilikni alohida holda qayta sug'urta qilish imkoniyatiga ega. Bunda har bir shartnoma alohida muhokama qilinadi va har ikki tomon kelishuvga ko'ra shartlarni belgilaydi.

Avtomatik qayta sug'urta (obligator): Bu turda sug'urta kompaniyasi va qayta sug'urta kompaniyasi o'rtasidagi kelishuvga ko'ra, sug'urta kompaniyasi o'zining barcha yoki ma'lum bir qismi tavakkalchiligini avtomatik ravishda qayta sug'urta kompaniyasiga beradi. Bu sug'urta kompaniyasiga avtomatik himoya ta'minlaydi.

Qayta sug'urtaning afzalliklari

Moliyaviy barqarorlik: Qayta sug'urta kompaniyalarga yirik miqdordagi zararlar yuz bergan taqdirda ham moliyaviy barqarorlikni saqlab qolishga yordam beradi. Sug'urta kompaniyasi qayta sug'urta orqali katta yo'qotishlarni qoplash imkoniga ega bo'ladi.

Tavakkallarni taqsimlash: Qayta sug'urta tavakkallarni bir necha kompaniyalar o'rtasida taqsimlash orqali umumiy xavfni kamaytiradi. Bu kompaniyalarga katta va xatarli loyihalarni sug'urtalash imkonini beradi.

Kapitaldan samarali foydalanish: Qayta sug'urta kompaniyaga o'z kapitalini samarali foydalanish imkonini beradi. Bu orqali sug'urta kompaniyasi katta tavakkallarni qoplash uchun majburiy ravishda ko'proq kapital saqlashdan qochadi, chunki ular qayta sug'urta kompaniyasi orqali bu majburiyatlarni taqsimlash imkoniyatiga ega bo'ladi.

Raqobatbardoshlikni oshirish: Qayta sug'urta kompaniyalarga raqobatbardoshlikni oshirishga yordam beradi, chunki ular katta va yuqori tavakkalchiliklarga ega bo'lgan sug'urta loyihalarini qo'lga kiritish imkoniyatiga ega bo'ladi. Masalan, yirik qurilish yoki sanoat loyihalarida qayta sug'urta kompaniyaning katta tavakkalchiliklarni qabul qilishini osonlashtiradi.

Qayta sug'urtaning kamchiliklari

Qo'shimcha xarajatlar: Qayta sug'urta kompaniyaga qo'shimcha xarajatlar keltiradi, chunki sug'urta mukofotining ma'lum qismi qayta sug'urta kompaniyasiga beriladi. Bu sug'urtalanuvchilar uchun sug'urta mukofotlarining oshishiga sabab bo'lishi mumkin.

Qayta sug'urta kompaniyasiga bog'liqlik: Sug'urta kompaniyasi qayta sug'urta kompaniyasiga bog'liq bo'lib qolishi mumkin. Agar qayta sug'urta kompaniyasi moliyaviy qiyinchiliklarga duch kelsa yoki

majburiyatlarni bajarishdan bosh tortsa, bu sug'urta kompaniyasi uchun katta muammo bo'lishi mumkin.

Ma'lumotlarni oshkor qilish talablari: Qayta sug'urta shartnomalarida sug'urta kompaniyasi mijozlar va tavakkalchiliklar haqida to'liq va aniq ma'lumotlarni berishga majbur bo'ladi. Bu sug'urta kompaniyalari uchun ma'lumotlarni to'plash va monitoring qilishda qo'shimcha xarajatlar va vaqt talab etadi.

Qayta sug'urta va global bozor

Qayta sug'urta ko'p hollarda xalqaro darajada amalga oshiriladi. Ya'ni, sug'urta kompaniyasi tavakkalchiliklarni faqat mahalliy qayta sug'urta kompaniyalariga emas, balki xalqaro qayta sug'urta kompaniyalariga ham bera oladi. Bu, ayniqsa, tabiiy ofatlar yoki yirik sanoat xavflari bilan bog'liq holatlarda muhimdir. Xalqaro bozorda qayta sug'urta katta miqdordagi tavakkalchiliklarni global darajada taqsimlash imkonini beradi.

Sug'urta va iqtisodiy rivojlanish

Sug'urta tizimi iqtisodiy rivojlanishda muhim o'rin tutadi. U korxonalar va aholining iqtisodiy xavfsizligini ta'minlaydi, bu esa investisiyaviy faoliyatni oshirishga imkon beradi. Korxonalar sug'urta orqali o'z sarmoyalarini tavakkalchiliklardan himoya qilib, katta loyihalarni amalga oshirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Shu bilan birga, sug'urta tizimi aholining iqtisodiy barqarorligini ta'minlab, ularni moliyaviy zararlardan himoya qiladi.

Sug'urta vositasida tavakkalchiliklarni qayta taqsimlash nafaqat iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi, balki bozor mexanizmlarining samarali ishlashiga ham yordam beradi. Sug'urta kompaniyalari mijozlardan olingan mukofotlarni sarmoyaga yo'naltirib, kapital bozorlari orqali iqtisodga mablag' kiritadi. Bu jarayon, o'z navbatida, iqtisodiy rivojlanishga hissa qo'shadi.

2.2. Sug'urta mukofotlari va tovonlari

Sug'urta mukofotlari va sug'urta tovonlari sug'urta jarayonining asosiy tushunchalaridir. Ular sug'urta kelishuvlarining ikki muhim qismini tashkil etadi va sug'urtalovchi (sug'urta kompaniyasi) hamda

sug'urtalanuvchi (mijoz) o'rtasidagi moliyaviy munosabatlarni belgilab beradi.

Sug'urta mukofoti (sug'urta to'lovi) – bu sug'urtalanuvchi tomonidan sug'urta kompaniyasiga sug'urta himoyasi evaziga to'lanadigan pul summasi. Sug'urta mukofotlari sug'urta shartnomasining muhim qismi bo'lib, ularning miqdori sug'urta shartlari, tavakkalchilik turi va himoya qilingan manfaatlarga bog'liq. Sug'urta mukofoti sug'urtalanuvchiga sug'urta himoyasini ta'minlash uchun sug'urta kompaniyasi tomonidan taqdim etilgan xizmatga haq to'lash hisoblanadi.

Sug'urta mukofotlarini belgilash. Sug'urta mukofoti sug'urtalovchi tomonidan quyidagi omillarga asosan belgilanadi:

Tavakkalchilik darajasi: Sug'urtalanuvchi duch kelishi mumkin bo'lgan xavflar baholanadi va ushbu xavflarning yuz berish ehtimoli hisobga olinadi. Masalan, yosh, jismoniy holati va sog'lig'i yaxshi bo'lgan shaxsning hayot sug'urtasi bo'yicha tavakkalchilik darajasi past bo'lishi mumkin, shuning uchun uning sug'urta mukofoti ham past bo'ladi.

Sug'urtalangan ob'ektning qiymati: Sug'urtalangan ob'ektning qiymati qanchalik yuqori bo'lsa, sug'urta mukofoti ham shunchalik yuqori bo'ladi. Masalan, qimmatbaho avtomobilni sug'urta qilish mukofoti arzon avtomobilnikidan yuqori bo'ladi.

Sug'urta shartnomasining muddati: Sug'urta shartnomasining davomiyligi ham sug'urta mukofotiga ta'sir qiladi. Uzoq muddatli sug'urta shartnomalari ko'proq mukofot talab qilishi mumkin, chunki xavflar ko'proq vaqt davomida saqlanadi.

Sug'urtalanuvchining xavfini kamaytirishga qaratilgan chora-tadbirlar: Agar sug'urtalanuvchi xavflarni kamaytirish bo'yicha qo'shimcha choralar ko'rsa (masalan, xavfsizlik kameralari o'rnatish yoki to'liq tibbiy ko'rikdan o'tish), sug'urta mukofoti kamaytirilishi mumkin.

Tavakkalchilik darajasi» sug'urta jarayonida muhim tushuncha bo'lib, u ma'lum bir tavakkalning amalga oshishi ehtimoli va undan kelib chiqadigan zararining jiddiylik darajasini ko'rsatadi. Sug'urta

kompaniyalari har qanday sug'urta shartnomasi bo'yicha tavakkalchilik darajasini baholab, uning asosida sug'urta mukofotlarini belgilaydi va o'zlarining moliyaviy tavakkallarini boshqaradi. Tavakkalchilik darajasi yuqori bo'lgan holatlarda sug'urta kompaniyalari ko'proq xavfni zimmasiga oladi, shuning uchun mukofotlar ham yuqori bo'lishi mumkin.

Tavakkalchilik darajasiga ta'sir qiluvchi omillar

Tavakkalchilik darajasini aniqlashda sug'urta kompaniyalari quyidagi omillarni hisobga oladi:

Sug'urtalanuvchi shaxs yoki kompaniyaning xususiyatlari»:

- Yosh va jismoniy holat: Haydovchining yoshi va tajribasi avtosug'urtadagi tavakkalchilik darajasini oshirishi mumkin. Yosh yoki kam tajribali haydovchilar ko'proq yo'l-transport hodisalariga duch kelish ehtimoliga ega.

- Sog'liq holati: Hayot sug'urtasi yoki tibbiy sug'urtada shaxsning sog'liq holati muhim omil hisoblanadi. Sog'lig'i yaxshi bo'lgan shaxslar uchun tavakkalchilik darajasi past bo'ladi.

Sug'urtalangan ob'ektning xususiyatlari:

- Ob'ektning qiymati va yoshi: Mulk yoki avtosug'urtada ob'ektning holati va yoshi muhim omildir. Eski ob'ektlar yoki transport vositalari ko'proq ta'mir yoki almashtirish talab qilishi mumkin, bu esa tavakkalchilik darajasini oshiradi.

- Ob'ektning xavfsizlik holati: Xavfsizlik choralari qanchalik kuchli bo'lsa, shunchalik tavakkalchilik darajasi kamayadi. Masalan, yong'inga qarshi tizim o'rnatilgan mulkda yong'in xavfi pastroq bo'ladi.

Geografik omillar:

- Hududning xususiyatlari: Tabiiy ofatlar ko'p ro'y beradigan hududlarda (masalan, er qimirlashi yoki suv toshqinlari xavfi yuqori bo'lgan joylarda) sug'urtalashda tavakkalchilik darajasi yuqori bo'ladi.

- Shahar yoki qishloqda joylashuv: Shahardagi yo'llarda yo'l-transport hodisalari xavfi qishloq joylariga nisbatan yuqori bo'lishi mumkin, shuning uchun avtosug'urtada shaharlardagi transport vositalari uchun tavakkalchilik darajasi yuqori baholanadi.

Tavakkalchiliklarni boshqarish choralari:

- Profilaktika va xavfsizlik choralari: Agar sug'urtalanuvchi xavflarni kamaytirishga qaratilgan choralarni qo'llasa, tavakkalchilik darajasi pasayishi mumkin. Masalan, ko'proq xavfsizlik kameralari yoki signalizasiya tizimlari mavjud bo'lsa, mulk sug'urtasida tavakkalchilik kamayadi.

Tarixiy ma'lumotlar va statistika:

- O'tgan yillar davomidagi hodisalar: Sug'urta kompaniyalari ma'lum turdagi hodisalar yuz berish ehtimolini aniqlash uchun tarixiy ma'lumotlar va statistikani tahlil qiladi. Masalan, tabiiy ofatlar yoki yo'l-transport hodisalari haqidagi ma'lumotlar sug'urta mukofotlarini aniqlashda muhim ahamiyatga ega.

Tavakkalchilik darajasini baholash jarayoni

Ma'lumot to'plash: Sug'urta kompaniyalari birinchi navbatda sug'urtalanuvchi shaxs, ob'ekt yoki mulk haqidagi ma'lumotlarni to'playdi. Bunda sog'liq holati, ob'ektning qiymati, joylashuv va boshqa muhim ma'lumotlar tahlil qilinadi.

Tavakkalchilik ehtimolini aniqlash: Sug'urtalanuvchi yoki ob'ekt qanday tavakkalchiliklarga duch kelishi mumkinligini baholash. Masalan, avtosug'urtada yo'l-transport hodisasi yoki mulk sug'urtasida yong'in xavfi baholanadi.

Tavakkalchilikning miqdorini hisoblash: Hodisa ro'y bergan taqdirda sug'urtalanuvchiga etkaziladigan zararning moliyaviy qiymati baholanadi. Bu jarayon sug'urta tovonlarini to'g'ri va adolatli belgilash uchun zarur.

Sug'urta mukofotini belgilash: Tavakkalchilik darajasini baholaganidan so'ng, sug'urta kompaniyasi o'z majburiyatlarini qoplaydigan darajada sug'urta mukofotini belgilaydi.

Tavakkalchilik darajasining ahamiyati

Tavakkalchilik darajasi sug'urta shartnomasining muhim qismidir, chunki u sug'urta kompaniyasi va sug'urtalanuvchi o'rtasidagi munosabatlarning moliyaviy tomoniga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir qiladi. Yuqori tavakkalchilik darajasi sug'urta mukofotining oshishiga sabab bo'ladi, chunki sug'urta kompaniyasi tavakkallarni qoplash uchun ko'proq mablag' talab qiladi. Shuningdek, past tavakkalchilik darajasi

sug'urtalanuvchiga arzonroq sug'urta shartlarini taqdim etishga imkon beradi. Sug'urta kompaniyalari tavakkalchilik darajasini samarali baholash orqali o'z faoliyatini barqarorlashtiradi va zararlarni qoplash uchun etarli mablag'ga ega bo'ladi.

Sug'urta mukofotlarini to'lash usullari

Sug'urta mukofotlari turli yo'llar bilan to'lanishi mumkin:

- Bir martalik to'lov: Sug'urtalanuvchi barcha sug'urta mukofotini bir vaqtda to'laydi.

- Muddatli to'lovlar: Sug'urtalanuvchi mukofotni oylik, choraklik yoki yillik to'lovlar asosida qismlarga bo'lib to'laydi.

Sug'urta mukofotlarini to'lash usullari — bu sug'urtalanuvchining sug'urta kompaniyasiga o'z sug'urta himoyasi uchun mukofotlarni qanday shaklda to'lashiga oid turli variantlarni anglatadi. Sug'urta mukofoti sug'urta himoyasini olish uchun to'lanadigan to'lovdir, va uning to'lanish shakli sug'urta shartnomasida kelishib olinadi. Sug'urta mukofotlarini to'lash usuli sug'urtalanuvchining moliyaviy holatiga, sug'urta turiga va sug'urta kompaniyasining takliflariga bog'liq.

Sug'urta mukofotlarini to'lashning asosiy usullari

Bir martalik to'lov:

- Sug'urtalanuvchi sug'urta shartnomasining boshlanishida barcha sug'urta mukofotini bir vaqtda to'laydi.

- Bu usul ko'pincha qisqa muddatli sug'urta turlari (masalan, sayohat sug'urtasi yoki qisqa muddatli mulk sug'urtasi) uchun qo'llaniladi.

- Bir martalik to'lov orqali sug'urtalanuvchi o'zining to'lov majburiyatini bir yo'la bajaradi va keyinchalik qayta to'lov qilmasdan, sug'urta muddati davomida himoyani saqlab qoladi.

- Afzalliklari: bir martalik to'lov amalga oshirilgandan so'ng, sug'urtalanuvchi keyingi davrlarda qayta to'lovni o'ylamaydi va himoyani to'liq ta'minlaydi. Kamchiliklari: bir martalik to'lov katta miqdorda bo'lishi mumkin, bu barcha mijozlar uchun moliyaviy jihatdan qulay bo'lmasligi mumkin.

Bo'lib-bo'lib to'lash (muhlatli to'lovlar):

- Sug'urtalanuvchi sug'urta mukofotini oylik, choraklik yoki yillik qismlarga bo'lib to'laydi.

- Bu usul uzoq muddatli sug'urta turlari (masalan, hayot sug'urtasi yoki mulk sug'urtasi) uchun qo'llaniladi.

- Bo'lib-bo'lib to'lash usuli sug'urtalanuvchining to'lov yukini kamaytirish va uning moliyaviy rejalariga moslashish imkonini beradi.

- Afzalliklari: to'lovlar bo'lib amalga oshirilgani uchun mijoz moliyaviy jihatdan engilroq to'lov rejimini tanlashi mumkin. Kamchiliklari: qismli to'lovlar uzoq muddatga sozilgan holda, sug'urta mukofotining umumiy miqdori bir martalik to'lovga nisbatan kattaroq bo'lishi mumkin.

Oylik to'lovlar:

- Sug'urtalanuvchi har oy muayyan miqdordagi sug'urta mukofotini to'lab boradi.

- Bu to'lov usuli oylik daromadga ega bo'lgan mijozlar uchun juda qulaydir, chunki to'lov yukini oylik reja bilan moslashtirish imkoniyati mavjud.

- Afzalliklari: mijoz har oy bir xil miqdordagi to'lovni to'lab, moliyaviy yukni oson boshqarishi mumkin. Kamchiliklari: to'lov muddatlari uzoq bo'lsa, sug'urta mukofotlarining umumiy miqdori yuqoriroq bo'lishi mumkin.

Choraklik to'lovlar:

- Sug'urtalanuvchi sug'urta mukofotini har uch oyda bir marta to'laydi.

- Bu usul ham uzoq muddatli sug'urta shartnomalari uchun qo'llaniladi va sug'urtalanuvchiga har chorakda belgilangan miqdorda to'lovni amalga oshirish imkonini beradi.

- Afzalliklari: to'lovlar kamroq davr oralig'ida amalga oshiriladi va yillik to'lovdan ko'ra engilroq bo'lishi mumkin. Kamchiliklari: yil davomida uch oyda bir marta kattaroq summa to'lanadi, bu ba'zi mijozlar uchun biroz noqulay bo'lishi mumkin.

Yarim yillik to'lovlar:

- Sug'urtalanuvchi har olti oyda bir marta mukofotni to'lab boradi.

- Bu usul ham uzoq muddatli sug'urta shartnomalarida foydalaniladi va to'lov rejasi choraklik yoki oylik to'lovlarga nisbatan kamroq takrorlanadi.

- Afzalliklari: mukofot katta bo'lmagan qismlarga bo'lingani uchun to'lov to'lash engilroq bo'ladi. Kamchiliklari: to'lovlar har olti oyda amalga oshiriladi, va bu vaqt davomida kattaroq summa yig'ilib qolishi mumkin.

Yillik to'lovlar:

- Sug'urtalanuvchi har yili sug'urta mukofotini bir marta to'laydi.

- Bu uzoq muddatli sug'urta turlari uchun keng tarqalgan usul bo'lib, mijoz har yillik to'lovni amalga oshirib, yil davomida himoyaga ega bo'ladi.

- Afzalliklari: mijoz bir yilda faqat bir marta to'lov to'laydi va qolgan vaqt davomida himoya hududida qoladi. Kamchiliklari: yillik to'lov bir martada kattaroq miqdorda to'lanadi, bu ba'zi mijozlar uchun qiyin bo'lishi mumkin.

Sug'urta mukofotlarini to'lash usulini tanlashda e'tibor qilinishi kerak bo'lgan omillar

Mijozning moliyaviy holati:

- Mijozning daromad manbalari va uning rejalashtirilgan xarajatlari sug'urta mukofotlarini qanday shaklda to'lashni tanlashda muhim ahamiyatga ega. Agar mijoz to'lovlarni bir martada amalga oshira olsa, u bir martalik to'lovni tanlashi mumkin, aks holda, bo'lib-bo'lib to'lash qulay bo'ladi.

Sug'urta shartnomasining muddati:

- Qisqa muddatli sug'urta shartnomalari ko'pincha bir martalik to'lov talab qiladi, chunki sug'urta himoyasi qisqa vaqt davomida amal qiladi. Uzoq muddatli sug'urta shartnomalari esa ko'proq to'lov rejalarini taklif qiladi.

Sug'urtalanuvchining tavakkalchilik darajasi:

- Tavakkalchilik darajasi yuqori bo'lgan sug'urtalanuvchilar uzoq muddatli shartnomalarda to'lovni bo'lib-bo'lib to'lashni tanlashi mumkin, chunki ularga katta miqdordagi mukofotlar talab qilinishi mumkin.

Sugʻurta kompaniyasining siyosatlar:

- Sugʻurta kompaniyalari turli toʻlov rejalarini taklif qilishi mumkin, va mijoz ulardan oʻziga eng mos keladiganini tanlashi mumkin. Shuningdek, baʼzi kompaniyalar qismli toʻlovlarga qoʻshimcha haqlar belgilashi mumkin.

Sugʻurtalangan obʼektning qiymatini aniqlash

Sugʻurtalangan obʼektning qiymatini aniqlashda bir qator omillar inobatga olinadi:

Obʼektning bozor qiymati: Bu obʼektning hozirgi kundagi bozordagi narxini anglatadi. Mulk, avtomobil, texnika yoki boshqa aktivlar sugʻurtalanganda ularning bozor qiymati asosiy koʻrsatkichlardan biri boʻladi. Sugʻurtalangan aktivning qiymati uning yoshi, holati va bozordagi talabga bogʻliq boʻlishi mumkin.

Amortizasiya va qadrsizlanish: Agar obʼekt eski boʻlsa, uning qadrsizlanishi hisobga olinadi. Masalan, avtomobil sugʻurtalanganda, uning yoshi va ishlatish davomida yuzaga kelgan eskirish sugʻurta kompaniyasi tomonidan inobatga olinadi. Eskiroq aktivlar uchun sugʻurta mukofoti past boʻlishi mumkin, chunki ularning qiymati pasaygan boʻladi.

Taʼmirlash va tiklash qiymati: Sugʻurtalangan obʼektning ehtimoliy zarar yoki yoʻqotish holatida tiklanish qiymati ham obʼekt qiymatini aniqlashda asos boʻlishi mumkin. Bu koʻproq qurilish va infratuzilma obʼektlari yoki ishlab chiqarish uskunalari sugʻurtalanganda muhim hisoblanadi.

Qoʻshimcha xususiyatlar va imkoniyatlar: Obʼektning qoʻshimcha funksiyalari, yaxshilangan jihatlari yoki qimmatbaho qismlari ham uning qiymatiga taʼsir koʻrsatadi. Masalan, biror bir avtomobilga qoʻshimcha xavfsizlik tizimlari oʻrnatilgan boʻlsa, uning sugʻurta qiymati yuqori boʻlishi mumkin.

Sugʻurtalangan obʼektning qiymatiga taʼsir qiluvchi omillar

Sugʻurtalangan obʼektning qiymatini aniqlashda quyidagi omillar inobatga olinadi:

Obʼektning turi: Sugʻurtalanayotgan obʼekt turi (mulk, avtotransport vositasi, texnika, sogʻliq yoki hayot) uning qiymatini belgilashda

birinchi o‘rinda turadi. Har bir ob‘ekt turi o‘zining xos qiymatlashtirish usuliga ega.

Geografik joylashuv: Ob‘ekt joylashgan hudud yoki mamlakatning iqtisodiy sharoitlari, infratuzilmasi yoki xavfsizligi uning qiymatiga ta’sir ko‘rsatadi. Masalan, yirik shaharlarda joylashgan mulk qishloq hududlardagi mulkka nisbatan qimmatroq bo‘lishi mumkin.

Talab va taklif: Bozordagi talab va taklif muvozanati ham ob‘ektning qiymatiga ta’sir ko‘rsatadi. Masalan, avtomobillar bozorida yangi modellarga bo‘lgan yuqori talab ularning qiymatini oshirishi mumkin, eski modellar esa arzonroq baholanadi.

Qurilish va ta’mirlash xarajatlari: Qurilish ob‘ektlarini sug‘urtalashda ularning tiklash yoki qayta qurish qiymati ob‘ektning qiymatiga ta’sir ko‘rsatadi. Bu maxsus inshootlar, uylar va katta mulklar sug‘urtalanganda muhimdir.

Sug‘urtalangan ob‘ekt qiymatining ahamiyati. Sug‘urtalangan ob‘ektning qiymati sug‘urta kelishuvida bir qator muhim rollarni o‘ynaydi:

Sug‘urta mukofotini aniqlash: Ob‘ektning qiymati sug‘urta mukofotini belgilashda asosiy ko‘rsatkich hisoblanadi. Qimmatroq aktivlar yuqori tavakkalchilikni talab qiladi, shuning uchun sug‘urta mukofoti yuqoriroq bo‘ladi. Masalan, qimmatbaho uyni sug‘urtalash arzon uylarga nisbatan ko‘proq to‘lov talab qiladi.

Sug‘urta tovonining miqdori: Ob‘ekt qiymati sug‘urta tovon miqdoriga ham ta’sir qiladi. Agar zarar yuz bersa, sug‘urta kompaniyasi ob‘ektning qiymatiga asosan tovon to‘laydi. Agar ob‘ektning qiymati past bo‘lsa, tovon ham shunga mos ravishda past bo‘ladi.

Sug‘urtalanuvchi va sug‘urtalovchi o‘rtasida ob‘ekt qiymatining aniq belgilanishi sug‘urta kelishuvining adolatli bo‘lishiga yordam beradi. Ob‘ektning to‘g‘ri baholanishi sug‘urtalanuvchiga zarar ko‘rganda etarli miqdorda tovon olishini kafolatlaydi.

Sug‘urta shartnomasining muddati — bu sug‘urta kompaniyasi va sug‘urtalanuvchi o‘rtasidagi sug‘urta himoyasi amal qiladigan vaqt oralig‘ini anglatadi. Sug‘urta shartnomasining muddati davomida sug‘urta kompaniyasi sug‘urtalanuvchiga kelishuvda belgilangan

shartlar asosida himoya va tovon to'lash majburiyatini oladi, va sug'urtalanuvchi bu muddat davomida sug'urta mukofotlarini to'laydi.

Sug'urta shartnomasi turli muddatlarga tuzilishi mumkin, va bu muddat sug'urta mahsulotiga va tavakkalchilik turiga bog'liq bo'ladi. Quyida sug'urta shartnomasining muddatlari bo'yicha turli variantlar keltirilgan:

Qisqa muddatli sug'urta shartnomalari:

- 1 oydan 1 yilgacha davom etadi.
- Masalan, avtosug'urta, sayohat sug'urtasi yoki tibbiy sug'urta shartnomalari qisqa muddatli bo'lishi mumkin.
- Bu turdagi shartnomalarda sug'urtalanuvchi tez orada o'z himoyasi uchun sug'urta mukofotini to'laydi, va shartnoma tugashi bilan sug'urta himoyasi ham tugaydi.

O'rta muddatli sug'urta shartnomalari:

- 1 yildan 5 yilgacha davom etadi.
- Masalan, hayot sug'urtasi yoki mulk sug'urtasi shartnomalari ushbu muddatlarda bo'lishi mumkin.
- Sug'urtalanuvchi muddat davomida belgilangan vaqtlarda to'lovlar amalga oshiradi va himoyani saqlab qoladi.

Uzoq muddatli sug'urta shartnomalari:

- 5 yildan uzoqroq davom etadi.
- Hayot sug'urtasi yoki pensiya sug'urtasi kabi uzoq muddatli himoya talab qilinadigan sug'urta shartnomalari ko'pincha uzoq muddatli bo'ladi.
- Bu turdagi sug'urta shartnomalarida to'lovlar uzoq vaqt davomida amalga oshiriladi, va shartnoma muddati tugaganda yoki boshqa shartlar bajarilganda tovon to'lanishi mumkin.

Sug'urta shartnomasining muddati sug'urta jarayonining bir qator muhim jihatlariga ta'sir qiladi:

Sug'urta mukofotlariga ta'siri:

- Shartnoma muddati qanchalik uzoq bo'lsa, mukofotlar muddatiga qarab to'lanadi. Qisqa muddatli shartnomalarda sug'urta mukofoti yuqori bo'lishi mumkin, chunki kompaniya qisqa vaqt davomida tavakkalchilikni qoplashi kerak. Uzoq muddatli

shartnomalarda esa mukofotlar past bo'lishi mumkin, chunki ular vaqt davomida bo'lib-bo'lib to'lanadi.

Tavakkalchilik darajasi:

- Shartnoma muddati uzoq bo'lsa, sug'urta kompaniyasi uchun tavakkalchilik yuqoriroq bo'lishi mumkin, chunki muddat uzaygani sari zarar keltiruvchi hodisa yuz berish ehtimoli oshadi.

- Qisqa muddatli sug'urta shartnomalarida kompaniya tezkorlik bilan tavakkalchilikni qoplaydi, lekin tavakkalchilik davomiyligi qisqa bo'lgani uchun kompaniya uchun risk kamroq bo'lishi mumkin.

Sug'urtalanuvchi uchun himoya:

- Shartnoma muddati himoya qanchalik uzoq davom etishini belgilaydi. Uzoq muddatli sug'urta shartnomalari sug'urtalanuvchiga uzoq vaqt davomida xavfsizlikni ta'minlaydi, shuningdek, qisqa muddatli shartnomalarda mijoz o'ziga kerakli muddat davomidagina himoya olishi mumkin.

To'lov rejimi:

- Muddatga qarab, to'lovlar bir marta yoki bo'lib-bo'lib amalga oshiriladi. Uzoq muddatli shartnomalarda to'lovlar oylik, choraklik yoki yillik to'lovlarga bo'lib berilishi mumkin. Qisqa muddatli sug'urtada sug'urtalanuvchi ko'pincha bir martalik to'lovni amalga oshiradi.

Sug'urta shartnomasining muddatini tanlashda inobatga olinadigan omillar

Sug'urtalanuvchining ehtiyojlari:

- Sug'urtalanuvchi qancha muddat davomida sug'urta himoyasiga muhtoj ekanligini aniqlashi kerak. Masalan, sayohat sug'urtasi faqat sayohat davomida kerak bo'lishi mumkin, mulk sug'urtasi esa uzoq muddatli himoyani talab qiladi.

Tavakkalchilikning o'zgarishi:

- Tavakkalchilik vaqt davomida o'zgarishi mumkin, shuning uchun uzoq muddatli sug'urta shartnomalarida tavakkalchilikni doimiy baholab turish zarur. Masalan, yosh sug'urtalanuvchi uchun

tavakkalchilik darajasi vaqt o'tishi bilan oshishi mumkin, bu esa sug'urta shartlarining o'zgarishiga sabab bo'ladi.

Moliyaviy holat:

- Sug'urtalanuvchi o'zining moliyaviy holatiga qarab shartnoma muddatini tanlaydi. Qisqa muddatli sug'urtada bir martalik to'lov amalga oshirilishi mumkin, uzoq muddatli sug'urtada esa to'lovlar bo'lib-bo'lib yoki muddatga qarab to'lanadi.

Sug'urtalanuvchining xavfini kamaytirishga qaratilgan chora-tadbirlar — bu sug'urtalanuvchi tomonidan o'zining sug'urta himoyasi doirasidagi tavakkalchiliklarni kamaytirish maqsadida ko'rgan choralardir. Bu tadbirlar sug'urta kompaniyasi uchun tavakkalchilikni pasaytirishga xizmat qiladi, shuning uchun sug'urta mukofotlari ham kamaytirilishi mumkin. Sug'urtalanuvchi xavfni kamaytirish choralarini qo'llagan holda o'zining mol-mulkini, salomatligini yoki boshqa aktivlarini yo'qotishlardan himoya qiladi.

Xavfni kamaytirish bo'yicha asosiy chora-tadbirlar

Xavfsizlik tizimlarini o'rnatish:

- Yong'inga qarshi tizimlar: Yirik binolarda yong'inga qarshi xavfsizlik tizimlarini o'rnatish yoki mavjud tizimlarni takomillashtirish sug'urta kompaniyasi uchun tavakkalchilik darajasini kamaytiradi. Bunday tizimlar olov tarqalishining oldini oladi va zararni minimal darajaga tushiradi.

- Signalizasiya va kameralar: Xavfsizlik signalizasiyalari va kuzatuv kameralari o'rnatish orqali mulkni qonunbuzarlardan himoya qilish mumkin. Bu tadbirlar sug'urta kompaniyasi uchun ob'ektga uyushtirilishi mumkin bo'lgan hujumlar yoki o'g'irliklar tavakkalchiligini kamaytiradi.

Mulkni saqlash va to'g'ri ekspluatasiya qilish:

- Regulyar ta'mir va texnik xizmat ko'rsatish: Mulk yoki texnika turli yo'qotishlardan himoya qilinishi uchun ularga muntazam ravishda texnik xizmat ko'rsatish zarur. Masalan, avtomobillarga texnik xizmat ko'rsatish tavakkallarni kamaytiradi, chunki bu orqali transport vositasining avariya uchrash ehtimoli pasayadi.

- Ko'rgazma ob'ektlarini qo'shimcha himoya qilish: Agar mulk ko'rgazmaga qo'yiladigan ob'ekt yoki qimmatbaho badiiy asar bo'lsa, uni qo'shimcha muhofaza qilish orqali xavf kamaytirilishi mumkin.

Sog'liqni saqlash choralari:

- Regulyar tibbiy ko'rik: Sog'liqni sug'urta qilishda xavflarni kamaytirishning samarali yo'li — bu muntazam tibbiy ko'rikdan o'tishdir. Bu orqali inson salomatligining holati kuzatilib, kasalliklar erta bosqichda aniqlanadi va muammoning oldi olinadi.

- Sog'lom turmush tarzi: To'g'ri ovqatlanish, sport bilan shug'ullanish va zararli odatlardan voz kechish orqali sug'urtalanuvchi o'zining sug'urta shartlarini yaxshilashi va mukofotlarini kamaytirishi mumkin. Sug'urta kompaniyalari bunday odatlarga e'tibor qaratib, mijozlarga pastroq mukofotlar belgilaydilar.

Transport vositasida xavfsizlikni oshirish:

- Qo'shimcha xavfsizlik tizimlari: Avtomobillarda xavfsizlikni oshirish maqsadida xavfsizlik yostiqlari, avtomat tormoz tizimlari va boshqa xavfsizlik uskunalarini o'rnatish yo'l-transport hodisalari xavfini kamaytiradi.

- Haydovchilar malakasini oshirish: Haydovchilik mahoratlarini oshirish bo'yicha maxsus kurslarda ishtirok etish, xavfsizlik bo'yicha sertifikatlar olish va yo'l harakati qoidalariga rioya qilish xavfni kamaytiradi. Sug'urta kompaniyalari uchun tajribali haydovchilar bilan ishlash xavfni pasaytiradi.

Ish joyida xavfsizlikni ta'minlash:

- Ishchi xodimlar uchun xavfsizlikni ta'minlash: Ish joyida xavfsizlik qoidalariga qat'iy rioya qilish va maxsus muhofaza vositalaridan foydalanish ishchilarni turli jarahatlardan himoya qiladi. Mahsulot ishlab chiqarish jarayonida xavfsizlik standartlariga amal qilish ish jarayonidagi xavflarni pasaytiradi.

- Texnik xavfsizlik auditlari: Ishxonada muntazam texnik xavfsizlik auditini o'tkazish va mavjud xavflarni baholab, ularni kamaytirish choralari ko'rish tavakkalchilikni ancha kamaytiradi.

Sug'urta mukofotlariga ta'siri

Xavfni kamaytirish bo'yicha ko'rilgan choralar sug'urtalanuvchi uchun quyidagi afzalliklarni beradi:

Mukofotlarni kamaytirish: Sug'urta kompaniyalari xavfni kamaytirish bo'yicha choralar ko'rgan sug'urtalanuvchilarga pastroq mukofotlar belgilaydi. Bu sug'urta kompaniyasi uchun tavakkalchilikning kamayishi sababli sug'urtalanuvchi uchun iqtisodiy jihatdan foydalidir.

Tavakkalchilik darajasini pasaytirish: Xavflarni kamaytirish choralari sug'urtalanuvchiga sug'urta shartlarini yaxshilash imkonini beradi. Tavakkalchilik kamayishi natijasida sug'urtalanuvchi qimmatroq ob'ektlarni arzonroq shartlarda sug'urta qilishi mumkin.

Tovon to'lovlarini kamaytirish: Xavfni kamaytirish choralari sug'urta kompaniyasi uchun tovon to'lovlarining kamayishiga olib keladi, chunki xavfning kamayishi natijasida mijozning zarar ko'rish ehtimoli past bo'ladi.

Sug'urta mukofotlari sug'urta kompaniyalari uchun muhim daromad manbaidir. Ular kompaniyalarga zararlarni qoplash uchun zarur mablag'lar to'plash imkonini beradi. Shuningdek, kompaniya sug'urta mukofotlarini investisiya qilishi va bu orqali qo'shimcha daromad olishi mumkin.

Sug'urta tovonni (sug'urta to'lovi yoki kompensasiyasi) – bu sug'urtalanuvchiga sug'urta shartnomasiga asosan yuz bergan zarar yoki yo'qotishni qoplash uchun to'lanadigan pul summasi. Tovon sug'urta kompaniyasi tomonidan sug'urtalanuvchiga tavakkalchilik yoki hodisa natijasida etkazilgan zararlarni qoplash maqsadida to'lanadi.

Sug'urta tovonni sug'urta shartnomasida belgilangan sharoitlar asosida to'lanadi. Sug'urta kelishuvida sug'urta himoyasi qanday holatlarda amalga oshishi va qaysi holatlarda tovon to'lanmasligi aniq belgilab qo'yilgan bo'ladi. Quyidagi holatlar tovon to'lanishiga asos bo'lishi mumkin:

Tavakkalchilikning amalga oshishi: Sug'urtalanuvchi duch kelgan tavakkalchilik sug'urta shartnomasida qayd etilgan bo'lishi kerak. Masalan, avtosug'urtada yo'l-transport hodisasi yoki mulk sug'urtasida yong'in natijasida etkazilgan zarar.

Yuqotishning miqdori va qiymati: Sug'urtalanuvchi ko'rgan zarar yoki yo'qotishning moliyaviy qiymati baholanadi va shunga qarab tovon to'lanadi. Masalan, agar sug'urta shartnomasida mulk sug'urtalangan bo'lsa, zarar miqdori muayyanlashtirilib, shunga muvofiq tovon to'lanadi.

Sug'urta tovonlari to'lanishi quyidagi bosqichlar orqali amalga oshiriladi:

Da'vo berish: Sug'urtalanuvchi zarar yuz berganidan keyin sug'urta kompaniyasiga da'vo kiritadi. Bu jarayonda u zararni tasdiqlovchi hujjatlar, fotosuratlar yoki boshqa dalillarni taqdim etadi.

Zararni baholash: Sug'urta kompaniyasi ekspertlar yoki sug'urta agentlari orqali zararni baholaydi va sug'urta shartnomasida ko'rsatilgan tavakkalchiliklar asosida tovon miqdorini belgilaydi.

Tovonni to'lash: Baholash natijalariga ko'ra, sug'urta kompaniyasi tovonni sug'urtalanuvchiga to'laydi. Tovu puli bank o'tkazmalari yoki boshqa moliyaviy vositalar orqali amalga oshiriladi.

Sug'urta tovonlarining turlari

To'liq tovon: Sug'urtalanuvchi ko'rgan zarar to'liq qoplanadi.

Qisman tovon: Sug'urtalanuvchi ko'rgan zarar ma'lum miqdorda yoki foizda qoplanadi, odatda bu sug'urta shartnomasida ko'rsatilgan limitlarga asoslanadi.

Sug'urta tovonlari va tavakkalchilikni boshqarish

Sug'urta tovonlari sug'urta kompaniyalari uchun katta ahamiyatga ega, chunki ular tavakkalchilikni samarali boshqarish orqali tovon to'lovlarini kamaytirishga harakat qiladilar. Buning uchun kompaniyalar:

- Sug'urta shartlarini aniq belgilaydilar;
- Sug'urtalanuvchilarga tavakkalchilikni kamaytirish bo'yicha maslahatlar beradilar;
- Qayta sug'urta yordamida katta tavakkallarni boshqa kompaniyalarga taqsimlaydilar.

2.3. Sug'urta va xavf-xatarlarni boshqarish

Sugʻurta va xavf-xatarlarni boshqarish — bu sugʻurta tizimidagi muhim jarayon boʻlib, sugʻurta kompaniyalari va sugʻurtalanuvchilar duch keladigan tavakkalchiliklarni aniqlash, baholash va kamaytirishga qaratilgan faoliyatlar majmuasini oʻz ichiga oladi. Sugʻurta xavflarni boshqarishning muhim vositasi hisoblanadi, chunki u moliyaviy barqarorlikni taʼminlash, yoʻqotishlardan himoya qilish va mijozlarning iqtisodiy xavfsizligini oshirishga xizmat qiladi.

Sugʻurta va xavf-xatarlar: tushunchalar

- Xavf — bu sugʻurtalanuvchi yoki sugʻurta kompaniyasi uchun zarar yoki yoʻqotish xavfini anglatadigan hodisa. Sugʻurta kompaniyalari mijozlar uchun himoyani taʼminlashda ana shu xavflarni kamaytirishga harakat qiladilar.

-Tavakkalchilik — bu aniq hodisaning roʻy berish ehtimoli va u holatda kelib chiqadigan zararining hajmini belgilaydi. Tavakkalchilikni aniq baholash xavflarni samarali boshqarishning muhim qismi hisoblanadi.

Sugʻurtada xavf-xatarlarni boshqarish jarayoni

Sugʻurta tizimida xavf-xatarlarni boshqarish jarayoni bir nechta bosqichlarni oʻz ichiga oladi:

Xavflarni aniqlash:

-Bu sugʻurta jarayonining birinchi bosqichidir, u tavakkalchiliklarning qaysi turlariga duch kelinishini aniqlashni oʻz ichiga oladi. Misol uchun, avtosugʻurtada yoʻl-transport hodisasi xavfi, mulk sugʻurtasida yongʻin yoki oʻgʻirlik xavfi aniqlanadi.

- Sugʻurta kompaniyalari xavflarni aniqlashda statistik maʼlumotlar va tarixiy maʼlumotlardan foydalanadi.

Tavakkalchiliklarni baholash:

- Aniqlangan xavflarning yuz berish ehtimoli va zarar miqdori baholanadi. Sugʻurta kompaniyalari bu jarayonda xavflarning qanday miqdorda zarar keltirishini tahlil qiladi. Masalan, tabiiy ofatlar sugʻurtasida boʻron yoki suv toshqini roʻy berish ehtimoli va ularning olib kelishi mumkin boʻlgan zarar oʻrganiladi.

- Bu baholash xavfning toʻliq yoki qisman qoplanishi va mukofot miqdorini aniqlashda muhimdir.

Tavakkalchiliklarni kamaytirish:

-Xavflar aniqlangan va baholanganidan so'ng, sug'urta kompaniyalari xavflarni kamaytirish bo'yicha chora-tadbirlar ko'radi. Sug'urtalanuvchilar ham o'zlari xavflarni kamaytirish uchun turli choralar qo'llashi mumkin. Masalan, ishxona xavfsizligi qoidalariga rioya qilish yoki ko'p kvartirali uylarda yong'inga qarshi tizim o'rnatish tavakkalchiliklarni sezilarli darajada kamaytiradi.

-Sug'urta kompaniyalari xavflarni kamaytirish bo'yicha maslahatlar berish yoki xavfni kamaytirish choralarini qo'llovchilarga pastroq sug'urta mukofotlarini taklif qilish orqali bu jarayonda ishtirok etadi.

Sug'urta shartnomalarini tuzish:

-Xavf va tavakkalchiliklar aniqlangandan keyin, sug'urta kompaniyasi va sug'urtalanuvchi o'rtasida sug'urta shartnomasi tuziladi. Bu shartnoma tavakkalchiliklarni qanday himoya qilish va qanday sharoitlarda tovon to'lanishini belgilaydi.

-Sug'urta shartnomalarida sug'urtalanuvchining tavakkalchiliklari, sug'urta qoplami va tovonlar miqdori aniq ko'rsatilishi kerak.

Tavakkalchiliklarni monitoring qilish:

- Xavflar va tavakkalchiliklarni doimiy kuzatib borish xavflarni boshqarishning muhim qismi hisoblanadi. Sug'urta kompaniyalari va sug'urtalanuvchilar xavflarni baholash va monitoring qilish orqali kelajakdagi ehtimoliy xavflarga tezkor javob berishi mumkin.

- Masalan, tabiiy ofatlar xavfi oshganda, sug'urta kompaniyalari sug'urtalanuvchilarni tezkor ravishda xabardor qilib, himoya choralarini ko'rishga chaqirishi mumkin.

Xavf-xatarlarni boshqarishda sug'urtaning rollari

Tavakkalchiliklarni taqsimlash:

-Sug'urta tizimi tavakkalchiliklarni mijozlar o'rtasida taqsimlashga yordam beradi. Sug'urta kompaniyalari har bir sug'urtalanuvchidan mukofot to'playdi va bu mablag'larni kelajakda yuz berish ehtimoli bor zararlarni qoplash uchun saqlaydi. Bu tizim har bir sug'urtalanuvchining tavakkalchilik darajasini kamaytiradi.

Tavakkalchiliklarni qayta taqsimlash (qayta sug'urta):

- Sug'urta kompaniyalari o'zlarining yuqori tavakkalchiliklarga ega shartnomalarini qayta sug'urta kompaniyalariga taqsimlash orqali xavflarni yanada keng miqyosda boshqaradilar. Qayta sug'urta yirik tavakkalchiliklarni boshqarish va kompaniyalarning barqarorligini ta'minlash vositasi hisoblanadi.

Xavflarni kamaytirish choralari:

-Sug'urta kompaniyalari xavflarni kamaytirish uchun sug'urtalanuvchilarga qo'shimcha xizmatlar yoki maslahatlar taqdim etadi. Masalan, avtomobillarda xavfsizlik tizimlarini o'rnatish yoki ish joyida xavfsizlik standartlariga rioya qilish bo'yicha tavsiyalar berish sug'urtalanuvchilarga xavflarni kamaytirish imkonini beradi.

-Xavfni kamaytirish choralari qo'llagan sug'urtalanuvchilar pastroq sug'urta mukofotlariga ega bo'lishi mumkin.

Moliyaviy himoya va barqarorlik:

-Sug'urta tizimi tavakkalchiliklarni boshqarish orqali kompaniyalar va shaxslarga iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi. Sug'urta zarar ko'rganda moliyaviy qiyinchiliklarni kamaytirish va qayta tiklanish uchun zarur mablag'larni taqdim etadi.

Sug'urta va xavflarni boshqarishda foydalaniladigan strategiyalar

Diversifikasiya:

- Sug'urta kompaniyalari tavakkalchiliklarni xilma-xil faoliyat yoki ob'ektlar bo'ylab taqsimlash orqali xavflarni kamaytiradi. Masalan, bir vaqtning o'zida bir nechta turdagi sug'urta mahsulotlari yoki turli hududlarda faoliyat yuritish kompaniyaga umumiy xavflarni tarqatish imkonini beradi.

Qayta sug'urta:

- Yuqori tavakkalchilikka ega shartnomalarni qayta sug'urta qilish orqali kompaniyalar o'z majburiyatlarini boshqa kompaniyalar bilan bo'lishadilar va katta zararlardan himoyalanganadilar.

Har tomonlama xavfni baholash va monitoring qilish:

- Sug'urta kompaniyalari xavflarni muntazam tahlil qilib, ularni real vaqtda kuzatib boradi. Bu xavflarni o'z vaqtida aniqlash va xavfsizlik choralari kuchaytirish imkonini beradi.

Xavfsizlik standartlarini joriy qilish:

-Sug'urta kompaniyalari sug'urtalanuvchilar uchun xavfsizlik standartlarini joriy qiladi va bu talablarga rioya qilish natijasida mijozlar pastroq mukofotlardan foydalanish imkoniyatiga ega bo'ladi.

2.3. Sug'urta shartnomalarining huquqiy asoslari

Sug'urta shartnomalarining huquqiy asoslari — bu sug'urtalanuvchi va sug'urta kompaniyasi o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi huquqiy me'yorlar va qoidalar majmuasi bo'lib, ular sug'urta shartnomasining qonuniy kuchga ega bo'lishi va har ikki tomonning huquqlari hamda majburiyatlarini belgilaydi. Sug'urta shartnomalari qonunchilikka muvofiq tuzilishi va amalga oshirilishi kerak, chunki bu sug'urtalanuvchi va sug'urtalovchi o'rtasidagi kelishuvlar qonun doirasida himoya qilinadi.

Sug'urta shartnomasi tushunchasi

Sug'urta shartnomasi — bu sug'urta kompaniyasi (sug'urtalovchi) va mijoz (sug'urtalanuvchi) o'rtasida tuzilgan rasmiy huquqiy kelishuvdir. Bu shartnomaga ko'ra, sug'urta kompaniyasi muayyan tavakkalchiliklardan himoyani taqdim etadi, sug'urtalanuvchi esa bu himoya uchun muayyan to'lov (sug'urta mukofoti) to'laydi. Sug'urta shartnomasida har ikki tomonning huquq va majburiyatlari, sug'urta himoyasining shartlari, tavakkalchilik turlari va tovon berish shartlari aniq ko'rsatib beriladi.

Sug'urta shartnomalarining huquqiy elementlari

Sug'urta shartnomasining qonuniy kuchga ega bo'lishi uchun u bir qator huquqiy elementlarga ega bo'lishi kerak. Quyida sug'urta shartnomasining asosiy huquqiy elementlari keltirilgan:

Shartnomaning taraflari:

- Sug'urta shartnomasida ikki asosiy tomon ishtirok etadi:
- Sug'urtalanuvchi — bu tavakkalchilikdan himoya oluvchi shaxs yoki kompaniya.
- Sug'urtalovchi — bu tavakkalchiliklarni o'z zimmasiga oladigan va zarar kelgan taqdirda tovon to'laydigan sug'urta kompaniyasi.

-Har ikki tomon shartnomada o'zlarining shaxsiy va yuridik ma'lumotlarini to'g'ri ko'rsatishi va qonunchilikka muvofiq harakat qilishi kerak.

Shartnoma ob'ekti:

-Sug'urta shartnomasida himoya qilinuvchi ob'ekt aniq ko'rsatilishi kerak. Bu mulk, sog'liq, hayot yoki boshqa aktivlar bo'lishi mumkin. Sug'urta ob'ekti aniq ta'riflangan bo'lishi shart, chunki shartnomada aynan shu ob'ekt bo'yicha huquqiy majburiyatlar amal qiladi.

Tavakkalchilik turlari:

-Sug'urta shartnomasida qaysi turdagi tavakkalchiliklardan himoya taqdim etilishi aniq ko'rsatilishi zarur. Bu tabiiy ofatlar, yo'qotishlar, kasalliklar, avariya yoki boshqa hodisalar bo'lishi mumkin. Agar muayyan tavakkalchilik shartnomada ko'rsatilmagan bo'lsa, sug'urtalanuvchi undan himoya ololmaydi.

Sug'urta mukofotlari:

- Sug'urta shartnomasida sug'urtalanuvchi to'laydigan sug'urta mukofoti miqdori va uning to'lov muddatlari aniq ko'rsatilishi lozim. Sug'urtalanuvchi belgilangan vaqtlarda sug'urta mukofotlarini to'lash majburiyatini oladi.

Tovon to'lash shartlari:

- Sug'urta shartnomasida sug'urta kompaniyasi qaysi sharoitlarda tovon to'lash majburiyatini o'z zimmasiga olishi aniq ko'rsatilishi zarur. Bu shartlarda tovon to'lanishi uchun hodisa qanday hujjatlar asosida tasdiqlanishi, tovon miqdori qanday aniqlanishi kabi jihatlar ham ko'rsatilgan bo'lishi kerak.

Muddat va tugash shartlari:

- Sug'urta shartnomasining qachon kuchga kirishi, qancha muddat davomida amal qilishi va qachon tugashi ko'rsatilishi shart. Shuningdek, shartnoma muddatidan oldin tugatilsa, qanday sharoitlarda va qanday tartibda bu amalga oshirilishi haqida qoidalar ham bo'lishi kerak.

Sug'urta shartnomalariga qo'yiladigan huquqiy talablar

Sug'urta shartnomasining qonuniyligini ta'minlash uchun quyidagi talablarga rioya qilinishi lozim:

Shartnomaning shaffofligi:

- Sug'urta shartnomasida barcha shartlar va tomonlarning huquqlari aniq va tushunarli ifodalanishi kerak. Sug'urtalanuvchi shartnomada ko'rsatilgan barcha shartlarni to'liq tushunishi lozim, va ularni qiyinchiliksiz o'qib, qabul qilish imkoniga ega bo'lishi kerak.

Sug'urtalanuvchining manfaatlarini himoya qilish:

-Sug'urta shartnomasida sug'urtalanuvchining manfaatlari qonuniy himoyalaniishi kerak. Qonunchilik sug'urta kompaniyalari tomonidan qonun buzilishlarini yoki adolatsiz shartlarni oldini olishga qaratilgan talablar bilan ta'minlangan bo'lishi zarur.

Haqiqat va aniqlik:

-Sug'urtalanuvchi va sug'urta kompaniyasi o'rtasida tuzilgan shartnomada har ikki tomon o'zlariga tegishli aniq va haqqoniy ma'lumotlarni berish majburiyatini oladi. Agar ma'lumotlarda yolg'on yoki tushunmovchilik bo'lsa, shartnoma kuchini yo'qotishi mumkin.

Tavakkalchiliklarning qonuniy aniqligi:

-Shartnomada ko'rsatilgan tavakkalchiliklar aniq va qonuniy asosda belgilanishi lozim. Bu sug'urta kompaniyasi qaysi turdagi hodisalar yoki holatlar bo'yicha tovon to'lashini belgilaydi.

Sug'urtalovchining moliyaviy barqarorligi:

- Sug'urta kompaniyalari qonunchilikka muvofiq lisenziyaga ega bo'lishi va o'z zimmasiga olgan majburiyatlarni bajarish uchun etarli moliyaviy barqarorlikka ega bo'lishi kerak. Bu tomonlar o'rtasidagi shartnoma qonuniy bo'lishi uchun muhimdir.

Sug'urta shartnomalariga oid huquqiy majburiyatlar

Sug'urtalanuvchining majburiyatlari:

- Sug'urtalanuvchi belgilangan muddatlarda sug'urta mukofotini to'lashi va sug'urta kompaniyasini tavakkalchiliklarga olib kelishi mumkin bo'lgan holatlar haqida o'z vaqtida xabardor qilishi kerak. Agar sug'urtalanuvchi shartnomada ko'rsatilgan majburiyatlarni bajarmasa, sug'urta himoyasi kuchini yo'qotishi mumkin.

Sug'urta kompaniyasining majburiyatlari:

- Sug'urta kompaniyasi sug'urta shartlariga muvofiq, kelishilgan tavakkalchiliklar yuz berganda, sug'urtalanuvchiga tovon to'lashi kerak.

Agar sug'urta kompaniyasi shartnomada ko'rsatilgan majburiyatlarini bajarmasa, u qonun oldida javobgar bo'lishi mumkin.

Fors-major holatlar:

-Sug'urta shartnomasida fors-major holatlar (tabiiy ofatlar, favqulodda vaziyatlar) ko'rsatilishi mumkin. Bu holatlarda sug'urta kompaniyasi va sug'urtalanuvchi o'rtasidagi kelishuv qayta ko'rib chiqilishi yoki majburiyatlar to'xtatilishi mumkin.

Sug'urta shartnomalarining bekor qilinishi yoki yangilanishi

Bekor qilish:

- Sug'urta shartnomasi qonuniy asosda bekor qilinishi mumkin. Bunga sug'urtalanuvchining mukofotni to'lamasligi yoki sug'urta kompaniyasining o'z majburiyatlarini bajarmay qolishi sabab bo'lishi mumkin.

Shartnomani yangilash:

- Sug'urta shartnomasining muddati tugashi bilan uni yangilash yoki uzaytirish mumkin. Bu jarayonda tomonlar kelishgan holda shartlarni o'zgartirishlari yoki qayta ko'rib chiqishlari mumkin.

Nazorat savollari

1. Xavfni bo'lish tamoyili nima va uning ahamiyati nimada?
2. Manfaatli bo'lish tamoyilini tushuntiring.
3. Sug'urtada xavfni baholash va bashorat qilish qanday amalga oshiriladi?
4. Adolat tamoyili nima va qanday qo'llaniladi?
5. Kompensatsiya tamoyilining asosiy maqsadi nimada?
6. Sug'urta tizimida o'zaro yordam va hamkorlikning ahamiyati qanday?
7. Yaxlitlik tamoyili nimani anglatadi va uning roli qanday?
8. Subrogatsiya tamoyili sug'urtada qanday vazifani bajaradi?
9. Qayta sug'urta tamoyilining mohiyatini tushuntiring.
10. Tavakkalchilikni diversifikatsiya qilish (tafovutlantirish) tamoyili nima?
11. Kompensatsiya tamoyili bo'yicha sug'urtada qanday miqdor to'lanadi?

12. Sugʻurta shartnomasida yaxlitlik tamoyiliga amal qilishning ahamiyati qanday?
13. Manfaatli boʻlish tamoyili qanday holatlarda qoʻllaniladi?
14. Qayta sugʻurta qanday xavflarni kamaytiradi?
15. Xavfni boʻlish tamoyilining iqtisodiy ahamiyati nimada?

Topshiriqlar

1. Xavfni boʻlish tamoyili boʻyicha esse yozing.
2. Manfaatli boʻlish tamoyilini koʻrsatuvchi misol keltiring.
3. Sugʻurtada adolat tamoyili boʻyicha hisobot yozing.
4. Sugʻurtada kompensatsiya tamoyilining ahamiyatini tahlil qiling.
5. Yaxlitlik tamoyiliga amal qilish boʻyicha keys ishlab chiqing.
6. Subrogatsiya tamoyilini qoʻllashning iqtisodiy jihatlarini yoritng.
7. Qayta sugʻurta orqali sugʻurta kompaniyalarining riskni pasaytirish usullarini tahlil qiling.
8. Sugʻurtada tavakkalchilikni diversifikatsiya qilish misollarini keltiring.
9. Manfaatli boʻlish tamoyiliga oid qonunchilik normalari boʻyicha maʼlumotlar yigʻing.
10. Adolat tamoyilini saqlashning sugʻurta uchun ahamiyati toʻgʻrisida maqola yozing.
11. Qayta sugʻurtaning muammolari va afzalliklari haqida maʼlumotlar toʻplang.
12. Xavfni baholash va bashorat qilish usullari boʻyicha tadqiqot oʻtkazing.
13. Sugʻurta kompaniyasining yordam berish tamoyili boʻyicha esse yozing.
14. Subrogatsiya tamoyili orqali sugʻurta kompaniyalari qanday foyda koʻradi?
15. Tavakkalchilikni diversifikatsiya qilish usullari va ularning samaradorligini tahlil qiling.

Qiziqarli ma'lumotlar:

-Tavakkalchilik tamoyili: Sug'urta nazariyasining asosiy tamoyillaridan biri bu tavakkalchilikni qabul qilishdir. Sug'urta kompaniyalari potensial xavflarni baholab, sug'urtalanuvchilarga mo'ljallangan mukofot miqdorini belgilaydi. Bu orqali tavakkalchilik kompaniyalar o'rtasida taqsimlanadi va mijozlarni himoya qilishga yordam beradi.

- Haqqoniylik tamoyili: Sug'urta shartnomalarida haqqoniylik tamoyili asosiy o'rin tutadi. Bu tamoyilga ko'ra, har ikki tomon (sug'urtalovchi va sug'urtalanuvchi) barcha ma'lumotlarni ochiq va aniq berishlari kerak. Haqqoniylik tamoyili sug'urta munosabatlarida ishonchlilikni ta'minlaydi.

- Tovon to'lovi: Tovon tamoyili sug'urtaning muhim qismidir. Bu tamoyilga ko'ra, sug'urtalanuvchiga keltirilgan zarar miqdoriga mos ravishda tovon to'lanadi. Bu orqali sug'urtalanuvchi ko'rgan zararini qisman yoki to'liq qoplash imkoniyatiga ega bo'ladi.

- Ehtimol nazariyasi: Sug'urta nazariyasining muhim qismi - ehtimol nazariyasidan foydalanishdir. Ehtimol nazariyasi orqali sug'urta kompaniyalari xavflarni tahlil qilib, mijozlar uchun xavf ehtimoliga mos sug'urta mukofotini belgilaydilar.

- Ekvivalentlik tamoyili: Bu tamoyilga ko'ra, sug'urtalanuvchiga to'lanadigan tovon va sug'urtalovchi tomonidan undiriladigan mukofot o'rtasida muvozanat saqlanishi kerak. Bu sug'urta kompaniyalari moliyaviy barqarorligini ta'minlashga yordam beradi.

- Xavflarni taqsimlash: Sug'urta tizimi xavflarni bir yoki bir nechta kompaniyalar o'rtasida taqsimlashga asoslangan. Qayta sug'urta bu jarayonda muhim rol o'ynaydi. Qayta sug'urta orqali sug'urta kompaniyalari katta xavflardan himoyalanaadi.

- Ijtimoiy himoya: Sug'urta ijtimoiy himoyaning muhim qismidir. Har bir shaxs sug'urta orqali salomatligi, mol-mulki yoki hayoti bilan bog'liq xavflardan himoyalalanish imkoniga ega bo'ladi. Bu jamiyatda barqarorlik va xavfsizlikni ta'minlaydi.

- Sug'urta rezervasi: Sug'urta kompaniyalari potensial tavakkalchiliklarni qoplash uchun zaxira mablag'larini shakllantiradilar.

Bu zaxiralar kompaniyalarga zararlarni qoplashda yordam beradi va ularning moliyaviy barqarorligini saqlaydi.

- Zararni baholash: Zarar baholash tamoyili sug'urta kompaniyalari tomonidan zarar ko'lamini aniqlash uchun qo'llaniladi. Bu jarayonda mutaxassislar zarar miqdorini baholab, tovon to'lash uchun asos yaratadilar.

III BOB. SUG'URTA BOZORINING RIVOJLANISHI VA UNING TURLARI

- 3.1. Sug'urta bozorining tashkil etilishi va rivojlanishi.**
- 3.2. Sug'urta bozorlarida raqobat muhiti.**
- 3.3. Sug'urtaning turlari: hayot sug'urtasi va umumiy sug'urtasi.**
- 3.4. Sug'urta bozorida ishtirok etuvchi sub'ektlar.**

Tayanch iboralar: Sug'urta bozori, sug'urta turlari, rivojlanish tamoyillari, sug'urta siyosati, xavfni boshqarish, ijtimoiy sug'urta, sanoat sug'urtasi, tibbiy sug'urta, qayta sug'urta, milliy va xalqaro sug'urta bozorlari, sug'urta kompaniyalari, sug'urta tariflari, moliyaviy barqarorlik, investisiya siyosati, davlat tomonidan boshqarish

3.1. Sug'urta bozorining tashkil etilishi va rivojlanishi

Sug'urta bozorining tashkil etilishi va rivojlanishi iqtisodiy tizimning muhim tarkibiy qismi bo'lib, u tavakkalchiliklarni boshqarish orqali jamiyat va biznesning moliyaviy xavfsizligini ta'minlaydi. Sug'urta bozori iqtisodiy taraqqiyotning muhim elementlaridan biri bo'lib, uning rivojlanishi turli iqtisodiy va ijtimoiy omillar bilan bog'liq. Bozorning shakllanishi va rivojlanishi sug'urta kompaniyalari, davlat muassasalari va mijozlar o'rtasidagi munosabatlar asosida amalga oshiriladi.

Sug'urta bozorining tashkil etilishi

Sug'urta bozori —bu sug'urta kompaniyalari va sug'urtalanuvchilar o'rtasidagi moliyaviy aloqalarni amalga oshiradigan tizimdir. Bu bozor sug'urta mahsulotlarini sotib olish va sotish jarayonini ta'minlaydi, va sug'urta kompaniyalari mijozlar oldidagi majburiyatlarini bajaradi. Sug'urta bozorining tashkil etilishi bir nechta asosiy omillarga bog'liq:

Iqtisodiy ehtiyojlar:

- Sug'urta bozori avvalboshdan iqtisodiy ehtiyojlardan kelib chiqqan. Insonlar va kompaniyalar o'z mol-mulkini, faoliyatini yoki hayotini ehtimoliy xavflardan himoya qilishga muhtoj. Shuning uchun

sug'urta bozori tavakkalchiliklarni boshqarish vositasi sifatida tashkil topgan.

Tavakkalchiliklarni boshqarish zarurati:

- Iqtisodiy jarayonlardagi barqarorlikni ta'minlash va ehtimoliy zararlarni kamaytirish uchun sug'urta tizimi yaratilgan. Sug'urta bozori tavakkalchiliklarni taqsimlash va qayta taqsimlash orqali iqtisodiy barqarorlikka hissa qo'shadi.

Davlat tomonidan tartibga solish:

- Sug'urta bozorining tashkil etilishida davlatning roli muhimdir. Davlat sug'urta bozorini huquqiy asoslar bilan tartibga soladi, lisenziya berish tizimini joriy qiladi va bozor ishtirokchilarining moliyaviy barqarorligini ta'minlaydi.

Sug'urta mahsulotlari va xizmatlarining xilma-xilligi:

- Sug'urta bozori turli xil mahsulotlar va xizmatlarni taklif etadi. Bozordagi mahsulotlar turi, jumladan, hayot sug'urtasi, sog'liqni saqlash sug'urtasi, mulk sug'urtasi, avtosug'urta, kasbiy javobgarlik sug'urtasi va boshqalar orqali mijozlar turli tavakkalchiliklardan himoya olishlari mumkin.

Sug'urta bozorining rivojlanish bosqichlari

Tarixiy rivojlanish:

- Sug'urtaning ilk ko'rinishlari qadim zamonlarda paydo bo'lgan. Avvalboshdan tabiiy ofatlardan himoya qilish yoki mol-mulkni saqlash maqsadida sug'urta tizimiga o'xshash bo'lgan yo'llar qo'llangan. Sug'urtaning birinchi rasmiy ko'rinishlari o'rta asrlarda, xususan, dengizdagi yuklarni himoya qilish uchun dengiz sug'urtasi sifatida paydo bo'lgan.

- Zamonaviy sug'urta tizimining rivojlanishi XVIII-XIX asrlarda Evropada va Amerikada boshlangan. Bu davrda sug'urta kompaniyalari faol tashkil etilib, ular kapitalni jamg'arib, katta tavakkalchiliklarni boshqarish imkoniyatiga ega bo'lgan.

Ilk sug'urta tashkilotlari:

- Sug'urta bozorining rivojlanishi bilan bog'liq ilk tashkilotlar xususan o'rta asrlardagi "gildiyalar" (kasblar uyushmasi) yoki boshqa iqtisodiy guruhlar bilan bog'liq. Ushbu uyushmalar a'zolarini kasbiy

faoliyatida yuz beradigan xavflardan himoya qilish maqsadida sugʻurta tizimini shakllantirganlar.

Qonunchilik va davlat nazoratining rivojlanishi:

-Sugʻurta bozorining huquqiy asoslari davlat tomonidan mustahkamlanib, sugʻurta kompaniyalarining faoliyati tartibga solina boshlangan. Xususan, sugʻurta kompaniyalariga lisenziya berish, ularning moliyaviy hisobotlari va faoliyatini nazorat qilish mexanizmi joriy etilgan.

Zamonaviy sugʻurta bozorining shakllanishi:

- XX asr va XXI asrlarda sugʻurta bozori globallashtirish jarayonlari bilan bogʻliq ravishda rivojlangan. Xalqaro sugʻurta kompaniyalari paydo boʻlib, transmilliy bozorlarda xizmat koʻrsata boshlaganlar. Bu jarayonlar bilan bir qatorda qayta sugʻurta tizimi ham keng tarqaldi va sugʻurta kompaniyalari yuqori tavakkalchiliklarni boshqarish imkoniyatiga ega boʻldi.

Sugʻurta bozorining rivojlanish omillari

Iqtisodiy rivojlanish:

- Mamlakatning iqtisodiy rivojlanishi sugʻurta bozorining kengayishi va uning samarali boʻlishiga olib keladi. Iqtisodiy barqarorlik va aholining moliyaviy imkoniyatlari oshgan sari, sugʻurta mahsulotlariga boʻlgan talab ham ortib boradi.

Qonunchilikning takomillashtirish:

-Davlat tomonidan qonunchilikni takomillashtirish va sugʻurta kompaniyalarini lisenziyalash tartibini kuchaytirish bozorni barqaror rivojlantirishga yordam beradi. Sugʻurta faoliyatining qonuniyligi va shaffofligi aholining sugʻurtaga boʻlgan ishonchini oshiradi.

Tavakkalchiliklarni boshqarish zarurati:

- Ishlab chiqarish va biznes faoliyati tavakkalchiliklarga duch kelganligi sababli sugʻurta bozorining ahamiyati ortib bormoqda. Yirik korxonalar va bizneslar oʻz faoliyatini himoya qilish uchun sugʻurta mahsulotlariga muhtojdir.

Aholining moliyaviy savodxonligi:

- Aholi oʻrtasida moliyaviy savodxonlikni oshirish, sugʻurta mahsulotlari va ularning ahamiyati haqida maʼlumot tarqatish sugʻurta

bozorining kengayishiga yordam beradi. Sugʻurtaga ishonch va uning moliyaviy himoya vositasi sifatida qabul qilinishi bozorning oʻsishiga olib keladi.

Texnologiyalar va raqamlashtirish:

- Sugʻurta bozorining zamonaviy rivojlanishida raqamlashtirish jarayonlari katta ahamiyat kasb etmoqda. Sugʻurta kompaniyalari internet orqali sugʻurta mahsulotlarini sotishni yoʻlga qoʻyib, onlayn platformalar orqali mijozlar bilan aloqani kuchaytirmoqdalar. Texnologiyalar orqali xavflarni tezroq va samarali baholash imkoni paydo boʻlgan.

Sugʻurta bozorining asosiy ishtirokchilari

Sugʻurta bozorining asosiy ishtirokchilari sugʻurta jarayonini amalga oshirishda muhim rol oʻynaydigan subʼektlardir. Ularning har biri muayyan vazifalarni bajarib, sugʻurta tizimining samarali ishlashini taʼminlaydi. Bu ishtirokchilarning oʻzaro hamkorligi sugʻurta bozorining barqaror rivojlanishi va tavakkalchiliklarni samarali boshqarish uchun zarurdir.

Sugʻurta kompaniyalari sugʻurta bozorining asosiy ishtirokchilaridan biri hisoblanadi. Ular sugʻurta faoliyati bilan shugʻullanadi, yaʼni mijozlarga turli tavakkalchiliklardan himoya taklif qiladi va ulardan sugʻurta mukofoti toʻplaydi. Sugʻurta kompaniyalari quyidagi vazifalarni bajaradi:

Sugʻurta polislarini taklif qilish: Sugʻurta kompaniyalari turli sugʻurta mahsulotlarini ishlab chiqadi va ularni mijozlarga taklif qiladi. Bu mahsulotlar, jumladan, hayot sugʻurtasi, mulk sugʻurtasi, sogʻliq sugʻurtasi, avtosugʻurta va kasbiy javobgarlik sugʻurtasi kabilarni oʻz ichiga olishi mumkin.

Tavakkalchiliklarni baholash: Sugʻurta kompaniyalari sugʻurtalanuvchiga tavakkalchiliklardan himoya berishdan oldin, ularning xavf darajasini baholaydi. Bu jarayon xavf tahlili, mijozning faoliyati va aktivlarini oʻrganish orqali amalga oshiriladi.

Sugʻurta mukofotlarini belgilash: Sugʻurta kompaniyalari tavakkalchilikni baholaganidan soʻng, sugʻurtalanuvchi tomonidan

to'lanadigan sug'urta mukofoti miqdorini belgilaydi. Bu miqdor tavakkalchilikning ehtimoli va qiymatiga bog'liq bo'ladi.

Tovon to'lash: Sug'urta kompaniyalari kelishilgan hodisa ro'y berganida, sug'urtalanuvchiga shartnoma bo'yicha tovon to'laydi. Bu sug'urta shartlariga ko'ra aniqlanadi.

Sug'urtalanuvchilar (Mijozlar)

Sug'urtalanuvchilar — bu sug'urta himoyasini olishni istagan shaxslar yoki kompaniyalardir. Sug'urtalanuvchilar o'zlarining mulklarini, faoliyatlarini yoki sog'lig'ini tavakkalchiliklardan himoya qilish uchun sug'urta kompaniyalariga murojaat qiladilar. Sug'urtalanuvchilarning rollari quyidagicha:

Sug'urta polisini sotib olish: Sug'urtalanuvchi sug'urta kompaniyasi tomonidan taklif qilingan mahsulotni sotib oladi va uning shartlarini qabul qiladi. Sug'urta polisi tavakkalchilikdan himoyani kafolatlaydi.

Sug'urta mukofotlarini to'lash: Sug'urtalanuvchi o'zining sug'urta himoyasi uchun sug'urta mukofotlarini belgilangan muddatlarda to'lab boradi. Bu sug'urta shartnomasining asosiy qismi hisoblanadi.

Tavakkalchiliklar haqida ma'lumot berish: Sug'urtalanuvchi sug'urta shartnomasida ko'rsatilgan xavflar yuz berganda, sug'urta kompaniyasiga bu haqda o'z vaqtida ma'lumot berish majburiyatini oladi.

Qayta sug'urta kompaniyalari sug'urta bozorining muhim ishtirokchilari bo'lib, ular sug'urta kompaniyalarining tavakkalchiliklarini o'z zimmasiga oladi. Qayta sug'urta tizimi katta tavakkalchiliklar yuz berganda sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini saqlashga yordam beradi. Qayta sug'urta kompaniyalarining vazifalari quyidagicha:

Tavakkalchiliklarni taqsimlash: Sug'urta kompaniyasi yirik tavakkalchiliklarni boshqa qayta sug'urta kompaniyalariga taqsimlaydi. Masalan, yirik tabiiy ofatlar yoki yirik ob'ektlarni sug'urtalashda qayta sug'urta kompaniyalari sug'urta kompaniyasiga moliyaviy yordam ko'rsatadi.

Sug'urta kompaniyalariga qoplam berish: Qayta sug'urta kompaniyalari sug'urta kompaniyalariga katta miqdordagi tovonlar

yuzasidan yordam beradi. Bu ularga yuqori tavakkalchiliklarga duch kelgan holatlarda ham o'z majburiyatlarini bajarish imkonini beradi.

Davlat va nazorat organlari

Davlat va uning tarkibidagi nazorat organlari sug'urta bozorini tartibga solish va uning qonuniyligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Davlat sug'urta kompaniyalari faoliyatini nazorat qiladi va sug'urtalanuvchilarning huquqlarini himoya qiladi. Davlat va nazorat organlarining vazifalari:

Sug'urta qonunchiligini ishlab chiqish: Davlat sug'urta faoliyatini tartibga soluvchi qonunlar va qoidalarni belgilaydi. Bu qonunlar sug'urta kompaniyalarining lisenziyalash jarayoni, mijozlar bilan shartnomalar tuzish va tovon to'lash kabi masalalarni o'z ichiga oladi.

Lisenziya berish va faoliyatni nazorat qilish: Sug'urta kompaniyalari davlatdan lisenziya olishi va o'z faoliyatini qonunchilik talablariga muvofiq amalga oshirishi kerak. Nazorat organlari sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligi va ishonchliligini kuzatib boradi.

Sug'urtalanuvchilar huquqlarini himoya qilish: Davlat sug'urtalanuvchilarning huquqlarini himoya qilish uchun maxsus organlarni tashkil qiladi va sug'urta kompaniyalari tomonidan shartnomalarning bajarilishini nazorat qiladi.

Agentliklar va brokerlar

Sug'urta agentliklari va brokerlar sug'urta bozorida vositachilik rolini o'ynaydi. Ularning vazifasi sug'urtalanuvchilar va sug'urta kompaniyalari o'rtasida aloqa o'rnatish va sug'urta polislarini sotishni tashkil qilishdir. Sug'urta agentlari va brokerlar quyidagi vazifalarni bajaradi:

Sug'urta polislarini sotish: Agentlar sug'urta kompaniyalari tomonidan taklif qilinadigan sug'urta polislarini sotishda ishtirok etadilar va sug'urtalanuvchilarga mahsulotlarni tanlashda yordam beradilar.

Mijozlar bilan maslahat berish: Sug'urta agentlari va brokerlar mijozlarga sug'urta mahsulotlari va tavakkalchiliklar haqida maslahat beradilar, ularni to'g'ri tanlashga yordamlashadilar.

3.2. Sug'urta bozorlarida raqobat muhiti

Sug'urta bozorlaridagi raqobat muhiti bozorning dinamik va barqaror rivojlanishiga ta'sir qiluvchi asosiy omillardan biridir. Raqobat muhiti sug'urta kompaniyalari o'rtasidagi raqobatni, bozordagi sug'urta mahsulotlarining sifati, narxi va mijozlarga taqdim etiladigan xizmatlarning rag'batlantirilishi kabi aspektlarni o'z ichiga oladi. Raqobat bozorning rivojlanishiga yordam beradi, chunki u kompaniyalarni mijozlar talablariga tez va samarali javob berishga, yangi mahsulotlarni ishlab chiqishga va o'z xizmatlarini yaxshilashga undaydi.

Sug'urta bozorlarida raqobat muhitining ahamiyati

Mijozlar uchun mahsulotlar xilma-xilligi:

- Raqobat muhitida sug'urta kompaniyalari mijozlarni jalb qilish maqsadida turli xil sug'urta mahsulotlarini taklif qiladi. Bu mahsulotlar mijozlar ehtiyojlariga moslab ishlab chiqiladigan xavfsizlik va himoya paketlarini qamrab oladi. Masalan, avtosug'urta, mulk sug'urtasi, tibbiy sug'urta va hayot sug'urtasi kabi turli xil yo'nalishlarda maxsus mahsulotlar yaratiladi.

Sug'urta mukofotlari va narxlarning pastligi:

- Raqobat muhitida sug'urta kompaniyalari o'z mijozlariga ko'proq qulay narxlarni taklif qilishga harakat qiladi. Bu mijozlar uchun arzonroq sug'urta mukofotlarini ta'minlaydi. Raqobat yuqori bo'lgan bozorlarda kompaniyalar mukofotlarni optimal darajada saqlab, raqobatbardosh bo'lish uchun qo'shimcha xizmatlar va imtiyozlar taqdim etadi.

Xizmat ko'rsatish sifatining oshishi:

- Raqobat muhiti kompaniyalarning xizmat ko'rsatish sifatini oshirishga undaydi. Sug'urta kompaniyalari mijozlarga qulaylik yaratish maqsadida xizmat ko'rsatish jarayonini tezlashtiradi, onlayn xizmatlar taklif qiladi, mijozlar bilan munosabatlarni yaxshilaydi. Bu mijozlarning sug'urta kompaniyalariga bo'lgan ishonchini oshiradi va ularning talabini qondirish imkonini beradi.

Yangi mahsulotlar va innovasiyalar:

-Yangi mahsulotlar va innovasiyalar sug'urta bozorining doimiy rivojlanishi va mijozlar talablariga moslashishi uchun muhim ahamiyatga ega. Sug'urta kompaniyalari raqobatda ustunlikka erishish, mijozlar ehtiyojlarini to'liq qondirish va bozorda o'z o'rnini mustahkamlash uchun yangi sug'urta mahsulotlarini yaratish va innovasion texnologiyalardan foydalanadi. Yangi mahsulotlar va innovasiyalar sug'urta faoliyatining samaradorligini oshiradi va xizmatlarning sifatini yaxshilashga xizmat qiladi.

Yangi sug'urta mahsulotlari

Modulli sug'urta (Customization Insurance):

- Modulli sug'urta mahsulotlari mijozlar ehtiyojlariga moslashtirilgan holda, ularga mos sug'urta paketlarini yaratish imkonini beradi. Mijozlar o'zlari uchun zarur bo'lgan tavakkalchiliklardan himoya qilish uchun turli modullardan tanlashlari mumkin. Bu mahsulotlar har bir mijozning shaxsiy talablariga mos bo'ladi va ularning ehtiyojlarini yaxshilab qoplaydi.

- Masalan, avtosug'urtada mijoz nafaqat mashinasini himoya qilish, balki yo'ldagi favqulodda vaziyatlarda yordam ko'rsatish xizmatlarini ham qo'shishi mumkin.

Mikrosug'urta (Microinsurance):

- Mikrosug'urta — bu sug'urtaning yangi turi bo'lib, kambag'allik yoki iqtisodiy imkoniyatlari cheklangan aholi qatlamlariga mo'ljallangan. U quyi darajadagi mukofotlar va kichik hajmdagi tovonlar bilan ta'minlaydi. Mikrosug'urta ko'proq rivojlanayotgan mamlakatlarda va qishloq hududlarida aholini tavakkalchiliklardan himoya qilishga qaratilgan.

- Bu mahsulotlar asosan sog'liqni saqlash, qishloq xo'jaligi va tabiiy ofatlardan himoya qilishga qaratilgan.

Hayotni ekstrim sportlar uchun sug'urtalash:

- Ekstrim sportlar bilan shug'ullanadigan insonlar uchun maxsus sug'urta mahsulotlari ishlab chiqilmoqda. Bu mahsulotlar jismoniy tavakkalchiliklarning yuqori bo'lgani sababli standart hayot sug'urtasidan farq qiladi. Bu turdagi sug'urta jismoniy jarohatlar, o'lim yoki sog'liqqa zarar etkazgan holatlarda tovon to'lashni o'z ichiga oladi.

- Masalan, tog' chavg'oni, parashyut sporti, dayving va boshqa shunday faoliyatlar bilan shug'ullanuvchi shaxslar uchun mos sug'urta mahsulotlari yaratiladi.

Kiberhujumlardan himoya qilish sug'urtasi:

- Raqamli dunyoda kiberhujumlar va ma'lumotlarning o'g'irlanishi xavfi ortib bormoqda. Shu sababli sug'urta kompaniyalari biznes sub'ektlarini va shaxslarni kiberhujumlardan himoya qilishga qaratilgan maxsus sug'urta mahsulotlarini taklif etmoqda.

- Bu mahsulotlar kompaniyalarning ma'lumotlari yoki dasturiy ta'minotiga keltirilgan zararlarni qoplash, ma'lumotlarni tiklash va zararni minimallashtirish imkonini beradi.

Ekologik sug'urta:

- Tabiat muhofazasi va ekologik xavflarni kamaytirish muhim masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Sug'urta bozorida ekologik tavakkalchiliklarni qoplashga qaratilgan sug'urta mahsulotlari paydo bo'ldi. Bunday sug'urtalar tabiiy ofatlar, atrof-muhitga zarar keltirish xavflarini qoplashga qaratilgan.

- Masalan, korxonalarning atrof-muhitga zarar keltirgani uchun kompensasiya to'lash majburiyatlari, yong'in yoki suv toshqini natijasida kelib chiqqan zararlarni qoplash ekologik sug'urta vositalari orqali amalga oshirilishi mumkin.

Innovasiyalar sug'urta bozorida

Raqamli platforma va onlayn sug'urta:

- Raqamli texnologiyalar sug'urta sohasida katta innovasiyalarning manbai hisoblanadi. Sug'urta kompaniyalari internet orqali onlayn sug'urta polislarini sotishni yo'lga qo'ymoqda. Mijozlar sug'urta shartnomalarini masofaviy tuzish, mukofotlarni to'lash va tovon olish jarayonlarini onlayn tartibda amalga oshirish imkoniga ega.

- Onlayn sug'urta platforma va mobil ilovalar orqali mijozlar sug'urta jarayonlarini tezkorlik bilan boshqaradilar va o'z tavakkalchiliklarini onlayn nazorat qilish imkoniga ega bo'ladilar.

Sun'iy intellekt va mashinalarni o'rganish:

- Sun'iy intellekt va mashinalarni o'rganish (Machine Learning) sug'urta bozorida innovasiyalarga olib kelmoqda. Bu texnologiyalar

tavakkalchiliklarni avtomatik baholash, tovon to'lash jarayonini tezlashtirish va mijozlar bilan aloqalarni yaxshilash uchun foydalaniladi.

- Sun'iy intellekt tavakkalchiliklarni aniqroq tahlil qilishi va har bir mijoz uchun alohida mukofot miqdorini belgilash imkonini beradi. Bu innovasiya mijozlar uchun sug'urta shartlarini individuallashtirishga imkon beradi.

Blokcheyn texnologiyalari:

- Blokcheyn sug'urta sohasida xavfsizlik va shaffoflikni ta'minlashda innovasiya bo'lib xizmat qilmoqda. Sug'urta shartnomalarini blokcheynga asoslangan tizimlar orqali aniq va shaffof tarzda nazorat qilish imkoni yaratiladi. Bu texnologiya tovon to'lash jarayonini avtomatikashtirish va firibgarlik holatlarining oldini olish uchun samarali vosita hisoblanadi.

- Masalan, blokcheyn orqali avtomatik ravishda to'lanadigan sug'urta shartnomalari ishlab chiqilmoqda. Bunda shartnomaning shartlari bajarilgan zahoti tovon mijozga avtomatik ravishda to'lanadi.

Internet orqali sug'urtalash (Insurtech):

- "Insurtech" (Insurance Technology) — bu sug'urta bilan bog'liq jarayonlarni raqamli va innovation texnologiyalar orqali samaraliroq qilishga qaratilgan yo'nalishdir. Insurtech startaplar sug'urta sohasidagi an'anaviy jarayonlarni raqamlashtirish, mobil ilovalar orqali boshqarish va mijozlar uchun qulaylik yaratishga qaratilgan.

- Insurtech kompaniyalari an'anaviy sug'urta kompaniyalariga raqobat qilib, mijozlar uchun arzonroq, tezkor va shaffof xizmatlarni taklif qiladi.

Avtonom transport vositalari sug'urtasi:

-Avtonom transport vositalari (moshinasiz boshqariladigan avtomobillar) paydo bo'lishi bilan, sug'urta bozorida yangi mahsulotlar ishlab chiqilmoqda. Bu transport vositalari uchun maxsus sug'urta mahsulotlari tavakkalchiliklarni kamaytirish va turli hodisalardan himoya qilishga qaratilgan.

-Avtonom avtomobillar uchun sug'urta mahsulotlari bortdagi dasturlar va ma'lumotlar asosida tavakkalchiliklarni baholash va tovon to'lash tizimini o'z ichiga oladi.

Yangi mahsulotlar va innovasiyalar orqali raqobatbardoshlikni oshirish

Sugʻurta bozorida yangi mahsulotlar va innovasiyalar kompaniyalarga raqobatbardoshlikni oshirishda yordam beradi. Quyida yangi mahsulotlar va innovasiyalarning raqobatbardoshlikka taʼsiri:

Mijozlarga qoʻshimcha qiymat yaratish:

- Yangi mahsul

otlar mijozlarga koʻproq moslashuvchanlik va tavakkalchilikdan yaxshiroq himoya taklif qiladi. Innovasiyalarni joriy qilish orqali sugʻurta kompaniyalari mijozlarga tezkor va qulay xizmatlarni taqdim etib, ularning ehtiyojlarini qondirish imkoniyatiga ega boʻladi.

Tovar va xizmatlar tanlovini kengaytirish:

- Yangi mahsulotlar bozordagi tanlovni kengaytirib, mijozlarga turli xil xizmatlar va mahsulotlar orasida tanlash imkonini beradi. Sugʻurta kompaniyalari innovasiyalar orqali turli segmentlar uchun maxsus mahsulotlar taklif qilib, bozordagi oʻz oʻrnini mustahkamlaydi.

Sugʻurta kompaniyalari oʻrtasidagi raqobatni kuchaytirish:

- Yangi texnologiyalar va mahsulotlar sugʻurta kompaniyalari oʻrtasida sogʻlom raqobat muhitini yaratadi. Innovasion mahsulotlar taklif qilayotgan kompaniyalar bozorda etakchi oʻrinlarni egallashi va mijozlar eʼtiborini jalb qilishi mumkin.

Mijozlar uchun tanlash imkoniyatlari:

- Raqobat muhitida mijozlar turli sugʻurta kompaniyalarining mahsulotlarini taqqoslab koʻrish va ular orasida eng mosini tanlash imkoniga ega boʻladi. Bu bozorda yanada qulay va sifatli xizmatlardan foydalanish imkoniyatini beradi. Mijozlar oʻz ehtiyojlari va moliyaviy holatiga mos keladigan sugʻurta polisini tanlashda erkinlikka ega boʻladi.

Iqtisodiy sharoitlar:

- Bozordagi iqtisodiy vaziyat sugʻurta kompaniyalari oʻrtasidagi raqobatga katta taʼsir koʻrsatadi. Mamlakatning iqtisodiy rivojlanishi, aholi daromadlarining oshishi va biznes faolligining oʻsishi sugʻurta mahsulotlariga boʻlgan talabni oshiradi, bu esa bozorda raqobatni kuchaytiradi.

Qonunchilik va davlat tartibga solishi:

- Sug'urta bozorini tartibga soluvchi qonunlar va davlat nazorati raqobat muhitini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Qonunchilik raqobatga ta'sir qiladigan sug'urta kompaniyalari uchun lisenziya olish talablarini, mukofotlarni hisoblash qoidalarini va sug'urta himoyasining standartlarini belgilaydi. Davlat tomonidan bozorning ochiq va shaffof bo'lishi ta'minlansa, raqobat kuchayadi va mijozlarga sifatli xizmatlar taklif etiladi.

Texnologiyalar:

- Zamonaviy texnologiyalar raqobat muhitiga katta ta'sir ko'rsatadi. Texnologiyalardan foydalanish orqali sug'urta kompaniyalari o'z mahsulotlarini innovasion qiladi va bozorda etakchi mavqega erishish uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Misol uchun, onlayn polislar, mobil ilovalar orqali sug'urta xizmatlarini taqdim etish yoki xavfni avtomatik baholash tizimlarini joriy qilish sug'urta kompaniyalariga raqobatda ustunlik beradi.

Sug'urta kompaniyalari soni va ularning bozordagi ulushi:

- Bozordagi sug'urta kompaniyalari soni va ularning ulushi raqobatga katta ta'sir ko'rsatadi. Agar bozorda ko'plab sug'urta kompaniyalari faoliyat ko'rsatsa, raqobat yuqori bo'ladi. Agar bozorni bir yoki bir necha yirik kompaniyalar nazorat qilsa, raqobat past bo'lishi mumkin, va bu holda mijozlar uchun mahsulot va xizmatlar tanlovi kamayadi.

Tavakkalchiliklarni baholashdagi innovasiyalar:

- Sug'urta bozorlarida raqobat muhitini shakllantiruvchi muhim omillardan biri bu tavakkalchiliklarni baholash usullarining takomillashuvidir. Zamonaviy sug'urta kompaniyalari xavflarni aniqroq va samarali baholash uchun innovasion vositalarni qo'llaydi, bu esa ularga raqobatda ustunlik beradi.

Sug'urta bozorlarida raqobat muhitining turlari

Sovrinli raqobat:

- Bu turda sug'urta kompaniyalari mijozlarni jalb qilish uchun turli imtiyozlar va bonuslar taklif qiladilar. Masalan, mijozlarga muddatli mukofotlar, tavakkalchiliklarni kamaytirish bo'yicha qo'shimcha

xizmatlar yoki tovarlar taklif qilinadi. Bu turdagi raqobat mijozlarning talablarini qondirishga qaratilgan.

Narxlar bo'yicha raqobat:

- Bu raqobat turida sug'urta kompaniyalari mijozlarni jalb qilish maqsadida o'z mahsulotlarining narxlarini pastlashtirishga harakat qiladilar. Sug'urta mukofotlari bo'yicha raqobat mijozlar uchun muhim omildir, chunki ular arzonroq va sifati yaxshi sug'urta xizmatlarini olishni istaydilar.

Innovasion mahsulotlar va xizmatlar bo'yicha raqobat:

- Bu raqobat turida kompaniyalar bozorda yangi va innovasion mahsulotlarni taklif qilish orqali mijozlarni jalb qiladilar. Yangi texnologiyalardan foydalanish va mijozlar uchun qulay xizmatlarni yaratish raqobatda etakchilikka erishishning samarali vositasi hisoblanadi.

Sug'urta bozorlarida raqobat muhitini yaxshilash yo'llari

Raqamli texnologiyalarni joriy qilish:

- Raqamli texnologiyalar sug'urta bozorida raqobat muhitini yaxshilashning muhim omillaridan biridir. Sug'urta kompaniyalari raqamli platformalar va mobil ilovalar orqali o'z mijozlariga qulay xizmatlar taklif qilishi va mijozlarni jalb qilish imkoniyatini oshirishi mumkin.

Qonunchilikni takomillashtirish:

- Davlat tomonidan qonunchilikni takomillashtirish va bozorni tartibga solish tizimini yaxshilash raqobat muhitini rivojlantirishga yordam beradi. Lisenziyalash talablarining shaffofligi va bozorga kirish sharoitlarining ochiqligi kompaniyalar o'rtasida sog'lom raqobatni ta'minlaydi.

Innovasiyalar va yangi mahsulotlar yaratish:

- Sug'urta kompaniyalari yangi mahsulotlar va xizmatlar yaratish orqali bozordagi raqobatda ustunlikka ega bo'lishlari mumkin. Bozorda mijozlarning o'zgaruvchan talablariga javob beradigan innovasion mahsulotlar taklif qilish muhimdir.

Sifatli xizmat ko'rsatishni oshirish:

- Sug'urta kompaniyalari mijozlar bilan munosabatlarini yaxshilash va ularga yuqori sifatli xizmat ko'rsatish orqali bozordagi raqobatda ustunlikka erishishlari mumkin. Mijozlar bilan aloqalarni kuchaytirish va tezkor xizmat ko'rsatish raqobatbardoshlikni oshiradi.

3.3. Sug'urtaning turlari: hayot sug'urtasi va umumiy sug'urtasi

Sug'urtaning turlari mijozlarning ehtiyojlariga va ular duch keladigan tavakkalchiliklarga qarab ikki asosiy kategoriyaga bo'linadi: «hayot sug'urtasi» va «Umumiy sug'urtasi». Har bir turning o'z xususiyatlari, maqsadlari va himoya qiladigan tavakkalchiliklari bor.

Hayot sug'urtasi

«Hayot sug'urtasi» — bu shaxslarning hayoti bilan bog'liq tavakkalchiliklarni himoya qilishga qaratilgan sug'urta turi bo'lib, majburiyatlar shaxsning o'limi, hayoti davomidagi jarohatlar yoki kasalliklar bilan bog'liq holatlarda amalga oshiriladi. Hayot sug'urtasi shaxsning oila a'zolari yoki boshqa manfaatdor shaxslar uchun moddiy himoya vazifasini bajaradi.

Hayot sug'urtasining asosiy turlari:

Muddatli hayot sug'urtasi (Term Life Insurance):

- Bu sug'urta turi ma'lum bir muddat davomida sug'urtalanuvchining hayotini himoya qiladi. Agar sug'urtalanuvchi sug'urta shartnomasi muddati davomida vafot etsa, uning oilasi yoki belgilab qo'yilgan shaxslar tovon oladilar. Ammo, agar muddat tugaganidan keyin sug'urtalanuvchi tirik bo'lsa, sug'urta qoplamlari to'lanmaydi.

- Bu sug'urtaning narxi boshqa turlarga qaraganda arzonroq va muayyan muddatga mo'ljallangan.

Umrbod sug'urta (Whole Life Insurance):

- Umrbod sug'urta sug'urtalanuvchining umri davomida amal qiladi va uning vafoti yuz berganida to'lov amalga oshiriladi. Bunda shartnoma muddati bilan cheklanmagan, ya'ni sug'urtalanuvchi qancha vaqt yashashidan qat'iy nazar, uning vafoti holatida tovon to'lanadi.

- Umrbod sugʻurtada toʻplangan sugʻurta kapitali mavjud boʻlib, uni sugʻurtalanuvchi shartnoma amal qilgan davrda foydalanishi mumkin.

Investision hayot sugʻurtasi (Universal Life Insurance):

-Bu turda sugʻurta va investisiya birlashtirilgan boʻladi. Sugʻurtalanuvchi nafaqat oʻz hayotini sugʻurtalaydi, balki sugʻurta polisiga kiritilgan mablagʻlardan daromad olishi mumkin. Investision hayot sugʻurtasi moliyaviy bozorlardagi oʻzgarishlarga bogʻliq boʻlgan turli investisiya vositalariga sarmoya kiritish imkonini beradi.

- Bunday sugʻurta polislari uzoq muddatli moliyaviy rejalashtirish uchun foydali boʻlishi mumkin.

Pensiya sugʻurtasi (Annuity Insurance):

- Bu sugʻurta turi pensiyaga chiqish yoshiga etganda yoki belgilangan muddatda sugʻurtalanuvchiga yoki uning manfaatdor shaxslariga muntazam ravishda pul toʻlashni nazarda tutadi. Pensiya sugʻurtasi oilaviy byudjetni barqaror saqlash va keksa yoshda moliyaviy qiyinchiliklarni kamaytirishga qaratilgan.

Hayot sugʻurtasining ahamiyati:

Hayot sugʻurtasi insonning hayoti davomidagi vafot, kasallik yoki jarohat kabi salbiy holatlarda uning yaqinlari va moliyaviy manfaatdor shaxslari uchun muhim moddiy himoya vazifasini bajaradi. Hayot sugʻurtasi nafaqat insonning oʻzini, balki uning oila aʼzolarini ham moliyaviy qiyinchiliklardan himoya qiladi. Bu turdagi sugʻurta shaxsga ishonch, xotirjamlik va kelajakka nisbatan barqarorlik hissini beradi.

Hayot sugʻurtasining asosiy ahamiyati

Oilani moliyaviy himoya qilish:

Sugʻurtalanuvchining vafoti yoki boshqa nogironlik holatida uning oilasi moliyaviy qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Hayot sugʻurtasi oila aʼzolariga moddiy yordam koʻrsatadi va ularning kelajakdagi barqarorligini taʼminlaydi. Bu, ayniqsa, oila boshligʻi daromadning asosiy manbai boʻlgan hollarda muhim ahamiyat kasb etadi.

Masalan, sugʻurta kompaniyasi sugʻurtalanuvchi vafot etganidan keyin uning oilasiga tovon toʻlab, uy-joy, taʼlim, tibbiy xizmat va kundalik hayot bilan bogʻliq xarajatlarni qoplashda yordam beradi.

Moliyaviy rejalashtirish:

Hayot sug'urtasi kelajakdagi moliyaviy rejalarni amalga oshirish uchun muhim vosita hisoblanadi. Uning orqali inson o'z oilasining iqtisodiy manfaatlarini himoya qiladi va keksa yoshida ham barqaror daromadga ega bo'lish imkonini qo'lga kiritadi.

Hayot sug'urtasi orqali olingan mablag'lar farzandlarning ta'limi, uy-joy xaridi yoki boshqa yirik sarmoyalar uchun foydalanilishi mumkin.

Vafotdan keyingi qarzlari va majburiyatlarni qoplash: Sug'urtalanuvchining vafoti holatida uning qarzlari va moliyaviy majburiyatlari uning yaqinlari uchun og'ir yuk bo'lishi mumkin. Hayot sug'urtasi vafotdan keyin kreditlar, ipoteka yoki boshqa moliyaviy majburiyatlarni qoplashda yordam beradi. Bu oila a'zolarining moliyaviy holatini barqaror saqlash imkonini beradi.

3.3.1-jadval

Sug'urta bozorlarining turlari va ularning xususiyatlari

Sug'urta bozori turi	Tavsif	Asosiy afzalliklari
Hayot sug'urtasi	Sug'urtalangan shaxsning hayotini qoplaydi yoki foyda oluvchilarga daromad keltiradi	Oila va benefitsiarlarning moliyaviy xavfsizligi
Sog'liqni saqlash sug'urtasi	Tibbiy xarajatlar va sog'liq bilan bog'liq muammolarni qoplashni ta'minlaydi	Sog'liqni saqlash xarajatlari yukini kamaytiradi
Mulk sug'urtasi	Jismoniy aktivlarni zarar yoki yo'qotishdan qoplaydi	Mulk va mulkni himoya qiladi
Avtomobil sug'urtasi	Avtomobil bilan bog'liq yo'qotishlardan moliyaviy himoyani ta'minlaydi	Baxtsiz hodisalar tufayli moliyaviy yo'qotishlarni kamaytiradi
Biznes sug'urtasi	Turli xil operatsion risklarga qarshi korxonalarni qamrab oladi	Biznes tavakkalchiliklarini minimallashtiradi
Qayta sug'urtalash	Katta xavflarni kamaytirish uchun sug'urta kompaniyalari uchun sug'urta beradi	Sug'urta kompaniyalari bo'yicha risklarni taqsimlaydi

Shu tariqa, hayot sug'urtasi yaqinlarning qarzlarga botib qolishining oldini oladi va ularni moliyaviy bosimdan himoya qiladi.

Tibbiy xarajatlarni qoplash. Ba'zi turdagi hayot sug'urtasi sug'urtalanuvchiga kasallik yoki jarohat natijasida kelib chiqadigan tibbiy xarajatlarni qoplash imkonini beradi. Bu turdagi sug'urta shaxsning sog'lig'ini tiklash va kerakli tibbiy xizmatlardan foydalanish uchun moddiy yordamni ta'minlaydi.

Sug'urta kompaniyasi tibbiy xizmatlar, shifoxonada davolanish, dorilar yoki jarrohlik xarajatlarini qoplaydi.

Keksa yoshda barqaror daromad manbaini yaratish. Hayot sug'urtasi sug'urtalanuvchiga keksa yoshda barqaror pensiya yoki daromad manbai yaratish imkonini beradi. Bu keksalik davrida moliyaviy muammolarni kamaytirish va barqaror turmush tarzini saqlab qolishda muhimdir.

Umrbod sug'urta yoki pensiya sug'urtasi orqali to'plangan mablag'lar insonga keksa yoshda rejalashtirilgan daromadni ta'minlaydi va uning moliyaviy mustaqilligini oshiradi.

Investisiya imkoniyatlari. Hayot sug'urtasining ayrim turlari (masalan, investision hayot sug'urtasi) nafaqat himoyani, balki investisiya qilish imkoniyatlarini ham taqdim etadi. Sug'urta polisiga kiritilgan mablag'lar sug'urtalanuvchiga passiv daromad olish imkoniyatini beradi.

Bu turdagi sug'urta moliyaviy bozorlarda foyda olish uchun investisiya imkoniyati bo'lib, insonga ikki qo'llanuvchi manfaat — sug'urta himoyasi va daromad yaratish imkoniyatini taqdim etadi.

Sug'urtalanuvchining xotirjamligi va ishonchi. Hayot sug'urtasi insonga kelajakka nisbatan ishonch beradi. Unga har qanday holatda ham yaqinlari himoyada ekanligini, vafotidan keyin ham ularning moddiy qiyinchiliklarga duch kelmasligini biladi. Xotirjamlik va kelajakka ishonch insonning kundalik hayotdagi xavotirlarini kamaytiradi va u o'z ishlariga diqqatliroq e'tibor qaratishi mumkin bo'ladi.

Hayot sug'urtasining ahamiyati kimlar uchun muhim?

Oila boshlig'i. Oilasi uchun daromad manbai bo'lgan shaxslar uchun hayot sug'urtasi o'z yaqinlarining moliyaviy himoyasini

ta'minlashning muhim vositasidir. Sug'urtalanuvchi vafot etgan holatda, uning oila a'zolari moddiy qiyinchiliklardan himoyalangan bo'ladi.

Yaqinlari moliyaviy holatiga ta'sir ko'rsatuvchi shaxslar. Oilaviy farovonlik uchun mas'ul bo'lgan, ya'ni oilasiga qaram bo'lgan shaxslar hayot sug'urtasi orqali o'z yaqinlari manfaatlarini himoya qiladi. Sug'urta ularni nogironlik yoki vafot holatida himoya qiladi va moliyaviy barqarorlikni ta'minlaydi.

Kasbiy faoliyati xavfli bo'lgan shaxslar. Xavfli kasblarda ishlaydigan shaxslar (masalan, qurilishchilar, polisiya xizmatchilari yoki shifokorlar) uchun hayot sug'urtasi o'ta muhimdir. Bunday kasblarda tavakkalchiliklar yuqori bo'lgani sababli, hayot sug'urtasi ularning oilasiga qo'shimcha himoya yaratadi.

Ishbilarmonlar va tadbirkorlar. Tadbirkorlar va biznes egalari o'zlari va biznes sheriklarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash uchun hayot sug'urtasidan foydalanishlari mumkin. Sug'urta tadbirkorga vafoti holatida biznesning barqarorligini ta'minlash yoki uning merosxo'rlari oilasini qo'llab-quvvatlash imkonini beradi.

Umumiy sug'urtasi. Umumiy sug'urtasi — bu shaxsning hayoti bilan bog'liq bo'lmagan, balki mulk, javobgarlik, sog'liq yoki boshqa tavakkalchiliklarni qoplashga qaratilgan sug'urta turi. Bu turdagi sug'urta shaxsiy mol-mulkni, biznesni, sog'liqni saqlash yoki qonun oldidagi javobgarlik bilan bog'liq xavflarni himoya qilish uchun mo'ljallangan.

Umumiy sug'urtasining asosiy turlari:

Avtosug'urta (Auto Insurance). Bu turdagi sug'urta transport vositalari bilan bog'liq tavakkalchiliklarni himoya qiladi. Avtosug'urta yo'l-transport hodisalari, avariylar, o'g'irlik yoki tabiiy ofatlar natijasida kelib chiqishi mumkin bo'lgan zararlarni qoplashga qaratilgan. Avtomobil sohibi avariya tufayli o'z mashinasiga yoki boshqa shaxslar mashinasiga etkazilgan zarar uchun tovon olishi mumkin.

Mulk sug'urtasi (Property Insurance). Mulk sug'urtasi mulk va unga bog'liq bo'lgan aktivlarni turli tavakkalchiliklardan himoya qiladi. Bunda yong'in, suv toshqini, o'g'irlik, tabiiy ofatlar yoki boshqa hodisalar natijasida kelgan zararlar qoplanadi. Mulk sug'urtasi jismoniy

shaxslar va kompaniyalar uchun ishonchli himoya vositasi bo'lib, ko'pincha turar joy va tijorat binolari sug'urtalanadi.

Sog'liqni saqlash sug'urtasi (Health Insurance). Bu sug'urta turi tibbiy xizmatlar va sog'liqni tiklash bilan bog'liq xarajatlarni qoplashga qaratilgan. Sug'urtalanuvchi kasallik yoki jarohat holatida tibbiy xizmatlar va dorilar uchun to'lovlarni sug'urta kompaniyasi tomonidan qoplatadi. Sog'liqni saqlash sug'urtasi tibbiy xizmatlarga bo'lgan xarajatlarni pasaytirishga yordam beradi.

Kasbiy javobgarlik sug'urtasi (Professional Liability Insurance). Kasbiy faoliyatda qilingan xatolar yoki bee'tiborlik tufayli kelib chiqqan zararlarni qoplashga qaratilgan sug'urta turi. Kasbiy javobgarlik sug'urtasi, xususan, yuristlar, shifokorlar, muhandislar va boshqa mutaxassislar uchun muhim bo'lib, ularning kasbiy faoliyati natijasida kelib chiqqan yo'qotishlarni qoplaydi.

Sayohat sug'urtasi (Travel Insurance). Sayohat davomida yuz berishi mumkin bo'lgan xavflardan himoya qilishga qaratilgan sug'urta turi. Sayohat sug'urtasi yo'ldagi favqulodda holatlar, kasalliklar, bagaj yo'qolishi yoki reys bekor qilinishi kabi holatlarda tovon to'laydi.

Umumiy sug'urtasining ahamiyati. Mol-mulkni himoya qilish»: Mulk yoki aktivlar har doim turli xavflarga duch kelishi mumkin. Umumiy sug'urtasi ularni yo'qotish va zarardan himoya qiladi.

Sog'liq va xavfsizlikni ta'minlash: Sog'liqni saqlash sug'urtasi va kasbiy javobgarlik sug'urtasi inson salomatligi va uning kasbiy obro'siga keltirilishi mumkin bo'lgan zararlarni kamaytirishga yordam beradi.

Kasbiy faoliyatni himoya qilish: Kasbiy javobgarlik sug'urtasi orqali mutaxassislar o'z ish faoliyatida xatolar qilish ehtimoliga qarshi himoyaga ega bo'ladi, bu ularga kasbiy xavflarni samarali boshqarishga yordam beradi.

Hayot sug'urtasi va umumiy sug'urtasining farqlari

Tavakkalchilik turlari. Hayot sug'urtasi asosan shaxsning hayoti bilan bog'liq bo'lgan tavakkalchiliklarni himoya qiladi, ya'ni o'lim, kasallik yoki jismoniy jarohatlar kabi holatlar. Umumiy sug'urtasi esa mulk, sog'liq, kasbiy javobgarlik va boshqa shaxsiy yoki moliyaviy xavflardan himoya qiladi.

Muddat va shartlar. Hayot sug'urtasi» ko'pincha uzoq muddatli bo'lib, inson umri davomida yoki belgilangan muddatga qadar amal qiladi. Umumiy sug'urtasi esa qisqa muddatli yoki aniq holatlar bo'yicha amal qiladi, masalan, avtosug'urta, mulk sug'urtasi yoki tibbiy sug'urta.

Tovon to'lash holatlari. Hayot sug'urtasida tovon sug'urtalanuvchining vafoti yoki sug'urta shartnomasida ko'rsatilgan boshqa hayot bilan bog'liq hodisalarda to'lanadi. Umumiy sug'urtasida tovon mulkka kelgan zararlar, sog'liq bilan bog'liq hodisalar yoki kasbiy javobgarlikka oid bo'lgan tavakkalchiliklar yuz berganda to'lanadi.

3.4. Sug'urta bozorida ishtirok etuvchi sub'ektlar

Sug'urta bozorida ishtirok etuvchi sub'ektlar — bu sug'urta faoliyatini tashkil qilish va amalga oshirishda ishtirok etuvchi shaxslar yoki tashkilotlar bo'lib, ular sug'urta jarayonining turli bosqichlarida turli vazifalarni bajaradilar. Har bir sub'ekt o'z vazifalari va mas'uliyatiga ega bo'lib, bozorning barqaror ishlashini ta'minlaydi. Sug'urta bozorida ishtirok etuvchi sub'ektlar sug'urta jarayonini samarali boshqarish va tavakkalchiliklarni himoya qilish uchun muhim rol o'ynaydi.

Sug'urta bozorida ishtirok etuvchi asosiy sub'ektlar

Sug'urtalovchi — bu sug'urta kompaniyasi yoki tashkiloti bo'lib, mijozlarga sug'urta polislarini taklif qiladi va ularning tavakkalchiliklarini himoya qilish majburiyatini oladi. Sug'urtalovchi turli sug'urta mahsulotlarini yaratadi, mijozlardan sug'urta mukofotlarini to'playdi va hodisa yuz berganida tovon to'laydi.

Sug'urta polislarini taqdim etish: Sug'urtalovchilar turli xavflardan himoya qiluvchi sug'urta polislarini ishlab chiqadi va ularni bozorda sotishga qo'yadi. Bu sug'urta polislari orasida hayot sug'urtasi, mulk sug'urtasi, avtosug'urta, sog'liq sug'urtasi va boshqalar mavjud.

Sug'urta mukofotlarini to'plash: Sug'urtalovchilar mijozlardan tavakkalchiliklarni himoya qilish evaziga sug'urta mukofotlarini oladi. Bu mukofotlar sug'urta kompaniyasining daromad manbai hisoblanadi va ularni xavflar yuz berganda tovon to'lash uchun sarflaydi.

Tovon to'lash: Agar sug'urtalanuvchi bilan kelishilgan hodisa ro'y bersa (masalan, avtosug'urtada yo'l-transport hodisasi yoki mulk sug'urtasi bo'yicha yong'in), sug'urtalovchi tovon to'laydi va sug'urtalanuvchining moliyaviy zararini qoplaydi.

Sug'urtalanuvchi (mijoz). «Sug'urtalanuvchi» — bu sug'urta polisini sotib oladigan va o'z tavakkalchiliklarini himoya qiluvchi shaxs yoki tashkilot. Sug'urtalanuvchi o'z hayoti, mulki, sog'lig'i yoki faoliyati bilan bog'liq xavflarni sug'urtalovchiga o'tkazadi va sug'urta himoyasi evaziga mukofot to'laydi.

Sug'urta polisini sotib olish: Sug'urtalanuvchi o'z ehtiyojlariga qarab sug'urta polisini tanlaydi va sug'urtalovchi bilan shartnoma tuzadi. Bu shartnoma asosida sug'urtalanuvchi sug'urtalovchiga mukofot to'laydi, va hodisa yuz berganda tovon talab qilish huquqiga ega bo'ladi.

Sug'urta mukofotlarini to'lash: Sug'urtalanuvchi har oy yoki yilda belgilangan miqdorda sug'urta mukofotlarini to'laydi, bu sug'urta himoyasini saqlab qolish uchun muhim.

Tavakkalchiliklarni himoya qilish: Sug'urtalanuvchi sug'urta polisi orqali o'z tavakkalchiliklarini himoya qiladi, bu esa uning mol-mulki, salomatligi yoki faoliyatiga keltirilgan zarardan moddiy himoyani ta'minlaydi.

Qayta sug'urtalovchi (qayta sug'urta kompaniyasi), Qayta sug'urtalovchi — bu sug'urta kompaniyalarining tavakkalchiliklarini boshqarish uchun xizmat qiluvchi kompaniya. Qayta sug'urta kompaniyalari yirik xavflar va katta tovonlarni qoplash uchun sug'urta kompaniyalariga yordam beradi.

Tavakkalchiliklarni qayta taqsimlash: Sug'urtalovchi o'zining yuqori xavfli sug'urta shartnomalarini qayta sug'urtalovchiga taqsimlaydi. Bu sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini saqlab qolishga yordam beradi, chunki ular katta tovonlarni qayta sug'urtalovchiga yuklaydi.

Sug'urta kompaniyalarini himoya qilish: Qayta sug'urtalovchilar yirik sug'urta kompaniyalarining moliyaviy tavakkalchiligini kamaytiradi. Masalan, tabiiy ofatlar yoki katta hodisalar tufayli katta

tovon to'lanishi kerak bo'lgan hollarda, qayta sug'urtalovchilar sug'urtalovchilarga yordam berishadi.

Sug'urta agentlari va brokerlar. Sug'urta agentlari va brokerlar sug'urta kompaniyalari bilan sug'urtalanuvchilar o'rtasidagi vositachilik vazifasini bajaradi. Ular sug'urta mahsulotlarini sotish, mijozlarga maslahat berish va sug'urta shartnomalarini tuzishda yordam beradi.

Sug'urta mahsulotlarini sotish: Sug'urta agentlari sug'urta kompaniyalarining mahsulotlarini mijozlarga taklif qiladi va ularni sotadi. Ular mijozlarga turli sug'urta polislarini tushuntirib beradi va ular uchun eng muvofiq mahsulotni tanlashda yordam beradi.

Mijozlarga maslahat berish: Brokerlar sug'urtalanuvchilarga turli sug'urta kompaniyalarining mahsulotlarini taqqoslab, eng yaxshi sharoitlarni tanlashda maslahat beradilar. Brokerlar sug'urta bozoridagi barcha mahsulotlarni o'rganib chiqib, sug'urtalanuvchilar uchun eng yaxshi variantni tanlashga yordam berishadi.

Sug'urta nazorat organlari va davlat. Sug'urta nazorat organlari» va «davlat» sug'urta bozorini tartibga soluvchi asosiy subyektlardir. Ular sug'urta kompaniyalarining faoliyatini nazorat qiladi, bozorning barqarorligini ta'minlaydi va sug'urtalanuvchilarning huquqlarini himoya qiladi.

Qonunchilik va tartibga solish: Davlat sug'urta sohasidagi qonunlarni ishlab chiqadi va sug'urta kompaniyalarining faoliyatini tartibga soladi. Sug'urta bozorini qonuniy asosda shaffof va barqaror rivojlanishini ta'minlash uchun qonunlar va qoidalar joriy qilinadi.

Sug'urta bozorini nazorat qilish: Sug'urta nazorat organlari sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini va mijozlar bilan munosabatlarini kuzatib boradi. Ular sug'urta kompaniyalari tomonidan to'g'ri amalga oshirilayotgan shartnomalarni va tovon to'lash jarayonlarini nazorat qiladi.

Sug'urta bozoridagi sub'ektlarning o'zaro aloqalari. **Sug'urta bozoridagi sub'ektlarning o'zaro aloqalari** sug'urta jarayonining samarali amalga oshirilishi va barqarorligi uchun muhim ahamiyatga ega. Sug'urta bozorida ishtirok etuvchi sub'ektlar o'rtasidagi munosabatlar o'zaro manfaatdorlik asosida shakllanadi va bozorning

rivojlanishiga turtki beradi. Sugʻurtalanuvchi, sugʻurtalovchi, qayta sugʻurtalovchi, sugʻurta agentlari va brokerlar, shuningdek davlat va nazorat organlari oʻrtasidagi aloqalar butun sugʻurta tizimining harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi.

Sugʻurtalanuvchi va sugʻurtalovchi oʻrtasidagi munosabatlar sugʻurta shartnomasi asosida tuziladi. Sugʻurtalanuvchi — bu sugʻurta polisini sotib oladigan shaxs yoki tashkilot, va sugʻurtalovchi — bu sugʻurtalanuvchiga sugʻurta himoyasini taklif qiladigan kompaniyadir.

Shartnoma tuzish: Sugʻurtalanuvchi oʻz aktivlari yoki hayotini tavakkalchiliklardan himoya qilish uchun sugʻurta polisini sotib oladi. Sugʻurtalovchi bilan sugʻurta shartnomasini tuzish jarayonida sugʻurtalanuvchi oʻz tavakkalchiligini sugʻurtalovchiga oʻtkazadi.

Sugʻurtalanuvchi sugʻurta himoyasi evaziga sugʻurta mukofotlarini toʻlaydi. Mukofotlar sugʻurta shartnomasida koʻrsatilgan muddatlarda va miqdorlarda toʻlanishi kerak.

Tovon toʻlash: Agar sugʻurta shartnomasida belgilangan hodisa roʻy bersa (masalan, yoʻl-transport hodisasi yoki mulkka zarar etkazish), sugʻurtalovchi tovon toʻlaydi. Sugʻurtalanuvchi tavakkalchilik yuz berganidan soʻng tovon talab qilish huquqiga ega boʻladi.

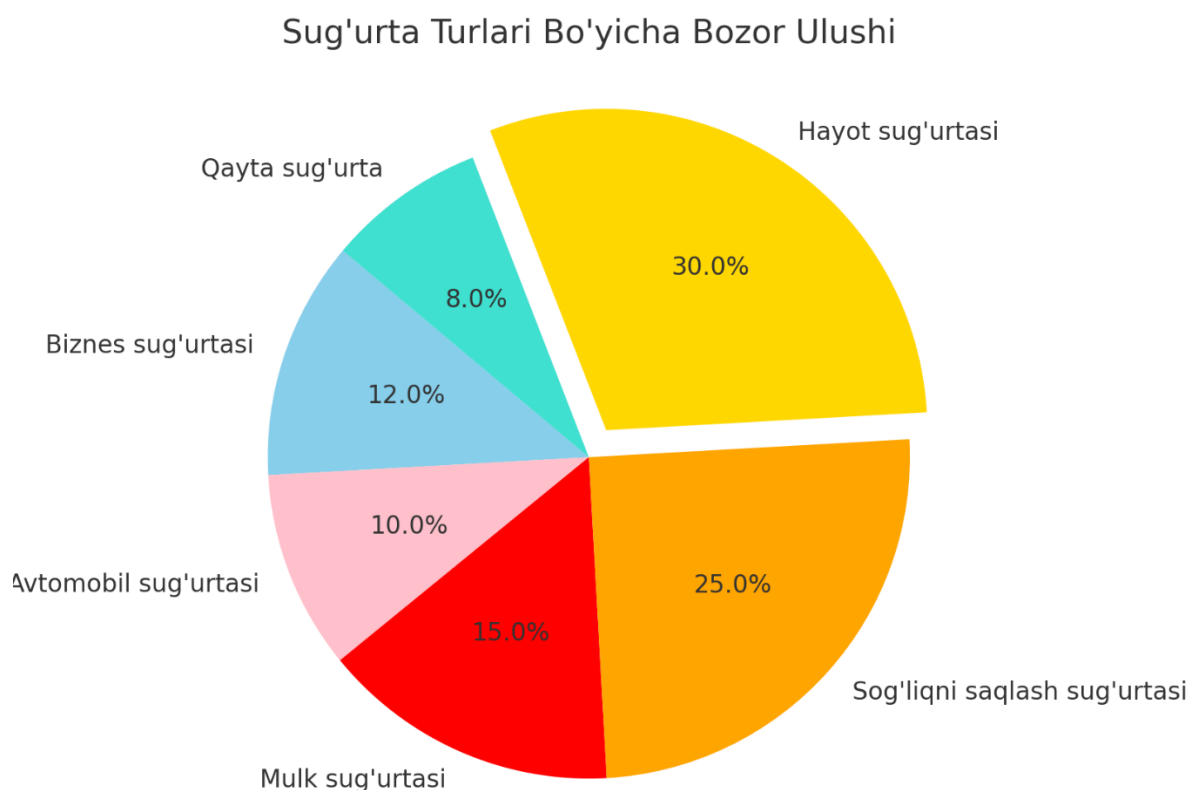
Sugʻurtalovchi va qayta sugʻurtalovchi oʻrtasidagi munosabatlar qayta sugʻurta shartnomasi asosida amalga oshiriladi. Sugʻurta kompaniyasi oʻzining yuqori xavfli majburiyatlarini boshqa qayta sugʻurta kompaniyalariga taqsimlaydi.

Tavakkalchiliklarni taqsimlash: Sugʻurtalovchi sugʻurta shartnomalaridagi yirik tavakkalchiliklarni qayta sugʻurtalovchiga oʻtkazadi. Masalan, tabiiy ofatlar yoki katta moliyaviy zarar keltiruvchi hodisalarda qayta sugʻurta kompaniyasi sugʻurtalovchiga yordam beradi va tovonni birgalikda toʻlaydi.

Sugʻurtalovchi va qayta sugʻurtalovchi oʻrtasida qayta sugʻurta shartnomasi tuziladi, unda har ikki tomonning tavakkalchiliklar boʻyicha majburiyatlari va javobgarliklari aniq belgilanadi. Bu shartnoma sugʻurta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini taʼminlashga xizmat qiladi.

Sugʻurtalanuvchi va sugʻurta agentlari/brokerlar: Sugʻurta agentlari va brokerlar sugʻurtalanuvchi va sugʻurtalovchi oʻrtasida vositachi rolini

o‘ynaydi. Ular sug‘urtalanuvchiga sug‘urta polislarini sotishda va ularni tanlashda maslahat beradi.

3.4.1-rasm

Sug‘urta mahsulotlarini sotish: Sug‘urta agentlari sug‘urtalanuvchilarga turli sug‘urta mahsulotlarini taklif qiladilar. Ular sug‘urtalanuvchiga o‘z ehtiyojlariga mos keladigan polislarini tanlashda yordam beradi.

Maslahat berish: Brokerlar sug‘urtalanuvchilarga turli sug‘urta kompaniyalari mahsulotlarini taqqoslab, ularning talablariga eng mosini tanlashga maslahat beradi. Sug‘urta agentlari va brokerlar sug‘urtalanuvchilarga shartnoma shartlarini tushuntirib, sug‘urta jarayonini osonlashtiradi.

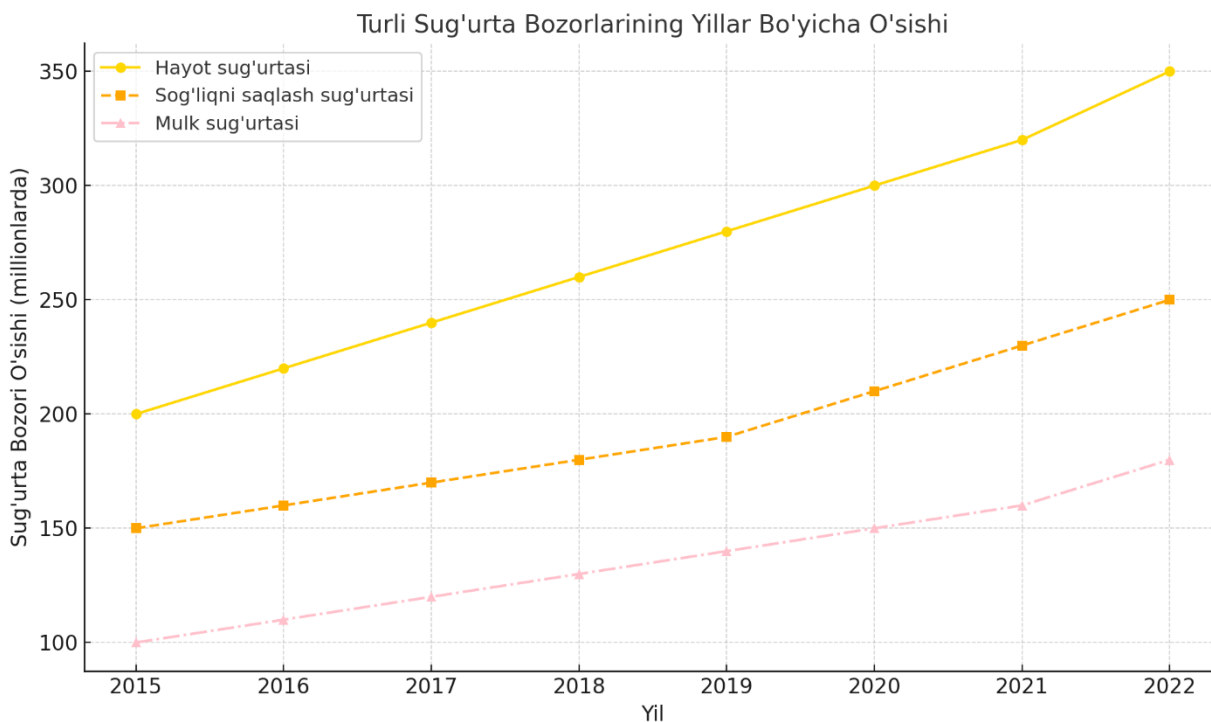
Sug‘urtalanuvchi va davlat/nazorat organlari. Davlat va sug‘urta nazorat organlari sug‘urtalanuvchining huquqlarini himoya qilish va sug‘urta bozorining barqaror rivojlanishini ta’minlash uchun mas’uldir.

Qonunchilik va tartibga solish: Davlat sug‘urtalanuvchilar manfaatlarini himoya qilish uchun qonunlar va tartib-qoidalarini

belgilaydi. Sug'urtalanuvchilar qonun oldida o'z huquqlarini himoya qilish huquqiga ega.

Moliyaviy barqarorlikni ta'minlash: Davlat organlari sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini nazorat qiladi, bu esa sug'urtalanuvchilarning tovon talab qilish huquqlarini ta'minlash uchun muhimdir.

Sug'urtalovchi va davlat/nazorat organlari: Sug'urtalovchilar va davlat organlari o'rtasidagi munosabatlar sug'urta bozorini tartibga solish, lisenziyalash va nazorat qilish asosida amalga oshiriladi.

3.4.1-rasm

Lisenziyalash va nazorat qilish: Sug'urta kompaniyalari davlatdan lisenziya olishlari va o'z faoliyatlarini qonunlarga muvofiq amalga oshirishlari kerak. Sug'urta nazorat organlari sug'urta kompaniyalari faoliyatini kuzatib boradi va ularning mijozlar bilan munosabatlarini tartibga soladi.

Shaffoflik va qonuniylik: Davlat organlari sug'urta bozorining shaffof va qonuniy bo'lishi uchun qoidalar belgilaydi. Bu qoidalar sug'urtalanuvchilarning huquqlarini himoya qilishga qaratilgan.

Sug'urta bozoridagi sub'ektlarning o'zaro aloqalaridagi afzalliklar

Barqarorlik: Sugʻurta bozoridagi subʻektlar oʻrtasidagi aloqalar bozorning barqarorligini taʼminlaydi. Sugʻurtalovchilar va qayta sugʻurtalovchilar oʻrtasidagi munosabatlar tavakkalchiliklarni samarali taqsimlashga yordam beradi, bu esa yirik tovonlar toʻlanganda ham bozorning barqarorligini saqlaydi.

Sugʻurtalanuvchilar manfaatlarini himoya qilish: Sugʻurtalanuvchilar va sugʻurtalovchilar oʻrtasidagi munosabatlar, shuningdek davlat organlarining nazorati, sugʻurtalanuvchilar manfaatlarini himoya qilishga xizmat qiladi. Bu ularning tovon olish huquqlarini taʼminlash va sugʻurta shartnomalarini adolatli amalga oshirishga yordam beradi.

Raqobatni kuchaytirish: Sugʻurta agentlari va brokerlar bozordagi raqobat muhitini shakllantiradi va sugʻurtalanuvchilarga koʻproq tanlov yaratadi. Bu sugʻurtalovchilarni mijozlar talablariga moslashishga va ular uchun qulay sharoitlar yaratishga undaydi.

Nazorat savollari

1. Sugʻurta bozori nima va uning vazifalari nimalardan iborat?
2. Ijtimoiy sugʻurta va xususiy sugʻurta oʻrtasidagi farqlar nimalarda?
3. Sanoat sugʻurtasi nima va uning ahamiyati qanday?
4. Tibbiy sugʻurtaning asosiy vazifalari va afzalliklari nimada?
5. Sugʻurta bozorini rivojlantirishda davlatning roli qanday?
6. Sugʻurta tariflari qanday aniqlanadi va ularga taʼsir qiluvchi omillar nimalar?
7. Sugʻurta kompaniyalari qanday asosiy turlarga boʻlinadi?
8. Milliy va xalqaro sugʻurta bozorlari oʻrtasidagi farqlar nimada?
9. Qayta sugʻurtaning ahamiyati nimada?
10. Sugʻurta kompaniyalari qanday moliyaviy barqarorlikni saqlab qoladi?
11. Sugʻurta bozoridagi xatarlarni boshqarish qanday amalga oshiriladi?
12. Sugʻurta bozorini rivojlantirishda iqtisodiy omillar qanday taʼsir qiladi?
13. Investisiya siyosatining sugʻurta bozori uchun ahamiyati qanday?

14. Sugʻurta bozorida turli bozor ishtirokchilarining roli qanday?

Topshiriqlar

1. Sugʻurta bozorining rivojlanishi boʻyicha tadqiqot oʻtkazing.
2. Turli sugʻurta turlarini va ularning afzalliklarini tahlil qiling.
3. Milliy va xalqaro sugʻurta bozorini solishtiring.
4. Sugʻurta bozorida tariflarni hisoblash usullarini tadqiq qiling.
5. Davlatning sugʻurta bozoridagi rolini yorit.
6. Qayta sugʻurta jarayonini va uning ahamiyatini tushuntiring.
7. Sugʻurta bozorining rivojlanishiga xos omillarni tahlil qiling.
8. Sugʻurta kompaniyalarining turli xatarlarga qanday choralar qoʻllashini yorit.
9. Sugʻurta va investisiya siyosati oʻrtasidagi bogʻliqlikni tahlil qiling.
10. Sugʻurta bozorida ijtimoiy sugʻurta va xususiy sugʻurta qoʻllanilishi toʻgʻrisida maʼlumot yigʻing.
11. Sugʻurta bozorida yangi texnologiyalarning ahamiyatini yorit.
12. Sugʻurta kompaniyalarining moliyaviy barqarorlikni saqlash usullarini oʻrganing.
13. Turli davlatlardagi sugʻurta siyosati boʻyicha maʼlumotlar yigʻing.
14. Sugʻurta bozorida rivojlanishga toʻsqinlik qilayotgan muammolarni tahlil qiling.
15. Sugʻurta bozorining yangi tendensiyalarini tahlil qiling.

Qiziqarli maʼlumotlar:

- Raqamli transformasiya: Bugungi kunda sugʻurta bozori raqamli transformasiya bilan tez rivojlanmoqda. Sugʻurta kompaniyalari mobil ilovalar, internet platformalari orqali qulayliklar yaratishmoqda. Masalan, onlayn arizalar berish va sugʻurta shartnomalarini masofadan tasdiqlash imkoniyati mavjud.

- Buyuk maʼlumotlar (Big Data) va sugʻurta: Buyuk maʼlumotlar texnologiyasi sugʻurta kompaniyalariga xavf-xatarlarni yaxshiroq baholash imkonini beradi. Buni, ayniqsa, avtomobillarning harakatini

kuzatish va haydovchilarning xavf darajasini aniqlashda ishlatish mumkin.

- Qayta sug'urta jarayoni: Qayta sug'urta katta moliyaviy xatarlarni sug'urta kompaniyalari o'rtasida taqsimlash imkonini beradi. Bu sug'urta kompaniyalari barqarorligini oshiradi va ularga juda katta risklarni qabul qilishga imkoniyat yaratadi.

- Ekologik sug'urta: Tabiatga zarar etkazuvchi xavflardan himoya qilish uchun ekologik sug'urta turlari rivojlanmoqda. Bu sug'urta turi atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha mas'uliyatli yondashuvni qo'llab-quvvatlaydi.

IV BOB. SUG'URTADA TAVAKKALCHILIK VA RISKLARNI BAHOLASH

Reja:

- 4.1. Tavakkalchilikning mohiyati va turlari**
- 4.2. Sug'urtada tavakkalchiliklarni baholash usullari**
- 4.3. Risklarni segmentasiya qilish**
- 4.4. Tavakkalchiliklarni kamaytirish strategiyalari**

Tayanch iboralar: Tavakkalchilik (rizo), risk baholash, sug'urta foydasi, xavf tahlili, xatarlarni boshqarish, sug'urta tariflari, qayta sug'urta, risk diversifikatsiyasi, xavflarni minimallashtirish, tavakkalchilik turlari, moliyaviy xavflar, sug'urta qoplamasi, xavfning ehtimoliyligi, sug'urta jamg'armasi, riskni baholash vositalari.

4.1. Tavakkalchilikning mohiyati va turlari

Tavakkalchilikning mohiyati — bu har qanday ish faoliyati yoki hayotdagi har qanday holatda ma'lum bir noxush hodisalar yuz berish ehtimoli bilan bog'liq bo'lgan holatdir. Tavakkalchilik — bu oldindan bilmasdan turib, kelajakda yuz berishi mumkin bo'lgan hodisa yoki jarayonning salbiy oqibatlarini ifodalaydi. Tavakkalchilik, ko'pincha, noaniqlik bilan bog'liq bo'lib, iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy va tabiiy jarayonlarda uchraydi. Tavakkalchilikning asosiy mohiyati shundaki, u ma'lum bir qaror qabul qilishda yoki ishni amalga oshirishda hech qanday kafolat yo'qligini anglatadi.

Tavakkalchilikning asosiy xususiyatlari:

Noaniqlik. Tavakkalchilik noaniqlik bilan bog'liq bo'lib, bu kelajakda yuz berishi mumkin bo'lgan hodisalarni oldindan aniq aytish qiyin ekanligini anglatadi. Ish faoliyati yoki shaxsiy qarorlar natijasi turli yo'nalishlarda o'zgarishi mumkin va bu noaniqlikning o'zi tavakkalchilikni keltirib chiqaradi.

Ehtimoliy zarar. Tavakkalchilikning asosiy mohiyati shundaki, u zarar ko'rish yoki moddiy yo'qotishga duch kelish ehtimolini o'z ichiga oladi. Masalan, biznes faoliyatida sarmoyalar yo'qolishi yoki ishlab

chiqarish jarayonidagi nosozliklar natijasida yo‘qotishlar yuzaga kelishi mumkin.

Xavf va foyda o‘rtasidagi bog‘liqlik. Har qanday faoliyatda, ayniqsa iqtisodiy jarayonlarda, tavakkalchilik va foyda o‘rtasidagi bog‘liqlik mavjud. Odatda yuqori foyda olish imkoniyati mavjud bo‘lgan faoliyatlarda tavakkalchilik darajasi ham yuqori bo‘ladi. Bu, ayniqsa, sarmoyaviy faoliyatda aniq ko‘rinadi.

4.1.1-jadval

Sug‘urtada risklarning turlari va ularni baholash usullari

Xavf turi	Tavsif	Baholash usuli
Anderrayting xavfi	Noto'g'ri anderrayting tufayli yo'qotish xavfi	Tarixiy ma'lumotlar va bashoratli modellar
Bozor xavfi	Investitsiyalarga ta'sir qiluvchi bozor tebranishlaridan kelib chiqadigan xavf	Bozor tahlili va stress testi
Kredit xavfi	Mijozlar yoki hamkorlarning to'lovlarni to'lamaslik xavfi	Kredit reytingi va xavf reytinglari
Operatsion xavf	Muvaffaqiyatsiz ichki jarayonlardan yo'qotish xavfi	Jarayon auditi va xavflarni xaritalash
Likvidlik xavfi	Majburiyatlarni bajarish uchun likvid aktivlarning etarli emasligi xavfi	Likvidlik koeffitsienti tahlili
Katastrofik xavf	Tabiiy ofatlar kabi keng ko'lamli hodisalar xavfi	Ssenariy tahlili va falokatni modellashtirish

Boshqarish zarurati: Tavakkalchilikni kamaytirish yoki uning zararlaridan himoyalaniş uchun uni boshqarish zarur. Tavakkalchilikni boshqarish vositalariga sug‘urta, tavakkalchilikni taqsimlash va diversifikasiya qilish kiradi

Tavakkalchilik turlari

Tavakkalchilikning turli xillari mavjud bo‘lib, ular turli hodisalar yoki sohalar bilan bog‘liq. Har bir tavakkalchilik turi o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lib, ularni tushunish va ulardan himoyalaniş uchun boshqarish vositalari talab qilinadi.

Moliyaviy tavakkalchilik

Moliyaviy tavakkalchilik — bu iqtisodiy faoliyat yoki sarmoyalar bilan bog‘liq bo‘lgan tavakkalchilikdir. Bu turdagi tavakkalchilik biznesda, sarmoyalar bozorida yoki bank sohasida keng tarqalgan bo‘lib, yuz berishi mumkin bo‘lgan yo‘qotishlarni anglatadi.

- Valyuta tavakkalchiligi: Valyuta kurslarining o‘zgarishi tufayli kelib chiqadigan moliyaviy zarar. Masalan, valyuta kursining tushishi eksportyorlar yoki investorlar uchun yo‘qotishlarga olib kelishi mumkin.

- Kredit tavakkalchiligi: Qarz beruvchi kompaniyalar yoki shaxslar qarzni qaytarishdagi muammolar tufayli moliyaviy yo‘qotishlarga duch kelishi mumkin. Agar qarz oluvchi o‘z qarzini qaytarmasa, bu moliyaviy zararga olib keladi.

- Sarmoya tavakkalchiligi: Sarmoyalarning qiymatini yo‘qotish xavfi. Masalan, bozor qiymatining tushishi yoki kompaniyaning bankrotligi sarmoyalarning yo‘qolishiga sabab bo‘ladi.

Ishlab chiqarish tavakkalchiligi. Ishlab chiqarish tavakkalchiligi — bu ishlab chiqarish jarayonlarida yuz berishi mumkin bo‘lgan nosozliklar yoki favqulodda holatlar bilan bog‘liq bo‘lgan tavakkalchilikdir. Bu tavakkalchilik ishlab chiqarish jarayonlaridagi texnik nosozliklar, tabiiy ofatlar yoki mehnat xavfsizligi bilan bog‘liq.

Texnik nosozliklar tavakkalchiligi: Ishlab chiqarish jarayonidagi texnik qurilmalar yoki uskunalarning buzilishi va ishdan chiqishi sababli ishlab chiqarish to‘xtab qolishi yoki zarar ko‘rilishi mumkin.

Xom ashyo etishmasligi: Ishlab chiqarish jarayoni uchun zarur bo‘lgan xom ashyoning bozorda etishmasligi yoki uning narxi oshishi ishlab chiqarish jarayonini to‘xtatib qo‘yishi mumkin.

Tabiiy ofatlar: Er qimirlashi, suv toshqini yoki yong‘in kabi tabiiy ofatlar ishlab chiqarish ob’ektlariga zarar etkazishi mumkin.

Ijtimoiy tavakkalchilik. Ijtimoiy tavakkalchilik — bu jamiyatdagi o‘zgarishlar, siyosiy voqealar yoki qonunchilikdagi o‘zgarishlar tufayli yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan xavfdir. Bu turdagi tavakkalchilik ko‘pincha davlat siyosati, ijtimoiy jarayonlar yoki tashqi hodisalar bilan bog‘liq.

- **Siyosiy tavakkalchilik:** Davlat siyosatidagi o'zgarishlar yoki siyosiy barqarorsizlik sababli yuz berishi mumkin bo'lgan xavf. Masalan, soliq siyosatining o'zgarishi yoki siyosiy inqirozlar kompaniyalar va sarmoyadorlar uchun yo'qotishlarga olib kelishi mumkin.

- **Qonunchilik tavakkalchiligi:** Qonunlardagi o'zgarishlar sababli yuridik tavakkalchiliklar yuzaga kelishi mumkin. Yangi qonunlar yoki me'yoriy hujjatlar biznes yoki shaxslar uchun qo'shimcha majburiyatlar yuklashi yoki ayrim faoliyat turlariga cheklovlar qo'yishi mumkin.

- **Jamoat salomatligi tavakkalchiligi:** Jamoat salomatligi bilan bog'liq bo'lgan pandemiyalar, epidemiyalar yoki kasalliklar katta ijtimoiy va iqtisodiy tavakkalchiliklarni yuzaga keltiradi.

Tabiiy tavakkalchilik. Tabiiy tavakkalchilik — bu tabiat bilan bog'liq hodisalar yoki ofatlar tufayli yuzaga keladigan xavfdir. Tabiiy ofatlar, havo o'zgarishlari yoki boshqa tabiiy hodisalar ishlab chiqarish, qishloq xo'jaligi yoki turar joylarga zarar etkazishi mumkin.

- **Yer qimirlashi:** Er qimirlashi turli ob'ektlarga, jumladan, binolar, ko'priklar yoki yo'llarga katta zarar etkazishi mumkin.

- **Suv toshqini:** Yirik suv toshqinlari qishloq xo'jaligi maydonlarini, sanoat ob'ektlarini yoki turar joylarni vayron qilish xavfiga ega.

- **Yong'in:** Tabiiy yoki texnogen yong'inlar mulkka katta zarar etkazishi va inson hayotiga xavf solishi mumkin.

Kasbiy tavakkalchilik. **“Kasbiy tavakkalchilik”**— bu muayyan kasbiy faoliyat bilan bog'liq bo'lgan xavfdir. Kasbiy tavakkalchilik shifokorlar, yuristlar, muhandislar va boshqa mutaxassislar uchun muhim bo'lib, ularning ish jarayonidagi xatolar yoki bee'tiborliklari katta zararga olib kelishi mumkin.

-Shifokorlarning kasbiy tavakkalchiligi: Tibbiyot xodimlarining xatolari yoki noto'g'ri tashxis qo'yishi pasientlarga zarar keltirishi mumkin. Bu holatlarda tibbiy javobgarlik sug'urtasi yordam beradi.

-Yuristlarning kasbiy tavakkalchiligi: Yuristlar o'z mijozlarining manfaatlarini noto'g'ri himoya qilgan yoki huquqiy xatolarga yo'l qo'ygan holatlarda yuridik tavakkalchiliklar yuzaga keladi.

-Muhandislarning kasbiy tavakkalchiligi: Muhandislarning loyihalashdagi xatolari yoki qurilish ishlaridagi nazoratsizlik katta moliyaviy va moddiy yo‘qotishlarga olib kelishi mumkin.

Tavakkalchilikni boshqarish vositalari — bu ehtimoliy zararlar va yo‘qotishlarni kamaytirish yoki oldini olish uchun qo‘llaniladigan turli usullar va strategiyalardir. Tavakkalchilikni boshqarish har qanday ish faoliyati yoki qaror qabul qilish jarayonida muvaffaqiyatli bo‘lish uchun muhim ahamiyatga ega. Ushbu vositalar tavakkalchiliklarni samarali boshqarish va zarar ko‘rmaslik uchun ishlab chiqilgan.

Tavakkalchilikni boshqarish vositalari turlari

Sug‘urta — tavakkalchilikni boshqarishning eng keng tarqalgan vositasi. Sug‘urta orqali shaxslar yoki kompaniyalar o‘z tavakkalchiliklarini sug‘urta kompaniyalariga o‘tkazadilar. Sug‘urtalovchi ehtimoliy zarar yuz berganda sug‘urtalanuvchiga tovon to‘laydi. Sug‘urta turlari orasida mulk sug‘urtasi, hayot sug‘urtasi, avtosug‘urta, sog‘liq sug‘urtasi va qayta sug‘urta kabi turlar mavjud.

Sug‘urta kompaniyasi sug‘urtalanuvchiga mukofot evaziga himoya taklif qiladi va xavf yuz berganida uning zararini qoplaydi.

Tavakkalchilikni diversifikasiya qilish:

Diversifikasiya tavakkalchiliklarni turli ob’ektlarga yoki loyihalarga taqsimlash usulidir. Bu tavakkalchilikni bir yo‘nalishda to‘plab qolmaslik va potensial zararni kamaytirish imkonini beradi. Masalan, sarmoyadorlar bir loyihaga emas, bir necha sarmoyaga mablag‘ kiritib, tavakkalchiliklarni tarqatadilar.

Iqtisodiy faoliyatda diversifikasiya qilish kompaniyalar va shaxslarga bitta tavakkalchilikqa bog‘liq qolmay, turli yo‘nalishlarda ishlash imkonini yaratadi.

Tavakkalchilikni taqsimlash. Tavakkalchilikni taqsimlash — bu tavakkalchilikni bir nechta shaxs yoki kompaniyalar o‘rtasida taqsimlash jarayonidir. Masalan, qayta sug‘urta kompaniyalari sug‘urtalovchilarning katta tavakkalchiliklarini taqsimlaydilar. Bu tavakkalchilikning ma’lum bir qismini boshqa tomonlarga yuklash orqali uning salbiy ta’sirini kamaytirishga yordam beradi.

Ishbilarmonlik faoliyatida sheriklik tuzish yoki biznes-xavflarni investisiya sheriklar bilan bo'lishish orqali tavakkalchilikni boshqarish imkoni mavjud.

Tavakkalchilikni kamaytirish choralari. Tavakkalchilikni kamaytirish choralari xavflarning yuzaga kelish ehtimolini yoki uning zararlarini kamaytirish uchun ko'riladigan tadbirlardir. Bular xavfsizlik choralari, moliyaviy nazorat, ish jarayonini yaxshilash yoki maxsus qonunchilikka amal qilish kabi tadbirlar orqali amalga oshiriladi.

Masalan, ishxonada xavfsizlik qoidalariga rioya qilish yoki ish jarayonini avtomatlashtirish orqali ishlab chiqarish tavakkalchiligini kamaytirish mumkin.

Tavakkalchilikni chetlab o'tish (yaxshilab o'rganib qaror qilish). Tavakkalchilikni chetlab o'tish — bu tavakkalchilikni kamaytirishning eng qat'iy usuli bo'lib, bu muayyan xavfli faoliyatdan butunlay voz kechish yoki uni himoyalangan shaklda bajarishni anglatadi. Agar tavakkalchilik juda yuqori bo'lsa va u bilan bog'liq zararlarning oldini olish mumkin bo'lmasa, bu holatda xavfli faoliyatdan butunlay voz kechish samarali hisoblanadi. Masalan, kompaniya yuqori xavfli sarmoyaga kirish o'rniga undan voz kechib, kamroq tavakkalchilikka ega loyihalarga sarmoya kiritadi.

Tavakkalchilikni nazorat qilish. Tavakkalchilikni nazorat qilish — bu xavflarni doimiy kuzatib borish va ularni real vaqtda nazorat qilish usulidir. Bu jarayonda xavflarni muntazam baholab borish, tavakkalchiliklarning dinamikasini tushunish va ularni boshqarish strategiyalarini yangilash muhim ahamiyatga ega.

Tavakkalchiliklarni monitoring qilish orqali kompaniya yoki shaxs o'z faoliyatini xavfsiz va samarali yuritishi mumkin. Bu usul turli sohalarda, ayniqsa moliyaviy va biznes sohasida keng qo'llaniladi.

Tavakkalchiliklarni qabul qilish. Tavakkalchiliklarni qabul qilish — bu ba'zi xavflarni amalga oshishiga yo'l qo'yish yoki ularni qabul qilish orqali boshqarish usulidir. Agar tavakkalchilikning zarar darajasi past bo'lsa yoki uning oldini olish yoki kamaytirish uchun resurslar sarf qilish unchalik samarali bo'lmasa, bu usul qo'llaniladi. Masalan, sug'urta kompaniyasi yoki biznes tadbirkorlari katta yo'qotishga olib

kelaydigan tavakkalchiliklarni qabul qilish orqali uni boshqarishga qaror qilishlari mumkin.

Qayta sug'urta - bu tavakkalchiliklarni boshqa sug'urta kompaniyasi yoki qayta sug'urta kompaniyasiga taqsimlash jarayonidir. Qayta sug'urta sug'urtalovchilarga yuqori xavfli sug'urta polislaridan kelib chiqadigan yirik tovon to'lovlarini kamaytirish imkoniyatini beradi. Bu usul tavakkalchilikni yanada keng miqyosda taqsimlashga imkon beradi va yirik sug'urta kompaniyalarining barqarorligini ta'minlaydi.

Tavakkalchilikni boshqarish jarayoni. Tavakkalchiliklarni aniqlash: Tavakkalchiliklarni samarali boshqarishning birinchi bosqichi xavflarni aniqlashdir. Bu jarayonda qaysi tavakkalchiliklar mavjudligini va ularning yuz berish ehtimolini aniqlash muhim. Xavflarni aniqlash jarayonida kompaniya yoki shaxs o'zi uchun muhim bo'lgan sohalardagi xavflarni baholashi kerak.

Tavakkalchiliklarni tahlil qilish va baholash. Xavflar aniqlanganidan so'ng, ularning salbiy ta'sir darajasi va yuz berish ehtimolini baholash kerak. Bu jarayonda xavfning yuz berishi mumkin bo'lgan zarar darajasi va uning moliyaviy yoki moddiy yo'qotishlarga olib kelishi aniqlanadi.

Tavakkalchiliklarni boshqarish strategiyasini ishlab chiqish. Xavflar tahlil qilinganidan so'ng, ularni kamaytirish yoki oldini olish bo'yicha samarali chora-tadbirlar ishlab chiqiladi. Bu jarayonda tavakkalchilikni boshqarish strategiyasi tuziladi va kerakli vositalar tanlanadi (sug'urta, diversifikasiya, taqsimlash va h.k.).

Tavakkalchiliklarni monitoring qilish. Xavflarni doimiy ravishda kuzatib borish va ularni qayta baholash muhimdir. Bozor sharoiti yoki tashqi omillar o'zgarishi bilan xavflar ham o'zgarishi mumkin. Shuning uchun xavflarning holati va ularni boshqarish strategiyalari doimiy ravishda yangilanib turilishi lozim.

4.2. Sug'urtada tavakkalchiliklarni baholash usullari

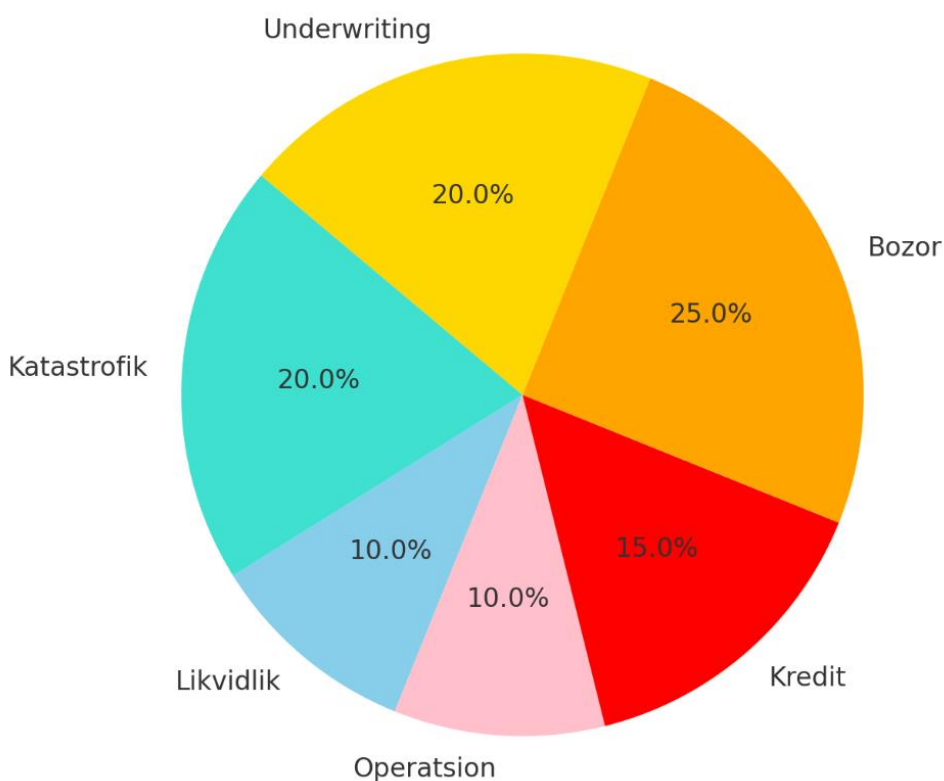
Sug'urtada tavakkalchiliklarni baholash usullari sug'urta kompaniyalari va sug'urtalovchilar uchun tavakkalchiliklarni samarali boshqarish va ularning moliyaviy ta'sirini oldindan baholashda muhim

ahamiyatga ega. Tavakkalchiliklarni to'g'ri baholash sug'urta shartnomalarining narxini aniqlash va mijozlar uchun adolatli sug'urta mukofotlarini belgilashda katta ahamiyat kasb etadi. Ushbu baholash jarayoni turli usullar va vositalar yordamida amalga oshiriladi.

Sug'urtada tavakkalchiliklarni baholash usullari

Tarixiy ma'lumotlar tahlili. Tarixiy ma'lumotlar tahlili (historical data analysis) — bu sug'urtada tavakkalchiliklarni baholashning asosiy va keng tarqalgan usulidir. Sug'urta kompaniyalari o'tmishdagi ma'lumotlarni to'plab, tavakkalchiliklarning qay darajada yuz berganini va ularning ta'sirini tahlil qiladilar. Bu ma'lumotlar tavakkalchiliklarning ehtimolini aniqlashda va kelajakdagi hodisalarni prognoz qilishda muhim. Masalan, avtosug'urta kompaniyalari o'tgan yillardagi yo'l-transport hodisalarining soni, turi va keltirgan zararlarini tahlil qilib, kelajakdagi yo'qotishlarni prognoz qilishlari mumkin.

Sug'urta Sektorida Xatarlarning Taqsimoti

4.2.1-rasm

Matematik modellash:

- Matematik modellash (mathematical modeling) — tavakkalchiliklarni baholashda matematik formulalar va modellardan foydalanish usulidir. Bu usul xavflarning ehtimolini va kelib chiqishi mumkin bo'lgan zararlarni aniqroq baholash uchun ishlatiladi.

- Sug'urta kompaniyalari statistik modellar yordamida turli ssenariylarni tahlil qilib, har bir tavakkalchilik uchun potensial zarar va tovon miqdorini hisoblab chiqadilar.

Statistik tahlil:

- Statistik tahlil (statistical analysis) usuli orqali sug'urta kompaniyalari tavakkalchiliklar yuz berish ehtimolini aniqlash uchun turli statistik ma'lumotlardan foydalanadilar. Bu usul xavflarning yuz berish ehtimolini va ularning ta'sir darajasini o'lchash uchun zarur.

- Statistik tahlilda veroyatliklar, kovariatsiya, standart og'ish va boshqa statistik ko'rsatkichlardan foydalaniladi. Masalan, o'tgan davrlardagi suv toshqinlari yoki yong'inlarning yuz berish ehtimolini tahlil qilish orqali tavakkalchiliklar baholanadi.

Veroyatlik usuli (Probability-based analysis):

-Veroyatlik usuli tavakkalchiliklarni baholashda xavfning yuz berish ehtimolini aniqlashga asoslangan. Bu usul orqali sug'urta kompaniyalari har bir tavakkalchilik uchun ehtimoliy ssenariylarni ko'rib chiqib, ularning yuz berish ehtimolini aniqlaydilar. Masalan, tabiiy ofatlar yoki kasalliklarning yuz berish ehtimoli ma'lum ma'lumotlar asosida baholanadi va ularga mos sug'urta mukofotlari aniqlanadi.

Finansiy tahlil (Financial analysis):

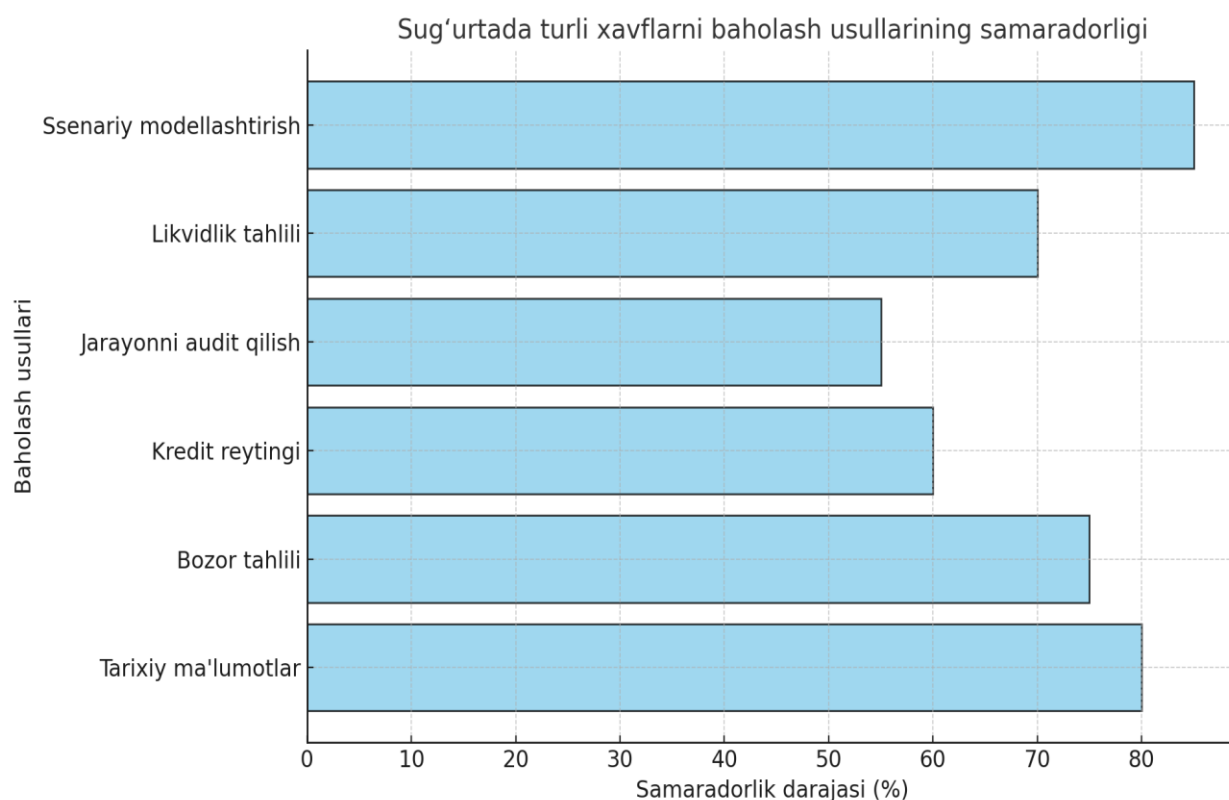
-Finansiy tahlil tavakkalchiliklarni baholashda moliyaviy ko'rsatkichlar va iqtisodiy omillarni hisobga oladi. Bu usul orqali sug'urta kompaniyalari har bir tavakkalchilikni keltirishi mumkin bo'lgan moliyaviy zararni aniqlaydilar va uning moliyaviy natijalariga ta'sirini baholaydilar. Masalan, mulk sug'urtasida qurilish materiallari narxining o'zgarishi yoki xom ashyoning bozordagi qiymati tahlil qilinishi mumkin.

“Ssenariylar tahlili”:

- Ssenariylar tahlili (scenario analysis) turli ssenariylarni tahlil qilish va har bir ssenariyning tavakkalchiliklarga qanday ta'sir qilishini aniqlashni o'z ichiga oladi. Bu usulda turli ehtimoliy holatlar va hodisalar ko'rib chiqiladi, ularning har biri uchun zarar va tavakkalchilik ehtimoli hisoblanadi. Masalan, sug'urta kompaniyalari turli tabiiy ofatlar ssenariylari (er qimirlashi, suv toshqini va boshqalar) asosida qancha zarar kelishi mumkinligini aniqlaydilar.

Ekspert baholash (Expert assessment):

- Ekspert baholash — bu tavakkalchiliklarni baholash uchun soha mutaxassislarining fikriga tayaniladigan usuldir. Ekspertlar xavflarni tahlil qilib, ularning yuz berish ehtimoli va ta'sirini baholaydilar. Bu usul turli texnik, kasbiy yoki tabiiy tavakkalchiliklarni baholashda foydali. Masalan, qurilish ob'ektlari uchun kasbiy muhandislar yoki texnik ekspertlar tavakkalchiliklarni aniqlash va baholashda ishtirok etishlari mumkin.

4.2.2-rasm

Qo'shma tahlil usullari (Combined analysis methods):

- Qo'shma tahlil usullari — bu bir nechta usullarni bir vaqtning o'zida qo'llash orqali xavflarni tahlil qilish usulidir. Sug'urta kompaniyalari tavakkalchiliklarni samarali baholash uchun turli metodlarni qo'shib ishlatadilar. Masalan, tarixiy ma'lumotlarning tahlili, matematik modellash va ekspert baholashni birgalikda qo'llash xavflarni to'g'ri baholash imkonini beradi.

Tavakkalchiliklarni baholash jarayoni. Tavakkalchiliklarni aniqlash:

-Sug'urta kompaniyalari dastlab tavakkalchiliklarni aniqlaydi. Bu jarayonda ular qaysi tavakkalchiliklar mavjudligi va ular qay darajada sug'urtalanuvchilarga zarar etkazishi mumkinligini aniqlaydilar.

Tavakkalchiliklarni tahlil qilish:

-Tavakkalchiliklar aniqlanganidan so'ng, ularning yuz berish ehtimoli va keltirishi mumkin bo'lgan zarar tahlil qilinadi. Bu jarayonda yuqoridagi usullar qo'llaniladi.

Tavakkalchiliklarni baholash:

-Tahlil qilingan tavakkalchiliklar moliyaviy va iqtisodiy jihatdan baholanadi. Har bir tavakkalchilik uchun uning keltirishi mumkin bo'lgan zarar miqdori va tovon to'lash ehtimoli aniqlanadi.

Sug'urta mukofotini aniqlash:

-Tavakkalchiliklar baholanganidan so'ng, sug'urta mukofoti aniqlanadi. Bu jarayonda sug'urtalanuvchidan olinadigan mukofotning miqdori va sug'urtalovchining tavakkalchiligi hisobga olinadi.

4.3. Risklarni segmentasiya qilish

Risklarni segmentasiya qilish — bu tavakkalchiliklarni (risklarni) turli toifalarga bo'lish va ularni muayyan xususiyatlarga ko'ra tasniflash jarayonidir. Segmentasiya sug'urta kompaniyalariga tavakkalchiliklarni samarali boshqarish, ularni tahlil qilish va ularga muvofiq qarorlar qabul qilish uchun yordam beradi. Risklarni segmentasiya qilish mijozlarning ehtiyojlariga moslashish va sug'urta mukofotlarini adolatli aniqlash uchun muhim ahamiyatga ega.

Risklarni segmentasiya qilishning ahamiyati

Tavakkalchiliklarni samarali boshqarish»

-Segmentasiya sugʻurta kompaniyalariga har bir turdagi tavakkalchilikni alohida oʻrganish va ularni boshqarish imkonini beradi. Har bir segmentdagi tavakkalchiliklarni aniqlash va ularni boshqarish kompaniyaga katta xavflarning oldini olishga yordam beradi.

Sugʻurta mukofotlarini aniqlash:

- Tavakkalchiliklarni segmentasiya qilish kompaniyaga har bir mijoz yoki obʻekt uchun individual mukofot miqdorini belgilash imkonini beradi. Bu sugʻurta shartnomalarining adolatli va mos ravishda tuzilishiga imkon beradi.

Mijozlar ehtiyojlariga moslashish:

-Segmentasiya kompaniyalarga har xil tavakkalchiliklarga ega mijozlar uchun turli xil sugʻurta mahsulotlarini taklif qilish imkonini beradi. Mijozlar oʻz ehtiyojlariga mos keladigan sugʻurta himoyasini tanlashlari mumkin.

Risklarni segmentasiya qilish usullari. Demografik segmentasiya:

- Demografik segmentasiya — bu mijozlarning yosh, jins, oilaviy ahvol, daromad darajasi, taʼlim yoki ish faoliyatiga asoslanib tavakkalchiliklarni boʻlish usulidir. Sugʻurta kompaniyalari har bir demografik guruh uchun turli tavakkalchiliklarga mos keladigan sugʻurta mukofotlarini belgilaydi. Masalan, yosh kishilar uchun avtohalokatlar xavfi kattaroq boʻlishi mumkin, shu sababli ularga belgilangan sugʻurta mukofoti yuqori boʻlishi mumkin.

Geografik segmentasiya:

-Geografik segmentasiya sugʻurtalanuvchining joylashuviga asoslanib risklarni boʻlish jarayonidir. Sugʻurta kompaniyalari geografik joylashuvga qarab turli tabiiy ofatlar, iqlim sharoitlari yoki yoʻl-transport hodisalari ehtimolini inobatga oladi. Masalan, suv toshqinlari xavfi yuqori boʻlgan hududlardagi mulk sugʻurtasi uchun mukofotlar boshqa hududlarga nisbatan yuqori boʻlishi mumkin.

Xulq-atvor segmentasiyasi (Behavioural segmentation):

-Xulq-atvor segmentasiyasi sugʻurtalanuvchilarning tavakkalchiliklarga boʻlgan munosabatlari yoki sugʻurta mahsulotlaridan foydalanish tartiblariga asoslangan. Sugʻurtalanuvchilarning sugʻurtaga

bo'lgan munosabatlari va ularning xavflarga qanday javob berishlari bu segmentasiyaga ta'sir qiladi. Masalan, o'z sog'lig'iga yaxshi e'tibor qaratuvchi mijozlar uchun sog'liqni saqlash sug'urtasi mukofoti pastroq bo'lishi mumkin.

Iqtisodiy segmentasiya:

- «Iqtisodiy segmentasiya» sug'urtalanuvchining iqtisodiy ahvoli yoki daromad darajasiga asoslanib amalga oshiriladi. Sug'urta kompaniyalari yuqori daromadli mijozlar uchun yuqori miqdordagi sug'urta mukofotlarini taklif qiladi, chunki ularning talablari yuqori bo'lishi mumkin. Masalan, yuqori daromadli mijozlar o'z mulkini kengroq himoya qilishni talab qilishi va qimmatbaho sug'urta mahsulotlarini tanlashi mumkin.

Faoliyat sohasi bo'yicha segmentasiya:

-Faoliyat sohasi bo'yicha segmentasiya biznes tashkilotlari yoki shaxslarning ishlab chiqarish yoki xizmat ko'rsatish sohalariga asoslanadi. Har bir soha o'zining o'ziga xos xavflari va tavakkalchiliklariga ega bo'lib, sug'urta mukofotlari shu asosda aniqlanadi. Masalan, qurilish sohasida faoliyat yurituvchi kompaniyalar uchun mulk va javobgarlik sug'urtasi xavfi yuqori bo'lishi mumkin, shuning uchun ularning sug'urta mukofoti yuqori bo'ladi.

Tavakkalchilikning miqdori va xususiyati bo'yicha segmentasiya:

- Tavakkalchilik miqdori va xususiyati bo'yicha segmentasiya turli tavakkalchiliklarning miqdoriy va sifat jihatlariga qarab ularni bo'lish usulidir. Sug'urta kompaniyalari xavflarning miqdorini aniqlab, ularni yuqori xavfli, o'rtacha xavfli va past xavfli bo'limlarga ajratishi mumkin. Masalan, yirik fabrikalardagi yong'in xavfi kichik ishlab chiqarish ob'ektlariga qaraganda kattaroq bo'lishi mumkin.

Risklarni segmentasiya qilish jarayoni

Tavakkalchiliklarni aniqlash:

-Sug'urta kompaniyalari tavakkalchiliklarning asosiy omillarini aniqlaydilar. Bu jarayonda qaysi turdagi xavflar mavjudligi va ular sug'urtalanuvchilarga qanday ta'sir qilishi mumkinligi o'rganiladi.

Tavakkalchiliklarning ehtimolini baholash:

- Har bir segment uchun xavflarning yuz berish ehtimoli baholanadi. Bu jarayonda xavflarning turi, yuz berish ehtimoli va ularning zararli ta'siri tahlil qilinadi.

Tavakkalchiliklarni segmentlash:

-Tavakkalchiliklar aniqlanganidan so'ng, ular turli segmentlarga bo'linadi. Har bir segmentdagi tavakkalchiliklar va ularga mos keladigan mukofotlar aniqlanadi.

Mos sug'urta mahsulotlarini ishlab chiqish:

-Har bir segment uchun mos sug'urta mahsulotlari ishlab chiqiladi. Bu jarayonda segmentga xos tavakkalchiliklar va ularni himoya qilish choralari inobatga olinadi.

Segmentasiya natijalarini kuzatish va yangilash:

-Sug'urta kompaniyalari segmentasiya natijalarini doimiy ravishda kuzatib borishlari va zarur bo'lganda yangilashlari lozim. Bozor sharoitlari yoki sug'urtalanuvchilarning talablari o'zgarishi bilan segmentasiya qayta ko'rib chiqilishi mumkin.

4.4. Tavakkalchiliklarni kamaytirish strategiyalari

Tavakkalchiliklarni kamaytirish strategiyalari — bu ehtimoliy zarar yoki xavflarni minimal darajaga tushirish va ularning salbiy oqibatlaridan himoyalaniş uchun qo'llaniladigan usullar va chora-tadbirlar to'plamidir. Tavakkalchiliklarni to'g'ri boshqarish va kamaytirish har qanday biznes, sug'urta faoliyati yoki shaxsiy qaror qabul qilish jarayonining muhim qismi hisoblanadi. Tavakkalchiliklarni kamaytirish strategiyalari kompaniyalar yoki shaxslarga moliyaviy barqarorlikni saqlab qolishga va xavflarni samarali boshqarishga yordam beradi.

Tavakkalchiliklarni kamaytirishning asosiy strategiyalari

Tavakkalchilikni chetlab o'tish (Avoidance):

- Tavakkalchilikni chetlab o'tish — bu xavfli faoliyat yoki qarorlardan butunlay voz kechish orqali tavakkalchilikdan qochish strategiyasidir. Agar ma'lum bir tavakkalchilik juda yuqori bo'lsa va uni boshqarish imkoni yo'q bo'lsa, bu faoliyatni yoki qarorni amalga

oshirmaslik orqali xavfdan qochish mumkin. Masalan, tabiiy ofatlar xavfi yuqori bo'lgan hududlarda qurilishni amalga oshirmaslik yoki yuqori xatarli sarmoyalarni kiritmaslik.

Tavakkalchilikni qabul qilish (Risk Acceptance):

- Tavakkalchilikni qabul qilish — bu xavflarni to'liq qabul qilish va ularning salbiy ta'sirini boshqarishga yo'naltirilgan strategiyadir. Bu strategiya, odatda, kichik tavakkalchiliklar uchun qo'llaniladi, ya'ni xavfning ehtimoliy zarari unchalik katta bo'lmagan holatlarda. Masalan, kichik yoki o'rtacha moliyaviy yo'qotishlar xavfi qabul qilinib, bu yo'qotishlar to'g'ri rejalashtirilgan byudjet yoki moliyaviy zaxiralar orqali qoplanishi mumkin.

Tavakkalchilikni taqsimlash (Risk Sharing):

- Tavakkalchilikni taqsimlash — bu xavflarni boshqa shaxslar yoki tashkilotlar bilan bo'lishish strategiyasidir. Bu usulda bir shaxs yoki kompaniyaning barcha tavakkalchiligi boshqa sub'ektlar o'rtasida taqsimlanadi, bu esa har bir ishtirokchi uchun xavfni kamaytiradi. Masalan, biznesda sheriklar o'rtasida kapital taqsimlash yoki qayta sug'urta kompaniyalari bilan hamkorlik orqali tavakkalchiliklar tarqatiladi.

Sug'urta qilish (Risk Transfer through Insurance):

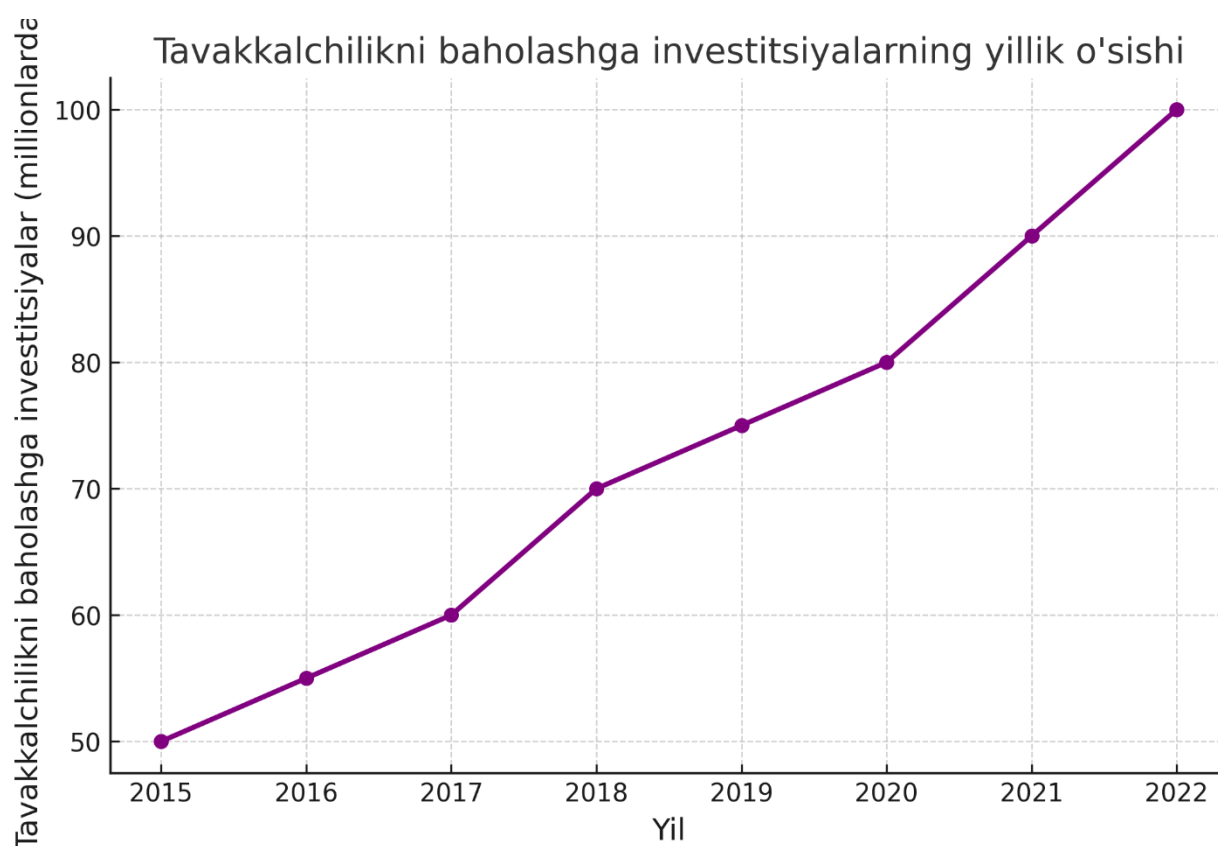
- Sug'urta qilish — tavakkalchiliklarni boshqa shaxs yoki kompaniyaga (sug'urta kompaniyasiga) o'tkazish usulidir. Bu tavakkalchilikni sug'urta kompaniyasiga o'tkazish orqali ehtimoliy zararni qoplash uchun mukofot to'lashni o'z ichiga oladi. Masalan, mulk yoki biznes faoliyatini sug'urta qilish orqali kompaniyalar katta moliyaviy yo'qotishlarning oldini oladi. Sug'urta kompaniyasi hodisa ro'y berganda zararni qoplaydi.

Tavakkalchiliklarni diversifikasiya qilish (Diversification):

- Diversifikasiya — tavakkalchiliklarni bir turdagi faoliyat yoki aktivlarga bog'liq qolmaslik uchun ularni bir nechta yo'nalishlarga tarqatishdir. Bu usulda, tavakkalchiliklarni turli sohalar yoki aktivlar o'rtasida taqsimlash orqali katta xavflarni kamaytirishga erishiladi. Masalan, sarmoyadorlar o'z mablag'larini turli loyihalar yoki bozorlarga kiritish orqali bir aktivning yo'qotishlaridan himoyalanaдилar.

Tavakkalchilikni kamaytirish choralari (Risk Reduction)»:

-Tavakkalchilikni kamaytirish choralari xavfning yuz berish ehtimolini yoki zarar darajasini kamaytirish uchun ko‘riladigan tadbirlardir. Bu usulda xavflarning yordamidir. Bu strategiya xavflarni yuzaga keltiruvchi omillarni kamaytirish va salbiy oqibatlarni cheklash maqsadida amalga oshiriladi. Masalan, ish joyida xavfsizlik qoidalariga rioya qilish yoki moliyaviy nazorat mexanizmlarini kuchaytirish orqali ishlab chiqarish yoki moliyaviy tavakkalchiliklar kamaytiladi.

4.4.1-rasm

Tavakkalchiliklarni nazorat qilish (Risk Monitoring):

- Tavakkalchiliklarni nazorat qilish — bu xavflarni muntazam kuzatib borish va ularning holatini tahlil qilish strategiyasidir. Bu jarayonda tavakkalchiliklar doimiy ravishda kuzatilib, ularni boshqarish strategiyalari zarur bo‘lsa, yangilanadi.

- Masalan, bozordagi o‘zgarishlar yoki tashqi omillar ta’siri bilan xavflarni doimiy monitoring qilish orqali ularga tezkor javob qaytarish va xavflar yuz berishidan oldin choralar ko‘rish mumkin.

Tavakkalchiliklarni kamaytirishning qo‘shimcha strategiyalari

Qonunchilik va tartib-qoidalarga rioya qilish:

- Xavflarni kamaytirishda qonunchilik va normativ hujjatlarga rioya qilish muhim ahamiyatga ega. Qonunlar va qoidalarga to'liq amal qilish xavflarni yuzaga keltiruvchi omillarni kamaytirishga yordam beradi.

- Masalan, ish joyidagi xavfsizlik qoidalariga rioya qilish ishchilar uchun tavakkalchiliklarni kamaytirishning samarali usulidir.

Texnologiyalardan foydalanish:

-Zamonaviy texnologiyalar xavflarni kamaytirishda muhim vosita hisoblanadi. Texnologiyalar yordamida xavflarni monitoring qilish, tahlil qilish va oldindan prognoz qilish imkonini beruvchi avtomatlashtirilgan tizimlar joriy qilinadi.

- Masalan, moliyaviy bozorlarda sun'iy intellekt yoki ma'lumotlarni tahlil qilish vositalari xavflarni aniqroq baholashga yordam beradi.

Ish jarayonini avtomatlashtirish:

-Ish jarayonini avtomatlashtirish orqali inson xatolarini kamaytirish va jarayonni samaraliroq boshqarish mumkin. Avtomatlashtirilgan tizimlar xavflar yuzaga kelishi ehtimolini kamaytiradi.

-Masalan, ishlab chiqarish jarayonida robotlashtirilgan uskunalar yoki dasturiy ta'minotlar ish jarayonini tezroq va xavfsizroq amalga oshirishga yordam beradi.

Tavakkalchiliklarni kamaytirish jarayoni

Tavakkalchiliklarni aniqlash:

- Tavakkalchiliklarni kamaytirish jarayonining birinchi bosqichi xavflarni aniqlashdan iborat. Bu jarayonda kompaniya yoki shaxs o'z faoliyatida uchrashi mumkin bo'lgan barcha xavflarni aniqlaydi.

Tavakkalchiliklarni tahlil qilish:

- Xavflarni aniqlaganidan so'ng, ularning yuz berish ehtimoli va zarar darajasi tahlil qilinadi. Bu jarayonda har bir xavf uchun potensial zarar va uning iqtisodiy ta'siri baholanadi.

Tavakkalchilikni kamaytirish strategiyasini ishlab chiqish:

- Tavakkalchiliklar tahlil qilinganidan keyin, ularni kamaytirish uchun samarali strategiyalar ishlab chiqiladi. Bu jarayonda kompaniya yoki shaxs turli usullardan foydalanib, xavflarning oldini olish choralarini ko'radi.

Tavakkalchiliklarni monitoring qilish va yangilash:

- Xavflarni doimiy kuzatib borish muhim. Agar bozor sharoiti yoki tashqi omillar o'zgarsa, xavflarning yangi turlari yuzaga kelishi mumkin, shuning uchun ularni doimiy monitoring qilish va kamaytirish strategiyalarini yangilab borish zarur.

Nazorat savollari

1. Sug'urtada tavakkalchilik nimani anglatadi?
2. Risk va tavakkalchilik o'rtasidagi farq nimada?
3. Sug'urta kompaniyalari xavflarni qanday baholaydi?
4. Tavakkalchilik turlarini sanab o'ting.
5. Sug'urtada qayta sug'urtaning ahamiyati qanday?
6. Tavakkalchilikni minimallashtirish usullari nimalardan iborat?
7. Xavf baholashning asosiy bosqichlari qanday?
8. Sug'urtada xavf ehtimolini baholash nima uchun muhim?
9. Xavf va foydani tarozilash tamoyili nimani anglatadi?
10. Riskni boshqarish vositalari nimalardan iborat?
11. Xavfni tahlil qilishda sug'urta kompaniyalarining asosiy usullari qanday?
12. Xavflarni diversifikasiya qilishning iqtisodiy ahamiyati nimada?
13. Riskni baholashda qaysi zamonaviy texnologiyalar qo'llaniladi?
14. Tavakkalchilikning iqtisodiy ta'siri qanday?
15. Sug'urta polisi tavakkalchilikni qanday pasaytiradi?

Topshiriqlar

1. Sug'urtada tavakkalchilik va risk tushunchalarini taqqoslang.
2. Xavflarni baholash jarayonining bosqichlarini yoriting.
3. Sug'urtada tavakkalchilikni kamaytirish bo'yicha tadqiqot o'tkazing.
4. Sug'urtada xatarlardan himoya qilish usullarini tahlil qiling.
5. Xavf ehtimoli va moliyaviy zarar o'rtasidagi bog'liqlikni yoriting.
6. Sug'urta kompaniyalarining tavakkalchilikni boshqarish jarayonini tahlil qiling.
7. Xavflarni diversifikasiya qilish usullari bo'yicha esse yozing.

8. Tavakkalchilik turlari va ularning sug'urtadagi ahamiyatini yoritish.

9. Sug'urtada qayta sug'urtaning xatarlarni boshqarishdagi rolini o'rganish.

10. Riskni tahlil qilish vositalari va ularning sug'urtadagi ahamiyatini yoritish.

11. Sug'urtada zamonaviy xavf baholash texnologiyalarining foydalanish samaradorligini tahlil qilish.

12. Sug'urtada foyda va riskni baholash usullarini yoritish.

13. Xavf baholashda statistik ma'lumotlarning ahamiyatini yoritish.

14. Sug'urtada tavakkalchilikni pasaytirish uchun zamonaviy texnologiyalarning foydalanish samaradorligini tahlil qilish.

Qiziqarli ma'lumotlar:

- Zamonaviy tahlil vositalari: Buyuk ma'lumotlar (Big Data) va sun'iy intellekt (AI) texnologiyalari sug'urtada xavflarni tahlil qilishda katta imkoniyatlar taqdim etmoqda. Buyuk ma'lumotlar xavflarni aniqlash va baholash jarayonida tezkor va aniq ma'lumotlar taqdim etib, sug'urta kompaniyalarining yuqori samaradorligini ta'minlaydi.

- Tavakkalchilikni diversifikatsiya qilish: Sug'urta kompaniyalari xatarlarni kamaytirish maqsadida turli bozor va tarmoqlarda sug'urtalash orqali xatarlarni diversifikatsiya qiladilar. Bu tavakkalchilikni kamaytirish va kompaniyaning barqarorligini ta'minlash imkonini beradi.

- Modellashtirish usullari: Xavflarni baholashda statistik modellashtirish usullari sug'urta kompaniyalariga har bir tavakkalchilik darajasini prognoz qilishga yordam beradi. Bu esa sug'urta mahsulotlari uchun to'g'ri narxni aniqlash va moliyaviy barqarorlikni saqlashga yordam beradi.

- Ekologik xavflarni baholash: Bugungi kunda sug'urta bozorida ekologik xavflar ko'proq e'tibor qozonmoqda. Tabiat ofatlaridan himoya qilish uchun ishlab chiqilgan sug'urta mahsulotlari tobora ko'proq dolzarb bo'lib, ekologik muammolarni hal qilishga qaratilgan.

- Maxsus rizik sug'urtasi: Uzoq muddatli xavflarning yuqori darajadagi ehtimoli bo'lgan sohalarda, maxsus rizik sug'urtasi rivojlanmoqda. Masalan, pandemiya, kiber xatarlar, va tabiiy ofatlar sug'urta kompaniyalarining asosiy yo'nalishlaridan biriga aylandi.

V BOB. SUG'URTA MUKOFOTLARI VA ULARNI HISOBLASH NAZARIYASI

- 5.1. Sug'urta mukofotning mohiyati va ahamiyati.**
- 5.2. Sug'urta mukofotlarini hisoblashdagi omillar.**
- 5.3. Sug'urta mukofotlarining turlari va shakllari.**
- 5.4. Mukofotlarni aniqlashning metodlari va modellari.**

Tayanch iboralar: Sug'urta mukofoti, mukofot stavkasi, tarif stavkasi, xavf baholash, risk koeffisienti, sug'urta qoplamasi, tavakkalchilik ehtimoli, davriy to'lovlar, kompleks hisob-kitob, qayta sug'urta, ehtimoliy zarar, moliyaviy barqarorlik. kutilgan zarar, amaliyot xarajatlari, ajratmalar

5.1. Sug'urta mukofotning mohiyati va ahamiyati

Sug'urta mukofoti (sug'urta premiyasi) — bu sug'urtalanuvchi tomonidan sug'urta kompaniyasiga sug'urta shartnomasi bo'yicha tavakkalchilikni himoya qilish evaziga to'lanadigan mablag'dir. Mukofot sug'urtalovchiga sug'urta himoyasiga ega bo'lish huquqini beradi, ya'ni muayyan hodisa yuz berganida, sug'urtalovchi tavakkalchilikka bog'liq zararni qoplash majburiyatini oladi. Sug'urta mukofoti sug'urtalanuvchi va sug'urtalovchi o'rtasidagi munosabatlarning iqtisodiy asosini tashkil qiladi.

Sug'urta himoyasini ta'minlash:

- Sug'urta mukofoti sug'urta himoyasini olish uchun to'lanadigan pulli badal hisoblanadi. Sug'urtalanuvchi sug'urta mukofotini to'lab, sug'urtalovchidan tavakkalchilikni himoya qilish huquqiga ega bo'ladi. Agar sug'urta shartnomasida ko'rsatilgan hodisa yuz bersa, sug'urtalovchi tavakkalchilikka bog'liq zararlarni qoplaydi.

Tavakkalchilikni himoya qilish uchun mablag' yig'ish:

- Sug'urta mukofoti sug'urta kompaniyalari uchun tavakkalchiliklarni qoplash maqsadida to'plangan mablag' hisoblanadi. Sug'urta kompaniyasi turli mijozlardan yig'ilgan mukofotlarni jamlab, ularning ehtimoliy yo'qotishlarini qoplaydi. Bu tizim

sug'urtalanuvchilarning qo'shma hissalarini orqali tavakkalchiliklarni tarqatishga yordam beradi.

Sug'urta shartnomasining muhim qismi:

- Sug'urta mukofoti sug'urta shartnomasining ajralmas qismi bo'lib, uning miqdori sug'urta shartlari va himoya qilinuvchi tavakkalchiliklardan kelib chiqib aniqlanadi. Mukofot to'g'ri hisoblanmasa, sug'urtalanuvchi etarli himoyaga ega bo'lmayligi mumkin.

Tavakkalchiliklarni moliyaviy qoplash:

- Sug'urta mukofoti sug'urta kompaniyasiga tavakkalchiliklarni moliyaviy qoplash imkonini beradi. Sug'urtalanuvchi sug'urta mukofotini to'lab, o'z mulki yoki hayotini tavakkalchiliklardan himoya qiladi. Mukofot to'lash orqali sug'urtalanuvchi ehtimoliy zarar yuz berganda katta moliyaviy yo'qotishlardan qochadi.

Sug'urta kompaniyalarining barqarorligini ta'minlash:

- Sug'urta mukofotlari sug'urta kompaniyalarining daromad manbai hisoblanadi. Bu mablag'lar sug'urta kompaniyalariga o'z majburiyatlarini bajarish, tovon to'lash va kelajakdagi tavakkalchiliklarni qoplash uchun zarur bo'lgan moliyaviy zaxiralarni yaratishga yordam beradi.

Sug'urta himoyasini kengaytirish:

- Mukofotlar miqdorining to'g'ri hisoblanishi sug'urtalanuvchiga xavfsizlikni oshirish imkonini beradi. Sug'urta kompaniyalari mijozlarga sug'urta mukofotlarini turli xavf darajasiga moslashtirib, kengroq himoya taklif etadilar.

Iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash:

- Sug'urta mukofotlari xavflarni keng miqyosda taqsimlashga imkon beradi. Bu iqtisodiyotning turli sohalaridagi kompaniyalar va shaxslarga o'z tavakkalchiliklarini boshqarishda yordam beradi. Sug'urta tizimi orqali iqtisodiy jarayonlardagi noaniqliklar va tavakkalchiliklarni kamaytirish mumkin.

Mijozlarning xotirjamligini ta'minlash:

- Sug'urta mukofotini to'lash orqali mijozlar o'z tavakkalchiliklarini sug'urta kompaniyasiga o'tkazib, xotirjamlikka erishadilar. Ular har

qanday salbiy holat yuz berganida, sugʻurta kompaniyasidan tovon olish huquqiga ega boʻladilar, bu esa ularning moliyaviy barqarorligini taʼminlaydi.

Sugʻurta mukofotini aniqlash omillari

Tavakkalchilik darajasi:

- Sugʻurta mukofoti tavakkalchilik darajasiga bevosita bogʻliq. Agar tavakkalchilik darajasi yuqori boʻlsa, mukofot miqdori ham yuqori boʻladi. Masalan, katta xavflarga duch keluvchi obʼektlar uchun sugʻurta mukofoti qimmatroq boʻlishi mumkin.

Sugʻurtalanuvchi holati va joylashuvi:

-Sugʻurtalanuvchining yoshi, jinsi, salomatligi, ish joyi va joylashuvi sugʻurta mukofotini aniqlashda katta rol oʻynaydi. Masalan, katta yoshdagi shaxslar yoki xavfli hududlarda joylashgan obʼektlar uchun mukofotlar yuqori boʻlishi mumkin.

Sugʻurta himoyasi koʻlami:

- Sugʻurta shartnomasidagi himoya darajasi ham mukofotga taʼsir qiladi. Qancha kengroq himoya talab qilinsa, sugʻurta mukofoti miqdori shuncha oshadi. Mol-mulkning qiymati, himoya qilinishi kerak boʻlgan tavakkalchiliklar soni mukofotni belgilashda hisobga olinadi.

Sugʻurta shartnomasining muddati:

-Sugʻurta shartnomasining davomiyligi ham mukofotga taʼsir koʻrsatadi. Uzoq muddatli sugʻurta shartnomalari uchun mukofotlar odatda pastroq boʻladi, chunki bunday shartnomalar xavfni keng vaqt oraligʻida taqsimlaydi.

Iqtisodiy sharoitlar va bozor omillari:

-Mamlakatdagi iqtisodiy vaziyat, inflyasiya darajasi, bozordagi raqobat muhiti ham sugʻurta mukofotiga taʼsir qiladi. Iqtisodiy beqarorlik sharoitida mukofotlar oshishi mumkin.

5.2. Sugʻurta mukofotlarini hisoblashdagi omillar

Sugʻurta mukofotlarini hisoblashdagi omillar — bu sugʻurta shartnomasi boʻyicha mukofot miqdorini aniqlashda sugʻurta kompaniyalari tomonidan inobatga olinadigan turli iqtisodiy, moliyaviy va tavakkalchilikka oid koʻrsatkichlardir. Sugʻurta mukofotining

miqdori sug'urtalanuvchiga taqdim etilgan himoya darajasiga va potensial tavakkalchiliklarga bog'liq holda aniqlanadi. Sug'urta kompaniyalari tavakkalchiliklarni baholab, ularga mos keladigan mukofot miqdorini belgilaydi.

5.2.1-jadval

Sug'urta mukofotlarining turlari va hisoblash usullari

Premium turi	Tavsif	Hisoblash usuli
Asosiy Premium	Xavf darajasi va qamroviga asoslangan dastlabki miqdor	Asosiy stavka x Risk omili
Standart Premium	Premium xavf turlari uchun standart stavkalar asosida hisoblanadi	Sanoat standarti darajasi x Risk ta'siri
Tajriba bilan baholangan Premium	Sug'urtalanganning o'tmishdagi da'vo tajribasiga asoslanib tuzatiladi	Asosiy premium +/- tajriba sozlamalari
Sozlanishi Premium	Premium muddat davomida qamrovning o'zgarishiga qarab sozlangan	Standart premium x Qamrovni o'zgartirish omili
Yagona Premium	Siyosatning butun muddati uchun bir martalik to'lov	Siyosat boshlanganda jami qoplash miqdori
Premium darajasi	Siyosat muddati davomida belgilangan mukofot miqdori	Siyosat muddati davomida belgilangan yillik mukofot

Sug'urta mukofotlarini hisoblashdagi asosiy omillar

Tavakkalchilik darajasi:

-Sug'urta mukofotini hisoblashdagi eng muhim omil bu tavakkalchilik darajasidir. Sug'urtalanuvchining tavakkalchilik darajasi qiyinchiliklarni yuzaga kelishi ehtimoli bilan bog'liq bo'lib, mukofot miqdorini belgilashda asosiy rol o'ynaydi. Agar tavakkalchilik yuqori

bo'lsa, sug'urta mukofoti ham shunga mos ravishda yuqori bo'ladi. Masalan, avtosug'urtada yosh haydovchilar katta tavakkalchilikka duch kelgani sababli ular uchun sug'urta mukofoti yuqori bo'lishi mumkin.

Sug'urtalanuvchi shaxs yoki ob'ektning xususiyatlari:

-Sug'urtalanuvchi yoki sug'urtalanadigan ob'ektning xususiyatlari ham mukofotni aniqlashda muhim rol o'ynaydi. Bu erda sug'urtalanuvchining yoshi, jinsi, sog'liq holati, ish joyi, hayot tarzi va boshqa shaxsiy xususiyatlari hisobga olinadi. Masalan, sog'liq sug'urtasida yoshi katta shaxslar yoki sog'liq muammolari bo'lgan odamlar uchun mukofot miqdori ko'proq bo'lishi mumkin.

Sug'urta qilinadigan aktiv yoki mulkning qiymati:

-Sug'urtalanadigan aktiv yoki mulkning bozor qiymati ham sug'urta mukofotini belgilashda asosiy omillardan biri hisoblanadi. Qimmatbaho aktivlar yoki mulklar yuqori himoya talab qilgani sababli ularning sug'urta mukofotlari ham yuqori bo'ladi. Masalan, qimmatbaho uy, avtomobil yoki biznes aktivlarini sug'urtalashda mukofot miqdori yuqori bo'ladi.

Sug'urta shartnomasining muddati:

-Sug'urta shartnomasining muddati ham mukofot miqdoriga ta'sir qiladi. Uzoq muddatli sug'urta shartnomalari, odatda, qisqa muddatli sug'urtaga nisbatan kamroq mukofot talab qiladi, chunki tavakkalchiliklar kengroq vaqt davomida tarqatiladi. Masalan, bir yillik sug'urta shartnomalariga nisbatan uzoq muddatli shartnomalar uchun mukofotlar pastroq bo'lishi mumkin.

Tabiiy va geografik omillar:

-Sug'urtalanuvchining yoki sug'urtalanayotgan ob'ektning geografik joylashuvi ham sug'urta mukofotini belgilashda katta rol o'ynaydi. Tabiiy ofatlar xavfi yuqori bo'lgan hududlarda sug'urta mukofoti ham yuqori bo'lishi mumkin. Masalan, suv toshqinlari yoki er qimirlashi xavfi yuqori bo'lgan hududlardagi mulk sug'urtasi mukofotlari kattaroq bo'ladi.

Sug'urtalanuvchining xavfni kamaytirish choralari:

-Sug'urtalanuvchi tomonidan xavfni kamaytirish uchun qo'llaniladigan chora-tadbirlar ham mukofotni kamaytirishga yordam

beradi. Agar sug'urtalanuvchi o'z mulki yoki faoliyatini qo'shimcha himoya qilish uchun qo'shimcha xavfsizlik choralari ko'rgan bo'lsa, mukofot miqdori kamaytirilishi mumkin. Masalan, o'g'irlikdan himoya qilish uchun uyga qo'shimcha signalizasiya o'rnatilgan bo'lsa, mulk sug'urtasi mukofoti pasaytirilishi mumkin.

7. Sug'urta kompaniyasining ichki siyosati va bozor raqobati:

-Sug'urta kompaniyasining ichki siyosati va bozordagi raqobat ham mukofot miqdoriga ta'sir qiladi. Agar bozorda raqobat yuqori bo'lsa, sug'urta kompaniyalari mijozlarni jalb qilish maqsadida mukofotlarini pastlatishi mumkin. Shuningdek, har bir sug'urta kompaniyasining xavfni baholash siyosatlari farq qiladi.

Sug'urtadagi tarixiy ma'lumotlar:

-Sug'urta kompaniyalari tarixiy ma'lumotlar asosida o'tgan davrlarda yuz bergan hodisalarni tahlil qilib, mukofot miqdorini belgilaydi. Mazkur ma'lumotlar mukofot miqdorini aniqlashda asosiy manba hisoblanadi. Masalan, avtosug'urta bo'yicha yo'l-transport hodisalari statistikasi asosida belgilanadigan mukofotlar ehtimoliy xavf darajasini aniqlashga yordam beradi.

Sug'urtalanuvchining kredit tarixi va mavjud sug'urtalari:

-Sug'urtalanuvchining moliyaviy holati va kredit tarixi ham sug'urta mukofotini belgilashda muhim omil hisoblanadi. Mijozning moliyaviy ahvoli barqaror bo'lsa yoki u avvalgi sug'urta shartnomalari bo'yicha yaxshi rekordga ega bo'lsa, sug'urta kompaniyasi uning mukofot miqdorini pasaytirishi mumkin.

Sug'urta mukofotini aniqlash jarayoni

Sug'urta mukofotini aniqlash jarayoni — bu sug'urta kompaniyasi tomonidan sug'urtalanuvchiga taqdim etiladigan sug'urta himoyasi uchun to'lanadigan badalni belgilash jarayonidir. Sug'urta mukofoti sug'urtalanuvchining tavakkalchiligiga bog'liq bo'lib, uni aniqlashda turli omillar hisobga olinadi. Mukofot miqdorini to'g'ri aniqlash sug'urta kompaniyasining barqarorligi va sug'urtalanuvchiga taqdim etiladigan sug'urta himoyasining adolatli bo'lishi uchun muhimdir.

Sug'urta mukofotini aniqlash jarayonining bosqichlari

Tavakkalchiliklarni aniqlash va baholash:

-Sugʻurta kompaniyasi dastlab sugʻurtalanuvchining tavakkalchilik darajasini aniqlaydi. Bu jarayonda sugʻurtalanuvchining faoliyati, sogʻligʻi, mulki yoki sugʻurtalanadigan obʻektning xususiyatlari tahlil qilinadi. Sugʻurtalanuvchining tavakkalchiliklari qanchalik yuqori boʻlsa, sugʻurta mukofoti ham shunga mos ravishda oshadi. Masalan, avtosugʻurta uchun haydovchining yoshi, tajribasi, haydash madaniyati va yoʻl-transport hodisalari statistikasi tavakkalchilikni baholashda muhim rol oʻynaydi.

Tarixiy maʼlumotlardan foydalanish:

-Sugʻurta kompaniyalari oʻtgan yillardagi sugʻurta daʼvolari va tovon toʻlovlari haqidagi maʼlumotlarni tahlil qiladilar. Bu maʼlumotlar asosida oʻxshash tavakkalchiliklarga duch kelgan mijozlar uchun qoplangan zararlar miqdori oʻrganiladi. Masalan, maʼlum bir hududdagi suv toshqinlari yoki yongʻinlar statistikasi sugʻurta mukofotini belgilashda asosiy rol oʻynashi mumkin.

Veroyatlik va statistik tahlil:

-Sugʻurta mukofoti ehtimoliylik va statistik tahlilga asosan aniqlanadi. Veroyatlik tahlilida sugʻurta hodisalarining yuz berish ehtimoli hisoblanadi va statistik maʼlumotlar asosida har bir hodisaning zarari tahlil qilinadi.

-Sugʻurta kompaniyalari matematik modellashtirish va statistik tahlil yordamida tavakkalchiliklarning potensial zarari va tovon miqdorini hisoblab chiqadilar.

Sugʻurta himoyasining miqdorini aniqlash:

- Sugʻurta mukofotini aniqlashda sugʻurta himoyasining miqdori va koʻlami muhimdir. Qancha katta himoya talab qilinsa, sugʻurta mukofoti ham shuncha yuqori boʻladi. Sugʻurtalanadigan mulk yoki shaxsning qiymati, uning ahamiyati va keltirishi mumkin boʻlgan yoʻqotishlar miqdori sugʻurta himoyasini aniqlashda katta rol oʻynaydi. Masalan, qimmatbaho uy yoki mashina uchun mukofot arzon mulkka nisbatan kattaroq boʻladi.

Hisob-kitoblar va koeffisientlarni qoʻllash:

-Sugʻurta kompaniyalari turli omillar asosida sugʻurta mukofotini hisoblash uchun maxsus formulalar va koeffisientlardan foydalanadilar.

Bu koeffisientlar xavf darajasi, ob'ektning xususiyatlari va boshqa omillarga asoslanadi. Masalan, avtosug'urtada yosh haydovchilar uchun xavf koeffisienti kattaroq bo'lishi mumkin, bu esa ular uchun yuqoriroq mukofotni talab qiladi.

Sug'urtalanuvchining xavfini kamaytirish choralari:

-Agar sug'urtalanuvchi xavfni kamaytirish choralari ko'rgan bo'lsa, sug'urta mukofoti kamaytirilishi mumkin. Bunday choralar orasida xavfsizlik tizimlari, signalizasiyalar yoki profilaktika tadbirlari bo'lishi mumkin. Masalan, o'g'irlik xavfi yuqori bo'lgan hududda signalizasiya tizimi o'rnatilgan mulk uchun sug'urta mukofoti kamaytirilishi mumkin.

Sug'urta shartnomasining muddati:

-Sug'urta shartnomasining muddati ham sug'urta mukofotiga ta'sir qiladi. Uzoq muddatli sug'urta shartnomalari, odatda, qisqa muddatli shartnomalarga nisbatan pastroq mukofot talab qiladi. Masalan, uzoq muddatli hayot sug'urtasi shartnomalari uchun mukofotlar bir yillik shartnomalarga nisbatan kamroq bo'lishi mumkin.

Sug'urta kompaniyasining siyosati va bozor sharoiti:

-Sug'urta kompaniyasining ichki siyosati va bozordagi raqobat muhiti ham mukofotni belgilashda muhim omillardan biri hisoblanadi. Agar bozorda raqobat yuqori bo'lsa, kompaniya mijozlarni jalb qilish maqsadida mukofotlarini pasaytirishi mumkin.

-Bozor sharoiti va iqtisodiy vaziyatga qarab, sug'urta kompaniyalari mukofotlar miqdorini yangilashlari mumkin.

Mukofotni tasdiqlash va kelishuv:

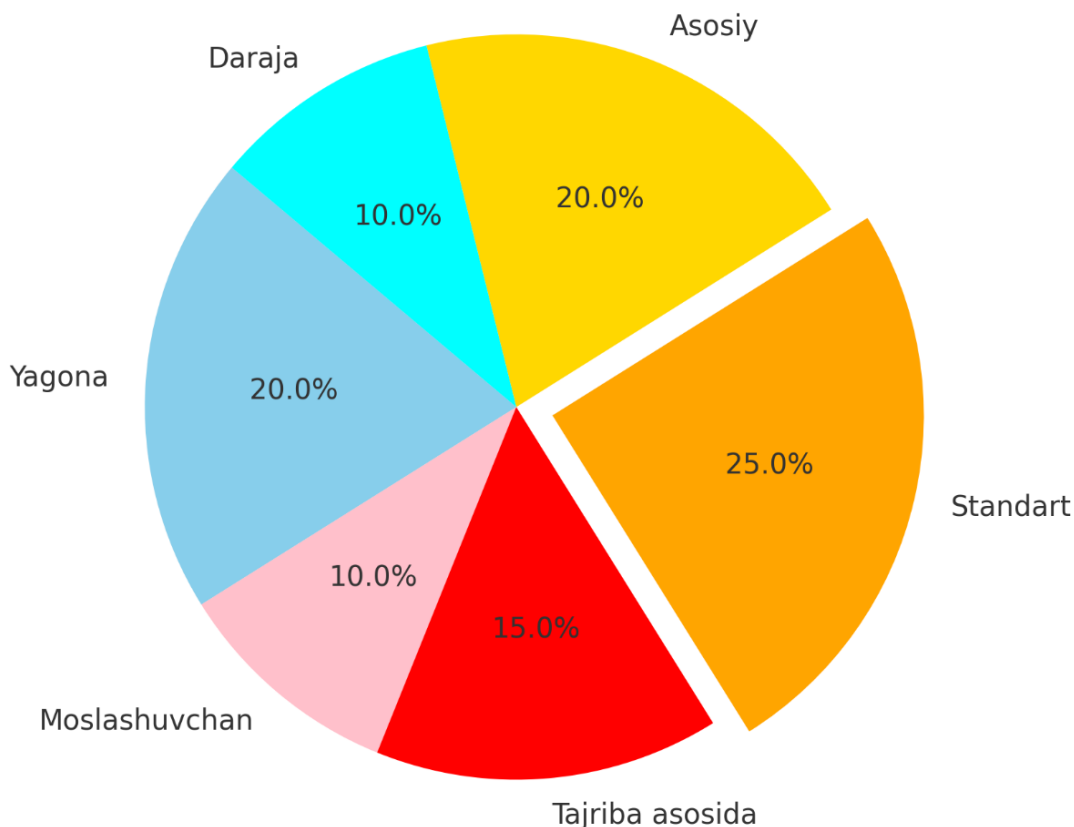
-Sug'urta kompaniyasi mukofotni hisoblaganidan so'ng, uni sug'urtalanuvchiga taklif qiladi. Sug'urtalanuvchi mukofot miqdoriga rozi bo'lsa, sug'urta shartnomasi tuziladi va sug'urta himoyasi kuchga kiradi.

5.3. Sug'urta mukofotlarining turlari va shakllari

Sug'urta mukofotlari turli shakllarda bo'lib, ularni sug'urta kompaniyasi tomonidan mijozlar uchun taqdim etiladigan xizmatlarning xususiyatlariga qarab tasniflash mumkin. Sug'urta mukofoti — bu

sug'urtalanuvchi tomonidan tavakkalchiliklardan himoya olish uchun sug'urta kompaniyasiga to'lanadigan to'lov bo'lib, uning turlari va to'lov shakllari sug'urtalanuvchi va sug'urtalovchi o'rtasidagi shartnomaga bog'liq.

Sug'urta sohasida mukofot turlarining taqsimlanishi

5.3.1-rasm

Sug'urta mukofotlarining turlari

Yagona sug'urta mukofoti (Single Premium):

-Yagona sug'urta mukofoti — bu sug'urtalanuvchi sug'urta shartnomasi kuchga kirgan paytda bir marta to'lov amalga oshirib, barcha mukofotlarni to'lagan holda himoya olish turidir. Bunda mijoz bir martalik to'lov orqali butun sug'urta davri uchun to'lovlarni amalga oshiradi.

- Afzalliklari: Yagona mukofot sug'urtalanuvchiga muammosiz va to'liq himoya berish imkonini yaratadi. Sug'urtalanuvchi yana to'lov

amalga oshirishdan qochib, sugʻurta muddati davomida himoyaga ega boʻladi.

- Kamchiliklari: Yagona mukofot odatda katta mablagʻ talab qiladi, shuning uchun sugʻurtalanuvchilar bu turdagi toʻlovni amalga oshirishda qiyinchilikka duch kelishi mumkin.

Muntazam sugʻurta mukofoti (Regular Premium):

- Muntazam sugʻurta mukofoti — bu sugʻurtalanuvchi tomonidan belgilangan muddatlar davomida qismlarga boʻlib toʻlanadigan sugʻurta mukofotidir. Bu turdagi toʻlovda sugʻurtalanuvchi har oy, har chorak yoki har yilda belgilangan miqdorda mukofot toʻlaydi.

- Afzalliklari: Muntazam mukofot sugʻurtalanuvchilarga moliyaviy bosimni kamaytirish uchun qulay boʻlib, ularning toʻlovlarni qismlarga boʻlib amalga oshirish imkoniyatini yaratadi.

- Kamchiliklari: Muntazam mukofotlar uzoq muddat davomida toʻlanadi, bu esa sugʻurtalanuvchi tomonidan himoyaga ega boʻlish uchun muntazam ravishda toʻlovlarni oʻz vaqtida amalga oshirishni talab qiladi.

Ajrmlı sugʻurta mukofoti (Adjustable Premium):

- Ajrmlı sugʻurta mukofoti — bu sugʻurtalanuvchi yoki sugʻurtalovchi tomonidan muayyan muddatlarda oʻzgarib turadigan mukofot miqdoridir. Ushbu turdagi mukofot turli tavakkalchiliklar yoki shartlarga asosan moslashtiriladi.

- Afzalliklari: Bu turdagi mukofotlar sugʻurtalanuvchilarga moliyaviy vaziyatga qarab toʻlov miqdorini oshirish yoki kamaytirish imkoniyatini beradi.

- Kamchiliklari: Mukofot miqdori oʻzgarishi sababli, sugʻurtalanuvchilar toʻlovning oshish xavfiga duch kelishi mumkin.

Oʻzgartirilishi mumkin boʻlgan sugʻurta mukofoti (Flexible Premium):

- Oʻzgartirilishi mumkin boʻlgan mukofot sugʻurtalanuvchi tomonidan belgilangan muddatlarda toʻlanadigan va har bir toʻlov miqdorini oʻzgartirish imkonini beradigan mukofot turidir. Sugʻurtalanuvchi maʼlum bir vaqt oraligʻida toʻlov miqdorini koʻpaytirishi yoki kamaytirishi mumkin.

-Afzalliklari: Sugʻurtalanuvchi oʻz moliyaviy holatiga qarab mukofotlarning miqdorini boshqarishi mumkin, bu esa himoya darajasini ham moslashtirish imkonini yaratadi.

-Kamchiliklari: Agar sugʻurtalanuvchi oʻz toʻlovlarini muntazam toʻlamasa, sugʻurta himoyasi toʻliq amal qilmasligi mumkin.

Maxsus mukofotlar (Tailored Premium):

-Maxsus mukofotlar sugʻurtalanuvchining talablari va ehtiyojlariga qarab moslashtirilgan mukofot turidir. Bu turdagi mukofotlar maʼlum bir soha yoki faoliyat turlari uchun moslashtirilgan boʻladi.

- Afzalliklari: Maxsus mukofotlar sugʻurtalanuvchining individual ehtiyojlariga mos keladigan darajada ishlab chiqiladi.

- Kamchiliklari: Bunday mukofotlarni ishlab chiqish va hisoblash katta vaqt va resurs talab qilishi mumkin.

Sugʻurta mukofotlarini toʻlash shakllari Sugʻurta mukofotlarini toʻlash shakllari sugʻurtalanuvchilar tomonidan sugʻurta kompaniyasiga tavakkalchiliklardan himoya olish uchun toʻlanadigan toʻlovlarni qanday amalga oshirishiga bogʻliq. Toʻlov shakllari sugʻurtalanuvchilarning moliyaviy imkoniyatlari va qulayliklarini inobatga olgan holda sugʻurta kompaniyalari tomonidan taklif etiladi. Turli toʻlov usullari sugʻurtalanuvchilar uchun moslashuvchanlik va tezkorlikni taʼminlaydi.

Sugʻurta mukofotlarini toʻlash shakllari

Naqd toʻlov (Cash Payment):

- Naqd toʻlov — sugʻurtalanuvchi sugʻurta mukofotini naqd pul shaklida toʻlaydi. Bu usul, odatda, sugʻurta kompaniyasining vakolatli filiallarida yoki sugʻurta agentlari orqali amalga oshiriladi. Naqd toʻlovlar kichik sugʻurta kompaniyalari yoki sugʻurtalanuvchilarning bank xizmatlariga kirish imkoniyati cheklangan joylarda keng qoʻllaniladi.

- Afzalliklari: Sugʻurtalanuvchilar toʻlovni jismonan amalga oshirib, hujjatlar bilan tasdiq olishlari mumkin.

-Kamchiliklari: Bunday toʻlov usuli vaqt talab qiladi va sugʻurtalanuvchi sugʻurta kompaniyasining vakolatxonasiga tashrif buyurishni talab etadi.

Bank orqali o'tkazma (Bank Transfer):

-Bank orqali to'lov sug'urta mukofotini bank orqali sug'urta kompaniyasi hisob raqamiga to'lov o'tkazish orqali amalga oshirish usulidir. Bank o'tkazmalari sug'urta kompaniyasining hisob raqamlariga to'lovlarni oson va xavfsiz amalga oshirish imkonini beradi.

-Afzalliklari: Bu usul juda qulay va sug'urtalanuvchilar bank xizmati orqali to'lovlarni tezkor amalga oshirishlari mumkin. Shu bilan birga, to'lovlarni onlayn tarzda amalga oshirish ham imkoni mavjud.

- Kamchiliklari: To'lovni amalga oshirish uchun bank xizmatlariga kirish imkoniyati talab etiladi va bank to'lovlari uchun qo'shimcha xizmat to'lovlari bo'lishi mumkin.

Kredit yoki debet kartalari orqali to'lov (Credit/Debit Card Payment):

-Sug'urtalanuvchi kredit yoki debet kartalari orqali to'lovlarni amalga oshirishi mumkin. Sug'urta kompaniyalari bu to'lov usulini elektron to'lov tizimlari orqali qabul qiladilar, bu esa to'lovlarni avtomatik yoki onlayn tarzda amalga oshirish imkonini yaratadi.

- Afzalliklari: Bu usul juda tezkor va qulay bo'lib, sug'urtalanuvchi o'z to'lovlarini bank kartasi orqali amalga oshirish imkoniyatiga ega. Shuningdek, to'lovlarning avtomatik tarzda har oyda yoki har yilda qayd etilishi imkoni mavjud.

- Kamchiliklari: Karta xizmatlari uchun qo'shimcha xizmat to'lovlari bo'lishi mumkin.

Avtomatik bank o'tkazmalari (Direct Debit):

- Avtomatik bank o'tkazmalari orqali sug'urtalanuvchi sug'urta kompaniyasi bilan kelishgan holda, har oy yoki har yilda avtomatik tarzda o'z hisobidan sug'urta mukofotini to'laydi. Bu to'lov sug'urtalanuvchining bank hisobidan belgilangan muddatda avtomatik ravishda o'tkaziladi.

-Afzalliklari: Bu to'lov shakli sug'urtalanuvchiga to'lovlarni unutish xavfini kamaytiradi va har bir to'lov avtomatik ravishda amalga oshiriladi. Qulay va ishonchli to'lov usulidir.

-Kamchiliklari: Sug'urtalanuvchi o'z hisobida muntazam ravishda etarli mablag' bo'lishi kerak, aks holda to'lov amalga oshmaydi va sug'urta himoyasi to'xtatilishi mumkin.

Onlayn to'lovlar (Online Payment):

-Onlayn to'lovlar internet orqali amalga oshiriladi. Sug'urtalanuvchilar sug'urta kompaniyasining veb-sayti yoki mobil ilovasi orqali o'z to'lovlarni onlayn tarzda amalga oshirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu usul juda tezkor va qulaydir.

- Afzalliklari: Internet orqali to'lovlar juda tez va qulay bo'lib, sug'urtalanuvchi o'z to'lovlarni istalgan vaqtda va istalgan joyda amalga oshirish imkoniga ega. Qulay interfeys va elektron ma'lumotlar arxivi orqali barcha to'lovlarni kuzatib borish mumkin.

- Kamchiliklari: Onlayn to'lov tizimlaridan foydalanishda internet tarmog'i va qurilmalarga bog'liq muammolar bo'lishi mumkin.

Mobil to'lovlar (Mobile Payment):

-Mobil to'lovlar bugungi kunda eng ommabop to'lov shakllaridan biri bo'lib, sug'urtalanuvchilar o'z mobil telefonlari yoki qurilmalari orqali to'lovlarni amalga oshirishi mumkin. Sug'urta kompaniyalari maxsus mobil ilovalar orqali to'lovlarni tezkor amalga oshirishga imkoniyat yaratadilar.

-Afzalliklari: Sug'urtalanuvchilar o'z mobil telefonlari orqali istalgan vaqtda va istalgan joydan to'lovlarni amalga oshirishi mumkin. Bu esa juda qulay va tezkor to'lov usulidir.

-Kamchiliklari: Internetga kirish imkoniyati yoki qurilmalardan foydalanishda texnik muammolar bo'lishi mumkin.

Chek yoki pul o'tkazish orqali to'lov (Cheque or Wire Transfer):

-Sug'urtalanuvchilar to'lovlarni chek yoki pul o'tkazish orqali amalga oshirishlari mumkin. Bu usul, odatda, katta hajmdagi to'lovlar uchun qo'llaniladi va pul mablag'lari bevosita bank o'tkazmalari orqali amalga oshiriladi.

-Afzalliklari: Katta to'lovlar uchun ishonchli usul hisoblanadi.

- Kamchiliklari: To'lovlarni amalga oshirish ko'proq vaqt talab qiladi va bank xizmatlari uchun qo'shimcha to'lovlar bo'lishi mumkin.

5.4. Mukofotlarni aniqlashning metodlari va modellari

Mukofotlarni aniqlashning metodlari va modellari sug'urta kompaniyalari uchun muhim hisoblanib, ular sug'urtalanuvchiga taqdim etiladigan himoya hajmi va ehtimoliy tavakkalchiliklarga bog'liq ravishda mukofot miqdorini to'g'ri belgilashda yordam beradi. Sug'urta mukofotini aniqlashda turli metodlar va matematik modellar qo'llaniladi, chunki tavakkalchiliklar har xil bo'lishi va ularning ta'sir darajasi farq qilishi mumkin. Sug'urta mukofotlarini aniqlashda qo'llaniladigan asosiy metodlar turli tavakkalchiliklarni baholash va ularga mos keladigan to'lovlarni aniqlashga qaratilgan. Ushbu metodlar sug'urta kompaniyalariga mijozlar uchun adolatli va asosli sug'urta mukofotlarini belgilash imkonini beradi. Quyida sug'urta mukofotlarini aniqlashda keng qo'llaniladigan asosiy metodlar bayon etiladi: Tarixiy ma'lumotlarga asoslangan metod sug'urtalanuvchining o'tmishdagi talablari va tavakkalchiliklarini tahlil qilishga asoslanadi. Ushbu metodda sug'urtalanuvchining o'tgan davrlardagi sug'urta talablari, tovon olish holatlari va zararlarning qiymati hisobga olinadi. Tarixiy ma'lumotlarga asoslangan holda, kelajakda yuz berish ehtimoli bo'lgan tavakkalchiliklar baholanadi.

5.4.1-rasm

- Afzalliklari: Sug'urtalanuvchining o'ziga xos tavakkalchiliklari hisobga olinadi va o'tmishdagi voqealar tahliliga asoslanib mukofot aniqlanadi.

- Kamchiliklari: Yangidan sug'urtalangan yoki o'tmishda sug'urta talablari bo'lmagan mijozlar uchun aniq hisoblash qiyin bo'lishi mumkin.

Veroyatlik usuli (Probability-Based Method)

Veroyatlik usuli matematik statistika va ehtimoliyat nazariyasiga asoslangan metod bo'lib, u xavflarning yuz berish ehtimolini hisoblash uchun qo'llaniladi. Bu usulda har bir tavakkalchilikning yuz berish ehtimoli baholanadi va har bir ehtimol uchun qoplanishi mumkin bo'lgan zararining qiymati aniqlanadi. Natijada, sug'urta mukofoti har bir ehtimoliy hodisaning zarariga nisbatan hisoblanadi.

-Afzalliklari: Matematik modellar yordamida aniq va ilmiy asoslangan sug'urta mukofoti belgilash imkonini beradi.

- Kamchiliklari: Veroyatliklarning hisob-kitobi uchun etarli statistik ma'lumotlar talab qilinadi.

Fiksirlangan koeffisientlar usuli (Manual Rating)

Fiksirlangan koeffisientlar usulida standartlashtirilgan koeffisientlar qo'llaniladi. Bu koeffisientlar sug'urtalanuvchining yoshi, jinsi, sog'lig'i, ish faoliyati, joylashuvi va boshqa omillarga asoslanadi. Har bir omil uchun belgilangan koeffisientlar bo'yicha mukofot miqdori hisoblanadi.

-Afzalliklari: Oddiy va tezkor hisob-kitob qilish imkonini beradi. Barcha sug'urtalanuvchilar uchun bir xil standartlarga asoslangan.

-Kamchiliklari: Individual tavakkalchiliklar va sug'urtalanuvchining o'ziga xos holatlari hisobga olinmasligi mumkin.

Sug'urtalangan qiymat asosida aniqlash (Sum Assured-Based Method)

Sug'urtalangan qiymat asosida aniqlash metodi sug'urta qilinayotgan aktiv yoki mulkning qiymatiga qarab sug'urta mukofotini belgilaydi. Sug'urtalanuvchi o'z mulkning qiymatiga muvofiq himoya talab qiladi va shunga mos ravishda mukofot miqdori aniqlanadi.

- Afzalliklari: Sug'urtalanadigan ob'ektning aniq qiymati asosida hisoblanadigan adolatli sug'urta mukofoti.

- Kamchiliklari: Qimmatbaho aktivlar uchun mukofot yuqori bo'lishi mumkin, bu esa sug'urtalanuvchiga qimmatga tushadi.

Jamlanma ko'rsatkichlar usuli (Collective Rating)

Jamlanma ko'rsatkichlar usuli sug'urtalanuvchilarning bir guruhini tavakkalchiliklari asosida baholashni o'z ichiga oladi. Ushbu metodda guruhga kiruvchi sug'urtalanuvchilarning o'rtacha xavfi baholanadi va ular uchun umumiy sug'urta mukofoti belgilanadi. Har bir sug'urtalanuvchiga nisbatan individual hisob-kitob qilinmaydi, balki umumiy qoida asosida tavakkalchiliklar baholanadi.

- Afzalliklari: Tezkor va samarali sug'urta mukofotini hisoblash imkonini beradi.

- Kamchiliklari: Individual xavflarni yaxshiroq inobatga olmasligi mumkin.

Sug'urta mukofotlarini aniqlashdagi asosiy modellar sug'urta kompaniyalariga sug'urtalanuvchilar tavakkalchiliklarini baholash va adolatli sug'urta mukofotini belgilashda yordam beradigan matematik va statistik usullarga asoslanadi. Bu modellar har xil tavakkalchiliklarga mos ravishda to'g'ri mukofotni hisoblash uchun ishlatiladi. Quyida sug'urta mukofotlarini aniqlashda keng qo'llaniladigan asosiy modellar bayon qilinadi.

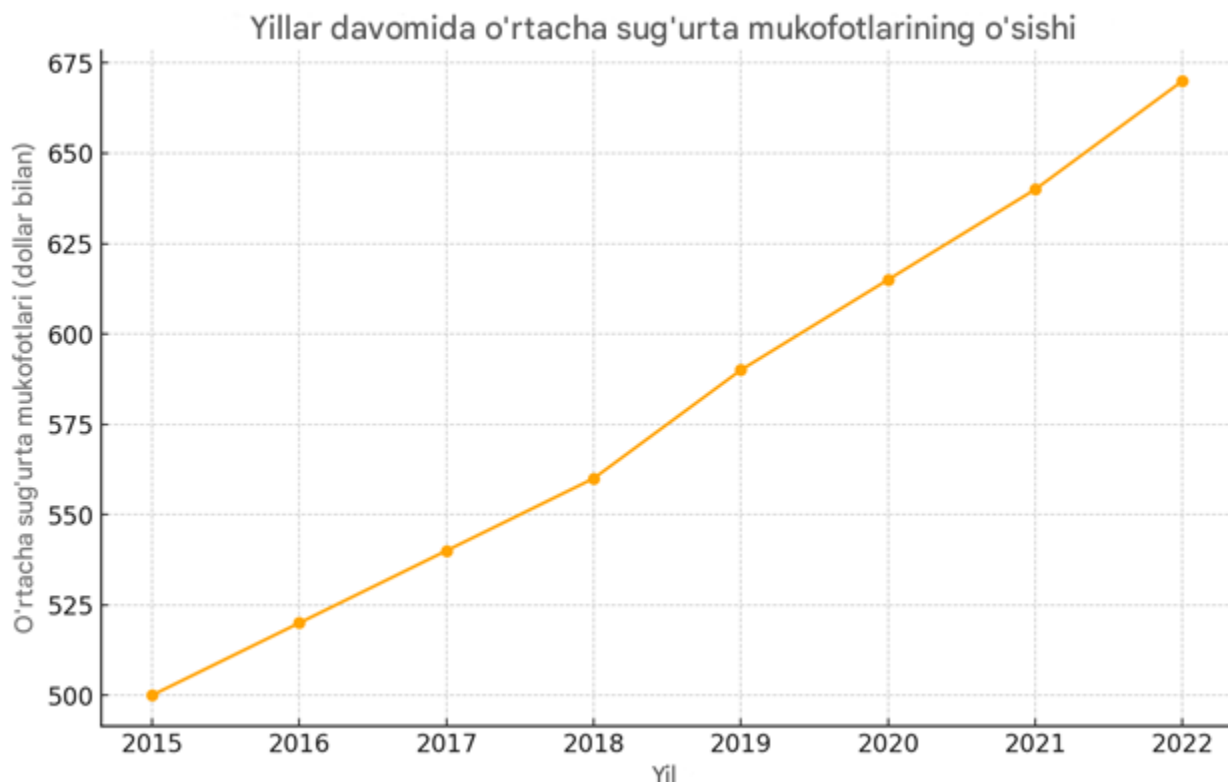
Klassik mukofot modeli (Classical Premium Model)

Klassik mukofot modeli — bu sug'urta mukofotini aniqlash uchun tavakkalchiliklar va ularning yuz berish ehtimoliga asoslangan modeldir. Bu modelda sug'urta kompaniyasi har bir tavakkalchilik uchun alohida ehtimoliy yuz berish holatlarini va ularning keltirishi mumkin bo'lgan zarar miqdorini tahlil qiladi.

- Afzalliklari: Xavflarni aniq va to'g'ri baholash imkoniyatini beradi.

- Kamchiliklari: Har bir tavakkalchilikka alohida hisob-kitob qilish ko'proq vaqt va resurs talab qiladi.

- Misol: Avtosug'urtada yo'l-transport hodisalari ehtimoli va zarar qiymatini hisobga olib mukofot miqdorini aniqlash.

5.4.2-rasm

Veroyatlik modeli (Probabilistic Model)

Veroyatlik modeli — sug'urta mukofotini ehtimoliyat nazariyasi asosida hisoblash uchun ishlatiladigan modeldir. Bu modelda har bir tavakkalchilikning yuz berish ehtimoli baholanadi va shu ehtimolga muvofiq mukofot miqdori aniqlanadi. Veroyatlik modeli, odatda, statistik ma'lumotlarga asoslanadi va xavflarni matematik yo'l bilan tahlil qiladi.

- Afzalliklari: Xavflarning yuz berish ehtimolini aniqroq hisoblash imkoniyatini beradi.

- Kamchiliklari: Kerakli ma'lumotlarning mavjudligiga bog'liq.

- Misol: Tabiiy ofatlar (yorqin misol sifatida er qimirlashi yoki suv toshqini) xavflarini ehtimoliy modellashtirish va shu asosda mukofotni aniqlash.

Aktuariy modeli (Actuarial Model)

Aktuariy modeli — bu sug'urta mukofotini aniqlashdagi eng keng qo'llaniladigan modellardan biri bo'lib, xavflarni baholash, ehtimoliyatlar va moliyaviy ko'rsatkichlarni tahlil qilishga asoslanadi.

Aktuariylar turli ma'lumotlardan foydalanib, mukofotni matematik formulalar orqali aniqlaydilar. Bu modelda ehtimoliy zarar va xavflar o'zgaruvchanligi hisobga olinadi.

- Afzalliklari: Juda aniq va samarali hisoblash imkoniyatini beradi. Sug'urta kompaniyalarida keng qo'llaniladi.

- Kamchiliklari: Matematik bilim va tajribani talab qiladi.

-Misol: Hayot sug'urtasi bo'yicha sug'urtalanuvchining yoshi, sog'lig'i va umr ko'rish ehtimoliga asosan mukofotni aniqlash.

Modellashtirilgan ssenariylar (Scenario-Based Modeling)

Ssenariylarga asoslangan modellar turli vaziyatlar va ssenariylar asosida tavakkalchiliklarni baholash uchun qo'llaniladi. Bu modellar sug'urta kompaniyalariga har xil vaziyatlarda qanday zararlar yuz berishini prognoz qilish imkonini beradi. Modellar turli ssenariylar (tabiiy ofatlar, avariylar, yong'inlar va boshqalar) uchun hosil bo'lgan zararlarni hisobga olib mukofotni aniqlashga yordam beradi.

-Afzalliklari: Turli ssenariylarni hisobga olish orqali tavakkalchiliklarni to'g'ri baholash imkoniyati beradi.

-Kamchiliklari: Barcha ehtimoliy ssenariylarni to'g'ri modellashtirish qiyin bo'lishi mumkin.

- Misol: Sug'urta kompaniyasi tabiiy ofatlar ssenariylari asosida turli vaziyatlarda qancha zarar bo'lishini va mukofot miqdorini aniqlaydi.

Investisiya bilan bog'liq sug'urta mukofoti modeli (Investment-Linked Premium Model)

Investisiya bilan bog'liq model sug'urta mukofotlarining bir qismini sug'urta kompaniyasining sarmoyalari bilan bog'laydi. Bu modelda mukofot sarmoya qilinadi va investisiyadan keladigan daromad hisobga olingan holda mukofot miqdori belgilanadi. Bu turdagi modellar, odatda, sarmoya bilan bog'liq sug'urta mahsulotlari uchun ishlatiladi.

-Afzalliklari: Investisiyadan kelgan daromad sug'urta mukofotiga ta'sir qilib, sug'urtalanuvchiga qo'shimcha foyda keltiradi.

-Kamchiliklari: Investisiyalar bilan bog'liq tavakkalchiliklar tufayli daromad kafolatlanmagan bo'lishi mumkin.

-Misol: Investisiyalangan sugʻurta mahsulotlarida sugʻurtalanuvchining toʻlagan mukofoti sarmoya qilinib, daromad uning mukofotiga taʻsir qiladi.

Nazorat savollari

1. Sugʻurta mukofoti nimani anglatadi?
2. Sugʻurta mukofoti qanday omillar asosida belgilanadi?
3. Mukofot stavkasi qanday aniqlanadi?
4. Sugʻurta mukofoti va sugʻurta qoplamasi oʻrtasidagi bogʻliqlik nimada?
5. Tarif stavkasini qanday omillar taʻsir qiladi?
6. Sugʻurta mukofoti hisoblash jarayonining asosiy bosqichlari qanday?
7. Xavfni baholashda sugʻurta mukofoti qanday hisoblanadi?
8. Sugʻurtada qayta sugʻurtaning maqsadi nima?
9. Sugʻurta mukofotining moliyaviy barqarorlikka taʻsiri qanday?
10. Amaliyot xarajatlari va ularning sugʻurta mukofotiga taʻsiri qanday?
11. Kutilgan zarar va sugʻurta mukofoti oʻrtasidagi bogʻliqlikni tushuntiring.
12. Sugʻurta mukofotlarining turli toʻlov shakllari qanday?
13. Mukofot hisoblashda xavf ehtimolini qanday koʻrib chiqish mumkin?
14. Sugʻurta mukofoti va qayta sugʻurta oʻrtasida qanday aloqalar mavjud?
15. Ehtimoliy zarar va uning mukofot stavkasiga taʻsiri qanday?

Topshiriqlar

1. Sugʻurta mukofoti va xavf ehtimoli oʻrtasidagi bogʻliqlikni tahlil qiling.
2. Mukofot stavkasi qanday aniqlanishi boʻyicha esse yozing.
3. Sugʻurta mukofoti va amaliyot xarajatlarining oʻzaro taʻsirini tushuntiring.

4. Sug'urtada qayta sug'urtaning maqsadi va afzalliklarini tadqiq qiling.
5. Sug'urta mukofotini hisoblashda xavf ehtimolini aniqlash jarayonini yoriting.
6. Kutilgan zarar va uni hisoblash uslublarini yoriting.
7. Tarif stavkasiga ta'sir qiluvchi omillarni misollar bilan tushuntiring.
8. Moliyaviy barqarorlik va sug'urta mukofoti o'rtasidagi bog'liqlikni yoriting.
9. Sug'urta qoplamasi va uning sug'urta mukofotiga ta'sirini tushuntiring.
10. Sug'urta mukofotlarining turli to'lov shakllarini tahlil qiling.
11. Mukofot stavkasi va qoplama miqdori o'rtasidagi bog'liqlikni misollar bilan tushuntiring.
12. Xavf baholashda statistik ma'lumotlarning ahamiyatini yoriting.
13. Sug'urta mukofotlari bo'yicha iqtisodiy tahlil o'tkazing.

Qiziqarli ma'lumotlar:

- Matematik modellar: Sug'urta mukofotlarini hisoblashda matematik modellar ishlatiladi. Bular xavf ehtimollarini aniqlab, har bir sug'urta shartnomasi uchun to'g'ri stavka va mukofot miqdorini belgilash imkonini beradi.

- Zamonaviy texnologiyalar yordamida baholash: Hozirgi kunda sun'iy intellekt va buyuk ma'lumotlar (Big Data) sug'urta mukofotlarini aniqlash va xatarlarni baholashda katta yordam bermoqda. Bu texnologiyalar xatarlarni tezroq va aniqroq baholash imkoniyatini yaratadi.

- Ehtimoliy modellar: Sug'urta kompaniyalari ehtimoliy modellarni ishlatib, xavf ehtimolini prognoz qilishadi. Bu, o'z navbatida, sug'urta tariflarini aniq belgilashga yordam beradi.

- Hayot va sog'liqni saqlash sug'urtasi mukofotlari: Bu sohada sug'urta mukofotlarini hisoblashga doimiy talab katta bo'lib, yosh, sog'liq holati, kasallanish ehtimoli kabi ko'plab omillar inobatga olinadi.

VI BOB. QAYTA SUG'URTALASH VA UNING AHAMIYATI

- 6.1. Qayta sug'urtalash tushunchasi va uning mohiyati**
- 6.2. Qayta sug'urta shartnomalarining turlari**
- 6.3. Qayta sug'urtalashning iqtisodiy ahamiyati**
- 6.4. Milliy va xalqaro qayta sug'urta bozorlari**

Tayanch iboralar: Qayta sug'urta, assigurtor (Asosiy sug'urta kompaniyasi), qayta sug'urtachi, tavakkalchilikni taqsimlash, xavfni minimallashtirish, moliyaviy barqarorlik, sug'urta polisi, xavf ehtimoli, tarif stavkasi, kutilgan zarar, nisbiy qayta sug'urta, nisbiyosiz qayta sug'urta, majburiy qayta sug'urta, fakultativ qayta sug'urta, ekspozisiya xavfi.

6.1. Qayta sug'urtalash tushunchasi va uning mohiyati

Qayta sug'urtalash tushunchasi (Reinsurance) sug'urta sohasida muhim ahamiyatga ega bo'lib, u asosiy sug'urtalovchi (sug'urta kompaniyasi) o'z zimmasiga olgan tavakkalchiliklarni boshqa sug'urta kompaniyasiga qayta sug'urta qilish jarayonini anglatadi. Bu jarayonda sug'urta kompaniyasi sug'urtalanuvchilardan olgan xavflarning bir qismini yoki barchasini qayta sug'urtalash orqali o'z tavakkalchiligini boshqa sug'urtalovchi kompaniyaga o'tkazadi. Qayta sug'urtalash sug'urta kompaniyalari uchun katta yirik xavflarni boshqarish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlash vositasidir.

Qayta sug'urtalashning mohiyati

Qayta sug'urtalashning asosiy mohiyati shundaki, u sug'urta kompaniyalariga katta miqdordagi tavakkalchiliklarni boshqarish va yo'qotishlarni qoplashda yordam beradi. Sug'urta kompaniyalari har doim ham yirik yoki katta xavflarni yakka holda boshqarish imkoniga ega bo'lmaydi, shu sababli ular qayta sug'urtaga murojaat qiladilar. Qayta sug'urtalash tizimi sug'urtalovchi kompaniyaga o'z majburiyatlarini kamaytirish va tavakkalchiliklarni boshqa kompaniyalar bilan bo'lishish imkonini beradi.

Tavakkalchiliklarni taqsimlash

Qayta sug'urtalashda tavakkalchiliklar bir necha sug'urta kompaniyalari o'rtasida taqsimlanadi. Asosiy sug'urtalovchi kompaniya o'z majburiyatlarining bir qismini yoki barchasini qayta sug'urtalovchi kompaniyaga o'tkazadi. Bu sug'urtalovchi kompaniyaga katta tavakkalchiliklarni kamaytirish va kelajakdagi yirik yo'qotishlarning ta'sirini yumshatish imkonini beradi.

Sug'urtalovchi kompaniyalarning moliyaviy barqarorligini saqlash. Qayta sug'urtalash sug'urtalovchi kompaniyalarga o'z moliyaviy barqarorligini saqlashga yordam beradi. Agar yirik sug'urta hodisasi sodir bo'lsa, qayta sug'urtalovchi kompaniya sug'urtalovchi kompaniyaning bir qismi majburiyatlarini o'z zimmasiga oladi va yo'qotishlarni qoplaydi. Bu kompaniyaga katta tavakkalchiliklardan himoya bo'lib xizmat qiladi.

- Masalan, agar bir yirik zavod yoki katta ko'chmas mulk sug'urtalangan bo'lsa va yong'in natijasida zavodda katta zarar keltirilgan bo'lsa, qayta sug'urtalash kompaniyalari asosiy sug'urtalovchiga yo'qotishlarni qoplashda yordam beradi.

Sug'urta bozorlarini kengaytirish

Qayta sug'urtalash sug'urta kompaniyalariga turli yirik mijozlar va sohalar bilan ishlash imkonini yaratadi. Qayta sug'urta kompaniyalari yordamida asosiy sug'urtalovchilar katta tavakkalchiliklar bilan ishlashga qodir bo'ladi va ko'proq sug'urtalanuvchilarga xizmat ko'rsatish imkoniga ega bo'ladi. Masalan, aviasiya, energetika yoki transport sohalaridagi yirik kompaniyalar sug'urtalanganida, qayta sug'urtalash katta ahamiyatga ega bo'ladi, chunki bu sohalaridagi xavflar juda yirik va qiyin bo'lishi mumkin.

Qayta sug'urtalashning turlari. Qayta sug'urtalashning bir necha turlari mavjud bo'lib, ular tavakkalchiliklarni qanday taqsimlash va qoplash mexanizmlari asosida farqlanadi. Quyida qayta sug'urtalashning eng keng tarqalgan turlari keltirilgan:

Fakultativ qayta sug'urtalash (Facultative Reinsurance). Fakultativ qayta sug'urtalash — bu har bir alohida tavakkalchilik yoki sug'urta polisi bo'yicha amalga oshiriladigan qayta sug'urta turidir. Bu turdagi qayta sug'urtada har bir sug'urta polisi yoki xavf alohida ko'rib chiqiladi

va sug'urtalovchi kompaniya qayta sug'urtalovchi bilan shartnoma tuzish yoki tuzmaslikni o'zi hal qiladi.

- Fakultativ qayta sug'urtalash har bir katta tavakkalchilik uchun alohida sug'urta kelishuvini talab qiladi, bu turli yirik loyihalar yoki ob'ektlar uchun ishlatiladi.

Shartnomaviy qayta sug'urtalash (Treaty Reinsurance). Shartnomaviy qayta sug'urtalash — bu tavakkalchiliklar guruhi yoki turli sug'urta polislarini birgalikda qayta sug'urtalash turidir. Bu turdagi qayta sug'urtalashda asosiy sug'urtalovchi kompaniya va qayta sug'urtalovchi kompaniya o'rtasida aniq bir shartlar asosida kelishuv tuziladi va sug'urtalovchi kompaniyaning muayyan xavflar guruhi yoki portfeli qayta sug'urtalanadi.

- Shartnomaviy qayta sug'urtalash yirik sug'urta kompaniyalari uchun samarali vosita bo'lib, ularning sug'urta portfellarini umumiy tarzda qayta sug'urtalashga yordam beradi.

Qayta sug'urta miqdorini taqsimlash (Proportional Reinsurance). Qayta sug'urta miqdorini taqsimlash turida sug'urtalovchi va qayta sug'urtalovchi kompaniyalar o'rtasida tavakkalchilik va premuyalar aniq proporsiya bo'yicha taqsimlanadi. Sug'urtalovchi kompaniya va qayta sug'urtalovchi har ikkisi belgilangan proporsiyada xavflarning barchasi uchun mas'ul bo'ladi. Masalan, agar tavakkalchilik 70% sug'urtalovchi kompaniya tomonidan va 30% qayta sug'urtalovchi kompaniya tomonidan qabul qilingan bo'lsa, yo'qotishlar va premuyalar ham shu proporsiyada taqsimlanadi.

Qayta sug'urta miqdorini taqsimlamasdan (Non-Proportional Reinsurance). Qayta sug'urta miqdorini taqsimlamasdan turida qayta sug'urtalovchi kompaniya aniq bir miqdordan yuqori bo'lgan yirik yo'qotishlar uchun javobgar bo'ladi. Bu turdagi qayta sug'urtalashda asosiy sug'urtalovchi kompaniya muayyan miqdorgacha bo'lgan yo'qotishlarni o'zi qoplaydi, qayta sug'urtalovchi esa bu miqdordan yuqorilarini qoplaydi. Masalan, agar qayta sug'urta shartnomasiga ko'ra 1 million dollardan yuqori bo'lgan yo'qotishlar qayta sug'urtalangan bo'lsa, sug'urtalovchi kompaniya 1 million dollargacha bo'lgan

zararlarni o'zi qoplaydi, qayta sug'urtalovchi esa 1 million dollardan yuqori zararlarni qoplaydi.

Qayta sug'urtalashning afzalliklari. Qayta sug'urtalash sug'urta kompaniyalari uchun bir qator muhim afzalliklarni taqdim etadi. Quyida qayta sug'urtalashning asosiy afzalliklari keltirilgan:

Tavakkalchiliklarni kamaytirish. Qayta sug'urtalash sug'urta kompaniyalariga katta tavakkalchiliklarni kamaytirish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlash imkonini beradi. Sug'urtalovchi kompaniyalar o'zlarining yirik yoki qiyin xavflarini boshqa kompaniyalar bilan bo'lishib, yirik yo'qotishlarning oldini oladi.

Kapitalni ozod qilish. Qayta sug'urtalash sug'urtalovchi kompaniyalarga o'z kapitallarini boshqa faoliyatlarga yo'naltirish imkonini beradi. Tavakkalchiliklarni qayta sug'urta qilib, kompaniyalar o'zlarining kapitalini saqlab qoladi va uni sarmoyaviy faollikka yo'naltirishlari mumkin.

Tavakkalchiliklarning ko'p turlarini qoplash. Qayta sug'urtalash kompaniyalariga turli xil tavakkalchiliklar bilan ishlash imkonini beradi. Ular yirik loyihalar, tabiiy ofatlar yoki yuqori xavfli tavakkalchiliklar bilan ishlaganda qayta sug'urtalash orqali o'z majburiyatlarini bajarishlari mumkin.

Sug'urta bozorini kengaytirish. Qayta sug'urtalash orqali sug'urta kompaniyalari yangi bozorlarga kirib, o'z xizmatlarini kengaytirishlari mumkin. Bu ularga yangi mijozlar bilan ishlash va yirik tavakkalchiliklarni o'z zimmalariga olish imkoniyatini beradi.

Qayta sug'urtalash sug'urta kompaniyalari uchun muhim vosita bo'lib, u tavakkalchiliklarni kamaytirish, yirik xavflardan himoya qilish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashga yordam beradi. Qayta sug'urtalashning turli shakllari mavjud bo'lib, ular sug'urtalovchilarning ehtiyojlariga qarab tanlanadi. Sug'urta bozorining kengayishi va xavflar darajasining oshishi bilan qayta sug'urtalash iqtisodiyotda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

6.2. Qayta sug'urta shartnomalarining turlari

Qayta sug'urta shartnomalarining turlari sug'urtalovchi kompaniyalar va qayta sug'urtalovchi kompaniyalar o'rtasidagi kelishuvning xususiyatlari va tavakkalchiliklarni taqsimlashga asoslangan. Bu shartnomalar sug'urta kompaniyalarining qayta sug'urtalash jarayonida tavakkalchiliklarni qanday taqsimlashi va yo'qotishlarni qanday qoplashi bilan farq qiladi. Qayta sug'urta shartnomalari turli sug'urta xavflari va majburiyatlarini samarali boshqarish uchun ishlatiladi. Qayta sug'urta shartnomalari asosan fakultativ va shartnomaviy qayta sug'urtalash turlariga bo'linadi, ularning har biri o'zgacha xususiyatlarga ega.

Qayta sug'urtalash turlari va ularning xususiyatlari

Qayta sug'urta turi	Tavsif	Birlamchi foyda
Proportsional bo'lmagan qayta sug'urtalash	Qayta sug'urtalovchi ma'lum chegaradan oshib ketgan yo'qotishlarni qoplaydi	"Katta, kutilmagan yo'qotishlardan himoya qilish"
Yo'qotishlarni qayta sug'urtalashning ortiqcha	Qayta sug'urtalovchi bitta hodisa yoki yil uchun belgilangan limitdan yuqori zararlarni qoplaydi	Sug'urtalovchining har bir voqea yoki davr uchun yo'qotishlarini cheklaydi
Kvota ulushini qayta sug'urtalash	Qayta sug'urtalovchi sug'urtalovchi tomonidan chiqarilgan barcha polislarning belgilangan foizini taqsimlaydi	Prognozli riskni foiz asosida taqsimlash
Yo'qotishlarni qayta sug'urtalashni to'xtatish	Qayta sug'urtalovchi ma'lum bir davrdagi jami yo'qotishlarni qoplaydi	Sug'urtalovchining kapitalini himoya qilish uchun jami yo'qotishlarni qoplaydi
Fakultativ qayta sug'urtalash	Har bir xavf alohida baholanadigan siyosatga xos qayta sug'urtalash	Noyob siyosatlar uchun moslashuvchan risklarni uzatish

Qayta sug'urta shartnomalarining asosiy turlari

Fakultativ qayta sug'urta shartnomasi (Facultative Reinsurance Contract). Fakultativ qayta sug'urta shartnomasi har bir alohida sug'urta xavfi yoki polisga qarab tuziladi. Bu turda qayta sug'urtalash faqat bir tavakkalchilik yoki bir sug'urta polisi bo'yicha amalga oshiriladi. Har bir xavf alohida baholanadi va qayta sug'urtalovchi kompaniya bilan kelishuv o'rnatiladi. Sug'urtalovchi kompaniya fakultativ shartnoma tuzish yoki tuzmaslikka o'zi qaror qiladi.

- Fakultativ qayta sug'urta ko'proq yirik loyihalar yoki katta xavfli ob'ektlar bilan bog'liq hollarda ishlatiladi.

- Har bir sug'urta polisi yoki xavf alohida shartnoma bo'yicha qayta sug'urtalanadi.

Afzalliklari:

- Sug'urtalovchi kompaniyaga har bir xavfni alohida baholash imkonini beradi.

- Qayta sug'urtalash sharoitlari har bir polisga yoki xavfga moslashtiriladi.

Kamchiliklari:

- Har bir xavf bo'yicha alohida shartnoma tuzilishi vaqt va xarajat talab qiladi.

- Har bir tavakkalchilik uchun mos sug'urtalovchi topish murakkab bo'lishi mumkin.

Shartnomaviy qayta sug'urta shartnomasi (Treaty Reinsurance Contract). Shartnomaviy qayta sug'urta shartnomasi qayta sug'urtalovchi va sug'urtalovchi kompaniya o'rtasidagi tavakkalchiliklarning bir yoki bir nechta turlarini birgalikda sug'urtalash bo'yicha kelishuvdir. Bu turdagi shartnomada sug'urtalovchi kompaniyaning barcha yoki muayyan xavf guruhi yoki portfeli qayta sug'urtalanadi. Sug'urta xavflari alohida-alohida emas, balki umumiy guruh sifatida qayta sug'urtalanadi.

- Shartnomaviy qayta sug'urta sug'urtalovchi kompaniya uchun xavflarni samarali boshqarish imkonini beradi, chunki barcha xavflar yoki portfel bir kelishuv doirasida qayta sug'urtalanadi.

Afzalliklari:

- Tavakkalchiliklarning umumiy guruhini qayta sug'urtalash orqali sug'urtalovchi kompaniyaning xavflari kamayadi.

- Shartnomani bir marta tuzib, sug'urtalovchi kompaniya ko'plab tavakkalchiliklarni bir vaqtning o'zida qayta sug'urtalashi mumkin.

Kamchiliklari:

- Sug'urtalovchi kompaniya ayrim kichik xavflar uchun ham qayta sug'urta premuyalarini to'lashi mumkin.

- Shartnomadagi shartlar barcha tavakkalchiliklarga bir xil qo'llanadi, bu esa ayrim xavflarning individual xususiyatlarini inobatga olmaslikka olib kelishi mumkin.

Qayta sug'urta shartnomalarining turlari

Qayta sug'urta shartnomalari turli tavakkalchiliklarni taqsimlashga qarab bir necha turlarga bo'linadi. Quyida ularning asosiy turlari keltirilgan:

Proporsional qayta sug'urta shartnomasi (Proportional Reinsurance Contract). Proporsional qayta sug'urta shartnomasida sug'urtalovchi va qayta sug'urtalovchi kompaniyalar xavflarni va premuyalarni aniq proporsiyada taqsimlaydi. Bunda qaysi xavfning qancha qismi qayta sug'urtalangani aniq belgilanadi. Har bir taraf o'z ulushiga mos ravishda yo'qotishlar va premuyalarni taqsimlaydi.

Proporsional qayta sug'urta ikki asosiy turga bo'linadi:

- Kvota qayta sug'urtasi (Quota Share Reinsurance): Sug'urtalovchi va qayta sug'urtalovchi o'rtasida tavakkalchiliklarning muayyan foizi bo'yicha taqsimlanadi. Masalan, qayta sug'urtalovchi kompaniya tavakkalchilikning 50% ulushini oladi.

- Ekssedent qayta sug'urtasi (Surplus Reinsurance): Tavakkalchiliklar muayyan qiymat yoki miqdordan yuqori bo'lgan qismi qayta sug'urtalovchi tomonidan qoplanadi. Masalan, 1 million dollardan yuqori bo'lgan har qanday yo'qotish qayta sug'urtalovchi tomonidan qoplanadi.

Afzalliklari:

- Tavakkalchiliklar aniq proporsiyada taqsimlanadi.

- Sug'urtalovchi kompaniya xavflarning bir qismini qayta sug'urtalovchiga berish orqali yo'qotishlarni kamaytiradi.

Kamchiliklari:

- Har bir xavf uchun premuya va yo'qotishlar aniq proporsiyada taqsimlanadi, bu esa ayrim hollarda kompaniya uchun qimmatga tushishi mumkin.

Noproporsional qayta sug'urta shartnomasi (Non-Proportional Reinsurance Contract). Noproporsional qayta sug'urta shartnomasida qayta sug'urtalovchi kompaniya yo'qotishlarni aniq bir miqdordan yuqori bo'lganda qoplaydi. Bu turda sug'urtalovchi kompaniya muayyan miqdorgacha bo'lgan zararlarni o'zi qoplaydi, qayta sug'urtalovchi esa bu miqdordan yuqori bo'lgan zararlarni qoplashga mas'ul bo'ladi.

Noproporsional qayta sug'urta shartnomalari turlari:

- Yo'qotish miqdori bo'yicha qayta sug'urta (Excess of Loss Reinsurance): Qayta sug'urtalovchi kompaniya aniq bir miqdordan yuqori bo'lgan yo'qotishlarni qoplaydi. Masalan, 1 million dollardan yuqori bo'lgan zararlar qayta sug'urtalovchi tomonidan qoplanadi.

- Yo'qotish soni bo'yicha qayta sug'urta (Stop Loss Reinsurance): Sug'urtalovchi kompaniya aniq bir miqdordagi yo'qotishlargacha mas'ul bo'ladi, qayta sug'urtalovchi esa bu miqdordan yuqori yo'qotishlarni qoplaydi. Bu holda bir necha hodisa natijasidagi umumiy zararni qayta sug'urtalash mumkin.

Afzalliklari:

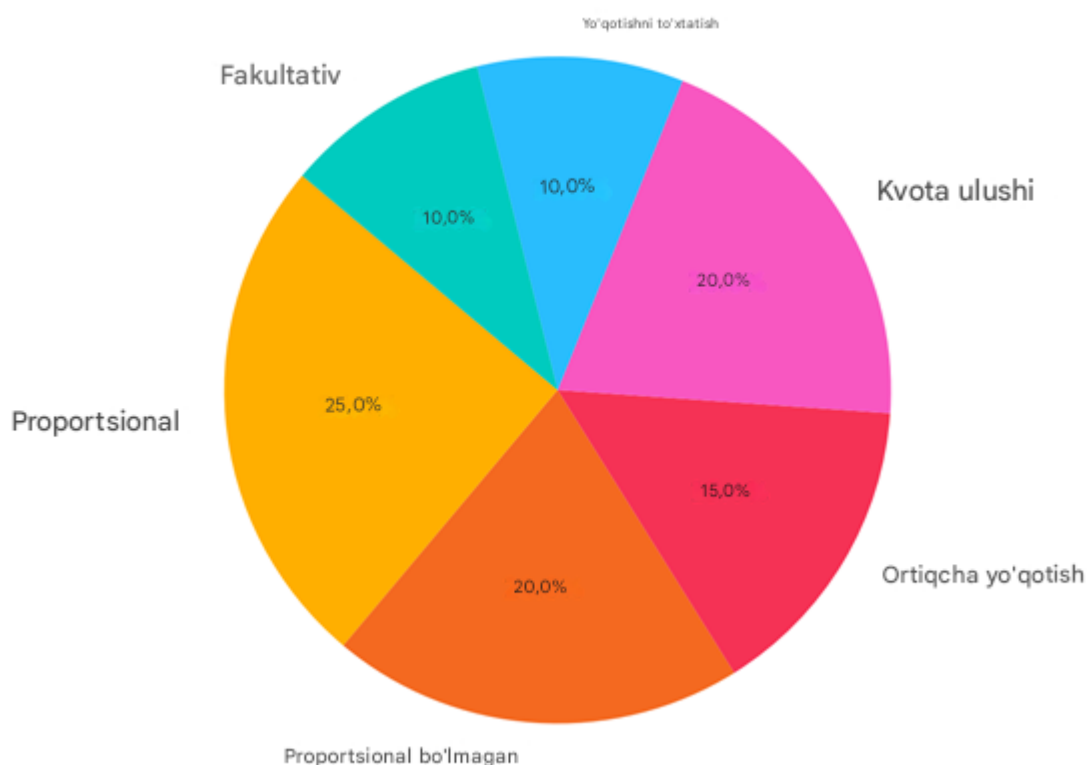
- Sug'urtalovchi kompaniya katta yo'qotishlardan himoyalanaadi.
- Yo'qotish miqdori ortishi bilan qayta sug'urtalovchi kompaniya yirik zararlarni qoplaydi.

Kamchiliklari:

- Sug'urtalovchi kompaniya kichik yo'qotishlar uchun o'zi javobgar bo'ladi.

- Noproporsional qayta sug'urta turlari narxi yuqori bo'lishi mumkin.

Bozorda qayta sug'urtalash turlarining taqsimlanishi

6.2.1-rasm

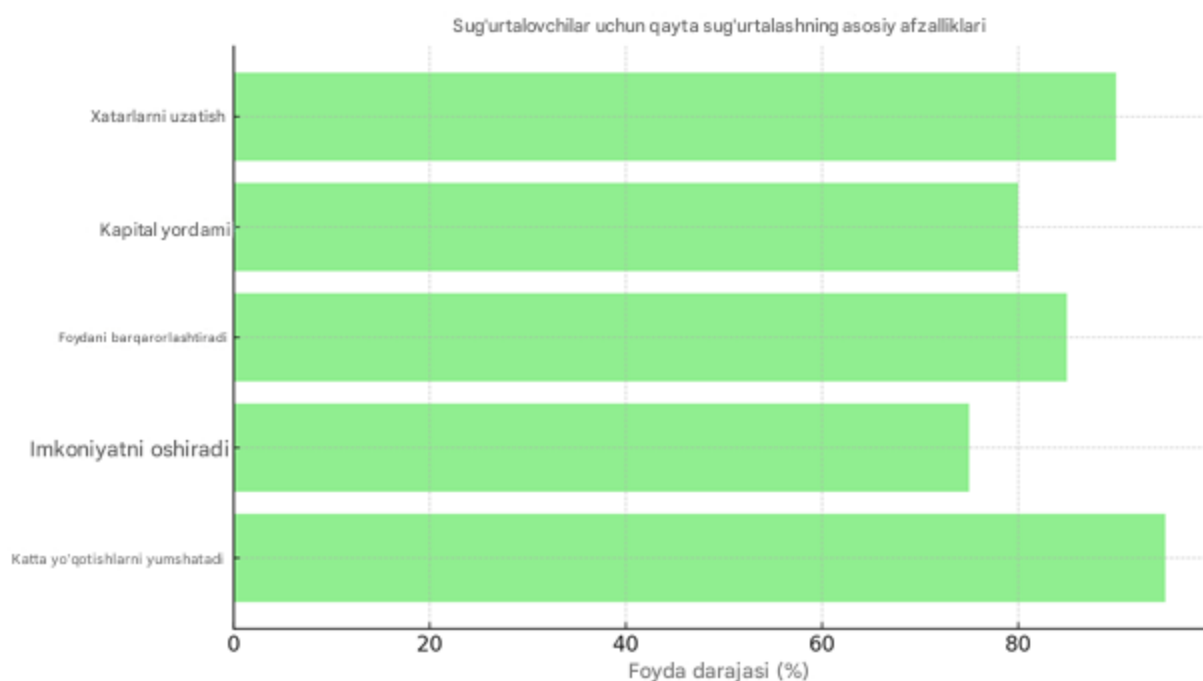
Qayta sug'urta shartnomalarining turlari sug'urtalovchi va qayta sug'urtalovchi kompaniyalar o'rtasidagi tavakkalchiliklarni boshqarish va yo'qotishlarni taqsimlash mexanizmlariga asoslangan. Fakultativ va shartnomaviy qayta sug'urta tavakkalchiliklarni sug'urtalashda turli yondashuvlarni taqdim etadi, proporsional va noproportsional qayta sug'urta esa yo'qotishlarni qanday tarzda taqsimlashni aniqlaydi. Qayta sug'urta shartnomalari sug'urtalovchi kompaniyalar uchun xavflarni kamaytirish, moliyaviy barqarorlikni ta'minlash va yangi bozorlarga kirish imkonini yaratadi.

6.3. Qayta sug'urtalashning iqtisodiy ahamiyati

Qayta sug'urtalashning iqtisodiy ahamiyati iqtisodiyotdagi xavflarni boshqarish, sug'urta kompaniyalarining barqarorligini ta'minlash va iqtisodiy rivojlanishga yordam berishda muhim ahamiyat kasb etadi. Qayta sug'urtalash tavakkalchiliklarni taqsimlash, katta yo'qotishlarni qoplash va sug'urta bozorini kengaytirish orqali iqtisodiy tizimning

barqarorligini saqlashga yordam beradi. Bu jarayon nafaqat sugʻurta kompaniyalari uchun, balki umuman iqtisodiyotning turli sohalarida xavflarni kamaytirish va moliyaviy resurslarni samarali boshqarish uchun ham muhim hisoblanadi.

Qayta sugʻurtalashning iqtisodiy ahamiyati. Qayta sugʻurtalash iqtisodiy tizimga bir necha asosiy yoʻnalishlarda ijobiy taʼsir koʻrsatadi. U jamiyatda xavflardan himoya qilish, tavakkalchiliklarni kamaytirish va iqtisodiy faoliyatlarni barqarorlashtirish orqali iqtisodiy rivojlanishga hissa qoʻshadi.

6.3.1-rasm

Tavakkalchiliklarni kamaytirish va taqsimlash. Qayta sugʻurtalashning asosiy ahamiyati shundaki, u xavflarni bir necha sugʻurta kompaniyalari oʻrtasida taqsimlashga imkon beradi. Sugʻurta kompaniyalari yirik xavflar bilan ishlaganda, bu xavflarni toʻliq oʻz zimmlariga olishga qodir boʻlmasliklari mumkin. Qayta sugʻurtalash orqali tavakkalchiliklar boshqa sugʻurta kompaniyalariga berilib, yirik yoʻqotishlarning taʼsiri kamaytiradi. Bu, oʻz navbatida, sugʻurta kompaniyalariga barqarorlikni saqlashga yordam beradi. Masalan, tabiiy ofatlar yoki yirik industrial hodisalar natijasida kelib chiqadigan yirik yoʻqotishlar qayta sugʻurtalash orqali taqsimlanadi va sugʻurtalovchi kompaniyalarning majburiyatlarini yumshatadi.

Sugʻurta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini taʼminlash. Qayta sugʻurtalash sugʻurta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini saqlab qolishga yordam beradi. Yirik sugʻurta hodisalari natijasida kelib chiqadigan katta miqdordagi yoʻqotishlar kompaniyalarning moliyaviy qiyinchiliklarga tushib qolishiga sabab boʻlishi mumkin. Qayta sugʻurtalash orqali tavakkalchiliklarni boshqa kompaniyalarga oʻtkazish bu xavflarni kamaytirib, sugʻurta kompaniyalarining moliyaviy holatini barqaror saqlab qolishga imkon beradi. Masalan, yirik transport yoki qurilish loyihalarida sugʻurtalovchi kompaniyalar qayta sugʻurtalash orqali yirik xavflarni boshqaradi, bu esa ularning moliyaviy resurslarini tejashga yordam beradi.

Sugʻurta bozorini kengaytirish va yangi imkoniyatlar yaratish. Qayta sugʻurtalash sugʻurta kompaniyalariga yangi bozorlarga kirish va yirik mijozlar bilan ishlash imkonini beradi. Xavflarni qayta sugʻurtalovchi kompaniyalar bilan taqsimlash orqali sugʻurtalovchi kompaniyalar yirik loyihalarni qabul qilish va tavakkalchiliklarni boshqarish imkoniyatiga ega boʻladi. Bu sugʻurta bozorini kengaytirish va iqtisodiy faoliyatni ragʻbatlantirishga yordam beradi. Masalan, aviasiya, energetika yoki tabiiy resurslarni ishlab chiqarish sohalarida qayta sugʻurtalash orqali sugʻurta kompaniyalari yangi sugʻurta polislarini taklif qilish imkoniyatiga ega boʻladi.

Iqtisodiy inqirozlarning oldini olish. Qayta sugʻurtalash global iqtisodiyotdagi yirik xavflar va inqirozlarning oldini olishga yordam beradi. Agar yirik hodisalar yoki tabiiy ofatlar natijasida iqtisodiy inqiroz kelib chiqsa, qayta sugʻurtalash xavflarning taʼsirini kamaytirishga yordam beradi va moliyaviy tizimni barqarorlashtirish vositasi sifatida ishlaydi. Masalan, tabiiy ofatlar natijasida sugʻurta kompaniyalari katta zarar koʻrganda, qayta sugʻurtalovchi kompaniyalar yoʻqotishlarni qoplash orqali iqtisodiy inqirozlarning oldini oladi.

Sarmoyalarni jalb qilish va ragʻbatlantirish. Qayta sugʻurtalash sarmoyaviy imkoniyatlarni oshirishga yordam beradi. Sugʻurta kompaniyalari qayta sugʻurtalash orqali oʻz resurslarini sarmoyaviy faoliyatga yoʻnaltirishi mumkin. Bu, oʻz navbatida, iqtisodiy rivojlanishga hissa qoʻshadi va yangi loyihalarni moliyalashtirish

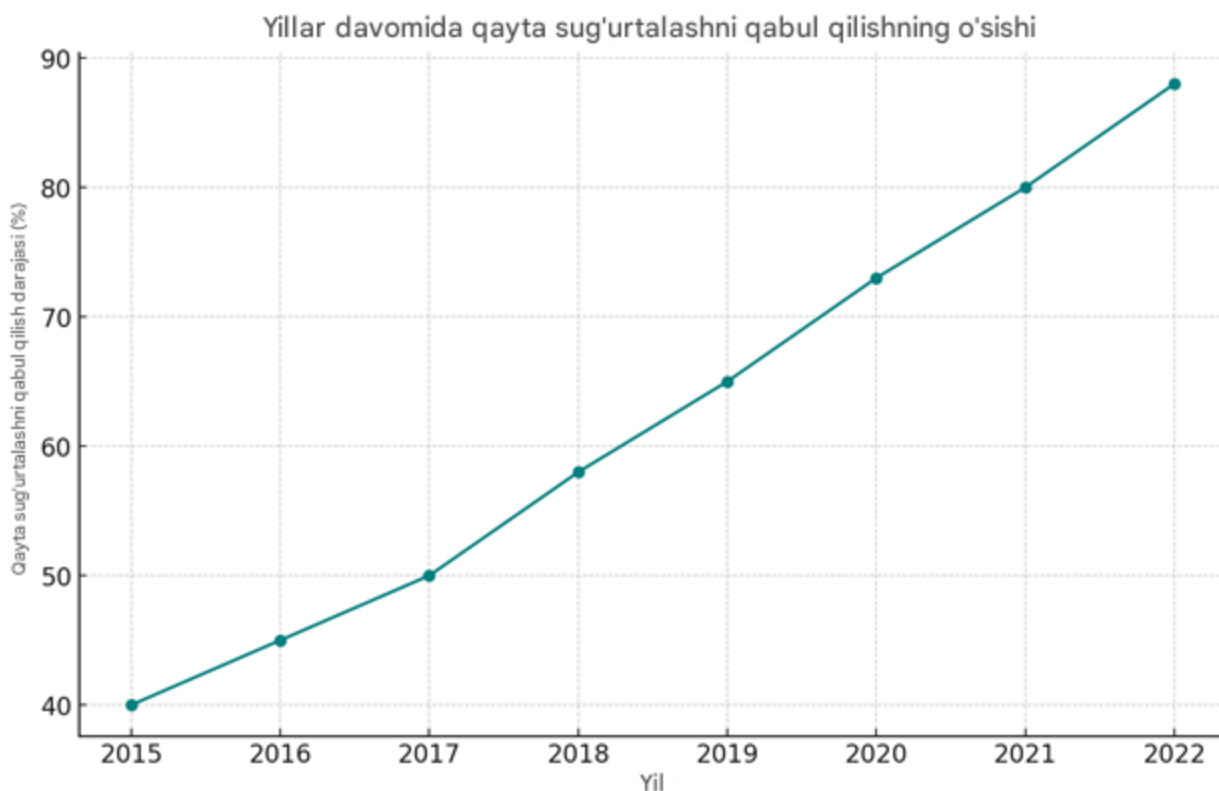
imkoniyatlarini yaratadi. Masalan, qayta sug'urta kompaniyalari sug'urtalovchilardan tushgan mablag'larni sarmoya qilib, moliyaviy bozorlarga qo'shimcha resurslar kiritadi va iqtisodiy o'sishga yordam beradi.

Qayta sug'urtalashning iqtisodiyotga ijobiy ta'siri. Qayta sug'urtalash iqtisodiyotda bir qator ijobiy ta'sirlarga ega. Bu ta'sirlar sug'urta bozorining barqarorligini ta'minlash va turli iqtisodiy sohalarga katta xavflardan himoya qilishga qaratilgan:

Ishlab chiqarish va qurilish sektorlarida xavflarni kamaytirish. Ishlab chiqarish va qurilish sohalarda qayta sug'urtalash juda muhim hisoblanadi, chunki bu sohalarda katta miqdordagi yo'qotishlar va xavflar mavjud. Qayta sug'urtalash orqali yirik loyihalar sug'urtalanadi va tavakkalchiliklar boshqariladi, bu esa sohalarning barqaror faoliyatini ta'minlashga yordam beradi. Xavflarni boshqarish va mijozlar himoyasini oshirish. Qayta sug'urtalash sug'urta kompaniyalari va ularning mijozlari uchun xavflarni samarali boshqarishga yordam beradi. Sug'urtalovchi kompaniyalar qayta sug'urtalovchi kompaniyalar bilan hamkorlik qilib, o'z mijozlariga katta tavakkalchiliklardan himoya qilish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu mijozlar uchun moliyaviy barqarorlikni ta'minlashga yordam beradi.

Iqtisodiy inqirozlarni yumshatish. Qayta sug'urtalash iqtisodiy inqirozlar paytida iqtisodiy barqarorlikni saqlashga yordam beradi. Sug'urta kompaniyalari qayta sug'urta vositasi orqali katta xavflar va yo'qotishlarni boshqarib, iqtisodiy inqirozlar va jiddiy zararlarning oldini olishi mumkin.

Moliyaviy bozorlarda sarmoyaviy imkoniyatlarni kengaytirish. Qayta sug'urtalash sarmoyaviy imkoniyatlarni oshirishga yordam beradi. Qayta sug'urta kompaniyalari sug'urta bozorlaridan tushgan premuyalarni moliyaviy bozorlarga sarmoya qilib, iqtisodiyotga qo'shimcha moliyaviy resurslar kiritadi.

6.3.2-rasm

Ijtimoiy himoya va jamiyat xavfsizligini ta'minlash. Qayta sug'urtalash jamiyatda xavflarni samarali boshqarish va ijtimoiy himoyani ta'minlashga xizmat qiladi. Sug'urtalangan mijozlar katta hodisalar yoki yirik yo'qotishlardan qayta sug'urta orqali himoyalangani. Bu jamiyatda iqtisodiy xavfsizlikni oshiradi va moliyaviy barqarorlikni ta'minlaydi.

Qayta sug'urtalashning iqtisodiy ahamiyati sug'urta bozorlarini barqarorlashtirish, tavakkalchiliklarni samarali boshqarish va iqtisodiy rivojlanishga yordam berishda namoyon bo'ladi. Qayta sug'urtalash yirik yo'qotishlarni kamaytirish, sarmoyaviy faollikni oshirish va iqtisodiy inqirozlarning oldini olishga yordam beradi. Shuningdek, u sug'urtalovchi kompaniyalarga yangi bozorlarga kirish va xavfli sohalar bilan ishlash imkonini beradi. Iqtisodiyotda qayta sug'urtalashning mavjud bo'lishi sug'urta bozorlarining barqarorligini ta'minlab, umumiy iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

6.4. Milliy va xalqaro qayta sug'urta bozorlari

Milliy va xalqaro qayta sug'urta bozorlari iqtisodiyotning muhim segmenti hisoblanadi. Ular tavakkalchiliklarni boshqarish, sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash va global iqtisodiy rivojlanishga yordam beradi. Milliy va xalqaro qayta sug'urta bozorlari o'zaro aloqador bo'lib, xavflarni boshqarishda katta o'rin tutadi. Bu bozorlar turli miqyosdagi sug'urtalovchilar va qayta sug'urtalovchilar o'rtasida tavakkalchiliklarni taqsimlash va yo'qotishlarni qoplash vazifalarini bajaradi.

Milliy qayta sug'urta bozorlari. Milliy qayta sug'urta bozorlari bir davlatning ichidagi sug'urta kompaniyalari o'rtasida faoliyat yuritadi. Bu bozorlar sug'urta kompaniyalari va ularning tavakkalchiliklarini boshqa milliy qayta sug'urta kompaniyalariga o'tkazishga yordam beradi.

Milliy qayta sug'urta bozorlarining xususiyatlari. Milliy qayta sug'urta bozorlari asosan har bir davlatning iqtisodiy qonunlari va regulyasiyalariga moslashtirilgan bo'ladi. Milliy bozorlardagi qayta sug'urta shartlari va mahsulotlari davlatning ichidagi xavflarni boshqarish va milliy sug'urta kompaniyalarining barqarorligini saqlashga qaratilgan.

- Milliy bozorlardagi qayta sug'urta kompaniyalari davlatning milliy qonunchiligiga amal qiladi va ular davlat nazorati ostida faoliyat yuritadi. Bu bozorlardagi xizmatlar mamlakatdagi sug'urtalovchilar va qayta sug'urtalovchilar o'rtasida tavakkalchiliklarni taqsimlash orqali amalga oshiriladi.

Milliy bozorlardagi asosiy ishtirokchilar. Milliy qayta sug'urta bozorlarida asosiy ishtirokchilar milliy sug'urta kompaniyalari va qayta sug'urta kompaniyalaridir. Har bir mamlakatdagi yirik sug'urta kompaniyalari yirik xavflarni boshqarish uchun qayta sug'urta xizmatlaridan foydalanadi. Milliy qayta sug'urta kompaniyalari bu sug'urtalovchilarga tavakkalchiliklarni kamaytirishda yordam beradi. Masalan, AQSh, Hindiston, Xitoy va Rossiya kabi mamlakatlarda qayta sug'urta bozorlari juda rivojlangan bo'lib, bu bozorlar turli xavflarni samarali boshqarishga yordam beradi.

Milliy bozorlardagi tavakkalchiliklarni boshqaris. Milliy qayta sugʻurta bozorlari orqali har bir davlatdagi yirik kompaniyalar va mulkdorlar oʻz tavakkalchiliklarini boshqarish imkoniga ega boʻladilar. Milliy bozorlarda qayta sugʻurta qilish davlat ichki xavflaridan himoya qilishga qaratilgan boʻlib, sugʻurta kompaniyalariga katta miqdordagi yoʻqotishlarni qoplash imkoniyatini yaratadi.

Milliy bozorlarda davlatning roli. Ayrim davlatlarda davlat tomonidan boshqariladigan yoki davlatga tegishli qayta sugʻurta kompaniyalari mavjud. Bu kompaniyalar milliy xavflarni boshqarish va sugʻurta kompaniyalarining tavakkalchiliklarini qoplashda muhim oʻrin tutadi. Davlat qayta sugʻurta bozorlarida ishtirok etish orqali milliy sugʻurta tizimini qoʻllab-quvvatlaydi. Masalan, Hindistondagi GIC Re yoki Rossiyadagi RNRC kabi davlatga tegishli kompaniyalar milliy sugʻurta bozorlarida qayta sugʻurta xizmatlarini taqdim etadi.

Xalqaro qayta sugʻurta bozorlari. Xalqaro qayta sugʻurta bozorlari bir nechta davlatlarning sugʻurta va qayta sugʻurta kompaniyalari oʻrtasidagi hamkorlikka asoslangan. Bu bozorlar turli mamlakatlardagi tavakkalchiliklarni boshqarish, qayta sugʻurta qilish va yirik yoʻqotishlarni taqsimlashga qaratilgan. Xalqaro bozorlar global miqyosda xavflarni qayta sugʻurta qilish va katta tavakkalchiliklarni bir nechta davlatlar oʻrtasida taqsimlash imkonini beradi.

Xalqaro qayta sugʻurta bozorlarining xususiyatlari. Xalqaro qayta sugʻurta bozorlari global iqtisodiyotda muhim oʻrin tutadi. Bu bozorlarda bir nechta davlatlardagi yirik sugʻurta kompaniyalari va qayta sugʻurtalovchilar oʻz xavflarini boshqa mamlakatlardagi qayta sugʻurtalovchilarga berib, tavakkalchiliklarni kamaytirishga erishadilar. Xalqaro bozorlardagi faoliyat xalqaro qonun-qoidalar va global standartlar asosida amalga oshiriladi.

- Xalqaro bozorlardagi qayta sugʻurtalovchi kompaniyalar koʻplab mamlakatlarda faoliyat yuritadi va turli sugʻurta xavflarini qayta sugʻurtalash imkoniyatiga ega boʻladi.

Xalqaro bozorlardagi asosiy ishtirokchilar. Xalqaro qayta sugʻurta bozorlarida yirik xalqaro qayta sugʻurtalovchi kompaniyalar faoliyat yuritadi. Ular global bozorlarda yirik sugʻurtalovchilar bilan ishlab,

sugʻurta xavflarini global darajada boshqaradi. Xalqaro bozorlardagi asosiy ishtirokchilar quyidagi yirik kompaniyalardir:

- Munich Re — dunyoning eng yirik qayta sugʻurta kompaniyalaridan biri boʻlib, u global miqyosdagi turli tavakkalchiliklar bilan ishlaydi.

- Swiss Re — xalqaro miqyosda qayta sugʻurtalash xizmatlarini koʻrsatuvchi yirik kompaniya boʻlib, koʻplab mamlakatlarda faoliyat yuritadi.

- Hannover Re va Lloyd's of London — global qayta sugʻurta bozorlarida faoliyat yurituvchi boshqa yirik kompaniyalardir.

Xalqaro bozorlarda xavflarni taqsimlash. Xalqaro qayta sugʻurta bozorlari sugʻurta xavflarini global darajada taqsimlash imkonini beradi. Turli mamlakatlardagi yirik tavakkalchiliklar bir nechta xalqaro kompaniyalar oʻrtasida taqsimlanib, yoʻqotishlarni kamaytirishga yordam beradi. Bu sugʻurtalovchi kompaniyalar uchun yirik yoki xalqaro miqyosdagi xavflardan himoya qilish imkoniyatini yaratadi.

Xalqaro qayta sugʻurta bozorlarining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati. Xalqaro qayta sugʻurta bozorlari iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish uchun muhimdir. Bu bozorlar turli mamlakatlardagi sugʻurta xavflarini samarali boshqarib, iqtisodiy barqarorlikni taʼminlaydi. Tabiiy ofatlar yoki yirik hodisalar natijasida kelib chiqadigan yirik yoʻqotishlar xalqaro qayta sugʻurta bozorlari orqali qoplanadi.

- Masalan, tabiiy ofatlar (er qimirlashi, toʻfon, yongin) natijasida kelib chiqadigan katta moliyaviy zararlar xalqaro qayta sugʻurta orqali qoplanib, global iqtisodiy barqarorlikni taʼminlashga yordam beradi.

Milliy va xalqaro qayta sugʻurta bozorlari oʻrtasidagi oʻzaro bogʻliqlik. Milliy va xalqaro qayta sugʻurta bozorlari oʻzaro bogʻliq boʻlib, birgalikda xavflarni boshqarish va yirik yoʻqotishlarni qoplashda muhim ahamiyat kasb etadi. Milliy bozorlardagi qayta sugʻurtalovchilar yirik xavflarni xalqaro bozorlarga berib, tavakkalchiliklarni kamaytirish imkoniga ega boʻladilar.

Milliy bozorlarni xalqaro bozorlarga ulanishi. Milliy bozorlardagi yirik tavakkalchiliklar yoki katta yoʻqotishlar milliy qayta sugʻurta kompaniyalari orqali xalqaro bozorlarga oʻtkaziladi. Bu

tavakkalchiliklarni global miqyosda taqsimlash va yirik hodisalarning ta'sirini yumshatish imkonini beradi.

Tavakkalchiliklarni global miqyosda taqsimlash. Xalqaro bozorlardagi yirik qayta sug'urtalovchi kompaniyalar turli mamlakatlardan kelgan tavakkalchiliklarni qabul qilib, ularni global miqyosda boshqaradi. Bu bozorlar sug'urta xavflarining xilma-xilligini va global iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga yordam beradi.

Milliy va xalqaro bozorlarning rivojlanish tendensiyalari

Raqamli transformasiya va texnologiyalarning ta'siri. Hozirgi kunda raqamli transformasiya va texnologiyalar qayta sug'urta bozorlariga katta ta'sir ko'rsatmoqda. Milliy va xalqaro bozorlarda raqamli texnologiyalar sug'urta xavflarini baholash, qayta sug'urtalash jarayonlarini tezlashtirish va tavakkalchiliklarni boshqarish imkoniyatini beradi.

Globallashuv va xalqaro hamkorlik. Qayta sug'urta bozorlari globallashuv jarayonida xalqaro miqyosda kengaymoqda. Sug'urta xavflarini xalqaro miqyosda taqsimlash orqali yirik sug'urtalovchilar va qayta sug'urtalovchilar o'rtasida hamkorlik kuchaymoqda. Bu global bozorlardagi xavflarni samarali boshqarishga yordam beradi.

Milliy va xalqaro qayta sug'urta bozorlari o'zaro bog'liq bo'lib, iqtisodiyotning barqarorligi va xavflarning samarali boshqarilishida katta ahamiyatga ega. Milliy bozorlar ichki xavflarni qayta sug'urtalashda xizmat qiladi, xalqaro bozorlar esa global miqyosda yirik tavakkalchiliklarni taqsimlash va yo'qotishlarni qoplashda muhim rol o'ynaydi. Qayta sug'urta bozorlari nafaqat sug'urtalovchilar uchun, balki umuman iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi va xavfsizligini ta'minlash uchun zarur bo'lgan vosita hisoblanadi.

Nazorat savollari:

1. Qayta sug'urta nima va uning asosiy vazifasi nimada?
2. Qayta sug'urtachi va asosiy sug'urta kompaniyasi o'rtasidagi farq nimada?
3. Qayta sug'urtaning sug'urta bozoridagi ahamiyati nimada?

4. Nisbiy qayta sug'urta qanday ishlaydi?
5. Qayta sug'urta kompaniyasining asosiy daromad manbalari nimalardan iborat?
6. Qayta sug'urta narxini qanday omillar belgilaydi?
7. Sug'urta mukofoti va qayta sug'urta mukofoti o'rtasida qanday bog'liqlik mavjud?
8. Tavakkalchilikni taqsimlashda qayta sug'urtaning afzalliklari nimada?
9. Qayta sug'urta polisi qanday ishlab chiqiladi?
10. Asosiy sug'urta kompaniyasi qanday sharoitda qayta sug'urtadan foydalanadi?
11. Moliyaviy barqarorlikni saqlashda qayta sug'urta qanday yordam beradi?
12. Majburiy va fakultativ qayta sug'urta o'rtasida qanday farq bor?
13. Qayta sug'urtada xavf ehtimoli qanday baholanadi?
14. Qayta sug'urta tariflari qanday aniqlanadi?
15. Ekspozisiya xavfi nima va uni qayta sug'urta orqali qanday kamaytirish mumkin?

Topshiriqlar:

1. Qayta sug'urta va uning sug'urta bozoridagi ahamiyati haqida esse yozing.
2. Qayta sug'urta turlarini taqqoslang va ularning afzalliklarini tushuntiring.
3. Sug'urta mukofoti va qayta sug'urta mukofoti o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qiling.
4. Qayta sug'urta kompaniyalarining foyda manbalari haqida tahliliy yozuv tayyorlang.
5. Qayta sug'urta orqali tavakkalchilikni taqsimlash jarayonini yoriting.
6. Asosiy sug'urta kompaniyasining qayta sug'urta shartnomasini tahlil qiling.
7. Qayta sug'urta tariflari qanday aniqlanishi haqida izlanish olib boring.

8. Qayta sug'urta kompaniyalari qanday xavflarni minimallashtirishi haqida ma'lumot to'plang.
9. Moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda qayta sug'urta kompaniyasining roli qandayligini tahlil qiling.
10. Nisbiy qayta sug'urta va nisbiyosiz qayta sug'urtani taqqoslang.
11. Qayta sug'urta polisi qanday ishlab chiqilishini tadqiq qiling.
12. Fakultativ qayta sug'urta va uning afzalliklarini yoritng.
13. Qayta sug'urta kompaniyalarining tavakkalchiliklarni tahlil qilishdagi asosiy usullarini yoritng.
14. Sug'urta bozorida qayta sug'urtaning ta'siri haqida ma'lumot to'plang.
15. Asosiy va qayta sug'urta kompaniyalari o'rtasidagi hamkorlikni tadqiq qiling.

Qiziqarli ma'lumotlar:

- Raqamli texnologiyalar yordamida qayta sug'urta: Hozirgi vaqtda sun'iy intellekt va Buyuk Ma'lumotlar (Big Data) qayta sug'urtada katta imkoniyatlar yaratmoqda. Bu texnologiyalar kompaniyalarga tavakkalchilikni aniqroq va tezroq baholash imkonini beradi. Shu tariqa, qayta sug'urtachilar katta ma'lumotlar yordamida aniq hisob-kitoblar olib boradi.

- Qayta sug'urtaning tarixiy asosi: Qayta sug'urta ilk bor XVII asrda Londonda yuzaga kelgan va dengiz xavflaridan himoya qilish uchun qo'llanilgan. Keyinchalik u xalqaro savdo va turli sohalarda katta ahamiyat kasb etdi.

- Jahon markazlari: Qayta sug'urta bo'yicha jahon markazlari sifatida London, Singapur, Syurix va Nyu-York kabi shaharlar tanilgan. Bu erlarda qayta sug'urta kompaniyalari turli bozorlardagi xavflarni tahlil qilish va qayta taqsimlashda katta rol o'ynaydilar.

- Tabiat ofatlari uchun qayta sug'urta: Qayta sug'urta kompaniyalari tabiiy ofatlar natijasida kelib chiqadigan katta zararlarni boshqa kompaniyalar bilan bo'lishadilar. Bu ayniqsa, Yaponiya yoki AQSh kabi tabiat ofatlariga ko'proq uchraydigan mamlakatlarda katta ahamiyatga ega.

- Iqtisodiy inqirozlardan himoya: Qayta sugʻurta kompaniyalari jahon miqyosidagi iqtisodiy inqirozlardan oʻzlarini va sugʻurta bozorini himoya qilish uchun qayta sugʻurta orqali barqarorlikni taʼminlaydilar.

VII BOB. SUG‘URTADA EHTIMOL NAZARIYASINING QO‘LLANILISHI

- 7.1. Ehtimol nazariyasining sug‘urtadagi roli.**
- 7.2. Risklarni ehtimoliy baholash usullari.**
- 7.3. Sug‘urtada ehtimoliy modellash.**
- 7.4. Ehtimol nazariyasi va sug‘urta premiyalarini hisoblash.**

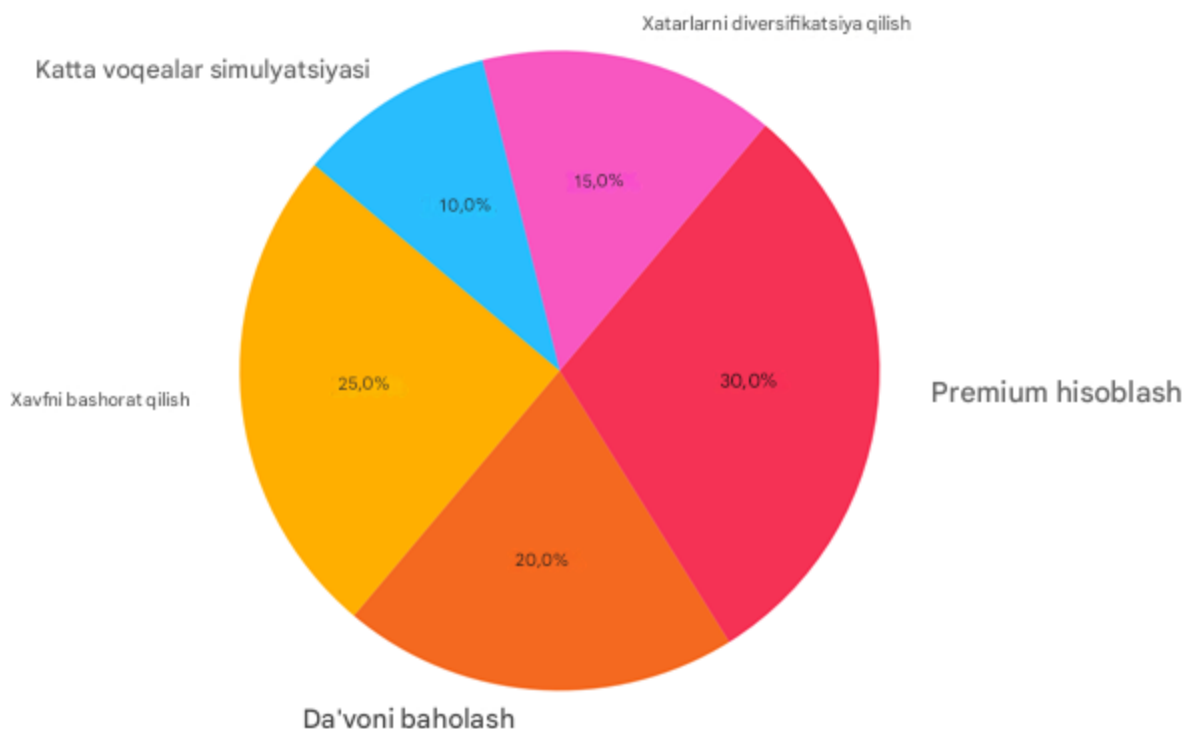
Tayanch iboralar: Ehtimol nazariyasi, tavakkalchilik baholash, sug‘urta ehtimoli, ehtimoliy taqsimot, statistik tahlil, xavf ehtimoli, sug‘urta mukofoti, tavakkalchilik koeffisienti, kutilgan zarar, chegaraviy ehtimollar, xavflarni modellashtirish, veroyatlik funksiyasi, diversifikasiya, moliyaviy xavflarni baholash, aktivasiya funksiyasi

7.1. Ehtimol nazariyasining sug‘urtadagi roli

Ehtimol nazariyasi sug‘urta sohasida asosiy ilmiy vositalardan biri hisoblanadi, chunki u sug‘urta mukofotlarini aniqlashda, tavakkalchiliklarni baholashda va ehtimoliy zararlarni oldindan prognoz qilishda qo‘llaniladi. Sug‘urta kompaniyalari ehtimol nazariyasidan foydalanib, sug‘urtalanuvchilar duch kelishi mumkin bo‘lgan xavflarning yuz berish ehtimolini baholaydilar va shu asosda sug‘urta shartnomalari, mukofotlar va tovonlar miqdorini aniqlaydilar. Quyida ehtimol nazariyasining sug‘urtadagi roli haqida batafsil ma’lumot keltirilgan.

Tavakkalchiliklarni baholash — bu sug‘urta kompaniyalari tomonidan tavakkalchiliklarni aniqlash, ularning ehtimoli va yuz berish holatida keltirishi mumkin bo‘lgan zarar miqdorini baholash jarayonidir. Sug‘urta faoliyatida tavakkalchiliklarni to‘g‘ri baholash muhim ahamiyat kasb etadi, chunki bu jarayon sug‘urta mukofotini belgilash, sug‘urta shartlarini aniqlash va sug‘urtalanuvchilarga adolatli himoyani taqdim etishga asos bo‘ladi.

Sug'urtada ehtimollikni qo'llash uchun e'tibor sohalari

7.1.1-rasm

Tavakkalchiliklarni baholashning ahamiyati

Sug'urta mukofotini aniqlash. Tavakkalchiliklarni baholash sug'urta mukofotini to'g'ri aniqlash uchun zarur. Sug'urta kompaniyalari sug'urtalanuvchining tavakkalchilik darajasini baholab, uning asosida mukofot miqdorini belgilaydilar. Agar tavakkalchilik yuqori bo'lsa, mukofot ham shunga mos ravishda yuqori bo'ladi.

Tovon miqdorini aniqlash. Tavakkalchiliklarni baholash orqali sug'urta kompaniyalari tavakkalchiliklar yuz berganda qoplanishi kerak bo'lgan tovon miqdorini oldindan aniqlaydilar. Bu sug'urtalanuvchiga yuz bergan zararining to'liq qoplanishi va sug'urta kompaniyasining moliyaviy barqarorligi uchun muhimdir.

Tavakkalchiliklarni boshqarish. Tavakkalchiliklarni baholash sug'urta kompaniyalariga xavflarni boshqarishda yordam beradi. Xavflarni aniqlab, ularni turli sug'urtalanuvchilar o'rtasida taqsimlash va xavfli tavakkalchiliklarni qayta sug'urta qilish orqali kompaniya o'z majburiyatlarini to'liq bajarishga imkon yaratadi.

Mukofot miqdorini aniqlash

Ehtimol nazariyasi sugʻurta mukofotlarini aniqlashda muhim ahamiyatga ega. Sugʻurta kompaniyalari har bir tavakkalchilikning yuz berish ehtimolini baholab, uning natijasida yuz berishi mumkin boʻlgan zararni hisoblaydilar. Bu tahlilga asosan sugʻurta mukofoti aniqlanadi. Agar xavfning yuz berish ehtimoli yuqori boʻlsa, mukofot ham shunga mos ravishda yuqori boʻladi. Misol: Hayot sugʻurtasi boʻyicha mukofot aniqlanganda, sugʻurtalanuvchining yoshi, sogʻligʻi va hayot davomida yuz berishi mumkin boʻlgan xavflar hisobga olinadi. Ehtimol nazariyasi asosida har bir xavfning yuz berish ehtimoli hisoblanadi va shu asosda sugʻurta mukofoti belgilanadi.

Tovonlarni aniqlash

Ehtimol nazariyasi sugʻurta tovonlarini aniqlashda ham qoʻllaniladi. Sugʻurta kompaniyalari har bir sugʻurta hodisasining yuz berish ehtimolini va natijada kelib chiqishi mumkin boʻlgan zararni tahlil qilib, tovon miqdorini belgilaydi. Shu yoʻl bilan, ehtimoliy zararlarga nisbatan tovon miqdori adolatli aniqlanadi. Misol : Er qimirlashi yoki yongʻinlar kabi tabiiy ofatlar natijasida kelib chiqishi mumkin boʻlgan zararlar ehtimolini baholash va sugʻurtalanuvchilarga qoplanadigan tovonni aniqlash ehtimol nazariyasiga asoslanadi.

Xavflarni diversifikasiya qilish

Ehtimol nazariyasi sugʻurta kompaniyalariga xavflarni diversifikasiya qilishda yordam beradi. Diversifikasiya — bu tavakkalchiliklarning bir manbada jamlanib qolmasligini taʼminlash uchun ularni turli yoʻnalishlarga taqsimlashdir. Sugʻurta kompaniyalari ehtimol nazariyasidan foydalanib, xavflarni turli sugʻurtalanuvchilar oʻrtasida taqsimlab, katta zararlarga duch kelmaslik uchun xavfni kamaytirishga harakat qiladilar. Misol: Sugʻurta kompaniyasi avtosugʻurta, hayot sugʻurtasi va mulk sugʻurtasi boʻyicha polislarini turli sugʻurtalanuvchilar oʻrtasida taqsimlaydi va ehtimoliy yoʻqotishlarning bir vaqtda barcha polislar boʻyicha yuz berish xavfini kamaytiradi.

Qayta sugʻurta qilish

Ehtimol nazariyasi qayta sugʻurta qilishda ham muhim rol oʻynaydi. Qayta sugʻurta sugʻurta kompaniyasi oʻz tavakkalchiliklarini boshqa

sugʻurta kompaniyalariga taqsimlash jarayonidir. Ehtimol nazariyasi sugʻurta kompaniyasiga qayta sugʻurta qilish ehtimolini baholash va qoplanishi mumkin boʻlgan zararlarni qayta sugʻurta kompaniyalariga oʻtkazishda yordam beradi. Misol: Sugʻurta kompaniyasi juda katta tavakkalchilikka ega boʻlgan sugʻurta polislari uchun ehtimol nazariyasidan foydalanib, qaysi qismini qayta sugʻurta kompaniyasiga oʻtkazish kerakligini baholaydi.

Sugʻurta bozorida raqobat va mukofotlar belgilash

Sugʻurta bozorida raqobat va mukofotlar belgilash sugʻurta kompaniyalari oʻrtasidagi raqobatlashuv jarayonlarini va ularning mijozlar uchun qoʻllayotgan narx siyosatini oʻz ichiga oladi. Sugʻurta kompaniyalari bozorda oʻz pozitsiyalarini mustahkamlash va koʻproq mijozlarni jalb qilish maqsadida turli strategik qarorlar qabul qiladilar. Raqobat va mukofotlar belgilash jarayoni mijozlarga qulaylik va adolatli sugʻurta shartlarini taqdim etishda muhim ahamiyatga ega.

Sugʻurta bozoridagi raqobatning ahamiyati

Narxlarni optimallashtirish. Raqobat muhiti sugʻurta kompaniyalarini oʻz mahsulotlari va xizmatlari uchun eng raqobatbardosh narxlar belgilashga undaydi. Sugʻurta mukofotlarini belgilashda har bir kompaniya raqobatchilarning narxlarini hisobga oladi va mijozlar uchun eng yaxshi sharoitlarni yaratishga intiladi.

Xizmat sifatini oshirish. Raqobat sugʻurta kompaniyalarini xizmat sifatiga eʼtibor qaratishga undaydi. Mijozlarning talablariga mos keladigan yuqori sifatli sugʻurta xizmatlarini taklif qilish orqali kompaniyalar bozordagi oʻz oʻrnini mustahkamlaydilar.

Mijozlarni jalb qilish. Sugʻurta bozoridagi kompaniyalar raqobatni kuchaytirish orqali mijozlarni jalb qilish uchun turli mukofot kompaniyalari va imtiyozli shartlar taklif qilishadi. Bu mijozlar uchun raqobat muhitida sifatli va qulay sugʻurta mahsulotlarini tanlash imkonini beradi.

Innovasiyalarni joriy qilish. Raqobat kompaniyalarni innovasiyalarni joriy qilishga undaydi. Sugʻurta kompaniyalari raqobatdosh mahsulotlar ishlab chiqish, yangi sugʻurta turlarini joriy

qilish va xizmat ko'rsatish jarayonlarini takomillashtirishga harakat qiladilar.

Har xil sug'urta turlarida ehtimollik nazariyasining qo'llanilishi

Sug'urta turi	Ehtimollarni qo'llash	Hisoblash usuli
Hayot sug'urtasi	O'rtacha umr ko'rishni bashorat qilish uchun o'lim jadvallari	Yoshi va sog'lig'iga asoslangan aktuar hisoblar
Sog'liqni saqlash sug'urtasi	Tibbiy sharoitlar bilan kasallanish darajasi	Sog'liqni saqlash ma'lumotlariga asoslangan statistik modellar
Avtomobil sug'urtasi	Baxtsiz hodisalar darajasi va haydash xatti-harakatlarini tahlil qilish	Tarixiy baxtsiz hodisalar ma'lumotlaridan foydalangan holda xavfni aniqlash
Mulk sug'urtasi	Tabiiy ofat va yong'in ehtimolini baholash	Ob-havo va tarixiy ma'lumotlarni tahlil qilish
Biznes sug'urtasi	Potentsial biznesdagi uzilishlar uchun xavfni baholash	Biznes risklari asosida yo'qotish prognozi
Qayta sug'urtalash	Keng miqyosli hodisalar va xavflarni uzatish ehtimoli	Falokat modellari va hodisalar simulyatsiyasi

7.2. Risklarni ehtimoliy baholash usullari

Risklarni ehtimoliy baholash usullari sug'urta kompaniyalari va boshqa tashkilotlar tomonidan tavakkalchiliklarni baholash va ularning yuz berish ehtimolini aniqlash uchun qo'llaniladigan matematik va statistik metodlardir. Bu usullar xavflarni samarali baholash, zararlarni oldindan ko'ra bilish va tavakkalchiliklar uchun mos choralar ko'rish

imkonini beradi. Quyida Risklarni ehtimoliy baholashda keng qo'llaniladigan asosiy usullar bayon etilgan.

Veroyatlik modellari (Probability Models). Veroyatlik modellari xavflarning yuz berish ehtimolini aniqlashda keng qo'llaniladigan metodlardan biri hisoblanadi. Bu usullarda har bir xavfning qanchalik tez-tez yuz berishi va qanday zarar keltirishi mumkinligi tahlil qilinadi. Veroyatlik modellari xavflarni matematik va statistik jihatdan baholashga imkon beradi.

- Afzalliklari: Aniq hisob-kitoblar qilish imkonini beradi, turli ssenariylarni modellashtirish mumkin.

- Kamchiliklari: Aniq va samarali modellashtirish uchun to'liq va to'g'ri statistik ma'lumotlar talab etiladi.

- Misol: Er qimirlashi yoki yog'ingarchilik miqdoriga asoslangan tabiiy ofatlar xavflarini modellashtirish.

Veroyatlik modellari (Probability Models) — bu tavakkalchiliklarni va ularning yuz berish ehtimolini aniqlash uchun ishlatiladigan matematik modellardir. Ushbu modellar tavakkalchiliklarning yuz berish ehtimolini baholash, zarar ko'lamini oldindan hisoblash va xavflarni boshqarish uchun samarali vosita hisoblanadi. Sug'urta sohasida veroyatlik modellari tavakkalchiliklar va ehtimoliy zararlarni baholash uchun keng qo'llaniladi, chunki ular xavflarni aniq, tizimli va ilmiy asosda tahlil qilish imkoniyatini beradi.

Veroyatlik modellarining asosiy vazifalari

Xavflarni baholash:

- Veroyatlik modellari xavflarning yuz berish ehtimolini aniqlaydi. Bu modellar matematik formulalar yordamida har bir tavakkalchilik uchun ehtimoliy holatlarni hisoblaydi va ularning yuz berish ehtimoli qanday ekanligini baholaydi.

Mukofotlarni aniqlash:

- Sug'urta kompaniyalari veroyatlik modellari yordamida tavakkalchiliklarni hisobga olgan holda sug'urta mukofotlarini aniqlaydilar. Tavakkalchiliklar yuqori bo'lsa, mukofotlar ham shunga mos ravishda oshiriladi.

Zararni oldindan prognoz qilish:

- Veroyatlik modellari sug'urta hodisalari natijasida kelib chiqishi mumkin bo'lgan zararlarni oldindan prognoz qilish imkonini beradi. Bu modellar sug'urta kompaniyalariga xavflarni to'g'ri baholash va kelajakdagi zararlarni oldindan ko'ra bilish imkonini beradi.

Sug'urta kompaniyasining moliyaviy barqarorligini ta'minlash:

- Veroyatlik modellari xavflarni va ular bilan bog'liq yo'qotishlarni oldindan baholab, sug'urta kompaniyalariga moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda yordam beradi. To'g'ri modellashtirilgan xavflar kompaniyaning tavakkalchiliklarni boshqarish va mukofotlarni belgilash jarayonini samarali qilishga yordam beradi.

Veroyatlik modellarining turlari

Binom dasturi (Binomial Distribution Model):

- Binom modellar muayyan bir tavakkalchilikning ikki natijasi bo'lgan holatlarda qo'llaniladi. Bu modellarda tavakkalchilikning faqat ikki holati bor: yuz berish yoki yuz bermaslik. Masalan, tavakkalchilik natijasida zarar yuzaga kelishi yoki kelmasligi ehtimolini hisoblash uchun binom dasturi qo'llaniladi. Misol: Bir sug'urta hodisasi, masalan, yong'in, ro'y berishi yoki ro'y bermasligini baholash.

Puasson dasturi (Poisson Distribution Model):

- Puasson modeli muayyan vaqt oralig'ida yuz berishi mumkin bo'lgan xavflarni tahlil qilish uchun qo'llaniladi. Bu model ko'p sonli tavakkalchiliklar yoki hodisalar yuz berish ehtimolini hisoblash uchun foydalaniladi. Misol: Yo'l-transport hodisalarining ma'lum vaqt davomida qancha marta yuz berishi mumkinligini baholash.

Normal taqsimot (Normal Distribution Model):

- Normal taqsimot modeli turli ko'rsatkichlar o'rtasidagi statistik o'zgarishlarni tahlil qilish uchun qo'llaniladi. Bu model xavflarning ehtimoliy taqsimoti qanday ekanligini aniqlaydi va har bir ko'rsatkichning o'rtacha qiymatga nisbatan qanchalik yaqin yoki uzoq ekanligini baholaydi. Misol: Sug'urta hodisalari bo'yicha kelib chiqishi mumkin bo'lgan zarar miqdorining normal taqsimoti.

Markov zanjirlari (Markov Chains Model):

- Markov zanjirlari modeli sug'urta hodisalarining bir-biriga bog'liqligi yoki bog'liq emasligini tahlil qiladi. Bu model har bir

tavakkalchilikning kelajakdagi holatlarini oldindan aytib berish uchun foydalaniladi. Misol: Bir sugʻurta talabining boshqa talablarga qanchalik taʼsir qilishini baholash.

Monte-Karlo simulyasiyasi (Monte Carlo Simulation):

- Bu model turli ssenariylar boʻyicha xavflarni modellashtirish uchun qoʻllaniladi. Monte-Karlo simulyasiyasi orqali xavflarning har xil ssenariylar asosida qanday natijalarga olib kelishi mumkinligi baholanadi. Misol: Sugʻurta portfelidagi bir qancha sugʻurta polislari boʻyicha turli hodisalar xavfini baholash.

Veroyatlik modellarining qoʻllanilishi

Avtosugʻurtada:

- Avtosugʻurtada veroyatlik modellari yoʻl-transport hodisalari ehtimolini va hodisa natijasida kelib chiqadigan zarar qiymatini aniqlashda qoʻllaniladi. Bu modellar haydovchining yoshi, tajribasi, yashash joyi va mashina turi kabi omillarni hisobga olib, tavakkalchilikni baholaydi.

Hayot sugʻurtasida:

- Hayot sugʻurtasida veroyatlik modellari insonning umr koʻrish ehtimoli va sogʻliq holatini baholash uchun qoʻllaniladi. Bunda yosh, jins, sogʻliq holati va boshqa omillar hisobga olinadi.

Tabiiy ofatlar sugʻurtasida:

- Tabiiy ofatlar xavflarini baholashda veroyatlik modellari er qimirlashi, suv toshqini, yongʻin va boshqa tabiiy hodisalarning yuz berish ehtimolini tahlil qilish uchun qoʻllaniladi.

Tibbiy sugʻurtada:

- Tibbiy sugʻurtada veroyatlik modellari kasalliklar va jarohatlar xavfini baholashda ishlatiladi. Sugʻurtalanuvchining yoshi, sogʻligʻi va boshqa koʻrsatkichlariga asoslanib, ehtimoliy kasallanish xavfi aniqlanadi.

Bayon etilgan ehtimollar usuli (Subjective Probability Assessment). Bayon etilgan ehtimollar usuli (Subjective Probability Assessment) — bu tavakkalchiliklarning ehtimolini shaxsiy tajriba, bilim va mutaxassislarning subʼektiv baholari asosida aniqlaydigan usuldir. Bu usulda matematik yoki statistik maʼlumotlarga emas, balki

tavakkalchiliklar yuzasidan mutaxassislar yoki sub'ektlarning shaxsiy hissiyoti va tajribalariga asoslanib, ehtimol baholanadi. Sug'urta va boshqa sohalar muayyan vaziyatlarda matematik ma'lumotlar etishmaganida yoki mavjud ma'lumotlar ishonchli bo'lmaganida, sub'ektiv baholash usuli qo'llaniladi.

Bayon etilgan ehtimollar usulining asosiy xususiyatlari

Sub'ektivlik:

Bu usul ehtimolni shaxsiy fikr va hissiyotlarga asoslanib baholaydi. Mutaxassislar yoki sub'ektlar turli xavflarni shaxsiy qarashlari va o'tmishdagi tajribalariga tayanib baholaydilar.

Matematik ma'lumotlarga bog'liq emas. Bayon etilgan ehtimollar usuli matematik yoki statistik modellarga asoslanmagan. Aksincha, foydalanuvchilarning shaxsiy tajribalari va bilimlari asosiy manba bo'lib xizmat qiladi.

Yangi yoki noto'liq ma'lumotlar. Matematik yoki statistik ma'lumotlar etarli emas yoki mavjud bo'lmagan hollarda, sub'ektiv baholash usuli xavflarni taxmin qilish uchun qo'llaniladi. Masalan, yangi bozorlar yoki kam o'rganilgan hududlarda xavflarni baholashda sub'ektiv ehtimollardan foydalanish mumkin.

Mutaxassislar tavsiyasi. Sug'urta kompaniyalari, qurilish firmalari yoki boshqa tashkilotlar turli sohalar bo'yicha ekspertlarning tavsiyalariga asoslanib xavflarni sub'ektiv baholash usulidan foydalanadilar. Bu bayon etilgan ehtimollar shubhasiz qaror qabul qilish jarayoniga ta'sir qiladi.

Bayon etilgan ehtimollar usulining afzalliklari

Ma'lumot etishmaganida samarali. Matematik yoki statistik ma'lumotlar etishmaganida sub'ektiv ehtimollar usuli xavflarni baholashda muhim rol o'ynaydi. Yangi yoki notanish bozorlarda yoki kam kuzatiladigan hodisalar bo'yicha sug'urta kompaniyalari ushbu usulni qo'llaydi.

Mutahassislik va tajribaga asoslanadi. Sub'ektiv baholar mutaxassislarning o'ziga xos sohadagi bilimi va tajribasiga asoslanadi. Ekspertlar, o'z bilim va tajribalari orqali, xavflarning ehtimolini shaxsiy qarashlari asosida aniqlaydilar.

Ichki hissiyotlarga tayangan holda tezkor qarorlar qabul qilish. Bayon etilgan ehtimollar usuli xavflarni tezkor baholash imkoniyatini beradi, chunki bu jarayon matematik yoki statistik tahlillarni talab qilmaydi. Shu sababli, murakkab va tezkor qarorlar qabul qilishda samarali bo'lishi mumkin.

Ta'lim va intuisiyadan foydalanish imkoniyati. Ekspertlar o'z bilimlari, olingan ma'lumotlar va intuisiyalariga asoslanib, tavakkalchiliklarni va ularning ehtimoliy yuz berish holatlarini baholashlari mumkin. Bu usul insonlar intuisiyasini qo'llash imkonini beradi.

Bayon etilgan ehtimollar usulining kamchiliklari

Sub'ektivlik xavfi. Sub'ektiv baholash shaxsiy fikr va hissiyotlarga tayangani sababli, unda sub'ektivlik mavjud bo'lishi mumkin. Mutaxassisning qarashlari va hissiyotlari xavfni to'g'ri baholamasligi mumkin.

Ma'lumotlarning ob'ektivligi yo'qligi. Matematik yoki statistik ma'lumotlarsiz, sub'ektiv baholash ishonchsiz bo'lishi mumkin. Bu jarayonda olingan natijalar ob'ektivlikdan yiroq bo'lishi va noto'g'ri qarorlar qabul qilinishiga olib kelishi mumkin.

Taxmin va tavakkalchiliklarning xato bo'lishi ehtimoli. Sub'ektiv baholar inson xatolari va noto'g'ri taxminlar ta'siriga berilishi mumkin. Bu holatda, kompaniyalar xavflarni to'g'ri baholamay, moliyaviy yo'qotishlarga duch kelishi mumkin.

Bayon etilgan ehtimollar usulining qo'llanilishi

Qurilish va injiniring sohasida. Qurilish va injiniring sohasida ko'pincha yangi loyihalar bo'yicha sub'ektiv ehtimollar baholanadi. Muhandislar va arxitektorlar loyiha xavflarini shaxsiy tajribalariga asoslanib baholaydilar. **Misol:** Yangi hududda qurilish jarayonida er qimirlashi yoki tabiiy ofatlar ehtimolini mutaxassislar shaxsiy bilimlaridan foydalanib baholashlari mumkin.

Sug'urtada:

- Sug'urta kompaniyalari sub'ektiv ehtimollar usulidan tavakkalchiliklarni baholashda, ayniqsa, yangi va kam kuzatiladigan xavflar yuzasidan qaror qabul qilishda foydalanadilar. Misol: Tabiiy

ofatlarga duch kelishi mumkin bo'lgan hududlarda sug'urta kompaniyasi mutaxassislaridan subektiv baholar olib, tavakkalchiliklar yuzasidan qaror qabul qiladi.

Sarmoya va moliya bozorlarida:

- Sarmoya va moliya bozorlarida sub'ektiv ehtimollar xavflarni baholashda qo'llaniladi. Bozordagi o'zgarishlar yoki yangi sarmoyaviy imkoniyatlar yuzasidan mutaxassislarning sub'ektiv baholariga tayaniladi. Misol: Yangi texnologiyalar bozoridagi sarmoyaviy imkoniyatlarni mutaxassislar sub'ektiv ravishda baholaydilar.

Frekvensiya va zarar usuli (Frequency and Severity Method) — bu sug'urtada xavflarni baholash uchun qo'llaniladigan keng tarqalgan usul bo'lib, u xavflarning yuz berish tezligi (frekvensiya) va ularning keltirishi mumkin bo'lgan zarar miqdori (zarar)ga asoslanadi. Bu usul sug'urta kompaniyalariga har bir tavakkalchilik bo'yicha tavakkalchilikning qancha tez-tez yuz berishi va yuz bergan holda qancha zarar keltirishi mumkinligini baholash imkonini beradi.

Frekvensiya va zarar usulining asosiy elementlari

Frekvensiya (Frequency). Frekvensiya xavflarning qay darajada tez yuz berishi ehtimolini anglatadi. Ushbu ko'rsatkich ma'lum vaqt oralig'ida ma'lum bir hodisaning qancha marta yuz berishini aniqlaydi. Frekvensiya qancha yuqori bo'lsa, xavfning yuz berish ehtimoli ham shuncha yuqori bo'ladi. Misol: Agar bir sug'urta hodisasi (masalan, yo'l-transport hodisasi) bir yilda 100 marta yuz bersa, bu hodisa yuqori frekvensiyaga ega bo'ladi.

Zarar qiymati (Severity). Zarar qiymati xavf yuz berganida qancha moliyaviy yo'qotish yoki zarar keltirishini ko'rsatadi. Bu ko'rsatkich sug'urta kompaniyasi uchun muhim bo'lib, har bir xavfning qiymatini va uning qoplanishi kerak bo'lgan tovon miqdorini aniqlashga yordam beradi. Misol: Yo'l-transport hodisasida kelib chiqqan zararning o'rtacha qiymati 10,000 dollarni tashkil qilishi mumkin.

Frekvensiya va zarar usulining qo'llanilishi. Frekvensiya va zarar usuli sug'urta kompaniyalariga xavflarni baholash va to'g'ri sug'urta mukofotlarini aniqlashda qo'llaniladi. Ushbu usul sug'urta kompaniyalariga quyidagi sohalarda yordam beradi:

Sugʻurta mukofotlarini belgilash. Sugʻurta kompaniyalari frekvensiya va zarar usulidan foydalanib, har bir sugʻurta xavfining ehtimolini va uning keltirishi mumkin boʻlgan zarar miqdorini aniqlaydilar. Bu usul sugʻurta mukofotini toʻgʻri aniqlashga yordam beradi, chunki mukofot miqdori xavfning frekvensiyasi va zarariga bogʻliq. Misol: Agar yoʻl-transport hodisalarining yuz berish ehtimoli va zarar qiymati yuqori boʻlsa, avtosugʻurta mukofoti ham yuqori boʻladi.

Tovon miqdorini aniqlash. Sugʻurta kompaniyalari xavflar yuz berganda qancha zarar toʻlanishi kerakligini oldindan aniqlashlari kerak. Frekvensiya va zarar usulidan foydalanib, har bir xavf uchun tovon miqdorini oldindan hisoblash mumkin. Misol: Agar sugʻurta hodisasi kam yoki past frekvensiyaga ega boʻlsa, lekin katta zarar keltirsa, sugʻurta kompaniyasi tovonni toʻgʻri aniqlash uchun bu koʻrsatkichlarni hisobga oladi.

Risklarni boshqarish. Sugʻurta kompaniyalari xavflarni kamaytirish choralarini koʻrishda frekvensiya va zarar usulidan foydalanadilar. Agar xavf tez-tez yuz bersa yoki yuqori zarar keltirsa, sugʻurta kompaniyasi xavflarni boshqarish choralarini ishlab chiqishi mumkin. Misol: Yoʻl-transport hodisalari juda tez yuz bersa, sugʻurta kompaniyalari avtomobil haydovchilari uchun xavfni kamaytirish dasturlarini joriy qilishi mumkin.

Qayta sugʻurta qilish. Katta tavakkalchiliklar va yuz berish ehtimoli yuqori boʻlgan holatlarda sugʻurta kompaniyalari xavflarni boshqa kompaniyalar bilan taqsimlash uchun qayta sugʻurta kelishuvlarini amalga oshiradilar. Frekvensiya va zarar usuli kompaniyaga qaysi xavflarni qayta sugʻurta qilish kerakligini aniqlashda yordam beradi. Misol: Tabiiy ofatlar xavfi yuqori boʻlgan hududlarda sugʻurta kompaniyalari qayta sugʻurta kelishuvlarini tuzish uchun frekvensiya va zarar tahlilidan foydalanadilar.

Frekvensiya va zarar usulining formulasi. Frekvensiya va zarar usulida sugʻurta mukofotini aniqlash uchun quyidagi formuladan foydalaniladi:

Sugʻurta mukofoti=Frekvensiya×Zarar qiymati

Bu formula asosida sugʻurta kompaniyalari xavfning yuz berish ehtimoli va uning keltirishi mumkin boʻlgan zarar qiymatini koʻpaytirish orqali har bir xavf uchun mukofot miqdorini aniqlaydilar.

- Frekvensiya — bu muayyan vaqt davomida tavakkalchilikning yuz berish tezligi.

- Zarar qiymati — bu har bir tavakkalchilik natijasida kelib chiqishi mumkin boʻlgan oʻrtacha zarar qiymati.

Frekvensiya va zarar usulining afzalliklari

Aniq hisoblash imkoniyati. Bu usul tavakkalchiliklar yuzasidan aniq va statistik maʼlumotlarga asoslangan hisoblash imkonini beradi. Frekvensiya va zararni toʻgʻri baholash orqali mukofotlar toʻgʻri aniqlanadi.

Tavakkalchiliklarni baholash uchun samarali. Frekvensiya va zarar usuli sugʻurta kompaniyalariga har bir xavfni alohida baholashga va uning keltirishi mumkin boʻlgan zararni oldindan aniqlashga yordam beradi.

Har bir sugʻurta turi uchun qoʻllaniladi. Bu usul barcha sugʻurta turlari — avtosugʻurta, hayot sugʻurtasi, tibbiy sugʻurta va mulk sugʻurtasi kabi turli sugʻurta sohalarida qoʻllanilishi mumkin.

Frekvensiya va zarar usulining kamchiliklari

Maʼlumotlarga bogʻliqlik. Bu usulning samaradorligi koʻp jihatdan mavjud maʼlumotlarning aniqligi va toʻligʻiga bogʻliq. Mavjud boʻlgan maʼlumotlar notoʻgʻri yoki etarli boʻlmagan hollarda, baholashda xatolar yuzaga kelishi mumkin.

Kuchli statistik tahlil talab qiladi. Frekvensiya va zarar usuli toʻgʻri statistik tahlil va maʼlumotlarga asoslanishi kerak. Shuning uchun bu usul matematik va statistik bilimlarni talab qiladi.

Bayon etilgan ssenariylar tahlili (Scenario Analysis) — bu turli ssenariylarning tavakkalchiliklarga qanday taʼsir qilishini baholash va turli ehtimoliy vaziyatlar asosida qaror qabul qilish jarayonidir. Ushbu usul sugʻurtada, moliya va boshqa biznes sohalarida xavflarni oldindan baholash va ularning ehtimoliy natijalarini tahlil qilish uchun keng qoʻllaniladi. Ssenariylar tahlili koʻpincha tavakkalchiliklar va ularning

ehtimoliy zararlarini turli sharoitlarda modellashtirish uchun foydalaniladi.

Bayon etilgan ssenariylar tahlilining asosiy maqsadi

Ssenariylar tahlilining maqsadi — har xil vaziyatlarda (ssenariylarda) tavakkalchiliklarning qanday ta'sir qilishini baholash va shu orqali qarorlar qabul qilishdir. Bu usul sug'urta kompaniyalari va bizneslarga ehtimoliy murakkab vaziyatlar va xavflarga tayyor turish imkoniyatini beradi.

Bayon etilgan ssenariylar tahlilining asosiy bosqichlari

Ssenariylarni aniqlash. Ssenariylar tahlilining birinchi bosqichi — turli vaziyatlarni aniqlash va ularga mos holatlarni modellashtirish. Bu jarayonda har bir ehtimoliy vaziyat, masalan, iqtisodiy o'zgarishlar, tabiiy ofatlar, bozor sharoiti yoki muammoli hodisalar baholanadi. **Misol:** Tabiiy ofatlar ssenariylari, masalan, suv toshqini, er qimirlashi yoki yong'in holatlari aniqlanadi.

Har bir ssenariy bo'yicha ehtimoliy natijalarni baholash. Har bir ssenariyning yuz bergan holatda keltirishi mumkin bo'lgan zarar, tavakkalchilik yoki yuz beradigan o'zgarishlar baholanadi. Bu bosqichda har bir ssenariyning ehtimoliy ta'siri tahlil qilinadi. **Misol:** Agar suv toshqini yuz bersa, mulk yoki infratuzilmaga etkaziladigan zarar qanchalik katta bo'lishi mumkinligi baholanadi.

Har bir ssenariyga nisbatan qaror qabul qilish. Har bir ssenariyning natijasiga ko'ra, kompaniya yoki tashkilot turli choralar ko'rishi yoki qarorlar qabul qilishi kerak. Bu bosqichda ssenariy yuz bergan holatda qanday chora-tadbirlar ko'rilishi kerakligi aniqlanadi. **Misol:** Tabiiy ofat yuz berganida mijozlarga tovon to'lash va zararlarni tezkor qoplash bo'yicha qarorlar qabul qilinadi.

Natijalarni tahlil qilish va qaror qabul qilish. Barcha ssenariylar va ularning natijalari tahlil qilinganidan so'ng, turli ssenariylarga asoslangan holda strategik qarorlar qabul qilinadi. Har bir ehtimoliy vaziyat uchun tayyorlik va chora-tadbirlar ishlab chiqiladi. **Misol:** Agar ssenariylar tahlili natijasida ma'lum hududda suv toshqini xavfi yuqori ekanligi aniqlansa, sug'urta kompaniyasi mazkur hududdagi mulk sug'urtasi shartlarini qayta ko'rib chiqishi mumkin.

Bayon etilgan ssenariylar tahlilining qo'llanilishi

Sug'urtada. Sug'urta kompaniyalari turli xavflar va tabiiy ofatlar yuzasidan bayon etilgan ssenariylar tahlilidan foydalanib, mijozlarning tavakkalchiliklarini baholaydilar va ularning ehtimoliy natijalarini oldindan ko'ra bildilar. Bu sug'urta mukofotlarini aniqlash va tovon to'lovlarini rejalashtirishda qo'llaniladi.

Moliya va sarmoya sohasida. Bayon etilgan ssenariylar tahlili moliya sohasida sarmoyaviy qarorlarni qabul qilishda qo'llaniladi. Investorlar turli bozor sharoitlari va iqtisodiy o'zgarishlarga ko'ra o'z sarmoyalarini qanday boshqarish kerakligini oldindan aniqlaydilar. Misol: Agar iqtisodiy inqiroz ro'y bersa, bozordagi aksiyalar qiymati qanday o'zgarishlar qilishi mumkinligi baholanadi.

Qurilish va infratuzilma loyihalarida. Qurilish kompaniyalari bayon etilgan ssenariylar tahlilidan turli xavflarni baholash uchun foydalanadilar. Turli tabiiy ofatlar yoki texnogen hodisalar yuz berganida qurilish loyihasiga qanday ta'sir qilishini aniqlash mumkin. **Misol:** Er qimirlashi xavfi yuqori bo'lgan hududda qurilish olib borilayotganda, loyihaning qurilishi va xavfsizligi yuzasidan ssenariylar tahlili olib boriladi.

Bayon etilgan ssenariylar tahlilining afzalliklari

Ehtimoliy xavflarni yaxshiroq tushunish. Turli ssenariylar asosida tahlillar olib borish orqali tashkilot yoki kompaniya ehtimoliy xavflarni yaxshiroq tushunadi va ularga tayyor turish imkonini beradi.

Murakkab qarorlar qabul qilish. Ssenariylar tahlili turli ssenariylarga asoslangan holda murakkab va strategik qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Bu jarayonda kompaniyalar har bir ehtimoliy ssenariyga javob berish uchun samarali qarorlar ishlab chiqishadi.

Tavakkalchiliklarni boshqarish. Tavakkalchiliklarni yaxshiroq boshqarish uchun bayon etilgan ssenariylar tahlili sug'urta kompaniyalari va bizneslar uchun muhim vosita hisoblanadi. Ushbu usul orqali tashkilotlar xavflarga tayyorgarlik ko'rish va ularga nisbatan tezkor choralar ko'rish imkoniga ega bo'ladilar.

Bayon etilgan ssenariylar tahlilining kamchiliklari.

Ssenariylarning to'liq yoki aniq bo'lmashligi. Turli ssenariylarni to'g'ri modellashtirish va ularni aniq baholash har doim ham oson emas. Barcha ehtimoliy ssenariylarni oldindan bilib bo'lmashligi mumkin.

Ssenariylarning murakkabligi. Ayrim ssenariylar juda murakkab va texnik bilim talab qilishi mumkin. Ushbu tahlillar uchun yuqori darajadagi mutaxassislik talab qilinishi mumkin.

Daraklar nazariyasi (Bayesian Theory) — bu ehtimol nazariyasi yo'nalishlaridan biri bo'lib, yangi ma'lumotlar kiritilganida tavakkalchiliklarni yoki ehtimollarni yangilash va yangidan baholash jarayoniga asoslangan. Bu nazariya XIX asrda Tomas Bayes tomonidan ishlab chiqilgan va turli sohalarda, shu jumladan sug'urta, statistika, moliya, tibbiyot va tavakkalchiliklar baholashda keng qo'llaniladi.

Daraklar nazariyasi sug'urtada xavflarni baholashda sug'urtalanuvchining tavakkalchiligi haqidagi boshlang'ich ma'lumotlar bilan yangi ma'lumotlar orasidagi bog'liqlikni yangilab borishni nazarda tutadi. Sug'urta kompaniyalari har doim yangi ma'lumotlar kiritilishi bilan xavflarni va ehtimollarni yangilaydi, bu esa mukofotlarni va sug'urta shartlarini to'g'ri aniqlashga yordam beradi.

Daraklar nazariyasining asosiy elementlari

Bashoratlar va yangi ma'lumotlar. Daraklar nazariyasining asosiy g'oyasi shundaki, ma'lum bir tavakkalchilik yoki hodisa haqida avvalgi ma'lumotlar asosida bashorat (prognoz) qilingan bo'lsa, yangi ma'lumotlar kelib tushganida bu bashorat yangilanishi mumkin. Bashoratning yangilanishi yangi ma'lumotlarga bog'liq bo'ladi.

Bashoratdan keyingi ehtimol (Posterior Probability). Yangi ma'lumotlar asosida bashoratdan keyingi ehtimol yangilanadi. Bu yangi ma'lumotlar asosida qayta baholangan tavakkalchilik ehtimolidir. Har bir yangi ma'lumot yangilangan hisob-kitoblarga ta'sir qilib, ehtimolni to'g'rilashga imkon beradi.

Boshlang'ich ehtimol (Prior Probability), Boshlang'ich ehtimol — bu yangi ma'lumotlar kelib tushishidan oldingi tavakkalchilik yoki hodisa yuz berishi ehtimoli. Bu ehtimol avvalgi ma'lumotlar va tajribalarga asoslangan bo'ladi.

Shartli ehtimol (Likelihood). Shartli ehtimol — bu yangi ma'lumotlar kelib tushganida hodisa yuz berish ehtimolini ko'rsatadi. Bu yangi ma'lumotlardan kelib chiqib, xulosalar chiqarish uchun foydalaniladi.

Daraklar nazariyasining formulasi

Daraklar nazariyasining asosiy formulasi quyidagicha:

$$P(H|E)=(P(E|H)\times P(H))/P(E)$$

Bu joyda:

- $P(H|E)$ — bu yangi ma'lumotlar asosida (ya'ni, "E" hodisa sodir bo'lganda) "H" gipotezasining ehtimoli (bashoratdan keyingi ehtimol).

- $P(H)$ — bu gipotezaning boshlang'ich ehtimoli (bashoratdan oldingi ehtimol).

- $P(E|H)$ — shartli ehtimol, ya'ni gipoteza to'g'ri bo'lganda "E" hodisasining yuz berish ehtimoli.

- $P(E)$ — hodisa "E"ning umumiy ehtimoli.

Daraklar nazariyasining sug'urtada qo'llanilishi

Xavflarni baholashda. Sug'urta kompaniyalari Daraklar nazariyasini xavflarni baholashda foydalanadilar. Sug'urtalanuvchining yoshi, sog'lig'i, ijtimoiy holati yoki boshqa omillar asosida boshlang'ich tavakkalchilik ehtimoli hisoblanadi. Yangi ma'lumotlar, masalan, sug'urtalanuvchining sog'liq holatiga oid ma'lumotlar kelib tushganda, bu xavf yangilanadi va to'g'ri baholanadi. Misol: Agar sug'urtalanuvchi avval kasal bo'lmagan bo'lsa, u tavakkalchiligi past bo'lishi mumkin. Ammo yangi tibbiy ma'lumotlar uning salomatligi yomonlashganini ko'rsatsa, sug'urta xavfi yangilanadi.

Sug'urta mukofotlarini belgilashda. Sug'urta kompaniyalari tavakkalchilik ehtimolini yangilab borish orqali mukofotlarni belgilaydilar. Agar yangi ma'lumotlar xavfning oshganini ko'rsatsa, sug'urta mukofoti oshiriladi, agar xavf pasaygan bo'lsa, mukofot pasaytiriladi. Misol: Agar bir transport vositasi uchun xavf past deb baholangan bo'lsa, ammo keyin yangi ma'lumotlar uning xavfli ekanligini ko'rsatsa (masalan, avariylar soni ko'paysa), sug'urta mukofoti oshiriladi.

Qayta sug'urta qilishda. Sug'urta kompaniyalari Daraklar nazariyasidan qayta sug'urta qilish jarayonida foydalanadilar. Ular boshlang'ich xavflarni baholab, keyin yangi ma'lumotlar kelib tushganda ularni yangilaydilar va bu asosida qayta sug'urta kelishuvlarini tuzadilar. Misol: Tabiiy ofatlar xavfi bo'yicha sug'urta kompaniyasi dastlab boshlang'ich xavfni baholaydi, keyin yangi ma'lumotlar asosida xavflarning oshganini yoki pasayganini qayta baholab, shartlarni o'zgartiradi.

Daraklar nazariyasining afzalliklari

Yangi ma'lumotlarni hisobga olish. Bu nazariya yangi ma'lumotlar kelib tushishi bilan tavakkalchiliklarni doimiy ravishda yangilab borish imkonini beradi. Bu esa to'g'ri qaror qabul qilish va sug'urta mukofotlarini adolatli belgilash uchun muhimdir.

Ehtimollarning aniqligi. Daraklar nazariyasi mavjud ma'lumotlar asosida ehtimollarni doimiy ravishda aniqlashtirishga yordam beradi, bu esa sug'urta kompaniyalariga xavflarni yaxshiroq tushunish imkonini beradi.

Har qanday yangi sharoitlarga moslashuvchan. Bu nazariya sug'urta jarayonida har qanday yangi sharoitlar yuzaga kelganda tez va samarali moslashish imkonini beradi. Masalan, iqtisodiy vaziyat o'zgarganda yoki yangi ma'lumotlar kelganda kompaniya sug'urta shartlarini tezda yangilaydi.

Daraklar nazariyasining kamchiliklari

To'liq ma'lumotlar etishmasligi. Daraklar nazariyasi samarali ishlashi uchun to'liq va to'g'ri ma'lumotlar talab qilinadi. Agar ma'lumotlar noto'g'ri yoki etarli bo'lmasa, ehtimollar xato bo'lishi mumkin.

Matematik qiyinchiliklar. Daraklar nazariyasi ba'zida juda murakkab matematik hisob-kitoblarni talab qiladi, bu esa ko'p resurs va vaqt talab qilishi mumkin.

Monte-Karlo simulyasiyasi (Monte Carlo Simulation) — bu xavflarni baholash va qaror qabul qilishda ishlatiladigan statistik usul bo'lib, u turli ssenariylar va hodisalarning ehtimoliy natijalarini modellashtirish uchun foydalaniladi. Bu simulyasiya usuli turli

o'zgaruvchilarga asoslangan xavflar tahlilini o'tkazish va har bir ssenariy bo'yicha ehtimoliy natijalarni hisoblash imkonini beradi. Monte-Karlo simulyasiyasi xavflarni hisoblash va tavakkalchiliklarni tahlil qilishda keng qo'llaniladi, ayniqsa sug'urta, moliya, muhandislik va biznesda qarorlar qabul qilishda samarali bo'ladi.

Monte-Karlo simulyasiyasining mohiyati

Monte-Karlo simulyasiyasining asosiy g'oyasi turli ehtimoliy hodisalar va o'zgaruvchilarni ko'plab marotaba simulyasiya qilish orqali turli ssenariylar bo'yicha natijalarni prognoz qilishdan iborat. Har bir simulyasiya ma'lum bir shartlarga asoslangan holda tahlil qilinadi, va natijada turli holatlar uchun tavakkalchiliklarning ehtimoliy oqibatlari aniqlanadi. Bu usul ko'p sonli tasodifiy natijalarni hisoblashga va ularning statistik taqsimotini tahlil qilishga imkon beradi.

Monte-Karlo simulyasiyasining asosiy qadamlari

O'zgaruvchilarni aniqlash. Simulyasiya uchun muhim bo'lgan o'zgaruvchilar aniqlanadi. Bu o'zgaruvchilar turli hodisalar va ssenariylar bo'yicha ta'sir etuvchi omillar bo'lishi mumkin. Masalan, narx o'zgarishi, yo'qotishlar yoki tavakkalchiliklarning ehtimoli. Misol: Sug'urtada Monte-Karlo simulyasiyasi yo'l-transport hodisalari soni, ularning keltirgan zarari va hodisa yuz berish ehtimolini aniqlash uchun qo'llanilishi mumkin.

Tasodifiy raqamlar generasiya qilish. Simulyasiya jarayonida tasodifiy raqamlar generasiya qilinadi, bu raqamlar modeldagi o'zgaruvchilarni ifodalaydi. Har bir o'zgaruvchi bo'yicha tasodifiy holatlar simulyasiya qilinadi va ularning natijasi tahlil qilinadi. Misol: Agar simulyasiyada yo'l-transport hodisasi yuz berish ehtimoli 10% bo'lsa, har bir simulyasiyada tasodifiy holatlar generasiya qilinadi va ulardan qancha hodisa yuz berishi mumkinligi baholanadi.

Simulyasiyalarning ko'p marta o'tkazilishi. Monte-Karlo simulyasiyasining samarali tomoni shundaki, u ko'plab marta o'tkaziladi. Har bir simulyasiyada tasodifiy holatlar asosida turli natijalar olinadi va bu natijalar asosida umumiy xulosalar chiqariladi. Misol: 1000 marta simulyasiya o'tkazilishi mumkin va har bir simulyasiyada turli

natijalar kelib chiqadi. Bu natijalar statistik jihatdan tahlil qilinib, xavflar to'g'risida aniqroq tasavvur hosil qilinadi.

Natijalarni tahlil qilish. Barcha simulyasiyalar natijasi tahlil qilinib, har bir ssenariy bo'yicha xavflarning ehtimoliy natijalari aniqlanadi. Bu jarayon xavflarning qanday taqsimlanganini va qaysi natijalar qanchalik ehtimoliy ekanligini ko'rsatib beradi. Misol: Sug'urta kompaniyasi 1000 simulyasiya o'tkazib, har bir hodisaning qancha zarar keltirishi mumkinligini tahlil qiladi va shunga mos sug'urta mukofotini aniqlaydi.

Monte-Karlo simulyasiyasining qo'llanilishi

Sug'urtada xavflarni baholash. Sug'urta kompaniyalari Monte-Karlo simulyasiyasidan xavflarni va zararlarni tahlil qilishda foydalanadilar. Simulyasiya xavflarning turli holatlarda qanday natijalarga olib kelishi mumkinligini ko'rsatib beradi. Misol: Avtosug'urtada turli ehtimoliy hodisalar yuz berish holatlari bo'yicha simulyasiya o'tkazilib, har bir hodisa natijasidagi zarar qiymati aniqlanadi.

Moliya va sarmoya qarorlarini qabul qilish. Monte-Karlo simulyasiyasi moliya va sarmoya sohasida turli sarmoyaviy qarorlarni qabul qilishda qo'llaniladi. U turli moliyaviy ssenariylarni modellashtirish va sarmoyalarning ehtimoliy foydasini baholash imkonini beradi. Misol: Investorlar turli bozor ssenariylari bo'yicha simulyasiya o'tkazib, sarmoyalarning qiymatini taxmin qiladilar va sarmoyaviy qarorlar qabul qiladilar.

Qurilish va infratuzilma loyihalarini tahlil qilish. Qurilish sohasida Monte-Karlo simulyasiyasi qurilish loyihalari va infratuzilma tizimlarining xavflarini baholash uchun ishlatiladi. Loyihaning qiymati, muddatlari va yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xavflar simulyasiya orqali modellashtiriladi. Misol: Ko'priklar yoki tunnel qurilishida turli qurilish materiallari narxlari, hududning xavflari va boshqa omillar asosida qurilish xarajatlari simulyasiya qilinishi mumkin.

Energetika va tabiiy resurslar sohasida. Monte-Karlo simulyasiyasi energetika va tabiiy resurslar sohasida tavakkalchiliklarni baholashda keng qo'llaniladi. Loyihalarning rentabelligi, resurslar qiymati va xavflar tahlil qilinadi. Misol: Neft qazib olish loyihasida narx o'zgarishlari va

resurslar qiymati simulyasiya qilinib, loyihaning kelajakdagi daromadlari taxmin qilinadi.

Monte-Karlo simulyasiyasining afzalliklari

Murakkab ssenariylarni modellashtirish imkoniyati. Monte-Karlo simulyasiyasi bir vaqtning o'zida bir necha o'zgaruvchini tahlil qilish imkonini beradi, bu esa murakkab xavflarni va turli ssenariylarni modellashtirishda samaralidir.

Turli natijalarni aniq baholash. Bu simulyasiya xavflar va ehtimoliy natijalarni statistik asosda baholaydi. Turli ehtimoliy hodisalar yuz berish ehtimolini va ularning natijasini aniq ko'rsatib beradi.

Qarorlar qabul qilish jarayonini yaxshilaydi. Simulyasiya orqali tahlil qilingan ma'lumotlar qaror qabul qilish jarayonini yaxshilaydi, chunki u xavflar va natijalar haqida aniqroq tasavvur beradi.

Monte-Karlo simulyasiyasining kamchiliklari

Katta hajmdagi ma'lumot va resurslar talab qiladi. Monte-Karlo simulyasiyasi ko'plab ma'lumotlar va texnik resurslarni talab qiladi. Ko'p marta simulyasiya o'tkazish jarayoni va hisoblashlar murakkab bo'lishi mumkin.

Tasodifiylik va noto'g'ri xulosalar. Tasodifiy holatlarni modellashtirish sababli natijalar har doim to'g'ri yoki ishonchli bo'lmasligi mumkin. Simulyasiya uchun noto'g'ri model yoki parametrlar tanlansa, xulosalar xato bo'lishi mumkin.

Ekspert baholash usuli (Expert Judgment) — bu xavflarni va tavakkalchiliklarni baholashda soha mutaxassislari yoki ekspertlarning tajribasiga, bilimlariga va shaxsiy fikrlariga asoslanib, qaror qabul qilish jarayonidir. Bu usulda matematik yoki statistik modellarga emas, balki mutaxassislarning amaliyotdagi bilimiga tayanilgan baholash amalga oshiriladi. Ekspert baholash usuli turli sohalarda, xususan, sug'urta, qurilish, moliya, loyiha boshqaruvi va sog'liqni saqlash kabi yo'nalishlarda xavflarni baholash uchun qo'llaniladi.

Ekspert baholash usulining asosiy xususiyatlari

Ekspertlar bilimi va tajribasiga asoslanadi:

- Ekspert baholash usuli, odatda, faoliyat sohasida yuqori darajadagi bilim va tajribaga ega bo'lgan mutaxassislar ishtirokida

amalga oshiriladi. Ularning shaxsiy fikrlari va mulohazalari xavflarni va tavakkalchiliklarni baholash uchun asosiy manba hisoblanadi.

Matematik va statistik modellarsiz:

- Bu usul matematik modellarga yoki katta hajmdagi ma'lumotlarga emas, balki ekspertlarning shaxsiy fikrlariga va intuisiyalariga tayanadi. Bu jarayonda tavakkalchiliklar shaxsiy tushunchalar va ta'lim asosida baholanadi.

Qiyin va aniqlanishi mushkul bo'lgan xavflarni baholash:

- Ekspert baholash usuli katta ma'lumotlar mavjud bo'lmagan yoki murakkabliklar sababli matematik modellarni qo'llash imkoni bo'lmagan holatlarda qo'llaniladi. Ekspertlar mushkul yoki aniq emas bo'lgan xavflarni shaxsiy tajribalariga asoslanib tahlil qiladilar.

Sub'ektiv baholash:

- Ekspert baholash usuli sub'ektivlikka asoslangan bo'lib, har bir mutaxassisning shaxsiy qarashlari, hissiyotlari va tajribalari natijaga ta'sir qilishi mumkin. Shuning uchun natijalar biroz sub'ektiv bo'lishi mumkin.

Ekspert baholash usulining qo'llanilishi

1. Sug'urtada:

- Sug'urta kompaniyalari xavflarni baholashda, ayniqsa yangi yoki nodir tavakkalchiliklar bo'yicha, ekspert baholash usulidan foydalanadilar. Mutaxassislar mijozlarning tavakkalchiligi haqidagi ma'lumotlarni tahlil qilib, o'z qarashlariga asosan sug'urta xavfini aniqlaydilar. Misol: Katta qurilish loyihasi uchun mulk sug'urtasi shartnomasini tuzishda muhandislar va arxitektorlar ishtirokida tavakkalchiliklar baholanadi.

Qurilish va injiniring:

- Qurilish loyihalarida xavflarni baholashda, xususan, qurilish joyi, materiallar yoki texnik muammolarga oid xavflar bo'yicha ekspert baholash qo'llaniladi. Muhandislar va arxitektorlar o'z tajribalari asosida qurilish xavflarini aniqlaydilar. Misol: Er qimirlash xavfi bor hududlarda qurilish jarayonida yoki er to'kilish ehtimoli mavjud bo'lgan tog' hududlarida qurilish xavfini ekspertlar baholaydilar.

Moliyaviy tavakkalchiliklarni baholash:

- Moliya sohasida sarmoyaviy qarorlar qabul qilishda yoki katta loyihalarning rentabelligiga oid qarorlar qabul qilishda ekspert baholash keng qo'llaniladi. Moliyaviy mutaxassislar turli tavakkalchiliklar bo'yicha xulosa beradilar. Misol: Investisiya loyihasining iqtisodiy foydali ekanligini tahlil qilish uchun moliyaviy mutaxassislardan sub'ektiv tavsiyalar olinadi.

Sog'liqni saqlash va tibbiyot:

- Tibbiyotda yangi kasalliklar yoki kasalliklarning murakkab shakllarini davolashda tavakkalchiliklarni baholash uchun shifokorlar va tibbiyot mutaxassislari sub'ektiv baholar beradilar. Ularning shaxsiy tajribalari va bilimlari asosida davolash rejaları ishlab chiqiladi. Misol: Yangi tibbiy sug'urta turlarini ishlab chiqishda shifokorlar kasalliklarning tavakkalchiliklarini va kelajakdagi davolash xarajatlarini baholaydilar.

Ekspert baholash usulining afzalliklari

Mavjud ma'lumotlar etishmaganida samarali:

- Ekspert baholash usuli ma'lumotlar etishmagan yoki murakkab modellar qo'llanilishi qiyin bo'lgan holatlarda xavflarni aniq baholash imkonini beradi.

Soha mutaxassislari fikriga tayanish:

- Ekspert baholash mutaxassislarning tajribasiga va bilimlariga tayangan holda amalga oshiriladi. Bu usul noaniqlik va xavfli qarorlar qabul qilish jarayonida qimmatli bo'lishi mumkin.

Tezkor qaror qabul qilish imkoniyati:

- Ekspert baholash murakkab matematik yoki statistik modellarga asoslanmagani uchun tezkor qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Bu jarayonda katta hajmdagi ma'lumotlarni hisoblash zarurati bo'lmaydi.

Ekspert baholash usulining kamchiliklari

Sub'ektivlik xavfi:

- Ekspert baholashda shaxsiy fikrlar va qarashlar asosiy rol o'ynaydi, bu esa natijalarning sub'ektiv bo'lishiga olib keladi. Turli ekspertlar o'rtasida turli natijalar bo'lishi mumkin.

Ob'ektiv ma'lumotlarning etishmasligi:

- Matematik yoki statistik tahlillarsiz qabul qilingan qarorlar ishonchsiz bo'lishi mumkin. Ekspert baholar turli ko'rsatkichlarga asoslanmaganligi sababli, ba'zi hollarda noto'g'ri yoki noto'liq qarorlar qabul qilinishi mumkin.

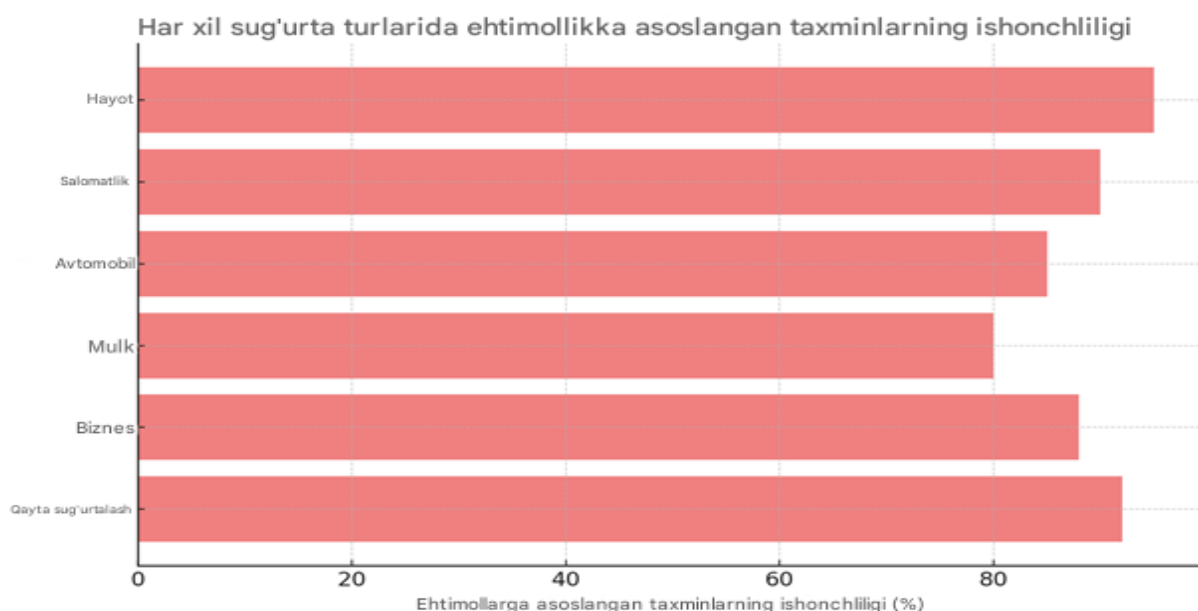
Mutahassislarning mahdudligi:

- Ayrim holatlarda kerakli tajribaga ega bo'lgan mutaxassislarni topish qiyin bo'lishi mumkin. Mutahassislarning soni yoki sifat darajasi bilan bog'liq muammolar tufayli baholarning ishonchliligi pasayishi mumkin.

Ekspert baholash usulining qo'llanilishidagi misollar

Sug'urta kompaniyasida mulkni baholash:

- Sug'urta kompaniyasi katta qurilish yoki tadbirkorlik faoliyati bilan bog'liq sug'urta shartlarini belgilashda, qurilish loyihasining muvaffaqiyatli bo'lish ehtimolini va tavakkalchiliklarni tahlil qilish uchun mutaxassislarni jalb qiladi.

7.2.1.-rasm

Qurilish loyihalarida xavflarni baholash:

- Er qimirlashi xavfi yuqori bo'lgan hududlarda muhandislardan erining turli jihatlarini baholash so'raladi va bu asosida qurilish xavfsizligi bo'yicha qarorlar qabul qilinadi.

Tibbiy kasalliklarni baholash:

- Yangi kasalliklarni yoki epidemiyalarning kelib chiqish xavfini tahlil qilishda shifokorlardan foydalaniladi. Ular o‘z bilim va tajribalari asosida kasallik xavfini baholaydilar va profilaktika choralarini taklif qiladilar.

Aniqlash, ularning yuz berish ehtimolini baholash va keltirishi mumkin bo‘lgan zararni oldindan prognoz qilish imkonini beradi. Turli usullar matematik modellashtirish, statistik tahlil va ekspert baholariga asoslanib, har bir xavfning ehtimoliy natijasini aniqlash uchun qo‘llaniladi. To‘g‘ri usulni tanlash sug‘urta kompaniyalarining barqarorligini ta‘minlash va mijozlar uchun adolatli sug‘urta shartlarini yaratishda muhim ahamiyatga ega.

7.3. Sug‘urtada ehtimoliy modellash

Sug‘urtada ehtimoliy modellash (Probabilistic Modeling in Insurance) — bu tavakkalchiliklarning ehtimolini baholash va turli ssenariylar bo‘yicha natijalarni prognoz qilish uchun ishlatiladigan matematik modellardan foydalanish jarayonidir. Sug‘urta sohasida ehtimoliy modellash xavflarni aniq baholash, sug‘urta mukofotlarini to‘g‘ri belgilash va tovon to‘lovlarini prognoz qilish uchun muhim vosita hisoblanadi.

Sug‘urtada ehtimoliy modellashning maqsadi

Ehtimoliy modellashning asosiy maqsadi — har bir sug‘urta hodisasining yuz berish ehtimolini aniqlab, turli xavflarni hisobga olgan holda sug‘urta shartlarini belgilash va mijozlar uchun adolatli mukofot miqdorini hisoblashdir. Bu modellar sug‘urta kompaniyalariga xavflarni tahlil qilish, ehtimoliy zararlarni oldindan prognoz qilish va moliyaviy barqarorlikni ta‘minlashda yordam beradi.

Sug‘urtada ehtimoliy modellashning asosiy turlari

Binom dasturi (Binomial Distribution Model):

- Binom dasturi sug‘urtada ikki natijali hodisalarni baholashda qo‘llaniladi. Binom modellari tavakkalchilikning yo yuz berishi yoki yuz bermasligini tahlil qilish uchun ishlatiladi. Bu modelda har bir hodisa ikki natijaga (yuz berish yoki yuz bermaslik) ega. Misol: Avtosug‘urtada

yo‘l-transport hodisasi yuz berish yoki yuz bermaslik ehtimolini baholash uchun binom modeli qo‘llaniladi.

Puasson dasturi (Poisson Distribution Model):

- Puasson modeli ma‘lum vaqt davomida ma‘lum bir hodisaning qancha marta yuz berishini baholash uchun ishlatiladi. Puasson dasturi ko‘p sonli hodisalar bo‘yicha ehtimoliy natijalarni prognoz qilish uchun foydalaniladi. Misol: Avtomobil avariylari sonining ma‘lum vaqt davomida qancha marta yuz berishi mumkinligini baholash uchun Puasson modeli qo‘llaniladi.

Normal taqsimot (Normal Distribution Model):

- Normal taqsimot modeli xavflarning tarqalishini baholash uchun ishlatiladi. Bu model xavflarning o‘rtacha qiymat va standart og‘ish atrofida qanday taqsimlanganini aniqlaydi. Normal taqsimot modeli ko‘plab sug‘urta hodisalarini prognoz qilishda qo‘llaniladi. Misol: Sug‘urta tovonlarining o‘rtacha qiymati va uning qanchalik o‘zgarishi mumkinligini baholash uchun normal taqsimotdan foydalaniladi.

Veroyatlik bo‘yicha hayot modeli (Life Table or Mortality Models):

- Bu modellar inson umri davomida yuz berishi mumkin bo‘lgan xavflarni (o‘lim yoki sog‘liq bilan bog‘liq hodisalar) baholash uchun qo‘llaniladi. Veroyatlik bo‘yicha hayot modellari asosan hayot sug‘urtasi va sog‘liq sug‘urtasida qo‘llaniladi. Misol: Hayot sug‘urtasi uchun insonning yoshi, sog‘lig‘i va umr ko‘rish ehtimollarini baholash uchun hayot modellari ishlatiladi.

Markov zanjirlari (Markov Chains):

- Markov zanjirlari hozirgi holatdan kelib chiqib, kelajakdagi ehtimoliy natijalarni prognoz qiladi. Bu modelda kelajakdagi holatlar faqat hozirgi holatga bog‘liq bo‘lib, o‘tmishga bog‘liq emas. Misol: Hayot sug‘urtasida inson sog‘lig‘i holatining kelajakda qanday o‘zgarishini prognoz qilish uchun Markov zanjirlari qo‘llaniladi.

Monte-Karlo simulyasiyasi (Monte Carlo Simulation):

- Monte-Karlo simulyasiyasi xavflarning ehtimoliy natijalarini turli ssenariylar asosida modellashtirish uchun ishlatiladi. Bu usul tasodifiy raqamlarni generasiya qilish va turli hodisalar yuz berish ehtimolini baholash uchun foydalaniladi. Misol: Tabiiy ofatlar natijasida kelib

chiqishi mumkin bo'lgan yo'qotishlarni prognoz qilish uchun Monte-Karlo simulyasi qo'llaniladi.

Sug'urtada ehtimoliy modellashning qo'llanilishi

Sug'urta mukofotlarini belgilash:

- Ehtimoliy modellash sug'urta mukofotlarini belgilashda muhim ahamiyatga ega. Sug'urta kompaniyalari xavflarni baholash va ularning yuz berish ehtimolini hisobga olgan holda mijozlar uchun adolatli sug'urta mukofotlarini belgilaydilar. Misol: Yo'l-transport hodisalarining ehtimoli va ularning keltirishi mumkin bo'lgan zarari asosida avtosug'urta mukofoti aniqlanadi.

Tovon miqdorini aniqlash:

- Ehtimoliy modellash sug'urta kompaniyalariga tovon to'lovlarini prognoz qilishda yordam beradi. Har bir tavakkalchilik bo'yicha kelib chiqishi mumkin bo'lgan zarar qiymati baholanadi va bu asosida sug'urta tovonlari aniqlanadi. Misol: Tabiiy ofatlar yoki yong'in natijasida kelib chiqishi mumkin bo'lgan zararlar asosida mulk sug'urtasi tovon miqdori belgilaydi.

Sug'urta portfelini boshqarish:

-Ehtimoliy modellash sug'urta portfelini boshqarish va tavakkalchiliklarni diversifikasiya qilishda qo'llaniladi. Bu modellar sug'urta kompaniyasiga turli mijozlar va tavakkalchiliklar bo'yicha xavflarni to'g'ri taqsimlash imkonini beradi. Misol: Sug'urta kompaniyasi turli tavakkalchiliklarga ega bo'lgan mijozlar o'rtasida xavflarni taqsimlab, moliyaviy barqarorligini ta'minlaydi.

Qayta sug'urta qilish:

- Ehtimoliy modellashdan qayta sug'urta qilish jarayonida foydalaniladi. Sug'urta kompaniyalari katta tavakkalchiliklarga ega bo'lgan sug'urta polislarini qayta sug'urta qilishdan oldin ularning xavflarini aniq baholaydilar. Misol: Katta miqdordagi mulkni sug'urta qilishda sug'urta kompaniyasi ehtimoliy modellar yordamida xavflarni tahlil qilib, qayta sug'urta kelishuvlarini tuzadi.

Ehtimoliy modellashning afzalliklari

Aniq baholash imkoniyati:

- Ehtimoliy modellar xavflarni matematik va statistik usullar asosida aniq baholash imkonini beradi. Sug'urta kompaniyalari mijozlar tavakkalchiligi va ehtimoliy zararlarni to'g'ri baholay oladilar.

Turli xavflar uchun qo'llaniladi:

- Ehtimoliy modellash turli sug'urta turlari, jumladan, avtosug'urta, hayot sug'urtasi, tibbiy sug'urta va mulk sug'urtasi uchun qo'llanilishi mumkin. Har bir sug'urta turi uchun xavflarni to'g'ri baholash imkonini yaratadi.

7.3.1-rasm

Mukofotlar va tovonlarni aniq belgilash:

- Ehtimoliy modellar yordamida sug'urta mukofotlari va tovon to'lovlari adolatli va aniq belgilanadi. Bu mijozlar uchun ham, sug'urta kompaniyasi uchun ham qulaylik yaratadi.

Tavakkalchiliklarni diversifikatsiya qilish:

- Ehtimoliy modellash sug'urta kompaniyalariga xavflarni turli mijozlar o'rtasida taqsimlash va moliyaviy barqarorlikni ta'minlash imkonini beradi.

Ehtimoliy modellashning kamchiliklari

Matematik bilimlar talab qiladi:

- Ehtimoliy modellash juda ko‘p matematik va statistik bilimlar talab qiladi. Sug‘urta kompaniyalarida bu modellarni qo‘llash uchun yuqori darajadagi mutaxassislar kerak bo‘ladi.

Katta hajmdagi ma’lumot talab qiladi:

- Samarali ehtimoliy modellash uchun ko‘plab ma’lumotlar talab qilinadi. Agar ma’lumotlar to‘liq yoki ishonchli bo‘lmasa, natijalar xato bo‘lishi mumkin.

Har doim aniq prognoz bermasligi mumkin:

- Ehtimoliy modellar natijalari ko‘pincha taxminlarga asoslanadi, shu sababli ular har doim ham aniq yoki to‘g‘ri bo‘lmasligi mumkin.

7.4. Ehtimol nazariyasi va sug‘urta premiyalarini hisoblash

Ehtimol nazariyasi sug‘urta sohasida sug‘urta mukofotlarini (premiyalarini) hisoblashning asosiy ilmiy vositalaridan biri hisoblanadi. Sug‘urta kompaniyalari ehtimol nazariyasidan foydalanib, mijozlar duch kelishi mumkin bo‘lgan tavakkalchiliklarning ehtimolini baholaydilar va shu asosda sug‘urta mukofotini belgilaydilar. Ehtimol nazariyasi sug‘urta kompaniyalariga tavakkalchiliklarni to‘g‘ri baholash va ularga mos ravishda adolatli mukofotlar taklif qilish imkonini beradi.

Ehtimol nazariyasining sug‘urtadagi ahamiyati

Tavakkalchiliklarni baholash:

- Sug‘urta mukofotlarini hisoblash jarayonida tavakkalchiliklarning qanchalik yuz berish ehtimoli borligini bilish muhim. Ehtimol nazariyasi har bir tavakkalchilikning yuz berish ehtimolini aniqlashda yordam beradi. Bu sug‘urta kompaniyasiga har bir xavfning qanchalik yuqori ekanligini bilib, shunga mos ravishda mukofotni belgilash imkonini beradi.

Zarar qiymatini hisoblash:

- Ehtimol nazariyasi kelajakda yuz berishi mumkin bo‘lgan zararni hisoblashda ham qo‘llaniladi. Har bir xavfning yuz berishi natijasida qancha zarar keltirishi mumkinligi baholanadi va shu asosda mukofot miqdori aniqlanadi.

Adolatli sug'urta mukofotlarini belgilash:

- Ehtimol nazariyasi yordamida xavflar yuzasidan to'g'ri hisob-kitob qilib, mijozlar uchun adolatli sug'urta mukofotlarini belgilash mumkin. Xavfi yuqori bo'lgan mijozlar ko'proq mukofot to'laydilar, xavfi past bo'lganlar esa kamroq to'laydilar.

Sug'urta kompaniyasining moliyaviy barqarorligini ta'minlash:

- Sug'urta mukofotlari to'g'ri hisoblanganida, sug'urta kompaniyasi xavflar natijasida kelib chiqadigan tovon to'lovlarini qoplay oladi. Ehtimol nazariyasi kompaniyaga har bir tavakkalchilikni to'g'ri baholash va uning natijasida sug'urta portfelining barqarorligini saqlab qolish imkonini beradi.

Sug'urta mukofotlarini hisoblash jarayoni

Tavakkalchiliklarni baholash:

- Sug'urta mukofotini hisoblashda birinchi qadam tavakkalchiliklarni aniqlash va ularning yuz berish ehtimolini baholashdan iborat. Har bir tavakkalchilik uchun ehtimol nazariyasi yordamida qanchalik xavfli bo'lishi mumkinligi tahlil qilinadi. Misol: Avtosug'urtada haydovchining yoshi, haydash tajribasi, joylashuvi va boshqa omillar tavakkalchilikning yuz berish ehtimolini aniqlashda hisobga olinadi.

Zarar qiymatini baholash:

- Keyingi qadamda tavakkalchilik yuz berganida qancha zarar keltirishi mumkinligi baholanadi. Bu jarayonda har bir tavakkalchilik natijasida kelib chiqadigan zararining o'rtacha qiymati va u qoplanishi kerak bo'lgan tovon miqdori aniqlanadi. Misol: Yo'l-transport hodisasi natijasida mashinaga etkaziladigan zararining o'rtacha qiymati aniqlanib, shunga mos sug'urta mukofoti belgilash mumkin.

Mukofotlarning aniqlanishi:

- Sug'urta mukofoti tavakkalchilikning yuz berish ehtimoli va zarar qiymatining ko'paytmasiga teng bo'ladi. Ehtimol nazariyasidan foydalanib, sug'urta kompaniyalari har bir mijozning tavakkalchiligini baholaydi va ular uchun adolatli mukofotni belgilaydi.

- Formula:

Mukofot = Tavakkalchilikning yuz berish ehtimoli Zarar qiymati

- Misol: Agar bir hodisaning yuz berish ehtimoli 0.05 (5%) bo'lsa va hodisa natijasida kelib chiqadigan o'rtacha zarar 10,000 dollar bo'lsa, mukofot quyidagicha hisoblanadi:

$$\text{Mukofot} = 0.05 \cdot 10,000 = 500$$

Qo'shimcha to'lovlar va foydani qo'shish:

- Sug'urta kompaniyasi o'z mukofotlarini belgilashda qo'shimcha xarajatlar va foydani ham qo'shishi kerak. Bu xarajatlar sug'urta kompaniyasining faoliyati, ma'muriy to'lovlar va boshqa moliyaviy majburiyatlarini qoplash uchun zarurdir. Misol: Agar yuqoridagi misolda 500 dollar sug'urta mukofoti aniqlangan bo'lsa, qo'shimcha to'lovlar va sug'urta kompaniyasining foydasi qo'shilganida mukofot 600 dollargacha oshirilishi mumkin.

Sug'urtada ehtimol nazariyasining qo'llanilishi

Avtosug'urtada:

- Avtosug'urtada ehtimol nazariyasi haydovchining yo'l-transport hodisasiga tushishi ehtimolini baholashda qo'llaniladi. Sug'urta kompaniyalari haydovchining yoshi, tajribasi, avtomobil turi, yashash joyi kabi omillarni tahlil qilib, ehtimol nazariyasi yordamida tavakkalchiliklarni aniqlaydilar. Misol: Yoshi 18-25 yoshda bo'lgan haydovchilarda yo'l-transport hodisasiga duch kelish ehtimoli yuqori bo'lgani uchun, ular uchun avtosug'urta mukofoti yuqori bo'lishi mumkin.

Hayot sug'urtasida:

- Hayot sug'urtasida ehtimol nazariyasi insonning umr ko'rish ehtimolini baholashda qo'llaniladi. Bu jarayonda yosh, jins, sog'liq holati va boshqa omillar tahlil qilinadi. Ehtimol nazariyasi yordamida insonning qachon va qanday xavflarga duch kelish ehtimoli aniqlanadi. Misol: 50 yoshdagi erkak kishi uchun hayot sug'urtasi mukofoti yoshi 30 yoshda bo'lgan shaxsga nisbatan yuqori bo'lishi mumkin, chunki 50 yoshda o'lim xavfi yuqori bo'ladi.

Mulk sug'urtasida:

- Mulk sug'urtasida ehtimol nazariyasi tabiiy ofatlar (yorg'in, suv toshqini, yong'in va hokazo) natijasida kelib chiqishi mumkin bo'lgan zararni baholashda qo'llaniladi. Sug'urta kompaniyalari har bir

hududning xavfini tahlil qilib, mijozlar uchun mukofotni aniqlaydilar. Misol: Suv toshqini xavfi yuqori bo'lgan hududlarda mulk sug'urtasi uchun mukofot miqdori yuqori bo'lishi mumkin.

Tibbiy sug'urtada:

- Tibbiy sug'urtada ehtimol nazariyasi kasalliklarga chalinish yoki tibbiy yordam olish ehtimolini baholashda qo'llaniladi. Sug'urta kompaniyalari kasalliklar statistikasiga asoslanib, har bir mijozning sog'liq holatini va unga mos mukofotni aniqlaydilar. Misol: Sug'urtalanuvchining kasallik tarixiga asoslanib, ehtimoliy davolash xarajatlari baholanadi va mukofot belgilanadi.

Ehtimol nazariyasining afzalliklari sug'urtada

To'g'ri va aniq baholash:

- Ehtimol nazariyasi sug'urta kompaniyalariga xavflarni to'g'ri va aniq baholash imkonini beradi. Har bir tavakkalchilik ilmiy asosda baholanadi va mijozlar uchun adolatli mukofotlar taklif etiladi.

Mijozlar talablarini qondirish:

- Ehtimol nazariyasi yordamida sug'urta kompaniyalari har bir mijoz uchun individual ravishda mukofotlarni belgilay oladilar. Bu mijozlarga shaxsiy talablariga mos keladigan sug'urta shartlarini taklif qilish imkonini beradi.

Sug'urta kompaniyasining moliyaviy barqarorligi:

- Ehtimol nazariyasi sug'urta kompaniyalariga xavflarni va tovon to'lovlarini oldindan to'g'ri hisoblash imkonini beradi, bu esa kompaniyaning moliyaviy barqarorligini ta'minlashga yordam beradi.

Nazorat savollari:

1. Ehtimol nazariyasining sug'urtadagi asosiy vazifasi nimada?
2. Sug'urtada xavf ehtimolini qanday aniqlash mumkin?
3. Kutilgan zarar tushunchasi nima?
4. Ehtimoliy taqsimotning sug'urta mukofotlarini hisoblashdagi ahamiyati qanday?
5. Xavf va tavakkalchilikni baholashda ehtimol nazariyasi qanday qo'llaniladi?
6. Chegaraviy ehtimollar qanday xolatlarda qo'llaniladi?

7. Ehtimol nazariyasi sug'urta kompaniyalariga qanday foyda keltiradi?
8. Sug'urta tariflarini hisoblashda ehtimoliy taqsimot qanday rol o'ynaydi?
9. Veroyatlik funksiyasi nima va u sug'urtada qanday qo'llaniladi?
10. Kutilgan qiymat tushunchasi nimani anglatadi?
11. Sug'urta mukofotini aniqlashda xavf ehtimolining roli qanday?
12. Ehtimoliy taqsimot turlarini sanab o'ting va ularning qo'llanilishi haqida tushuntiring.
13. Ehtimol nazariyasi yordamida hodisalarni prognoz qilishning ahamiyati nimada?
14. Moliyaviy xavflarni baholashda statistika qanday qo'llaniladi?
15. Tavakkalchilik koefitsientini hisoblashda qanday omillar e'tiborga olinadi?

Topshiriqlar:

1. Ehtimol nazariyasining sug'urtadagi ahamiyati haqida esse yozing.
2. Sug'urtada tavakkalchilikni baholashda kutilgan qiymat tushunchasini yoriting.
3. Sug'urta kompaniyalari sug'urta mukofotini hisoblashda ehtimoliy taqsimotni qanday qo'llaydi?
4. Veroyatlik funksiyasi va uning sug'urtadagi ahamiyatini tahlil qiling.
5. Xavf ehtimolini aniqlashda statistik usullarni tushuntiring.
6. Kutilgan zararni hisoblash jarayonini tahlil qiling.
7. Ehtimol nazariyasining asosiy qoidalarini yoriting va ularni sug'urtada qo'llanishini ko'rsating.
8. Ehtimoliy taqsimot va uning turlari haqida ma'lumotlar yig'ing.
9. Sug'urtada moliyaviy xavflarni baholash jarayonini yoriting.
10. Sug'urtada tavakkalchilik koefitsientining qo'llanilishini misollar bilan tushuntiring.
11. Statistik tahlil usullari va ularning xavf baholashdagi ahamiyatini tahlil qiling.

12. Kutilgan qiymat va ehtimoliy taqsimotlar o'rtasidagi bog'liqlikni yoritish.
13. Sug'urta mukofotini aniqlashda xavf ehtimolining hissasini tahlil qilish.
14. Sug'urta tariflarini hisoblashda ehtimoliy taqsimotning ahamiyatini tushuntirish.
15. Moliyaviy xavflarni boshqarishda ehtimol nazariyasining roli haqida ma'lumot to'plang.

Qiziqarli ma'lumotlar:

- Zamonaviy texnologiyalar: Hozirgi kunda sun'iy intellekt va Buyuk Ma'lumotlar (Big Data) ehtimol nazariyasini sug'urta jarayonlariga qo'llashda katta imkoniyatlar taqdim etmoqda. Bu texnologiyalar sug'urta kompaniyalariga xavflar va ehtimoliy zararlarni yaxshiroq tahlil qilish imkonini beradi.

- Ehtimoliy taqsimotlar turlari: Sug'urtada turli ehtimoliy taqsimotlar ishlatiladi, masalan, binominal taqsimot, Puasson taqsimoti va normal taqsimot. Bu modellar har xil xatarlarni prognoz qilishda muhim ahamiyatga ega.

- Kutilgan qiymat: Sug'urta kompaniyalari uchun kutilgan qiymat tushunchasi xatarlarni tahlil qilishda juda muhim. Bu tushuncha kompaniyalarga xavflarning ehtimoliy ta'sirini oldindan hisoblash imkonini beradi.

- Ehtimol nazariyasi va diversifikasiya: Sug'urtada diversifikasiya tamoyili ehtimol nazariyasi asosida ishlab chiqilgan. Bu sug'urta kompaniyalariga xavflarni turli segmentlar bo'yicha taqsimlash orqali tavakkalchilikni kamaytirish imkonini beradi.

- Raqamli xavf baholash: Sug'urta sohasida raqamli xavf baholash ehtimol nazariyasining asosiy yo'nalishlaridan biriga aylangan. Ushbu yondashuv hozirgi kunda xavflarni tez va aniq baholashda juda samarali bo'lib, sug'urta kompaniyalariga katta imkoniyatlar yaratadi.

VIII BOB. SUG'URTA QONUNCHILIGI VA HUQUQIY TARTIBGA SOLISH

8.1. Sug'urtaning huquqiy asoslari. Maxsus sug'urta qonunchiligi.

8.2. Sug'urta shartnomasi va sug'urta shartnomasining muhim shartlari.

8.3. Sug'urta faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish: O'zbekiston va xalqaro tajriba.

Tayanch iboralar: Sug'urta qonunchiligi, huquqiy tartibga solish, sug'urta shartnomasi, sug'urta polisi, majburiy sug'urta, sug'urta qoplamasi, sug'urta faoliyatini nazorat qilish, huquqiy himoya, ijtimoiy sug'urta, sug'urta qonunlari, sug'urta tashkilotlari, sug'urta nazorati agentligi, sug'urta huquqi, xavfni tartibga solish, sug'urta talablari.

8.1. Sug'urtaning huquqiy asoslari. Maxsus sug'urta qonunchiligi

O'zbekiston Respublikasi keng qamrovli qonunchilik bazasiga ega. Qonunchilik sug'urta ishi sohasidagi faoliyatda va sug'urta tadbirkorlik sub'ektlari faoliyatini nazorat qilish munosabatlarida, sug'urta biznesini tashkil etish bilan bog'liq boshqa munosabatlar bilan shug'ullanuvchi shaxslar o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soladi.

Sug'urta munosabatlari ikki darajada tartibga solinadi:

- O'zbekiston Respublikasining normativ-huquqiy hujjatlari bilan;
- O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining normativ hujjatlari bilan.

Asosiy umumiy qonunchilik hujjatlari:

- O'zbekiston Respublikasi fuqarolik kodeksi;
- O'zbekiston Respublikasining soliq kodeksi.

O'zbekiston respublikasining "Sug'urta faoliyati to'g'risida"gi Qonuni 2021-yil 23-noyabrdagi O'RQ-730-son.

Maxsus qonunchilik quyidagi qonun hujjatlarini birlashtiradi:

- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori, 2007-yil 10-apreldagi PQ-618-son "Sug'urta xizmatlari bozorini yanada isloh qilish va rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi;

- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori, 2019-yil 2-avgustdagi PQ-4412-son "O'zbekiston Respublikasining sug'urta bozorini isloh qilish va uning jadal rivojlanishini ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi;

- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori, 2020-yil 12-noyabrdagi PQ-4890-son "Sog'liqni saqlash tizimini tashkil etishning yangi modeli va davlat tibbiy sug'urtasi mexanizmlarini Sirdaryo viloyatida joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi;

- O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Qarori, 2022-yil 24-martdagi 129-son "Moliya vazirligi huzurida Davlat Moliyaviy nazorati inspeksiyasi faoliyatini tashkil etish hamda byudjet tashkilotlarida moliyaviy nazoratni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi;

- O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Qarori, 2008-yil 24-iyundagi 141-son "Transport vositalari egalarining fuqarolik javobgarligini majburiy sug'urta qilish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi qonunini amalga oshirish chora-tadbirlari haqida;

- O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 2009-yil 16-apreldagi O'RQ-210-son "Ish beruvchining fuqarolik javobgarligini majburiy sug'urta qilish to'g'risida"gi;

- O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 2015-yil 26-maydagi O'RQ-386-son "Tashuvchining fuqarolik javobgarligini majburiy sug'urta qilish to'g'risida"gi;

- O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Qarori, 1999-yil 20-dekabrdagi 532-son "Ob'ektlarni davlat mablag'lari va hukumat kafolati ostidagi kreditlar hisobiga barpo etishda qurilish tavakkalchiliklarini majburiy sug'urta qilish to'g'risida"gi;

- "Xavfli ishlab chiqarish ob'ektida avariya yuz bergan taqdirda boshqa shaxslarning hayoti, sog'lig'i, mol-mulki hamda atrof-muhitga zarar yetkazganlik uchun fuqarolik javobgarligini majburiy sug'urta qilish va boshqalar.

Sug'urtani o'rganishda asosiy va maxsus qonunchilik qoidalari bilan tanishish lozim. Qonun va qoidalarining faqat joriy tahrirlarini o'rganish kerak.

8.1.1-jadval

Sug'urta huquqidagi asosiy huquqiy tamoyillar va tartibga soluvchi elementlar

Huquqiy tamoyil	Tavsif	Tartibga solish ahamiyati
To'lov printsiipi	Sug'urtalovchi faqat haqiqiy yo'qotishlarni qoplaydi	"Oddiy da'volarning oldini oladi, adolatli tovon to'lashni ta'minlaydi"
Eng yaxshi imon	Sug'urtalovchi ham, sug'urtalangan ham barcha tegishli faktlarni oshkor qilishi shart	Shaffoflikni rag'batlantiradi va firibgarlikni kamaytiradi
Sug'urtalangan foiz	Sug'urtalangan shaxs sug'urta ob'ektiga moliyaviy manfaatdor bo'lishi kerak	Siyosatlarning haqiqiy moliyaviy manfaatlar bilan chiqarilishini ta'minlaydi
Subrogatsiya	Sug'urtalovchi zarar uchun javobgar bo'lgan uchinchi shaxsga murojaat qilishi mumkin	Sug'urtalovchilarga javobgar uchinchi shaxslardan mablag'larni undirish imkonini beradi
Hissa	Agar qoplama bir-biriga mos kelsa, bir nechta sug'urtachilar xarajatlarni bo'lishadi	Haddan tashqari sug'urta va to'lovlarning takrorlanishining oldini oladi
Yaqin sabab	Sug'urtalovchi faqat sug'urta hodisasi natijasida etkazilgan zarar uchun javobgar bo'ladi	Sug'urtalovchi faqat sug'urta hodisasi natijasida etkazilgan zarar uchun javobgar bo'ladi

8.2. Sug'urta shartnomasi va sug'urta shartnomasining muhim shartlari

Sug'urta shartnomasi yozma shaklda tuzilishi kerak. Quyidagi istisnoga ruxsat etiladi – majburiy davlat sug'urta shartnomasi.

Sug'urta shartnomasi sug'urtalovchi tomonidan imzolangan sug'urta polisi (guvohnoma, sertifikat) tuzish yo'li bilan tuzilishi mumkin.

Bir xil mulkning turli partiyalarini (tovarlar, yuklar va boshqalarni) tizimli sug'urta qilish muayyan muddatga o'xshash shartlarda sug'urtalanuvchining sug'urtalovchi bilan kelishuviga muvofiq bir sug'urta shartnomasi – asosiy polis asosida amalga oshiriladi.

Sug'urta shartnomasining muhim shartlarini ko'rib chiqaylik.

Mulk sug'urtasi shartnomasini tuzishda sug'urtalanuvchi va sug'urtalovchi o'rtasida quyidagi kelishuvlarga erishish kerak:

1) sug'urta ob'ekti bo'lgan muayyan mol-mulk yoki boshqa mulkiy manfaat to'g'risida;

2) sodir bo'lgan taqdirda sug'urta amalga oshiradigan hodisa (sug'urta holati)ning xarakteri to'g'risida;

3) sug'urta summasi miqdori to'g'risida;

4) shartnoma muddati to'g'risida.

Shaxsiy sug'urta shartnomasini tuzishda sug'urtalanuvchi va sug'urtalovchi o'rtasida quyidagi kelishuvlarga erishish kerak:

1) sug'urtalangan shaxs to'g'risida;

2) sug'urta (sug'urta holati) sodir bo'lgan taqdirda sug'urtalangan shaxsning hayotida amalga oshiriladigan tadbirning xarakteri to'g'risida;

1) sug'urta summasi miqdori to'g'risida;

2) shartnoma muddati to'g'risida.

Muayyan sug'urta turi bo'yicha sug'urta qoidalarida sug'urta shartnomasi shartlarini aniqlash muhim ahamiyatga ega:

1. Sug'urta shartnomasi tuziladigan shartlar sug'urtalovchi yoki sug'urtalovchilar uyushmasi tomonidan qabul qilingan yoki tasdiqlangan tegishli turdagi standart sug'urta qoidalarida belgilanishi mumkin.

2. Shartnoma tuzilayotganda sug'urtalanuvchiga sug'urta qoidalari topshiriladi. Bu shartnomada qayd etish bilan tasdiqlangan bo'lishi kerak.

Sug'urta shartnomasini tuzishda sug'urta qildiruvchi sug'urtalovchini sug'urta hodisasi ehtimoli va uning yuzaga kelishi

mumkin bo'lgan zararlar miqdorini (sug'urta riski) aniqlash uchun zarur bo'lgan malum holatlar haqida xabardor qilishi shart.

Agar sug'urta shartnomasi tuzilgandan so'ng, sug'urtalanuvchi sug'urtalovchiga holatlar haqida bila turib yolg'on ma'lumot berganligi aniqlansa, sug'urtalovchi shartnomani haqiqiy emas deb e'lon qilinishini talab qilishga haqli.

Sug'urta xizmatlari iste'molchilariga sug'urta qoidolari va sug'urta shartnomasi loyihasini diqqat bilan o'rganish tavsiya etiladi. Bundan keyin sug'urta hujjatlarini imzolash mumkin bo'ladi.

Sug'urta shartnomasini boshlash uchun muayyan shartlar mavjud

8.2.1-jadval

Sug'urta shartnomasining amal qilishi boshlanishi	
Sug'urta shartnomasi sug'urta mukofoti yoki uning birinchi badalini to'lash vaqtida kuchga kiradi	Sug'urta shartnomasida nazarda tutilgan sug'urta shartnomasi kuchga kirgandan keyin sodir bo'lgan sug'urta hodisalari uchun qo'llaniladi

Sug'urta shartnomasini boshlash shartlari.

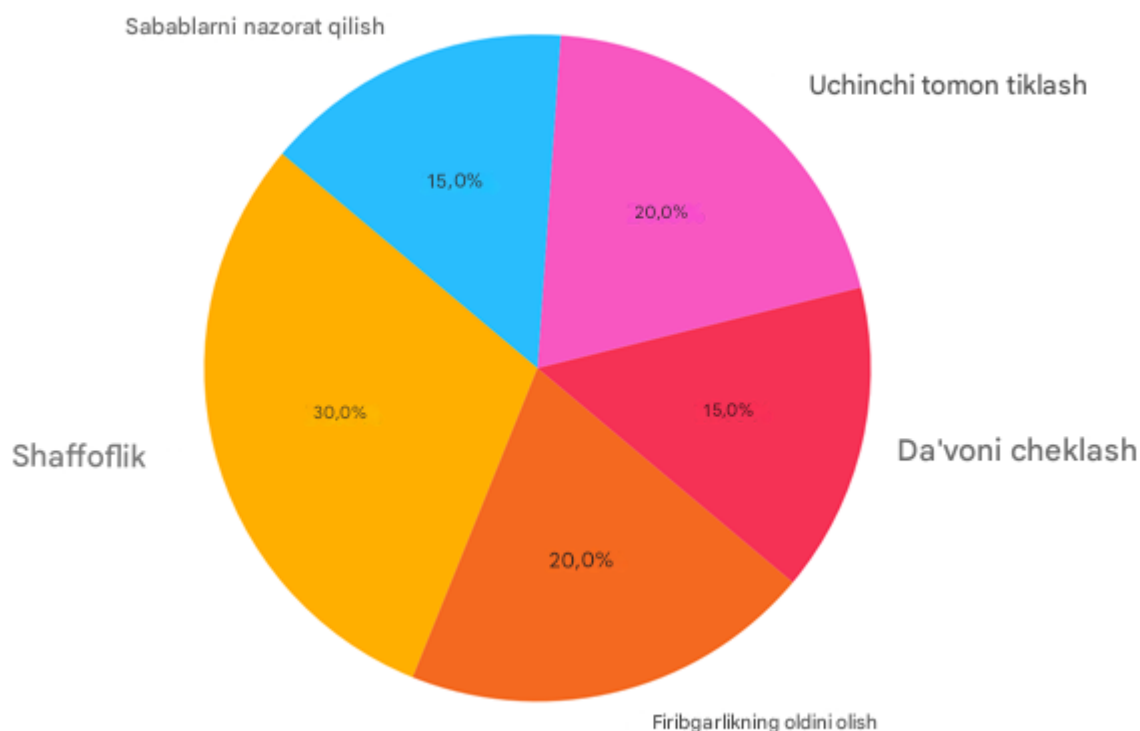
Sug'urta amaliyotida sug'urta shartnomasini muddatidan oldin bekor qilishga yo'l qo'yiladi. Sug'urta shartnomasi kuchga kirganidan keyin sug'urta hodisasi ehtimoli yo'qolsa va sug'urta hodisasidan boshqa holatlar tufayli sug'urta xavfining mavjudligi to'xtatilsa, tuzilgan sanadan oldin bekor qilinadi:

- boshqa sabablarga ko'ra sug'urtalangan mol-mulkni yo'qotish;
- tadbirkorlik riskini yoki ushbu faoliyat bilan bog'liq fuqarolik javobgarligi riskini sug'urtalagan shaxs tomonidan tadbirkorlik faoliyatini tugatish.

Sug'urta qildiruvchi (benefitsiar) sug'urta shartnomasini istalgan vaqtda bekor qilishga haqli. Sug'urta qildiruvchi (benefitsiar) sug'urta

shartnomasidan erta voz kechgan taqdirda sug'urtalovchiga to'lanadigan sug'urta mukofoti undirilmaydi, agar shartnomada boshqasi nazarda tutilmagan bo'lsa.

Sug'urta huquqining tartibga soluvchi yo'nalishlari

8.2.1-rasm

8.3. Sug'urta faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish: O'zbekiston va xalqaro tajriba

O'zbekiston Respublikasida sug'urta ishi sub'ektlari faoliyatini nazorat qilish (sug'urta nazorati) ularni sug'urta qonun hujjatlariga rioya qilish, sug'urta qonunchiligi munosabatlari ishtirokchilari tomonidan buzilishni oldini olish va to'xtatish, sug'urtalanuvchilar, boshqa manfaatdor shaxslar va davlat huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilishni ta'minlash, sug'urta ishini samarali rivojlantirish maqsadida amalga oshiriladi.

8.3.1-jadval

Sug'urta nazorati tamoyillari quyidagicha taqdim etaladi.

Sug'urta faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish			
Sug'urta nazorati-tamoyillar			
Qonuniylik	Oshkoralik	Tashkiliy birlik	

Sug'urta nazorati tamoyillari majmui.

Sug'urta bozorini tartibga solish O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Sug'urta bozorini rivojlantirish agentligi tomonidan amalga oshiriladi.

Agentlikning asosiy vazifalari:

Shaffoflikni ta'minlash:

- sug'urta bozorining ishlashi va uning professional ishtirokchilari faoliyati ochiqqligi va shaffofligini, sohadagi statistik va moliyaviy ko'rsatkichlarni muntazam e'lon qilish yo'li bilan ta'minlash;

Normativ talablarni belgilash:

- sug'urtalovchilarning to'lov qobiliyati, sug'urta zaxiralarini shakllantirish va ulardan foydalanish bo'yicha majburiy normativ talablar hamda tavsiyalar ishlab chiqish;

Sug'urta turlarini kengaytirish:

- sug'urta xizmatlarining talab yuqori bo'lgan an'anaviy turlarini rivojlantirishga va yangi turlarini joriy qilishga ko'maklashish, qishloq xo'jaligi faoliyati sohasida sug'urta himoyasini kuchaytirish;

Sug'urta madaniyatini oshirish:

- sug'urta xizmatlari iste'molchilari va sug'urta munosabatlarining ishtirokchilari huquqlari himoyasini ta'minlash, aholining sug'urta bozoriga ishonchini oshirishga ko'maklashish;

Qonuniy faoliyat nazorati:

- sug'urta bozorining professional ishtirokchilari tomonidan sohadagi qonun hujjatlariga shuningdek, ularning moliyaviy

barqarorligini ta'minlash bo'yicha belgilangan talablarga rioya etilishini nazorat qilish;

Litsenziyalash va sertifikatlash:

- sug'urtalovchilar (qayta sug'urtalovchilar) va sug'urta brokerlarining sug'urta faoliyatini litsenziyalash, aktuariylar faoliyatini sertifikatlash;

Kadrlar tayyorlashga ko'mak:

- sug'urta bozori mutaxassislarini tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirishni xalqaro darajadagi ekspertlar va mutaxassislarni jalb qilgan holda tashkil etishga yordam berish;

Sug'urtalovchilar hisobini yuritish:

- sug'urta bozorining holati va uning professional ishtirokchilari faoliyatining hisobotini yuritish, masofaviy nazorat qilish va tezkor onlayn-monitoringini olib borish;

Xalqaro aloqalar o'rnatish:

- xorijiy davlatlarning o'xshash tuzilmalari, xalqaro moliya institutlari va boshqa tashkilotlar bilan sug'urta faoliyati sohasida hamkorlikni tashkil etish.

Sug'urta tadbirkorlik sub'ektlari faoliyatini litsenziyalash davlat tomonidan tartibga solishning dastlabki muolajasidir. Sug'urta brokeri sifatida sug'urta qayta sug'urtalash, o'zaro sug'urtalash, vositachilik faoliyatini amalga oshirish uchun litsenziya sug'urta ishi sub'ektiga sug'urta nazorati organi tomonidan beriladigan maxsus ruxsatnoma hisoblanadi.

Aktuariy malaka sertifikatini berish tartibi quyidagicha bo'ladi:

Aktuariy sertifikatini olish uchun da'vogar quyidagi talablarga javob berishi kerak:

- iqtisodiyot yoki amaliy matematika sohalarida olingan oliy ma'lumotga yoki iqtisodiyot sohalarida bo'yicha ilmiy darajaga ega bo'lish;

- so'nggi o'n yil ichida kamida 5 yil sug'urta, amaliy matematika, statistika sohalarida ish yoki pedagogik stajga ega bo'lish.

Malaka sertifikatini olish uchun taqdim etiladigan hujjatlar:

- tasdiqlangan shaklga muvofiq anketa;
- davogar pasport nuxsasi;
- oliy ma'lumot yoki ilmiy daraja (iqtisod sohalar) olganligini tasdiqlovchi hujjat;
- mehnat daftarchasining nusxasi (yoki «Elektron mehnat daftarchasi» tizimidan ko'chirma);
- 3 x 4 hajmdagi ikki dona fotosurat;
- imtihon topshirish uchun tegishli yig'im to'langanligini tasdiqlovchi bank to'lov hujjati.

Sug'urta tashkiloti, qayta sug'urtalash tashkiloti, o'zaro sug'urtalash jamiyati, sug'urta brokeriga litsenziya taqdim etish standartlarini ko'rib chiqamiz

Amaldagi qonunchilikka ko'ra sug'urtalovchilar va sug'urta brokerlarining faoliyatini litsenziyalash tartibi mavjud.

Sug'urtalovchilar va sug'urta brokerlarining sug'urta faoliyatini amalga oshirishning litsenziya talablari va shartlari quyidagilar:

- O'zbekiston Respublikasining sug'urta faoliyati to'g'risidagi qonun hujjatlariga rioya qilish;
- sug'urta faoliyatini amalga oshirishda olingan axborotlarning maxfiyligini ta'minlash;
- litsenziyalovchi organ talabiga ko'ra sug'urta faoliyatiga doir axborotlarni taqdim etish;
- litsenziya talabgorining rahbari va bosh buxgalteri vakolatli davlat organi tomonidan belgilangan malaka talablariga muvofiq bo'lishlari kerak;
- litsenziya talabgorining rahbari boshqa sug'urta tashkilotida rahbar lavozimda ishlashga haqli emas.

Litsenziya olish uchun ariza beruvchi sug'urta nazorati organiga quyidagilarni taqdim etadi:

- 1) litsenziya olish uchun ariza;
- 2) ta'sis hujjatlari;

3) yuridik shaxsni davlat ro'yxatidan o'tkazilganligi to'g'risidagi hujjat;

4) ta'sischilar majlisining bayonnomasi;

5) aksiyadorlar (ishtirokchilar) tarkibi to'g'risidagi ma'lumotlar;

6) hujjatlar – ustav kapitalini to'liq to'lash;

7) sug'urta ishi sub'ekti ta'sischilari bo'lgan yuridik shaxslarni davlat ro'yxatidan o'tkazish to'g'risidagi hujjatlar, ularning buxgalteriya (moliyaviy) hisobotlarining ishonchliligi to'g'risidagi auditorlik hisoboti;

8) ijro etuvchi organ, rahbarlar, bosh buxgalter haqidagi ma'lumotlar, ushbu shaxslarning malaka talablariga muvofiqligini tasdiqlovchi hujjatlarning ilovasi;

9) aktuariy haqida ma'lumotlar;

10) ta'sischilar – jismoniy shaxslar tomonidan ustav kapitaliga kiritilgan mablag'larning kelib chiqish manbalarini tasdiqlovchi hujjatlar;

11) ichki auditor haqida ma'lumot;

12) ichki audit to'g'risidagi Nizom;

13) boshqa hujjatlar.

8.3.2-jadval

Sug'urtada litsenziyalash standartlari ro'yxati

	Amalga oshirish uchun litsenziya
Sug'urta tashkiloti	Ixtiyoriy hayot sug'urtasi; ixtiyoriy shaxsiy sug'urta (ixtiyoriy hayot sug'urtasidan tashqari); ixtiyoriy mulk sug'urtasi; majburiy sug'urtaning muayyan turi bo'yicha qonun tomonidan amalga oshiriladigan sug'urta turi; qayta sug'urta tashkilotining sug'urta to'lovi bo'yicha qayta sug'urta shartnomasi bo'yicha majburiyatlar qabul qilingan taqdirda qayta sug'urta.
Qayta sug'urtalash tashkiloti	Qayta sug'urtalash
O'zaro sug'urtalash jamiyati	Ixtiyoriy va majburiy sug'urta shaklidagi o'zaro sug'urtalash
Sug'urta brokeri	Vositachilik faoliyati

Sug'urta faoliyatini amalga oshirish uchun litsenziya bir qator muhim nuqtalarni o'z ichiga olishi kerak:

- 1) litsenziya bergan sug'urta nazorati organining nomi;
- 2) sug'urta tadbirkorlik sub'ektlarining nomi (firma nomlanishi) – yuridik shaxs;
- 3) yakka tartibdagi tadbirkor to'liq ismi;
- 4) sug'urta ishi sub'ektlarining joylashgan joyi va pochta manzili – yuridik shaxs yoki yakka mulkdor;
- 5) yuridik shaxsning yoki yakka mulkdorning asosiy davlat ro'yxatidan o'tkazish raqami;
- 6) STIR;
- 7) sug'urta ishi faoliyati (sug'urta, qayta sug'urtalash, o'zaro sug'urtalash, vositachilik faoliyati);
- 8) sug'urta tashkiloti tomonidan amalga oshiriladigan faoliyat turi (ixtiyoriy hayot sug'urtasi, ixtiyoriy shaxsiy sug'urta, ixtiyoriy hayot sug'urtasi bundan mustasno, ixtiyoriy mulk sug'urtasi yoki majburiy sug'urtaning muayyan turi bo'yicha qonunga muvofiq sug'urta turining nomi);
- 9) o'zaro sug'urta jamiyati tomonidan amalga oshiriladigan sug'urta shakllari va turlari;
- 10) sug'urta nazorati organining litsenziya berish to'g'risidagi qarorining raqami va sanasi;
- 11) sug'urta ishi sub'ektlarining yagona davlat reestridagi ro'yxatga olish raqami;
- 12) litsenziya raqami va berilgan sana.

Sug'urta ishi sub'ektlarini litsenziyalash tartibini ko'rib chiqamiz. Litsenziyaning amal qilish muddati cheklanmagan holda beriladi va olingan kundan boshlab amal qiladi. Litsenziya sug'urta tadbirkorlik sub'ekti faoliyati tugatilgan taqdirda bekor qilinadi.

Sug'urta tashkiloti faoliyati davomida litsenziyani cheklash yoki to'xtatib turish tartiblari amalga oshirilishi mumkin. Bu qanday holatlarda sodir bo'ladi?

Agar qonunchilik buzilishi aniqlansa, sug'urta ishi sub'ektiga sug'urta nazorati organi tomonidan ko'rsatma beriladi. Ko'rsatma berishga olib keladigan vaziyatlarni sanab o'tamiz:

1) sug'urta ishi sub'ekti tomonidan sug'urta qonunchiligi talablarini buzish;

2) sug'urtalovchi tomonidan sug'urta zaxiralarini shakllantirish va joylashtirishga doir qonun hujjatlariga rioya etilmasligi;

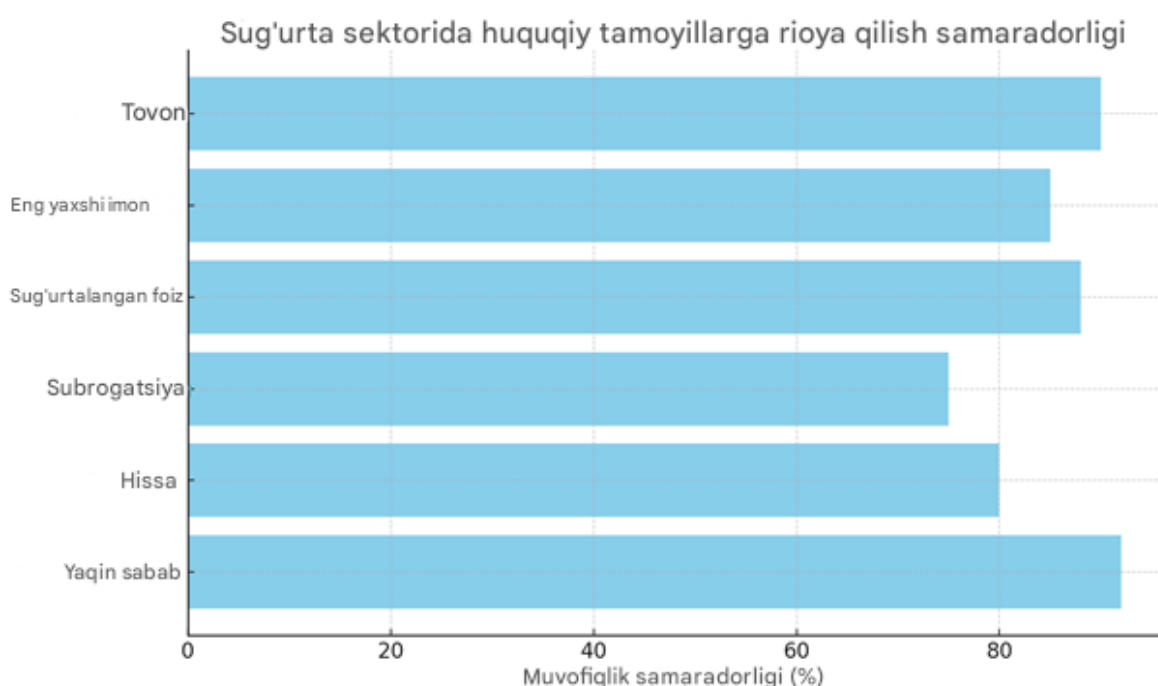
3) sug'urtalovchi tomonidan aktivlar va qabul qilingan majburiyatlar normativ nisbatini ta'minlash uchun belgilangan talablarga, moliyaviy barqarorlik va to'lov qobiliyatini ta'minlash uchun boshqa talablarga rioya etmaslik;

4) sug'urta nazorati organiga hisobot berish talablarini buzish;

5) sug'urta nazorati tartibida talab qilingan hujjatlarni belgilangan muddatda taqdim etmaslik;

6) to'liqsiz va (yoki) ishonchsiz axborotni taqdim etish faktini aniqlash;

7) hujjatlarga kiritilgan o'zgartirish va qo'shimchalar to'g'risidagi ma'lumotlarni sug'urta nazorati organiga taqdim etmaslik.

8.3.1-rasm

Agar sug'urta tashkilotiga ko'rsatma berilsa, u nima qilishi kerak? Sug'urta ishi sub'ekti Nizomda belgilangan muddatda sug'urta nazorati

organiga aniqlangan qoidabuzarliklarni bartaraf etilganligini tasdiqlovchi hujjatlarni taqdim etadi. Bu ko'rsatma bajarilgan deb tan olish uchun asosdir.

Ko'rsatma bajarilmagan taqdirda litsenziya cheklangan yoki to'xtatib qo'yilgan bo'ladi.

Litsenziyani cheklash – sug'urtaning ayrim turlari bo'yicha sug'urta shartnomalarini, qayta sug'urtalash shartnomalarini tuzishni taqiqlash, tegishli shartnomalarda sug'urtalovchining majburiyatlarini oshiruvchi o'zgartirishlar kiritish.

Litsenziyani to'xtatib turish – sug'urta shartnomalari, qayta sug'urtalash shartnomalari, sug'urta brokeri xizmatlarini ko'rsatish bo'yicha shartnomalar tuzishni taqiqlash, tegishli shartnomalarda sug'urta ishi sub'ekti majburiyatlarini oshiruvchi o'zgartirishlar kiritishdir.

Litsenziyani cheklash yoki to'xtatib turish to'g'risida sug'urta nazorati organining qarori e'lon qilinadi. Potensial sug'urtalanuvchilarga shartnoma tuzilgan sug'urta ishi sub'ektidan litsenziya mavjudligini tekshirish tavsiya etiladi. Sug'urta shartnomasining amal qilishi davomida sug'urtalovchiga nisbatan litsenziyani cheklash yoki to'xtatib turish tartibi joriy etilmaganligini nazorat qilish zarur. Ushbu ma'lumotni O'zbekiston banklarining saytida ko'rish mumkin.

To'xtatib turish bilan bir vaqtda sug'urta nazorati organi nochorlik (bankrotlik) to'g'risidagi qonun hujjatlari qoidalari asosida sug'urta kompaniyasi vaqtinchalik boshqaruvini tayinlaydi.

Litsenziyani cheklash yoki to'xtatib turish tartibidan keyin uni yangilash sug'urta ishi sub'ektining litsenziya to'liq berilgan faoliyatni amalga oshirish huquqlarini tiklashni anglatadi.

Sug'urta ishi sub'ektiga litsenziyani bekor qilish kabi tartib qo'llanilishi mumkin. Bunday qaror qabul qilish uchun asos nima? Asos: sudning sug'urta nazorati organining litsenziyani bekor qilish to'g'risidagi qarori.

Litsenziyani bekor qilish to'g'risidagi qaror sug'urta nazorati organi tomonidan qabul qilinadi:

- 1) sug'urta nazoratini amalga oshirishda:

- sug'urta ishi sub'ekti tomonidan sug'urta qonunchiligi buzilishining bartaraf etilmasligi (litsenziyani cheklash yoki to'xtatib turish asoslari);

- yil davomida hisobot muddatlarining takroran buzilishi;

- sug'urta ishi sub'ekti litsenziya olingan kundan boshlab 12 oy mobaynida ko'zda tutilgan faoliyatni amalga oshirishni boshlamagan;

- sug'urta tashkiloti 3 oy mobaynida sug'urtalovchilarning professional assotsiatsiyasiga a'zolicini tiklamagan;

- sug'urtalovchi ustav kapitalining eng kam miqdori oshgan taqdirda ustav kapitalini oshirish to'g'risidagi talab bajarilmagan.

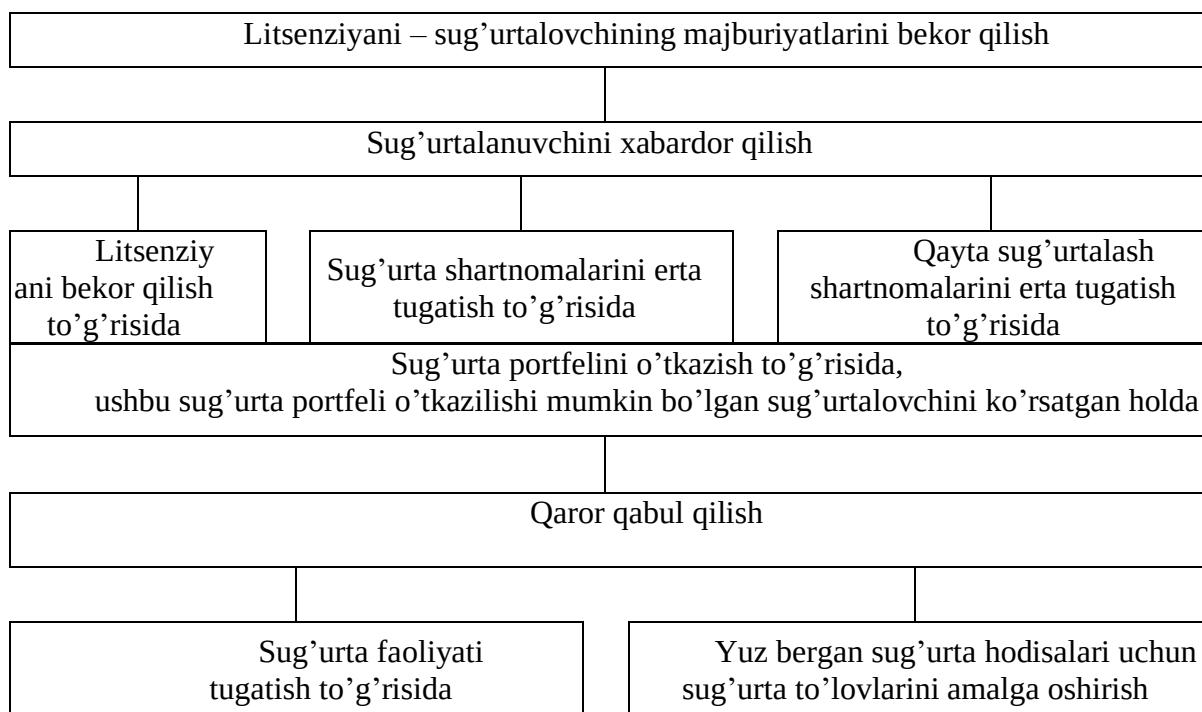
2) sug'urta ishi sub'ekting tashabbusi bilan – uning yozma arizasi asosida.

Sug'urta nazorati organining litsenziyani bekor qilish to'g'risidagi qarori ham e'lon qilinishi shart.

Litsenziya bekor qilingandan so'ng sug'urta tadbirkorlik ishi sug'urta, qayta sug'urtalash, sug'urta brokeri xizmatlarini tuzish, tegishli shartnomalardagi majburiyatlarning oshishiga sabab bo'ladigan o'zgartirishlar kiritish huquqiga ega emas.

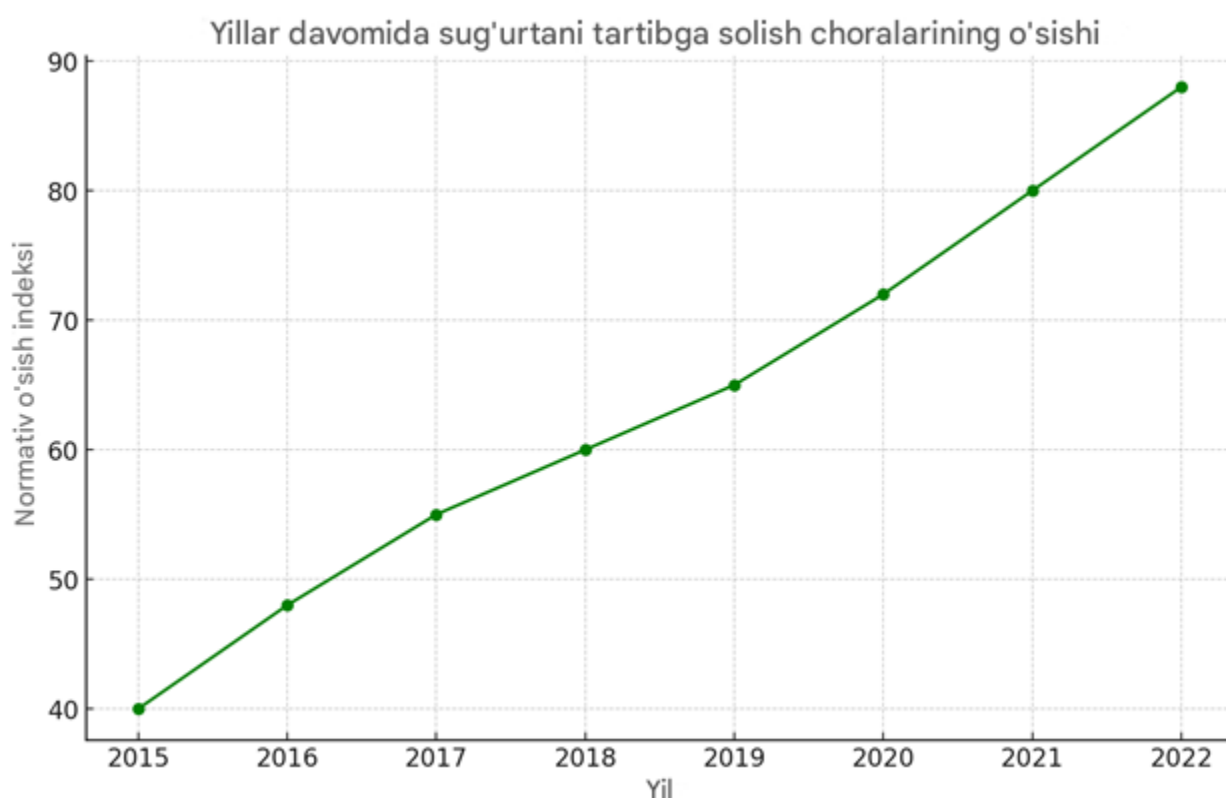
Litsenziya bekor bo'lgan taqdirda sug'urta tashkilotida paydo bo'lgan majburiyatlarni taqdim qilamiz.

8.3.3-jadval

Litsenziyani bekor qilishda sug'urtalovchining harakatlari va majburiyatlari ro'yxati.

Misol tariqasida Xitoy Xalq Respublikasida sug'urta faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish milliy tajribasining umumlashmasini keltiramiz. Sug'urta faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish sug'urtani boshqarish va nazorat qilish departamenti tomonidan amalga oshiriladi. Ushbu mamlakatdagi faoliyatida ushbu organ davlat manfaatlarini himoya qilish va adolatsiz raqobatning oldini olish tamoyillariga amal qiladi.

8.3.2-rasm

Sug'urta kompaniyasini ochishda bu erda sug'urta menejmenti va nazorati bo'limining roziligini olish kerak. Bunda quyidagi talablar bajarilishi lozim:

1. Kompaniya o'z ustaviga ega bo'lishi kerak.
2. Ro'yxatdan o'tgan minimal kapitalga ega bo'lish.
3. Zarur kasbiy malaka va tajribaga ega bo'lgan yuqori malakali xodimlarga ega bo'lish.
4. Aniq tashkiliy va boshqaruv tuzilmasiga ega bo'lish.

5. Ofislari va talablarga javob beradigan uskunalarga ega bo'lish.

Sug'urta kompaniyalarini tashkil etish bo'yicha arizalarni baholash va tasdiqlashda sug'urta menejmenti va nazorati bo'limi sug'urta biznesini rivojlantirish va adolatli raqobat zarurligini hisobga oladi.

Agar sug'urta kompaniyasini tashkil etish tasdiqlangan bo'lsa, sug'urta menejmenti va nazorati bo'limi sug'urta faoliyatini olib borish uchun ruxsatnoma beradi. Sug'urta kompaniyasi sanoat va savdo bo'limida ro'yxatdan o'tadi hamda tijorat faoliyatini olib borish uchun litsenziya oladi.

Sug'urta kompaniyalari qonun doirasida amalga oshiriladigan taftish va nazorat ob'ektlaridir. Sug'urta menejmenti va nazorati bo'limi sug'urta kompaniyalarining operatsiyalari, moliyaviy holati va faoliyatini tekshiradi. Tegishli hisobotlar va materiallar bilan ta'minlashni talab qiladi.

Sug'urtani boshqarish va nazorat qilish bo'limi sug'urta kompaniyasi faoliyatini qonun hujjatlariga muvofiq keltirishni qaror qilgan bo'lsa va sug'urta kompaniyasi bu talabni unga belgilangan muddatda bajarmagan bo'lsa, reviziya o'tkaziladi.

Sug'urta kompaniyasi qonun hujjatlari qoidalarini buzgan, davlat manfaatlarini xavf ostida qoldirgan va bir vaqtning o'zida uning harakatlari to'lov qobiliyatiga jiddiy tahdid soladigan bo'lsa, sug'urtani boshqarish va nazorat qilish bo'limi sug'urta kompaniyasining tashqi boshqaruvini tayinlash mumkin. Tashqi boshqaruvni tayinlashdan maqsad sug'urtalangan tomonning manfaatlarini himoya qilish va sug'urta kompaniyasining normal ishlashini tiklash uchun zarur choralarni ko'rishdir.

Nazorat savollari:

1. Sug'urta qonunchiligi nimani o'z ichiga oladi?
2. Sug'urta shartnomasining asosiy elementlari nimalardan iborat?
3. Majburiy sug'urtaning huquqiy asoslari qanday?
4. Sug'urta shartnomasida taraflarning huquq va majburiyatlari qanday?
5. Sug'urta faoliyatini nazorat qiluvchi organlar kimlar?

6. Sugʻurta huquqi nimani tushuntiradi?
7. Sugʻurta polisi nima va uning asosiy funksiyalari nimada?
8. Sugʻurta kompaniyalari faoliyatini tartibga solishda qanday qonunlar qoʻllaniladi?
9. Sugʻurta talablarini buzganlik uchun qanday huquqiy jazolar bor?
10. Ijtimoiy sugʻurtaning ahamiyati nimada?
11. Sugʻurta qonunchiligi qanday usullar orqali tartibga solinadi?
12. Sugʻurtada xavfni tartibga solish nimani anglatadi?
13. Sugʻurtada huquqiy himoyaning maqsadi nimada?
14. Sugʻurtada javobgarlikni belgilashning ahamiyati qanday?
15. Sugʻurta kompaniyalarining huquqiy vakolatlari nimalardan iborat?

Topshiriqlar:

1. Sugʻurta qonunchiligining asosiy maqsadlari haqida esse yozing.
2. Sugʻurta shartnomasining huquqiy ahamiyatini tahlil qiling.
3. Majburiy sugʻurta turlari va ularning huquqiy asoslarini yoriting.
4. Sugʻurta polisi va uning funksiyalarini tahlil qiling.
6. Sugʻurta kompaniyalari va ularning huquqiy himoyasi haqida maʼlumot toʻplang.
7. Sugʻurta qonunchiligidagi talablar va ularning ijrosi boʻyicha izlanish olib boring.
8. Sugʻurta huquqining asosiy tushunchalarini yoriting.
9. Sugʻurta shartnomasidagi huquq va majburiyatlarni tahlil qiling.
10. Sugʻurtada xavfni tartibga solish usullari haqida maʼlumot toʻplang.
11. Sugʻurta qonunchiligida javobgarlik masalalarini yoriting.
12. Sugʻurta tashkilotlarini tartibga solish mexanizmlarini tushuntiring.
13. Sugʻurta polisiga oid qonunlarni tadqiq qiling.
14. Ijtimoiy sugʻurta va uning huquqiy asoslarini yoriting.

Qiziqarli ma'lumotlar:

- Sug'urta qonunchiligi tarixi: Sug'urta qonunchiligi XVII asrda Angliyada paydo bo'lgan bo'lib, dengiz savdosi bilan bog'liq tavakkalchiliklarni himoya qilish maqsadida ishlab chiqilgan. Bu qonunchilik vaqt o'tishi bilan turli sohalarda kengaygan.

- Majburiy sug'urta: Hozirgi vaqtda yo'l harakati xavfsizligi, tibbiy sug'urta, mehnat himoyasi kabi sohalarda majburiy sug'urta turlari joriy etilgan. Bularning barchasi jamiyat xavfsizligini oshirishga qaratilgan.

- Sug'urta bozorini nazorat qilish organlari: Turli mamlakatlarda davlat tomonidan sug'urta bozorini nazorat qilish va tartibga solish uchun maxsus organlar tashkil etilgan. Masalan, AQShda «Sug'urta departamenti» va Evropada «Evropa Sug'urta va Pensiya Nazorati» kabi tashkilotlar faoliyat yuritadi.

- Huquqiy himoya: Sug'urta shartnomasi orqali har ikki tomon huquqiy himoyaga ega bo'ladi. Bu sug'urtalovchi va sug'urtalanuvchi o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlaydi hamda har ikki tomon manfaatlarini himoya qiladi.

- Ijtimoiy sug'urta: Ko'plab mamlakatlarda ijtimoiy sug'urta jamiyat xavfsizligini ta'minlash va aholining turli ehtiyojlarini qondirish uchun amalga oshiriladi. Bu ijtimoiy sug'urta fuqarolarni turli xavf-xatarlardan himoya qilishga yordam beradi.

IX BOB. SUG'URTA KOMPANIYALARINING MOLIYAVIY BARQARORLIGI

- 9.1. Sug'urta kompaniyalarining moliyaviy resurslari.**
- 9.2. Sug'urtada aktivlar va passivlarni boshqarish.**
- 9.3. Sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash.**
- 9.4. Sug'urta kompaniyalari bankrotligi va uni oldini olish choralari.**

Tayanch iboralar: Moliyaviy barqarorlik, kapital talablari, xavfni boshqarish, qayta sug'urta, sug'urta zaxiralari, solventlik koeffitsienti, likvidlik, sarmoya portfeli, moliyaviy nazorat, ishonchlilik reytingi, mukofotlar boshqaruvi, xavf ehtimoli, moliyaviy inqiroz, tavakkalchilikni diversifikatsiya qilish, sug'urta talablari

9.1. Sug'urta kompaniyalarining moliyaviy resurslari

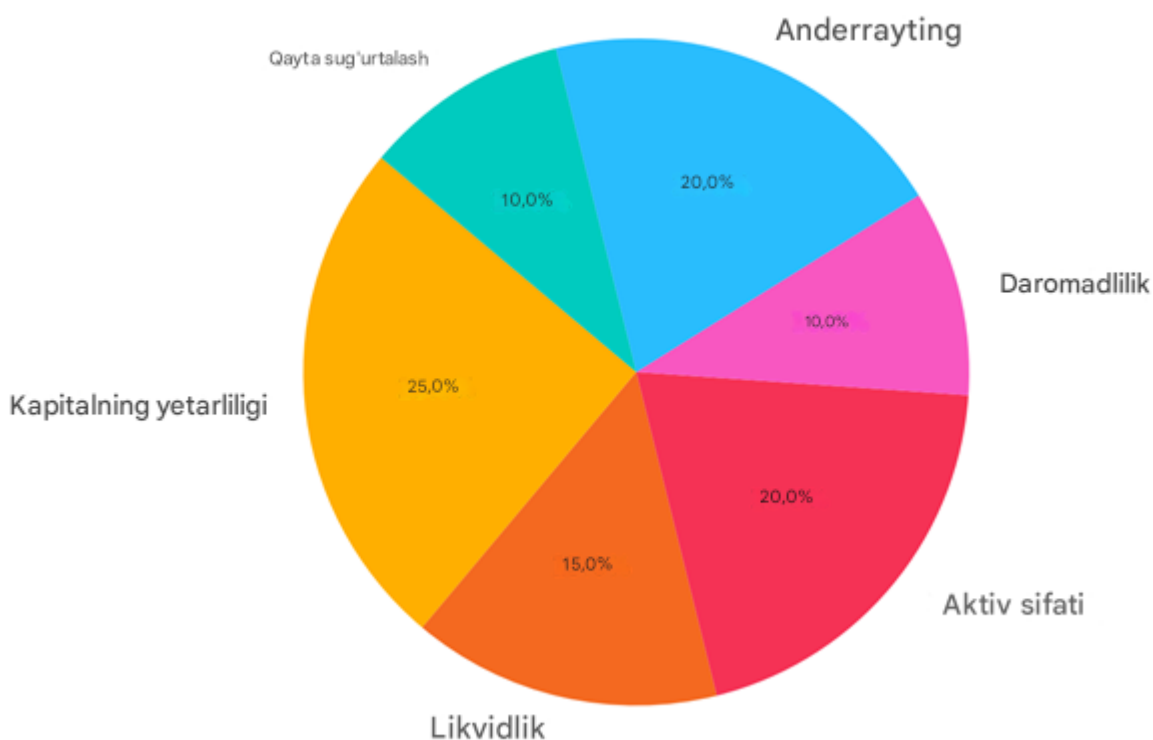
Sug'urta kompaniyalarining moliyaviy resurslari — bu sug'urta kompaniyasining faoliyatini ta'minlash, sug'urta mukofotlarini yig'ish va tovon to'lovlarini to'lash uchun zarur bo'lgan moliyaviy vositalar to'plamidir. Moliyaviy resurslar kompaniyaning barqarorligi va uning tavakkalchiliklarni boshqarish qobiliyatini belgilab beradi. Sug'urta kompaniyalarining moliyaviy resurslari to'g'ri boshqarilganida, ular tovon to'lovlari, qayta sug'urta, ehtiyot fondlar va investisiya faoliyati orqali moliyaviy majburiyatlarini samarali ado etadilar.

Sug'urta kompaniyalarining asosiy moliyaviy resurslari

Sug'urta mukofotlari (Premiums):

- Sug'urta kompaniyasining asosiy moliyaviy manbai mijozlar tomonidan to'lanadigan sug'urta mukofotlaridir. Mukofotlar sug'urtalanuvchilardan yig'iladi va bu mablag'lar sug'urta kompaniyasining faoliyatini moliyalashtirish, tovon to'lovlarini amalga oshirish hamda investisiyalarni ta'minlash uchun foydalaniladi. Misol: Avtosug'urta yoki hayot sug'urtasi bo'yicha mijozlar to'lagan yillik mukofotlar sug'urta kompaniyasining daromadi sifatida hisobga olinadi.

Sug'urta kompaniyalarining barqarorligi uchun moliyaviy yo'nalishlar

Ehtiyot fondlari (Reserves):

- Sug'urta kompaniyalari tovon to'lovlarini qoplash va katta miqdordagi xavflarga tayyor turish uchun majburiy ravishda ehtiyot fondlarni saqlaydi. Bu fondlar kompaniya tavakkalchiliklarini qoplashga yordam beradi va tovon to'lovlari vaqtini o'z vaqtida ta'minlash uchun foydalaniladi. Misol: Tabiiy ofatlar natijasida katta miqdorda zarar etkazilsa, kompaniya o'z ehtiyot fondini qo'llab tovon to'laydi.

Qayta sug'urta shartnomalari (Reinsurance):

-Qayta sug'urta sug'urta kompaniyalarining moliyaviy resurslarini himoya qilish va tavakkalchiliklarni boshqa kompaniyalar bilan taqsimlashning samarali usulidir. Sug'urta kompaniyalari o'zlari qabul qilgan katta miqdordagi tavakkalchiliklarni qayta sug'urta kompaniyalariga yuklashi mumkin, bu esa ularga moliyaviy xavflarni kamaytirish imkonini beradi. Misol: Tabiiy ofatlar yoki katta avariylar kabi katta xavflar uchun sug'urta kompaniyasi qayta sug'urta shartnomalarini tuzib, tovon to'lovlarining bir qismini boshqa kompaniyalar bilan taqsimlaydi.

Investisiya daromadlari (Investment Income):

- Sug'urta kompaniyalari yig'ilgan sug'urta mukofotlarini investisiya qilib, qo'shimcha moliyaviy daromadlar oladilar. Investisiya faoliyati kompaniyaning moliyaviy barqarorligini ta'minlash va tovon to'lovlarini qoplash uchun qo'shimcha mablag'lar yig'ish imkonini beradi. Misol: Sug'urta kompaniyasi davlat obligatsiyalari, aksiyalar yoki mol-mulkka sarmoya kiritib, bu sarmoyalardan daromad oladi va o'z moliyaviy quvvatini oshiradi.

Ustav kapitali (Share Capital):

- Sug'urta kompaniyalarining ustav kapitali bu ularning faoliyatini boshlash va davom ettirish uchun majburiy kapitaldir. Ustav kapitali kompaniyaning asoschilar yoki sarmoyadorlar tomonidan kiritilgan mablag'laridan iborat bo'lib, bu mablag'lar kompaniyaning moliyaviy quvvati va barqarorligini ta'minlaydi. Misol: Yangi sug'urta kompaniyasi tashkil etilishida ustav kapitali belgilangan qonunlarga muvofiq yig'iladi va bu kapital kompaniya faoliyatini boshlash uchun ishlatiladi.

Ssudalar va qarz olish (Loans and Borrowings):

- Ayrim holatlarda sug'urta kompaniyalari faoliyatlari uchun qo'shimcha moliyaviy manbalarga ehtiyoj sezadi va bu maqsadda moliyaviy institutlardan yoki banklardan ssudalar va qarz olishlari mumkin. Bu mablag'lar kompaniyaning katta miqdordagi tovon to'lovlari yoki xavflarni qoplash uchun ishlatilishi mumkin. Misol: Tabiiy ofatlar natijasida juda katta zarar etkazilganda, sug'urta kompaniyasi qo'shimcha mablag'ga ehtiyoj sezib, bankdan qarz olishi mumkin.

Sug'urta kompaniyalarining moliyaviy resurslari va ularning ahamiyati

Sug'urta kompaniyalarining moliyaviy resurslarining ahamiyati juda katta bo'lib, u kompaniyaning faoliyatining barqarorligi, tavakkalchiliklarni boshqarish quvvati va mijozlar oldidagi moliyaviy majburiyatlarini ado etish qobiliyatiga ta'sir qiladi. Sug'urta kompaniyalari tavakkalchiliklarni qabul qilish orqali tovon to'lash

majburiyatini oladi, va bu tavakkalchiliklarni to'g'ri boshqarish uchun etarli moliyaviy resurslarga ega bo'lishi lozim.

Sug'urta kompaniyalarining moliyaviy resurslarining ahamiyati

Tovon to'lovlarini ta'minlash:

- Sug'urta kompaniyalarining asosiy majburiyati sug'urta hodisasi ro'y bergan holatda mijozlarga tovon to'lashdan iborat. Tovon to'lovlarini o'z vaqtida va to'liq qoplash uchun kompaniya katta miqdordagi moliyaviy resurslarga ega bo'lishi kerak. Moliyaviy resurslar etmaganda kompaniya mijozlar oldidagi majburiyatlarini bajarolmaydi, bu esa uning ishonchliligiga putur etkazadi.

- Ahamiyat: Moliyaviy resurslar mijozlarning zararlarini qoplash va ularni qiyin iqtisodiy vaziyatlardan himoya qilish uchun asosiy kafolatdir.

Moliyaviy barqarorlik:

-Sug'urta kompaniyalarining moliyaviy resurslari ularning barqaror faoliyat yuritishlari va bozorda raqobatbardosh bo'lishlari uchun muhim. Barqaror moliyaviy holatga ega bo'lgan kompaniyalar tavakkalchiliklarni yaxshi boshqaradilar, juda katta tovon to'lovlarini to'laydilar va bozordagi o'zgarishlarga tez moslashadilar.

-Ahamiyat: Barqaror moliyaviy resurslar sug'urta kompaniyalariga xavfsiz ishlash imkonini berib, ularga ko'proq mijozlarni jalb qiladi.

Qayta sug'urta va xavflarni taqsimlash:

-Sug'urta kompaniyalari o'z tavakkalchiliklarini qayta sug'urta kompaniyalari bilan taqsimlaydilar. Qayta sug'urta kompaniyalari bilan kelishuvlar tuzish uchun ham etarli moliyaviy resurslar zarur. Bu xavflarni boshqarishda muhim rol o'ynaydi, chunki katta tavakkalchiliklar faqat bir kompaniya zimmasida qolmay, qayta sug'urta orqali taqsimlanadi.

- Ahamiyat: Moliyaviy resurslar kompaniyalarga xavflarni boshqa sug'urta kompaniyalari bilan taqsimlash va juda katta tavakkalchiliklarni qoplash imkonini beradi.

Investisiya imkoniyatlari:

- Sug'urta kompaniyalari yig'ilgan mablag'larni investisiya qilib, qo'shimcha daromad olish imkoniyatiga ega. Moliyaviy resurslar kompaniyalarning foydasini oshiradi va tovon to'lovlarini qoplash yoki kompaniya faoliyatini kengaytirish uchun qo'shimcha mablag' yig'ish imkoniyatini beradi. Bu, shuningdek, kompaniyaning moliyaviy barqarorligini oshiradi.

-Ahamiyat: Investisiya orqali olinadigan daromadlar sug'urta kompaniyalarining daromad manbasini diversifikasiya qiladi va mijozlar manfaatlarini himoya qilishga yordam beradi.

Mijozlar ishonchini oshirish:

- Sug'urta kompaniyalari etarli moliyaviy resurslarga ega bo'lganda, mijozlar ularning tovon to'lovlari bo'yicha o'z majburiyatlarini bajarishga ishonadilar. Mijozlar ishonchli sug'urta kompaniyalari bilan ishlashga intilganlari sababli, kompaniyalar moliyaviy barqarorlikni ta'minlash orqali o'z mijozlarini saqlab qoladi va yangi mijozlarni jalb qiladi.

- Ahamiyat: Moliyaviy jihatdan mustahkam kompaniyalar bozorda ishonchli ko'riladi va ular bilan ishlashga mijozlar tayyor bo'ladi.

Davlat nazorati talablariga rioya qilish:

-Sug'urta kompaniyalarining moliyaviy resurslari davlat qonunchiligi va nazorat organlari talablariga muvofiq bo'lishi kerak. Bu qonunlar kompaniyalarning ehtiyot fondlarini saqlash va barqarorlikni ta'minlash bo'yicha aniq talablarni belgilaydi. Sug'urta kompaniyalari moliyaviy resurslar orqali qonun talablariga mos faoliyat yuritadilar va nazorat organlari tomonidan belgilangan standartlarga rioya qiladilar.

-Ahamiyat: Moliyaviy resurslar kompaniyaning qonunchilik talablariga mos bo'lishini ta'minlaydi va davlat tomonidan nazorat qilingan sug'urta tizimining barqarorligini kafolatlaydi.

9.2. Sug'urtada aktivlar va passivlarni boshqarish

Sug'urtada aktivlar va passivlarni boshqarish (Asset-Liability Management, ALM) — bu sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash va tavakkalchiliklarni kamaytirish uchun

aktivlar (mulklar, investisiyalar) va passivlar (tovon to'lovlari, majburiyatlar) o'rtasidagi muvofiqlikni ta'minlash jarayonidir. Sug'urta kompaniyalari o'z majburiyatlarini to'liq bajarish va sug'urta faoliyatidagi xavflarni samarali boshqarish uchun aktivlar va passivlarni to'g'ri muvofiqlashtirishlari kerak.

Sug'urtada aktivlar va passivlarning mohiyati

Aktivlar (Assets):

- Aktivlar sug'urta kompaniyasining moliyaviy quvvatini tashkil etuvchi moddiy va nomoddiy boyliklar, sarmoyalar va boshqa moliyaviy resurslardir. Bu mablag'lar sug'urta kompaniyasining daromad olish manbai hisoblanadi.

- Aktivlar turlari:

- Naqd mablag'lar va bankdagi mablag'lar: Tovon to'lovlarni to'lash va boshqa operatsiyalarni amalga oshirish uchun zarur.

- Investisiyalar: Sug'urta kompaniyalari aksiyalar, obligatsiyalar, mol-mulk va boshqa investisiya vositalarini sarmoya qilib, daromad oladi.

- Mulk va aktivlar: Kommersiya mulklari, texnik jihozlar va sug'urta faoliyatida ishlatiladigan aktivlar.

Passivlar (Liabilities):

- Passivlar sug'urta kompaniyasining majburiyatlarini ifodalaydi. Bu majburiyatlar kompaniyaning mijozlar oldidagi tovon to'lovlari va moliyaviy majburiyatlarini o'z ichiga oladi.

- Passivlar turlari:

- Sug'urta majburiyatlari: Mijozlarga tovon to'lash majburiyati.

- Qarzlarni: Agar kompaniya ssudalar yoki moliyaviy qarzlarga ega bo'lsa, ular ham passivlar sifatida hisobga olinadi.

- Qayta sug'urta majburiyatlari: Qayta sug'urta kompaniyalariga majburiyatlar.

Sug'urtada aktivlar va passivlarni boshqarishning maqsadlari

Barqarorlikni ta'minlash:

- Sug'urta kompaniyalarining asosiy maqsadi moliyaviy barqarorlikni saqlab qolishdir. Aktivlar va passivlarni samarali

boshqarish orqali kompaniya o'z majburiyatlarini bajarish va tavakkalchiliklarni kamaytirish imkoniga ega bo'ladi.

Likvidlikni saqlash:

- Sug'urta kompaniyalari o'z vaqtida tovon to'lovlarini to'lash uchun etarli likvidlikka ega bo'lishi kerak. Aktivlar va passivlarni boshqarish kompaniyaga tovon to'lovlarini qoplash uchun zarur mablag'larni oldindan tayyorlash imkoniyatini beradi.

Tavakkalchiliklarni boshqarish:

- Aktivlar va passivlarni muvofiqlashtirish kompaniyaga turli tavakkalchiliklarni, xususan, moliyaviy bozorlardagi o'zgarishlar yoki iqtisodiy xavflarni kamaytirishga yordam beradi.

Daromad va foydali sarmoya:

- Aktivlar va passivlarni samarali boshqarish kompaniyaga qo'shimcha foyda keltirish uchun aktivlardan samarali foydalanish va sarmoyalarni to'g'ri yo'naltirish imkonini beradi.

Sug'urtada aktivlar va passivlarni boshqarishning usullari

Muddatlarni muvofiqlashtirish (Matching):

- Aktivlar va passivlarni boshqarishda muhim usullardan biri ularning muddatlarini muvofiqlashtirishdir. Sug'urta kompaniyalari tovon to'lovlarini qoplash uchun zarur bo'lgan passivlar muddatini aktivlar muddati bilan muvofiqlashtirib, likvidlikni saqlab qolishga intiladi. Misol: Agar sug'urta kompaniyasining tovon to'lovlari besh yil ichida to'lanishi kerak bo'lsa, u aktivlarini ham shunga mos muddatga sarmoya qiladi.

Aktivlarni diversifikasiya qilish:

- Tavakkalchiliklarni kamaytirish uchun aktivlarni turli investisiya vositalari o'rtasida diversifikasiya qilish zarur. Bu orqali kompaniya turli sarmoyalarga yo'naltirilgan aktivlar orqali bozordagi o'zgarishlarga qarshi himoyalanaadi. Misol: Sug'urta kompaniyasi investisiyalarini aksiyalar, obligasiyalar, mol-mulk va bank aktivlari o'rtasida taqsimlab, moliyaviy xavflarni kamaytiradi.

Qayta sug'urta va xavflarni taqsimlash:

- Qayta sug'urta kompaniyalarga katta tavakkalchiliklarni taqsimlash va passivlar bo'yicha majburiyatlarni kamaytirishga yordam

beradi. Bu orqali sugʻurta kompaniyasi xavflar bilan toʻliq yuzma-yuz qolmaydi va moliyaviy barqarorlikni saqlaydi. Misol: Katta hajmdagi tabiiy ofatlar uchun kompaniya qayta sugʻurta shartnomalarini tuzib, xavflarni qayta sugʻurta kompaniyalariga taqsimlaydi.

Faol monitoring va qayta baholash:

- Sugʻurta kompaniyalari aktivlar va passivlar holatini muntazam monitoring qilib turishi kerak. Moliyaviy bozorlar yoki iqtisodiy sharoitlardagi oʻzgarishlar aktiv va passivlarning qiymatiga taʼsir qilishi mumkin, shu sababli ularni qayta baholab turish talab etiladi. Misol: Qimmatli qogʻozlar bozorida oʻzgarishlar boʻlganda, kompaniya oʻz aktivlarining qiymatini qayta baholashi va tegishli choralar koʻrishi lozim.

Qarzlarni va passivlar muddatini boshqarish:

- Agar kompaniya qarz olish yoki boshqa passivlarga ega boʻlsa, ularning muddatlarini samarali boshqarish muhimdir. Passivlar boʻyicha majburiyatlarning muddatini oldindan boshqarish kompaniyaga likvidlikni saqlash va katta qarz majburiyatlariga tushib qolishdan saqlanish imkonini beradi.

Sugʻurtada aktivlar va passivlarni boshqarishning ahamiyati

Moliyaviy barqarorlik:

- Aktivlar va passivlarni samarali boshqarish kompaniyaning moliyaviy barqarorligini taʼminlashga yordam beradi. Agar aktivlar passivlar bilan muvofiqlashtirilsa, kompaniya oʻz majburiyatlarini oʻz vaqtida bajaradi va moliyaviy inqirozga tushib qolmaydi.

Tovon toʻlovlarini oʻz vaqtida qoplash:

- Sugʻurta kompaniyalari tovon toʻlovlarini toʻgʻri qoplash uchun likvidlikka ega boʻlishi kerak. Aktivlarni samarali boshqarish tovon toʻlovlari uchun zarur mablagʻlarni saqlab qolishga yordam beradi.

Tavakkalchiliklarni kamaytirish:

- Aktivlar va passivlarni muvofiqlashtirish orqali sugʻurta kompaniyalari turli moliyaviy va bozor tavakkalchiliklarini kamaytiradi. Tavakkalchiliklarning samarali boshqarilishi kompaniyaning uzoq muddatli barqarorligini taʼminlaydi.

Qoʻshimcha daromad olish:

- Aktivlarni samarali boshqarish kompaniyaga investisiya orqali qo‘shimcha daromad olish imkonini beradi. Bu daromad kompaniyaning moliyaviy majburiyatlarini bajarishda qo‘l keladi va uning daromad manbalarini kengaytiradi.

9.3. Sug‘urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini ta’minlash

Sug‘urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini ta’minlash — bu sug‘urta kompaniyalarining sug‘urtalanuvchilar oldidagi majburiyatlarni o‘z vaqtida va to‘liq ado etish qobiliyatini ta’minlash jarayonidir. Moliyaviy barqarorlik kompaniyaning mustahkam ishlashini, mijozlarga tovon to‘lashni va bozorda raqobatbardosh bo‘lishini kafolatlaydi. Sug‘urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini saqlash ularning uzoq muddatli faoliyati va ishonchliligini ta’minlash uchun juda muhimdir.

9.3.1-rasm

Sug‘urta kompaniyalari uchun moliyaviy barqarorlikning asosiy omillari

Faktor	Tavsif	Muhimligi
Kapitalning yetarliligi	Majburiyatlarni qoplash uchun etarli kapitalni ta’minlash	"To'lovga layoqatsizlikning oldini oladi, sug‘urtalovchilarni himoya qiladi"
Likvidlikni boshqarish	Qisqa muddatli majburiyatlarni bajarish uchun etarli likvid aktivlarni saqlash	Moliyaviy moslashuvchanlik va xavfsizlikni ta’minlaydi
Aktiv sifati	"Yuqori sifatli, past xavfli aktivlarga investitsiya qilish"	Investitsion yo'qotishlarni va moliyaviy xavfni kamaytiradi
Daromadlilik	Operatsiyalardan barqaror foyda olish	Uzoq muddatli o'sish va bozor ishonchini qo'llab-quvvatlaydi

Andarrayting ishlashi	Samarali xavf tanlash va mukofotni belgilash	Siyosatlarda xavf va rentabellikni muvozanatlashtiradi
Qayta sug'urtalash strategiyasi	Katta risklarni qayta sug'urtalash orqali boshqarish	Falokatli hodisalarga ta'sir qilishni minimallashtiradi

Moliyaviy barqarorlikni ta'minlashning asosiy usullari

Ehtiyot fondlarini saqlash:

- Sug'urta kompaniyalari moliyaviy majburiyatlarni qoplash uchun etarli ehtiyot mablag'lar saqlashi kerak. Ehtiyot fondlari tovon to'lovlari, qayta sug'urta va boshqa moliyaviy majburiyatlarni qoplash uchun zarur bo'ladi. Bu fondlar sug'urta hodisalari yuz berganda kompaniyaga barqaror faoliyat yuritish imkonini beradi. Misol: Katta miqdordagi yo'qotishlarga duch kelganda, sug'urta kompaniyasi ehtiyot fondlari orqali tovon to'laydi.

Qayta sug'urta qilish:

- Sug'urta kompaniyalari moliyaviy xavflarini kamaytirish uchun qayta sug'urta shartnomalarini tuzadilar. Qayta sug'urta kompaniyaga katta tavakkalchiliklarni boshqa sug'urta kompaniyalariga yuklash va moliyaviy barqarorligini ta'minlash imkonini beradi. Bu jarayon katta miqdordagi tovon to'lovlaridan himoyalanişda yordam beradi. Misol: Tabiiy ofatlar yoki yirik avariylar natijasida kelib chiqadigan katta miqdordagi tovon to'lovlari qayta sug'urta kompaniyasi bilan taqsimlanadi.

Moliyaviy monitoring va hisobot berish:

- Sug'urta kompaniyalari moliyaviy holatini muntazam ravishda monitoring qilib borishi kerak. Moliyaviy ko'rsatkichlarni va tovon to'lovlarini nazorat qilish kompaniyaga o'z resurslarini samarali boshqarishga yordam beradi. Sug'urta kompaniyalari moliyaviy barqarorlikni ta'minlash uchun davlat nazorat organlariga to'liq va aniq hisobot berishi kerak. Misol: Moliyaviy hisobotlar orqali kompaniya o'zining aktiv va passivlarini tahlil qiladi va zarur bo'lganda tegishli choralar ko'radi.

Aktivlar va passivlarni boshqarish:

- Sugʻurta kompaniyalari oʻz aktivlari va passivlarini muvofiqlashtirish orqali moliyaviy barqarorlikni taʼminlaydilar. Aktivlarning passivlar bilan toʻgʻri muvofiqlashtirilishi kompaniyaga likvidlikni saqlab qolish va tovon toʻlovlarini oʻz vaqtida toʻlash imkonini beradi. Bu jarayon sugʻurta kompaniyalarining tavakkalchiliklarini kamaytirish va barqaror faoliyat yuritishi uchun muhimdir. Misol: Kompaniya aktivlarini tovon toʻlovlarining muddatlariga muvofiq sarmoya qilib, tovonlarni toʻlash uchun etarli likvidlikni saqlaydi.

Investisiya strategiyasini diversifikasiya qilish:

- Sugʻurta kompaniyalari oʻz investisiya strategiyasini diversifikasiya qilib, daromadlar manbasini kengaytirishlari va xavflarni kamaytirishlari mumkin. Investisiyalar sugʻurta kompaniyalarining qoʻshimcha daromad manbai boʻlib, ularga moliyaviy barqarorlikni taʼminlashda yordam beradi. Bir necha turli aktivlarga sarmoya kiritish orqali kompaniya moliyaviy xavflarni kamaytiradi. Misol: Kompaniya aksiyalar, obligasiyalar, mol-mulk va bank aktivlariga sarmoya kiritib, tavakkalchiliklarni taqsimlaydi va qoʻshimcha daromad oladi.

Kapital talablariga rioya qilish:

- Sugʻurta kompaniyalari qonunchilik talablariga muvofiq etarli kapital zaxiralarini saqlashlari kerak. Davlat organlari tomonidan belgilab qoʻyilgan minimal kapital talablariga rioya qilish kompaniyaning moliyaviy barqarorligini taʼminlaydi. Bu kapital kompaniyaning tovon toʻlovlarini qoplash va tavakkalchiliklarni boshqarish uchun zarurdir. Misol: Sugʻurta kompaniyasi davlat nazorati talablari asosida minimal kapital miqdorini saqlaydi.

Xarajatlarni nazorat qilish:

- Sugʻurta kompaniyalari oʻz faoliyatlaridagi operatsiya xarajatlarini toʻgʻri boshqarish orqali moliyaviy barqarorlikni taʼminlaydi. Operatsiya xarajatlarini kamaytirish va samarali boshqarish kompaniyaga foydasini oshirish va tavakkalchiliklarni kamaytirish imkonini beradi. Misol: Kompaniya oʻz xarajatlarini optimallashtirish orqali faoliyati samaradorligini oshiradi va mijozlarga koʻproq foyda taklif etadi.

Moliyaviy barqarorlikning ahamiyati

Tovon to'lovlarini qoplash:

- Moliyaviy barqarorlik sug'urta kompaniyasiga sug'urta hodisalari yuz berganda tovon to'lovlarini to'liq va o'z vaqtida qoplash imkonini beradi. Barqaror moliyaviy holatga ega bo'lgan kompaniyalar mijozlar oldidagi majburiyatlarini ado etishda qiyinchiliklarga duch kelmaydi.

Mijozlar ishonchini oshirish:

- Mijozlar ishonchli sug'urta kompaniyalari bilan ishlashni afzal ko'radilar. Moliyaviy barqarorlik sug'urta kompaniyalariga ishonchlilikni ta'minlash va yangi mijozlarni jalb qilish imkonini beradi. Mijozlar sug'urta kompaniyasining tovon to'lash qobiliyatiga ishonganlari sababli, uning xizmatlaridan foydalanishga moyil bo'ladilar.

Davlat talablariga moslik:

- Sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligi davlat nazorati organlari tomonidan talab qilinadigan standartlarga mos kelishi kerak. Sug'urta kompaniyasi qonunchilik talablariga muvofiq moliyaviy majburiyatlarini bajarishi zarur. Davlat organlari tomonidan kompaniyaning moliyaviy holati muntazam nazorat qilinadi.

Investisiya imkoniyatlarini oshirish:

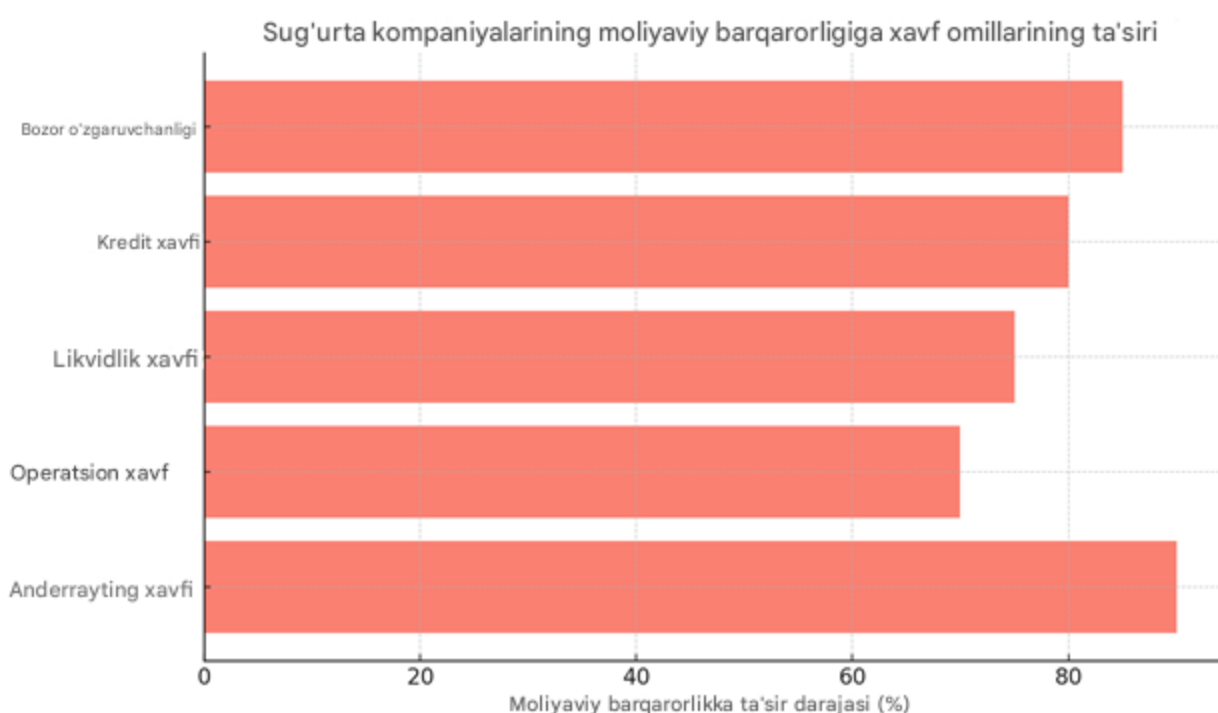
- Barqaror moliyaviy holatga ega bo'lgan kompaniyalar o'z aktivlarini turli investisiya vositalariga kiritish orqali qo'shimcha daromad olish imkoniga ega bo'ladilar. Investisiya orqali olinadigan daromad kompaniyaning moliyaviy quvvatini yanada oshiradi va tavakkalchiliklarni samarali boshqarishga yordam beradi.

Tavakkalchiliklarni boshqarish:

- Moliyaviy barqarorlik tavakkalchiliklarni samarali boshqarish imkoniyatini beradi. Sug'urta kompaniyalari xavflarni diversifikasiya qilish va qayta sug'urta orqali katta miqdordagi tovon to'lovlarini qoplash qobiliyatini saqlab qoladilar.

9.4. Sug'urta kompaniyalari bankrotligi va uni oldini olish choralari

Sug'urta kompaniyalari bankrotligi bu kompaniyaning moliyaviy majburiyatlarini to'lashga qodir bo'lmagan holatidir. Sug'urta kompaniyasi bankrotlikka uchraganda, u sug'urtalanuvchilarga tovon to'lovlarini o'z vaqtida qoplay olmaydi, bu esa uning faoliyatining to'xtashini yoki qayta tashkil etilishini keltirib chiqaradi. Bankrotlik juda jiddiy muammo hisoblanadi, chunki u nafaqat kompaniyaning o'zini, balki mijozlar va umuman sug'urta bozorini ham jiddiy zararga uchratadi.

9.4.1-rasm

Sug'urta kompaniyalari bankrotligiga olib keluvchi asosiy sabablar
Moliyaviy noto'g'ri boshqaruv:

- Agar sug'urta kompaniyasi o'z aktiv va passivlarini samarali boshqara olmasa, likvidlik bilan bog'liq muammolarga duch keladi. Sug'urta majburiyatlarini to'lash uchun etarli moliyaviy resurslar bo'lmasa, kompaniya bankrotlik xavfiga duch keladi.

Katta miqdordagi tovon to'lovlari:

- Tabiiy ofatlar, katta avariylar yoki pandemiya kabi omillar natijasida kompaniyaga katta miqdordagi tovon to'lovlari to'lash majburiyati yuklanishi mumkin. Agar bu tovon to'lovlarni to'lash uchun etarli ehtiyot mablag'lar va qayta sug'urta tizimi mavjud bo'lmasa, kompaniya bankrotlikka uchrashi mumkin.

Qayta sug'urta etmasligi:

- Qayta sug'urta xavflarni taqsimlashning muhim qismi bo'lib, uning yo'qligi kompaniyani katta miqdordagi tavakkalchiliklarni o'zida saqlab qolishiga majbur qiladi. Bu esa kompaniyaning barqarorligiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi va uning moliyaviy holatini yomonlashtiradi.

Noqonuniy yoki qonunbuzarlik faoliyatlar:

- Sug'urta kompaniyasi qonunlarni buzib ishlaganida, moliyaviy nazorat organlari tomonidan jazolanishi mumkin. Bu jarimalar va sanksiyalar kompaniyaning moliyaviy holatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Iqtisodiy va moliyaviy inqirozlar:

- Sug'urta kompaniyalari moliyaviy va iqtisodiy inqirozlar natijasida aktivlarining qiymatini yo'qotishi va likvidlik bilan bog'liq muammolarga duch kelishi mumkin. Bozordagi beqarorlik, inflyasiya yoki iqtisodiy resessiya kompaniyani bankrotlikka olib kelishi mumkin.

Sug'urta kompaniyalari bankrotligini oldini olish choralari

Ehtiyot fondlarini tashkil etish va saqlash:

- Sug'urta kompaniyalari o'z majburiyatlarini bajarish uchun etarli ehtiyot fondlarini saqlashi kerak. Ehtiyot fondlari katta miqdordagi tovon to'lovlari yoki boshqa moliyaviy majburiyatlarni qoplash uchun qo'llaniladi. Bu fondlar kompaniyani katta tavakkalchiliklardan himoya qiladi.

- Chora: Davlat qonunchiligiga muvofiq minimal ehtiyot fondlarini tashkil etish va ularni muntazam ravishda yangilab turish.

Qayta sug'urta qilish:

- Qayta sug'urta qilish sug'urta kompaniyalarining katta miqdordagi tovon to'lovlari va xavflarni boshqa kompaniyalar bilan taqsimlash

imkonini beradi. Bu orqali kompaniya katta tavakkalchiliklardan himoyalaniadi va o'z faoliyatini barqaror saqlab qoladi.

- Chora: Katta miqdordagi tavakkalchiliklar uchun qayta sug'urta shartnomalari tuzish va ularni to'g'ri boshqarish.

Aktivlar va passivlarni samarali boshqarish:

- Sug'urta kompaniyalari o'z aktiv va passivlarini muvofiqlashtirib, likvidlikni saqlab qolish va tovon to'lovlarini o'z vaqtida to'lash imkoniga ega bo'lishi kerak. Aktivlar va passivlarning muddatlarini muvofiqlashtirish kompaniyaning moliyaviy barqarorligini ta'minlaydi.

- Chora: Aktiv va passivlarning muddatlarini muntazam ravishda tahlil qilish va ularni muvofiqlashtirib turish.

Investisiyalarni diversifikasiya qilish:

- Sug'urta kompaniyalari o'z aktivlarini turli sarmoyalarga diversifikasiya qilishi va tavakkalchiliklarni kamaytirish uchun aktivlarni taqsimlashi kerak. Investisiyalarni turli moliyaviy vositalarga kiritish orqali kompaniya bozorning salbiy ta'sirlaridan himoyalaniadi.

- Chora: Investisiya strategiyasini turli sarmoya vositalariga yo'naltirish va bozordagi o'zgarishlarga moslashtirish.

Moliyaviy nazorat va hisobotlar:

- Sug'urta kompaniyalari o'z moliyaviy holatini doimiy ravishda nazorat qilishi va davlat nazorat organlariga to'liq va muntazam moliyaviy hisobotlar taqdim qilib turishi lozim. Moliyaviy hisobotlar orqali kompaniyaning likvidlik holati, tavakkalchiliklari va majburiyatlari tahlil qilinadi.

- Chora: Moliyaviy hisobotlarni muntazam ravishda tayyorlash va tekshirish.

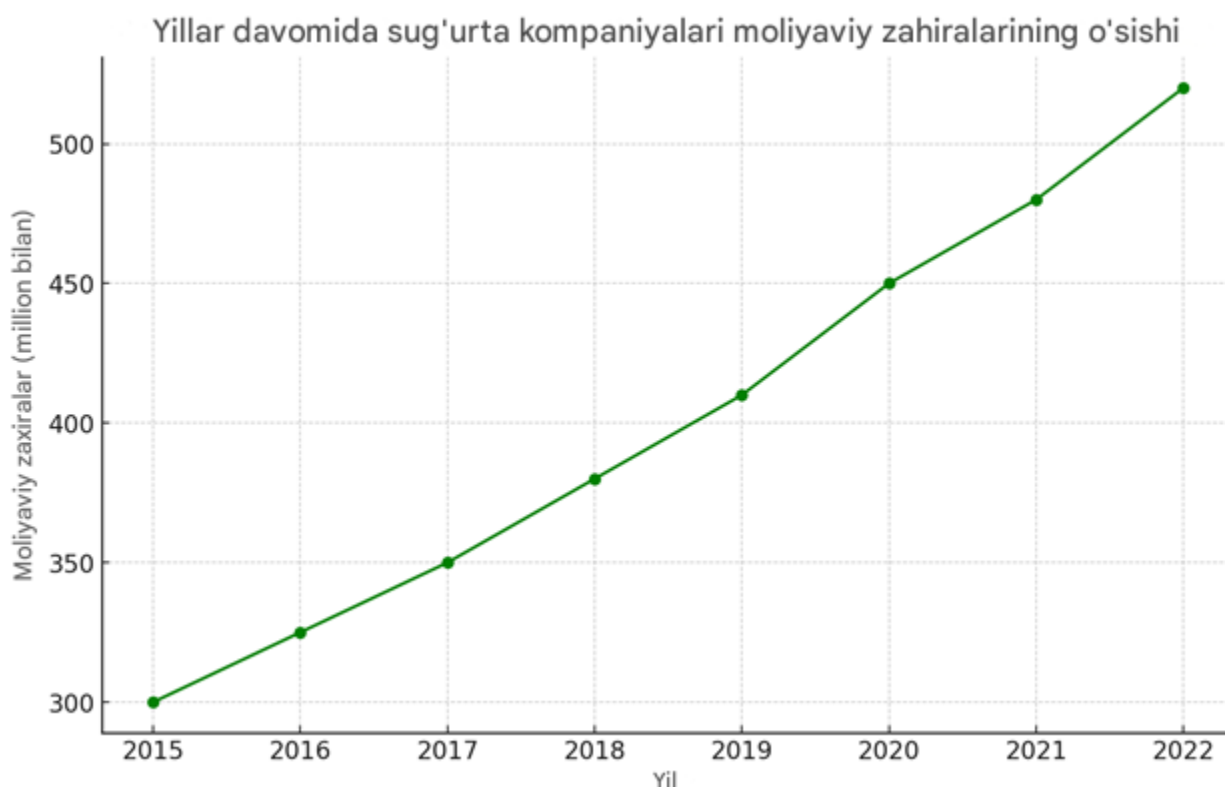
Davlat nazorati va audit:

- Davlat nazorati organlari sug'urta kompaniyalarining faoliyatini tekshirib borishi va ularning moliyaviy barqarorligini nazorat qilishi kerak. Auditlar va nazorat orqali kompaniyaning faoliyatidagi xavflar aniqlanadi va oldindan choralar ko'riladi.

- Chora: Davlat nazorat organlari bilan yaqin hamkorlik qilish va talablarga mos keluvchi faoliyat yuritish.

Operasiya xarajatlarini optimallashtirish:

- Sug'urta kompaniyalari o'z operasiya xarajatlarini samarali boshqarishi va ularni kamaytirishi zarur. Xarajatlarni nazorat qilish kompaniyaning moliyaviy barqarorligini oshiradi va bankrotlikka olib keluvchi ehtimolni kamaytiradi.

9.4.1-rasm

- Chora: Operasiya xarajatlarini muntazam tahlil qilish va samarali boshqarish.

Mijozlar ishonchini oshirish:

- Sug'urta kompaniyalari mijozlar bilan ishonchli va adolatli munosabatlar o'rnatishi kerak. Mijozlar bilan samarali aloqalar va tovon to'lovlarini o'z vaqtida to'lash mijozlarning ishonchini oshiradi, bu esa kompaniyaning daromadini va moliyaviy barqarorligini ta'minlaydi.

- Chora: Mijozlar uchun adolatli va shaffof sug'urta shartlarini yaratish va ularning tavakkalchiliklarini to'g'ri baholash.

Sug'urta kompaniyalari bankrotligining salbiy oqibatlari

Mijozlar uchun tovon to'lanmasligi:

-Sug'urta kompaniyasi bankrotlikka uchraganida, sug'urtalanuvchilar tovon to'lovlarini ololmaydilar, bu esa ularga katta moliyaviy zarar etkazadi.

Sug'urta bozoriga ta'sir:

- Sug'urta kompaniyasining bankrotlikka uchrashi bozorda ishonchsizlik paydo qilishi va boshqa kompaniyalarga ham salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Davlat va jamiyat uchun salbiy ta'sir:

- Sug'urta kompaniyalari bankrotligi nafaqat mijozlarga, balki davlat iqtisodiyotiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Jamiyatdagi moliyaviy barqarorlik va ishonch yomonlashishi mumkin.

Sug'urta kompaniyalari bankrotligi kompaniyaning moliyaviy barqarorligini yo'qotganida yuz beradi va juda katta salbiy oqibatlarga olib keladi. Sug'urta kompaniyalari bankrotlik xavfini kamaytirish uchun ehtiyot fondlarini saqlash, qayta sug'urta qilish, aktiv va passivlarni samarali boshqarish hamda davlat nazoratiga rioya qilishlari zarur. Shuningdek, kompaniyalar mijozlar ishonchini saqlash va o'z faoliyatlarida shaffoflikni ta'minlash orqali moliyaviy barqarorlikni ta'minlashi mumkin.

Nazorat savollari:

1. Moliyaviy barqarorlik tushunchasi sug'urta kompaniyalari uchun nima anglatadi?
2. Sug'urta kompaniyalarida kapital talablari qanday belgilanadi?
3. Xavfni boshqarish qanday amalga oshiriladi?
4. Sug'urta zaxiralari nimalardan iborat?
5. Solventlik koeffisienti qanday aniqlanadi va uning ahamiyati nimada?
6. Sug'urta kompaniyasining likvidlik darajasi nimani ko'rsatadi?
7. Moliyaviy nazoratning sug'urta kompaniyalaridagi roli qanday?
8. Ishonchlilik reytingi qanday ahamiyatga ega?

9. Sug'urta mukofotlari qanday boshqariladi?
10. Moliyaviy inqirozda sug'urta kompaniyasi qanday choralar ko'rishi kerak?
11. Xavf ehtimoli va sug'urta kompaniyasining barqarorligi o'rtasida qanday bog'liqlik mavjud?
12. Tavakkalchilikni diversifikasiya qilish nima va u qanday ahamiyatga ega?
13. Sug'urta kompaniyalarining sarmoya portfeli qanday shakllantiriladi?
14. Sug'urta kompaniyalarida likvidlikni saqlashning ahamiyati nimada?

Topshiriqlar:

1. Moliyaviy barqarorlik va uni ta'minlash choralari haqida esse yozing.
2. Sug'urta kompaniyalarining kapital talablari va ularning ahamiyatini yoriting.
3. Sug'urta kompaniyalarida xavfni boshqarish jarayonini tushuntiring.
4. Qayta sug'urta va uning sug'urta kompaniyasi moliyaviy barqarorligiga ta'sirini tahlil qiling.
5. Solventlik koeffisientining sug'urta kompaniyalari uchun ahamiyati haqida ma'lumot yig'ing.
6. Sug'urta kompaniyalarida likvidlikni saqlash usullari haqida izlanish olib boring.
7. Moliyaviy nazoratning sug'urta kompaniyalari uchun ahamiyatini tushuntiring.
8. Sug'urta mukofotlari va ularni boshqarish jarayonini tahlil qiling.
9. Sug'urta kompaniyalaridagi tavakkalchilikni diversifikasiya qilishning ahamiyati haqida ma'lumot to'plang.
10. Sug'urta kompaniyalarining ishonchlilik reytingini qanday hisoblashini tushuntiring.
11. Sug'urta kompaniyalarining sarmoya portfelini shakllantirish jarayonini yoriting.

12. Sugʻurta kompaniyalari qanday qilib moliyaviy inqirozlarga tayyorlanayotganini tahlil qiling.
13. Moliyaviy barqarorlikni taʼminlash uchun kompaniyaning likvidlik darajasini yoriting.
14. Sugʻurta kompaniyalaridagi likvidlik va sugʻurta zaxiralari oʻrtasidagi bogʻliqlikni yoriting.
15. Sugʻurta kompaniyalarida moliyaviy barqarorlik va xavf ehtimolini tahlil qiling.

Qiziqarli maʼlumotlar:

-Moliyaviy barqarorlikka oid xalqaro standartlar: Sugʻurta kompaniyalari moliyaviy barqarorligini taʼminlash uchun turli xalqaro standartlarga amal qiladi. Masalan, Evropa Ittifoqida "Solventlik II" (Solvency II) talablari qoʻllaniladi. Bu talablar kompaniyalarning kapital talablarini aniqlab, xavflardan himoya qilishga yordam beradi.

-Ishonchlilik reytinglari: Sugʻurta kompaniyalarining ishonchlilik reytingi ularning moliyaviy barqarorligi va mijozlarga toʻlovlar boʻyicha masʼuliyatli ekanligini koʻrsatadi. Turli xalqaro agentliklar, masalan, Moody's, Standard & Poor's va Fitch, sugʻurta kompaniyalariga ishonchlilik reytinglari berishadi.

-Sarmoya portfeli: Sugʻurta kompaniyalari turli aktivlar va sarmoyalarga sarflanib, barqaror daromad olish va xavflarni diversifikatsiya qilishni taʼminlaydi. Bu kompaniyalarning moliyaviy barqarorligini taʼminlashga yordam beradi.

-Likvidlik koeffisienti: Likvidlik koeffisienti sugʻurta kompaniyasining mijozlarga toʻlovlarni tezkorlik bilan amalga oshirish qobiliyatini koʻrsatadi. Bu kompaniyaning likvid aktivlari umumiy aktivlarga nisbatan ulushini koʻrsatadi va yuqori koeffisient likvidlikni taʼminlashda katta ahamiyatga ega.

.

X BOB. SUG'URTA TOVONLARI VA ULARNI HISOBLASH NAZARIYASI

- 10.1. Sug'urta tovonni tushunchasi va uning ahamiyati.**
- 10.2. Sug'urta tovonlarini hisoblash usullari.**
- 10.3. Sug'urta tovonlari to'lanishining shartlari va jarayoni.**
- 10.4. Sug'urta tovonlari va premiiyalar o'rtasidagi bog'liqlik.**

Tayanch iboralar: sug'urta tovonni, tovon hisoblash, tovon koeffitsienti, sug'urta qoplamasi, xavf baholash, zararni kompensasiyalash, polis qiymati, tovon to'lovi, mukofot stavkasi, sug'urta talablari, rizo ehtimoli, zarar baholash, ekspozitsiya qiymati, sug'urta polisi, qoplanadigan zarar

10.1. Sug'urta tovonni tushunchasi va uning ahamiyati

Sug'urta tovonni — bu sug'urta kompaniyasi tomonidan sug'urta hodisasi yuz berganida sug'urtalanuvchiga to'lanadigan pul yoki boshqa qiymatdagi kompensatsiyadir. Sug'urta tovonni sug'urtalanuvchi duch kelgan moliyaviy zararni qoplash uchun to'lanadi va sug'urta shartnomasida belgilangan shartlarga muvofiq to'lanadi. Bu kompensatsiya sug'urtalanuvchi va sug'urtalovchi o'rtasida tuzilgan shartnoma asosida amalga oshiriladi va sug'urta polisi shartlariga bog'liq bo'ladi.

Sug'urta tovonining mohiyati

Sug'urta tovonni sug'urta munosabatlaridagi asosiy element bo'lib, u sug'urtalanuvchining tavakkalchiligi ro'yobga chiqqanida yoki sug'urta hodisasi yuz berganda etkazilgan zararni qoplash maqsadida to'lanadi. Sug'urta hodisasi bo'lishi mumkin bo'lgan voqealarga avtomobil avariylari, mulkning zararlanishi, sog'liq bilan bog'liq muammolar yoki tabiiy ofatlar kiradi.

Zararni qoplash. Sug'urta tovonni sug'urta hodisasi natijasida kelib chiqqan zararni qoplash uchun to'lanadi. Sug'urtalanuvchi tovon orqali moliyaviy zararlarini qisman yoki to'liq qoplashi mumkin.

Moliyaviy himoya. Sug'urta tovonni sug'urtalanuvchi uchun moliyaviy himoya vazifasini o'taydi. Sug'urta kompaniyasi tomonidan

to'lanadigan tovon mijozning moliyaviy barqarorligini saqlab qolishga yordam beradi va u katta moliyaviy zararlarning oldini oladi.

Tavakkalchiliklarni taqsimlash. Sug'urta tovonni sug'urta tizimining asosiy elementi bo'lib, u tavakkalchiliklarni sug'urtalanuvchi va sug'urta kompaniyasi o'rtasida taqsimlash imkonini beradi. Sug'urtalanuvchi tavakkalchiliklarning moliyaviy yukini sug'urta kompaniyasiga yuklagan holda o'zi xavfsizlikka erishadi.

Sug'urta tovonining ahamiyati

Moliyaviy himoya:

- Sug'urta tovonni sug'urtalanuvchini moliyaviy zararlardan himoya qiladi. Sug'urta hodisasi yuz berganda, sug'urtalanuvchi tovon orqali moliyaviy yuklamadan qochadi. Bu, ayniqsa, katta miqdordagi zarar etkazilgan holatlarda juda muhimdir. Misol: Yo'l-transport hodisasi natijasida avtomobil shikastlansa, avtosug'urta orqali tovon to'lanadi, bu sug'urtalanuvchining moliyaviy yukini engillashtiradi.

Iqtisodiy barqarorlik:

- Sug'urta tovonlari jamiyat va iqtisodiyotda barqarorlikni ta'minlashda katta ahamiyatga ega. Sug'urta kompaniyalari tavakkalchiliklarni qabul qilib, jamiyat a'zolari uchun moliyaviy xavflarni kamaytiradi. Bu jarayon iqtisodiy inqirozlar yoki katta yo'qotishlarning oldini olishga yordam beradi. Misol: Tabiiy ofatlardan zarar ko'rgan korxonalar sug'urta tovonni orqali faoliyatlarini tiklaydilar, bu esa ish o'rinlarini saqlab qolishga yordam beradi.

Tavakkalchiliklarni boshqarish:

- Sug'urta tovonni sug'urtalanuvchiga xavfni boshqarish va yo'qotishlarni minimallashtirish imkonini beradi. Sug'urtalanuvchilar tovon orqali o'z faoliyatlarida yoki mulkida kelib chiqishi mumkin bo'lgan yo'qotishlarning zararini to'liq yoki qisman qoplashlari mumkin. Misol: Korxona o'zining ishlab chiqarish joyini yong'in xavfiga qarshi sug'urtalash orqali tovon olishni ta'minlaydi va tavakkalchilikni kamaytiradi.

Ishonch va barqarorlik:

- Sug'urta tovonni mijozlar uchun ishonchli sug'urta himoyasini ta'minlaydi. Sug'urta kompaniyalari o'z majburiyatlarini bajaradigan

bo'lsa, mijozlar sug'urta shartlariga ishonadi va tavakkalchiliklarga duch kelganda o'zlarini himoyalangan his qiladilar. Misol: Hayot sug'urtasi orqali inson o'zi va oilasi kelajagini moliyaviy jihatdan himoya qila oladi.

Qonunchilik talablarini bajarish:

- Sug'urta tovonlari qonunchilik talablariga mos keladi. Majburiy sug'urta turlari, masalan, avtosug'urta yoki ish o'rinlarida mehnat xavfsizligi sug'urtasi, davlat tomonidan talab qilinadi va tovon to'lovlari sug'urtalanuvchilarni qonunan himoya qilishga qaratilgan. Misol: Avtomobil haydovchilari majburiy avtosug'urtaga ega bo'lishi kerak va yo'l-transport hodisasi yuz berganda tovon olishi mumkin.

Ish o'rinlarini saqlash va tiklash:

- Sug'urta tovonni kompaniya va korxonalarga katta moliyaviy zarar keltirgan tavakkalchiliklardan himoyalaniş imkonini beradi. Tovonlar orqali ular o'z faoliyatlarini tiklaydilar va ish o'rinlarini saqlab qoladilar, bu esa iqtisodiyotga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Misol: Mulk sug'urtasi bo'yicha tovon to'lovlari zavod yoki ishlab chiqarish korxonasini tiklashga yordam beradi.

Sug'urta hodisasining ro'y berishi:

- Tovuq faqat sug'urta shartnomasida ko'rsatilgan sug'urta hodisasi yuz berganda to'lanadi. Sug'urtalanuvchi va sug'urta kompaniyasi o'rtasida tuzilgan shartnoma asosida sug'urta hodisasi qanday holatlarda ro'y berishi va qanday miqdorda tovon to'lanishi aniq belgilangan bo'ladi.

Sug'urtalangan ob'ekt yoki manfaatning zararlanishi:

- Sug'urta tovonni sug'urtalangan ob'ekt yoki manfaat zararlanganda yoki yo'qotilganda to'lanadi. Bu ob'ekt moddiy bo'lishi mumkin (avtomobil, uy) yoki nomoddiy manfaatlar (sog'liq, hayot) bo'lishi mumkin.

Sug'urtalanuvchining to'g'ri ma'lumot taqdim etishi:

- Sug'urtalanuvchi sug'urta kompaniyasiga tovon to'lanishi uchun zarur bo'lgan barcha ma'lumotlarni to'g'ri va o'z vaqtida taqdim etishi lozim. Ma'lumotlarning noto'g'ri taqdim qilinishi tovon to'lanmasligiga olib kelishi mumkin.

Shartnomada belgilangan hudud va muddat doirasida:

- Sug'urta to'voni faqat sug'urta shartnomasida belgilangan hudud va muddat doirasida yuz bergan sug'urta hodisalari uchun to'lanadi.

Tarixdagi eng katta sug'urta to'vonlari katastrofik hodisalar va yirik moliyaviy yo'qotishlarga bog'liq bo'lib, bu to'vonlar ko'pincha global miqyosdagi hodisalarga javoban to'langan. Ularning ayrimlari tabiiy ofatlar, terrorchilik hujumlari yoki yirik sanoat avariylari natijasida to'langan. Quyida tarixdagi eng yirik sug'urta to'vonlarining ayrimlari bilan tanishishingiz mumkin.

11 sentyabr hujumlari (2001)

- Tovon miqdori: 45 milliard dollar (hozirgi qiymatda).

- Hodisa: 2001 yil 11 sentyabrda AQShda yuz bergan terrorchilik hujumlari natijasida Jahon savdo markazi (Twin Towers) va Pentagonga qilingan hujumlar to'g'risidagi to'von. Bu hujumlar natijasida yuzlab binolar, samolyotlar, avtomobillar va insonlar hayotiga zarar etkazilgan.

- Ahamiyati: Bu hodisa tarixdagi eng yirik sug'urta to'vonlaridan biri sifatida ma'lum. Sug'urta kompaniyalari va qayta sug'urtachilar juda katta miqdorda to'von to'lashga majbur bo'ldilar.

To'fon Katrina (2005)

- Tovon miqdori: 65 milliard dollar.

- Hodisa: 2005 yilda AQShning Janubiy sohillariga urilgan Katrina to'foni tarixdagi eng katta tabiiy ofatlardan biri hisoblanadi. Bu ofat asosan Nyu Orlean shahrini vayron qilgan va keng miqyosdagi mol-mulklarga zarar etkazgan.

- Ahamiyati: Katrina to'foni sug'urta kompaniyalari uchun tarixdagi eng yirik to'von to'lovlaridan biri bo'ldi. Zarar ko'rgan uylar, tijorat ob'ektlari va avtomobillar uchun to'von to'langan.

To'fon Endryu (1992)

- Tovon miqdori: 27 milliard dollar.

- Hodisa: 1992 yilda AQShning Florida shtatiga urilgan Endryu to'foni katta hajmda mol-mulklarni vayron qildi va iqtisodiy zarar etkazdi. To'fon natijasida uylar, ishlab chiqarish korxonalari va infratuzilmalar vayron bo'ldi.

- Ahamiyati: Endryu to'foni sug'urta kompaniyalari uchun juda katta tovon to'lovlarini talab qildi, bu tovonlar sug'urtalangan shaxslar va korxonalarga berildi.

Fukushima AES avariya (2011)

- Tovuq miqdori: 30-40 milliard dollar.
- Hodisa: 2011 yilda Yaponiyada ro'y bergan zilzila va tsunami natijasida Fukushima atom elektr stansiyasida katta avariya yuz berdi. Bu ofat atom elektrostansiyasiga katta zarar etkazdi va atrof-muhitga radiasiya tarqalishiga olib keldi.

- Ahamiyati: Avariya kelib chiqqan zararni qoplash uchun juda katta miqdorda tovon to'landi. Yaponiya hukumati va sug'urta kompaniyalari avariyaning iqtisodiy zararini qoplash uchun qo'shimcha choralar ko'rdilar.

To'fon Sendi (2012)

- Tovuq miqdori: 30 milliard dollar.
- Hodisa: 2012 yilda AQShning sharqiy sohillariga urilgan to'fon Sendi katta miqdorda zarar etkazgan. Nyu-York va boshqa shaharlar asosan zarar ko'rgan, va tabiiy ofat sug'urta kompaniyalaridan katta tovon to'lashni talab qildi.

- Ahamiyati: To'fon Sendi natijasida hukumat va sug'urta kompaniyalari tomonidan uylar, korxonalar va infratuzilmalar uchun katta miqdorda tovon to'langan.

Kaliforniya yong'inlari (2017 va 2018)

- Tovuq miqdori: 25-30 milliard dollar.
- Hodisa: Kaliforniyada sodir bo'lgan yong'inlar katta mulklarga zarar etkazdi va sug'urta kompaniyalaridan katta tovon to'lovlarini talab qildi. Bir necha ming uylar, tijorat binolari va o'rmonlar yong'inlar sababli yo'q qilindi.

- Ahamiyati: Bu yong'inlar tarixdagi eng yirik yong'in hodisalaridan biri hisoblanadi va sug'urta tovonlari bo'yicha katta to'lovlar amalga oshirildi.

Dipuoter Gorizon neft chiqishi (2010)

- Tovuq miqdori: 20 milliard dollardan ortiq.

- Hodisa: Meksika ko'rfazidagi "Dipuoter Gorizon" neft platformasida ro'y bergan avariya natijasida neft chiqib ketishi yuz berdi, bu esa ekologik ofatga sabab bo'ldi. Katta miqdorda neft chiqishi oqibatida suv havzalari va jonli tabiat zarar ko'rdi.

- Ahamiyati: Bu avariya sug'urta kompaniyalari va BP kompaniyasi uchun katta tovon to'lovlarini talab qildi. Tovonlar asosan ekologik zararlarni qoplash va zarar ko'rgan shaxslar va tashkilotlar uchun berilgan.

Nortridj zilzilasi (1994)

- Tovon miqdori: 20 milliard dollar.

- Hodisa: 1994 yilda Los-Anjelesda yuz bergan Nortridj zilzilasi sug'urta kompaniyalariga katta tovon to'lovlarini talab qildi. Bu zilzila natijasida uylar, tiqorat binolari va infratuzilmalar zarar ko'rgan.

- Ahamiyati: Nortridj zilzilasi natijasida AQShda sug'urta kompaniyalari juda katta miqdorda tovon to'lashga majbur bo'lgan.

Sug'urta tovonlari tarixdagi yirik hodisalar va ofatlarga javoban to'langan tovon to'lovlaridir. Tabiiy ofatlar, sanoat avariylari va terrorchilik hujumlari kabi katta hodisalar sug'urta kompaniyalari uchun juda katta moliyaviy yuklamalar yuklaydi. Tarixdagi eng katta tovon to'lovlari sug'urta tizimining ahamiyatini va uning tavakkalchiliklarni kamaytirishdagi rolini yaqqol namoyon qiladi.

10.2. Sug'urta tovonlarini hisoblash usullari

Sug'urta tovonlarini hisoblash usullari sug'urta kompaniyasi tomonidan sug'urtalangan ob'ekt yoki shaxsga etkazilgan zarar miqdorini aniqlash va uni qoplash uchun tovon to'lash miqdorini belgilash jarayonidir. Tovon miqdori sug'urta shartnomasiga, zararning xususiyatiga va sug'urtalangan ob'ektning qiymatiga bog'liq bo'ladi. Tovonlarni hisoblashda turli usullar qo'llaniladi, va ular sug'urta turi, zarar turi va shartnomaning xususiyatlariga bog'liq ravishda farq qilishi mumkin.

Sug'urta tovonlarining turlari va hisoblash usullari

To'lov turi	Tavsif	Hisoblash usuli
Haqiqiy pul qiymati (ACV)	Sug'urta ob'ektining yo'qolgan paytdagi amortizatsiya qiymatini qoplaydi	Qayta tiklash qiymati - amortizatsiya
O'zgartirish narxi	Sug'urta ob'ektini amortizatsiyasiz to'liq almashtirish qiymatini qoplaydi	Ob'ektni joriy almashtirish qiymati
Kelishilgan qiymat	Umumiy yo'qotish taqdirda to'lanadigan oldindan kelishilgan miqdor	Siyosatda kelishilgan oldindan belgilangan miqdor
Belgilangan miqdor	“Bozor qiymatidan qat'i nazar, belgilangan miqdorgacha qoplanadi”	Haqiqiy pul qiymatidan qat'iy nazar belgilangan qiymat
Qiymatli siyosat	Muayyan yo'qotish hodisasi bo'lsa, belgilangan miqdorni to'laydi	Muayyan qoplangan yo'qotishlar uchun belgilangan qiymat
Ortiqcha tovon	Belgilangan chegaradan oshib ketgan yo'qotishlarni qoplaydi	Haqiqiy yo'qotish miqdori minus ortiqcha chegara

Sug'urta tovonlarini hisoblashda qo'llaniladigan asosiy usullar
To'liq qoplash usuli (Replacement Cost Method):

- Bu usulga ko'ra, sug'urta kompaniyasi sug'urtalanuvchiga yo'qolgan yoki zarar ko'rgan aktivning to'liq qiymatini qoplab beradi. Sug'urtalangan ob'ekt to'liq qayta tiklanishi yoki yangisi bilan almashtirilishi uchun zarur bo'lgan mablag' to'lanadi. Bu usul, odatda, mulk va aktivlarni sug'urtalashda qo'llaniladi. Misol: Uy sug'urtasi bo'yicha, agar yong'in sababli uy to'liq yo'q qilingan bo'lsa, sug'urta kompaniyasi ushbu uyni qayta tiklash uchun kerak bo'lgan barcha xarajatlarni qoplaydi.

Raqobatli qiymat usuli (Actual Cash Value Method):

- Bu usulda, sugʻurta tovonni sugʻurtalangan obʻektning bozor qiymati yoki uning amaldagi qiymati boʻyicha aniqlanadi. Tovon miqdori hisoblanganda aktivning oʻziga xos eskirishi va joriy qiymati inobatga olinadi. Boshqacha aytganda, obʻektning eskirgan qismi chegiriladi, va faqat uning joriy qiymati qoplanadi. Misol: Agar avtomobil sugʻurtasi boʻyicha tovon toʻlansa, sugʻurta kompaniyasi transport vositasining eskirgan qiymatini hisobga olib, uning bozordagi hozirgi qiymatiga asoslangan tovon toʻlaydi.

Baholash usuli (Appraisal Method):

- Baholash usulida zarar koʻrgan obʻekt yoki manfaatning qiymati sugʻurta kompaniyasi va sugʻurtalanuvchi tomonidan belgilangan mutaxassislar tomonidan baholanadi. Mutaxassislar zararining miqdorini baholab, tovon toʻlash uchun mos qiymatni belgilaydilar. Bu usul asosan mulk sugʻurtasi va yirik aktivlar uchun qoʻllaniladi. Misol: Yoʻl-transport hodisasida zararlangan avtomobilning texnik holatini baholash va uning taʼmirlash xarajatlarini aniqlash.

Fiksirlangan tovon usuli (Fixed Payment Method):

- Bu usulda sugʻurta shartnomasida oldindan aniq belgilangan miqdorda tovon toʻlanadi. Sugʻurta hodisasi yuz berganda zarar miqdori aniqlanmagan boʻlsa ham, shartnomada koʻrsatilgan miqdorda tovon toʻlanadi. Bu usul asosan hayot va sogʻliq sugʻurtasi uchun qoʻllaniladi. Misol: Hayot sugʻurtasi boʻyicha, agar sugʻurtalanuvchi vafot etsa, uning oilasiga oldindan belgilangan miqdorda tovon toʻlanadi.

Zararni boʻlish usuli (Proportional Payment Method):

- Sugʻurta kompaniyasi zararni faqat maʼlum bir qismini qoplaydi, yaʼni sugʻurta hodisasi natijasida kelib chiqqan zarar toʻliq qoplanmaydi. Sugʻurtalanuvchi va sugʻurta kompaniyasi oʻrtasida zararni boʻlish tartibi sugʻurta shartnomasida aniq belgilangan boʻladi. Bu usul koʻpincha yirik miqdordagi sugʻurta hodisalari uchun qoʻllaniladi. Misol: Mulk sugʻurtasida kompaniya sugʻurtalangan summaga nisbatan zararni maʼlum foiz boʻyicha qoplaydi, sugʻurtalanuvchi esa zararining bir qismini oʻzi qoplaydi.

Deduksiya va franshiza usuli (Deductible and Franchise Method):

- Bu usulda, sug'urtalanuvchi zararning ma'lum qismini o'z zimmasiga oladi, ya'ni uning miqdori hisobdan chiqariladi va sug'urta kompaniyasi faqat shu miqdordan ortiq bo'lgan zararni qoplaydi. Deduksiya va franshiza miqdori sug'urta shartnomasida belgilangan bo'ladi. Misol: Agar franshiza 500dollar bo'lsa va zarar miqdori 1500dollar bo'lsa, sug'urta kompaniyasi 1000dollar tovon to'laydi, qolgan 500 dollarni esa sug'urtalanuvchi qoplaydi.

Sug'urta hodisasi yuz berishi:

- Sug'urtalanuvchi sug'urta kompaniyasiga sug'urta hodisasi haqida xabar beradi va sug'urta kompaniyasi bu hodisani tekshiradi.

Zararni baholash:

- Sug'urta kompaniyasi mutaxassislari yoki ekspertlar sug'urtalangan ob'ekt yoki manfaatga etkazilgan zararni baholaydilar. Bu jarayonda texnik ekspertlar yoki baholovchilar qatnashishi mumkin.

Tovon miqdorini aniqlash:

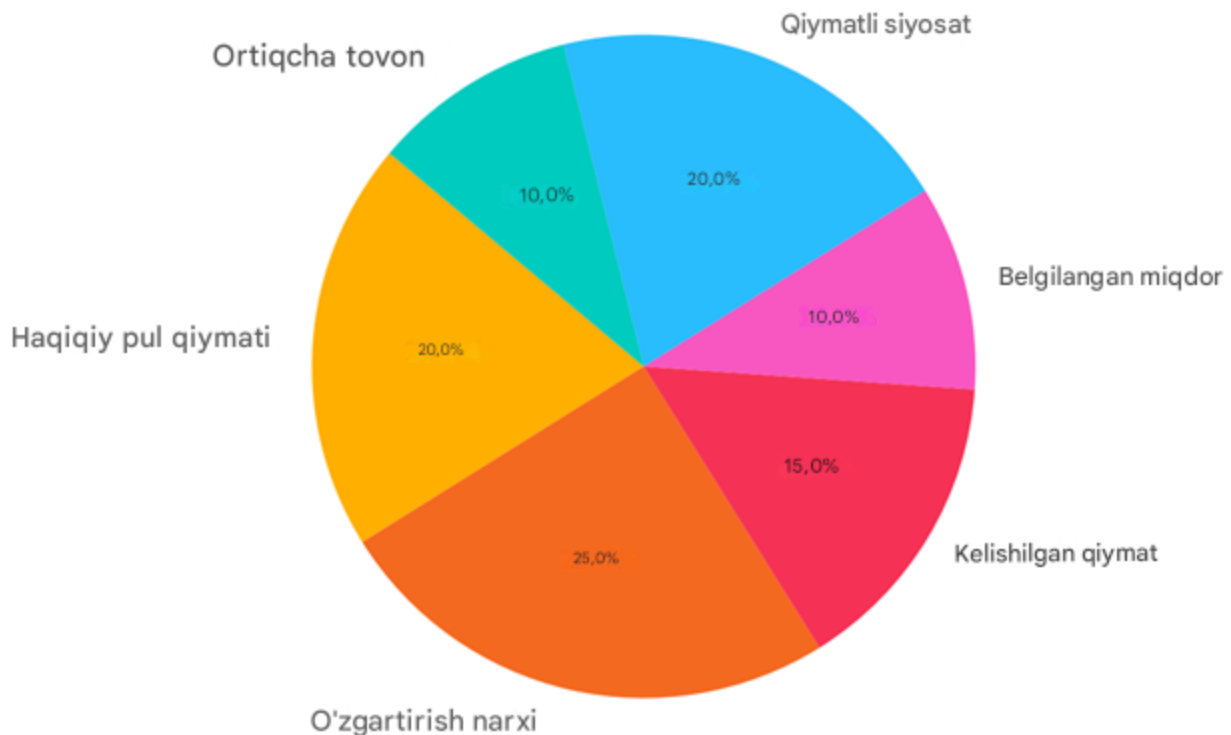
- Sug'urta kompaniyasi zararning miqdori va sug'urta shartnomasi asosida tovon miqdorini aniqlaydi. Qo'llaniladigan hisoblash usuli sug'urtalangan ob'ekt turiga va shartnomadagi shartlarga bog'liq bo'ladi.

Tovon to'lash:

- Sug'urta kompaniyasi tovonni aniqlangan miqdorda sug'urtalanuvchiga to'laydi. Tovon to'lash muddati va shartlari sug'urta polisida ko'rsatilgan bo'ladi.

Sug'urta tovonlarini hisoblash usullari sug'urta hodisasi natijasida kelib chiqqan zararning qoplanish miqdorini aniqlashda muhim ahamiyatga ega. Bu usullar zararning xususiyati, sug'urta shartnomasi va sug'urta turiga bog'liq ravishda farq qiladi. Sug'urta kompaniyalari tovon miqdorini belgilash uchun zararni to'g'ri baholash va sug'urtalanuvchiga adolatli tovon to'lashni ta'minlaydilar.

Sug'urta sektorida tovon turlarining taqsimlanishi

10.2.1-rasm

10.3. Sug'urta tovonlarining to'lanish shartlari va jarayoni

Sug'urta tovonlarining to'lanish shartlari va jarayoni sug'urta hodisasi yuz berganida sug'urtalanuvchiga zararni qoplash uchun tovon to'lash bilan bog'liq bo'lgan jarayonni va unga qo'yilgan talablarni o'z ichiga oladi. Bu jarayon sug'urta shartnomasida belgilangan qoidalar asosida amalga oshiriladi, va sug'urtalanuvchi tovon to'lanishi uchun ma'lum shartlarni bajarishi lozim.

Sug'urta tovonlarining to'lanish shartlari

Sug'urta hodisasining ro'y berishi:

- Sug'urta tovonni faqat sug'urta shartnomasida belgilangan sug'urta hodisasi yuz berganida to'lanadi. Bu sug'urta polisi bilan himoya qilingan xavf yoki tavakkalchilik bilan bog'liq bo'lishi kerak. Agar ro'y bergan hodisa shartnomada ko'zda tutilgan hodisalar doirasida bo'lsa, tovon to'lanadi. Misol: Avtosug'urta bo'yicha yo'l-transport hodisasi, sog'liq sug'urtasi bo'yicha kasallik yoki shikastlanish holati.

Sug'urtalangan ob'ekt yoki shaxsga zarar etkazilishi:

- Sug'urta tovonini to'lash uchun sug'urtalangan ob'ekt yoki shaxsga zarar etgan bo'lishi kerak. Sug'urtalanuvchi shikastlangan ob'ekt yoki shaxsga etkazilgan zararni isbotlashi va bu haqdagi tegishli hujjatlarni taqdim qilishi lozim. Misol: Mulk sug'urtasi bo'yicha yong'in natijasida zararlangan uy yoki mulk uchun tovon to'lanishi.

Sug'urtalanuvchining o'z majburiyatlarini bajarishi:

- Sug'urtalanuvchi sug'urta shartnomasida belgilangan barcha majburiyatlarga rioya qilishi kerak. Bu majburiyatlarga sug'urtalanuvchi o'z vaqtida sug'urta mukofotlarini to'lash, sug'urta ob'ektini himoya qilish va sug'urta kompaniyasini o'zgarishlar to'g'risida xabardor qilish kabi talablar kiradi. Misol: Agar haydovchi avtosug'urta shartnomasiga muvofiq o'z avtomobilni to'g'ri foydalangan bo'lsa va yo'l qoidalariga rioya qilgan bo'lsa, sug'urta tovonini to'lanadi.

Sug'urta hodisasi haqida o'z vaqtida xabar berish:

- Sug'urtalanuvchi sug'urta hodisasi ro'y berganidan so'ng zudlik bilan sug'urta kompaniyasiga xabar berishi kerak. Ko'pgina sug'urta shartnomalarida xabar berish uchun belgilangan muddat mavjud, va agar bu muddatga rioya qilinmasa, tovon to'lanmasligi mumkin. Misol: Yo'l-transport hodisasi yuz berganda sug'urtalanuvchi polisigadagi muddat ichida sug'urta kompaniyasiga xabar berishi lozim.

Tasdiqlovchi hujjatlarni taqdim qilish:

- Sug'urtalanuvchi sug'urta hodisasi va zararni tasdiqlovchi hujjatlarni sug'urta kompaniyasiga taqdim qilishi kerak. Bu hujjatlarga polisiya protokoli, shifokor ma'lumotnomalari yoki mulkni baholash aktlari kiradi. Misol: Yo'l-transport hodisasida polisiya ma'lumotnomasi yoki zararlangan avtomobilning sug'urta ekspertizasi natijalari talab qilinadi.

Fors-major holatlar va istisnalar:

- Sug'urta shartnomasida ko'zda tutilmagan fors-major holatlar va istisnalar bo'yicha tovon to'lanmasligi mumkin. Bu holatlarga tabiiy ofatlar, urushlar, terrorchilik hujumlari yoki qonunbuzarliklar kiradi. Sug'urta shartnomasida aniq ko'rsatilgan istisnalar ham muhim

ahamiyatga ega. Misol: Tabiiy ofat natijasida kelib chiqqan zararlar ayrim sug'urta polislarida qoplanmaydi.

Sug'urta tovonlarini to'lash jarayoni

Sug'urta hodisasini xabar qilish:

- Sug'urtalanuvchi sug'urta hodisasi ro'y bergani haqida sug'urta kompaniyasini xabardor qiladi. Bu jarayonda sug'urta polisi raqami, hodisa sanasi va tavsifi, zarar miqdori haqida ma'lumot taqdim etiladi. Sug'urta kompaniyasi xabarni qabul qilgandan keyin hodisani tekshiradi.

Hujjatlarni taqdim qilish va tekshirish:

- Sug'urtalanuvchi zarur hujjatlarni sug'urta kompaniyasiga taqdim qiladi. Sug'urta kompaniyasi ushbu hujjatlarni tekshiradi va sug'urta polisi shartlariga muvofiq keladiganligiga ishonch hosil qiladi.

- Talab qilinadigan hujjatlar: Polisiya protokoli, tibbiy ma'lumotlar, shikastlangan mulk yoki ob'ekt haqidagi ma'lumotlar, baholash akti va boshqalar.

Zararni baholash:

- Sug'urta kompaniyasi yoki uning mutaxassisleri zararni baholaydi. Bu jarayonda texnika yoki mulkning holati, ta'mirlash yoki qayta tiklash xarajatlari, tibbiy yordam xarajatlari kabi omillar hisobga olinadi. Sug'urta kompaniyasi zararining miqdorini aniqlash uchun sug'urtalanuvchi va mutaxassislar bilan hamkorlik qiladi. Misol: Agar sug'urtalanuvchi uyiga yong'in keltirgan zarar uchun tovon talab qilsa, sug'urta kompaniyasi mutaxassisleri zarar miqdorini baholaydi.

Tovon miqdorini aniqlash:

- Sug'urta kompaniyasi zararining aniq miqdorini baholaganidan so'ng tovon miqdorini aniqlaydi. Bu jarayonda sug'urta shartnomasida ko'rsatilgan sug'urta hajmi, franshiza miqdori va sug'urta polisi shartlari hisobga olinadi. Misol: Avtomobilni ta'mirlash xarajatlari yoki tibbiy yordam xarajatlari qancha bo'lsa, shu miqdorda tovon to'lanadi.

Tovon to'lash:

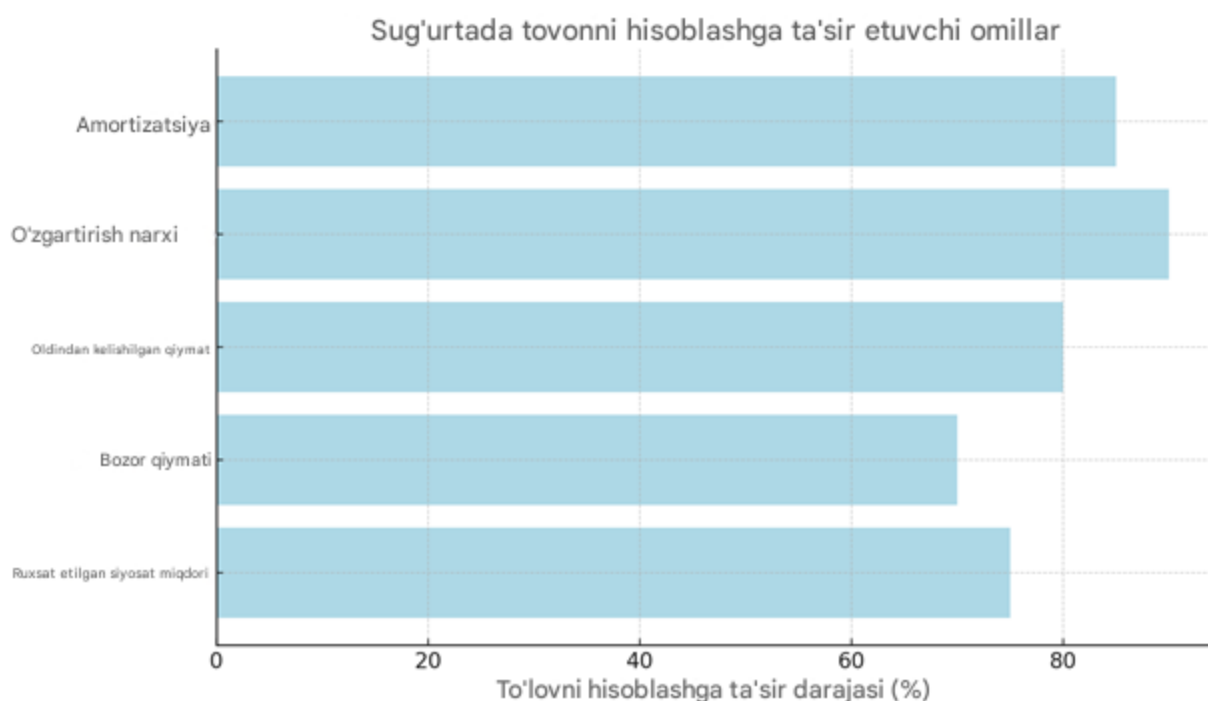
- Hujjatlar va baholar to'liq tekshirilib, tovon miqdori aniqlanganidan so'ng, sug'urta kompaniyasi sug'urtalanuvchiga tovonni to'laydi. Tovon to'lash jarayonida bank o'tkazmalari, naqd pul yoki boshqa to'lov usullari qo'llanilishi mumkin.

- Tovon to'lash muddati: Tovon to'lashning aniq muddati sug'urta shartnomasida ko'rsatilgan bo'ladi. Tovon to'lovi ko'pincha hujjatlar qabul qilinganidan so'ng bir necha ish kuni ichida amalga oshiriladi.

Tovonning to'lanmagan holatlari:

- Agar sug'urtalanuvchi sug'urta shartlarini buzgan bo'lsa yoki sug'urta hodisasi shartnomada ko'rsatilmagan bo'lsa, tovon to'lanmasligi mumkin. Sug'urta kompaniyasi bunday holatlarda o'z qarorini sug'urtalanuvchiga etkazadi.

Sug'urta tovonlarining to'lanish shartlari va jarayoni sug'urta shartnomasida belgilangan qoidalarga va sug'urta hodisasining xususiyatiga bog'liq. Sug'urtalanuvchi tovon to'lanishi uchun o'z majburiyatlariga rioya qilishi, o'z vaqtida xabar berishi va zarur hujjatlarni taqdim qilishi kerak. Sug'urta kompaniyasi zararni baholab, tovon miqdorini aniqlaydi va uni belgilangan tartibda to'laydi. Tovon to'lash jarayoni sug'urtalanuvchiga moliyaviy himoya va zararni qoplash imkonini beradi.

10.3.1-rasm

10.4. Sug'urta tovonlari va premiyalar o'rtasidagi bog'liqlik

Sug'urta tizimida tovonlar va sug'urta premiyalari o'zaro bog'liq tushunchalar hisoblanadi va ular sug'urta kompaniyalari hamda mijozlar

o'rtasidagi munosabatlarning asosiy moliyaviy jihatlarini belgilab beradi. Bu bog'liqlik sug'urta mexanizmining samarali ishlashiga va iqtisodiy barqarorlikka ta'sir ko'rsatadi. Keling, sug'urta tovonlari va premiyalar o'rtasidagi bog'liqlikni tushuntiruvchi asosiy jihatlarni batafsil ko'rib chiqamiz.

Sug'urta premiyalari tushunchasi

Sug'urta premiyasi — bu sug'urtalovchi tomonidan sug'urtalanuvchiga qoplama berish evaziga to'lanadigan to'lovdir. Sug'urta kompaniyasi sug'urta polisining asosiy shartlari va tavakkalchiliklarni hisobga olib, har bir sug'urta oluvchi uchun premiya miqdorini belgilaydi. Premiyalarning miqdori sug'urta qildirilayotgan tavakkalchilikning ko'lami, qoplanishi kerak bo'lgan mablag', sug'urtalanuvchining xatarlari va sug'urtalovchi tomonidan o'rnatilgan tariflarga bog'liq.

Sug'urta tovonlari tushunchasi

Sug'urta tovon — bu sug'urtalanuvchiga sug'urta hodisasi sodir bo'lganda to'lanadigan kompensasiya yoki mablag'dir. Sug'urta kompaniyasi hodisa sodir bo'lganidan so'ng, sug'urtalanuvchi tomonidan taqdim etilgan talabnoma asosida sug'urta tovonini to'laydi. Bu kompensasiya mijozning zararini qoplashga xizmat qiladi.

Sug'urta tovonlari va premiyalar o'rtasidagi bog'liqlik

Sug'urta tovonlari va premiyalar o'rtasida kuchli moliyaviy va iqtisodiy bog'liqlik mavjud. Ularning o'zaro bog'liqligini bir necha jihatlardan tushuntirish mumkin:

Risk darajasiga bog'liqlik

Sug'urta premiyalari sug'urtalanuvchining tavakkalchilik darajasiga bevosita bog'liq. Agar sug'urtalanuvchiga qarata xatarlar yuqori bo'lsa, ya'ni, sug'urta hodisasi sodir bo'lish ehtimoli katta bo'lsa, premiya miqdori yuqori bo'ladi. Bu, o'z navbatida, sug'urta kompaniyasi uchun potensial tovonlar to'lash xavfini kamaytirish uchun amalga oshiriladi. Risk yuqori bo'lgan holatlarda sug'urtalanuvchilar ko'proq to'lovlar qilishlari kerak, chunki kompaniya tavakkalchiliklarni qoplash uchun ko'proq zaxira to'playdi. Masalan, avtotransportni sug'urta qilishda yo'l harakati qoidalarini buzuvchi haydovchiga sug'urta premiyasi yuqoriroq

bo‘lishi mumkin, chunki uning avtohalokatga uchrash ehtimoli yuqori. Bu holatda, tovon talab qilingan hodisa sodir bo‘lishi ehtimoli katta.

Qoplama miqdori va tovonlar

Sug‘urta polisi bo‘yicha to‘lanadigan premiyalar qoplangan sug‘urta summasiga, ya’ni tovonlar miqdoriga bog‘liq. Agar sug‘urta hodisasi sodir bo‘lgan taqdirda sug‘urtalanuvchi katta miqdorda tovon talab qilsa, u holda sug‘urta premiyasi ham yuqoriroq bo‘ladi. Bu sug‘urta kompaniyasining moliyaviy barqarorligini saqlash uchun muhimdir, chunki kompaniya katta miqdordagi tovonni to‘lash uchun etarli resurslarga ega bo‘lishi kerak. Masalan, qimmatbaho mulkni sug‘urta qildirganda, uning qoplanishi katta bo‘lsa, sug‘urta premiyasi ham shunga yarasha yuqori bo‘ladi.

Sug‘urta polisining turi

Sug‘urta polisi turlari ham tovonlar va premiyalar o‘rtasidagi bog‘liqlikni belgilaydi. Misol uchun, yosh va sog‘lom odam uchun hayot sug‘urtasi polisi premiyalari kamroq bo‘lishi mumkin, chunki u ko‘proq vaqt davomida hayotda bo‘lishi mumkin, shuning uchun uning o‘limi ehtimoli past. Lekin keksaroq yoki kasallikka chalingan shaxs uchun sug‘urta polisi ko‘proq tovon to‘lanishi ehtimoli sababli premiyalar yuqoriroq bo‘lishi mumkin.

Tavakkalchilik va zaxiralar

Sug‘urta kompaniyalari to‘plagan premiyalarning bir qismini kelgusidagi tovonlarni qoplash uchun zaxira sifatida saqlaydilar. Agar sug‘urta hodisalari tez-tez sodir bo‘lib, tovonlar ko‘p to‘lanadigan bo‘lsa, sug‘urta kompaniyalari premiyalarni oshirishga majbur bo‘ladi. Bu tavakkalchilikni to‘g‘ri baholash va tovonlar uchun etarli zaxira yaratish zarurati bilan bog‘liq.

Tovonlarning ta’siri va kelgusi premiyalar

Sug‘urta kompaniyasi tovonlarni to‘laganida, bu kompaniyaning kelgusi moliyaviy holatiga ta’sir qiladi. Agar tovonlar ko‘p to‘lanadigan bo‘lsa yoki sug‘urtalanuvchilar ko‘plab talabnomalar kiritsalar, kompaniya kelgusi davrlar uchun sug‘urta premiyalarini oshirishi mumkin. Shuning uchun tovonlar hajmi va soni kelajakdagi sug‘urta qoplamalari va tariflariga ta’sir qiladi.

Bozor muvozanati va raqobat

Sug'urta tovonlari va premiyalar o'rtasidagi bog'liqlik bozorning raqobat darajasi va talab-taklif muvozanatiga ham ta'sir ko'rsatadi. Sug'urta kompaniyalari premiyalar miqdorini belgilashda raqobatbardoshlikni inobatga oladi. Kamroq premiyalar taklif qiluvchi kompaniyalar sug'urtalanuvchilarni jalb qilishga urinsa, katta premiyalar tovonlar xavfini qoplash uchun zarur bo'ladi.

Shuningdek, sug'urta kompaniyalari o'z tavakkalchiliklarini boshqarish uchun qayta sug'urta kompaniyalaridan ham foydalanadi. Qayta sug'urta sug'urta kompaniyalariga katta tovon to'lovlarini boshqarishda yordam beradi va ular o'z premiyalarini juda oshirmasdan tavakkalchiliklarni qoplash imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Sug'urta tovonlari va premiyalar o'rtasidagi bog'liqlik sug'urta tizimining asosiy tamoyillaridan biri bo'lib, u sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlaydi. Sug'urta kompaniyalari o'z faoliyatida hodisalar xavfini, mijozlarning talablarini va bozor holatini inobatga olgan holda premiyalar va tovonlar o'rtasida muvozanatni saqlashga harakat qiladilar. Sug'urtalanuvchilar uchun ham, kompaniyalar uchun ham mazkur bog'liqlikni tushunish muhimdir,

chunki u tavakkalchiliklarni to'g'ri baholash va qaror qabul qilish jarayoniga ta'sir ko'rsatadi.

Nazorat savollari:

1. Sug'urta tovonini nima va uning vazifasi nimada?
2. Sug'urta tovonini hisoblashda qanday omillar e'tiborga olinadi?
3. Tovuon koeffisienti qanday belgilanadi?
4. Sug'urta polisida qoplama miqdori qanday aniqlanadi?
5. Xavfni baholash sug'urta tovonini hisoblashda qanday rol o'ynaydi?
6. Sug'urtada tovon to'lovi nimani anglatadi?
7. Mukofot stavkasi va tovon o'rtasida qanday bog'liqlik mavjud?
8. Sug'urta talablariga amal qilish nima uchun muhim?
9. Zarar baholash jarayonining bosqichlari qanday?
10. Tovuon to'lovi miqdorini aniqlashda ekspozitsiya qiymati qanday hisobga olinadi?
11. Sug'urta polisi va tovon o'rtasidagi bog'liqlik qanday?
12. Tovuon koeffisientini qanday omillar o'zgartiradi?
13. Sug'urta tovonini hisoblash uchun qanday usullar qo'llaniladi?
14. Zarar ehtimoli sug'urta tovoniga qanday ta'sir qiladi?
15. Sug'urta qoplamasidagi tavakkalchiliklar qanday baholanadi?

Topshiriqlar:

1. Sug'urta tovonini va uning ahamiyati haqida esse yozing.
2. Sug'urta tovonini hisoblash jarayonini yoriting.
3. Tovuon koeffisienti va uni aniqlashdagi asosiy omillarni tushuntiring.
4. Xavfni baholash va uning sug'urta tovoniga ta'sirini tahlil qiling.
5. Sug'urta polisidagi qoplama miqdorini hisoblash usullarini yoriting.
6. Tovuon to'lovini aniqlash uchun qanday omillar hisobga olinishi haqida izlanish olib boring.
7. Mukofot stavkasi va tovon o'rtasidagi bog'liqlikni yoriting.

8. Sugʻurtadagi talablar va ularning tovon miqdoriga taʼsirini yoriting.
9. Ekspozisiya qiymatining sugʻurta tovoniga taʼsirini tushuntiring.
10. Tovu toʻlovini aniqlash jarayonini misollar bilan yoriting.
11. Tovu koeffisienti va uning sugʻurta qoplamasidagi rolini tahlil qiling.
12. Sugʻurta polisi va tovon miqdori oʻrtasidagi bogʻliqlikni yoriting.
13. Zarar ehtimolini hisoblash va uning tovon miqdoriga taʼsirini yoriting.
14. Zarar baholashning ahamiyati va uning sugʻurtadagi roli haqida maʼlumot toʻplang.
15. Sugʻurta talablarini bajarmaganlik uchun tovon miqdori qanday aniqlanishi haqida tahlil qiling.

Qiziqarli maʼlumotlar:

- Sugʻurta tovonlarining turlari: Sugʻurta tovonlari turli koʻrinishda boʻlishi mumkin. Masalan, mol-mulkni qoplash, tibbiy tovon, hayot sugʻurtasi boʻyicha tovonlar. Bular sugʻurtalanuvchining zarar koʻrish holatlariga qarab belgilanadi.

- Tovu koeffisientining ahamiyati: Sugʻurta kompaniyalari tovon koeffisienti yordamida katta xavflar va mijozlarga toʻlanadigan summalarni baholashadi. Bu koeffisient katta boʻlsa, sugʻurta kompaniyasi koʻproq tavakkalchilikni oʻz zimmasiga oladi.

- Zararni baholash: Sugʻurta kompaniyalari zararni aniq baholash orqali tovon miqdorini belgilaydi. Bu baholash jarayonida kompaniyalar turli omillarni hisobga olib, zararga proporsional toʻlovni taʼminlaydilar.

- Ekspozisiya qiymati: Ekspozisiya qiymati sugʻurta kompaniyalari uchun muhimdir. Bu sugʻurtalanuvchi faoliyatining moliyaviy xavfini aniqlashda yordam beradi va tovon hisoblashda katta rol oʻynaydi.

XI BOB. SUG'URTA VA IJTIMOIIY HIMOYA

- 11.1. Sug'urtaning ijtimoiy himoya tizimidagi o'rni.**
- 11.2. Ijtimoiy sug'urta turlari va ularning ahamiyati.**
- 11.3. Ijtimoiy himoyaning sug'urta orqali ta'minlanishi.**
- 11.4. Ijtimoiy himoyada sug'urta kompaniyalarining roli.**

Tayanch iboralar: Ijtimoiy himoya, sug'urta tizimi, pensiya sug'urtasi, tibbiy sug'urta, majburiy sug'urta, xavflarni boshqarish, ishsizlik nafaqasi, sug'urta mukofoti, tavakkalchilikni taqsimlash, ijtimoiy himoya jamg'armasi, invalidlik nafaqasi, sog'liqni saqlash sug'urtasi, sug'urta polisi, ijtimoiy kafolatlar, sug'urta kompensasiyasi.

11.1. Sug'urtaning ijtimoiy himoya tizimidagi o'rni

Sug'urta insonlar va tashkilotlarni turli tavakkalchiliklardan himoya qiluvchi muhim moliyaviy vosita bo'lib, u ijtimoiy himoya tizimidagi asosiy elementlardan biridir. Ijtimoiy himoya tizimi insonlarning hayoti davomida yuzaga keladigan iqtisodiy xatarlardan himoya qilishga qaratilgan bo'lib, unda sug'urtaning alohida o'rni bor. Sug'urta vositalari insonlar, oilalar va jamiyat uchun iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi, shuningdek, turli hodisalar tufayli kelib chiqadigan moliyaviy yo'qotishlarni kamaytirishga xizmat qiladi. Keling, sug'urtaning ijtimoiy himoya tizimidagi asosiy o'rnini batafsil ko'rib chiqamiz.

Tavakkalchilikni taqsimlash va ijtimoiy himoya. Sug'urta tizimi tavakkalchilikni sug'urtalanuvchilar o'rtasida taqsimlashga asoslangan. Sug'urta kompaniyalari turli shaxslardan va tashkilotlardan sug'urta premiyalarini yig'ib, ularni katta mablag' to'plamiga aylantiradi. Bu mablag'lar xavfli hodisalar sodir bo'lganda tovon to'lash uchun ishlatiladi. Bu usul orqali sug'urta insonlarning moliyaviy xavflarini taqsimlaydi, shuning uchun jamiyatning turli a'zolari katta yo'qotishlardan himoyalanaadi.

Masalan, tibbiy sug'urta orqali fuqarolar tibbiy xizmat ko'rsatishning katta xarajatlaridan himoyalanaadilar. Agar bir inson juda katta tibbiy hisob-kitobga duch kelsa, u sug'urta orqali bu xarajatlarning bir qismini yoki barchasini qoplashi mumkin. Bunday himoya vositasi

ijtimoiy adolat va tenglikka yordam beradi, chunki har bir sugʻurtalanuvchi oʻzini xavfdan himoya qilish uchun katta mablagʻ sarflashi shart emas.

Tavakkalchiliklarni boshqarish. Sugʻurta ijtimoiy himoya tizimining bir qismi sifatida fuqarolarning tavakkalchiliklarini boshqarish vositasi hisoblanadi. Ishdan ayrilish, sogʻliqni yoʻqotish, avtohalokatlar, yongʻinlar va boshqa turli koʻngilsizliklar insonlar hayotiga taʼsir qiladigan xavfli hodisalardir. Sugʻurta orqali insonlar ushbu xavflarni boshqarish va kelajakdagi noxush holatlarga tayyor turish imkoniyatiga ega boʻladilar.

Masalan, ishsizlik sugʻurtasi insonlarning vaqtinchalik ishsizlikka duch kelganda moliyaviy himoya bilan taʼminlanishini kafolatlaydi. Bu sugʻurta turi ishsiz qolgan fuqarolarga muayyan muddat davomida toʻlovlar taqdim etish orqali ularning moliyaviy barqarorligini saqlab turadi. Bunday mexanizmlar insonlarning xavfsizligini taʼminlashga va ijtimoiy himoya tizimini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Iqtisodiy barqarorlik va sugʻurta. Sugʻurta tizimi ijtimoiy himoya tizimida iqtisodiy barqarorlikni taʼminlashda muhim rol oʻynaydi. Insonlar va tashkilotlar turli moliyaviy xavflarga duch kelganda, sugʻurta ularni yoʻqotishlardan himoya qiladi va shu orqali iqtisodiy tartibni saqlab qolishga yordam beradi. Bu jamiyatda barqaror iqtisodiy tizimning shakllanishiga yordam beradi.

Iqtisodiy qiyinchiliklar paytida, masalan, pandemiya yoki iqtisodiy inqiroz kabi holatlarda, sugʻurta kompaniyalari mijozlarning iqtisodiy qiyinchiliklarini yumshatishga yordam beradi. Sugʻurta tizimi toʻsiqlar va inqirozlarning taʼsirini kamaytirishga qodir, chunki u insonlar va tashkilotlarga tezroq tiklanish imkonini beradi. Shu bois, sugʻurta kompaniyalari jamiyatning barqarorligi va iqtisodiy holatini yaxshilashda ijobiy rol oʻynaydi.

Sugʻurtaning ijtimoiy himoya funksiyalari

Sugʻurta tizimi ijtimoiy himoya tizimining muhim qismi boʻlib, u quyidagi ijtimoiy funksiyalarni bajaradi:

Tavakkalchiliklarni yumshatish: Sugʻurta insonlar va oilalarni turli moliyaviy xavflardan himoya qiladi. Bu fuqarolarning hayot sifatini

saqlab qolishga yordam beradi va ularga ko'ngilsiz hodisalarga qarshi tayyorgarlik ko'rish imkoniyatini beradi.

Ijtimoiy tenglikni ta'minlash: Sug'urta orqali har bir shaxs yoki oila turli xatarlardan himoyalanaadi, bu jamiyatdagi tenglik va adolatni ta'minlashga yordam beradi. Sug'urta tizimi katta daromadga ega bo'lmagan shaxslar va qishloq joylaridagi odamlarni ham iqtisodiy xavflardan himoya qiladi.

Tibbiy va sog'liqni saqlash xizmatlari bilan ta'minlash: Tibbiy sug'urta ijtimoiy himoya tizimida muhim vazifani bajaradi. Bu vosita orqali fuqarolar tibbiy xizmatlardan samarali foydalanishlari mumkin va bu ularning salomatligini saqlashda yordam beradi.

Oilaviy va shaxsiy barqarorlik: Sug'urta oilaviy moliyaviy barqarorlikni ta'minlashga yordam beradi. Hayot sug'urtasi, tibbiy sug'urta yoki ko'chmas mulk sug'urtasi oilalar uchun katta moliyaviy yuklarni engillashtirishi va kutilmagan holatlarda himoya vazifasini bajarishi mumkin.

Davlat ijtimoiy himoya tizimi va sug'urta. Davlat ijtimoiy himoya tizimi va sug'urta. Davlat ijtimoiy himoya tizimi insonlar va jamiyatni turli tavakkalchiliklar va iqtisodiy muammolardan himoya qilishga qaratilgan siyosat va dasturlar majmuasidir. Bu tizimning asosiy maqsadi fuqarolarning ijtimoiy barqarorligini ta'minlash va hayot sifatini yaxshilashdir. Sug'urta bu tizimda muhim o'rin tutadi, chunki u iqtisodiy xavflardan himoya qilishning asosiy vositalaridan biri hisoblanadi. Davlat ijtimoiy himoya tizimida sug'urtaning alohida ahamiyati bor, chunki sug'urta orqali davlat fuqarolarni ijtimoiy va iqtisodiy xatarlarga qarshi himoyalaydi.

Davlat ijtimoiy himoya tizimining vazifalari. Davlat ijtimoiy himoya tizimining asosiy vazifasi insonlarning turli tavakkalchiliklar va ijtimoiy-iqtisodiy hodisalar natijasida yuzaga keladigan yo'qotishlardan himoya qilishdir. Bu yo'qotishlar ishsizlik, kasallik, yosh qarilik, mehnatga layoqatsizlik yoki boshqa qiyinchiliklar bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Davlat ijtimoiy himoya tizimi insonlarga yordam berish, ularni moddiy qo'llab-quvvatlash, va barqaror turmush sharoitlarini ta'minlashga qaratilgan qator dasturlar va mexanizmlardan iborat.

Asosiy vazifalar:

- Ishsizlikdan himoya qilish: Davlat ishsizlik nafaqalari va sugʻurta dasturlari orqali ishsiz qolgan fuqarolarni moliyaviy himoya qiladi.

- Tibbiy yordam: Tibbiy sugʻurta dasturlari orqali davlat fuqarolarning sogʻliqni saqlash xizmatlaridan foydalanishini kafolatlaydi.

- Pensiya va nafaqalar: Qarilik yoki mehnatga layoqatsizlik paytida davlat ijtimoiy himoya tizimi orqali fuqarolarga pensiya va nafaqa toʻlaydi.

- Favqulodda holatlarda himoya: Tabiiy ofatlar yoki boshqa favqulodda holatlarda davlat ijtimoiy himoya tizimi zarar koʻrganlarga yordam berish mexanizmini oʻz ichiga oladi.

Sugʻurtaning davlat ijtimoiy himoya tizimidagi oʻrni. Sugʻurta davlat ijtimoiy himoya tizimining ajralmas qismi hisoblanadi va u fuqarolarni ijtimoiy xavflardan himoyalashga yordam beradi. Davlat sugʻurtani turli jamoatchilik xizmatlari va ijtimoiy dasturlar orqali amalga oshiradi. Quyida sugʻurtaning davlat ijtimoiy himoya tizimidagi asosiy vazifalari keltirilgan:

Tavakkalchilikni taqsimlash. Sugʻurta tavakkalchiliklarni jamoa darajasida taqsimlaydi va har bir fuqaro yoki tashkilot oʻz tavakkalchiligini davlat yoki jamiyat orqali sugʻurtalaydi. Davlat sugʻurta tizimi orqali fuqarolar oʻzlarining moliyaviy xavflarini kamaytiradi, chunki sugʻurta kompaniyalari yoki davlat fondlari ularni qoplaydi.

Tibbiy sugʻurta. Tibbiy sugʻurta davlat ijtimoiy himoya tizimida alohida oʻrin tutadi. Davlat koʻplab fuqarolar uchun tibbiy sugʻurtani majburiy qiladi yoki subsidiyalar orqali uni qoʻllab-quvvatlaydi. Bu insonlarning tibbiy xizmatlardan foydalanishini kafolatlaydi va tibbiy xizmatlarga sarflanadigan xarajatlarni kamaytiradi. Masalan, davlat tibbiy sugʻurtasi fuqarolarni yuqori tibbiy xarajatlardan himoya qiladi, shu bilan birga ularning salomatligini saqlashga yordam beradi.

Ishsizlik sugʻurtasi. Ishsizlik sugʻurtasi davlat ijtimoiy himoya tizimining yana bir muhim elementidir. Bu sugʻurta turi ishsiz qolgan fuqarolarga vaqtinchalik toʻlovlarni taʼminlaydi. Davlat ishsizlik

sugʻurtasi orqali aholini ishsizlikka qarshi himoya qiladi va ularga ish qidirish davomida moddiy yordam koʻrsatadi. Bu fuqarolarning moddiy holatini yaxshilashga va ijtimoiy notinchlikni kamaytirishga yordam beradi.

Pensiya sugʻurtasi. Pensiya sugʻurtasi davlat ijtimoiy himoya tizimining muhim qismi hisoblanadi. Fuqarolarning pensiyasi yoki yosh qarilik davridagi daromadlari davlat tomonidan taʼminlanadigan pensiya sugʻurta dasturlari orqali himoyalanaadi. Bunda fuqarolar ish faoliyati davomida pensiya fondlariga toʻlovlar kiritadi va ular qarilik davrida bu fondlardan daromad oladi. Davlat pensiya dasturlari insonlarning yosh qarilik paytida moliyaviy barqarorligini taʼminlashga qaratilgan.

Mehnatga layoqatsizlik sugʻurtasi. Mehnatga layoqatsizlik sugʻurtasi kasallik yoki jarohat tufayli ishlash imkoniyatidan mahrum boʻlgan shaxslarni himoya qilishga qaratilgan. Bu sugʻurta turi fuqarolarning mehnatga layoqatsizligi davrida ularga moddiy yordam koʻrsatishni nazarda tutadi. Davlat mehnatga layoqatsiz boʻlgan shaxslarning asosiy ehtiyojlarini qondirish uchun maxsus nafaqa yoki tovon toʻlaydi.

Davlat ijtimoiy sugʻurta dasturlari. Davlat ijtimoiy sugʻurta dasturlari insonlarning ijtimoiy xavflarga qarshi himoyasini taʼminlash maqsadida ishlab chiqilgan. Bu dasturlar majburiy yoki ixtiyoriy boʻlishi mumkin. Davlat tomonidan moliyalashtiriladigan ijtimoiy sugʻurta dasturlarining asosiy vazifasi fuqarolarni ishsizlik, kasallik, qarilik, va boshqa xatarlardan himoya qilishdir.

- Majburiy sugʻurta: Koʻplab davlatlarda majburiy ijtimoiy sugʻurta turlari mavjud. Misol uchun, pensiya yoki tibbiy sugʻurta majburiy boʻlib, barcha ishchi fuqarolar bu dasturlarga qoʻshiladi.

- Ixtiyoriy sugʻurta: Baʼzi holatlarda fuqarolar oʻz xohishlari bilan davlat tomonidan taklif etiladigan ixtiyoriy sugʻurta dasturlariga qoʻshilishi mumkin. Masalan, xususiy tadbirkorlar yoki vaqtinchalik ishchilar ixtiyoriy sugʻurta dasturlaridan foydalanishlari mumkin.

Davlat va xususiy sugʻurta oʻrtasidagi hamkorlik. Koʻpgina davlatlarda davlat va xususiy sugʻurta kompaniyalari oʻrtasida hamkorlik mavjud. Davlat ijtimoiy himoya dasturlarining samaradorligini oshirish

uchun xususiy sugʻurta kompaniyalari bilan birgalikda ishlaydi. Bu hamkorlik fuqarolarga koʻproq sugʻurta xizmatlarini taqdim etishga va sugʻurtaning qoplama hajmini oshirishga yordam beradi.

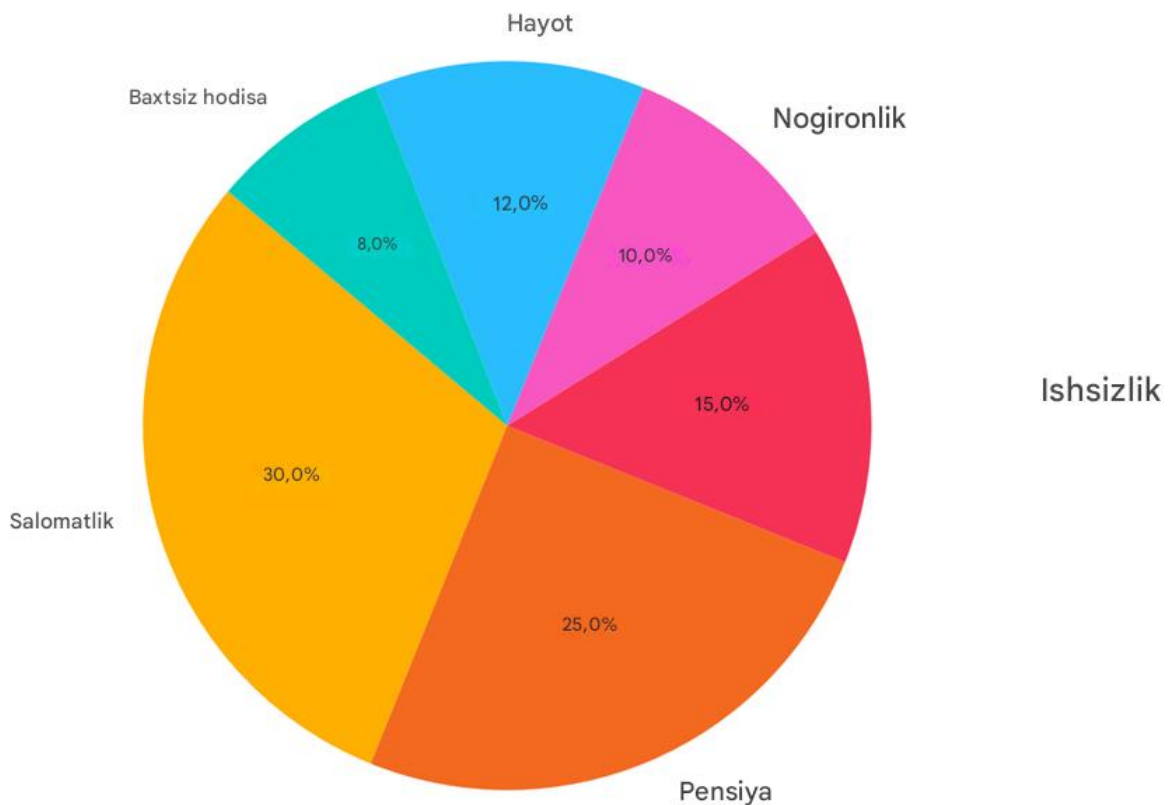
Davlat ijtimoiy himoya tizimi va sugʻurta insonlarni ijtimoiy va iqtisodiy tavakkalchiliklardan himoya qilish uchun yaratilgan asosiy mexanizmlardan hisoblanadi. Sugʻurta orqali davlat fuqarolarni kasallik, ishsizlik, mehnatga layoqatsizlik va yosh qarilik kabi xatarlardan himoyalaydi, shu bilan birga ijtimoiy barqarorlikni taʼminlaydi. Sugʻurtaning ijtimoiy himoya tizimidagi oʻrni aholining turmush darajasini yaxshilashga va iqtisodiy barqarorlikni saqlashga yordam beradi. Sugʻurtaning ijtimoiy himoya tizimidagi oʻrni juda muhimdir, chunki u insonlar va jamiyatni turli iqtisodiy xatarlardan himoya qiladi va iqtisodiy barqarorlikni taʼminlaydi. Sugʻurta tizimi insonlarga moliyaviy xavflarga qarshi samarali himoya bilan taʼminlaydi va ularning hayot sifatini saqlab qolishga yordam beradi. Ijtimoiy himoyaning asosiy elementi sifatida sugʻurta jamiyatdagi adolat va tenglikni mustahkamlashga hissa qoʻshadi.

11.2. Ijtimoiy sugʻurta turlari va ularning ahamiyati

Ijtimoiy sugʻurta fuqarolarni turli ijtimoiy xatarlardan himoya qilishga qaratilgan davlat tomonidan tashkil etilgan sugʻurta tizimidir. Bu sugʻurta turli tavakkalchiliklar va hayotda uchrashi mumkin boʻlgan muammolarga qarshi himoya vazifasini bajaradi. Ijtimoiy sugʻurtaning turli koʻrinishlari bor va ularning har biri jamiyatning barqarorligi va insonlarning hayotidagi muhim hodisalarga qarshi himoya qilishda ahamiyatlidir. Ijtimoiy sugʻurta turlarini tushunib etish va ularning ahamiyatini aniqlash jamiyat uchun muhimdir, chunki bu davlatning ijtimoiy himoya tizimida asosiy oʻrin tutadi.

Pensiya sugʻurtasi. Pensiya sugʻurtasi insonlar ish faoliyati davomida maxsus fondlarga pul toʻlab, yosh qarilik davrida daromad olishini taʼminlaydigan sugʻurta turidir. Pensiya sugʻurtasi pensiya yoshiga etishgan yoki mehnatga layoqatsiz boʻlgan shaxslarga daromad bilan taʼminlanish kafolatini beradi.

Ijtimoiy himoyada sug'urta turlarining taqsimlanishi

11.2.1-rasm

- Ahamiyati: Pensiya sug'urtasi yosh qarilik davrida insonlarning moliyaviy xavfsizligini ta'minlaydi va ularning ishdan keyingi hayotida daromad manbaini saqlab qolishga yordam beradi. Bu sug'urta turi insonlarni ish faoliyati davomida sarflangan mehnatlari uchun ishonchli moliyaviy himoya bilan ta'minlaydi.

Tibbiy sug'urta. Tibbiy sug'urta fuqarolarning tibbiy xizmatlar xarajatlarini qoplash uchun tashkil etilgan ijtimoiy sug'urta turidir. U turli kasalliklar yoki sog'liqqa bog'liq muammolar tufayli yuzaga keladigan tibbiy xizmatlar uchun to'lanadigan to'lovlarni qisman yoki to'liq qoplaydi. Tibbiy sug'urta davlat tomonidan majburiy yoki ixtiyoriy bo'lishi mumkin.

- Ahamiyati: Tibbiy sug'urta insonlarning sog'liqni saqlash xizmatlariga kirishini kafolatlaydi va kutilmagan tibbiy xarajatlardan himoya qiladi. Bu sug'urta turi fuqarolarning salomatlik holatini

yaxshilashga va ularning iqtisodiy holatini barqarorlashtirishga xizmat qiladi.

Ishsizlik sug'urtasi. Ishsizlik sug'urtasi ishdan ayirilgan shaxslarni vaqtinchalik moddiy qo'llab-quvvatlashni nazarda tutuvchi ijtimoiy sug'urta turidir. U ishsiz qolgan fuqarolarga ma'lum bir muddat davomida moliyaviy yordam beradi va ularning ishsizlik davrida turmush darajasini saqlab qolishga yordam beradi.

- Ahamiyati: Ishsizlik sug'urtasi jamiyatda ishsizlik darajasining oshib ketmasligiga yordam beradi va insonlarga ish qidirish jarayonida moddiy qiyinchiliklarga duch kelmaslik imkonini beradi. Shu bilan birga, ishsizlik sug'urtasi ijtimoiy notinchlikni kamaytirish va barqarorlikni saqlashga xizmat qiladi.

Mehnatga layoqatsizlik sug'urtasi. Mehnatga layoqatsizlik sug'urtasi insonlarni kasallik yoki jarohat tufayli ishlash imkoniyatidan mahrum bo'lgan holatlarda himoya qilishga qaratilgan sug'urta turidir. Bu sug'urta turi mehnatga layoqatsiz bo'lib qolgan shaxslarga daromad bilan ta'minlanish kafolatini beradi.

- Ahamiyati: Mehnatga layoqatsizlik sug'urtasi fuqarolarni jarohat yoki kasallik sababli ishdan qolgan paytda moddiy himoya bilan ta'minlaydi. Bu, o'z navbatida, ularning hayot sifati va turmush darajasini saqlab qolishga yordam beradi. Mehnatga layoqatsizlik sug'urtasi insonlarning daromadlarini barqaror saqlash va iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashda muhimdir.

Oilaviy va moddiy yordam sug'urtasi. Oilaviy yordam va bolalar nafaqasi sug'urtasi oilaviy ahvoli og'ir bo'lgan, kam ta'minlangan oilalarni qo'llab-quvvatlash maqsadida tashkil etilgan sug'urta turidir. Bu sug'urta turi bolali oilalarga nafaqalar to'lash yoki moddiy qo'llab-quvvatlash ko'rinishida amalga oshiriladi.

- Ahamiyati: Oilaviy yordam sug'urtasi jamiyatning kam ta'minlangan va zaif qatlamlarini himoyalashga qaratilgan. Bu turdagi sug'urta oilalarning moddiy holatini yaxshilashga va bolalarning ijtimoiy muhofazasini ta'minlashga yordam beradi.

Favqulodda holatlar sug'urtasi. Favqulodda holatlar sug'urtasi» tabiiy ofatlar yoki boshqa favqulodda hodisalar tufayli kelib chiqadigan

zararlarni qoplashga qaratilgan. Ushbu sug'urta turi tabiiy ofatlar, yong'inlar, suv toshqini yoki boshqa favqulodda holatlar natijasida yuzaga kelgan yo'qotishlarni qoplash uchun ishlatiladi.

- Ahamiyati: Favqulodda holatlar sug'urtasi insonlar va tashkilotlarni tabiiy yoki inson omili bilan bog'liq bo'lgan hodisalardan himoya qilishda katta ahamiyatga ega. U insonlar va korxonalarining favqulodda vaziyatlarda zarar ko'rgan mol-mulkini qoplash imkonini beradi va moliyaviy tiklanishga yordam beradi.

Umumiy ahamiyati. Ijtimoiy sug'urta turlari jamiyatning barqarorligini ta'minlash, ijtimoiy adolatni qo'llab-quvvatlash va insonlarning turli xatarlarga qarshi himoyalaniishiga yordam beradi. Sug'urta turlari aholining turli guruhlariga, xususan, ishchi sinf va kam ta'minlanganlarga himoya qoplamasi beradi. Sug'urta tizimlari ijtimoiy notenglikni kamaytirishga va jamiyatda barqarorlikni saqlashga yordam beradi.

Ijtimoiy sug'urta turlari insonlarni hayotda yuz beradigan moliyaviy xatarlardan himoya qiladigan va ularning hayotidagi ijtimoiy xavflarni yumshatadigan muhim vositadir. Bu sug'urta turlari insonlarning ishlab chiqarish jarayonidagi yoki shaxsiy hayotidagi turli xatarlardan muhofaza qiladi va ularning barqaror hayot kechirishlarini ta'minlaydi. Ijtimoiy sug'urta jamiyatda ijtimoiy adolat, barqarorlik va xavfsizlikni saqlashda muhim rol o'ynaydi.

11.2.1-jadval

Ijtimoiy himoyada sug'urtaning asosiy yo'nalishlari

Sug'urta turi	Maqsad	Ijtimoiy ta'sir
Sog'liqni saqlash sug'urtasi	Tibbiy xarajatlarni qoplaydi va aholi salomatligini mustahkamlaydi	Sog'liqni saqlash xarajatlarini kamaytiradi va sog'liqni saqlash tengligini qo'llab-quvvatlaydi
Pensiya sug'urtasi	"Pensiyada daromad keltiradi, moliyaviy barqarorlikni ta'minlaydi"	Pensiyadan keyingi xavfsiz hayotni ta'minlaydi

Ishsizlik sug'urtasi	Ishsizlik davrida vaqtinchalik moliyaviy yordam taklif qiladi	Ishga o'tish davrida iqtisodiy barqarorlikni saqlaydi
Nogironlik sug'urtasi	Nogironligi sababli ishlay olmaydigan shaxslarni qo'llab-quvvatlaydi	Daromadni himoya qiladi va tirikchilikni saqlaydi
Hayot sug'urtasi	Sug'urtalangan shaxs vafot etgan taqdirda oilani qo'llab-quvvatlashni ta'minlaydi.	Ijtimoiy barqarorlikni ta'minlovchi qaramog'idagilar uchun xavfsizlikni taklif qiladi"
Baxtsiz hodisalardan sug'urtalash	Baxtsiz hodisalarda etkazilgan zararni qoplashni ta'minlaydi	Tasodifiy jarohatlardan moliyaviy yukni oldini oladi

11.3. Ijtimoiy himoyaning sug'urta orqali ta'minlanishi

Ijtimoiy himoya tizimi insonlarning hayoti davomida duch keladigan turli ijtimoiy-iqtisodiy xatarlardan himoya qilishni maqsad qilgan davlat siyosati va dasturlari yig'indisidir. Bu tizim ijtimoiy xavflar, jumladan ishsizlik, yosh qarilik, kasallik, mehnatga layoqatsizlik va boshqa xatarlarga qarshi samarali himoyani ta'minlaydi. Ijtimoiy himoyani amalga oshirishda sug'urta mexanizmlari muhim ahamiyat kasb etadi, chunki ular insonlarni turli hodisalar tufayli kelib chiqadigan iqtisodiy yo'qotishlardan himoya qiladi va ularning hayot sifatini saqlab qolishga yordam beradi.

Sug'urta ijtimoiy himoyaning asosiy mexanizmi sifatida. Sug'urta ijtimoiy himoya tizimining asosiy vositalaridan biri bo'lib, insonlarning turli ijtimoiy xatarlarga qarshi moliyaviy himoyasini ta'minlaydi. Sug'urta mexanizmlari orqali fuqarolar o'z daromadlarini yo'qotgan yoki mo'ljallanmagan katta sarf-xarajatlarga duch kelgan paytlarda himoya oladilar. Bu turli xatarlardan himoya qilishning to'g'ri usuli bo'lib, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadi va majburiy yoki ixtiyoriy sug'urta tizimi orqali amalga oshiriladi.

Sug'urta ijtimoiy himoyaning asosiy mexanizmi sifatida. Sug'urta insonlar va tashkilotlarning turli tavakkalchiliklardan himoya qilinishi

uchun tashkil etilgan moliyaviy vosita hisoblanadi. Sugʻurta ijtimoiy himoyaning asosiy mexanizmi sifatida fuqarolarni turli ijtimoiy-iqtisodiy xatarlardan himoya qiladi, ularga kutilmagan holatlarda moliyaviy yordam koʻrsatish imkonini yaratadi. Davlat tomonidan ijtimoiy himoya tizimida sugʻurta muhim rol oʻynaydi, chunki u insonlarning daromadsiz qolish, kasalliklar, ishsizlik, yosh qarilik kabi xatarlardan muhofaza qilishni kafolatlaydi. Bu mexanizm insonlarning turmush darajasini saqlab qolish, iqtisodiy barqarorlikni taʼminlash va ijtimoiy notenglikni kamaytirishga yordam beradi.

Sugʻurtaning ijtimoiy himoya tizimidagi roli. Sugʻurta ijtimoiy himoya tizimida quyidagi asosiy vazifalarni bajaradi:

- Tavakkalchiliklarni taqsimlash: Sugʻurta fuqarolar va tashkilotlar oʻrtasidagi tavakkalchiliklarni taqsimlash mexanizmi sifatida xizmat qiladi. Sugʻurta tizimi orqali barcha sugʻurtalanuvchilardan yigʻilgan premiyalar katta pul fondiga aylantiriladi, va shu orqali muayyan xatarga duch kelgan shaxslarga tovon toʻlanadi. Bu jamoa darajasida tavakkalchilikni taqsimlash orqali himoyani taʼminlaydi.

- Moliyaviy xavfsizlikni taʼminlash: Sugʻurta insonlar va oilalarni kutilmagan moliyaviy muammolardan himoya qiladi. Turli sugʻurta turlari, jumladan tibbiy, ishsizlik va pensiya sugʻurtasi, fuqarolarning hayoti davomidagi yoʻqotishlardan muhofaza qilishga qaratilgan. Bu insonlar daromadsiz qolish yoki katta moliyaviy sarf-xarajatlar bilan yuzma-yuz kelganda qoʻl keladi.

- Ijtimoiy adolat va barqarorlikni taʼminlash: Sugʻurta tizimi ijtimoiy adolatni taʼminlashda muhim vosita hisoblanadi. Bu tizim orqali davlat ijtimoiy himoyani umumiy darajada taʼminlashga yordam beradi, bu esa jamiyatdagi kam taʼminlanganlar va zaif qatlamlar uchun ham himoyani taʼminlaydi. Davlat tomonidan qoʻllab-quvvatlanadigan sugʻurta dasturlari orqali jamiyatda barqarorlik taʼminlanadi.

Sugʻurta ijtimoiy himoyaning asosiy turlari sifatida. Ijtimoiy himoyaning turli sugʻurta turlari mavjud boʻlib, ular insonlarning turli ijtimoiy xavflarga qarshi himoyalaniishiga yordam beradi. Quyida sugʻurtaning asosiy turlari keltirilgan:

Tibbiy sugʻurta. Tibbiy sugʻurta insonlarni tibbiy xizmatlarga kirish imkonini bilan taʼminlaydi va kutilmagan tibbiy xarajatlarni qoplaydi. Bu sugʻurta turi kasalliklar yoki jarohatlar tufayli yuzaga kelgan xarajatlarni qoplashga qaratilgan. Davlat tomonidan majburiy yoki ixtiyoriy tibbiy sugʻurta dasturlari mavjud boʻlib, ular insonlarning salomatligini himoya qilishga yordam beradi.

Ahamiyati: Tibbiy sugʻurta insonlarning salomatligini yaxshilashga va tibbiy xizmatlarga boʻlgan sarf-xarajatlarni kamaytirishga yordam beradi. Bu turdagi sugʻurta orqali insonlar tibbiy yordamdan bexavotir foydalanishlari va katta tibbiy hisob-kitoblardan himoya olishlari mumkin.

Pensiya sugʻurtasi. Pensiya sugʻurtasi yosh qarilik yoki mehnatga layoqatsizlik holatida insonlarning daromadsiz qolish xavfidan himoyalaydi. Insonlar ish davrida pensiya toʻlovlarini amalga oshirib, yosh qarilik davrida yoki mehnatga layoqatsiz boʻlgan paytda nafaqa oladilar.

Ahamiyati: Pensiya sugʻurtasi insonlarning yosh qarilik davrida iqtisodiy barqarorligini taʼminlaydi va ularning hayot sifatini saqlab qolishga yordam beradi. Bu sugʻurta yordamida insonlar oʻz ish faoliyatini tugatganlaridan soʻng ham daromad manbai bilan taʼminlanadi.

Ishsizlik sugʻurtasi. Ishsizlik sugʻurtasi ish joyini yoʻqotgan insonlarga vaqtinchalik moddiy yordam koʻrsatishni nazarda tutadi. Bu sugʻurta turi ishsizlik davrida insonlarning daromadsiz qolmasliklari va ularning ish qidirish jarayonida moddiy himoya olishlarini taʼminlaydi.

Ahamiyati: Ishsizlik sugʻurtasi jamiyatda ishsizlikning ijtimoiy taʼsirini yumshatishga yordam beradi. Bu orqali ishsiz qolgan insonlar vaqtinchalik daromad oladi va ularning moddiy holatiga jiddiy taʼsir koʻrsatadigan holatlardan himoyalanaadi.

Mehnatga layoqatsizlik sugʻurtasi. Mehnatga layoqatsizlik sugʻurtasi insonlar ishlash qobiliyatini yoʻqotgan paytda ularning daromadsiz qolishlariga qarshi himoyani taʼminlaydi. Bu kasallik yoki jarohat tufayli ishlay olmagan shaxslarga tovon toʻlash orqali amalga oshiriladi.

Ahamiyati: Mehnatga layoqatsizlik sug'urtasi insonlarni ishlay olmay qolgan paytlarida moddiy qiyinchiliklarga duch kelmasliklari uchun zarur. Bu ularning hayot sifatini saqlab qolishga yordam beradi va ijtimoiy himoya tizimining muhim qismi hisoblanadi.

Sug'urta va davlatning roli. Davlat ijtimoiy himoya tizimini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Davlat tomonidan joriy qilingan majburiy sug'urta dasturlari insonlarning ijtimoiy xatarlarga qarshi samarali himoyasini ta'minlaydi. Majburiy sug'urta orqali davlat barcha fuqarolarning ijtimoiy xavflarga qarshi himoyalaniishini kafolatlaydi.

- Majburiy sug'urta: Ko'plab mamlakatlarda tibbiy, pensiya, ishsizlik va mehnatga layoqatsizlik sug'urtasi majburiydir. Bu davlatning ijtimoiy himoya siyosatida asosiy o'rin tutadi.

- Subsidiyalar va moddiy yordam: Davlat tomonidan kam ta'minlangan aholi qatlamlarini himoya qilish maqsadida sug'urta uchun subsidiyalar taqdim etiladi. Bu kam daromadli shaxslar ham ijtimoiy sug'urtadan foydalana olishini ta'minlaydi.

Ijtimoiy adolat va sug'urtaning ahamiyati. Sug'urta tizimi ijtimoiy adolatni ta'minlashning muhim vositasi hisoblanadi. U fuqarolar o'rtasidagi iqtisodiy notenglikni kamaytirish va kam ta'minlangan aholi qatlamlarini himoya qilishga yordam beradi. Davlat ijtimoiy sug'urta tizimini rivojlantirish orqali barcha fuqarolarning teng imkoniyatlardan foydalanishini va iqtisodiy barqarorlikka erishishini ta'minlaydi.

Sug'urta orqali ijtimoiy adolat ta'minlanadi, chunki u kam ta'minlangan, yosh qarilik yoki kasallikka chalingan shaxslarni himoya qiladi. Ijtimoiy himoya tizimida sug'urtaning muhim roli insonlarning hayotidagi xatarlar bilan bog'liq iqtisodiy muammolarni yumshatishdan iborat.

Sug'urta ijtimoiy himoyaning asosiy mexanizmi sifatida insonlarning hayoti davomida duch kelishi mumkin bo'lgan moliyaviy xavflardan himoya qilish uchun xizmat qiladi. Davlat tomonidan majburiy yoki ixtiyoriy sug'urta dasturlari orqali ijtimoiy himoyaning asosiy vazifalari bajariladi. Sug'urta insonlarning daromadsiz qolishi, tibbiy xizmatlarga ehtiyoj va boshqa ijtimoiy xavflardan himoyasini ta'minlaydi. Shu orqali sug'urta tizimi ijtimoiy adolatni

mustahkamlaydi, iqtisodiy barqarorlikka yordam beradi va fuqarolarning hayot sifatini saqlab qolishga xizmat qiladi.

Ijtimoiy sugʻurta turlari orqali himoya. Ijtimoiy sugʻurta turli turdagi ijtimoiy xavflarga qarshi himoya qiladi. Uning turli yoʻnalishlari bor, ular fuqarolarni turli iqtisodiy va ijtimoiy holatlardan muhofaza qilish uchun xizmat qiladi.

Pensiya sugʻurtasi. Pensiya sugʻurtasi yosh qarilik yoki mehnatga layoqatsizlik paytida daromadsiz qolish xavfiga qarshi himoyani taʼminlaydi. Insonlar ish faoliyati davomida pensiya toʻlovlarini amalga oshirib, yosh qarilik davrida davlat tomonidan belgilangan pensiya toʻlovlaridan foydalanadilar. Bu insonlarning ishdan keyingi hayotida moliyaviy barqarorligini taʼminlaydi.

Tibbiy sugʻurta. Tibbiy sugʻurta fuqarolarning tibbiy xizmatlarga boʻlgan ehtiyojlarini qondirishga yordam beradi va kutilmagan tibbiy xarajatlarni qoplaydi. Bu orqali fuqarolar kasallik yoki jarohat tufayli yuzaga keladigan tibbiy toʻlovlarni qisman yoki toʻliq qoplash imkoniyatiga ega boʻladilar.

Ishsizlik sugʻurtasi. Ishsizlik sugʻurtasi ish joyidan ayrilgan fuqarolarni vaqtinchalik moliyaviy yordam bilan taʼminlaydi. Bu sugʻurta turi fuqarolar ish qidirish jarayonidagi moddiy qiyinchiliklarni yumshatishga xizmat qiladi va ishsizlik davomida ularning turmush darajasini saqlab qolishga yordam beradi.

Mehnatga layoqatsizlik sugʻurtasi. Mehnatga layoqatsizlik sugʻurtasi insonlarni kasallik yoki jarohat tufayli ishlash imkoniyatidan mahrum boʻlganda himoya qiladi. Bu holatlarda sugʻurta toʻlovlari orqali insonlar daromadsiz qolmasdan, moddiy yordam bilan taʼminlanadilar.

Favqulodda holatlar va moddiy yordam sugʻurtasi. Tabiiy ofatlar, yongʻinlar, suv toshqinlari va boshqa favqulodda hodisalar tufayli kelib chiqqan zararlarni qoplash uchun davlat sugʻurta dasturlari mavjud. Bu sugʻurta turi insonlar va tashkilotlarning zarar koʻrgan mol-mulkini qoplash va ularni moddiy tiklanishga yordam berishga qaratilgan.

Ijtimoiy himoyaning davlat tomonidan taʼminlanishi. Koʻplab davlatlarda ijtimoiy himoya davlat tomonidan majburiy sugʻurta dasturlari orqali taʼminlanadi. Davlat oʻz fuqarolarini turli ijtimoiy

xavflardan himoya qilish maqsadida majburiy sugʻurtani joriy qiladi. Bu dasturlar orqali barcha ishchi fuqarolar, pensiya yoshiga etganlar va kam taʼminlangan qatlamlar himoya oladi.

Majburiy sugʻurta turlari:

Majburiy tibbiy sugʻurta: Davlat fuqarolarga tibbiy xizmatlarni bepul yoki subsidiyalangan asosda taqdim etish uchun tibbiy sugʻurtani majburiy qiladi. Bu fuqarolarning salomatligini himoya qilishga qaratilgan davlat dasturlarining asosiy qismi hisoblanadi.

- Pensiya sugʻurtasi: Davlat tomonidan belgilangan pensiya yoshiga etgan fuqarolarga daromad manbai yaratish maqsadida pensiya sugʻurtasi majburiydir.

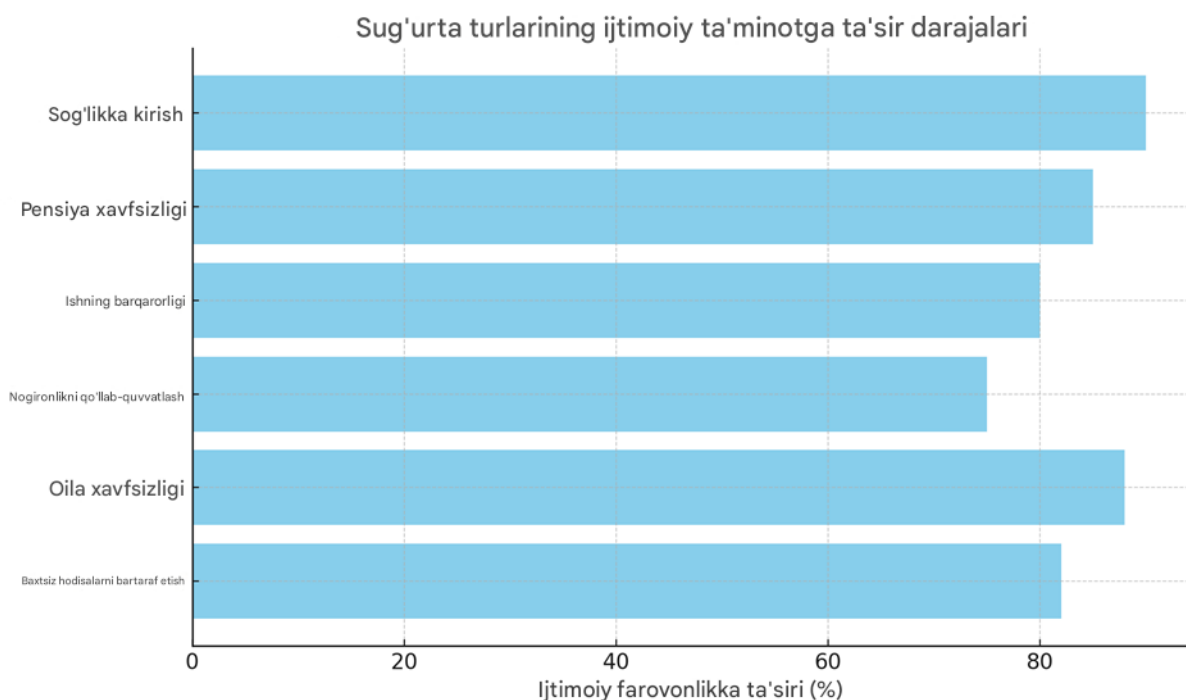
- Ishsizlik sugʻurtasi: Ishsiz qolgan shaxslar uchun davlat tomonidan toʻlanadigan ishsizlik nafaqasi majburiy sugʻurta orqali taʼminlanadi.

Sugʻurtaning ijtimoiy adolat va barqarorlikka taʼsiri. Sugʻurta orqali ijtimoiy himoya tizimi jamiyatda ijtimoiy adolat va barqarorlikni taʼminlaydi. Sugʻurta xavflarni jamoa darajasida taqsimlash orqali ijtimoiy notenglikni kamaytiradi. Bu mexanizm orqali insonlarning barcha qatlamlari moliyaviy himoya oladi va bu ularning iqtisodiy holatini barqaror saqlashga yordam beradi.

Sugʻurta tizimi adolatli boʻlib, u kam taʼminlangan, yoshi katta yoki kasallikka chalingan shaxslarning himoyasini taʼminlaydi. Bu insonlar ish qidirishda yoki tibbiy yordamga muhtoj boʻlgan vaqtda moliyaviy yuklardan qochishga yordam beradi. Sugʻurta nafaqat insonlar uchun, balki davlat va jamiyat uchun ham barqarorlikni taʼminlash vositasidir.

Davlat va xususiy sektor oʻrtasidagi hamkorlik. Koʻpgina davlatlarda ijtimoiy himoya tizimida davlat va xususiy sugʻurta kompaniyalari oʻrtasidagi hamkorlik muhim ahamiyatga ega. Davlat tomonidan qoʻllab-quvvatlanadigan sugʻurta dasturlari xususiy sektor bilan birgalikda amalga oshiriladi. Bu fuqarolarga kengroq sugʻurta xizmatlaridan foydalanish imkonini beradi va davlatning moliyaviy yuklarini engillashtiradi. Masalan, tibbiy sugʻurta dasturlarida xususiy sugʻurta kompaniyalari davlat dasturlariga qoʻshimcha xizmatlar taqdim etadilar.

Ijtimoiy himoyaning sugʻurta orqali taʼminlanishi insonlarni ijtimoiy xavflardan himoya qilishda muhim ahamiyatga ega. Sugʻurta insonlarga ishonchli moliyaviy himoya taqdim etish, turli iqtisodiy yoʻqotishlardan qutqarish va turmush darajasini saqlash uchun zarur vosita hisoblanadi. Davlat tomonidan majburiy va ixtiyoriy sugʻurta dasturlari orqali ijtimoiy himoyaning kuchaytirilishi jamiyatda adolat va barqarorlikni taʼminlashga yordam beradi. Sugʻurta mexanizmlari orqali ijtimoiy xavflar bilan bogʻliq iqtisodiy xatarlarni yumshatish va fuqarolarning hayot sifatini yaxshilash mumkin.

11.3.1-rasm

11.4. Ijtimoiy himoyada sugʻurta kompaniyalarining roli

Ijtimoiy himoya tizimida sugʻurta kompaniyalari muhim rol oʻynaydi, chunki ular fuqarolar va tashkilotlarning turli ijtimoiy-iqtisodiy xavflardan himoyalaniishiga yordam beradigan asosiy muassasalardan biridir. Sugʻurta kompaniyalari insonlar va tashkilotlar tomonidan toʻlangan sugʻurta premiyalari orqali turli xatarlarga duch kelgan paytlarda tovon toʻlaydilar va ularning moliyaviy barqarorligini saqlab qolishga yordam beradilar. Ijtimoiy himoya tizimining

samaradorligi va barqarorligida sugʻurta kompaniyalarining roli katta ahamiyatga ega, chunki ular ijtimoiy himoyaning turli yoʻnalishlari boʻyicha xizmatlar taqdim qiladilar.

Tavakkalchilikni taqsimlash va boshqarish. Sugʻurta kompaniyalari ijtimoiy himoya tizimidagi asosiy vazifalardan biri — bu «tavakkalchilikni taqsimlash va boshqarish». Sugʻurtalanuvchilar turli tavakkalchiliklardan himoyalanish uchun sugʻurta kompaniyalariga toʻlovlar (premiyalar) toʻlaydilar, va kompaniyalar ushbu toʻplangan mablagʻlar orqali zarar koʻrganlarga tovon toʻlaydilar. Bu mexanizmining afzalligi shundaki, jamiyatning barcha aʼzolari oʻz tavakkalchiligini kichik toʻlovlar orqali sugʻurta kompaniyasiga oʻtkazib, katta yoʻqotishlardan himoyalanish imkoniga ega boʻladilar. Masalan, tibbiy yoki avtomobil sugʻurtasi orqali insonlar sogʻliq yoki mol-mulk bilan bogʻliq katta miqdordagi xarajatlardan qochishlari mumkin, chunki sugʻurta kompaniyasi ular uchun tovonni qoplaydi. Bu nafaqat jamiyatning har bir aʼzosini himoya qiladi, balki iqtisodiy barqarorlikni ham taʼminlaydi.

Moliyaviy xavfsizlikni taʼminlash. Sugʻurta kompaniyalari ijtimoiy himoya tizimida fuqarolarning «moliyaviy xavfsizligini» taʼminlashda asosiy rol oʻynaydi. Ular fuqarolarga ijtimoiy xavflar bilan bogʻliq moliyaviy yoʻqotishlarni yumshatish imkonini beradi. Sugʻurta kompaniyalari orqali insonlar ishdan ayrilish, kasallik, mehnatga layoqatsizlik, kutilmagan tibbiy xarajatlar yoki moddiy yoʻqotishlar tufayli kelib chiqadigan qiyinchiliklardan himoyalanadilar. Masalan, ishsizlik sugʻurtasi orqali insonlar vaqtinchalik ishsiz qolganda sugʻurta kompaniyasi tomonidan toʻlanadigan nafaqalar yordamida moddiy qiyinchiliklarga duch kelmasdan ish qidirishlarini davom ettirishlari mumkin. Bunda ishdan ayrilgan inson oʻz hayotini toʻxtatib qoʻymasdan iqtisodiy qiyinchiliklarga qarshi sugʻurta kompaniyasi orqali himoyaga ega boʻladi.

Turli sugʻurta xizmatlari va qoplamalarni taqdim qilish. Sugʻurta kompaniyalari ijtimoiy himoya tizimida turli xil xizmatlar va sugʻurta qoplamalarini taqdim qiladilar. Ular jamiyatning ehtiyojlariga muvofiq sugʻurta mahsulotlarini ishlab chiqadilar va fuqarolarni turli ijtimoiy

xavflardan himoyalaydigan sugʻurta polislarini taklif qiladilar. Quyidagi sugʻurta xizmatlari ijtimoiy himoyaning asosiy tarmoqlari hisoblanadi:

- Tibbiy sugʻurta: Sugʻurta kompaniyalari tibbiy xizmatlarga ehtiyoj boʻlgan holatlarda fuqarolarni himoyalash uchun tibbiy sugʻurta polislarini taklif qiladilar. Bu orqali insonlar yuqori tibbiy xarajatlardan qochishlari va sifatli tibbiy xizmatlardan foydalanishlari mumkin.

- Pensiya sugʻurtasi: Pensiya yoshiga etgan fuqarolar yosh qarilikda moliyaviy barqarorlikni saqlash uchun pensiya sugʻurtasi orqali daromad olishlari mumkin. Sugʻurta kompaniyalari ushbu fuqarolarga nafaqa toʻlaydi va ularning yosh qarilik davridagi ehtiyojlarini qoplaydi.

- Ishsizlik sugʻurtasi: Sugʻurta kompaniyalari fuqarolar ishdan ayrilgan paytda vaqtinchalik moddiy yordam koʻrsatadigan ishsizlik sugʻurta xizmatlarini taqdim qiladilar.

- Mehnatga layoqatsizlik sugʻurtasi: Sugʻurta kompaniyalari mehnatga layoqatsizlik holatlarida moddiy himoyani taʼminlash uchun mehnatga layoqatsizlik sugʻurta xizmatlarini taklif qiladilar. Bu insonlarning mehnatga layoqatsiz boʻlib qolgan hollarda moliyaviy qiyinchiliklarga tushmasliklarini taʼminlaydi.

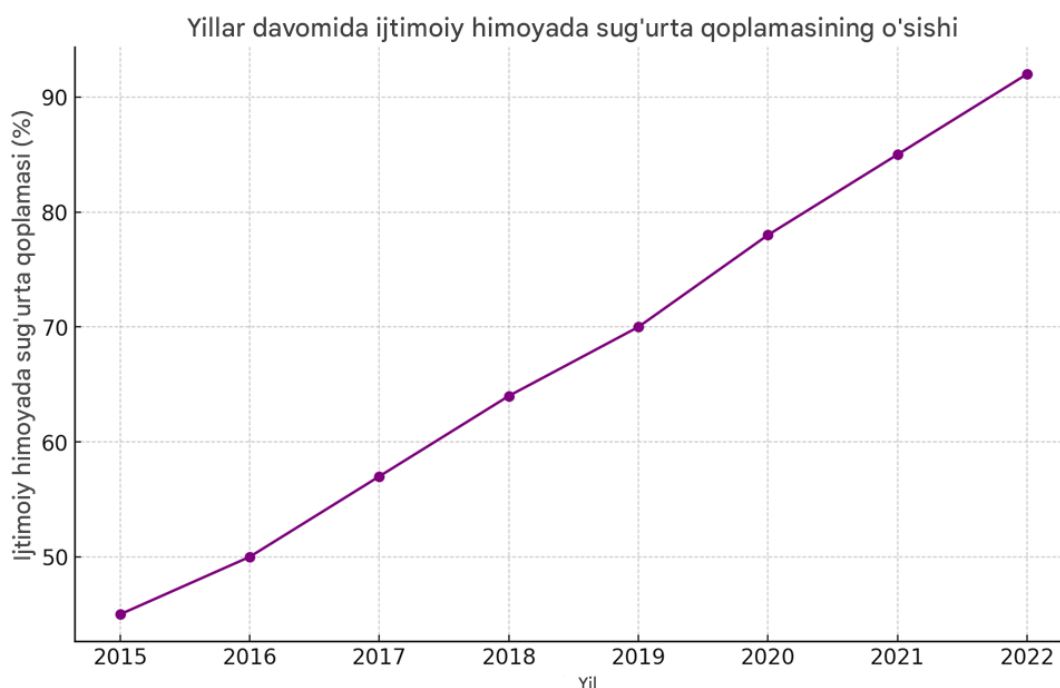
Ijtimoiy himoyada davlat va sugʻurta kompaniyalari oʻrtasidagi hamkorlik. Ijtimoiy himoya tizimida «davlat va sugʻurta kompaniyalari oʻrtasidagi hamkorlik» juda muhim ahamiyatga ega. Davlat ijtimoiy himoyani taʼminlash uchun qonunchilik bazasini yaratadi va majburiy sugʻurta tizimlarini joriy qiladi, sugʻurta kompaniyalari esa ushbu tizimni amalga oshirib, fuqarolarga sugʻurta xizmatlarini taklif qiladilar. Bu ikki tomonlama hamkorlik fuqarolarning ijtimoiy himoyasini mustahkamlashga yordam beradi. Masalan, koʻpgina davlatlarda tibbiy sugʻurta majburiy boʻlib, davlat fuqarolarga majburiy tibbiy sugʻurta polislarini olishni talab qiladi. Sugʻurta kompaniyalari esa ushbu polislar orqali fuqarolarga tibbiy xizmatlarni taʼminlaydi. Davlat tomonidan sugʻurta polislar uchun subsidiyalar taqdim etilishi mumkin, bu kam taʼminlangan fuqarolarning tibbiy sugʻurta polislarini olish imkoniyatini oshiradi.

Moliyaviy barqarorlikni taʼminlashdagi roli. Sugʻurta kompaniyalari «moliyaviy barqarorlik» va iqtisodiy xavfsizlikni

ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Ular fuqarolar va kompaniyalarning moliyaviy resurslarini yo'qotmasliklari uchun turli sug'urta xizmatlarini taqdim etdilar. Bu orqali sug'urta kompaniyalari iqtisodiyotning barqarorligiga va moliyaviy tizimning rivojlanishiga hissa qo'shadilar.

Sug'urta kompaniyalari tomonidan yig'ilgan premiyalar iqtisodiyotda sarmoya sifatida foydalanilishi mumkin. Bu orqali iqtisodiy rivojlanishga yordam berish bilan birga, fuqarolar va korxonalar uchun tavakkalchilikni qoplaydigan pul rezervlari yaratiladi. Sug'urta kompaniyalari tomonidan to'plangan mablag'lar moliya bozorlariga sarmoya sifatida kiritilishi mumkin, bu esa umumiy iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantiradi.

Sug'urta kompaniyalarining ijtimoiy adolat va barqarorlikni ta'minlashdagi roli. Sug'urta kompaniyalari ijtimoiy himoya tizimida «ijtimoiy adolat va barqarorlikni ta'minlash»da katta ahamiyatga ega. Ular insonlarning tavakkalchiliklarini boshqarishga yordam beradi va ijtimoiy xavflar bilan bog'liq qiyinchiliklarni yumshatadi. Sug'urta kompaniyalari fuqarolarga imkoniyat beradi, shu orqali ular o'zlarini xavflarga qarshi himoya qilish va turmush darajasini saqlab qolish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

11.4.1-rasm

Sug'urta tizimi orqali ijtimoiy adolat ta'minlanadi, chunki sug'urta kompaniyalari hamma uchun teng himoya taklif qiladi. Barcha fuqarolar sug'urta polislarini olishlari va ijtimoiy himoyadan foydalanishlari mumkin. Bu, o'z navbatida, ijtimoiy notenglikni kamaytirishga yordam beradi.

Sug'urta kompaniyalari ijtimoiy himoya tizimida asosiy institutlardan biri sifatida katta ahamiyatga ega. Ular fuqarolar va tashkilotlar uchun turli ijtimoiy xavflardan himoyani ta'minlaydi va moliyaviy barqarorlikni saqlab qolishga yordam beradi. Sug'urta kompaniyalari tavakkalchilikni taqsimlash, moliyaviy xavfsizlikni ta'minlash, turli sug'urta xizmatlarini taklif qilish va davlat bilan hamkorlik orqali ijtimoiy himoyaning samarali ishlashini ta'minlaydilar. Shuningdek, sug'urta kompaniyalari ijtimoiy adolatni ta'minlash va ijtimoiy notenglikni kamaytirishda muhim rol o'ynaydilar.

Nazorat savollari:

1. Ijtimoiy himoya tushunchasi nimani anglatadi?
2. Sug'urtaning ijtimoiy himoyadagi roli qanday?
3. Pensiya sug'urtasi nima va uning ahamiyati nimada?
4. Tibbiy sug'urta qanday himoyani ta'minlaydi?
5. Majburiy sug'urta qanday holatlarda joriy etiladi?
6. Ijtimoiy himoya jamg'armasi nimani o'z ichiga oladi?
7. Sug'urta va ijtimoiy himoya o'rtasida qanday bog'liqlik mavjud?
8. Xavflarni boshqarish ijtimoiy himoyada qanday amalga oshiriladi?
9. Ishsizlik nafaqasining sug'urta bilan bog'liqligi nimada?
10. Sug'urta polisining ijtimoiy himoyadagi ahamiyati qanday?
11. Tavakkalchilikni taqsimlashning ijtimoiy himoyadagi o'rni qanday?
12. Ijtimoiy kafolatlar qanday turlarga bo'linadi?
13. Invalidlik nafaqasi va sug'urta o'rtasida qanday bog'liqlik bor?
14. Ijtimoiy himoya jamg'armasiga kimlar ulush qo'shadi?
15. Sug'urta kompensasiyasining ijtimoiy himoyadagi ahamiyati nimada?

Topshiriqlar:

1. Sug'urta va ijtimoiy himoya o'rtasidagi bog'liqlik haqida esse yozing.
2. Pensiya sug'urtasi tizimini yoritib va uning ahamiyatini tahlil qiling.
3. Tibbiy sug'urta va uning ijtimoiy himoya tizimidagi o'rni haqida ma'lumot yig'ing.
4. Ijtimoiy himoya jamg'armasi va uning moliyalashtirish manbalarini yoritib.
5. Majburiy sug'urta turlari va ularning ijtimoiy himoyadagi ahamiyati haqida ma'lumot to'plang.
6. Xavflarni boshqarishning ijtimoiy himoya tizimidagi rolini tushuntirib.
7. Ishsizlik nafaqasi va uning ijtimoiy himoya tizimidagi ahamiyati haqida yoritib.
8. Ijtimoiy kafolatlarning turlari va ularning sug'urtadagi o'rni haqida ma'lumot yig'ing.
9. Ijtimoiy himoya jamg'armasining asosiy vazifalari va resurs manbalarini tahlil qiling.
10. Sug'urta kompensasiyasining ijtimoiy himoya tizimidagi o'rnini yoritib.
11. Ijtimoiy himoyadagi tavakkalchilikni taqsimlash haqida ma'lumot to'plang.
12. Ijtimoiy kafolatlar va ularning turlari bo'yicha ma'lumot yig'ing.
13. Sug'urta polisi va ijtimoiy himoya o'rtasidagi bog'liqlikni yoritib.
14. Sug'urta mukofotining ijtimoiy himoyadagi ahamiyatini tushuntirib.
15. Tavakkalchilikni taqsimlash ijtimoiy himoya tizimida qanday amalga oshirilishini tahlil qiling.

Qiziqarli ma'lumotlar:

- Ijtimoiy himoyaning keng qamrovliligi: Ijtimoiy himoya nafaqat pensiya va ishsizlik nafaqasi kabi xizmatlarni, balki tibbiy sug'urta,

nogironlik nafaqasi va fuqarolarning har qanday moliyaviy ehtiyojlarini ham qoplaydi. Bu insonlarga turli xavf-xatarlardan himoya qilish imkonini beradi.

- Tibbiy sugʻurta orqali himoya: Tibbiy sugʻurta davlat tomonidan yoki xususiy kompaniyalar orqali taʼminlanadi. Masalan, Evropa Ittifoqi mamlakatlarida tibbiy sugʻurta majburiy boʻlib, fuqarolarning tibbiy xarajatlari davlat yoki sugʻurta kompaniyalari tomonidan qoplanadi.

- Sugʻurta va ijtimoiy himoya: Sugʻurta va ijtimoiy himoyaning birgalikda ishlashi fuqarolarning barqarorligini taʼminlashga yordam beradi. Sugʻurta tizimi ijtimoiy himoyaga qoʻshimcha kafolat va tavakkalchilikni kamaytirish imkoniyatini beradi.

- Ishsizlik sugʻurtasi: Koʻp mamlakatlarda ishsizlik sugʻurtasi joriy etilgan boʻlib, bu fuqarolarga ishsizlik holatida moliyaviy yordam koʻrsatadi va ularning iqtisodiy barqarorligini taʼminlaydi. Bu nafaqalar fuqarolarning turmush tarzini saqlashga yordam beradi.

- Davlat tomonidan boshqariladigan ijtimoiy himoya jamgʻarmalari: Koʻp mamlakatlarda davlat ijtimoiy himoya jamgʻarmalari tashkil etilgan. Ushbu jamgʻarmalar fuqarolarga pensiya, ishsizlik nafaqasi va tibbiy xizmatlar koʻrsatishga qaratilgan. Davlat kafolatlari orqali sugʻurta faoliyati va ijtimoiy himoya tizimi barqaror saqlanadi.

XII BOB. SUG'URTADA KORPORATIV BOSHQARUV

12.1. Korporativ boshqaruvning mohiyati va ahamiyati.

12.2. Sug'urta kompaniyalarida korporativ boshqaruv modellari.

12.3. Korporativ boshqaruv va mas'uliyat.

12.4. Sug'urta kompaniyalarida shaffoflik va korporativ etika.

Tayanch iboralar: Korporativ boshqaruv, boshqaruv tamoyillari, sug'urta kompaniyalari, aksionerlar, moliyaviy monitoring, riskni boshqarish, transparentlik moliyaviy hisobot, boshqaruv kengashi, ichki nazorat, xavflarni minimallashtirish, strategik rejalashtirish, moliyaviy natijalar, hisobot beruvchilik, sarmoyadorlar.

12.1. Korporativ boshqaruvning mohiyati va ahamiyati

Korporativ boshqaruv — bu kompaniyalarning samarali va adolatli boshqarilishini ta'minlashga qaratilgan tizimdir. Uning asosiy vazifasi — kompaniyadagi turli manfaatdor tomonlar (aksiyadorlar, rahbariyat, xodimlar, mijozlar va boshqalar) o'rtasidagi munosabatlarni tartibga solish, kompaniyaning barqaror rivojlanishini ta'minlash, va qonunchilikka muvofiq ish yuritishdir. Korporativ boshqaruv korporativ strategiya, risklarni boshqarish, hisobot berish va shaffoflikni oshirish kabi jihatlarni o'z ichiga oladi.

Korporativ boshqaruvning mohiyati. Korporativ boshqaruv bu turli manfaatdor tomonlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni belgilash va kompaniyaning barqaror rivojlanishini ta'minlash maqsadida qabul qilingan qoidalar va jarayonlar tizimidir. Uning asosiy maqsadi — kompaniyani samarali va mas'uliyatli boshqarish orqali uzoq muddatli qiymat yaratish, aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish va manfaatdor tomonlar o'rtasidagi munosabatlarni yaxshilash.

Korporativ boshqaruvning asosiy jihatlari: Aksiyadorlarning huquqlari va majburiyatlari: Korporativ boshqaruv aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish va ularning kompaniya qarorlariga ta'sir ko'rsatish imkonini beradi.

To'g'ri va shaffof hisobot berish: Kompaniya moliyaviy ma'lumotlarni shaffof va aniq taqdim etishi kerak. Bu aksiyadorlar va boshqa manfaatdor tomonlarga ishonchli axborot berishga yordam beradi.

Risklarni boshqarish: Korporativ boshqaruv kompaniyaning moliyaviy, yuridik va operatsiyalar bilan bog'liq risklarini samarali boshqarishga qaratilgan qoidalar va mexanizmlarni nazarda tutadi.

Etik normalarga rioya qilish: Korporativ boshqaruv kompaniyada etik qoidalar va korporativ madaniyatning rivojlanishini ta'minlaydi, bu esa uzoq muddatli ishonch va barqarorlikka yordam beradi.

Boshqaruv organlarining mas'uliyati: Korporativ boshqaruv tizimi doirasida direktorlar kengashi va yuqori rahbariyat o'z vazifalarini mas'uliyat bilan bajarishlari va aksiyadorlar manfaatlarini himoya qilishlari kerak.

Korporativ boshqaruvning ahamiyati. Korporativ boshqaruvning ahamiyati juda katta, chunki u kompaniyaning moliyaviy barqarorligi, ishonchliligi va uzoq muddatli rivojlanishiga yordam beradi. Uning ahamiyatini quyidagi asosiy jihatlarda ko'rish mumkin:

Aksiyadorlar manfaatlarini himoya qilish. Korporativ boshqaruvning asosiy vazifalaridan biri — aksiyadorlarning huquqlari va manfaatlarini himoya qilish. Kompaniya shaffof va mas'uliyatli tarzda boshqarilganida, aksiyadorlar o'z investisiyalaridan ishonchli daromad olish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Korporativ boshqaruv aksiyadorlarga muhim qarorlar qabul qilishda ishtirok etish imkonini beradi va ularning manfaatlari kompaniyaning umumiy strategiyasi bilan uyg'unlashadi.

Turli manfaatdor tomonlarning o'zaro munosabatlarini yaxshilash. Korporativ boshqaruv kompaniyaning turli manfaatdor tomonlari o'rtasidagi munosabatlarni yaxshilashga qaratilgan. Bu aksiyadorlar, xodimlar, mijozlar va boshqa tomonlarning manfaatlari hisobga olinishiga imkon beradi. Yaxshi boshqaruv kompaniyadagi muammolarni samarali hal qilish va turli manfaatdor tomonlar o'rtasidagi ishonchni oshirishga yordam beradi.

Shaffoflik va ishonchlilikni ta'minlash. Korporativ boshqaruv kompaniyaning shaffof va adolatli boshqarilishini ta'minlaydi. Bunda

moliyaviy va boshqa axborotlarni to'g'ri va o'z vaqtida oshkor qilish muhim ahamiyatga ega. Shaffoflik va aniq hisobot berish manfaatdor tomonlarga ishonchli ma'lumot taqdim etishga yordam beradi va korrupsiya yoki boshqa noqonuniy xatti-harakatlarning oldini oladi.

Risklarni samarali boshqarish. Korporativ boshqaruv tizimi kompaniyadagi turli xatarlarni boshqarishga yordam beradi. Risklarni boshqarish kompaniyaning barqarorligini saqlab qolish va tavakkalchiliklarni minimal darajaga tushirish uchun muhimdir. Boshqaruv tuzilmasi risklarni baholash va ularni samarali boshqarishni nazarda tutadi.

Bozorda raqobatbardoshlikni oshirish. Korporativ boshqaruv kompaniyaga bozorda raqobatdoshlikni saqlab qolish imkonini beradi. Yaxshi boshqariladigan kompaniyalar samarali ishlaydi va yangi texnologiyalar, bozor talablari yoki rag'batlarni joriy qilish orqali ustunlikka ega bo'ladi. Investisiya muhiti yaxshi bo'lgan kompaniyalar tezroq rivojlanadi va foyda olish imkoniyatlarini oshiradi.

Moliyaviy barqarorlik va sarmoyalarni jalb qilish. Yaxshi korporativ boshqaruv tizimiga ega bo'lgan kompaniyalar sarmoyalarni jalb qilish imkoniyatiga ega. Investorlar ishonchli boshqarilayotgan va shaffof hisobot beruvchi kompaniyalarga ko'proq sarmoya kiritishga tayyor bo'ladilar. Bu kompaniyaning moliyaviy barqarorligini ta'minlaydi va kelajakdagi rivojlanishini quvvatlaydi.

Korporativ boshqaruvning asosiy tamoyillari

Korporativ boshqaruvning samarali bo'lishi uchun u quyidagi asosiy tamoyillarga asoslanishi kerak:

- Shaffoflik: Kompaniya rahbariyati barcha moliyaviy va boshqa muhim ma'lumotlarni ochiq va aniq oshkor qilishi kerak.

- Adolatlilik: Barcha manfaatdor tomonlarga teng muomala qilinadi va ularning huquqlari himoya qilinadi.

- Javobgarlik: Kompaniya rahbarlari va boshqaruv kengashi o'z faoliyatlari uchun mas'uliyatni oladi va aksiyadorlar oldida javobgar bo'ladi.

- Risklarni boshqarish: Korporativ boshqaruv risklarni aniqlash va boshqarish uchun samarali mexanizmlarni ishlab chiqadi.

Korporativ boshqaruv kompaniyaning barqaror va shaffof ishlashi uchun zarur bo'lgan tizim bo'lib, u aksiyadorlar, xodimlar va boshqa manfaatdor tomonlar o'rtasidagi munosabatlarni yaxshilashga qaratilgan. Korporativ boshqaruv kompaniyalarning moliyaviy barqarorligini ta'minlaydi, ularning risklarni boshqarish qobiliyatini oshiradi va ularga bozorda raqobatbardosh bo'lish imkoniyatini beradi. Ishonchli korporativ boshqaruv kompaniyaga sarmoya jalb qilish va kelajakdagi muvaffaqiyatga erishishda muhim ahamiyat kasb etadi.

12.1.1-jadval

Sug'urta kompaniyalarida korporativ boshqaruv tamoyillari

Boshqaruv tamoyili	Tavsif	Sug'urta sohasida ahamiyati
Mas'uliyat	Aksiyadorlar va manfaatdor tomonlar oldida javobgarlikni ta'minlash	Ishonchni oshiradi va ishonchni oshiradi
Shaffoflik	Manfaatdor tomonlarga aniq va aniq ma'lumotlarni taqdim etish	Axborot assimetriyasini kamaytiradi va qarorlarni yaxshilaydi
Adolat	Barcha manfaatdor tomonlarga adolatli va teng munosabatda bo'lish	Sug'urta polisi egalari o'rtasida adolatli munosabatni targ'ib qiladi
Mas'uliyat	Kompaniyada axloqiy mas'uliyatni saqlash	Axloqiy biznes amaliyotlarini ta'minlaydi
Risklarni boshqarish	Xatarlarni samarali aniqlash va kamaytirish	Moliyaviy beqarorlikdan himoya qilish
Muvofiqlik	Qonuniy va me'yoriy standartlarga rioya qilish	Huquqiy va tartibga soluvchi muammolarni oldini oladi

12.2. Sug'urta kompaniyalarida korporativ boshqaruv modellari

Sug'urta kompaniyalarida korporativ boshqaruv modellari kompaniyaning samarali faoliyat yuritishini ta'minlash, aksiyadorlar va boshqa manfaatdor tomonlarning huquqlarini himoya qilish, hamda jamoatchilikka nisbatan ochiq va shaffof bo'lish uchun joriy qilinadi. Bu modellar kompaniyaning ichki va tashqi jarayonlarini tartibga solishga qaratilgan bo'lib, sug'urta sohasidagi xatarlarni boshqarish, moliyaviy barqarorlikni ta'minlash, va mijozlar manfaatlarini himoya qilishda muhim ahamiyatga ega. Korporativ boshqaruv modellari turli davlatlarda va sug'urta kompaniyalarining ishlab chiqarish tizimlariga ko'ra turli xil bo'lishi mumkin, ammo ularning asosiy maqsadi bir xildir — kompaniyaning barqarorligini va ishonchliligini ta'minlash.

Korporativ boshqaruv modellarining mohiyati. Korporativ boshqaruv modellari kompaniyaning tuzilishi, qaror qabul qilish jarayoni va manfaatdor tomonlar o'rtasidagi munosabatlarni boshqarish qoidalarini aniqlaydi. Sug'urta kompaniyalarida korporativ boshqaruv modeli aksiyadorlar, direktorlar kengashi va boshqaruv o'rtasidagi majburiyatlar va huquqlarni aniq belgilaydi. Bu modellar kompaniyaning turli sohalaridagi faoliyatini tartibga solishga va samarali qarorlar qabul qilishga yordam beradi.

Sug'urta kompaniyalarida qo'llaniladigan asosiy korporativ boshqaruv modellari. Korporativ boshqaruv modellari asosan davlat va qonunchilik tizimlariga bog'liq bo'lib, ular turli mamlakatlarda har xil bo'lishi mumkin. Biroq, quyida sug'urta kompaniyalarida keng qo'llaniladigan bir nechta korporativ boshqaruv modellari keltirilgan:

Anglo-amerika modeli (aksiyadorlar markazlashgan boshqaruv). Anglo-amerika modeli korporativ boshqaruvning eng keng tarqalgan modellaridan biri bo'lib, asosan AQSh va Buyuk Britaniyada qo'llaniladi. Bu model aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish va ularni qaror qabul qilish jarayoniga jalb qilishga qaratilgan. Modelning asosiy jihatlari quyidagilardan iborat:

- Aksiyadorlarning asosiy roli: Aksiyadorlar kompaniyadagi muhim qarorlarni qabul qilish jarayonida asosiy rol o'ynaydilar. Direktorlar

kengashi va boshqaruv aksiyadorlarning manfaatlarini himoya qilish uchun faoliyat yuritadi.

- Direktorlar kengashining mustaqilligi: Direktorlar kengashi kompaniyaning strategik yo‘nalishini belgilashda va aksiyadorlarning manfaatlarini himoya qilishda muhim rol o‘ynaydi. Bu kengashda mustaqil a‘zolar bo‘lib, ular boshqaruv va rahbariyatdan mustaqil tarzda faoliyat yuritadi.

- Shaffoflik va hisobot berish: Moliyaviy ma‘lumotlarning to‘g‘ri va o‘z vaqtida oshkor qilinishini ta‘minlashga katta e‘tibor qaratilgan. Bu aksiyadorlarga ishonchli ma‘lumot berish orqali ularning qarorlar qabul qilish jarayonini osonlashtiradi.

Kontinental Evropa modeli (davlat va manfaatdor tomonlar markazlashgan boshqaruv). Kontinental Evropa modeli asosan Germaniya, Fransiya va boshqa Evropa davlatlarida qo‘llaniladi. Bu modelda aksiyadorlar bilan birgalikda davlat va boshqa manfaatdor tomonlar, jumladan xodimlar, mijozlar va jamoatchilik ham kompaniya boshqaruvida katta ahamiyatga ega. Modelning asosiy xususiyatlari:

- Keng manfaatdor tomonlar ishtirokida boshqaruv: Direktorlar kengashi yoki kuzatuv kengashi nafaqat aksiyadorlarning manfaatlarini himoya qiladi, balki kompaniyaning boshqa manfaatdor tomonlarining huquqlarini ham hisobga oladi.

- Ikki palatali boshqaruv: Germaniya modelida keng qo‘llaniladigan ushbu modelda kompaniyaning boshqaruv kengashi va kuzatuv kengashi o‘rtasidagi vazifalar taqsimlanadi. Kuzatuv kengashi boshqaruv kengashining faoliyatini nazorat qiladi va strategiyani belgilaydi.

- Ishchilarning ishtiroki: Ishchilar yoki xodimlar kompaniya boshqaruvida ishtirok etishi mumkin. Bu ularning huquqlarini himoya qilishga qaratilgan mexanizm sifatida xizmat qiladi.

Janubiy-Sharqiy Osiyo modeli (xususiy mulk va davlatning aralash boshqaruvi). Janubiy-Sharqiy Osiyo modeli davlat va xususiy sektorning hamkorligiga asoslangan bo‘lib, u Janubiy Koreya, Xitoy va Yaponiyada qo‘llaniladi. Bu modelda davlatning roli katta bo‘lib, kompaniyaning strategik rivojlanishida muhim o‘rin tutadi.

- Davlat va xususiy mulk munosabatlari: Sugʻurta kompaniyalari davlat tomonidan qoʻllab-quvvatlanadi va davlat bu kompaniyalarning faoliyatini tartibga solishda muhim rol oʻynaydi.

- Tartibga solish organlarining roli: Davlat sugʻurta kompaniyalarini nazorat qilish va ularning barqaror rivojlanishini taʼminlash maqsadida turli qonun va qoidalarni joriy qiladi.

- Tartibga solishning qattiqligi: Janubiy-Sharqiy Osiyo davlatlaridagi sugʻurta kompaniyalari qonunchilik talablariga muvofiq qatʼiy tartibga solingan boʻlib, bu ularning moliyaviy barqarorligi va sugʻurta qoplamalariga ishonchlilikni taʼminlashga qaratilgan.

Arab mamlakatlari modeli (oilaviy boshqaruv va xususiy sektor)

Arab mamlakatlari modeli koʻp hollarda oilaviy biznes va xususiy sektorga asoslangan boʻlib, davlatning roli ham muhimdir. Bu modelda kompaniyalar koʻpincha oilaviy boshqaruvda boʻladi, ammo davlatning boshqaruv jarayoniga taʼsiri katta.

- Oilaviy mulk va boshqaruv: Sugʻurta kompaniyalari koʻpincha bir oilaning qoʻlida boʻladi va ularning strategik boshqaruvi oila aʼzolari tomonidan amalga oshiriladi.

- Davlatning aralashuvi: Davlat kompaniyalarning strategik yoʻnalishini belgilashda va ularni tartibga solishda muhim oʻrin tutadi, ammo xususiy sektorning rivojlanishiga erkinlik beradi.

Korporativ boshqaruv modellarining ahamiyati. Sugʻurta kompaniyalarida korporativ boshqaruv modellari kompaniyaning rivojlanishini taʼminlash, moliyaviy xavflarni boshqarish va ishonchlilikni saqlashda muhim ahamiyatga ega. Ularning ahamiyati quyidagilardan iborat:

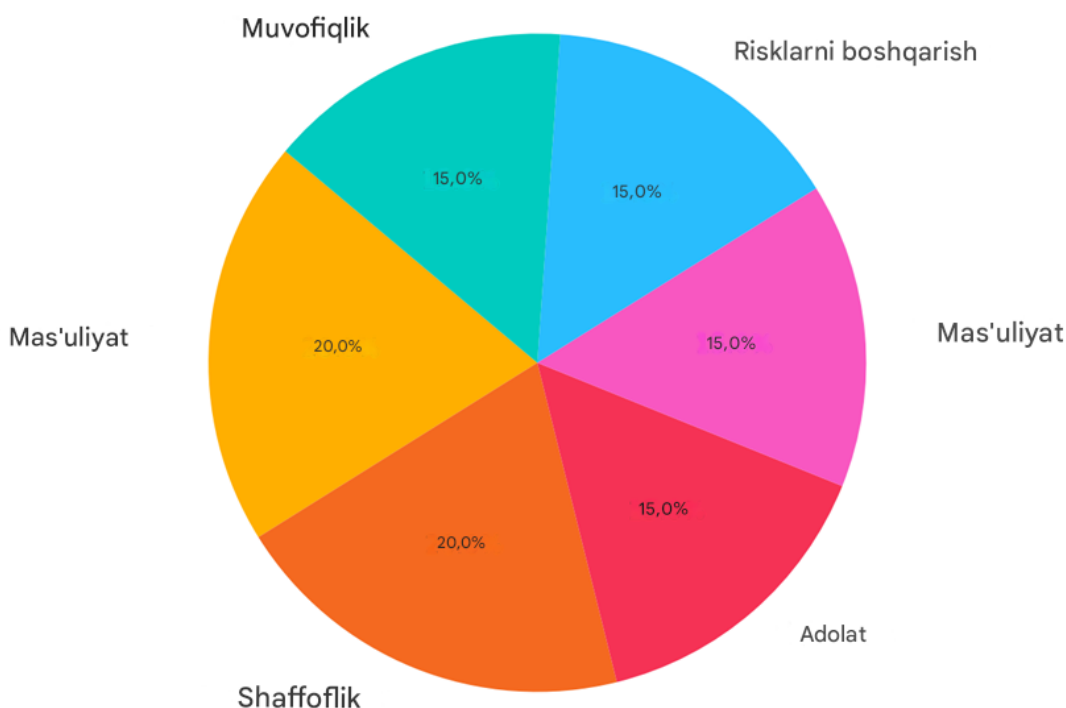
- Shaffoflik va ishonch: Korporativ boshqaruv modellari shaffoflikni taʼminlaydi va sugʻurta kompaniyalariga ishonchni oshiradi. Moliyaviy maʼlumotlarning ochiqligi va toʻgʻri hisobot berish mijozlar va sarmoyadorlar uchun muhimdir.

- Risklarni boshqarish: Sugʻurta kompaniyalari xatarli biznes faoliyati bilan bogʻliq boʻlganligi uchun korporativ boshqaruv modellari orqali risklarni boshqarish mexanizmlari kuchli boʻlishi kerak. Bu

sugʻurta kompaniyalarining barqarorligi va faoliyatining samaradorligini taʼminlaydi.

- Manfaaddor tomonlar huquqlarini himoya qilish: Korporativ boshqaruv modellari turli manfaaddor tomonlarning huquqlarini himoya qilishga yordam beradi. Aksiyadorlar, xodimlar, mijozlar va davlat organlari bilan boʻladigan munosabatlar aniq va ayon tarzda yoʻlga qoʻyiladi.

Sugʻurta sohasida korporativ boshqaruvning asosiy yoʻnalishlarini taqsimlash

12.2.1-rasm

Sugʻurta kompaniyalarida korporativ boshqaruv modellari kompaniyaning barqaror rivojlanishi va moliyaviy ishonchliligini taʼminlashda muhimdir. Turli korporativ boshqaruv modellari mamlakatlarning qonunchilik tizimlari va kompaniyalarning ichki siyosatlariga bogʻliq holda ishlab chiqilgan boʻlsa-da, ularning barchasi sugʻurta kompaniyalarini shaffoflik, adolatlik va ishonchlilik prinsiplariga asoslangan holda boshqarishga qaratilgan. Yaxshi korporativ boshqaruv modeli sugʻurta kompaniyalarining barqaror rivojlanishiga va ularning bozordagi nufuzini oshirishga yordam beradi.

12.3. Korporativ boshqaruv va mas'uliyat

Korporativ boshqaruv — bu kompaniyaning barqaror rivojlanishini ta'minlash, manfaatdor tomonlar o'rtasidagi munosabatlarni tartibga solish, va mas'uliyatli boshqaruvni amalga oshirishga qaratilgan qoidalar va amaliyotlar tizimidir. Korporativ boshqaruv kompaniya rahbarlari, aksiyadorlar, xodimlar va boshqa manfaatdor tomonlar o'rtasidagi huquq va majburiyatlarni aniq belgilab, kompaniyaning strategik yo'nalishini va biznesning etik qoidalarga muvofiq ishlashini ta'minlaydi. «Mas'uliyat» korporativ boshqaruvning asosiy tamoyillaridan biri bo'lib, u barcha boshqaruv organlarining faoliyati uchun javobgarlikni anglatadi.

Korporativ boshqaruvda mas'uliyat tushunchasi

Mas'uliyat korporativ boshqaruv tizimida asosiy o'rin tutadigan tushunchalardan biri hisoblanadi. Bu, kompaniyadagi har bir shaxs yoki organ o'z vazifalarini adolatli va qonuniy bajarishi, ishonchlilik va shaffoflikni ta'minlashi, va boshqaruv jarayonidagi qarorlari uchun javobgar ekanligini bildiradi. Mas'uliyatli boshqaruv manfaatdor tomonlar oldida mas'uliyatni qabul qilish va kompaniyaning moliyaviy barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan tavakkalchiliklarni boshqarishni nazarda tutadi.

Mas'uliyatning asosiy jihatlari:

- Aksiyadorlar oldida mas'uliyat: Korporativ boshqaruv tizimida aksiyadorlar kompaniyaning asosiy manfaatdor tomonlaridan biri hisoblanadi. Shu sababli, direktorlar kengashi va boshqaruv aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilishi va ularga samarali hisobot berishlari kerak.

- Jamoatchilik va xodimlar oldida mas'uliyat: Korporativ boshqaruv nafaqat aksiyadorlarga, balki kompaniyaning boshqa manfaatdor tomonlari, jumladan xodimlar, mijozlar va jamoatchilik oldida ham javobgarlikni nazarda tutadi.

- Qonunchilikka muvofiqlik: Mas'uliyatli boshqaruv kompaniyaning qonunlar va qoidalarga rioya qilishiga va qonunchilik me'yorlariga muvofiq faoliyat yuritishiga yordam beradi.

Korporativ boshqaruvda mas'uliyatning ahamiyati

Korporativ boshqaruvda mas'uliyatning ahamiyati juda katta, chunki u kompaniyaning samarali boshqarilishi, uning barqaror rivojlanishi va manfaatdor tomonlar o'rtasida ishonchlilikni saqlab qolish uchun asosiy o'rin tutadi. Mas'uliyatli boshqaruv kompaniyada shaffoflik, adolatlilik va barqarorlikni ta'minlaydi.

Aksiyadorlar manfaatlarini himoya qilish

Mas'uliyatli korporativ boshqaruv kompaniya rahbarlari va direktorlar kengashining faoliyati uchun javobgarligini nazarda tutadi. Bu aksiyadorlarning huquqlari himoya qilinishiga ishonch hosil qiladi va ularga xolis ma'lumot taqdim etish, muhim qarorlar qabul qilishda ularning manfaatlarini hisobga olishga yordam beradi.

Shaffoflikni oshirish

Korporativ boshqaruvda mas'uliyat shaffoflikni ta'minlaydi. Mas'uliyatli boshqaruv organlari kompaniyaning moliyaviy holati, biznes faoliyati va risklar bo'yicha to'g'ri va o'z vaqtida axborot taqdim etishlari lozim. Bu aksiyadorlar va boshqa manfaatdor tomonlarga ishonchli ma'lumotlar berish imkonini beradi.

Etik me'yorlar va korporativ madaniyatni saqlash

Mas'uliyat korporativ boshqaruvning asosiy etik qoidalaridan biri bo'lib, u kompaniyada korporativ madaniyatni saqlab qolishga yordam beradi. Kompaniya rahbarlari va xodimlari o'z majburiyatlarini qonun va etik me'yorlarga muvofiq bajarishlari kerak. Bu kompaniyaning nufuzini oshirish va jamiyat oldidagi mas'uliyatini bajarishga xizmat qiladi.

Risklarni boshqarish

Korporativ boshqaruvda mas'uliyat kompaniyadagi turli risklarni aniqlash va ularni samarali boshqarishni nazarda tutadi. Risklar kompaniyaning moliyaviy holatiga, strategik maqsadlariga va manfaatdor tomonlarning huquqlariga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli, risklarni boshqarish mas'uliyatli boshqaruvning muhim qismidir.

Moliyaviy barqarorlik va rivojlanish

Mas'uliyatli boshqaruv kompaniyaning moliyaviy barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Direktorlar kengashi va rahbariyat kompaniyaning daromadlarini oshirish va sarmoyadorlar uchun qiymat

yaratish bo'yicha mas'uliyatli qarorlar qabul qilishlari kerak. Bu kompaniyaning barqaror rivojlanishiga yordam beradi.

Korporativ boshqaruvdagi mas'uliyat turlari

Korporativ boshqaruv tizimida turli darajalardagi mas'uliyatlar mavjud bo'lib, ularning har biri o'ziga xos vazifalarni bajaradi. Quyida korporativ boshqaruvdagi asosiy mas'uliyat turlari keltirilgan:

Direktorlar kengashining mas'uliyati

Direktorlar kengashi kompaniyaning strategik yo'nalishini belgilash va muhim qarorlar qabul qilish uchun javobgardir. Ular aksiyadorlar va boshqa manfaatdor tomonlarning manfaatlarini himoya qilishi va ularning huquqlarini himoya qilishda mas'uliyatni o'z zimmasiga oladi. Direktorlar kengashi qonunlar, ichki siyosat va korporativ etika qoidalariga rioya qilishi lozim.

Menejment va rahbariyat mas'uliyati

Menejment va rahbariyat kompaniyaning kundalik faoliyatini boshqaradi va moliyaviy, operatsiyalar va strategik qarorlar qabul qilish uchun javobgarlikni oladi. Ular kompaniyani aksiyadorlar manfaatiga muvofiq boshqarishi va ishonchlilikni ta'minlashlari kerak. Rahbariyat kompaniyaning rivojlanishi va tavakkalchiliklarni samarali boshqarish bo'yicha qarorlar qabul qilishda javobgardir.

Ichki auditorlar va nazoratchilarning mas'uliyati

Ichki auditorlar va nazoratchilar kompaniyada ichki qoidalarga rioya qilinishi va moliyaviy hisobotlarning to'g'ri tartibga solinishini nazorat qilish uchun mas'uldirlar. Ularning vazifasi kompaniyaning moliyaviy va operatsiya faoliyatini tekshirish, risklarni aniqlash va ularni kamaytirish bo'yicha tavsiyalar berishdan iboratdir.

Aksiyadorlarning mas'uliyati

Aksiyadorlar ham korporativ boshqaruv jarayonida javobgarlikka ega. Ularning asosiy vazifasi kompaniya qarorlariga ovoz berish orqali ishtirok etish, direktorlar kengashini tayinlash va kompaniyaning rivojlanishiga hissa qo'shishdan iboratdir. Shu bilan birga, aksiyadorlar kompaniyaning moliyaviy hisobotlari va boshqaruv organlarining faoliyatini nazorat qilishi lozim.

Korporativ boshqaruvda mas'uliyatlilikni ta'minlash yo'llari

Mas'uliyatli korporativ boshqaruvni ta'minlash uchun quyidagi yo'llardan foydalanish mumkin:

Shaffoflikni oshirish: Kompaniya rahbariyati va menejment tomonidan moliyaviy hisobotlar va ma'lumotlarning oshkor etilishi manfaatdor tomonlarga ishonchni ta'minlaydi. Shaffoflik hukmron bo'lgan kompaniyalarda ishonchlilik yuqori va risklar kam bo'ladi.

Audit tizimini kuchaytirish: Korporativ boshqaruvda mas'uliyatlilikni oshirish uchun kompaniyalarda samarali audit tizimini joriy etish zarur. Ichki va tashqi auditorlar kompaniyaning moliyaviy va operatsiya faoliyatini muntazam ravishda tekshirishlari lozim.

Korporativ etika kodeksini joriy etish: Korporativ madaniyatni saqlash va kompaniya rahbarlari hamda xodimlari tomonidan mas'uliyatlilikni ta'minlash uchun korporativ etika kodeksini joriy qilish zarur. Bu kodeks kompaniyada qonuniylik va adolatlilik tamoyillariga rioya qilinishiga yordam beradi.

Risklarni boshqarish mexanizmlarini joriy qilish: Kompaniyaning strategik maqsadlariga erishish uchun risklarni aniqlash va ularni boshqarish muhimdir. Bu kompaniya rahbariyatining qarorlari uchun mas'uliyatlilikni ta'minlaydi.

12.3.1-rasm

Korporativ boshqaruvda mas'uliyat kompaniyaning samarali boshqarilishi va barqaror rivojlanishini ta'minlash uchun asosiy omillardan biridir. Korporativ boshqaruvdagi mas'uliyat aksiyadorlar, menejment va boshqa manfaatdor tomonlarning huquqlarini himoya qilishga va ishonchlilikni saqlashga yordam beradi. Mas'uliyatli boshqaruv kompaniyaning moliyaviy barqarorligini oshirish, risklarni boshqarish va korporativ etika qoidalariga rioya qilish orqali samarali qarorlar qabul qilishni ta'minlaydi.

12.4. Sug'urta kompaniyalarida shaffoflik va korporativ etika

Shaffoflik va korporativ etika sug'urta kompaniyalarining barqaror faoliyatini ta'minlash, mijozlar, aksiyadorlar va boshqa manfaatdor tomonlar bilan ishonchli munosabatlarni o'rnatishda muhim rol o'ynaydi. Sug'urta kompaniyalari moliyaviy bozorlarda ishonchli hamkorlar sifatida ko'rilishi va o'z majburiyatlarini adolatli va mas'uliyatli bajarishlari uchun ushbu ikki tushuncha asosiy ahamiyat kasb etadi. Shaffoflik va korporativ etika sug'urta kompaniyalari tomonidan biznesning har bir jabhasida yuqori standartlarni qo'llash va ularning faoliyatini shaffof tarzda amalga oshirishga yordam beradi.

Sug'urta kompaniyalarida shaffoflikning mohiyati

Shaffoflik — bu sug'urta kompaniyalarining moliyaviy faoliyati, qaror qabul qilish jarayonlari va ish uslublari haqida to'liq, aniq va o'z vaqtida axborot berishga tayyorligi va mas'uliyatlilik hisoblanadi. Shaffoflikning asosiy maqsadi — manfaatdor tomonlarga ishonchli ma'lumot taqdim etish orqali kompaniyaning barqarorligi va ishonchliligini ta'minlash.

Shaffoflikning asosiy jihatlari:

- Moliyaviy hisobotlar: Sug'urta kompaniyalari o'z moliyaviy holati, daromadlari va majburiyatlari haqida muntazam va to'liq hisobot berishi kerak. Moliyaviy hisobotlar qonuniy standartlarga va xalqaro moliyaviy hisobotlar standartlariga muvofiq bo'lishi lozim.

- Qaror qabul qilish jarayonlari: Kompaniyaning qarorlari shaffoflik asosida qabul qilinishi kerak. Bu aksiyadorlarga va boshqa manfaatdor

tomonlarga qabul qilinayotgan qarorlarning to'liq tushunishini ta'minlaydi.

- Tavakkalchiliklarni oshkor qilish: Sug'urta kompaniyalari o'zlarining biznes faoliyati bilan bog'liq bo'lgan risklarni oshkor qilishi kerak. Bu aksiyadorlar va mijozlarga o'z qarorlarini qabul qilishda to'g'ri ma'lumotga asoslanishga yordam beradi.

Sug'urta kompaniyalarida korporativ etikaning mohiyati. Korporativ etika — bu sug'urta kompaniyalarining barcha faoliyatlarida adolatlilik, mas'uliyatlilik va qonuniylikka rioya qilishini ta'minlaydigan qoidalar majmuasidir. Korporativ etika kompaniyaning ichki madaniyati va xodimlarining odob-ahloq qoidalarini belgilaydi. Sug'urta kompaniyalari korporativ etikani saqlash orqali o'z mijozlari, sarmoyadorlari va boshqa manfaatdor tomonlari bilan ishonchli munosabatlar o'rnatadilar.

Korporativ etikaning asosiy jihatlari:

- Adolatlilik: Sug'urta kompaniyalari o'z mijozlari va sheriklari bilan adolatli munosabatda bo'lishi, kelishuvlarning qoidalariga rioya qilishi va majburiyatlarini bajarishi kerak.

- Qonuniylikka rioya qilish: Korporativ etika kompaniyaning barcha faoliyatlarida qonunlarga va me'yoriy hujjatlarga muvofiq ish yuritishni talab qiladi.

- Javobgarlik: Sug'urta kompaniyalari o'z mijozlariga va manfaatdor tomonlarga nisbatan mas'uliyatli bo'lishi, xato yoki kamchiliklar yuzasidan o'z vaqtida choralarni ko'rishi kerak.

- Mijozlar bilan munosabatlar: Korporativ etika mijozlar bilan shaffof va ishonchli munosabatlar o'rnatishni nazarda tutadi. Sug'urta kompaniyalari mijozlarning huquqlarini himoya qilishi va ularga samarali xizmat ko'rsatishi kerak.

Sug'urta kompaniyalarida shaffoflik va korporativ etikaning ahamiyati. Sug'urta kompaniyalarida shaffoflik va korporativ etika quyidagi jihatlardan kelib chiqib katta ahamiyatga ega:

Ishonch va nufuzni oshirish. Shaffoflik va korporativ etika kompaniyaning mijozlar, sarmoyadorlar va jamiyat oldidagi ishonchini oshiradi. Sug'urta kompaniyalari o'z faoliyatini to'g'ri va aniq tarzda

amalga oshirganda, ularning nufuzi kuchayadi va ular bozorda etakchi pozitsiyalarni egallash imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Moliyaviy barqarorlikni ta'minlash. Shaffof moliyaviy hisobot berish sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlashda muhimdir. Bu aksiyadorlar va sarmoyadorlarga kompaniyaning holati haqida ishonchli ma'lumot beradi va ularning kelgusi qarorlarini qabul qilishda yordam beradi.

Risklarni boshqarish. Shaffoflik va korporativ etika orqali sug'urta kompaniyalari tavakkalchiliklarni samarali boshqaradi. Kompaniyaning moliyaviy faoliyatidagi shaffoflik risklarni o'z vaqtida aniqlash va ularni kamaytirishga yordam beradi. Korporativ etika esa xato va noto'g'ri xatti-harakatlardan qochishga va mijozlar bilan munosabatlarni yaxshilashga imkon beradi.

Qonunlarga rioya qilish va javobgarlikni oshirish. Korporativ etika sug'urta kompaniyalarining qonunchilikka to'liq rioya qilishini ta'minlaydi. Bundan tashqari, mijozlar va sarmoyadorlar oldidagi javobgarlik oshadi. Bu kompaniyaning ishonchlilik darajasini oshiradi va salbiy holatlarning oldini olishga yordam beradi.

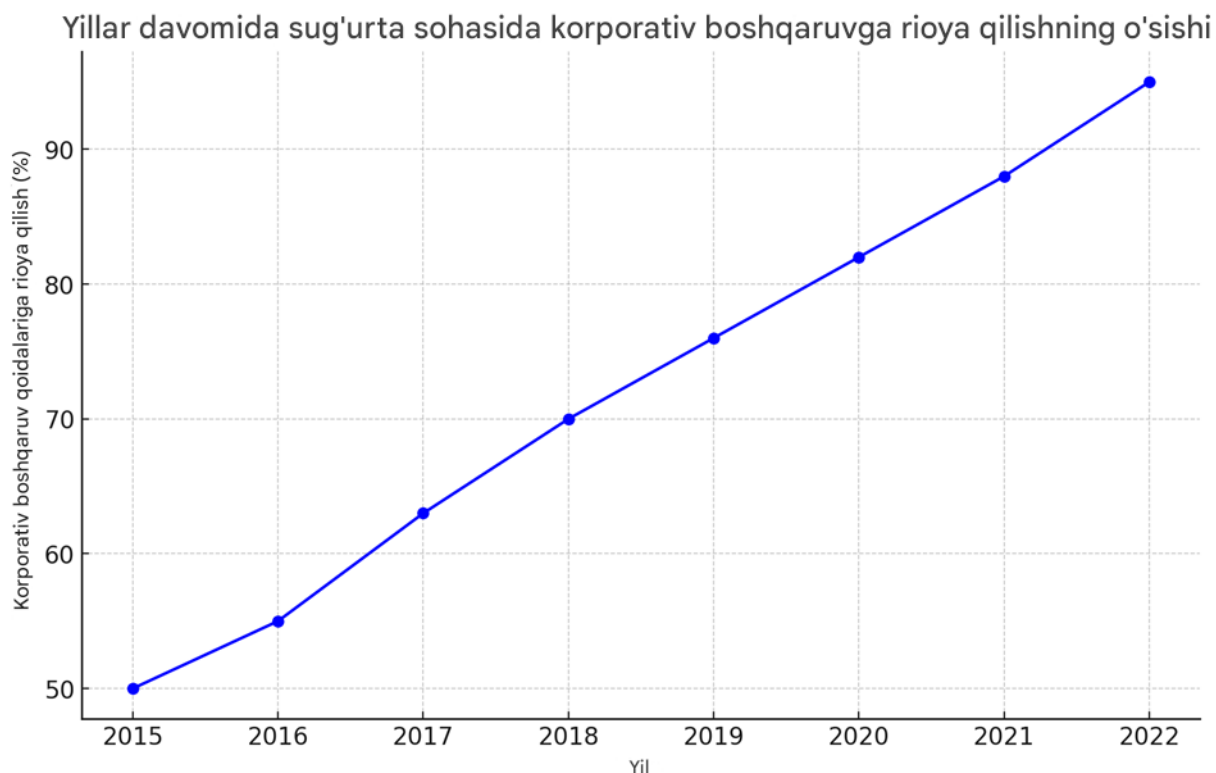
Mijozlar manfaatlarini himoya qilish. Korporativ etika sug'urta kompaniyalariga mijozlarning huquqlari va manfaatlarini himoya qilishda yordam beradi. Adolatlilik va qonuniylik qoidalariga rioya qilib, sug'urta kompaniyalari mijozlariga yuqori sifatli xizmat ko'rsatadi va ularning ishonchini qozonadi.

Shaffoflik va korporativ etikani ta'minlash vositalari. Sug'urta kompaniyalarida shaffoflik va korporativ etikani ta'minlash uchun bir nechta vositalar qo'llaniladi:

Moliyaviy hisobotlar va audit. Moliyaviy hisobotlar shaffoflikning asosiy vositalaridan biri bo'lib, ular orqali sug'urta kompaniyalari o'z moliyaviy holati haqida to'liq ma'lumot beradi. Ichki va tashqi auditlar orqali hisobotlarning to'g'riligi va aniqligi ta'minlanadi.

Korporativ etika kodeksi. Korporativ etika kodeksi sug'urta kompaniyalarining odob-ahloq qoidalarini va prinsiplarini belgilaydi. Bu kodeks barcha xodimlar va rahbarlar uchun majburiy bo'lib, kompaniyada yuqori standartlarga rioya qilishni ta'minlaydi.

Shaffoflik siyosati. Sugʻurta kompaniyalari maxsus shaffoflik siyosati qabul qilish orqali manfaatdor tomonlarga aniq va oʻz vaqtida maʼlumot berishni nazarda tutadi. Bu siyosat moliyaviy maʼlumotlarni oshkor qilish, ichki jarayonlar va qaror qabul qilish jarayonlarini tartibga solishga qaratilgan.

12.4.1-rasm

Ichki nazorat va monitoring. Ichki nazorat tizimlari sugʻurta kompaniyalarining faoliyatini doimiy ravishda kuzatib borish va korporativ etika qoidalariga rioya qilinishini taʼminlash uchun qoʻllaniladi. Ichki monitoring orqali kompaniyadagi risklar aniqlanadi va ularning oldini olish boʻyicha choralar koʻriladi.

Shaffoflik va korporativ etika sugʻurta kompaniyalari uchun zaruriy vositalar boʻlib, ularning mijozlar, sarmoyadorlar va jamiyat oldidagi ishonchliligini taʼminlaydi. Shaffof moliyaviy hisobotlar va aniq qaror qabul qilish jarayonlari kompaniyaning barqaror rivojlanishiga hissa qoʻshadi. «Korporativ etika» esa kompaniyaning ichki madaniyati va manfaatdor tomonlar bilan adolatli munosabatlarni taʼminlaydi. Bu ikki tamoyil sugʻurta kompaniyalari uchun asosiy etik standartlar va biznes amaliyotining muhim qismi boʻlib, ularning bozordagi muvaffaqiyati va ishonchliligini oshiradi.

Nazorat savollari:

1. Korporativ boshqaruvning sug'urta kompaniyalaridagi roli qanday?
2. Korporativ boshqaruvning asosiy tamoyillari nimalardan iborat?
3. Sug'urta kompaniyalarida aksionerlar qanday vazifalarga ega?
4. Transparentlik sug'urta kompaniyalari uchun nima uchun muhim?
5. Sug'urtada ichki nazorat qanday amalga oshiriladi?
6. Boshqaruv kengashining vazifalari nimalardan iborat?
7. Riskni boshqarish korporativ boshqaruvning qaysi bosqichida amalga oshiriladi?
8. Korporativ boshqaruvda strategik rejalashtirishning ahamiyati qanday?
9. Hisobot beruvchilik nima va uning korporativ boshqaruvdagi ahamiyati qanday?
10. Sug'urta kompaniyalarida moliyaviy monitoring qanday amalga oshiriladi?
11. Xavflarni minimallashtirish uchun qanday usullar qo'llaniladi?
12. Moliyaviy natijalarni hisobot berish jarayonida qanday inobatga olish kerak?
13. Boshqaruv kengashi a'zolarini saylash jarayoni qanday?
14. Sug'urta kompaniyalarida sarmoyadorlar bilan aloqalarni qanday saqlash kerak?
15. Ichki nazoratning maqsadi va vazifalari nimalardan iborat?

Topshiriqlar:

1. Korporativ boshqaruvning asosiy tamoyillari haqida esse yozing.
2. Sug'urta kompaniyalarida aksionerlarning roli va vazifalari haqida yoriting.
3. Transparentlik va uning sug'urta kompaniyalaridagi ahamiyatini tahlil qiling.
4. Sug'urtada riskni boshqarish jarayonini yoriting.
5. Korporativ boshqaruvda hisobot beruvchilikning ahamiyati haqida izlanish olib boring.

6. Korporativ boshqaruvning strategik rejalashtirishdagi o‘rnini yoriting.
7. Boshqaruv kengashi va uning vazifalarini tushuntiring.
8. Sug‘urta kompaniyalarida moliyaviy monitoring va uning ahamiyati haqida ma’lumot to‘plang.
9. Korporativ boshqaruvda ichki nazoratning rolini tahlil qiling.
10. Sug‘urta kompaniyalarida sarmoyadorlar bilan aloqalarni saqlashning ahamiyati haqida yoriting.
11. Korporativ boshqaruvdagi xavflarni minimallashtirish strategiyalarini tahlil qiling.
12. Sug‘urta kompaniyalari hisobotlarida moliyaviy natijalarni qanday taqdim qilish kerakligini tushuntiring.
13. Sug‘urtada korporativ boshqaruvning samaradorligi bo‘yicha tadqiqot o‘tkazing.
14. Sug‘urta kompaniyalari uchun strategik rejalashtirishning o‘rnini yoriting.
15. Ichki nazoratning vazifalari va uning korporativ boshqaruvdagi ahamiyati haqida ma’lumot to‘plang.

Qiziqarli ma’lumotlar:

- Korporativ boshqaruvning asosiy tamoyillari: Korporativ boshqaruv samarali bo‘lishi uchun uning asosiy tamoyillari - adolatlilik, transparentlik, hisobot berish va javobgarlikni ta’minlash muhim. Bu tamoyillar kompaniyaning barqaror rivojlanishini ta’minlashda asosiy rol o‘ynaydi.

- Korporativ boshqaruvning xalqaro standartlari: Korporativ boshqaruvning xalqaro standartlari ko‘plab mamlakatlarda qo‘llaniladi. Masalan, "OECD Corporate Governance Principles" xalqaro standartlardan biri bo‘lib, u kompaniyalar uchun boshqaruvning yuqori darajasini ta’minlashga qaratilgan.

- Ichki nazoratning ahamiyati: Ichki nazorat tizimi kompaniya faoliyatini tekshirish va monitoring qilishda muhimdir. Bu tizim kompaniyaning moliyaviy barqarorligini saqlash va tavakkalchiliklarni kamaytirishda katta rol o‘ynaydi.

- Boshqaruv kengashining roli: Sugʻurta kompaniyalarida boshqaruv kengashi sugʻurtalovchi va aksionerlar oʻrtasidagi aloqani taʼminlaydi. Boshqaruv kengashi strategiyalarni belgilash, riskni boshqarish va kompaniyaning moliyaviy samaradorligini oshirishda katta rol oʻynaydi.

- Sarmoyadorlar bilan aloqalar: Korporativ boshqaruvda sarmoyadorlar bilan samarali aloqalar oʻrnatish kompaniyaning ishonchlilik darajasini oshiradi. Bu sarmoyadorlar va aksionerlarning manfaatlarini taʼminlashda muhim ahamiyatga ega.

XIII BOB. SUG'URTADA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI VA RAQAMLI TRANSFORMASIYA

13.1. Axborot texnologiyalarining sug'urta sohasidagi ahamiyati.

13.2. Sug'urta kompaniyalarida raqamli transformasiya jarayonlari.

13.3. Raqamli texnologiyalar asosidagi sug'urta xizmatlari.

13.4. Sug'urta faoliyatida ma'lumotlar xavfsizligi.

Tayanch iboralar: Raqamli transformasiya, sug'urta texnologiyalari, axborot tizimlari, sug'urta avtomatikaga oshirishi, buyuk ma'lumotlar (Big Data), sun'iy intellekt (AI), mijozlarni boshqarish tizimi (CRM), raqamli sug'urta platformalari, blokcheyn texnologiyasi, onlayn sug'urta xizmatlari, kiberxavfsizlik, internet orqali sug'urtalash, sug'urta jarayonini optimallashtirish, sug'urtada mobil ilova, tezkor ma'lumot tahlili.

13.1. Axborot texnologiyalarining sug'urta sohasidagi ahamiyati

Axborot texnologiyalari (AT) jadal rivojlanayotgan sug'urta sohasida muhim omil bo'lib, ular kompaniyalar faoliyatining samaradorligini oshirish, mijozlar bilan munosabatlarni yaxshilash va tavakkalchiliklarni boshqarish uchun katta ahamiyat kasb etadi. Sug'urta kompaniyalari axborot texnologiyalari yordamida ma'lumotlarni samarali boshqarish, xizmatlarni avtomatlashtirish va mijozlarga tezkor echimlar taklif qilish imkoniga ega bo'lmoqda. Axborot texnologiyalari nafaqat ichki jarayonlarni soddalashtirish, balki sug'urta kompaniyalarining raqobatbardoshligini oshirishga yordam beradi.

Axborot texnologiyalarining asosiy jihatlari

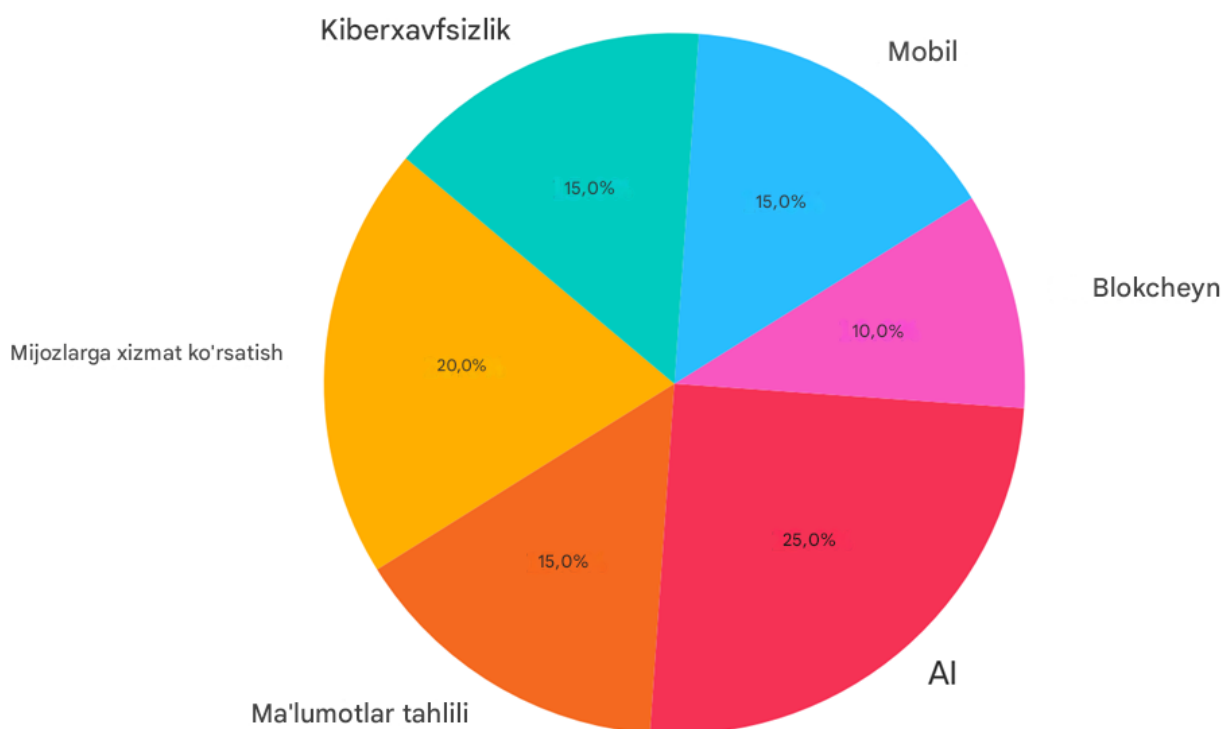
Sug'urta sohasida axborot texnologiyalari faoliyatning turli yo'nalishlarini qamrab oladi, jumladan:

- Mahsulotlar va xizmatlarni avtomatlashtirish: Axborot texnologiyalari orqali sug'urta kompaniyalari sug'urta polislarini rasmiylashtirish, tovon talabnomalarini qabul qilish va mijozlarga

xizmat ko'rsatish jarayonlarini avtomatlashtiradi. Bu jarayonlarni tezlashtiradi va qo'llaniladigan ma'lumotlarni ishlashni osonlashtiradi.

- Ma'lumotlarni samarali boshqarish: Sug'urta kompaniyalari axborot texnologiyalari yordamida katta miqdordagi ma'lumotlarni saqlaydi va tahlil qiladi. Bu ma'lumotlar xatarlarni baholash va sug'urta qoplamalarini hisoblashda muhim ahamiyatga ega. Axborot texnologiyalari mijozlar, bozor va xavflar haqidagi ma'lumotlarni tizimli ravishda tahlil qilish imkoniyatini beradi.

Sug'urtada raqamli transformatsiya uchun asosiy yo'nalishlar

13.1.1-rasm

- Tavakkalchiliklarni boshqarish: Axborot texnologiyalari sug'urta kompaniyalariga turli xatarlarni tahlil qilish va ularni samarali boshqarishda yordam beradi. Bunda sun'iy intellekt (AI) va katta ma'lumotlar (Big Data) texnologiyalari sug'urta xavflarini aniqlash va tavakkalchiliklarni baholashda muhim vositalardir.

- Onlayn xizmatlar: Axborot texnologiyalari mijozlarga onlayn sugʻurta xizmatlarini taqdim etish imkoniyatini yaratadi. Mijozlar oʻz smartfonlari yoki kompyuterlari orqali polislar sotib olishlari, sugʻurta tovonlarini talab qilishlari yoki sugʻurta polisiga oʻzgarishlar kiritishlari mumkin. Bu sugʻurta kompaniyalari va mijozlar oʻrtasidagi munosabatlarni yaxshilaydi.

- Kiberxavfsizlik: Sugʻurta kompaniyalari mijozlarning shaxsiy maʼlumotlarini himoya qilish uchun kiberxavfsizlik vositalaridan foydalanadi. Axborot texnologiyalari kiberhujumlarga qarshi himoya mexanizmlarini rivojlantirish va maʼlumotlarning xavfsizligini taʼminlashda katta ahamiyatga ega.

Axborot texnologiyalarining sugʻurta sohasidagi asosiy vazifalari

Axborot texnologiyalarining sugʻurta sohasidagi asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

Samaradorlikni oshirish. AT sugʻurta kompaniyalari uchun muhim vosita boʻlib, ularning biznes jarayonlarini avtomatlashtirish va samaradorlikni oshirish imkonini beradi. Axborot texnologiyalari sugʻurta polislarini rasmiylashtirishdan tortib, tovon talabnomalarini koʻrib chiqishgacha boʻlgan barcha jarayonlarni soddalashtiradi. Bu sugʻurta kompaniyalariga tezkorlik bilan qarorlar qabul qilish va xizmatlarni tezroq taqdim etish imkonini beradi.

Mijozlar bilan munosabatlarni yaxshilash. AT mijozlarga qulaylik yaratish va ularga yangi xizmatlar taklif qilish orqali mijozlar bilan munosabatlarni yaxshilashga yordam beradi. Mijozlar axborot texnologiyalari yordamida sugʻurta polislar haqida maʼlumot olish, tovon talabnomalarini elektron shaklda yuborish va boshqa masalalarni onlayn hal qilish imkoniyatiga ega boʻladilar. Bu esa sugʻurta kompaniyalari va mijozlar oʻrtasidagi munosabatlarni kuchaytiradi.

Xavflarni tahlil qilish va boshqarish. Axborot texnologiyalari orqali sugʻurta kompaniyalari xatarlarni aniq va tezkor tahlil qilish imkoniga ega boʻladilar. Bunda katta maʼlumotlar va sunʼiy intellekt kabi texnologiyalar sugʻurta xavflarini baholashda va ularga qarshi samarali choralar koʻrishda qoʻllaniladi. Masalan, xavfli hududlardagi mijozlarga

sugʻurta qilishda xavflarni toʻgʻri baholash texnologiyalar orqali amalga oshiriladi.

Maʼlumotlarning xavfsizligini taʼminlash. Sugʻurta kompaniyalari mijozlarining shaxsiy maʼlumotlarini saqlaydi va ishlaydi. Axborot texnologiyalari kiberxavfsizlik vositalari orqali ushbu maʼlumotlarni himoya qiladi. Kiberhujumlardan himoyalash va maʼlumotlar xavfsizligini taʼminlash sugʻurta sohasida katta ahamiyatga ega boʻlib, bu orqali sugʻurta kompaniyalari oʻz mijozlarining ishonchini oshiradi.

Xizmatlarni diversifikasiya qilish va innovasiyalar joriy etish. Axborot texnologiyalari sugʻurta kompaniyalariga yangi mahsulot va xizmatlarni yaratishda yordam beradi. Masalan, sugʻurta xizmatlari internet yoki mobil ilovalar orqali taqdim etilishi mumkin. Bu kompaniyalarga yangi bozorlarga chiqish, mijozlar auditoriyasini kengaytirish va raqobatbardoshlikni oshirish imkonini beradi.

Axborot texnologiyalarining sugʻurta sohasidagi innovasiyalari. Sugʻurta sohasida axborot texnologiyalari jadal rivojlanmoqda va ular quyidagi innovasiyalar orqali sugʻurta biznesini oʻzgartirayapti:

- Sunʼiy intellekt (AI): Sunʼiy intellekt sugʻurta sohasida maʼlumotlarni tahlil qilish va xatarlarni baholashda qoʻllaniladi. AI texnologiyalari sugʻurta polislarini shaxsiylashtirish va tovon talabnomalarini tezkor koʻrib chiqishni avtomatlashtiradi.

- Katta maʼlumotlar (Big Data): Katta maʼlumotlar sugʻurta kompaniyalariga maʼlumotlar toʻplash va tahlil qilish imkonini beradi. Sugʻurta xavflarini baholash, bozor tendensiyalari va mijozlarning ehtiyojlarini toʻgʻri aniqlash katta maʼlumotlar texnologiyalari orqali samarali amalga oshiriladi.

- Blokcheyn texnologiyalari: Blokcheyn sugʻurta sohasida shartnomalarni shaffof qilish va firibgarlikning oldini olish uchun qoʻllaniladi. Blokcheyn orqali maʼlumotlarni saqlash va ularning oʻzgarmasligini taʼminlash mumkin, bu esa sugʻurta kompaniyalarining ishonchliligini oshiradi.

- Mobil ilovalar: Mobil ilovalar sugʻurta kompaniyalari uchun mijozlar bilan muloqotni soddalashtiradi va xizmat koʻrsatishni

yaxshilaydi. Mijozlar o‘z mobil qurilmalari orqali sug‘urta polislari va tovon talabnomalarini boshqara oladilar.

Axborot texnologiyalarining qiyinchiliklari va kelajak imkoniyatlari. Axborot texnologiyalari sug‘urta sohasi uchun katta imkoniyatlar yaratmoqda, biroq ularning ayrim qiyinchiliklari ham bor:

- Kiberxavflar: Sug‘urta kompaniyalari katta miqdordagi ma’lumotlar bilan ishlaydi, shuning uchun ular kiberhujumlardan himoyalaniishi lozim. Axborot texnologiyalarini joriy etish kiberxavflarga qarshi samarali himoya choralarini talab qiladi.

- Integrasiya qiyinchiliklari: Axborot texnologiyalarini kompaniyaning barcha operatsiyalariga to‘liq integrasiya qilish ayrim hollarda qiyinchilik tug‘diradi. Bu jarayon vaqt va mablag‘ talab qiladi.

- Texnologik o‘zgarishlarga moslashish: Sug‘urta kompaniyalari tez o‘zgarayotgan texnologiyalarga moslashishi kerak. Axborot texnologiyalarini yangilash va ulardan to‘liq foydalanish kompaniyaning raqobatbardoshligini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

Axborot texnologiyalari sug‘urta sohasida biznes jarayonlarini avtomatlashtirish, mijozlar bilan munosabatlarni yaxshilash va xavflarni samarali boshqarishda muhim ahamiyat kasb etadi. Texnologik rivojlanish sug‘urta kompaniyalariga yangi xizmatlar yaratish, bozordagi raqobatbardoshlikni oshirish va mijozlar ishonchini mustahkamlash imkonini bermoqda. Axborot texnologiyalari kelajakda sug‘urta sohasini o‘zgartirish va uning rivojlanishiga katta hissa qo‘shadi.

13.1.1-jadval

Sug‘urtada raqamli transformatsiyaning asosiy yo'nalishlari

Transformatsiya maydoni	Tavsif	Sug‘urtaga ta’siri
Mijozlarga xizmat ko'rsatishni avtomatlashtirish	Chatbotlar va o'z-o'ziga xizmat ko'rsatish portallari yordamida mijozlarning o'zaro aloqalarini avtomatlashtirish	Javob berish vaqtini va mijozlar ehtiyojini qondirishni yaxshilaydi

Ma'lumotlar tahlili	Mijozlarning xatti-harakati va xavfini tahlil qilish uchun katta ma'lumotlardan foydalanish	Xatarlarni baholash va siyosatni moslashtirishni yaxshilaydi
Sun'iy intellekt (AI)	Andarrayting va xavflarni baholash uchun AIni joriy qilish	Sug'urta jarayonlarini tezlashtiradi va shaxsiylashtiradi
Da'volarni qayta ishlash uchun blokcheyn	"Shaffof va xavfsiz da'volarni ta'minlash uchun blokcheyndan foydalanish"	Firibgarlikni kamaytiradi va da'vo samaradorligini oshiradi
Mobil ilovalar	Mobil telefonda siyosatni boshqarish va da'volarni taqdim etish	Foydalanish imkoniyatini va mijozlarni jalb qilishni oshiradi
Kiberxavfsizlik	Maxfiy ma'lumotlarni kiber tahdidlardan himoya qilish	Ma'lumotlar buzilishining oldini oladi va mijozlar ishonchini himoya qiladi

13.2. Sug'urta kompaniyalarida raqamli transformasiya jarayonlari

Raqamli transformasiya — bu axborot texnologiyalari va raqamli innovasiyalarni joriy etish orqali sug'urta kompaniyalarining faoliyatini tubdan o'zgartirish jarayonidir. Bu jarayon sug'urta kompaniyalarining mahsulotlari va xizmatlarini avtomatlashtirish, mijozlar bilan o'zaro munosabatlarni yaxshilash, tavakkalchiliklarni samarali boshqarish, va ish yuritishni tezlashtirishga qaratilgan. Sug'urta sohasida raqamli transformasiya mijozlar ehtiyojlariga tezkorlik bilan javob berish, bozorda raqobatbardoshlikni oshirish, va xizmat ko'rsatish sifatini yaxshilash imkonini beradi.

Raqamli transformasiyaning mohiyati. Raqamli transformasiya — bu raqamli texnologiyalarni joriy qilish orqali sug'urta kompaniyalarining an'anaviy biznes modellarini o'zgartirish jarayonidir.

Bu kompaniyalar o'zining ichki va tashqi operatsiyalarini raqamli platformalar orqali avtomatlashtiradi, ma'lumotlarni samarali boshqaradi va yangi xizmatlar yaratadi.

Raqamli transformasiyaning asosiy maqsadlari:

- Samaradorlikni oshirish: Kompaniyaning biznes jarayonlarini tezlashtirish va qo'shimcha qiymat yaratish.

- Mijozlar bilan munosabatlarni yaxshilash: Mijozlar ehtiyojlariga tezkor javob berish va ularga onlayn xizmat ko'rsatishni rivojlantirish.

- Innovasiyalar joriy qilish: Yangi texnologiyalar va innovasion echimlarni joriy qilish orqali sug'urta sohasida yangiliklar yaratish.

- Xavflarni kamaytirish va samarali boshqarish: Raqamli transformasiya orqali xavflarni to'g'ri baholash va ularga qarshi samarali choralar ko'rish.

Sug'urta kompaniyalarida raqamli transformasiyaning asosiy elementlari

Raqamli transformasiya sug'urta kompaniyalari uchun faoliyatni samarali boshqarish va yangi xizmatlar yaratishning kalitidir. Quyida raqamli transformasiyaning asosiy elementlari keltirilgan:

Onlayn platformalar va mobil ilovalar. Sug'urta kompaniyalari raqamli transformasiya jarayonida onlayn platformalar va mobil ilovalarni joriy qiladi. Bu mijozlarga sug'urta polislarini sotib olish, tovon talabnomalarini yuborish va sug'urta xizmatlaridan onlayn foydalanish imkonini yaratadi. Shu orqali kompaniyalar mijozlarga qulaylik yaratib, ularning ehtiyojlarini tez va samarali qondirishga erishadi.

Katta ma'lumotlar (Big Data) va tahlillar. Katta ma'lumotlar texnologiyalari sug'urta kompaniyalari uchun ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilish imkonini beradi. Raqamli transformasiya jarayonida kompaniyalar katta miqdordagi ma'lumotlarni qayta ishlab, sug'urta xavflarini aniq baholashlari va mijozlar ehtiyojlarini to'g'ri anglab etishlari mumkin. Bu texnologiya kompaniyalarga mijozlar segmentasiyasini aniqlash va ular uchun shaxsiylashtirilgan xizmatlar yaratish imkonini beradi.

Sun'iy intellekt (AI). Sun'iy intellekt raqamli transformasiya jarayonida sug'urta kompaniyalariga ma'lumotlarni tezkor ishlash, xatarlarni baholash va avtomatlashtirilgan echimlar taqdim etishda yordam beradi. AI texnologiyalari tovon talabnomalarini tezkor ko'rib chiqish, xavflarni baholash va xizmatlarni avtomatlashtirishda keng qo'llaniladi. Masalan, AI mijozlarga onlayn maslahatlar berish yoki tovon to'lovlarini avtomatik tarzda hujjatlashtirish jarayonida qo'llanilishi mumkin.

Blokcheyn texnologiyalari. Blokcheyn texnologiyalari sug'urta shartnomalari va transaksiyalarni shaffof qilish, firibgarlikning oldini olish va ma'lumotlarni xavfsiz saqlash imkonini beradi. Sug'urta kompaniyalari blokcheyn orqali polislar va tovon talabnomalarini qayta ishlashda shaffoflikni ta'minlashlari mumkin. Shuningdek, blokcheyn texnologiyalari sug'urta sohasida kelishuvlarni avtomatik bajarishni ta'minlaydigan smart-kontraktlarni joriy qilish imkonini yaratadi.

Kiberxavfsizlik. Raqamli transformasiya jarayonida kiberxavfsizlik sug'urta kompaniyalari uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Sug'urta kompaniyalari katta miqdordagi shaxsiy ma'lumotlarni saqlaganligi sababli, ularni himoya qilish uchun samarali kiberxavfsizlik choralari qo'llashlari zarur. Axborotlarning xavfsizligi va kiberhujumlardan himoya qilish raqamli transformasiyaning uzviy qismidir.

Raqamli transformasiya jarayonining afzalliklari. Sug'urta kompaniyalari uchun raqamli transformasiyaning afzalliklari quyidagilardan iborat:

Samaradorlikni oshirish. Raqamli texnologiyalarni joriy qilish kompaniyalarga o'z jarayonlarini avtomatlashtirish, xizmat ko'rsatishni tezlashtirish va operatsiyalarni samarali boshqarish imkonini beradi. Bu kompaniyaning xizmat ko'rsatish sifatini yaxshilash va faoliyat xarajatlarini kamaytirishga yordam beradi.

Mijozlar bilan munosabatlarni yaxshilash. Raqamli texnologiyalar orqali sug'urta kompaniyalari mijozlar bilan o'zaro munosabatlarni kuchaytiradi. Mobil ilovalar va onlayn platformalar mijozlar uchun qulay xizmat ko'rsatishni ta'minlab, ularning ehtiyojlariga tez javob berish

imkonini yaratadi. Bu mijozlar bilan aloqalarni yaxshilaydi va ularning kompaniyaga bo'lgan ishonchini oshiradi.

Innovasiyalar va yangi mahsulotlar yaratish. Raqamli transformasiya kompaniyalarga yangi mahsulotlar va xizmatlarni joriy etish imkonini beradi. Misol uchun, blokcheyn yoki sun'iy intellekt texnologiyalari orqali kompaniyalar yangi turdagi sug'urta polislarini ishlab chiqishlari va bozorga innovasion echimlar taklif qilishlari mumkin.

Xavflarni samarali boshqarish. Raqamli transformasiya jarayonida sug'urta kompaniyalari tavakkalchiliklarni tezkor va to'g'ri baholashlari mumkin. Katta ma'lumotlar, sun'iy intellekt va tahlillar yordamida sug'urta kompaniyalari xavflarni yaxshiroq tushunib, ularni kamaytirish uchun samarali choralar ko'radi.

Xizmatlar sifati va raqobatbardoshlikni oshirish. Raqamli transformasiya sug'urta kompaniyalariga bozorda raqobatbardoshlikni saqlashga va xizmat ko'rsatish sifatini oshirishga yordam beradi. Yangi raqamli texnologiyalar orqali kompaniyalar tezkor, shaffof va samarali xizmatlar taqdim etishlari mumkin.

Raqamli transformasiya jarayonining qiyinchiliklari. Raqamli transformasiya jarayonida sug'urta kompaniyalari ayrim qiyinchiliklarga ham duch keladi:

- Texnologik o'zgarishlarga moslashish: Sug'urta kompaniyalari jadal rivojlanayotgan raqamli texnologiyalarga tez moslashishlari kerak. Bu jarayon kompaniyaning barcha xodimlari va tuzilmalarini texnologiyalarni o'zlashtirishga tayyorlashni talab qiladi.

- Kiberxavflar va ma'lumotlarning xavfsizligi: Raqamli texnologiyalarni joriy qilish bilan kiberxavflar ham ortmoqda. Sug'urta kompaniyalari mijozlar va operasiyalar ma'lumotlarini samarali himoya qilishlari zarur.

- Moddiy resurslar va sarmoya: Raqamli transformasiya jarayoni ko'pincha katta sarmoya va moddiy resurslarni talab qiladi. Texnologik o'zgarishlarni to'liq amalga oshirish uchun kompaniyalar moliyaviy quvvatlarini oshirishlari kerak bo'ladi.

Sugʻurta kompaniyalarida raqamli transformasiyaning kelajagi. Sugʻurta sohasida raqamli transformasiya kelgusida sugʻurta kompaniyalarining raqobatbardoshligini oshirish va yangi biznes modellarini rivojlantirishda muhim rol oʻynaydi. Yangi texnologiyalar, jumladan sun'iy intellekt, blokcheyn va katta ma'lumotlar, sugʻurta bozorini oʻzgartirishda davom etadi. Sugʻurta kompaniyalari raqamli transformasiya jarayonini toʻliq oʻzlashtirgan holda, mijozlarga yuqori sifatli xizmatlar taklif qilish va sugʻurta bozorida etakchilikni qoʻlga kiritish imkoniyatiga ega boʻladilar.

Raqamli transformasiya sugʻurta kompaniyalari uchun jadal rivojlanish va mijozlar bilan munosabatlarni yaxshilashda muhim jarayondir. U sugʻurta kompaniyalariga xizmat koʻrsatish sifatini oshirish, xavflarni samarali boshqarish, va yangi innovasion echimlar yaratish imkonini beradi. Raqamli texnologiyalarning joriy qilinishi kompaniyalarga samaradorlikni oshirish va bozorda raqobatbardoshlikni saqlash uchun zarur hisoblanadi.

13.3. Raqamli texnologiyalar asosidagi sugʻurta xizmatlari

Raqamli texnologiyalar asosidagi sugʻurta xizmatlari — bu sugʻurta sohasidagi raqamli innovasiyalarni joriy qilish orqali mijozlarga xizmat koʻrsatishni avtomatlashtirish, xavflarni aniqlash va baholash jarayonlarini tezlashtirish, va yangi mahsulotlar taqdim qilish jarayonini oʻz ichiga oladi. Raqamli texnologiyalar sugʻurta xizmatlarining sifatini yaxshilash, mijozlarga qulaylik yaratish va bozorda raqobatbardoshlikni oshirish imkoniyatini beradi. Axborot texnologiyalari, sun'iy intellekt (AI), blokcheyn, katta ma'lumotlar (Big Data), va mobil ilovalar kabi texnologiyalar sugʻurta xizmatlarini sifat jihatdan oʻzgartirmoqda.

Raqamli texnologiyalar asosidagi sugʻurta xizmatlarining turlari. Quyida raqamli texnologiyalar asosidagi sugʻurta xizmatlarining asosiy turlari keltirilgan:

Onlayn sugʻurta xizmatlari. Sugʻurta kompaniyalari mijozlarga internet orqali sugʻurta polislarini rasmiylashtirish, tovon talabnomalarini yuborish va xizmat koʻrsatish imkoniyatini beradi. Bu xizmatlar mobil ilovalar va veb-saytlar orqali taqdim etiladi. Mijozlar oʻz

mobil qurilmalari yoki kompyuterlari orqali tezkorlik bilan sug'urta polisini tanlashlari va rasmiylashtirishlari mumkin.

Afzalliklari:

- Qulaylik va tezkorlik.
- Mijozlarga sutka davomida xizmat ko'rsatish.
- Polislarni shaxsiylashtirish va narxlarni qiyoslash imkoniyati.

Mobil ilovalar orqali sug'urta. Mobil ilovalar sug'urta kompaniyalari uchun muhim vosita bo'lib, mijozlarga tezkor va qulay xizmat ko'rsatish imkonini yaratadi. Mobil sug'urta ilovalari orqali mijozlar o'z polislarini boshqara oladilar, tovon talabnomalarini yuborishlari va ularning ko'rib chiqilish jarayonini kuzatib borishlari mumkin.

Afzalliklari:

- Sug'urta xizmatlaridan har qanday vaqtda foydalanish imkoniyati.
- Tezkor tovon talabnomalarini yuborish va kuzatib borish.
- Mobil qurilma orqali polislarga o'zgartirishlar kiritish.

Sun'iy intellekt (AI) asosidagi sug'urta xizmatlari. Sun'iy intellekt sug'urta xizmatlarini avtomatlashtirish va tavakkalchiliklarni samarali baholashda keng qo'llaniladi. Sug'urta kompaniyalari sun'iy intellekt yordamida tovon talabnomalarini tezkor ko'rib chiqish, mijozlarga avtomatik maslahatlar berish va xavflarni baholash jarayonlarini optimallashtiradi.

Afzalliklari:

- Avtomatlashtirilgan tovon talabnomalarini ishlash.
- Tavakkalchiliklarni tez va to'g'ri baholash.
- Mijozlarga avtomatik maslahatlar va tavsiyalar berish.

Katta ma'lumotlar (Big Data) asosidagi xizmatlar. Katta ma'lumotlar texnologiyalari sug'urta kompaniyalariga mijozlar haqidagi katta miqdordagi ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilish imkonini beradi. Bu texnologiya mijozlarning ehtiyojlarini yaxshiroq tushunishga, sug'urta xavflarini aniq baholashga va shaxsiylashtirilgan sug'urta polislarini taklif qilishga yordam beradi.

Afzalliklari:

- Mijozlarga shaxsiylashtirilgan sug'urta polislari taklif qilish.

- Tavakkalchiliklarni aniq baholash.
- Bozor tendensiyalari va mijozlar ehtiyojlarini tushunish.

Blokcheyn texnologiyasi asosidagi xizmatlar. Blokcheyn texnologiyalari sugʻurta kompaniyalariga transaksiyalarni shaffof va xavfsiz qilish imkonini beradi. Blokcheyn orqali sugʻurta shartnomalari avtomatlashtirilgan holda bajariladi va maʼlumotlar oʻzgarmas holatda saqlanadi. Smart-kontraktlar blokcheyn orqali bajarilishi mumkin, bu tovon toʻlovlarining avtomatik ravishda amalga oshirilishiga yordam beradi.

Afzalliklari:

- Transaksiyalarning shaffofligi va xavfsizligi.
- Avtomatlashtirilgan sugʻurta shartnomalari va tovon toʻlovlari.
- Firibgarlikning oldini olish.

Telematika va IoT asosidagi sugʻurta xizmatlari. Internet narsalar (IoT) va telematika texnologiyalari sugʻurta sohasida xavflarni baholash va sugʻurta polislarini shaxsiylashtirish imkonini beradi. Masalan, avtosugʻurtada telematika yordamida haydovchining transport vositasiga boʻlgan munosabati baholanadi va sugʻurta premuyalari shu asosda aniqlanadi.

Afzalliklari:

- Mijozlarning real vaqtdagi faoliyatini kuzatish.
- Shaxsiylashtirilgan sugʻurta premuyalari.
- Xavflarning aniq baholanishi.

Raqamli texnologiyalar asosidagi sugʻurta xizmatlarining afzalliklari. Raqamli texnologiyalar asosidagi sugʻurta xizmatlari sugʻurta kompaniyalari va mijozlar uchun bir qator afzalliklarni yaratadi:

Qulaylik va tezkorlik. Raqamli texnologiyalar mijozlarga tez va qulay sugʻurta xizmatlaridan foydalanish imkonini beradi. Internet yoki mobil ilovalar orqali sugʻurta polislarini rasmiylashtirish, tovon talabnomalarini yuborish yoki sugʻurta shartlariga oʻzgartirish kiritish tezkor amalga oshiriladi.

Tavakkalchiliklarni yaxshiroq baholash. Sun'iy intellekt va katta maʼlumotlar texnologiyalari sugʻurta kompaniyalariga tavakkalchiliklarni aniq baholash imkonini yaratadi. Bu, oʻz navbatida,

mijozlarga shaxsiylashtirilgan polislar taklif qilishga va tavakkalchiliklarni kamaytirishga yordam beradi.

Mijozlar bilan munosabatlarni yaxshilash. Raqamli texnologiyalar orqali sugʻurta kompaniyalari mijozlar bilan aloqalarni yaxshilaydi va ularning ehtiyojlariga tezkor javob beradi. Mobil ilovalar va onlayn platformalar orqali mijozlarga 24/7 xizmat koʻrsatish imkoniyati yaratiladi.

Samaradorlik va xarajatlarni kamaytirish. Avtomatlashtirilgan sugʻurta jarayonlari sugʻurta kompaniyalariga ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish va samaradorlikni oshirish imkonini beradi. Bu, oʻz navbatida, kompaniyalar uchun katta foyda keltiradi va mijozlarga arzon sugʻurta xizmatlarini taklif qilish imkoniyatini beradi.

Shaffoflik va ishonchlilik. Blokcheyn texnologiyasi sugʻurta kompaniyalariga transaksiyalarni shaffof va ishonchli qilish imkonini beradi. Bu firibgarlik xavflarini kamaytirish va mijozlarga ishonchli maʼlumotlar taqdim etishga yordam beradi.

Raqamli texnologiyalar asosidagi sugʻurta xizmatlarining qiyinchiliklari. Raqamli texnologiyalar asosidagi sugʻurta xizmatlari qator afzalliklar yaratish bilan birga ayrim qiyinchiliklarga ham duch kelishi mumkin:

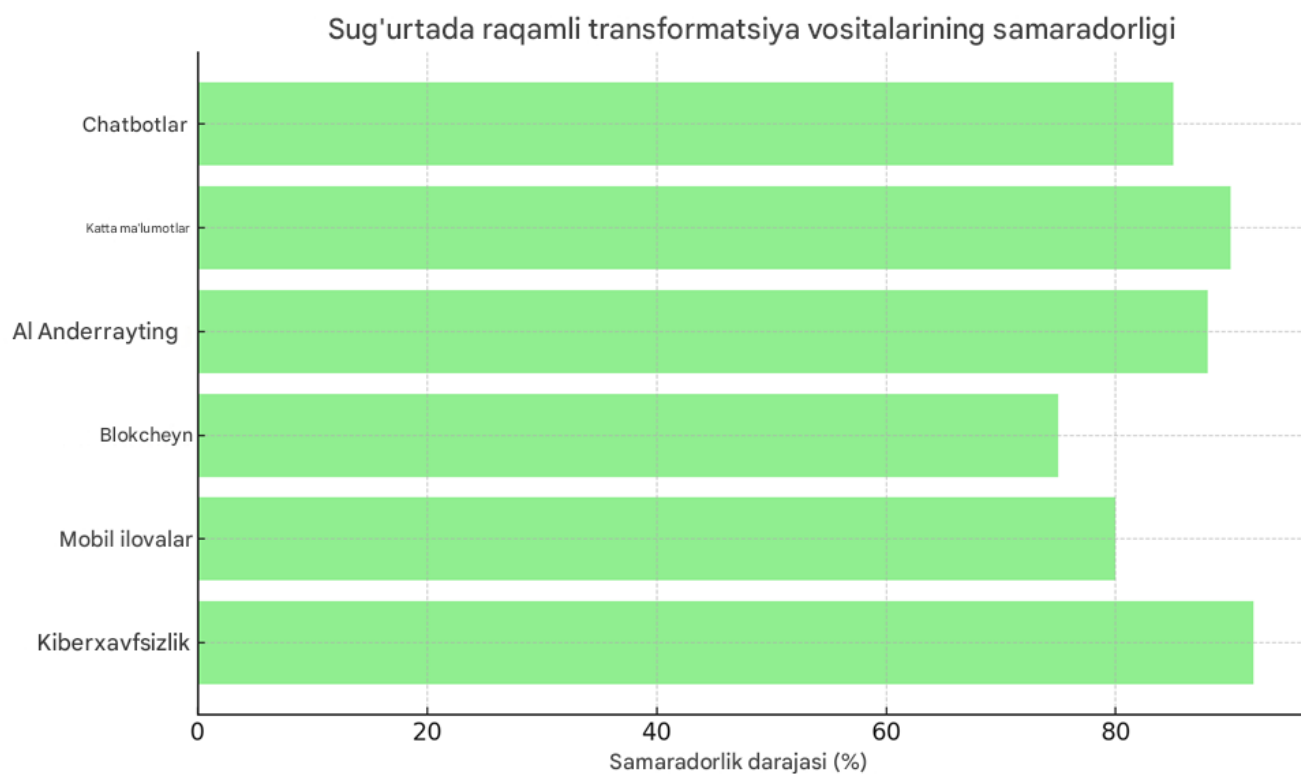
- Kiberxavflar: Sugʻurta kompaniyalari raqamli maʼlumotlar bilan ishlashda kiberhujumlar va maʼlumotlarning yoʻqolishiga duch kelishi mumkin. Buning oldini olish uchun samarali kiberxavfsizlik choralarini joriy etish zarur.

- Integrasiya qiyinchiliklari: Raqamli texnologiyalarni kompaniyaning barcha jarayonlariga toʻliq integrasiya qilish vaqt va sarmoya talab qilishi mumkin. Shu bilan birga, xodimlarning yangi texnologiyalarga moslashish jarayonini ham hisobga olish kerak.

- Texnologik infratuzilmaga sarmoya: Raqamli transformasiya va yangi texnologiyalarni joriy qilish uchun katta moliyaviy sarmoya kerak boʻladi. Sugʻurta kompaniyalari bu jarayonga tayyor boʻlishi va texnologik infratuzilmani rivojlantirish uchun tegishli byudjet ajratishi kerak.

Raqamli texnologiyalar asosidagi sugʻurta xizmatlarining kelajagi. Raqamli texnologiyalar sugʻurta sohasining kelajagini belgilaydi. Sugʻurta kompaniyalari raqamli transformasiya jarayonini chuqurroq oʻzlashtirish orqali raqobatbardoshlikni saqlab qolishlari va bozorda etakchi boʻlishlari mumkin. Yangi raqamli texnologiyalar, jumladan sun'iy intellekt, blokcheyn, va katta ma'lumotlar, sugʻurta bozorini tubdan oʻzgartirishda davom etadi. Mijozlarga qulay va tezkor xizmatlar taqdim etish raqamli texnologiyalar asosidagi sugʻurta xizmatlarining asosiy yoʻnalishlaridan biri boʻlib qoladi.

Raqamli texnologiyalar sugʻurta sohasida xizmatlarni avtomatlashtirish, mijozlar bilan munosabatlarni yaxshilash, va yangi mahsulotlar yaratish jarayonida katta ahamiyatga ega. Sun'iy intellekt, blokcheyn, katta ma'lumotlar va mobil ilovalar kabi texnologiyalar sugʻurta xizmatlarini sifat jihatdan oʻzgartirmoqda. Ushbu texnologiyalar mijozlarga tezkorlik va qulaylik yaratish, sugʻurta xavflarini samarali boshqarish, va kompaniyalarning raqobatbardoshligini oshirish imkoniyatini beradi.

13.3.1-rasm

13.4. Sug'urta faoliyatida ma'lumotlar xavfsizligi

Sug'urta faoliyatida ma'lumotlar xavfsizligi kompaniyalar uchun strategik ahamiyatga ega bo'lib, sug'urta sohasida raqamli transformasiya va axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi bilan birga muhimlik kasb etmoqda. Sug'urta kompaniyalari o'z mijozlari va xodimlari haqida katta hajmdagi shaxsiy va moliyaviy ma'lumotlarni saqlaydi va ular bilan ishlaydi. Ushbu ma'lumotlarni himoya qilish sug'urta faoliyatining ishonchliligini oshirish va firibgarlik yoki kiberhujumlardan himoyalaniish uchun zarurdir.

Sug'urta faoliyatida ma'lumotlar xavfsizligining ahamiyati. Sug'urta kompaniyalari ma'lumotlarni samarali boshqarish va himoya qilish uchun axborot xavfsizligiga katta ahamiyat beradi. Ma'lumotlarning maxfiyligini ta'minlash nafaqat mijozlar va aksiyadorlar bilan ishonchli munosabatlarni saqlashga, balki qonunchilik talablariga muvofiq ish yuritishga ham yordam beradi. Sug'urta kompaniyalaridagi ma'lumotlar xavfsizligining asosiy jihatlari quyidagilardan iborat:

- Mijozlar ma'lumotlarini himoya qilish: Sug'urta kompaniyalari mijozlardan shaxsiy va moliyaviy ma'lumotlarni to'playdi, shuningdek, tovon talabnomalari, sug'urta shartnomalari va hisob-kitoblar kabi ma'lumotlarni ishlaydi. Bu ma'lumotlarning maxfiyligini va xavfsizligini ta'minlash katta ahamiyatga ega.

- Qonunchilik talablariga rioya qilish: Sug'urta kompaniyalari shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha qonunchilik talablariga muvofiq ish yuritishi zarur. Ko'p mamlakatlarda shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishga qaratilgan maxsus qonunlar (GDPR kabi) mavjud bo'lib, ular ma'lumotlarning maxfiyligini ta'minlashni talab qiladi.

- Ishonchni saqlash: Sug'urta kompaniyalari mijozlar bilan o'zaro ishonchli munosabatlarni saqlab qolish uchun ma'lumotlarning xavfsizligini ta'minlashlari zarur. Ma'lumotlar himoyasi sug'urta xizmatlarining sifatini oshirish va mijozlar ishonchini mustahkamlashga yordam beradi.

Sugʻurta faoliyatidagi maʼlumotlar xavfsizligiga boʻlgan tahdidlar. Sugʻurta kompaniyalari maʼlumotlarning xavfsizligini taʼminlashda bir qator tahdidlar bilan duch keladilar:

Kiberhujumlar. Kiberhujumlar sugʻurta kompaniyalari uchun asosiy tahdidlardan biri boʻlib, xakerlar shaxsiy va moliyaviy maʼlumotlarni oʻgʻirlash yoki kompaniyaning axborot tizimlariga zarar etkazish maqsadida hujum qilishlari mumkin. Kiberhujumlar kompaniyaning ish faoliyatini toʻxtatishi va maʼlumotlarning maxfiyligini buzishi mumkin.

Firibgarlik. Sugʻurta sohasida firibgarlik keng tarqalgan boʻlib, mijozlar yoki xodimlar tomonidan tovon talabnomalari yoki moliyaviy operasiyalar yolgʻon maʼlumotlar asosida taqdim qilinishi mumkin. Sugʻurta kompaniyalari bu turdagi xatarlarga qarshi turishi va firibgarlikning oldini olishi kerak.

Maʼlumotlarning maxfiyligini buzish. Shaxsiy va moliyaviy maʼlumotlar maxfiyligining buzilishi sugʻurta kompaniyalariga katta zarar etkazishi mumkin. Bunda maʼlumotlar noqonuniy ravishda uchinchi shaxslar qoʻliga tushib, mijozlar va kompaniyaning obroʻsiga putur etkazishi mumkin.

Ichki xavflar. Sugʻurta kompaniyalarida ichki xavflar ham maʼlumotlarning xavfsizligiga tahdid solishi mumkin. Bunda kompaniya xodimlari tomonidan maʼlumotlarning maxfiyligini buzish yoki axborot tizimlaridan notoʻgʻri foydalanish xavfi mavjud.

Sugʻurta faoliyatida maʼlumotlar xavfsizligini taʼminlash choralari. Sugʻurta kompaniyalari maʼlumotlar xavfsizligini taʼminlash uchun qator texnikaviy va tashkiliy choralarni joriy qilishi lozim:

Kiberxavfsizlik texnologiyalari. Sugʻurta kompaniyalari kiberxavflarga qarshi samarali himoya mexanizmlarini joriy etishi zarur. Bunda axborot tizimlari kiberhujumlardan himoya qilish uchun quyidagi texnologiyalardan foydalaniladi:

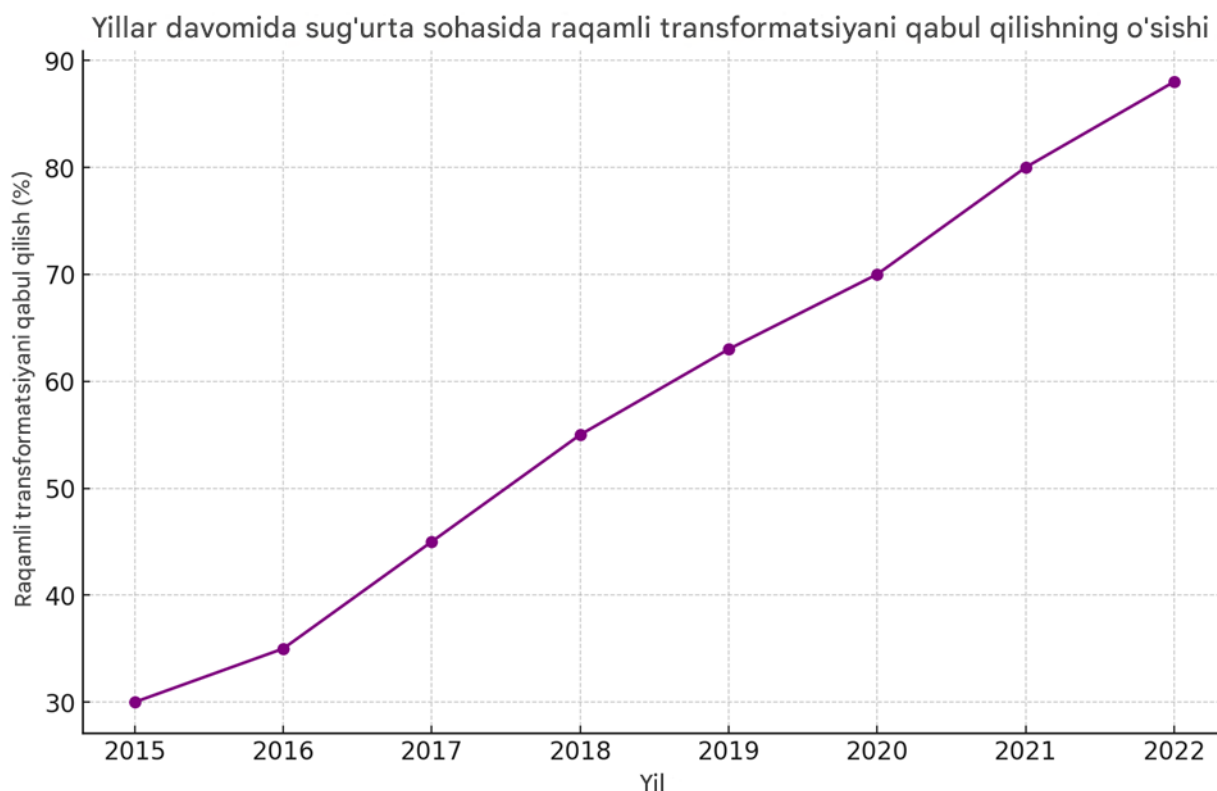
- Shifrlash: Maʼlumotlarni shifrlash axborotni xavfsiz saqlash va uchinchi shaxslar qoʻliga tushgan holatda uning mazmunini tushunishdan himoya qiladi.

- Faoliyatlarni monitoring qilish: Kompaniyaning axborot tizimlaridagi barcha faoliyatlarni muntazam monitoring qilish

kiberhujumlarning oldini olishga yordam beradi. Bu tizimlar ma'lumotlarga noqonuniy kirishni o'z vaqtida aniqlab, xavfni kamaytiradi.

- Maxfiylik va foydalanuvchi huquqlari: Axborot tizimlaridan foydalanuvchilar uchun aniq huquqlar va cheklovlar belgilangan bo'lishi lozim. Faqatgina zarur vakolatga ega bo'lgan shaxslar ma'lumotlarga kirish huquqiga ega bo'lishi kerak.

Ma'lumotlar xavfsizligi bo'yicha qonunchilikka rioya qilish. Sug'urta kompaniyalari shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha xalqaro va mahalliy qonunchilikka to'liq rioya qilishi zarur. Bu qonunlar shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha aniq talablarni belgilab beradi. Masalan, Evropa Ittifoqida GDPR (General Data Protection Regulation) qonuni shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishga qaratilgan va unga rioya qilish barcha kompaniyalar uchun majburiydir.

13.4.1-rasm

Ichki xavfsizlik siyosati. Sug'urta kompaniyalari o'z xodimlari uchun ichki xavfsizlik siyosatini joriy qilishi zarur. Bunda barcha xodimlar ma'lumotlarni maxfiy saqlash, axborot tizimlaridan to'g'ri foydalanish va ma'lumotlarni himoya qilish qoidalariga rioya qilishlari

kerak. Xodimlar uchun xavfsizlik bo'yicha muntazam o'quv mashg'ulotlari tashkil etish ham muhimdir.

Firibgarlikning oldini olish va nazorat qilish. Sug'urta kompaniyalari firibgarlikka qarshi samarali himoya mexanizmlarini joriy qilishlari zarur. Bunda sun'iy intellekt (AI) va katta ma'lumotlar (Big Data) texnologiyalaridan foydalanib, tovon talabnomalarini avtomatik tahlil qilish va firibgarlikni aniqlash mumkin.

Ma'lumotlarni rezerv nusxalarini yaratish. Sug'urta kompaniyalari ma'lumotlarning yo'qolishi yoki zararlanishi xavfini kamaytirish uchun ma'lumotlarning rezerv nusxalarini muntazam yaratib borishlari kerak. Rezerv nusxalar axborot tizimlarida nosozliklar yoki kiberhujumlar sodir bo'lgan taqdirda ma'lumotlarni tiklash imkonini beradi.

Sug'urta faoliyatida ma'lumotlar xavfsizligining kelajagi. Sug'urta sohasida raqamli texnologiyalarning rivojlanishi bilan ma'lumotlar xavfsizligi masalasi yanada muhim ahamiyat kasb etadi. Yangi texnologiyalar, jumladan blokcheyn, sun'iy intellekt va IoT (Internet narsalar) sug'urta kompaniyalari uchun ma'lumotlarni himoya qilishda yangi imkoniyatlar yaratadi.

- Blokcheyn texnologiyasi: Blokcheyn texnologiyasi sug'urta kompaniyalarida ma'lumotlarning o'zgarmasligini ta'minlashga yordam beradi. Bu texnologiya ma'lumotlarning shaffofligi va xavfsizligini ta'minlashda samarali vosita bo'ladi.

- Sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar: Sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar texnologiyalari sug'urta xavflarini aniqlash va tahlil qilishda qo'llaniladi. Bu texnologiyalar firibgarlikni tez va aniq aniqlashga yordam beradi.

- Kiberxavfsizlikka bo'lgan ehtiyoj ortishi: Kiberhujumlar ortishi bilan sug'urta kompaniyalari uchun kiberxavfsizlik masalasi yanada ahamiyatli bo'lib bormoqda. Sug'urta kompaniyalari xavflarning oldini olish va ularga qarshi kurashish uchun yangi kiberxavfsizlik texnologiyalarini joriy qilishlari kerak.

Ma'lumotlar xavfsizligi sug'urta kompaniyalari uchun strategik ahamiyatga ega bo'lib, ularning barqaror rivojlanishi va mijozlar ishonchini saqlab qolishda muhim omil hisoblanadi. Kiberxavflar,

firibgarlik va ma'lumotlar maxfiyligining buzilishi sug'urta kompaniyalari uchun katta tahdid bo'lishi mumkin, shuning uchun samarali kiberxavfsizlik texnologiyalarini joriy etish va qonunchilikka rioya qilish muhim ahamiyatga ega. Sug'urta kompaniyalari axborot tizimlarining xavfsizligini ta'minlash va ma'lumotlarni himoya qilish orqali mijozlar ishonchini mustahkamlashi va o'z faoliyatini barqaror davom ettirishi mumkin.

Nazorat savollari:

1. Raqamli transformasiyaning sug'urta sohasidagi roli nimada?
2. Axborot texnologiyalari sug'urta jarayonlarini qanday optimallashtiradi?
3. Sug'urtada Buyuk ma'lumotlarning qo'llanilishi qanday samara beradi?
4. Sun'iy intellekt sug'urtada qanday afzalliklar yaratadi?
5. Blokcheyn texnologiyasining sug'urta sohasidagi ahamiyati nimada?
6. CRM tizimi mijozlar bilan ishlashda qanday yordam beradi?
7. Sug'urta sohasida kiberxavfsizlikning ahamiyati nimada?
8. Sug'urta kompaniyalari onlayn sug'urtani qanday yo'lga qo'yishgan?
9. Sug'urta jarayonini tezkor tahlil qilishning ahamiyati nimada?
10. Mobil ilovaning sug'urta sohasidagi foydasi qanday?
11. Sug'urta platformalarining raqamli transformasiyadagi o'rni qanday?
12. Sug'urtada mijoz ma'lumotlarini himoya qilish nima uchun muhim?
13. Sug'urta jarayonida avtomatlashtirish qanday yo'nalishlarda qo'llaniladi?
14. Raqamli transformasiya natijasida sug'urta kompaniyalari qanday o'zgardi?
15. Sug'urta sohasida axborot tizimlarining asosiy vazifalari nimalardan iborat?

Topshiriqlar:

1. Raqamli transformasiyaning sug'urta sohasidagi afzalliklari haqida esse yozing.
2. Axborot texnologiyalarining sug'urta jarayonlarini optimallashtirishdagi o'rnini yoriting.
3. Buyuk ma'lumotlar va uning sug'urta sohasidagi qo'llanilishini tushuntiring.
4. Sug'urtada sun'iy intellektning afzalliklarini misollar bilan ko'rsating.
5. CRM tizimi mijozlar bilan ishlashni qanday osonlashtiradi?
6. Sug'urta jarayonida blokcheyn texnologiyasining qo'llanilishini yoriting.
7. Sug'urta kompaniyalarida kiberxavfsizlikni ta'minlash yo'llarini tahlil qiling.
8. Sug'urta jarayonida mobil ilovaning ahamiyati haqida ma'lumot to'plang.
9. Sug'urta kompaniyalarida avtomatlashtirish jarayonlarini tahlil qiling.
10. Sug'urta kompaniyalarining raqamli transformasiya natijasidagi o'zgarishlari haqida yoriting.
11. Axborot tizimlari sug'urta kompaniyalarida qanday xizmat ko'rsatishini tushuntiring.
12. Sug'urta jarayonini tezkor tahlil qilishning usullari haqida ma'lumot yig'ing.
13. Buyuk ma'lumotlarning sug'urta kompaniyalari uchun qanday strategik afzalliklari bor?
14. Sug'urta kompaniyalarida onlayn sug'urta xizmatlarining rivojlanishini tahlil qiling.
15. Sug'urta sohasida axborot tizimlarining xavfsizlik masalalari va muammolari haqida ma'lumot to'plang.

Qiziqarli ma'lumotlar:

- Buyuk ma'lumotlar yordamida tahlil: Sug'urta kompaniyalari Buyuk ma'lumotlar orqali mijozlar xulq-atvorini yaxshiroq tushunib, sug'urta mahsulotlarini foydalanuvchilarga moslashtiradi. Masalan, Buyuk ma'lumotlar yordamida sug'urta kompaniyalari xavflarni aniq baholash va sug'urta mukofotlarini to'g'ri belgilash imkoniyatiga ega bo'ladi.

- Sun'iy intellekt yordamida avtomatlashtirish: Sug'urta jarayonlari sun'iy intellekt yordamida tezkor va aniq amalga oshiriladi. Sug'urta talablarini ko'rib chiqish, xavflarni tahlil qilish, va tovon to'lovlarini hisoblash jarayoni avtomatlashtirilgan bo'lib, kompaniyalar ish samaradorligini oshirishadi.

- Kiberxavfsizlikning ahamiyati: Raqamli transformasiya jarayonida sug'urta kompaniyalariga kiberxavfsizlikni ta'minlash katta ahamiyatga ega. Sug'urta sohasidagi ko'plab ma'lumotlar maxfiylik va xavfsizlik talablarini saqlashi lozim. Shu sababli, kompaniyalar axborot tizimlarini himoya qilishga sarmoya kiritadilar.

- Blokcheyn texnologiyasining foydasi: Blokcheyn texnologiyasi sug'urta kompaniyalariga mijozlar ma'lumotlarini xavfsiz saqlashda va tovon to'lovlarini tez va aniq amalga oshirishda yordam beradi. Bu texnologiya yordamida hujjatlar markazlashgan bo'lib, kompaniyalar turli sug'urta talablarini tasdiqlashda oshkoralikka erishadilar.

- Mobil ilova orqali qulaylik: Sug'urta kompaniyalari mijozlarga qulaylik yaratish uchun mobil ilovalarni rivojlantirmoqda. Bular mijozlarga sug'urta polislari haqida ma'lumot olish, to'lovlarni amalga oshirish va tovon talabini yuborish imkonini beradi.

XIV BOB. SUG'URTADA SOLIQQA TORTISH TIZIMI

14.1. Sug'urta kompaniyalarining soliqqa tortilishi.

14.2. Sug'urtada soliq imtiyozlari va ularning ta'siri.

14.3. Sug'urta kompaniyalarining moliyaviy faoliyati va soliqlar.

14.4. Milliy va xalqaro sug'urta soliq siyosati.

Tayanch ibiralar: Sug'urta soliqlari, soliq rejimi, sug'urta kompaniyalari uchun soliq, soliq imtiyozlari, sug'urta mukofoti soliqlari, qo'shimcha qiymat solig'i (QQS), soliq stavkalari, soliqqa tortish asoslari, soliq optimallashtirish, sug'urta polisi va soliq, soliq deklarasiyasi, korporativ daromad solig'i, soliq qonunchiligi, soliq rejalashtirish, soliq hisobotlari.

14.1. Sug'urta kompaniyalarining soliqqa tortilishi

Sug'urta kompaniyalarining soliqqa tortilishi mamlakatning soliq siyosatidan kelib chiqib, sug'urta sohasida faoliyat yuritadigan tashkilotlar uchun soliq majburiyatlarini belgilaydi. Sug'urta kompaniyalari ham, boshqa tijorat tashkilotlari kabi, o'z daromadlari, sug'urta premuyalari, investisiya foydalari va boshqa tushumlari uchun turli soliqlar to'laydi. Sug'urta sohasidagi soliq rejimi mamlakat qonunchiligiga bog'liq va har bir mamlakatda o'z qonun-qoidalariga ega.

Sug'urta kompaniyalari uchun soliqqa tortish asosiy soliq turlarini o'z ichiga oladi, jumladan daromad solig'i, qo'shilgan qiymat solig'i (QQS), aktivlar solig'i, hamda sug'urta premuyalariga solinadigan maxsus soliqlar. Bu soliqlar kompaniyaning umumiy moliyaviy faoliyati va foydasiga asoslanadi.

Sug'urta kompaniyalarining soliqqa tortilishiga ta'sir etuvchi asosiy omillar. Sug'urta kompaniyalari turli xil faoliyat turlarini amalga oshirganligi sababli, ularga soliqqa tortish bir qancha omillarga bog'liq. Quyida sug'urta kompaniyalari uchun soliqqa tortishdagi asosiy omillar keltirilgan:

- Daromad manbalari: Sug'urta kompaniyalari nafaqat sug'urta premuyalaridan, balki investisiya foydalari va boshqa moliyaviy

operatsiyalardan ham daromad oladi. Har bir daromad manbai uchun alohida soliqqa tortish qoidalari bo'lishi mumkin.

- Sug'urta turi: Turli xil sug'urta turlari (hayotni sug'urtalash, mulkni sug'urtalash, avtosug'urta va hokazo) har xil soliqqa tortish rejimlariga ega bo'lishi mumkin. Har bir sug'urta turi uchun soliqqa tortish qonunlari farq qilishi mumkin.

- Mamlakat qonunchiligi: Sug'urta kompaniyalarining soliq majburiyatlari mamlakatning soliq qonunchiligi va xalqaro soliq shartnomalariga bog'liq. Har bir mamlakatda sug'urta kompaniyalari uchun alohida soliqqa tortish qoidalari va miqdorlari mavjud.

Sug'urta kompaniyalari uchun asosiy soliq turlari. Sug'urta kompaniyalariga qo'llaniladigan asosiy soliq turlari quyidagilardan iborat:

Daromad solig'i. Sug'urta kompaniyalarining daromadlari soliqqa tortiladigan asosiy manba hisoblanadi. Sug'urta kompaniyalari o'zining tijorat faoliyatidan, jumladan sug'urta premuyalaridan, investitsiyalardan va boshqa faoliyatlardan olgan daromadlari uchun daromad solig'i to'laydilar. Daromad solig'i kompaniyaning soliqqa tortiladigan foydasidan hisoblanadi.

- Foydaga soliq: Sug'urta kompaniyalarining umumiy daromadlaridan xarajatlar chiqarilgandan so'ng hisoblangan foyda uchun soliq to'lanadi. Har bir mamlakatda foydaga soliqning miqdori va stavkasi farq qilishi mumkin.

Qo'shilgan qiymat solig'i (QQS)

Ko'pgina mamlakatlarda qo'shilgan qiymat solig'i (QQS) sug'urta kompaniyalari tomonidan ko'rsatiladigan xizmatlarga qo'llanilmaydi, ya'ni sug'urta xizmatlari QQSdan ozod etiladi. Biroq, sug'urta kompaniyalari o'zlari sotib oladigan tovarlar va xizmatlar uchun QQS to'laydilar.

- QQSdan ozod qilinish: Sug'urta xizmatlari ko'p hollarda QQSdan ozod qilinadi, bu esa sug'urta kompaniyalari va mijozlari uchun sug'urta xizmatlarining umumiy qiymatini pasaytirishga yordam beradi.

Sug'urta premuyalariga soliq

Ba'zi mamlakatlarda sug'urta kompaniyalarining to'plagan sug'urta premuyalariga alohida soliq solinadi. Bu soliq kompaniya tomonidan yig'ilgan sug'urta premuyalarining umumiy miqdoriga nisbatan hisoblanadi va davlat byudjetiga to'lanadi.

- Sug'urta premuyasi solig'i: Bu soliq sug'urta kompaniyalari tomonidan yig'ilgan sug'urta premuyalari asosida hisoblanadi va bugungi kunda ko'pgina mamlakatlarda joriy qilingan. Bu sug'urta bozorini tartibga solishning qo'shimcha vositasi hisoblanadi.

Aktivlar solig'i

Ba'zi mamlakatlarda sug'urta kompaniyalari o'zlarining mulklari va aktivlari uchun soliq to'laydilar. Bu soliq kompaniyaning aktivlari qiymatiga nisbatan hisoblanadi va sug'urta kompaniyalarining mulkka egalik qilish bilan bog'liq xarajatlarini o'z ichiga oladi.

Foydadan dividend solig'i

Agar sug'urta kompaniyasi aksiyadorlarga dividendlar to'lasa, bu dividendlar ham soliqqa tortilishi mumkin. Ko'p mamlakatlarda dividend solig'i kompaniyaning foydasidan to'lanadigan soliqning bir qismi hisoblanadi.

Sug'urta kompaniyalarida soliqqa tortishning afzalliklari va qiyinchiliklari

Afzalliklari

- Sug'urta kompaniyalari uchun soliq imtiyozlari: Ba'zi mamlakatlarda sug'urta kompaniyalariga soliqqa tortishda imtiyozlar beriladi, jumladan sug'urta xizmatlari uchun QQSdan ozod qilish yoki kamaytirilgan foyda solig'i stavkalari qo'llaniladi.

- Investisiya imkoniyatlarini oshirish: Soliqqa tortish qoidalari sug'urta kompaniyalarining sarmoyaviy faoliyatini rag'batlantirishi mumkin. Masalan, investisiya daromadlarini soliqdan ozod qilish yoki ular uchun imtiyozlar berish.

Qiyinchiliklari

- Soliq yukining ortishi: Sug'urta kompaniyalari uchun soliq majburiyatlarining ortishi ularning foydalariga salbiy ta'sir ko'rsatishi va xizmatlar narxini oshirishga sabab bo'lishi mumkin. Bu esa bozordagi raqobatbardoshlikni pasaytirishi mumkin.

- Qonunchilikdagi o'zgarishlar: Sug'urta kompaniyalari soliqqa tortish bilan bog'liq qonunchilik o'zgarishlariga tez moslashishi kerak. Har qanday yangi qoidalar va o'zgarishlar kompaniyalar uchun qo'shimcha moliyaviy va yuridik majburiyatlarni yuklaydi.

Sug'urta kompaniyalarida soliqqa tortishning kelajagi

Sug'urta kompaniyalarining soliqqa tortilishi kelajakda davlatlar tomonidan bozorni tartibga solish vositasi sifatida yanada takomillashishi mumkin. Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi va transmilliy sug'urta kompaniyalari o'rtasidagi o'zaro aloqalar soliq siyosatida yangi qoidalar va talablarning paydo bo'lishiga sabab bo'ladi. Sug'urta kompaniyalari bugungi kundagi soliq yuklariga moslashish va soliq rejalarini optimallashtirish orqali o'z faoliyatini samarali yuritishlari lozim.

14.2. Sug'urtada soliq imtiyozlari va ularning ta'siri

Sug'urtada soliq imtiyozlari — bu davlat tomonidan sug'urta kompaniyalari yoki sug'urtalanuvchilarga beriladigan maxsus soliq bo'yicha engilliklardir. Ushbu imtiyozlar sug'urta xizmatlarini rag'batlantirish, sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini oshirish, va aholining sug'urta xizmatlaridan foydalanishini ko'paytirishga qaratilgan. Soliq imtiyozlari sug'urta sohasida muhim rol o'ynaydi va uning rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Sug'urta kompaniyalari va sug'urtalanuvchilar uchun soliq imtiyozlari ko'plab mamlakatlarda iqtisodiy siyosatning bir qismi sifatida qo'llanilib, bu sohani qo'llab-quvvatlashga, bozorning samaradorligini oshirishga, va aholi o'rtasida sug'urtaga bo'lgan qiziqishni kuchaytirishga yordam beradi.

14.2.1-rasm

Sug'urtada soliq turlari va ularning ta'siri

Soliq turi	Tavsif	Sug'urta kompaniyalariga ta'siri
Korporativ daromad solig'i	Sug'urta kompaniyasining foydasiga soliq	"Sof foydani kamaytiradi, aktsiyadorlarning

		daromadlariga ta'sir qiladi"
Qo'shilgan qiymat solig'i (QQS)	Muayyan sug'urta mahsulotlari va xizmatlarida qo'llaniladi	Muayyan siyosatlarning narxini oshiradi
Premium soliq	Yig'ilgan mukofotlardan undiriladigan soliq	To'g'ridan-to'g'ri premium narxlash strategiyalariga ta'sir qiladi
Solig'ini ushlab qolish	Xorijiy to'lovlardan ushlab qolingani soliq	Transchegaraviy qayta sug'urtalash operatsiyalariga ta'sir qiladi
Kapital daromad solig'i	Aktivlarni yoki investitsiyalarni sotishdan olingan foyda solig'i	Investitsion daromad va aktivlarni tugatishga ta'sir qiladi
Ish haqi solig'i	Xodimlarga to'lanadigan ish haqi bo'yicha soliq	"Ishga joylashish xarajatlariga qo'shiladi, ishga olish siyosatiga ta'sir qiladi"

Sug'urtada soliq imtiyozlarining turlari. Sug'urta sohasida qo'llaniladigan soliq imtiyozlari turli shakllarda bo'lishi mumkin. Quyidagi asosiy turlar eng ko'p uchraydi:

Sug'urta premiyalari bo'yicha soliq imtiyozlari

Ba'zi mamlakatlarda sug'urta premiyalari soliqqa tortishdan ozod qilinishi mumkin yoki ular uchun kamaytirilgan soliq stavkalari qo'llaniladi. Bu aholi va korxonalarining sug'urta polislarini rasmiylashtirishga bo'lgan qiziqishini oshirishga yordam beradi, chunki sug'urtalanuvchilar o'z sug'urta xarajatlarini soliq majburiyatlaridan chiqarib tashlash imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Afzalliklari:

- Sug'urta polislarining tannarxi kamayadi, bu esa mijozlar uchun sug'urta xizmatlarini arzonlashtiradi.

- Aholi va biznes uchun sug'urtani iqtisodiy jihatdan jozibali qiladi, bu sug'urtaga bo'lgan talabni oshiradi.

Foyda solig'i bo'yicha imtiyozlar

Sugʻurta kompaniyalariga mamlakatdagi iqtisodiy sharoitga bogʻliq ravishda foyda soligʻi boʻyicha imtiyozlar taqdim etilishi mumkin. Bu kompaniyalarning sarmoyaviy faoliyatini rivojlantirishga yordam beradi. Masalan, sugʻurta kompaniyalari oʻz daromadlarini sarmoya qilish orqali olingan foydani soliqdan ozod qilish yoki foyda soligʻi stavkasi kamaytirilishi mumkin.

Afzalliklari:

- Sugʻurta kompaniyalari uchun investisiya imkoniyatlarini oshiradi.
- Sugʻurta kompaniyalari koʻproq foyda olib, oʻz sarmoyalarini koʻpaytirish imkoniga ega boʻladilar.

Hayotni sugʻurtalashga boʻlgan imtiyozlar

Koʻplab mamlakatlarda hayotni sugʻurtalash boʻyicha maxsus soliq imtiyozlari mavjud. Masalan, hayotni sugʻurtalashga toʻlangan premiyalar yoki polislar uchun sarflangan mablagʻlar soliq majburiyatlaridan chiqarib tashlanishi mumkin. Bu fuqarolarni hayotni sugʻurtalash polislarini rasmiylashtirishga ragʻbatlantiradi.

Afzalliklari:

- Aholining moliyaviy xavfsizligini taʼminlashga yordam beradi.
- Insonlar oʻrtasida hayotni sugʻurtalash polislarini sotib olishga boʻlgan qiziqishni oshiradi.

Investisiya daromadlariga soliq imtiyozlari

Sugʻurta kompaniyalari sarmoyalarini turli moliyaviy aktivlarga yoʻnaltiradi va investisiya daromadlari oladi. Baʼzi mamlakatlarda sugʻurta kompaniyalarining investisiya faoliyatidan tushgan daromadlariga soliq boʻyicha imtiyozlar beriladi. Bu imtiyozlar sarmoyalarning faolligi va investisiya manbalarining koʻpayishiga xizmat qiladi.

Afzalliklari:

- Sugʻurta kompaniyalari koʻproq sarmoya kiritadi va iqtisodiyotning rivojlanishiga hissa qoʻshadi.
- Investisiya daromadlari ortishi sugʻurta kompaniyalarining foydaliligini oshiradi.

Sugʻurtada soliq imtiyozlarining iqtisodiy taʼsiri

Sugʻurtada soliq imtiyozlari quyidagi iqtisodiy taʼsirlarga ega:

Sugʻurta bozorini rivojlantirish

Soliq imtiyozlari sugʻurta kompaniyalarini va aholini sugʻurta faoliyatiga jalb qilishda muhim rol oʻynaydi. Imtiyozlar sugʻurta polislarini arzonlashtiradi va mijozlar uchun sugʻurtani jozibali qiladi, bu esa sugʻurta bozorini kengaytirishga yordam beradi.

Mijozlar uchun moliyaviy engillik

Sugʻurta polislariga imtiyozlar taqdim etilishi mijozlarning sugʻurta uchun sarflanadigan xarajatlarini kamaytiradi. Masalan, sugʻurta premiyalarini soliqdan chiqarish yoki ularga kamaytirilgan soliq stavkasini qoʻllash mijozlar uchun moliyaviy engillik yaratadi. Bu aholi va biznes uchun sugʻurtaga boʻlgan talabni oshiradi.

Sarmoyalarni ragʻbatlantirish

Sugʻurta kompaniyalari uchun soliq imtiyozlari ularning sarmoyaviy faolligini oshiradi. Sarmoya daromadlari soliqdan ozod qilingan holatda, sugʻurta kompaniyalari kapitalini koʻproq investisiya qilishga moyil boʻladi. Bu sugʻurta kompaniyalariga qoʻshimcha foyda olish va oʻz aktivlarini koʻpaytirish imkonini beradi.

Iqtisodiyotga salbiy va ijobiy taʼsirlar

Soliq imtiyozlarining ijobiy taʼsiri shundaki, ular sugʻurta sohasining rivojlanishiga turtki beradi va aholining moliyaviy barqarorligiga yordam beradi. Biroq, sugʻurta sohasidagi soliq imtiyozlari davlat byudjetiga soliq tushumlarini kamaytirishi mumkin. Shu sababli, soliq imtiyozlari yaxshi tartibga solingan boʻlishi va uning iqtisodiyotga umumiy taʼsiri yaxshilab oʻrganilgan boʻlishi kerak.

Sugʻurtada soliq imtiyozlarini joriy qilishning qiyinchiliklari

Sugʻurtada soliq imtiyozlarini joriy qilishda quyidagi qiyinchiliklar yuzaga kelishi mumkin:

- Davlat byudjetiga taʼsir: Soliq imtiyozlarining berilishi davlat byudjetiga tushadigan soliq tushumlarini kamaytiradi. Bu davlat mablagʻlarini boshqa ijtimoiy sohalarga yoʻnaltirish imkoniyatini cheklashi mumkin.

- Imtiyozlardan notoʻgʻri foydalanish: Ayrim hollarda soliq imtiyozlaridan firibgarlik yoʻli bilan foydalanish mumkin. Sugʻurta

kompaniyalari yoki mijozlar bu imtiyozlarni noqonuniy maqsadlarda qo‘llashlari mumkin, bu esa iqtisodiy qiyinchiliklarga olib keladi.

- Tartibga solish va nazorat masalalari: Sug‘urta kompaniyalari uchun soliq imtiyozlarini tartibga solish va nazorat qilish jarayonlari davlat organlari uchun qiyinchilik tug‘dirishi mumkin. Imtiyozlardan samarali foydalanishni ta‘minlash uchun aniq qoidalar va nazorat mexanizmlari joriy qilinish kerak.

Sug‘urtada soliq imtiyozlarining kelajagi

Sug‘urta sohasida soliq imtiyozlari kelajakda aholi va biznesni sug‘urtaga jalb qilish, bozorni rivojlantirish va sarmoyaviy imkoniyatlarni kengaytirishga xizmat qilishda davom etadi. Yangi raqamli sug‘urta xizmatlarining rivojlanishi va xalqaro sug‘urta bozorlaridagi o‘zgarishlar soliq imtiyozlarini yanada takomillashtirish zarurligini ko‘rsatadi.

Sug‘urta sohasida soliq imtiyozlarining kelgusidagi rivojlanishi davlatlarning iqtisodiy siyosati va sug‘urta bozoriga qo‘yiladigan talablarga bog‘liq bo‘ladi. Yangi texnologiyalar va sug‘urta mahsulotlarining paydo bo‘lishi imtiyozlarning yangi shakllarini talab qilishi mumkin.

Sug‘urtada soliq imtiyozlari sug‘urta kompaniyalari va mijozlar uchun katta ahamiyatga ega bo‘lib, sug‘urta bozorining rivojlanishiga turtki beradi. Soliq imtiyozlari sug‘urta xizmatlarining tannarxini kamaytirish, sarmoyaviy faollikni oshirish va aholi o‘rtasida sug‘urtaga bo‘lgan qiziqishni kuchaytirish imkoniyatini yaratadi. Shu bilan birga, soliq imtiyozlari samarali tartibga solinishi va imtiyozlardan noto‘g‘ri foydalanishning oldini olish uchun aniq qoidalar va nazorat mexanizmlari ishlab chiqilishi kerak.

Sug‘urta kompaniyalarining moliyaviy faoliyati turli moliyaviy operasiyalar, aktivlar boshqaruvi, sug‘urta premuyalarini yig‘ish va tovon to‘lovlarini amalga oshirishdan iborat bo‘lib, bu jarayonlarda sug‘urta kompaniyalariga turli soliq majburiyatlari yuklanadi. Sug‘urta kompaniyalarining soliqqa tortilishi mamlakatning soliq siyosatiga va qonunchilikka muvofiq tartibga solinadi. Soliqlar sug‘urta

kompaniyalarining moliyaviy barqarorligiga, sarmoyaviy faoliyatiga va ularning umumiy foydasiga katta ta'sir ko'rsatadi.

14.2.1-rasm

14.3. Sug'urta kompaniyalarining moliyaviy faoliyati va soliqlar

Sug'urta kompaniyalarining moliyaviy faoliyati quyidagi asosiy jarayonlarni o'z ichiga oladi:

- Sug'urta premiyalarini yig'ish va ularni boshqarish.
- Tavakkalchiliklarni baholash va sug'urta rezervlarini shakllantirish.
- Investisiya faoliyati orqali daromad olish.
- Tovon to'lovlarini amalga oshirish.
- Moliyaviy hisobot berish va soliqlar to'lash.

Sug'urta kompaniyalarining moliyaviy faoliyatidagi asosiy jarayonlar

Sug'urta premuyalari. Sug'urta kompaniyalari asosiy daromad manbai sifatida sug'urta premuyalarini yig'adi. Bu mijozlar tomonidan sug'urta polislari uchun to'lanadigan to'lovlar bo'lib, kompaniyalarning moliyaviy faoliyatini ta'minlaydi. Sug'urta kompaniyalari to'plangan premuyalarni turli investisiya faoliyatiga yo'naltirib, ular orqali qo'shimcha daromad olishga harakat qiladilar.

Tavakkalchiliklar va rezervlar. Sug'urta kompaniyalari o'z majburiyatlarini bajarish uchun turli tavakkalchiliklarni baholashlari va sug'urta rezervlarini shakllantirishlari kerak. Sug'urta rezervlari kelajakdagi tovon to'lovlarini qoplash uchun zarur bo'lgan mablag'lardir. Rezervlarning to'g'ri shakllantirilishi kompaniyaning moliyaviy barqarorligini ta'minlaydi.

Investisiya faoliyati. Sug'urta kompaniyalari to'plangan sug'urta premuyalari va rezervlarini turli moliyaviy aktivlarga sarmoya qiladi. Bu aksiyalar, obligasiyalar, ko'chmas mulk va boshqa moliyaviy vositalarga sarmoya kiritish orqali qo'shimcha daromad olishga yo'naltirilgan faoliyatdir. Sug'urta kompaniyalarining investisiya faoliyati ularning foydaliligini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

Tovon to'lovlari. Sug'urta kompaniyalari mijozlarga tovon to'lovlarini amalga oshiradi, bu kompaniyaning majburiyatlarini bajarish jarayonidir. Sug'urta tovonlari sug'urtalangan hodisa sodir bo'lganida mijozlarga to'lanadigan kompensasiyalardir. Kompaniyalar ushbu tovonlarni sug'urta shartlariga muvofiq amalga oshiradilar.

Moliyaviy hisobot va soliqlar. Sug'urta kompaniyalari o'z moliyaviy faoliyati yuzasidan soliq organlariga hisobot berishlari va tegishli soliqlarni to'lashlari lozim. Sug'urta kompaniyalari uchun majburiy bo'lgan soliqlar daromad solig'i, aktivlar solig'i va sug'urta premuyalariga soliq solish kabi turli soliq turlarini o'z ichiga oladi.

Sug'urta kompaniyalariga tegishli soliq turlari

Sug'urta kompaniyalarining moliyaviy faoliyatiga qo'llaniladigan asosiy soliq turlari quyidagilardan iborat:

Daromad solig'i. Sug'urta kompaniyalari o'zining umumiy daromadlaridan (sug'urta premuyalari, investisiya daromadlari va boshqalar) xarajatlar chiqarilgandan so'ng daromad solig'i to'laydilar.

Bu soliq kompaniyaning foydasidan soliq organlariga to'lanadigan majburiy to'lovdir. Daromad solig'i stavkasi har bir mamlakatning soliq qonunchiligiga bog'liq holda turlicha bo'ladi.

Sug'urta premuyalari solig'i. Ba'zi mamlakatlarda sug'urta premuyalariga alohida soliq solinadi. Bu soliq sug'urta kompaniyalari tomonidan mijozlardan to'plangan premuyalarning ma'lum bir foizi asosida hisoblanadi va davlat byudjetiga to'lanadi.

Qo'shilgan qiymat solig'i (QQS). Sug'urta xizmatlari ko'pincha QQSdan ozod etiladi, ya'ni mijozlar to'laydigan premuyalar uchun QQS hisoblanmaydi. Biroq, sug'urta kompaniyalari turli tovarlar va xizmatlarni sotib olishda QQS to'lashlari mumkin.

Foydadan dividend solig'i. Sug'urta kompaniyalari o'z foydalari hisobidan aksiyadorlarga dividendlar to'laganida, bu dividendlardan dividend solig'i to'lanishi mumkin. Bu soliq, odatda, aksiyadorlarning shaxsiy soliq majburiyatlariga bog'liq bo'ladi.

Aktivlar solig'i. Sug'urta kompaniyalari o'z aktivlari uchun turli aktivlar solig'ini to'laydilar. Bu aktivlarga ko'chmas mulk, transport vositalari va boshqa moddiy boyliklar kiradi. Bu soliq kompaniyaning aktivlari qiymati asosida hisoblanadi.

Sug'urta kompaniyalarining moliyaviy faoliyatiga soliqlar ta'siri. Sug'urta kompaniyalari uchun soliqqa tortish moliyaviy faoliyatning muhim qismi hisoblanadi va soliq yuki kompaniyaning umumiy foydaliligi va faoliyatiga ta'sir qiladi. Soliqlar sug'urta kompaniyalarining sarmoyalariga, tovon to'lovlariga va ularning bozordagi raqobatbardoshligiga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir ko'rsatadi.

Soliq yukining ta'siri. Sug'urta kompaniyalari uchun soliq majburiyatlarining ko'payishi ularning foydasini pasaytirishi mumkin. Bu sug'urta xizmatlarining qimmatlashishiga olib kelishi va mijozlar uchun sug'urta polislarining narxi oshishiga sabab bo'lishi mumkin. Shuning uchun, soliq siyosatining muvozanatli bo'lishi sug'urta kompaniyalari va ularning mijozlari uchun muhimdir.

Soliq imtiyozlarining ta'siri. Sug'urta kompaniyalari uchun soliq imtiyozlari berilgan holatlarda, bu kompaniyalarning sarmoyaviy faolligini oshirishga va sug'urta xizmatlarini arzonlashtirishga yordam

beradi. Masalan, sugʻurta premuyalariga yoki sarmoya daromadlariga berilgan imtiyozlar sugʻurta kompaniyalarining faoliyatini ragʻbatlantirishi va ularning moliyaviy barqarorligini oshirishga xizmat qiladi.

Sugʻurta kompaniyalarining moliyaviy faoliyati va soliqqa tortishning kelajagi. Sugʻurta kompaniyalari uchun soliqqa tortish rejimi kelajakda ham davlatlar tomonidan tartibga solinib, iqtisodiy holat va sugʻurta bozorining rivojlanishiga qarab oʻzgaradi. Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi va transmilliy sugʻurta kompaniyalarining faoliyati soliqqa tortishning yangi qoidalarini joriy qilishga ehtiyoj tugʻdirishi mumkin.

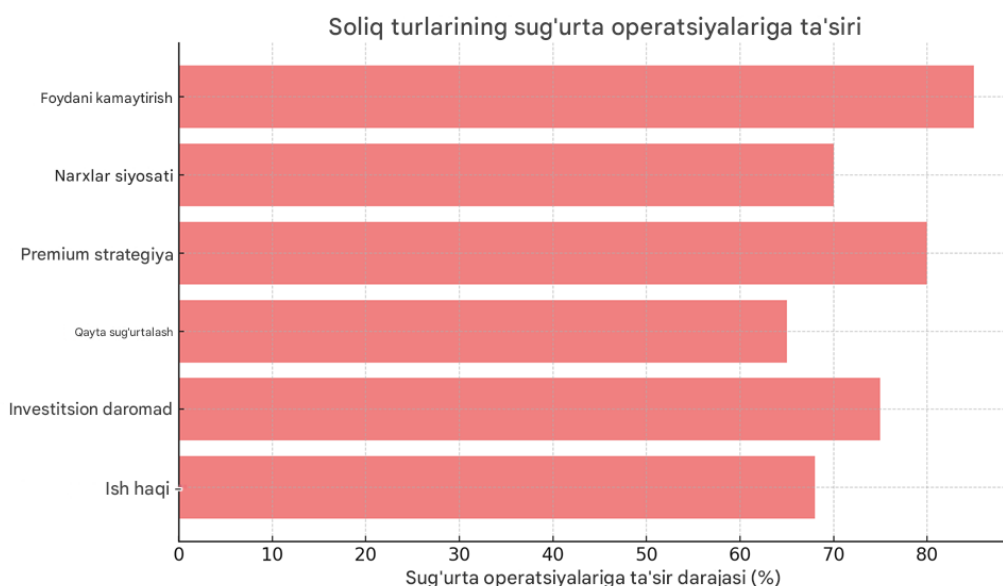
Sugʻurta kompaniyalari kelgusidagi soliq oʻzgarishlariga tayyor boʻlishlari va soliq rejalarini samarali boshqarishlari zarur. Buning uchun kompaniyalar soliq siyosatining yangi tendensiyalarini kuzatib borishi va oʻz faoliyatini soliq rejimiga moslashtirib borishlari kerak.

Sugʻurta kompaniyalarining moliyaviy faoliyati sugʻurta premuyalari yigʻish, investisiya qilish va tovon toʻlovlarini amalga oshirish jarayonlarini oʻz ichiga oladi. Bu jarayonlar davomida sugʻurta kompaniyalari turli soliq majburiyatlariga duch keladilar, jumladan daromad soligʻi, sugʻurta premuyalari soligʻi va aktivlar soligʻi. Soliqlar sugʻurta kompaniyalarining foydaliligi va bozordagi raqobatbardoshligiga sezilarli taʼsir koʻrsatadi. Soliq imtiyozlari kompaniyalarning sarmoyaviy faolligini oshirishga yordam bersa, soliq yukining ortishi xizmatlar qimmatlashishiga olib kelishi mumkin. Sugʻurta kompaniyalari soliq rejalarini samarali boshqarib, oʻz faoliyatlarini barqaror rivojlantirishlari muhim.

14.4. Milliy va xalqaro sugʻurta soliq siyosati

Sugʻurta soliq siyosati sugʻurta kompaniyalari va mijozlari uchun soliq majburiyatlarini belgilaydigan huquqiy va iqtisodiy mexanizmlardan iborat boʻlib, sugʻurta bozorini tartibga solish va iqtisodiy rivojlanishga turtki berishga qaratilgan. Soliq siyosati milliy va xalqaro miqyosda turli qoidalar va talablar asosida joriy etiladi. Milliy sugʻurta soliq siyosati har bir davlatning ichki soliq qonunchiligi va

iqtisodiy strategiyasiga bog‘liq bo‘lsa, xalqaro sug‘urta soliq siyosati transmilliy sug‘urta kompaniyalari o‘rtasidagi faoliyatni muvofiqlashtirish va qochqin soliqlarni oldini olish uchun ishlab chiqiladi.

14.4.1-rasm

Sug‘urta kompaniyalarining moliyaviy faoliyati milliy va xalqaro darajada turli soliq rejimlari orqali tartibga solinadi. Sug‘urta premuyalari, daromadlar, sarmoyalar va aktivlar uchun turli soliqlar qo‘llaniladi, va bu jarayonlar milliy va xalqaro qonunchilikka bog‘liq holda amalga oshiriladi.

Milliy sug‘urta soliq siyosati. Milliy sug‘urta soliq siyosati har bir davlatning ichki soliq qonunchiligiga asoslanadi va sug‘urta kompaniyalarining daromadlari, premuyalari va sarmoyalari uchun majburiy soliqlarni belgilaydi. Milliy sug‘urta soliq siyosati davlatning iqtisodiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash, sug‘urta bozorini rivojlantirish va moliyaviy barqarorlikni ta’minlashga qaratilgan. Milliy soliq siyosatida quyidagi omillar katta ahamiyatga ega:

Daromad solig‘i. Sug‘urta kompaniyalari uchun daromad solig‘i sug‘urta premuyalari va investisiya daromadlaridan olingan foydaga solinadigan soliqdir. Har bir mamlakatda daromad solig‘i stavkasi va qoidalari turlicha bo‘lib, kompaniyalar o‘z daromadlari uchun belgilangan soliqni to‘laydilar. Milliy soliq siyosatida sug‘urta

kompaniyalari uchun maxsus imtiyozlar yoki engilliklar taqdim etilishi mumkin.

Sugʻurta premuyalari soligʻi. Sugʻurta premuyalariga solinadigan soliq koʻpgina mamlakatlarda mavjud boʻlib, sugʻurta kompaniyalarining mijozlardan toʻplagan premuyalaridan soliq toʻlanadi. Bu soliq milliy soliq siyosatining sugʻurta kompaniyalari uchun majburiy qismi hisoblanadi. Sugʻurta premuyalari soligʻining stavkasi har bir mamlakatning iqtisodiy va soliq siyosatiga bogʻliq holda belgilanadi.

Qoʻshilgan qiymat soligʻi (QQS). Koʻpgina davlatlarda sugʻurta xizmatlari qoʻshilgan qiymat soligʻidan (QQS) ozod qilinadi. Ammo ayrim tovarlar va xizmatlar sotib olishida sugʻurta kompaniyalari QQS toʻlaydilar. QQSdan ozod qilish sugʻurta polislarini arzonlashtiradi va sugʻurtaga boʻlgan talabni oshiradi. Milliy soliq siyosatida QQS ozodliklari yoki stavkalari davlat iqtisodiy siyosatiga bogʻliq.

Aktivlar soligʻi. Sugʻurta kompaniyalari oʻz aktivlari, shu jumladan koʻchmas mulk, transport vositalari va boshqa mol-mulklari uchun aktivlar soligʻini toʻlaydilar. Aktivlar soligʻi kompaniyaning aktivlari qiymatiga bogʻliq boʻlib, har bir davlatda turli stavkalarda belgilanadi.

Soliq imtiyozlari. Milliy soliq siyosatida sugʻurta kompaniyalari uchun soliq imtiyozlari ham taqdim etilishi mumkin. Masalan, turli sarmoyalar yoki hayotni sugʻurtalash kabi mahsulotlar uchun soliq imtiyozlari ragʻbatlantirish vositasi sifatida qoʻllaniladi. Bu imtiyozlar kompaniyalarning sarmoyaviy faolligini oshirishga yordam beradi.

Xalqaro sugʻurta soliq siyosati. Xalqaro sugʻurta soliq siyosati — bu transmilliy sugʻurta kompaniyalari oʻrtasidagi faoliyatni muvofiqlashtirish va qochqin soliqlarning oldini olishga qaratilgan qoidalar va xalqaro shartnomalar majmuasidir. Sugʻurta kompaniyalari bir necha mamlakatlarda faoliyat yuritganda ularning daromadlari va sarmoyalari turli davlatlarda soliqqa tortiladi. Shu sababli, xalqaro sugʻurta soliq siyosati soliqlardan qochishning oldini olish, daromadlarni aniq va adolatli taqsimlashni taʼminlash uchun muhim ahamiyatga ega.

Qochqin soliqlarning oldini olish. Xalqaro sugʻurta soliq siyosatida qochqin soliqlarning oldini olish muhim oʻrin tutadi. Sugʻurta

kompaniyalari ayrim davlatlarda soliqdan qochishga urinishlari mumkin, shuning uchun davlatlar o'rtasidagi xalqaro shartnomalar bu amaliyotning oldini olishga qaratilgan. Har bir mamlakatda transmilliy sug'urta kompaniyalarining faoliyatini aniq tartibga soluvchi qonunlar va kelishuvlar mavjud.

Ikkinchi marta soliqqa tortishdan himoya. Ikkinchi marta soliqqa tortish sug'urta kompaniyalari uchun qiyinchilik tug'diradi. Bir necha davlatlarda faoliyat yurituvchi kompaniyalar ham milliy, ham xalqaro soliq majburiyatlariga duch kelishi mumkin. Xalqaro soliq shartnomalari ikki mamlakatda bir vaqtda soliqqa tortishdan himoya qilish va soliq majburiyatlarini adolatli taqsimlashga qaratilgan.

Xalqaro soliq shartnomalari. Xalqaro soliq shartnomalari sug'urta kompaniyalari uchun muhim ahamiyatga ega. Bu shartnomalar davlatlar o'rtasidagi soliqqa tortishni muvofiqlashtirishga va qochqin soliqlarning oldini olishga qaratilgan. Bunday shartnomalarning asosiy maqsadi — kompaniyalar uchun soliq majburiyatlarini bir xil qilish, daromadlar va sarmoyalardan ikki marta soliq to'lashdan himoya qilishdir.

Transmilliy sug'urta kompaniyalari uchun soliq majburiyatlari. Transmilliy sug'urta kompaniyalari bir necha mamlakatlarda faoliyat yuritganligi sababli ularning soliq majburiyatlari turli davlatlardagi soliq qoidalariga muvofiq belgiladiladi. Xalqaro sug'urta soliq siyosati transmilliy sug'urta kompaniyalari uchun global darajada faoliyat yuritishda engilliklar yaratish va adolatli soliq rejimini ta'minlashga qaratilgan.

Soliqlararo muvofiqlashtirish. Xalqaro sug'urta soliq siyosati doirasida sug'urta kompaniyalari bir nechta mamlakatlarda daromadlarini taqsimlashda va soliq majburiyatlarini bajarishda soliqlararo muvofiqlashtirish mexanizmlaridan foydalanadilar. Bu kompaniyalarning soliqqa tortish jarayonlarini osonlashtiradi va soliqlardan qochishning oldini oladi.

Milliy va xalqaro sug'urta soliq siyosati o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik. Milliy va xalqaro sug'urta soliq siyosati o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik transmilliy sug'urta kompaniyalari faoliyatini muvofiqlashtirish va soliqlardan qochishning oldini olish uchun

muhimdir. Sugʻurta kompaniyalari turli davlatlarda faoliyat yuritishlari sababli ular milliy soliq qonunchiligi va xalqaro soliq shartnomalariga muvofiq ish olib borishlari lozim.

Har xil soliq rejimlari. Turli davlatlarda turli soliq rejimlari boʻlishi mumkin. Sugʻurta kompaniyalari har bir mamlakatdagi soliq qonunlariga muvofiq majburiyatlarini bajarishlari lozim. Shuning uchun, xalqaro soliq shartnomalari va kelishuvlar kompaniyalarning faoliyatini osonlashtiradi va ularga ikkinchi marta soliqqa tortishdan himoya qiladi.

Soliqlararo kelishuvlar. Sugʻurta kompaniyalari uchun xalqaro soliq shartnomalari va kelishuvlar turli davlatlardagi soliq rejimlarini muvofiqlashtirishga yordam beradi. Bu kompaniyalarning faoliyatini engillashtiradi va soliq qonunlariga rioya qilishni osonlashtiradi.

Sugʻurta soliq siyosatidagi qiyinchiliklar va kelajak tendensiyalari

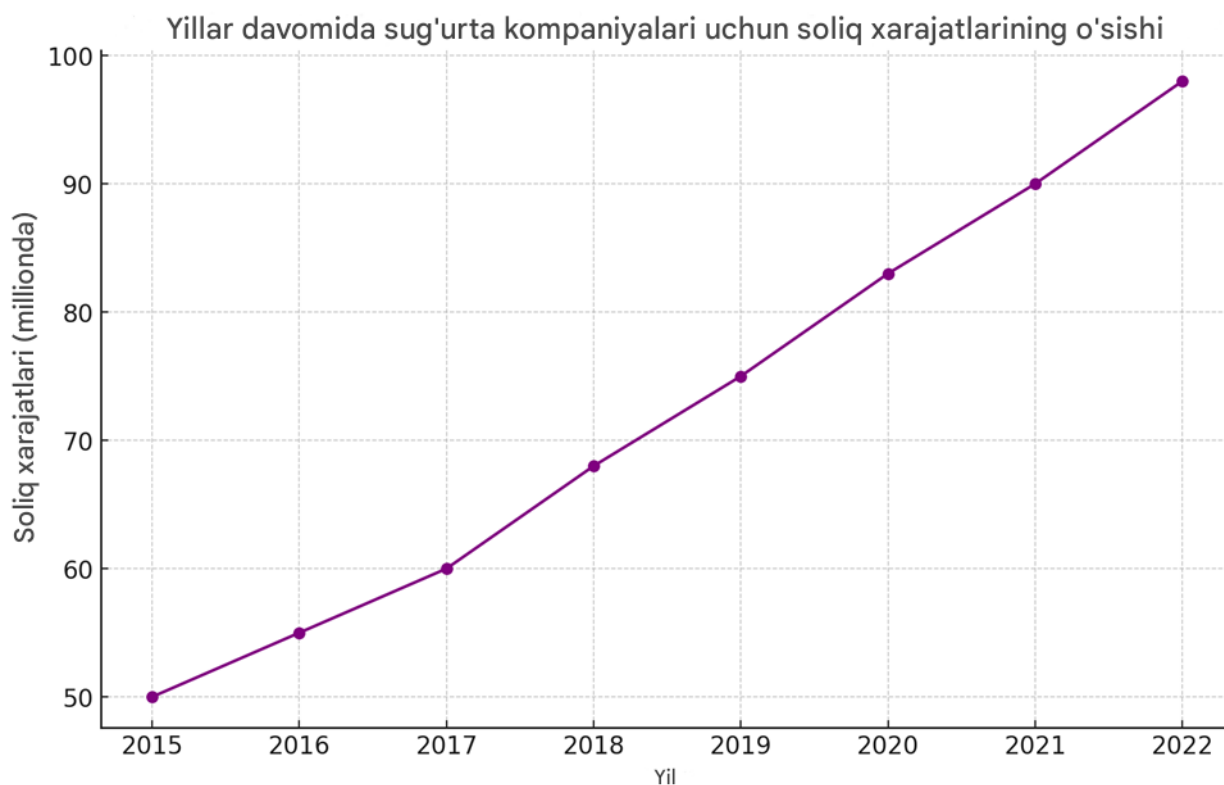
Sugʻurta soliq siyosatidagi qiyinchiliklar quyidagi masalalarni oʻz ichiga oladi:

- Qochqin soliqlar: Xalqaro soliq siyosati qochqin soliqlarning oldini olishga qaratilgan, lekin bu amaliyotni toʻliq nazorat qilish qiyinchilik tugʻdiradi.

- Transmilliy kompaniyalar uchun soliq murakkabliklari: Transmilniy sugʻurta kompaniyalari bir necha mamlakatlarda turli soliq rejimlariga rioya qilishlari kerak, bu esa ular uchun qiyinchilik tugʻdiradi.

- Texnologik rivojlanish va raqamli xizmatlar: Yangi raqamli sugʻurta xizmatlari va texnologiyalarning rivojlanishi bilan soliq qoidalarini yangilash va moslashtirish zarurati ortib bormoqda.

Milliy va xalqaro sugʻurta soliq siyosati sugʻurta kompaniyalari uchun soliq majburiyatlarini belgilaydi va ularning faoliyatini tartibga solishga qaratilgan. Milliy soliq siyosati sugʻurta kompaniyalari va mijozlar uchun daromad soligʻi, premuya soligʻi, QQS va aktivlar soligʻi kabi turli soliq turlarini belgilasa, xalqaro soliq siyosati transmilniy sugʻurta kompaniyalarining soliq majburiyatlarini muvofiqlashtirish va soliqlardan qochishning oldini olish uchun ishlab chiqiladi. Sugʻurta kompaniyalari kelgusidagi soliq oʻzgarishlariga moslashishlari va xalqaro talablarga rioya qilishlari muhim.

14.4.2-rasm

Nazorat savollari:

1. Sug'urta kompaniyalari uchun soliqqa tortishning asosiy tamoyillari qanday?
2. Sug'urta mukofotlari bo'yicha soliq qanday belgilanadi?
3. Qo'shimcha qiymat solig'i (QQS) sug'urta xizmatlariga qanday ta'sir qiladi?
4. Sug'urta kompaniyalarida soliq imtiyozlari qanday ishlaydi?
5. Soliqqa tortish rejimlari sug'urta kompaniyalariga qanday ta'sir qiladi?
6. Soliq stavkalari qanday aniqlanadi va kim tomonidan belgilanadi?
7. Sug'urta polisi bo'yicha soliq hisoblash qanday amalga oshiriladi?
8. Soliq optimallashtirish sug'urta kompaniyalari uchun nima ahamiyatga ega?
9. Sug'urta kompaniyalari uchun korporativ daromad solig'i qanday hisoblanadi?

10. Sugʻurta kompaniyalari soliq deklarasiyasini qanday topshiradi?
11. Sugʻurta polislari soliqqa tortilishi qanday amalga oshiriladi?
12. Soliq qonunchiligi sugʻurta faoliyatiga qanday taʼsir qiladi?
13. Soliq rejalashtirish nima va uning sugʻurta sohasidagi ahamiyati nimada?
14. Sugʻurta kompaniyalarida soliq hisobotlari qanday tayyorlanadi?
15. Soliq imtiyozlari va ularning sugʻurta kompaniyalariga taʼsiri qanday?

Topshiriqlar:

1. Sugʻurta kompaniyalarida soliqqa tortish tizimi haqida esse yozing.
2. Sugʻurta mukofotlariga soliq hisoblash jarayonini yoriting.
3. Qoʻshimcha qiymat soligʻining sugʻurta xizmatlariga taʼsirini tahlil qiling.
4. Sugʻurta kompaniyalari uchun soliq imtiyozlarining ahamiyatini yoriting.
5. Sugʻurta kompaniyalarida soliq rejalashtirish jarayonini tushuntiring.
6. Sugʻurta polislari va ularning soliqqa tortilishi boʻyicha tahlil qiling.
7. Sugʻurtada soliq optimallashtirishning afzalliklarini yoriting.
8. Sugʻurta kompaniyalarining soliq deklarasiyasini tayyorlash jarayonini tushuntiring.
9. Korporativ daromad soligʻini hisoblash jarayonini tushuntiring.
10. Soliq hisobotlari va ularning tayyorlash usullarini tahlil qiling.
11. Soliq qonunchiligi va uning sugʻurta kompaniyalari faoliyatiga taʼsirini yoriting.
12. Sugʻurta kompaniyalari uchun soliq rejimi turlarini koʻrib chiqing.
13. Sugʻurta polisi va soliqqa tortish oʻrtasidagi bogʻliqlikni tushuntiring.
14. Soliq stavkalarining sugʻurta kompaniyalariga taʼsirini yoriting.

15. Sugʻurta kompaniyalari uchun soliqqa tortish tizimidagi oʻzgarishlar va ularning iqtisodiy taʼsirini tahlil qiling.

Qiziqarli maʼlumotlar:

- Sugʻurta kompaniyalari uchun soliq imtiyozlari: Koʻplab davlatlar sugʻurta kompaniyalari uchun soliq imtiyozlarini joriy etishadi. Bu imtiyozlar sugʻurta bozorini rivojlantirish va mijozlarga qoʻshimcha qulaylik yaratishga qaratilgan.

- Qoʻshimcha qiymat soligʻi (QQS): Sugʻurta xizmatlariga nisbatan qoʻllaniladigan QQS turli mamlakatlarda turli xil boʻlishi mumkin. Masalan, baʼzi davlatlarda tibbiy yoki hayot sugʻurtasi kabi muhim xizmatlar QQSdan ozod qilingan.

- Soliq qonunchiligi: Sugʻurta kompaniyalari soliq qonunchiligiga rioya qilishi shart. Bu qonunchilik kompaniyalarning daromadlaridan soliq yigʻishni taʼminlaydi va ularning davlatga nisbatan majburiyatlarini belgilaydi.

- Soliq optimallashtirish: Sugʻurta kompaniyalari soliqlarni minimallashtirish uchun soliq optimallashtirish strategiyalaridan foydalanadi. Bu strategiyalar orqali kompaniyalar soliq imtiyozlari va qonunchilikdan foydalanib, daromadlarini oshirishga harakat qilishadi.

- Sugʻurta kompaniyalari uchun korporativ daromad soligʻi: Sugʻurta kompaniyalarining daromadlariga korporativ daromad soligʻi qoʻllaniladi. Bu soliqlar kompaniyaning umumiy foydasidan aniqlab, davlatga toʻlanadi.

XV BOB. SUG'URTADA XALQARO TAJRIBA VA UNING RIVOJLANISHI

15.1. Dunyoda sug'urta bozorlarining rivojlanish tendensiyalari.

15.2. Sug'urta tizimlarining milliy va xalqaro farqlari.

15.3. Xalqaro sug'urta tashkilotlari va ularning roli.

15.4. Sug'urta sohasida xalqaro standartlar va tavsiyalar.

Tayanch iboralar: Xalqaro sug'urta bozori, sug'urta modellari, rivojlangan bozorlar, sug'urta mahsulotlari, qayta sug'urta, sug'urta texnologiyalari, xalqaro standartlar, xavflarni boshqarish, innovatsion sug'urta, xalqaro hamkorlik, mikrosug'urta, sug'urta kompaniyalari, qonunchilik va tartibga solish, sug'urta strategiyasi, raqamli transformasiya

15.1. Dunyoda sug'urta bozorlarining rivojlanish tendensiyalari

Dunyoda sug'urta bozorlari jadal rivojlanib, yangi texnologiyalar, raqamli inqilob, demografik o'zgarishlar va global iqtisodiy tendensiyalar ta'sirida tubdan o'zgarmoqda. Sug'urta bozori rivojlanishining asosiy maqsadi — sug'urta xizmatlarining kengayishi, xavflarni boshqarishda samaradorlikni oshirish, va aholining moliyaviy xavfsizligini ta'minlashdir. Sug'urta bozorlarining rivojlanishi global hamkorlik, yangi innovasion mahsulotlarni joriy qilish va bozorlar o'rtasidagi raqobatni oshirish bilan uzviy bog'liq.

Sug'urta bozorlarining rivojlanish tendensiyalariga ta'sir etuvchi asosiy omillar

Raqamli transformasiya va texnologik innovasiyalar. Raqamli transformasiya sug'urta bozorlarining eng muhim rivojlanish tendensiyalaridan biri hisoblanadi. Sug'urta kompaniyalari yangi raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt (AI), katta ma'lumotlar (Big Data), blokcheyn va telematika kabi innovasiyalardan foydalanib, sug'urta xizmatlarini avtomatlashtirish va mijozlar bilan munosabatlarni yaxshilashga harakat qilmoqda.

15.1.1-jadval

Xalqaro sug'urta amaliyoti va rivojlanish strategiyalari

Mamlakat/mintaqa	Amaliyot/strategiya	Bozor rivojlanishiga ta'siri
Amerika Qo'shma Shtatlari	Shaxsiylashtirilgan siyosatlar uchun ilg'or ma'lumotlar tahlili	Mijozlarning qoniqish va ushlab turish darajasini oshiradi
Yaponiya	Sog'liqni saqlash sug'urtasi va aholining qarishi siyosatining yuqori darajada qabul qilinishi	Qarigan aholi ehtiyojlarini qondiradi
Xitoy	Raqamli platformalar va mikrosug'urtaning tez kengayishi	Foydalanish imkoniyatini oshiradi va mijozlar bazasini kengaytiradi
Hindiston	Qishloq va kam ta'minlangan aholi uchun mikrosug'urta	Moliyaviy inklyuziya va bozor o'sishini qo'llab-quvvatlaydi
Birlashgan Qirollik	Xatarlarni baholash va firibgarlikning oldini olishda AI va katta ma'lumotlardan foydalanish	Firibgarlikni kamaytiradi va xavfning aniqligini oshiradi

- Sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar sug'urta kompaniyalariga mijozlar xavflarini yaxshiroq tushunish va shaxsiylashtirilgan sug'urta polislarini taklif qilish imkonini yaratadi.

- Blokcheyn texnologiyasi sug'urta shartnomalarining shaffofligini oshirish va firibgarlikning oldini olish uchun qo'llaniladi.

- Mobil ilovalar va onlayn platformalar mijozlarga tezkor va qulay sug'urta xizmatlarini taqdim etish imkonini beradi.

Hayotni sug'urtalash va demografik o'zgarishlar. Hayotni sug'urtalash va pension ta'minoti bozorlari ayniqsa rivojlangan davlatlarda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Uzoq umr ko'rish va

aholining qarishi global miqyosda demografik o'zgarishlarga olib kelmoqda. Bu o'zgarishlar odamlarning moliyaviy xavfsizlikka bo'lgan ehtiyojlarini oshirmoqda.

- Pension va hayotni sug'urtalash polislari kelajakda insonlarning moliyaviy barqarorligini ta'minlashning asosiy vositalaridan biri bo'lib qoladi.

- Demografik o'zgarishlar sug'urta kompaniyalariga mijozlarning ehtiyojlarini yaxshiroq tushunib, ular uchun yangilangan sug'urta mahsulotlarini ishlab chiqish imkonini beradi.

Innovation sug'urta mahsulotlari. Sug'urta bozorlarining rivojlanishi innovation sug'urta mahsulotlari yaratilishini rag'batlantirmoqda. Sug'urta kompaniyalari bozor talablariga mos keladigan yangi turdagi mahsulotlarni ishlab chiqishmoqda. Bu, ayniqsa, tabiiy ofatlardan himoya qilish, kiberhavflar va sog'liqni sug'urtalash kabi sohalarda o'z aksini topmoqda.

- Kiberxavflardan sug'urtalash zamonaviy dunyoda muhim bo'lib, kompaniyalarning ma'lumotlar xavfsizligini himoya qilishga qaratilgan sug'urta mahsulotlarini o'z ichiga oladi.

- Klimat o'zgarishlari va tabiiy ofatlardan sug'urtalash mahsulotlari rivojlanayotgan mamlakatlarda katta talabga ega bo'lib bormoqda.

Globalizasiya va xalqaro sug'urta bozorlari. Sug'urta bozorlari globallashtirilgan bo'lib, transmilliy kompaniyalar bir necha mamlakatlarda faoliyat yuritishmoqda. Bu xalqaro sug'urta bozorlari o'rtasida o'zaro hamkorlik va raqobatni kuchaytirmoqda.

- Sug'urta kompaniyalari yangi bozorlarga chiqib, rivojlanayotgan davlatlarda sug'urta xizmatlarini kengaytirmoqdalar.

- Global raqobat sug'urta kompaniyalarini yangi mahsulotlar yaratishga va xizmatlarni yaxshilashga majbur qilmoqda.

Sug'urta bozorlarining rivojlanishidagi asosiy tendensiyalar

Raqamli sug'urta xizmatlarining kengayishi. Raqamli sug'urta xizmatlarining kengayishi jadal sur'atlarda davom etmoqda. Mobil ilovalar, onlayn platformalar va sun'iy intellekt asosidagi xizmatlar mijozlarga sug'urta polislarni sotib olish, tovon talabnomalarini

yuborish va xizmatlardan onlayn foydalanish imkonini beradi. Bu tendensiya kelajakda yanada kuchayishi kutilmoqda.

Kiberhavflar va ma'lumotlar xavfsizligi. Zamonaviy dunyoda ma'lumotlar xavfsizligi va kiberxavflardan himoya qilish sug'urta bozorlari uchun muhim masalalardan biriga aylandi. Kiberxavflarning ortishi bilan kompaniyalar va jismoniy shaxslar uchun maxsus sug'urta mahsulotlari joriy etilmoqda. Kiberhujumlardan himoya qilishga qaratilgan sug'urta polislari katta talabga ega.

Sog'liqni sug'urtalash va sog'liqni saqlash. Sog'liqni sug'urtalash global miqyosda rivojlanishda davom etmoqda. Sog'liqni saqlash xizmatlarining qimmatlashuvi va aholining sog'lig'iga bo'lgan talabning ortishi sog'liqni sug'urtalash bozorini kengaytirmoqda. Bu, ayniqsa, pandemiya sharoitida aholining moliyaviy barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etdi.

Insurtex (Insurtech) kompaniyalarining rivojlanishi. Insurtex — bu raqamli texnologiyalarni sug'urta sohasida qo'llashga qaratilgan kompaniyalar va startaplardir. Insurtex kompaniyalari sug'urta bozorlarini transformasiya qilib, yangi xizmatlar va innovasion mahsulotlarni joriy qilmoqda.

- Insurtex kompaniyalari sug'urta sohasida xizmat ko'rsatish sifatini oshirish va mijozlar bilan aloqalarni yaxshilash maqsadida mobil ilovalar, sun'iy intellekt va katta ma'lumotlardan foydalanmoqda.

- Insurtex kompaniyalari raqamli texnologiyalar orqali xizmatlarni avtomatlashtirish va arzonlashtirish imkonini beradi, bu esa bozordagi raqobatni oshiradi.

Tabiiy ofatlardan sug'urtalash. Klimat o'zgarishlari va tabiiy ofatlar jadal rivojlanayotgan mamlakatlarda katta xavf tug'diradi. Sug'urta bozorlari tabiiy ofatlardan himoya qilish bo'yicha yangi mahsulotlarni joriy qilib, ushbu xavflarga qarshi choralar ko'rmoqda. Bu tendensiya kelajakda yanada kuchayishi kutilmoqda.

Sug'urta bozorlarining kelajakdagi rivojlanishi

Raqamli texnologiyalarning yanada chuqurlashishi. Kelajakda raqamli texnologiyalar, jumladan sun'iy intellekt, blokcheyn va katta ma'lumotlar sug'urta bozorlarini tubdan o'zgartirishi kutilmoqda.

Sugʻurta kompaniyalari yangi raqamli platformalar orqali xizmatlarini tezkor va shaffof qilib, mijozlar uchun sugʻurtani yanada qulay va arzon qilish imkoniga ega boʻladilar.

Shaxsiylashtirilgan sugʻurta mahsulotlari. Texnologiyalarning rivojlanishi mijozlarga shaxsiylashtirilgan sugʻurta polislarini taklif qilish imkoniyatini beradi. Sugʻurta kompaniyalari har bir mijozning individual ehtiyojlarini tushunib, ular uchun moslashtirilgan polislar yaratadilar.

Sugʻurta mahsulotlari va xizmatlarining diversifikasiyasi. Kelajakda sugʻurta mahsulotlari yanada diversifikasiya qilinishi kutilmoqda. Sugʻurta kompaniyalari sogʻliqni saqlash, kiberhavflar, hayotni sugʻurtalash, pensiya taʼminoti, va tabiiy ofatlar kabi sohalarda yangi mahsulotlarni yaratishlari va xizmatlar koʻrsatishlari mumkin.

Global hamkorlik va xalqaro sugʻurta bozorlarining kengayishi. Globalizasiyaning davom etishi sugʻurta kompaniyalari oʻrtasida hamkorlikni kuchaytirishga va xalqaro bozorlarni kengaytirishga turtki beradi. Sugʻurta kompaniyalari yangi bozorlarga kirib, transmilliy hamkorliklar orqali oʻz faoliyatini kengaytirish imkoniyatiga ega boʻladilar.

Dunyoda sugʻurta bozorlarining rivojlanish tendensiyalari raqamli transformasiya, demografik oʻzgarishlar, innovasion sugʻurta mahsulotlari va global hamkorlikka bogʻliq. Sugʻurta kompaniyalari raqobatbardoshligini oshirish, yangi texnologiyalardan foydalanish va mijozlar ehtiyojlarini qondirish orqali bozorda oʻz oʻrnini mustahkamlamoqda. Sugʻurta bozorlarining kelajagi raqamli texnologiyalarning yanada chuqurlashishi va yangi innovasion mahsulotlarni joriy qilish bilan yanada kengayishi kutilmoqda.

15.2. Sugʻurta tizimlarining milliy va xalqaro farqlari

Sugʻurta tizimlari har bir davlatning iqtisodiy, huquqiy va ijtimoiy tuzilmalariga bogʻliq boʻlgan milliy xususiyatlarga ega boʻlishi bilan birga, xalqaro miqyosda turli davlatlar oʻrtasida oʻzaro farqlarga ega. Milliy sugʻurta tizimlari har bir davlatning ichki talablariga moslashtirilgan boʻlsa, xalqaro sugʻurta tizimlari transmilliy sugʻurta

kompaniyalari va xalqaro tashkilotlar tomonidan belgilangan qoidalarga asoslanadi. Bu farqlar sug'urta bozorlarining turli davlatlarda rivojlanishi, tartibga solinishi va xalqaro hamkorlik imkoniyatlarini shakllantirishga ta'sir qiladi.

Milliy sug'urta tizimlarining xususiyatlari

Milliy sug'urta tizimlari har bir davlatning iqtisodiy siyosati, qonunchilik bazasi va sug'urta talablariga bog'liq. Quyida milliy sug'urta tizimlarining asosiy xususiyatlari keltirilgan:

Iqtisodiy va ijtimoiy sharoitlar. Har bir davlatning iqtisodiy rivojlanish darajasi va ijtimoiy siyosatlari milliy sug'urta tizimlarining tarkibiy qismlarini shakllantiradi. Sug'urta kompaniyalari o'z faoliyatlarini mamlakatning iqtisodiy sharoitlariga moslashtirishga majbur bo'ladi. Rivojlangan davlatlarda sug'urta kompaniyalari va sug'urtalanuvchilar uchun kengroq mahsulotlar va xizmatlar mavjud bo'lsa, rivojlanayotgan davlatlarda sug'urta xizmatlariga talab va imkoniyatlar nisbatan cheklangan bo'lishi mumkin.

- Rivojlangan davlatlarda sug'urta xizmatlari juda keng tarqalgan va sug'urta tizimi yuqori darajada rivojlangan. Masalan, AQSh, Germaniya, Yaponiya kabi davlatlarda hayotni sug'urtalash, sog'liqni saqlash sug'urtasi va kiberxavflardan sug'urtalash xizmatlari juda keng tarqalgan.

- Rivojlanayotgan davlatlarda sug'urta bozorlari rivojlanish bosqichida bo'lib, asosiy e'tibor hayotni sug'urtalash va mulkni himoya qilishga qaratilgan. Misol uchun, Afrika yoki Osiyoning ba'zi davlatlarida asosiy sug'urta polislari hali ham aholining asosiy ehtiyojlariga moslashtirilgan.

Qonunchilik va tartibga solish. Milliy sug'urta tizimlarini davlat organlari tomonidan qonunchilik asosida tartibga solish muhim o'rin tutadi. Har bir mamlakatda sug'urta faoliyatini tartibga solish va nazorat qilish bo'yicha alohida qonunlar mavjud. Bu qonunlar sug'urta kompaniyalari va mijozlar o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soladi, xizmatlarning shaffofligini ta'minlaydi va mijozlar huquqlarini himoya qiladi.

- Sugʻurta qonunchiligi mamlakatdan mamlakatga farq qiladi. Masalan, AQShda sugʻurta sohasi federal darajada emas, balki har bir shtatning qonunchiligi asosida tartibga solinadi. Evropa Ittifoqida esa sugʻurta qonunchiligi mamlakatlar oʻrtasida muvofiqlashtirilgan va bir xil qoidalar asosida amalga oshiriladi.

Sugʻurta mahsulotlari va xizmatlari. Milliy sugʻurta tizimlarida mahsulotlar va xizmatlar mahalliy ehtiyojlar va talablarga moslashtiriladi. Sugʻurta polislarining turi, tavakkalchilik darajasi va majburiyatlar mahalliy bozorning talablariga qarab oʻzgaradi. Sugʻurta kompaniyalari har bir davlatdagi aholining xususiyatlarini hisobga olgan holda mahsulotlar yaratadilar.

Sugʻurtada davlatning roli. Koʻpgina davlatlarda sugʻurta tizimida davlatning oʻrni muhim. Baʼzi davlatlarda sugʻurta xizmatlari xususiy sektor tomonidan taʼminlansa, ayrim davlatlarda davlat sugʻurta tashkilotlari orqali ijtimoiy sugʻurta tizimlari amalga oshiriladi. Masalan, Evropa davlatlarida ijtimoiy sugʻurta tizimi davlat nazoratida boʻlib, davlat tomonidan kafolatlangan sogʻliqni saqlash va pensiya sugʻurtasi tizimlari keng tarqalgan.

Xalqaro sugʻurta tizimlarining xususiyatlari

Xalqaro sugʻurta tizimlari turli mamlakatlar oʻrtasidagi hamkorlik, transmilniy sugʻurta kompaniyalari va xalqaro standartlar asosida shakllanadi. Sugʻurta kompaniyalari xalqaro miqyosda faoliyat yuritganda xalqaro qonun-qoidalar va kelishuvlarga rioya qilishlari kerak.

Transmilniy sugʻurta kompaniyalari. Transmilniy sugʻurta kompaniyalari bir necha davlatlarda faoliyat yuritib, global sugʻurta bozorlarini rivojlantirishda katta rol oʻynaydi. Bu kompaniyalar xalqaro qonunchilik va davlatlararo kelishuvlarga rioya qilgan holda oʻz faoliyatlarini olib boradilar. Sugʻurta bozorlarining globallasuvi transmilniy kompaniyalar oʻrtasidagi raqobatni kuchaytiradi va xizmatlarning sifatini oshiradi.

- Transmilniy sugʻurta kompaniyalari xalqaro miqyosda investisiya kiritish, sugʻurta mahsulotlarini joriy qilish va yangi bozorlarga kirish orqali global miqyosda sugʻurta bozorlarini rivojlantirishga yordam

beradi. Misol uchun, AXA, Allianz, va MetLife kabi yirik kompaniyalar jahon bozorida etakchi o‘rin egallaydi.

Xalqaro qonunlar va kelishuvlar. Sug‘urta sohasida xalqaro qonunlar va kelishuvlar transmilniy kompaniyalar uchun faoliyat yuritishda muhimdir. Xalqaro tashkilotlar va mamlakatlar o‘rtasidagi kelishuvlar sug‘urta kompaniyalarining xalqaro miqyosdagi majburiyatlarini tartibga solishga qaratilgan. Masalan, Evropa Ittifoqi (EI) davlatlarida yagona sug‘urta bozori mavjud bo‘lib, bu EI davlatlari o‘rtasidagi sug‘urta xizmatlari erkinligini ta‘minlaydi.

- Xalqaro standartlar va qoidalar xalqaro darajada sug‘urta kompaniyalari o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarni shaffof va barqaror qiladi. Masalan, Evropa Ittifoqining Solvency II qoidalari sug‘urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligi va xavflarni boshqarishini ta‘minlashga qaratilgan.

Ikkinchi marta soliqqa tortishdan himoya. Xalqaro sug‘urta tizimlarida sug‘urta kompaniyalari bir necha mamlakatda faoliyat yuritganida ikkinchi marta soliqqa tortishdan himoya qilish uchun xalqaro shartnomalar va qoidalar mavjud. Bu kompaniyalarning har ikki davlatda bir xil soliq majburiyatlariga duch kelishiga yo‘l qo‘ymaydi va ularning faoliyatini osonlashtiradi.

Xalqaro tashkilotlar va standartlar. Xalqaro sug‘urta tizimlarini tartibga solishda turli xalqaro tashkilotlar va standartlar muhim o‘rin tutadi. Xalqaro sug‘urta kuzatuvchilari assosiasiyasi (IAIS) va boshqa tashkilotlar xalqaro darajada sug‘urta standartlarini belgilaydi va sug‘urta kompaniyalarining faoliyatini nazorat qiladi. Bu xalqaro bozorlarda sug‘urta xizmatlari shaffofligini ta‘minlashga yordam beradi.

Milliy va xalqaro sug‘urta tizimlarining o‘zaro bog‘liqligi

Milliy va xalqaro sug‘urta tizimlari o‘rtasidagi bog‘liqlik transmilniy sug‘urta kompaniyalarining faoliyatini muvofiqlashtirish va sug‘urta bozorlarini globalashtirishga qaratilgan. Sug‘urta kompaniyalari o‘z faoliyatini mahalliy qonunlarga muvofiq olib borishi bilan birga, xalqaro standartlarga ham rioya qilishlari zarur.

Transmilniy kompaniyalar va milliy qonunlar. Transmilniy sug‘urta kompaniyalari har bir mamlakatda milliy qonunlarga rioya qilib,

mahalliy bozorga moslashishi kerak. Bu milliy qonunlar sugʻurta mahsulotlarini lisenziyalash, mijozlar bilan munosabatlar va soliq majburiyatlari kabi masalalarni oʻz ichiga oladi.

Xalqaro standartlar va milliy bozorlar. Milliy sugʻurta tizimlari xalqaro standartlarga moslashishi mumkin. Xalqaro standartlar sugʻurta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligi, tavakkalchiliklarni boshqarish va shaffoflikka qaratilgan talablarni belgilaydi. Masalan, Solvency II xalqaro standarti koʻplab Evropa davlatlarida milliy qonunchilikning bir qismiga aylangan.

Milliy va xalqaro sugʻurta tizimlari oʻrtasidagi asosiy farqlar

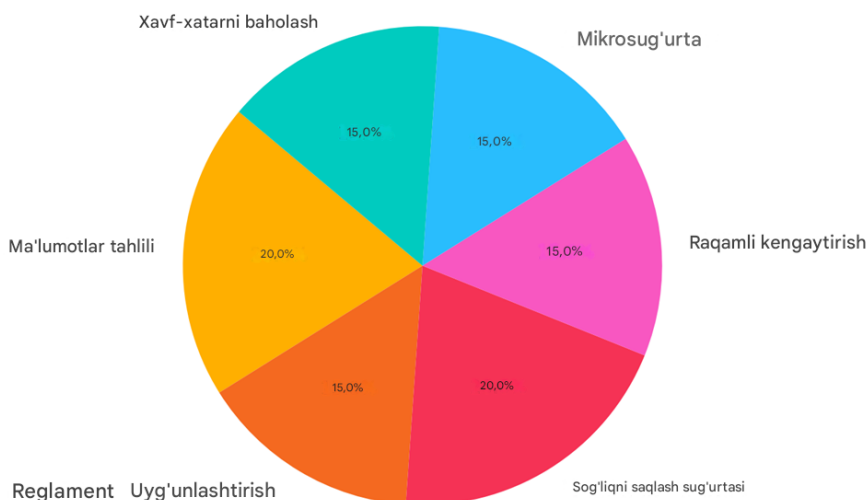
Mahalliy tartibga solish va xalqaro hamkorlik. Milliy sugʻurta tizimlari davlat tomonidan qonunlar va tashkilotlar orqali tartibga solinadi, xalqaro sugʻurta tizimlari esa transmilniy kompaniyalar oʻrtasidagi hamkorlik va xalqaro standartlar asosida shakllanadi. Milliy tizimlar mahalliy bozorning talablariga moslashgan boʻlsa, xalqaro tizimlar global standartlarga muvofiq tartibga solinadi.

Sugʻurta mahsulotlari va xizmatlar. Milliy sugʻurta tizimlarida mahsulotlar mahalliy ehtiyojlar va qonunchilikka bogʻliq, xalqaro tizimlarda esa global talablar asosida yaratiladi. Transmilniy kompaniyalar har bir mamlakatdagi mijozlar ehtiyojlariga qarab mahsulotlar taklif qilsa, milliy kompaniyalar mahalliy bozorning talablariga koʻproq moslashgan.

Soliqqa tortish. Milliy va xalqaro sugʻurta tizimlari oʻrtasida soliqqa tortish rejimi farq qiladi. Milliy tizimlar har bir davlatning soliq siyosatiga bogʻliq boʻlib, xalqaro tizimlar ikkinchi marta soliqqa tortishdan himoya qilish va soliqlarni muvofiqlashtirish boʻyicha xalqaro kelishuvlarga asoslangan.

Milliy va xalqaro sugʻurta tizimlari oʻrtasidagi farqlar davlatlar oʻrtasidagi iqtisodiy, qonunchilik va bozor talablariga bogʻliq. Milliy sugʻurta tizimlari mahalliy qonunlarga va iqtisodiy sharoitlarga moslashgan boʻlsa, xalqaro sugʻurta tizimlari transmilniy kompaniyalar va xalqaro standartlar asosida faoliyat yuritadi. Milliy va xalqaro tizimlar oʻrtasidagi oʻzaro bogʻliqlik global sugʻurta bozorlarining rivojlanishi va kompaniyalar oʻrtasidagi hamkorlikni ragʻbatlantiradi.

Xalqaro sug'urtani rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari

15.2.1-rasm

15.3. Xalqaro sug'urta tashkilotlari va ularning roli

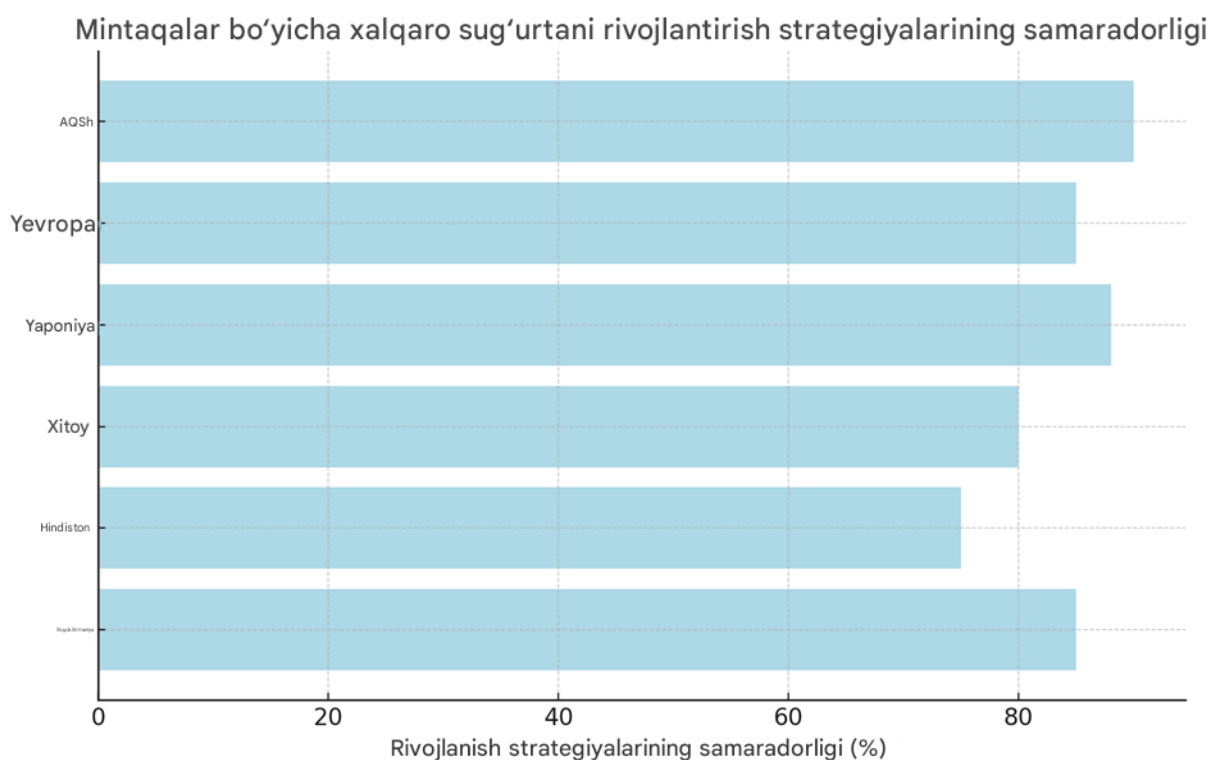
Xalqaro sug'urta tashkilotlari sug'urta bozorlarining global miqyosda rivojlanishi, sug'urta kompaniyalari faoliyatini tartibga solish, hamkorlik qilish va standartlarni joriy etishda muhim rol o'ynaydi. Bu tashkilotlar sug'urta sohasida xavflarni kamaytirish, shaffoflikni ta'minlash va sug'urta faoliyatini samarali boshqarish uchun xalqaro qoidalar va standartlarni ishlab chiqishga yo'naltirilgan. Xalqaro tashkilotlar sug'urta bozorlarini muvofiqlashtirish, transmilniy sug'urta kompaniyalarining faoliyatini nazorat qilish va davlatlar o'rtasida sug'urta sohasidagi hamkorlikni yaxshilash maqsadida ishlaydi.

Xalqaro sug'urta tashkilotlarining asosiy vazifalari

Xalqaro sug'urta tashkilotlarining faoliyati bir necha asosiy yo'nalishlarda amalga oshiriladi:

Sug'urta faoliyatini tartibga solish. Xalqaro tashkilotlar sug'urta kompaniyalari uchun xalqaro standartlar va qoidalarni ishlab chiqadi. Bu standartlar kompaniyalarning moliyaviy barqarorligini ta'minlash, sug'urta bozorlarining shaffofligini oshirish va mijozlar huquqlarini himoya qilishga qaratilgan. Xalqaro tashkilotlar tomonidan ishlab

chiqilgan qoidalar davlatlar tomonidan milliy qonunchilikka kiritilib, ularning rioya qilinishini ta'minlaydi. Xavflarni boshqarish va baholash. Sug'urta tashkilotlari global miqyosda xavflarni baholash va boshqarish jarayonlarini muvofiqlashtiradi. Tabiiy ofatlar, moliyaviy inqirozlar va boshqa katta xavflar xalqaro darajada sug'urta kompaniyalariga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli, xalqaro tashkilotlar xavflarning oldini olish va ularga qarshi kurashish bo'yicha samarali mexanizmlar ishlab chiqadi.

15.3.1-rasm

Xalqaro hamkorlikni mustahkamlash. Xalqaro sug'urta tashkilotlari davlatlar va sug'urta kompaniyalari o'rtasida hamkorlikni rag'batlantirishga qaratilgan. Bu tashkilotlar turli mamlakatlar o'rtasida axborot almashinuvini yaxshilash, sug'urta kompaniyalari uchun xalqaro hamkorlik imkoniyatlarini yaratish va transmilniy kompaniyalarning faoliyatini muvofiqlashtirishga yordam beradi.

Transmilniy sug'urta kompaniyalarini nazorat qilish. Xalqaro tashkilotlar transmilniy sug'urta kompaniyalarining faoliyatini nazorat qilish uchun maxsus standartlar va nazorat mexanizmlarini ishlab

chiqadi. Bu standartlar kompaniyalarning moliyaviy barqarorligini ta'minlash, ikkinchi marta soliqqa tortishdan himoya qilish va sug'urta faoliyatining shaffofligini oshirishga qaratilgan.

Mijozlar huquqlarini himoya qilish. Xalqaro sug'urta tashkilotlari sug'urtalanuvchilarning huquqlarini himoya qilish uchun xalqaro standartlarni belgilaydi. Bu standartlar mijozlarga sug'urta polislari bo'yicha aniq va to'liq ma'lumot berishni, ularning tovon talablarini adolatli ko'rib chiqishni va sug'urta shartlariga to'liq rioya qilishni talab qiladi.

Xalqaro sug'urta tashkilotlarining turlari va ularning roli

Sug'urta bozorlarini tartibga solish va rivojlantirishda bir necha xalqaro tashkilotlar faoliyat yuritadi. Quyida eng muhim xalqaro sug'urta tashkilotlari va ularning roli keltirilgan:

Xalqaro Sug'urta Kuzatuvchilari Assosiasiyasi (IAIS). Xalqaro Sug'urta Kuzatuvchilari Assosiasiyasi (IAIS) 1994 yilda tashkil etilgan va dunyo bo'ylab sug'urta sohasidagi nazorat va tartibga solish organlari uchun asosiy xalqaro tashkilot hisoblanadi. Assosiasiyaning asosiy maqsadi — sug'urta bozorlarining barqaror rivojlanishini ta'minlash va xalqaro standartlarni belgilashdir.

- IAIS xalqaro miqyosda sug'urta nazorati organlari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish va axborot almashinuvini yaxshilashga qaratilgan.

- Solvency II kabi xalqaro standartlarni ishlab chiqishda IAIS muhim rol o'ynaydi.

Evropa Sug'urta va Pensiya Tartibga Solish Boshqarmasi (EIOPA). Evropa Sug'urta va Pensiya Tartibga Solish Boshqarmasi (EIOPA) Evropa Ittifoqi (EI) sug'urta bozorlarini tartibga solish va nazorat qilish uchun mas'ul asosiy tashkilotdir. EIOPA sug'urta kompaniyalarining barqarorligini ta'minlash, tavakkalchiliklarni baholash va pensiya tizimlarini nazorat qilish uchun ishlab chiqilgan standartlarni joriy qiladi.

- EIOPA EI doirasida sug'urta bozorlarini muvofiqlashtiradi va ularning shaffofligini ta'minlaydi.

- Evropa Ittifoqining Solvency II standartlarini joriy qilishda va amalga oshirishda EIOPA muhim o'rin tutadi.

Xalqaro Moliyaviy Hisobot Standartlari Boshqarmasi (IFRS). Xalqaro Moliyaviy Hisobot Standartlari Boshqarmasi (IFRS) moliyaviy hisobotlar uchun xalqaro standartlarni ishlab chiqadi va bu sug'urta kompaniyalari uchun moliyaviy hisobotlarni shaffof va yagona tarzda taqdim qilish imkonini beradi. Sug'urta kompaniyalari xalqaro standartlarga muvofiq moliyaviy hisobotlar tayyorlab, ularning faoliyatini adolatli va ochiq tarzda amalga oshirishlari kerak.

- IFRS standartlari sug'urta kompaniyalarining moliyaviy hisobotlari xalqaro standartlarga muvofiq bo'lishini ta'minlaydi.

- Sug'urta kompaniyalari transmilniy faoliyat yuritganda, IFRS standartlari bu faoliyatni osonlashtiradi va soliq majburiyatlarini muvofiqlashtiradi.

Xalqaro Savdo Palatasi (ICC). Xalqaro Savdo Palatasi (ICC) xalqaro savdo va biznes amaliyotini rivojlantirishga qaratilgan tashkilot bo'lib, sug'urta sohasida ham bir qator faoliyatlarni amalga oshiradi. ICC sug'urta kompaniyalari o'rtasida xalqaro savdo munosabatlarini muvofiqlashtirish va tartibga solishga yordam beradi.

- ICC xalqaro savdo sug'urtasi va tijorat xavflarini boshqarishga qaratilgan qoidalarni ishlab chiqadi.

- Tijorat va transport sug'urtasi sohasidagi standartlar ICC tomonidan ishlab chiqiladi.

Bern Ittifoqi (BU). Bern Ittifoqi (Berne Union) xalqaro eksport va sarmoya sug'urtasi tashkilotidir. Bu ittifoq sug'urta kompaniyalariga xalqaro savdo va sarmoyani himoya qilishga qaratilgan standartlar va qoidalarni ishlab chiqishda yordam beradi. Bern Ittifoqi asosan eksport sug'urtasi va xalqaro savdo xavflarini boshqarishga qaratilgan.

- Bern Ittifoqi eksport va sarmoyalarni sug'urtalash bo'yicha xalqaro hamkorlikni kuchaytirishga xizmat qiladi.

- Xalqaro savdodagi xavflarni boshqarishda va eksport qiluvchi davlatlarni himoya qilishda muhim rol o'ynaydi.

Xalqaro sug'urta tashkilotlarining ahamiyati

Xalqaro sug'urta tashkilotlari dunyo sug'urta bozorlarining barqarorligi va rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Ular sug'urta kompaniyalari uchun xalqaro standartlarni belgilaydi va ularning

faoliyatini nazorat qiladi. Bu tashkilotlar sug'urta xizmatlarining sifatini yaxshilash, mijozlar huquqlarini himoya qilish va transmilniy kompaniyalar o'rtasidagi raqobatni adolatli qilishda muhim rol o'ynaydi.

Global sug'urta bozorlarining rivojlanishi. Xalqaro sug'urta tashkilotlari global sug'urta bozorlarini muvofiqlashtirish orqali yangi mahsulotlar va xizmatlarni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Sug'urta kompaniyalari uchun xalqaro qoidalar va standartlar global darajada mijozlar huquqlarini himoya qilish va xavflarni samarali boshqarish imkonini beradi.

Sug'urta kompaniyalarining barqarorligi. Xalqaro sug'urta tashkilotlari sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash va ularning tavakkalchiliklarini nazorat qilishda muhim rol o'ynaydi. Sug'urta kompaniyalari xalqaro standartlarga muvofiq ishlaganda, ularning barqarorligi va ishonchliligi oshadi, bu esa mijozlar ishonchini mustahkamlaydi.

Xalqaro hamkorlikni rag'batlantirish. Xalqaro tashkilotlar davlatlar va sug'urta kompaniyalari o'rtasidagi hamkorlikni rag'batlantirishga qaratilgan. Ular turli mamlakatlardagi sug'urta bozorlarini birlashtirish va transmilniy sug'urta kompaniyalari uchun xalqaro qoidalar asosida ishlash imkonini yaratishga yordam beradi.

Xalqaro sug'urta tashkilotlari sug'urta bozorlarining rivojlanishi va muvofiqlashtirilishida muhim rol o'ynaydi. Bu tashkilotlar xalqaro standartlarni belgilash, xavflarni boshqarish, mijozlar huquqlarini himoya qilish va xalqaro hamkorlikni rivojlantirish orqali sug'urta sohasidagi barqarorlikni ta'minlaydi. IAIS, EIOPA, IFRS, ICC va Bern Ittifoqi kabi xalqaro tashkilotlar global sug'urta bozorlarini muvofiqlashtirishda va rivojlantirishda etakchi o'rin tutadi.

15.4. Sug'urta sohasida xalqaro standartlar va tavsiyalar

Sug'urta sohasidagi xalqaro standartlar va tavsiyalar global miqyosda sug'urta bozorlarining barqaror rivojlanishini ta'minlash, xavflarni boshqarish, sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini saqlash, va mijozlar huquqlarini himoya qilish maqsadida ishlab chiqilgan. Bu standartlar xalqaro tashkilotlar tomonidan ishlab

chiqilib, har bir mamlakatdagi sugʻurta bozorlari uchun yagona qoidalar va tavsiyalar belgilaydi. Xalqaro standartlar sugʻurta kompaniyalari oʻrtasida raqobatni adolatli qilish va xalqaro sugʻurta bozorlarini muvofiqlashtirishga yordam beradi.

Sugʻurta sohasidagi xalqaro standartlar va tavsiyalar ahamiyati

Xalqaro standartlar va tavsiyalar sugʻurta kompaniyalari uchun qonunchilik, moliyaviy barqarorlik, xavflarni boshqarish va sugʻurta shartnomalarining shaffofligini taʼminlashga qaratilgan asosiy qoidalar va talablardir. Ular sugʻurta kompaniyalari tomonidan har bir mamlakatdagi milliy qonunlarga muvofiq tartibga solinadi va xalqaro darajada muvofiqlashtiriladi.

Moliyaviy barqarorlikni taʼminlash. Sugʻurta kompaniyalari xavflarni samarali boshqarish va mijozlar majburiyatlarini bajarish uchun moliyaviy barqarorlikka ega boʻlishi kerak. Xalqaro standartlar kompaniyalarning moliyaviy resurslarini nazorat qilish va tavakkalchiliklarni boshqarish mexanizmlarini ishlab chiqadi.

Xavflarni samarali boshqarish. Sugʻurta kompaniyalari har xil xavflar bilan ishlaydi, shu sababli, xalqaro standartlar xavflarni baholash, prognoz qilish va ularning oldini olish uchun ishlab chiqilgan. Sugʻurta tashkilotlari xavflarni aniqlash, baholash va ularga qarshi choralar koʻrish boʻyicha xalqaro tavsiyalarga amal qiladi.

Mijozlar huquqlarini himoya qilish. Xalqaro sugʻurta standartlari mijozlar huquqlarini himoya qilish, ularning manfaatlarini taʼminlash va shaffoflikni oshirishga qaratilgan. Sugʻurta kompaniyalari mijozlarga aniq va toʻliq maʼlumot berishlari, tovon talabnomalarini adolatli koʻrib chiqishlari va oʻz majburiyatlarini toʻgʻri bajarishlari kerak.

Xalqaro hamkorlik va muvofiqlashtirish. Xalqaro standartlar davlatlar oʻrtasidagi hamkorlikni ragʻbatlantirib, sugʻurta kompaniyalari uchun xalqaro miqyosda yagona qoidalarni belgilaydi. Bu, ayniqsa, transmilniy sugʻurta kompaniyalari uchun muhim boʻlib, ularning turli mamlakatlardagi faoliyatini osonlashtiradi.

Sugʻurta sohasidagi asosiy xalqaro standartlar

Sugʻurta sohasida qoʻllaniladigan asosiy xalqaro standartlar va tavsiyalar quyidagilardan iborat:

Solvency II Solvency II Evropada qo'llaniladigan asosiy sug'urta regulyasiya tizimidir va Evropa Ittifoqidagi sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlashga qaratilgan. Solvency II standartlari kompaniyalarning kapital talablarini, xavflarni boshqarishni va hisobot berish jarayonlarini tartibga soladi.

- Kapital talablari: Solvency II sug'urta kompaniyalari uchun kapital etarililigini ta'minlashga qaratilgan qoidalar belgilaydi. Bu talablar kompaniyalarning majburiyatlarini bajarishda tavakkalchiliklarni samarali boshqarishlarini ta'minlaydi.

- Xavflarni boshqarish: Solvency II standartlari xavflarni tizimli boshqarish va kompaniyalar tavakkalchiliklarning oldini olish bo'yicha choralar ko'rishlarini talab qiladi.

Xalqaro Moliyaviy Hisobot Standartlari (IFRS). Xalqaro Moliyaviy Hisobot Standartlari (IFRS) xalqaro miqyosda sug'urta kompaniyalari uchun moliyaviy hisobotlarni tartibga solishga qaratilgan standartlar to'plamidir. Sug'urta kompaniyalari bu standartlarga muvofiq ravishda o'z moliyaviy hisobotlarini tayyorlab, sug'urta polislarining haqiqiy qiymatini va majburiyatlarini aniq ko'rsatishi kerak.

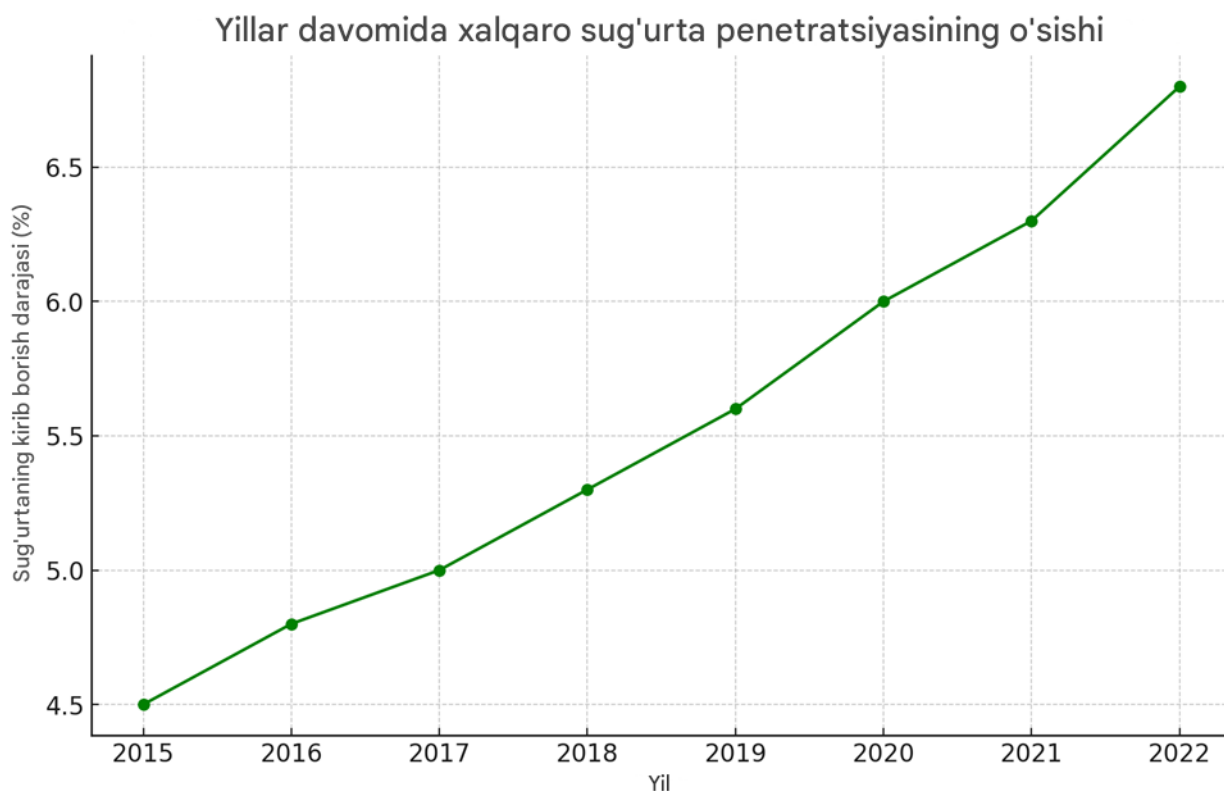
- IFRS 17: IFRS 17 standarti sug'urta shartnomalarini hisobga olish va moliyaviy hisobot berish bo'yicha xalqaro standartdir. Bu standart sug'urta kompaniyalari uchun sug'urta shartnomalari bo'yicha majburiyatlarni to'g'ri hisoblash va hisobot berishni ta'minlaydi.

Xalqaro Sug'urta Kuzatuvchilari Assosiasiyasi (IAIS) tavsiyalariXalqaro Sug'urta Kuzatuvchilari Assosiasiyasi (IAIS) tomonidan ishlab chiqilgan tavsiyalar dunyo sug'urta bozorlari uchun muhim standartlar hisoblanadi. IAIS tavsiyalari sug'urta bozorlarini samarali tartibga solish, xavflarni boshqarish va nazorat qilishga qaratilgan.

- Core Principles: IAIS tomonidan ishlab chiqilgan asosiy prinsiplar (Core Principles) sug'urta nazoratini amalga oshirishda xalqaro standartlar sifatida qo'llaniladi. Bu prinsiplar kompaniyalarning moliyaviy barqarorligini ta'minlash va sug'urta faoliyatining samaradorligini oshirishga qaratilgan.

Evropa Sug'urta va Pensiya Tartibga Solish Boshqarmasi (EIOPA) standartlari. Evropa Sug'urta va Pensiya Tartibga Solish Boshqarmasi (EIOPA) Evropadagi sug'urta va pensiya tizimlarini tartibga solishga qaratilgan xalqaro tashkilotdir. EIOPA standartlari Evropa Ittifoqi doirasida sug'urta kompaniyalarining faoliyatini muvofiqlashtirish, tavakkalchiliklarni boshqarish va hisobot berishni tartibga solishga qaratilgan.

- Solvency II standartlarini joriy qilishda va ularning rioya qilinishida EIOPA muhim rol o'ynaydi.

15.4.1-rasm Xalqaro standartlarning sug'urta bozorlariga ta'siri

Xalqaro standartlar sug'urta bozorlarining barqarorligini oshirish va kompaniyalar o'rtasidagi raqobatni adolatli qilishga qaratilgan. Bu standartlar dunyo sug'urta bozorlarini muvofiqlashtirib, yangi bozorlarga kirish imkoniyatlarini kengaytiradi va sug'urta kompaniyalariga global miqyosda faoliyat yuritishni osonlashtiradi.

Sug'urta kompaniyalarining barqarorligi. Xalqaro standartlar sug'urta kompaniyalari moliyaviy barqarorligini ta'minlaydi. Masalan, Solvency II va IAIS tavsiyalari sug'urta kompaniyalarining kapital etarliligi va xavflarni samarali boshqarishini talab qiladi. Bu

kompaniyalarning faoliyati barqarorligini oshirishga va mijozlar ishonchini mustahkamlashga yordam beradi.

Mijozlar huquqlarini himoya qilish. Xalqaro standartlar mijozlar manfaatlarini himoya qilish va ularning huquqlarini ta'minlashga qaratilgan. Sug'urta kompaniyalari mijozlarga shaffof va aniq ma'lumot berishlari kerak va o'z majburiyatlarini adolatli bajarishlari lozim. Bu sug'urta kompaniyalari va mijozlar o'rtasidagi ishonchli munosabatlarni saqlab qolishga yordam beradi.

Global hamkorlik va bozorlarni muvofiqlashtirish. Xalqaro standartlar sug'urta kompaniyalarining xalqaro bozorlarga kirishi va faoliyat yuritishini osonlashtiradi. Masalan, Solvency II va IFRS standartlari kompaniyalarga xalqaro qoidalar asosida ishlashga va yangi bozorlarda o'z o'rnini topishga yordam beradi. Bu global sug'urta bozorlarining rivojlanishini rag'batlantiradi.

Sug'urta sohasidagi xalqaro standartlar va tavsiyalar sug'urta bozorlarining barqaror rivojlanishi, xavflarni boshqarish va mijozlar huquqlarini himoya qilishda muhim rol o'ynaydi. Solvency II, IFRS, IAIS tavsiyalari va boshqa xalqaro standartlar sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlashga va sug'urta bozorlarini muvofiqlashtirishga qaratilgan. Bu standartlar dunyo sug'urta bozorlaridagi raqobatni adolatli qilish, xizmatlarni shaffof va samarali qilishga yordam beradi.

Nazorat savollari:

1. Sug'urta bozoridagi xalqaro tajriba nimani o'z ichiga oladi?
2. Xalqaro standartlarning sug'urtadagi ahamiyati qanday?
3. Rivojlangan sug'urta bozorlari va rivojlanayotgan bozorlar o'rtasidagi farq nimada?
4. Qayta sug'urta xalqaro bozorlarda qanday qo'llaniladi?
5. Innovation sug'urta mahsulotlari nimalar?
6. Xalqaro hamkorlik sug'urta sohasida qanday samara beradi?
7. Mikrosug'urta nimani anglatadi va uning ahamiyati qanday?
8. Sug'urtada raqamli transformasiyaning xalqaro tajribasi qanday?
9. Sug'urtada xalqaro qonunchilikning roli qanday?

10. Xavflarni boshqarish xalqaro sugʻurtada qanday amalga oshiriladi?
11. Sugʻurta mahsulotlarini rivojlantirishda xalqaro tajribadan qanday foydalaniladi?
12. Xalqaro bozorlardagi sugʻurta strategiyalari qanday ishlaydi?
13. Xalqaro sugʻurta kompaniyalari qanday standartlarga amal qiladi?
14. Sugʻurta texnologiyalari xalqaro bozorlarda qanday qoʻllaniladi?
15. Xalqaro sugʻurtadagi muammolar va imkoniyatlar nimalardan iborat?

Topshiriqlar:

1. Sugʻurta bozorlaridagi xalqaro tajriba haqida esse yozing.
2. Xalqaro standartlarning sugʻurta sohasidagi ahamiyatini yoriting.
3. Rivojlangan va rivojlanayotgan sugʻurta bozorlari oʻrtasidagi farqlarni tahlil qiling.
4. Qayta sugʻurta va uning xalqaro bozorlardagi ahamiyati haqida yoriting.
5. Innovasion sugʻurta mahsulotlarini tahlil qiling.
6. Sugʻurta sohasida xalqaro hamkorlikning afzalliklarini yoriting.
7. Mikrosugʻurtaning rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlardagi ahamiyati haqida maʼlumot toʻplang.
8. Sugʻurtada raqamli transformasiyaning xalqaro tajribasini yoriting.
9. Sugʻurtada xalqaro qonunchilikning rolini tahlil qiling.
10. Sugʻurta mahsulotlarini rivojlantirishda xalqaro tajribadan qanday foydalanish mumkinligini tushuntiring.
11. Sugʻurta texnologiyalarining xalqaro bozorlardagi rivojlanishini tahlil qiling.
12. Xalqaro bozorlarda sugʻurta strategiyalarini yoriting.
13. Xavflarni boshqarishning xalqaro sugʻurta bozorlaridagi amaliy tajribalarini yoriting.
14. Xalqaro sugʻurta kompaniyalari uchun qoʻllaniladigan standartlarni tahlil qiling.
15. Xalqaro sugʻurta bozoridagi imkoniyatlar va muammolar haqida maʼlumot toʻplang.

Qiziqarli ma'lumotlar:

- Xalqaro sug'urta standartlari: Sug'urta sohasida ISO 9001 va Solvency II kabi xalqaro standartlar kompaniyalar uchun xavfni kamaytirish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Bu standartlar sug'urta kompaniyalarining jahon miqyosida raqobatbardoshligini oshiradi.

- Qayta sug'urta bozorlari: London, Nyu-York, Tokio kabi shaharlar xalqaro qayta sug'urta markazlari bo'lib, bu erda yirik sug'urta kompaniyalari tavakkalchiliklarni taqsimlash va boshqarishda qatnashadilar. Qayta sug'urta, kompaniyalarning katta xatarlardan himoya qilish vositasidir.

- Mikrosug'urta: Rivojlanayotgan mamlakatlarda mikrosug'urta yo'nalishi aholining kam daromadli qatlamlarini himoya qilish maqsadida rivojlanmoqda. Bu yo'nalish turli xatalardan himoyalash va ijtimoiy xavfsizlikni ta'minlashda muhimdir.

- Raqamli transformasiya: Jahon sug'urta bozorlarida raqamli texnologiyalar, ayniqsa sun'iy intellekt va blokcheyn texnologiyalari orqali sug'urta jarayonlari tezkor va aniq amalga oshirilmoqda. Bu texnologiyalar sug'urta kompaniyalariga tavakkalchilikni aniq baholash, talablarni tezkor ko'rib chiqish imkonini beradi.

- Xalqaro hamkorlik: Sug'urta kompaniyalari xalqaro hamkorlik orqali tajriba almashish va yangi bozorlarga kirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu ularga tavakkalchilikni kamaytirish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda katta yordam beradi.

GLOSSARIY

Abandon-sug'urta hodisasi yuz berganda sug'urta pulini to'liq olish maqsadida sug'urta qildiruvchining sug'urtalangan mulkga bo'lgan huquqlaridan sug'urtalovchi foydasiga voz kechish huquqi.

Avariya komissari-sug'urtalangan kema va yuklar bo'yicha zararning sababi, tavsifi va miqdorini aniqlash bilan shug'ullanuvchi vakolatli jismoniy yoki yuridik shaxs. Sug'urtalovchi avariya komissarini mamlakat ichida hamda ushbu mamlakatning qonunchiligiga muvofiq chet elda tayinlaydi. Amalga oshirilgan ishlarning natijalariga muvofiq avariya komissari avariya sertifikatini tuzadi. Avariya komissari vazifasini adjaster bajaradi.

Avariya sertifikati-avariya komissari tomonidan tuziluvchi, zararning miqdori va sabablari ko'rsatilgan hamda yuz bergan voqea bilan bog'liq tavsilotlarni O'z ichiga olgan boshqa ma'lumotlar kiritilgan hujjat. Avariya sertifikati zarar etkazilganligini tasdiqlaydi va uning qoplab berishni ko'zda tutmaydi. Avariya sertifikati asosida sug'urtalovchi da'vo bo'yicha sug'urta qoplamasini to'lab berish yoki bermaslik to'g'risida qaror qabul qiladi.

Aviatsiya sug'urtasi-havo kemasining avariya uchrash, zararlanishi yoki nobud bo'lishi qaltisligidan sug'urtalash; avia yuklarni sug'urtalash; uchish davrida yo'lovchilarning hayoti va sog'lig'i uchun yuzaga kelgan mas'uliyatni sug'urtalash hamda ularning yuklarining yo'qolishi yoki zararlanishi uchun yuzaga kelgan mas'uliyatni sug'urtalash; aeroportlarning egalarining mas'uliyatini sug'urtalash; avariya natijasida transport vositasidan foydalanib bo'lmasligi oqibatida foydaning yo'qotilishidan sug'urtalash.

Avtotransport vositalarini sug'urtalash-xalqaro amaliyotda engil va yuk tashuvchi avtomobillar, avtobuslar, mototsikllarni, katerlar, motor qayiqlar va boshqa transport vositalari ushbu sug'urta turiga kiritiladi.

Avto fuqarolik mas'uliyati-Avto transport vositalari egalarining fuqarolik mas'uliyatini sug'urtalashga qarang

Avtokasko-transport vositalarini bir vaqtning O'zida «Olib qochish»va «Zarar etkazish» qaltisliklaridan sug'urtalash.

Avtomobil sug'urtasi - avto- va mototransport vositalarini hamda haydovchi va yo'lovchilarni sug'urtalash. Tanlangan variantdan kelib chiqqan holda sug'urta qoplamasining har xil turlarini nazarda tutadi. Ulardan keng tarqalgani - avtomobil salonida bo'lgan haydovchi va yo'lovchilarni yo'l-transport hodisasi (YTH) natijasida tan jarohatlari etkazilishidan sug'urtalash; YTH natijasida tibbiy xarajatlarni sug'urtalash (tibbiy ko'rsatmalar bo'yicha davolanish uchun xarajatlar (YTH) natijasida vafot etishini sug'urtalash; YTH va b. natijasida transport vositasining zararlanishi yoki butunlay nobud bo'lishini sug'urtalash. A. S. sohasi avtomobil yoki mototsikldan foydalanishda yuqori xavf manbaasi ekanligi bilan bog'liq uchinchi shaxlarning hayoti, sog'lig'i va mulkiga etkazilgan zarar uchun avtotransport egasining fuqarolik mas'uliyatini sug'urtalashni O'z ichiga oladi (ko'pchilik davlatlarda majburiy hisoblanadi).

Addendum-tomonlar o'rtasida oldin kelishilgan shartlarga O'zgartirishlar kiritilgan oldin tuzilgan sug'urta shartnomasiga yoki qayta sug'urtalash shartnomasiga yozma qo'shimcha.

Adjaster-davoni ko'rib chiquvchi va uning tartibga keltrishni tashkillashtiruvchi shaxs

Agregatlash – ziyon baholanayotgan va qayta sug'urta qilish shartnomasi bo'yicha sug'urta tovonni summasi belgilanayotgan bir hodisa bo'yicha barcha zararlarning yig'indisini chiqarish.

Aktuariy-amaliy matematika, statistika va buxgalteriya hisobi bo'yicha malakaga ega bo'lgan sug'urta tariflari, sug'urta zaxiralari, sug'urta shartnomalari bo'yicha investitsiya daromadlari va boshqa statistik hamda bashoratli sug'urta hisob-kitoblarini hisoblaydigan mutaxassis.

Aktuar hisoblar-sug'urta turlari bo'yicha sug'urta rezervlari va tariflarini shakllantirishning matematik va statistik uslublarini o'rganish.

Anderrayter -ma'lum ob'ektni yoki jismoniy shaxsni sug'urtaga qabul etayotganda qaltislikni baholashni (anderrayting) amalga oshiruvchi sug'urta sohasida yuqori malakali mutaxassis. Anderrayter taklif etilgan qaltisliklarni sug'urtalashga (qayta sugurtalashga) qabul qilish, tarif stavkalarni va sug'urta shartnomasining aniq shartlarini

aniqlash, shuningdek sug'urta shartnomasini ma'lum shartlarda tuzishga qabul qilishga (yoki qabul qilmaslikka) vakolati bor shaxs. Anderrayter kompaniyaning sug'urta (qayta sug'urta) portfelini shakllantrishga mas'ul va qaltislikning tegishli darajasini, mukofotlar stavkalarini va sug'urta shartlarini belgilash uchun zarur bilimlarga ega bo'lishi shart.

Anderrayting - qaltisliklarni tahlil etish jarayoni; O'z ichiga quyidagilarni oluvchi qaltisliklarni sug'urtalashga qabul qilish yoki qilmaslik: ularni baholash, sug'urtalanadigan va sug'urtalanmaydiganga klassifikatsiyalash; qoplamaning muddatlari, shartlari va miqdorlarini aniqlash; mukofotning miqdorini hisoblash.

Anuitet - jismoniy shaxs ma'lum vaqtdan boshlab, maslan nafaqaga chiqish vaqtidan boshlab doimiy kelib tushadigan summani olish huquqini beruvchi kompaniya bilan kelishuv yoki shartnoma. Umumiy hollarda annuitet doimiy to'lanadigan va olinadigan summani anglatadi.

Asosiy sug'urta shartnomasi – qayta sug'urta qildiruvchi tomonidan sug'urtalovchi sifatida tuzilgan sug'urta (birgalikda sug'urta qilish, qayta sug'urta qilish) shartnomasi bo'lib, u bo'yicha sug'urta tovonini (sug'urta pulini) to'lash tavakkalchiligi qayta sug'urta qilish shartnomasi bo'yicha sug'urta qilinadi.

Asosiy shartnoma bo'yicha sug'urta hodisasi – sug'urta (birgalikda sug'urta qilish, qayta sug'urta qilish) shartnomasida ko'zda tutilgan, u yuzaga kelganda sug'urtalovchining (qayta sug'urtalovchining) sug'urta qildiruvchi (qayta sug'urta qildiruvchi) yoki naf oluvchiga sug'urta tovonini (sug'urta pulini) to'lash majburiyati paydo bo'ladigan voqea.

Assistans -sug'urta hodisasi yuz berganda sayyohlarni sug'urtalash shartnomasi doirasida taqdim etiladigan tibbiy, tex'nikaviy yoki moliyaviy tavsifga ega xizmatlar: jarohat, kasallik va h. U tibbiyot xodimlarining xizmatlarini, maxsus transportda statsionarga etkazishni, u erda bo'lishni, jabrlanuvchini doimiy yashash joyiga etkazishni va b. O'z ichiga oladi. Odatda bunday xizmatlar ixtisoslashgan assistans kompaniyalari tomonidan amalga oshiriladi. Sug'urta kompaniyalari bilan yaqin hamkorlikda ishlovchi bir nechta assistans kompaniyalari mavjud.

Bank sug'urtasi - tijorat banklari tomonidan amalga oshiriladigan (depozitlarni sug'urtalashdan boshqa) sug'urtaning nisbatan yangi turi. Farbiy Evropa davlatlarida va AQSHda B.s. - bu tijorat banklarining sug'urta sohasiga (asosan shaxsiy sug'urta sohasiga) kirib kelishidir; faoliyat yuritayotgan sug'urta kompaniyalarini sotib olish va/yoki keng yoyilgan bank filiallari va bo'linmalari Tarmog'i orqali sug'urta polislarini sotish tizimlarini tashkil etishda (agar bu qonunchilik bilan ruxsat etilgan bo'lsa) namoyon bo'ladi.

«**Barcha qaltisliklardan» sug'urtalash** - mulk sug'urtasining bir turi; ko'p qaltisliklarni qoplab, lekin hammasini qoplamaydi. Bunday turdagi sug'urta shartnomalarida sug'urta himoyasi ko'zda tutilmagan istesnolar qayd etiladi.

Barqarorlashtirish rezervi – sug'urtalovchiga bog'liq bo'lmagan omillar natijasida sug'urta operatsiyalari natijasida salbiy moliyaviy natija yuzaga kelgan taqdirda sug'urtalovchining kelajakdagi sug'urta to'lovlarini amalga oshirish bilan bog'liq majburiyatlarini baholash.

Baxtsiz hodisa - sug'urtalangan shaxsning irodasiga bog'liq bo'lmagan tasodifiy, qisqa davrda yuz beruvchi odam organizmiga tashqaridan ta'sir etadigan va travmatik jarohatga, yoki sog'liqning boshqacha yomonlashuviga va/yoki vafot etishiga olib keladigan hodisa. Baxtsiz hodisa bo'lib barcha turdagi kasalliklar, shu jumladan kasbiy va yuqumli kasalliklar, shuningdek oziq-ovqatlardan yoki dori-darmonlardan zaharlanishdan sog'liqning yomonlashuvi hisoblanmaydi.

Baxtsiz hodisadan sug'urtalash - shaxsiy sug'urta turi; baxtsiz hodisa natijasida tana qismlarini zararlanishida polis egasiga ma'lum summani olish huquqini beradi.

Baho (Narx-navo) - sug'urtalovchi tegishli qaltislikni sug'urtalashga qabul etish uchun tayyor bo'lgan mukofot (badal) stavkasi.

Baholash faoliyati -baholash ob'ektlarining turli narxini belgilash bilan bog'liq baholovchilar faoliyati.

Baholovchi - O'R amaldagi qonunchiligiga muvofiq baxolash faoliyati bilan shug'ullanuvchi yuridik yoki jismoniy shaxs (xususiy tadbirkor). Sug'urtada - zararning miqdorini aniqlovchi shaxs. Sug'urta

kompaniyasi ishlovchilaridan tayinlanuvchi da`volar bo'yicha mutaxassisdan farqli ravishda baholovchi mustaqil ekspert hisoblanadi.

Bolalar sug'urtasi - bolaning yoki voyaga etmaganning (18 yoshga etmagan) hayoti sug'urta ob'ekti bo'lib hisoblanuvchi sug'urta turi.

Bosqinchilik - hayot va sog'liq uchun xavfli bo'lgan zo'ravonlik ishlatish yoki u bilan qo'rqitish yo'li bilan birovning mulkini o'g'irlash maqsadida qilingan hujum.

Boshqa shaxslar hisobiga sug'urtalash - biron bir shaxs tomonidan boshqa shaxsning manfaatlarini sug'urta qoplamasi bilan ta'minlash maqsadida tuzilgan sug'urta shartnomasi.

Bosh polis - kelishilgan shartlarda sug'urtalanuvchi barcha ma'lum turdagi qaltisliklarini sug'urtalovchida sug'urtalash majburiyatini olishi bo'yicha sug'urta shartnomasi. Masalan, kelishilgan vaqt mobaynida sug'urtalanuvchi tomonidan jo'natiluvchi va qabul qilib olinuvchi yuklar bir sug'urtalovchi tomonidan sug'urtalanishi shart, u esa sug'urtalanuvchining barcha ko'rsatilgan qaltisliklari, jumladan sug'urtalash uchun O'z vaqtida taqdim etilmagan qaltisliklari bo'yicha mas'uliyatni zimmasiga oladi. Odatda, bir yil muddatga tuziladi.

Bekor qilish to'g'risida bildirish - shartnomani bekor qilish yoki to'xtatish to'g'risida bir tomon ikkinchi tomonga yozma xabar berishi muddatlarining shartlarini belgilaydigan sug'urtalash yoki qayta sug'urtalash shartnomasining bandi.

Benefitsiar (Naf oluvchi) - sug'urta qildiruvchi tomonidan sug'urta polisida sug'urta qoplamasini yoki sug'urta summasini oluvchi deb ko'rsatilgan uchinchi shaxs.

Birinchi qaltislik tizimi - sug'urta hodisasi yuzaga kelgan paytda to'liq sug'urta qilinmagan taqdirda, sug'urtalovchi ushbu masala bo'yicha tomonlarning kelishuviga binoan sug'urta summasi doirasida tovon to'laydi.

Birlashib sug'urtalash - sug'urtaning maxsus shakli bo'lib, bunda sug'urta faoliyati bir nechta sug'urtalovchilar va sug'urtalanuvchilar tomonidan sug'urta ob'ektiga nisbatan sug'urta shartnomasini tuzishni nazarda tutadi. Buning asosida sug'urta xavfi, sug'urta summasi miqdori,

sug'urta mukofoti belgilangan ulush shartnomasida sug'urtalovchilar o'rtasida taqsimlanadi..

Birlashib sug'urtalovchi - birlashib sug'urtalash shartnomasi ishtirokchisi.

Bir sug'urta hodisasi bo'yicha sug'urtalovchi mas'uliyatining chegarasi - sug'urta shartnomasi amal qilishi davrida har bir sug'urta hodisasi bo'yicha sug'urtalovchining maksimal mumkin bo'lgan ehtimoldagi mas'uliyati. Sug'urta shartnomasida ko'rsatiladi.

Blokli sug'urtalash - xorijiy amaliyotdagi har qanday sug'urta; har xil turdagi transportdan va sezilarli miqdordagi mayda qismlarga bo'lib tushurib olinuvchi bir nechta turdagi tovarlarga oid qaltisliklarni qoplashni nazarda tutadi.

Bonus - bu sug'urtalovchining, qayta sug'urtalovchining qayta sug'urta shartnomasi bo'yicha daromadlari va xarajatlari o'rtasidagi ijobiy farqning bir qismini qayta sug'urtalovchiga to'lash majburiyati yoki ular o'rtasida ma'lum muddatga tuzilgan shunday shartnomalar guruhi.

Bosqinchilik - mulkni ochiqdan-ochiq o'g'irlash.

Bojxona brokeri - O'R Davlat bojxona qo'mitasining bojxona brokeri sifatida vositachilik faoliyatini amalga oshirish uchun litsenziya olgan va Davlat bojxona brokerlari reestriga kiritilgan yuridik shaxs huquqiga ega O'R qonunchiligiga muvofiq tijorat tashkiloti. Bojxona brokeri faoliyati tovarlarni va transport vositasini bojxona rasmiylashtirish va vakilligi amalga oshirilayotgan shaxs hisobidan va topshirig'iga ko'ra bojxona ishi sohasida boshqa vositachilik vazifalarini amalga oshirish bo'yicha O'z nomidan operatsiyalarni bajarishdan iborat.

Bojxona yuk tashuvchisi - O'R Bojxona kodeksi va Bojxona yuk tashuvchisi to'g'risida Tartibga muvofiq bojxona nazorati ostidagi tovarlarni tashishni amalga oshiruvchi yuk tashuvchi.

Bordero - sug'urta qilishga olingan va qayta sug'urta qilish uchun mo'ljallangan tavakkalchiliklar ro'yxatini, shuningdek ularning batafsil tavsifini o'z ichiga olgan va qayta sug'urta qilish shartnomasida belgilangan muddatda qayta sug'urtalovchiga beriladigan hujjat.

Broker (sug'urta brokeri) - sug'urta qildiruvchi yoki sug'urtalovchi topshirig'iga ko'ra O'z nomidan sug'urta bo'yicha vositachilik faoliyatini amalga oshiruvchi, belgilangan tartibda tadbirkor sifatida ro'yxatdan o'tgan yuridik yoki jismoniy shaxs. O'z mavqeiga ko'ra S.b. sug'urta qildiruvchining vakili hisoblanadi hamda unga moliyaviy barqaror va mas'uliyatining hajmi va to'lovlar stavkalarining miqdori bo'yicha optimal sug'urta shartlarini ta'minlovchi kompaniyani (kompaniyalar guruhini) topib berishi lozim. Sug'urta hodisasi yuz berganda S.b. sug'urta qildiruvchiga qoplama olishda yordam berishi lozim. Shu bilan birgalikda u sug'urtalovchidan komissiya haqini oladi va unga sug'urta badallari (mukofotlari) to'lanishiga mas'uldir. Ayrim davlatlarda sug'urta shartnomalarining asosiy qismi S.b. orqali tuziladi, boshqalarida esa - faqatgina yirik, yangi va ko'pchilikka unchalik ma'lum bo'lmagan qaltisliklar sug'urtalanadi. Brokerlik instituti asosan Buyuk Britaniya va AQSH da rivojlangan. Qayta sug'urtalash brokerining vazifasi bo'lib ma'lum ulushda O'z zimmasiga olishga tayyor bo'lgan kompaniyalar o'rtasida qayta sug'urtalashga topshirilayotgan qaltisliklarni taqsimlash hisoblanadi.

Brokerlik komissiyasi - ishni taqdim etgani uchun broker foydasiga bo'lgan mukofot puli; sug'urtalovchiga tegishli bo'lgan mukofotdan to'lanadi.

Brokerlik slipi – qayta sug'urta brokerining qayta sug'urtalovchiga qayta sug'urta qilish shartnomasini tuzish to'g'risidagi ofertasi.

Brutto-stavka - sug'urta rezervlarini to'plash, ish olib borish xarajatlarini, agentlik mukofoti, sug'urtalovchining hodisani oldini olish tadbirlari fondiga va foydasiga ajratmalar.

Guruhlarni sug'urtalash - ma'muriy masalalarni hal etishga qulay bo'lishi uchun o'xshash manfaatli bir nechta shaxsni sug'urtalashda amalga oshiriladigan sug'urta turi. Odatda, ish beruvchilar O'z ishlovchilarini sug'urtalashda qo'llaniladi. Guruh polisi ish beruvchiga yoki sug'urtalanganlar guruhining boshqa vakiliga beriladi, guruh a'zolari esa ular sug'urtalanganliklari to'g'risida sertifikatlar oladilar.

Davlat nafaqasi - fuqaroga davlat ijtimoiy jamg'armalardan doimiy pul to'lovlari.

Davlat sug'urtasi - davlat tashkiloti sug'urtalovchi bo'lib ishtirok etadigan sug'urta.

Da'vo - sug'urtada shaxsga, mulkka zarar etkazilishi yoki boshqa zararlarni qoplab berish talabi bo'lib, sug'urta hodisasi yuz berishi munosabati bilan sug'urtalovchiga sug'urtalanuvchi tomonidan amalga oshiriladi.

Da'voni tartibga solish - to'lash haqidagi qarorni bildirish va da'vo bo'yicha pul to'lash.

Da'vo ustidan nazorat to'g'risida shartlashish – ushbu shartlashishga asosan qayta sug'urta qilish bo'yicha tomon (qayta sug'urtalovchi, qayta sug'urta brokeri) sug'urta da'vosini mustaqil ko'rib chiqish (hal qilish) bo'yicha butkul huquqqa ega. Qayta sug'urta qildiruvchi qayta sug'urta qilish bo'yicha tomonning sug'urta javobgarligini tan olish yoki rad etish to'g'risidagi har qanday qarorini tan oladi.

Davriy sug'urta qoplamasi - rentaga qarang.

Dengiz sug'urtasi - kema, yuk va fraxt duch keladigan xavflar va tasodiflar bilan bog'liq qaltisliklardan dengiz shartnomalari ishtirokchilarining mulkiy manfaatlariga sug'urta himoyasini ta'minlaydigan barcha sug'urta turlarining yig'indisi.

Delcredere – fuqarolik huquqida komissiya shartnomasining sharti bo'lib, unga ko'ra komissioner maxsus haq evaziga bitimning uchinchi shaxs tomonidan bajarilishi uchun javobgarlikni (oluvchi-komitent oldida) o'z zimmasiga oladi. Delcredere qabul qiluvchi komissioner nafaqat tovarni sotadi, balki xaridor to'lovga qodir bo'lmasa ham, ular uchun to'lovni kafolatlaydi.

Dividend - aktsiyadorlar o'rtasida ular egalik qilayotgan aktsiyalar bahosi va soniga mutanosib ravishda taqsimlanadigan sof foydaning bir qismi.

Disklouz - sug'urtalanuvchining majburiyatlarini nazarda tutuvchi sug'urtalashga qabul qilingan qaltislikning darajasi haqida xulosa qilish uchun sezilarli ahamiyatga ega sug'urta ob'ektini tavsiflovchi har qanday fakt (qaltistik tavsifi) haqida sug'urtalovchini (syurveyer) zudlik

bilan xabardor etish bo'yicha xorijiy amaliyotda umumiy qabul etilgan sug'urta huquqi me'vori.

Diskont (chegirma) - ma'lum vaqt mobaynida sug'urta hodisalari yuzaga kelishiga yo'l qo'ymagan sug'urtalovchilar diskontdan foydalanishlari mumkin.

Dispasha - umumiy avariya bo'yicha zararlarni hisoblash va bahosidan kelib chiqib kema, fraxt va yuk o'rtasida taqsimlash, shuningdek avariya bo'lganda zararlarni hisoblash uchun asos bo'luvchi kema halokatga uchraganida umumiy avariya bo'lganligini belgilovchi maxsus hujjat.

Dispasher - kema, yuk va fraxt o'rtasida umumiy avariya xarajatlarini taqsimlash, ya'ni dispasha bo'yicha hisob-kitobni amalga oshiruvchi xalqaro dengiz huquqi sohasida mutaxassis. Xorijda dispasher, odatda, kema egasi tomonidan tayinlanadi

Etkazilgan zarar - sug'urtalovchiga qonunchilikda yoki sug'urta shartnomasida belgilangan tartibda xabar qilingan, sug'urta hodisasi yuz berishi natijasida sug'urtalanuvchi (sug'urtalangan)ning mulkiy manfaatlariga etkazilgan zararining pul ko'rinishi.

Egalik tituli - 1) er, ko'chmas mulk, boshqa mulkka egalik qilish huquqini tasdiqlovchi hujjat; 2) biron bir mulkka egalik qilish uchun qonuniy (yuridik tasdig'i mavjud) huquq.

Ekologik qaltisliklarni sug'urtalash - mulk sug'urtasi turiga oid yoki atrof muhitni ifloslantirganlik bilan bog'liq qaltisliklarni sug'urtalash.

Jamoa sug'urtasi - guruhlarini sug'urtalashga qarang.

Jamg'arib boriladigan pensiya – bu sug'urtalangan shaxslarga mehnatga layoqatsizlikning boshlanishi munosabati bilan yo'qotilgan ish haqi va boshqa to'lovlar hamda nafaqalarni qoplash uchun har oylik naqd to'lovdir. Sug'urtalangan shaxsning shaxsiy hisobvarag'ining maxsus qismi yoki sug'urtalangan shaxsning pensiya hisobvarag'ida, jamg'arib boriladigan pensiya tayinlangan sanadan boshlab hisoblanadi.

Jamg'arma sug'urta – sug'urta turlaridan biri bo'lib, ularning shartlari sug'urtalangan shaxs sug'urta muddati tugagunga qadar tirik qolganda ham, shartnoma amal qilish muddati davomida vafot etgan

taqdirda ham, to'lashni nazarda tutadi. Sof stavka qo'shimcha ravishda sug'urta davrining oxirida to'lanishi kerak bo'lgan sug'urta summasi to'planadigan yig'ma komponentni o'z ichiga oladi.

Jarimalar - O'z majburiyatlarini bajarmaslik yoki sidqi dildan bajarmaslik bilan bog'liq zararni qoplash haqida shartnoma shartlari bo'yicha O'z majburiyatlarini yaxshi bajarmagan tomonga da'vo qilinishi mumkin bo'lgan tijorat shartnomasi shartlari.

Ipoteka - mablag'larni ko'chmas mulkka qo'yish (qurilish, tiklash ishlari va sh.o').

Ixtiyoriy sug'urta - sug'urta shartnomasi va sug'urta qoidolari asosida amalga oshiriladigan sug'urta operatsiyalarining shakli.

Ixtiyoriy pensiya sug'urtasi – bu sug'urtalovchi va sug'urta qildiruvchi (naf oluvchi) o'rtasidagi pul munosabatlari tizimi bo'lib, uning maqsadi ma'lum bir sana (pensiya yoshi) bo'yicha maqsadli jamg'armalarni yaratishga yordam berishdir.

Ixtiyoriy tibbiy sug'urta – shaxsiy sug'urta turi bo'lib, unga ko'ra fuqaro shartnoma tuzgan sug'urta kompaniyasi hisobidan majburiy tibbiy sug'urtadan tashqari tibbiy xizmatlar ham ko'rsatiladi.

Ijtimoiy etishmovchilik - hayot faoliyatining cheklanishiga va ijtimoiy himoya zaruriyatiga olib keluvchi sog'liqning buzilishining ijtimoiy oqibatlar.

Ijtimoiy sug'urta – bu fuqarolarning o'zlariga bog'liq bo'lmagan holatlar tufayli ommaviy sug'urta tavakkalchiligi yuzaga kelganda ularning moddiy yoki ijtimoiy mavqeini ta'minlash va saqlashga qaratilgan qayta taqsimlash xarakteridagi huquqiy, iqtisodiy va tashkiliy chora-tadbirlar tizimi.

Inkoterms – xalqaro savdo shartlari va qoidalarining jamlangan ro'yxati.

Investitsion (jamg'ariladigan) hayotni sug'urtalash (*unit-linked life insurance*) – sug'urta qildiruvchining investitsiyalarning bevosita natijalaridagi ishtiroki.

Ishlanmagan mukofot zaxirasi – shartnomaning amal qilish muddatiga taalluqli shartnoma bo'yicha hisoblangan sug'urta mukofotining hisobot davridan tashqariga chiqadigan qismi (ishlab

olinmagan mukofot), keyingi hisobot davrlarida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan kelajakdagi to'lovlarni ta'minlash bo'yicha majburiyatlarni bajarish uchun mo'ljallangan.

Ishlab chiqarish to'xtab qolishidan sug'urtalash - sug'urtalangan qaltislik sababli ishlab chiqarishning to'xtab qolishi yoki uning faoliyatining qisqarishi natijasida moliyaviy zararni qoplovchi mulk sug'urtasi turi.

Ishlab chiqaruvchining mas'uliyatini sug'urtalash - mas'uliyatni sug'urtalash turi; sug'urtalanuvchi ishlab chiqargan yoki sotgan mahsulotda nuqson bo'lishi natijasida mijozlarga mulkiy zarar etkazilishi oqibatida vafot etgan, mayib bo'lgan yoki jabrlanganlarga yuridik ravishda sug'urtalanuvchi to'lab berishi shart bo'lgan har qanday to'lovni qoplab beradi.

Ish beruvchining mas'uliyatini sug'urtalash - mas'uliyatni sug'urtalash turi; azaldan boshqa turdagi mas'uliyatni sug'urtalash turlaridan ajratiladi. Ish beruvchining mas'uliyatini sug'urtalash Polisi mehnat shartnomasidan kelib chiquvchi jabrlanuvchi O'z majburiyatlarini bajarishi jarayonida yuz beradigan va ishlab chiqarish faoliyati bilan shug'ullanishi bilan bilvosita bog'liq kasallik va tan jarohatlari uchun qonunchilikdan kelib chiquvchi mas'uliyatini qoplab beradi.

Ishonchnoma - uchinchi shaxslar oldida vakillik qilish uchun biron bir shaxsdan boshqasiga beriladigan yozma vakolat.

Kasallik - tashhis qo'yishning imkonini beruvchi ob'ektiv ko'rishdagi jarohat etkazilishidan kelib chiqmagan sog'liqning buzilishi.

Kasbiy mas'uliyatni sug'urtalash - sug'urtalanuvchining «harakatlari, xatolari va nuqsonlari» dan kelib chiqqan uchinchi shaxslarning moliyaviy yo'qotishlari bilan bog'liq mas'uliyat sug'urtasi turi.

Kasko - transport vositalarini (kemalar, samoletlar, avtomobillar) sug'urtalashda qo'llaniladigan sug'urta turi. «Kasko sug'urtasi» atamasi transport vositasining O'zigagina etkazilgan zararlar yoki nobud bo'lishi qoplab berishni nazarda tutib, yo'lovchilar, tashilayotgan mulk, uchinchi shaxslar oldidagi mas'uliyat va b. O'z ichiga olmaydi.

Kassa zarari - asosiy sug'urta shartnomalari bo'yicha qayta sug'urta qilish shartnomasi tomonlari kelishgan zarar hajmi bo'lib, unga yetganda yoki oshganda qayta sug'urtalovchi qayta sug'urta qilish shartnomasida belgilangan muddatlarda sug'urta tovonini qayta sug'urta qildiruvchiga to'lab berishga majbur..

Kargo - xalqaro amaliyotda fraxtni olish maqsadida dengiz kemasi tashuvchi yuk yoki mulk. Tashqi savdo operatsiyalarida yukning aniq nomlanishi ko'satilmagan hollarda yuk «kargo» tushunchasi bilan belgilanadi.

Kasbiy javobgarlikni sug'urtalash – o'z kasbiy majburiyatlarini bajarish bilan shug'ullanadigan jismoniy yoki yuridik shaxslarga nisbatan mulkiy da'volar qo'yish imkoniyati bilan bog'liq.

Kemalarni sug'urtalash - mulk sug'urtasi turi; unga quyidagilar kiradi: qurilish-montaj sug'urtasi, mashinalarni buzilishdan sug'urtalash, ishga tushirilgandan so'ngi kafolatlar majburiyatini sug'urtalash, elektron uskunalarni sug'urtalash va qurilish-montaj ishlarini olib borganda uchinchi shaxslar oldidagi mas'uliyatni sug'urtalash.

Kechiktirib bo'lmaydigan tibbiy yordam - tez yordamdan farqli o'laroq unchalik zarur bo'lmagan holatlarda foydalaniladi. YOrdam bemorning yashash joyi poliklinikasidagi terapevt shifokor tomonidan 2 4 soat mobaynida amalga oshiriladi.

Klassik jamg'arib boriladigan hayot sug'urtasi – sug'urtalangan shaxs vafot etgan yoki uning ma'lum muddatgacha tirik qolgan taqdirda ma'lum miqdorda pul to'lash kafolatini beradi.

Kompromiss to'lov – sug'urta shartnomasiga muvofiq sug'urta hodisasi deb tan olinmasligi yoxud qonunchilik hujjatlarida ko'rsatib o'tilgan yoki sug'urta shartnomasi asosida qayta sug'urta qildiruvchi sug'urta tovonini (sug'urta pulini) to'lashni rad qilishi yoki uning hajmini kamaytirishi mumkin bo'lgan hodisa sodir bo'lganligi natijasida qayta sug'urta qildiruvchi sug'urta shartnomasi bo'yicha sug'urta tovonini (sug'urta pulini) to'lashi.

Korporativ ijtimoiy sug'urta – bu korporatsiya tarkibiga kiruvchi yuridik va jismoniy shaxslarning manfaatlari sifatida xodimlarning ijtimoiy risklarini sug'urta qilish.

Kovernota – qayta sug'urtalovchilar ro'yxati va ularning ulushlari ko'rsatilgan holda qayta sug'urtalovchi yoki qayta sug'urta brokeri tomonidan qayta sug'urta qildiruvchiga beriladigan tavakkalchilik qayta sug'urtaga olinganligini yoki qayta sug'urta qilish shartnomasi tuzilganligini tasdiqlovchi qayta sug'urta qilish to'g'risidagi guvohnoma.

Kvota ulushli qayta sug'urta qilish – proporsional qayta sug'urta qilish turi bo'lib, uning shartlariga muvofiq qayta sug'urta qildiruvchi ma'lum sug'urta turi, sug'urta turlarining guruhi yoxud butun sug'urta portfeli bo'yicha qabul qilingan oldindan kelishilgan yoki istisnalarsiz barcha sug'urta tavakkalchiliklarning qayta sug'urtalovchi bilan kelishilgan ulushini qayta sug'urta qilishga berish.

Kombinatsiyalashgan sug'urta - bir nechta sug'urta turlari bo'yicha kompleks sug'urta qoplamasini taqdim etadigan bir sug'urta shartnomasi.

Kumulyatsiya - qaltiliklarni ma'lum bo'shliq doirasida ushlab turish.

Keptiv sug'urta kompaniyalari - yirik sanoat yoki tijorat kompaniyalari tomonidan ularga tegishli barcha qaltisliklarni yoki ularning bir qismini sug'urtalash maqsadlarida ta'sis etiluvchi sug'urta kompaniyalari.

Qaltislikni baholash - qaltislik deb qaralayotgan voqeani har tomonlama tahlil etish.

Qayta sug'urtalash - sug'urtalovchi sug'urta shartnomasi bo'yicha o'z zimmasiga olgan sug'urta tovonini (sug'urta pulini) to'lash xavfi uning tomonidan to'liq yoki qisman boshqa sug'urtalovchida (sug'urtalovchilarda) u bilan tuzilgan qayta sug'urta qilish shartnomasi bo'yicha sug'urtalanishi.

Qayta sug'urtalash shartnomasi - ushbu shartnomaga muvofiq qayta sug'urtalovchi qayta sug'urta qilish shartnomasida kelishilgan to'lov (qayta sug'urta mukofoti) evaziga qayta sug'urta qilish shartnomasi shartlari asosida qayta sug'urta qildiruvchining sug'urta shartnomasi bo'yicha aniqlangan sug'urta tovonini (sug'urta summasini) to'lash majburiyati bilan bog'liq xarajatlarini to'liq yoki qisman qayta

sug'urta qildiruvchiga (yoki u tomonidan ko'rsatilgan boshqa shaxsga) qoplab berish majburiyatini oladi.

Qayta sug'urtalovchi - qayta sug'urtalashga qaltislikning bir qismini topshirayotgan birlamchi sug'urtalovchi (tsedent).

Qaltislik - 1. YUz berishi sug'urtalanuvchi ehtimoldagi voqea yoki voqealar yig'indisi. Voqea ehtimoli (imkoni) bo'lishi va uning yuz berishi tasodifiy bo'lishi zarur.

2. Yuz berishi sug'urtalanuvchi u yoki bu voqeaning sodir bo'lishi xavfining darajasi.

3. Qaltislik deb sug'urtalanuvchining mas'uliyati ham tushunilishi mumkin: sug'urta ob'ekti qaltislik ostida, ya'ni uning mas'ulliga bo'ladi.

4. Sug'urta ob'ektini anglatishi mumkin, masalan, kemani.

Qayta sug'urtalash mukofoti - – qayta sug'urta qilish shartnomasida belgilangan qayta sug'urta qilish komissiyasi, shuningdek qayta sug'urta qilish shartnomasida ko'zda tutilgan boshqa to'lovlarni o'z ichiga olgan qayta sug'urta qilish uchun to'lov.

Qayta sug'urta netto-mukofoti – qayta sug'urta mukofotidan (brutto-mukofotdan) qayta sug'urta qilish shartnomasida ko'zda tutilgan qayta sug'urta qilish komissiyasi va qayta sug'urta brokerining komission mukofotining ayirmasiga teng miqdor.

Qayta sug'urtalash qoplamasi - asosiy sug'urta shartnomasi bo'yicha qayta sug'urta qildiruvchi tomonidan to'langan sug'urta tovonini (sug'urta pulini) yoki uning bir qismini qayta sug'urta qildiruvchiga qoplab berish bo'yicha qayta sug'urtalovchining majburiyati.

Qayta sug'urtalovchi - 1) sug'urta qoplamasini amalga oshirish bo'yicha boshqa sug'urtalovchi majburiyatlarining bir qismini O'ziga qabul qiluvchi sug'urtalovchi; 2) faqat qayta sug'urtalashga ixtisoslashgan kompaniya.

Qayta sug'urtalash guruhi - qayta sug'urtalash himoyasini tashkil etish uchun kompaniyalar birlashmasi, bunda har bir kompaniya qabul qilingan mas'uliyatning bir qisminigina guruhga topshirib, mustaqil sug'urtalashni amalga oshiradi.

Qayta sug'urta qilish davri – qayta sug'urta qilish shartnomasiga muvofiq qayta sug'urtalovchining sug'urta tovonini to'lash majburiyatini olib borish vaqt oralig'i.

Qayta sug'urta qilish ob'ekti – qayta sug'urta qildiruvchi tomonidan sug'urtalovchi sifatida tuzilgan sug'urta (birgalikda sug'urta qilish, qayta sug'urta qilish) shartnomasi bo'yicha sug'urta tovonini (sug'urta pulini) to'lash xavfi.

Qayta sug'urtaga olingan sug'urta shartnomasi – tavakkalchiliklari qayta sug'urtaga olingan sug'urta (birgalikda sug'urta qilish, qayta sug'urta qilish) shartnomasi.

Qayta sug'urta qilish shartnomasi limiti – qayta sug'urta qilish shartnomasiga muvofiq qayta sug'urtalovchining sug'urta tovonini to'lovini amalga oshirish majburiyati yuzaga kelishi mumkin bo'lgan maksimal summa.

Qayta sug'urta qilishga qabul qilingan tavakkalchiliklar – asosiy sug'urta shartnomasida ko'rsatilgan va ular bo'yicha sug'urta hodisasi ro'y berganda qayta sug'urtalovchi qayta sug'urta qildiruvchiga to'langan sug'urta tovonini (sug'urta pulini) yoki uning bir qismini qayta sug'urta qilish shartnomasiga asosan qoplab berish majburiyatini olgan tavakkalchiliklar.

Qayta sug'urta qilish shartnomasi amal qilish muddati – qayta sug'urta qilish shartnomasi kuchga kirishdan uning amal qilishi to'xtaguncha bo'lgan vaqt oralig'i.

Qayta sug'urta qilish shartnomasining agregat limiti – qayta sug'urta qilish shartnomasi bo'yicha qayta sug'urtalovchi qayta sug'urta qildiruvchiga to'lab berish majburiyatini olgan sug'urta tovonining maksimal to'lovlar summasi.

Qayta sug'urta qilishga berilgan sug'urta majburiyatlari – qayta sug'urta qilish shartnomasiga muvofiq qayta sug'urtalovchi tomonidan qoplab beriladigan qayta sug'urta qildiruvchining sug'urta tovonini (sug'urta pulini) to'lash bo'yicha majburiyatlari.

Qayta sug'urta qilishga qabul qilingan sug'urta majburiyatlari – qayta sug'urta qilish shartnomasi bo'yicha qayta sug'urtalovchining sug'urta tovonini to'lash bo'yicha majburiyatlari.

sug'urta qilish slipi – qayta sug'urta qilishga berilayotgan tavakkalchilikni sug'urta qilishning asosiy shartlarini o'z ichiga olgan va uni yuborish yo'li bilan qayta sug'urta qilish to'g'risidagi bosh shartnoma (bitim) asosida qayta sug'urtalovchiga qabul qilish uchun tavakkalchiliklar taklif qilinuvchi hujjat.

Qayta sug'urta qildiruvchi – o'ziga qabul qilgan tavakkalchiliklarni qayta sug'urtaga beruvchi sug'urtalovchi (qayta sug'urtalovchi).

Qayta sug'urta qilish komissiyasi – qayta sug'urta qilish shartnomasi shartlariga muvofiq qayta sug'urtalovchi tomonidan qayta sug'urta qildiruvchiga to'lanadigan yoki qayta sug'urta qildiruvchi qayta sug'urta qilish shartnomasi bo'yicha qayta sug'urta mukofotidan ushlab qoladigan mukofot.

Qayta sug'urta xizmati – qayta sug'urtalovchi tomonidan qayta sug'urta qildiruvchiga ular o'rtasida tuzilgan qayta sug'urta qilish shartnomasi asosida ko'rsatilayotgan xizmat.

Qayta sug'urta qilish sig'imi – qayta sug'urtalovchining tavakkalchilikni qayta sug'urta qilishga qabul qilishining moliyaviy imkoniyati bahosi.

Qaltisliklarni joylashtirish - yirik, qimmatbaho yoki xavfli qaltisliklarni brokerlar orqali bir nechta sug'urtalovchida sug'urtalash.

Qoplama chegarasi (sug'urta summasi) - sug'urta summasiga qarang.

Qurilish-montaj ishlarini olib borishda uchinchi shaxlar oldidagi mas'uliyatni sug'urtalash - qurilish-montaj hamda yo'lga qo'yish va ishga tushirish ishlarini olib borish, shuningdek foydalanishning kafolatlangan muddatlarida baxtsiz hodisa yuz berishi natijasida uchinchi shaxslar sog'lig'i va mulkiga etkazilgan zarar uchun mas'uliyatni sug'urtalovchi O'ziga qabul qiladigan mas'uliyatni sug'urtalash turi.

Qurilish ob'ekti - suv quvurlari Tarmog'i, suv ketish quvurlari, gazlashtirish, issiqlik, elektro yoritish tarmoqlarini bilan birgalikda asbob-uskuna, materiallar, galereya, estakadalarni O'z ichiga oluvchi binolar yoki qurilmalar.

Qo'shimcha uskunalar bo'yicha zarar - qo'shimcha sug'urtalangan mulkning o'g'irlanishi, yo'l-transport hodisasi natijasida zararlanishi, yong'in, portlash, tabiiy hodisalar, shuningdek uchinchi shaxslarning huquqbuzarliklari natijasida zararlanishi.

Qo'shma sug'urta - sug'urtalanuvchi bir vaqtning O'zida sug'urtalovchi bo'lib ham ishtirok etadigan sug'urta turi

Qo'shimcha xarajatlarni sug'urtalash - ko'zda tutilmagan tavsilotlar bilan bog'liq qo'shimcha xarajatlarni qoplovchi mulk sug'urtasi turi.

Loyihalashtirish, muhandislik va boshqa ishlarni olib borishda mas'uliyatni sug'urtalash - sug'urtalovchi bo'lib shosse yo'llarni, kalanalizatsiyani, suv va isitish tizimlarini loyihalashtiruvchilar va quruvchilar, quruvchi ko'priklarni loyihalashtiruvchilar, yo'lovchilar uchun lift va eksalatorlarga mas'ul firmalar yoki shaxslar, sanoat ob'ektlari va yashash uylarini loyihalashtiruvchilar va quruvchilar sug'urtalanuvchi bo'lib ishtirok etadigan mas'uliyatni sug'urtalash turi.

Litsenziya - sug'urta faoliyatini amalga oshirish litsenziyasi - uning egasiga lizenziyaga ilova qilingan ro'yxatda ko'rsatilgan sug'urta turlari bo'yicha sug'urta faoliyatini amalga oshirish huquqini tasdiqlovchi Moliya Vazirligi qoshidagi Davlat sug'urta nazorati inspeksiyasi tomonidan beriladigan belgilangan tartibdagi hujjat.

Litsenziyaning amal qilishini to'xtatib turish – sug'urta shartnomalarini, qayta sug'urtalash shartnomalarini, sug'urta brokeri xizmatlarini ko'rsatish shartnomalarini tuzishni taqiqlash, tegishli shartnomalarga sug'urta faoliyati sub'ektining majburiyatlarini oshiradigan o'zgartirishlar kiritish.

Litsenziyaning amal qilishini cheklash – sug'urtaning ayrim turlari bo'yicha sug'urta shartnomalarini, qayta sug'urta qilish shartnomalarini tuzishni taqiqlash, tegishli shartnomalarda sug'urtalovchining majburiyatlarini oshiradigan o'zgartirishlar kiritish.

Lloyd - 1. Jahon moliya markazi sifatida London Siti hududida joylashgan xalqaro sug'urta bozori;
2. Qaltislikka borayotgan xususiy sug'urtalovchilardan tashkil topgan ingliz korporatsiyasi. «Lloyd» ilk marta 1688 y. tilga olingan, tashkil

bo'lishining tahminiy sanasi 1734 y. Bugungi kunda bu xalqaro maydonda obro'ga ega yirik sug'urtalovchilardan biri.

Majburiy davlat sug'urtasi – bu davlat tomonidan tartibga solinadigan sug'urta operatsiyalarining shakli, shartlari va tartibi qonunlar bilan belgilangan sug'urta mukofotlari manbaiga tegishli byudjetdir.

Majburiy ijtimoiy sug'urta sub'ektlari – sug'urtalovchilar (ish beruvchilar), sug'urtalovchilar, sug'urtalangan shaxslar, shuningdek majburiy ijtimoiy sug'urtaning alohida turlari bo'yicha qonunlarga muvofiq belgilanadigan boshqa organlar, tashkilotlar va fuqarolardir.

Majburiy pensiya sug'urtasi – bu fuqarolarning majburiy sug'urta qoplamasi belgilangunga qadar olgan daromadlarini (to'lovlar, sug'urtalangan shaxs foydasiga haq to'lash) qoplashga qaratilgan davlat tomonidan yaratilgan huquqiy, iqtisodiy va tashkiliy chora-tadbirlar tizimi.

Majburiy sug'urta – bu davlat tomonidan tartibga solinadigan sug'urta operatsiyalarining shakli bo'lib, sug'urtani amalga oshirish shartlari va tartibi qonunlar bilan belgilanadi.

Majburiy tibbiy sug'urta – tibbiy xizmatlarning minimal talab qilinadigan ro'yxatini nazarda tutadi, bu sug'urta polisiga ega bo'lgan har bir shaxsga shoshilinch tibbiy yordam, poliklinikalar, uyda tibbiy yordam ko'rsatish va boshqalar xizmatlaridan foydalanish huquqini kafolatlaydi.

Mas'uliyat - sug'urtalovchining sug'urta summasini yoki sug'urta qoplamasini to'lab berish majburiyati. Qonunchilik va sug'urta shartnomasi tomonidan belgilanadi. Ma'lum hajmdagi sug'urta mas'uliyati bilan, ya'ni yuz berganida to'lov amalga oshiriluvchi ma'lum sug'urta qaltisliklari (sug'urta hodisalari) ro'yxati bilan tavsiflanadi. Sug'urta mas'uliyati hajmi aniq sug'urta ob'ektlariga xos xavflar ro'yxatidan tashkil topadi. Sug'urta mas'uliyatini cheklangan va kengaytirilgan turlari mavjud. Cheklangan mas'uliyat sug'urta qaltisliklarining, ya'ni xavflarining tor va aniq ro'yxatini nazarda tutadi. Kengaytirilgan sug'urta mas'uliyati oldindan qonunchilikda va sug'urta shartnomasida alohida belgilanmagan holatlardan tashqari harqanday

sug'urta qaltisligi yuzaga kelishida sug'urtalovchining to'lovni amalga oshirish majburiyatini nazarda tutadi. Sug'urta mas'uliyatininng pul ko'rinishi - sug'urta summasidir. Xalqaro amaliyotda «Sug'urta mas'uliyati» sug'urta qoplamasi atamasi bilan bir xilda tushuniladi.

Mas'uliyatning yig'ma limiti (chegarasi) - har bir sug'urta hodisasi bo'yicha limitlardan tashqari belgilanadigan mas'uliyatning umumiy limiti; sug'urtalovchi amalga oshirgan sug'urta shartnomasi amal qilishi davrida barcha sug'urta hodisalari bo'yicha sug'urta to'lovlari summasining chegarasi.

Mas'uliyat chegarasi tizimi - sug'urta ta'minotining tashkiliy shakli. Zararni oldindan kelishilgan chegara va olingan daromad o'rtasidagi farq sifatida to'lab berishni nazarda tutadi. Agar sug'urta hodisasi bilan bog'liq ravishda sugurtalanuvchining daromadi belgilangan chegara darajasidan past bo'lsa, ushbu chegara va haqiqiy olingan daromad o'rtasidagi farq to'lab beriladi.

Mas'uliyatning umumiy limiti (chegarasi) - Mas'uliyatning yig'ma limiti (chegarasi)ga qarang.

Mas'uliyat sug'urtasi - sug'urta sohasi; sug'urtalanuvchi uchinchi shaxslarga etkazgan zarari uchun to'lab berishi shart bo'lgan summani qoplab berish majburiyatini sug'urtalovchi O'z zimmasiga oladi (shuningdek, Fuqarolik mas'uliyatiga va Fuqarolik mas'uliyatini sug'urtalashga qarang).

Moliyaviy tavakkalchilikni sug'urtalash ob'yektlari – sug'urtalangan shaxsning daromad olmaslik, jismoniy, yuridik shaxslarning kutilmagan xarajatlari yuzaga kelishi (moliyaviy xavfni sug'urtalash) bilan bog'liq bo'lgan mulkiy manfaatlari hisoblanadi.

Mehnatga layoqadning vaqtinchalik yo'qotilishi - davolanish va mehnatga layoqadni tiklashni amalga oshirish zarur bo'lgan muddatga ishdan ozod etish bilan kuzatiluvchi mehnatga lyoqatsizlik.

Mukofot stavkasi - sug'urta mukofotining sug'urta summasiga nisbati.

Mulk sug'urtasi - harakatdagi va ko'chmas mulkka egalik qilish, uni idora etish va undan foydalanish bilan bog'liq mulkiy manfaatlar sug'urta ob'ekti hisoblanadigan sug'urta turlari majmuasi. Mulkning

yo'qotilishi bilan bog'liq sug'urta. Sug'urta shartnomasida shartlashilgan sabablar (qaltisliklar) ta'sirida mulkning zararlanishi, nobud bo'lishi, g'oyib bo'lishida etkazilgan zararni qoplashni nazarda tutadi.

Mulkka zarar etkazish - hodisa oqibatida mulkka zarar etkazilishi, uning buzilishi, yo'qotilishi yoki nobud bo'lishi.

Mulkni sug'urtalash ob'ektlari – bu mulkning yo'qolishi (yo'q bo'lib ketishi), yetishmovchilik yoki shikastlanish xavfi bilan bog'liq mulkiy manfaatlar (mulkni sug'urta qilish).

Mukofot deposi – qayta sug'urta qilish shartnomasiga muvofiq qayta sug'urtalovchiga to'lanishi lozim bo'lgan va qayta sug'urta qildiruvchi hisob raqamida vaqtinchalik turgan sug'urta mukofoti.

Mutanosib mas'uliyat tizimi - sug'urta ta'minotining tashkiliy shakli. Sug'urta qoplamasini oldindan belgilangan ulushda (mutanosiblikda) to'lab berishni ko'zda tutadi. Sug'urta qoplamasi sug'urta summasi sug'urta ob'ektining bahosiga nisbatan qanday mutanosiblikda bo'lsa, etkazilgan zararining huddi shunday qismi to'lab beriladi. Masalan, agar sug'urta summasi sug'urta ob'ektining sug'urta bahosining 80% ini tashkil etsa, sug'urta qoplamasi ham zararining 80% tashkil etadi. Zararning qolgan qismi (ushbu misolda 20%) sugurtalanuvchining qaltisligi bo'lib qoladi. Sug'urtalanuvchining zararining qoplanishidagi ushbu ulushi franshiza yoki sug'urtalanuvchining shaxsiy ushlanmasi deb ataladi.

Nafaqa - qonunchilikda belgilangan holatlarda (ma'lum yoshga etganda, nogiron bo'lib qolganda, boquvchisini yo'qotganda, ma'lum yil ishlab berganida va davlat oldida alohida xizmatlari uchun) davlat yoki boshka sub'ektlar tomonidan fuqarolarga doimiy va hayoti davomidagi pul to'lovlari. Ijtimoiy ta'minotning me'yori hisoblanadi. Davlat va nodavlat nafaqalari mavjud (shuningdek Rentaga qarang).

Nafaqa polisi - ayrim davlarda polis egasi nafaqaga chiqqanda maqsadli jamg'arma hisobidan nafaqa pul mablag'larini to'lash uchun asos bo'ladigan hujjat.

Nafaqa jamg'armasi - unga kiritiladigan badallar va mablag'lar nafaqa to'lashga yo'naltiriladigan davlat jamg'armasi yoki xususiy jamg'arma.

Naf oluvchi - sug'urta hodisasi yuz berganda sug'urta qoplamasi to'lanadigan, sug'urtalanuvchi tomonidan tayinlagan yuridik yoki jismoniy shaxs. Sug'urta polisida ko'rsatilgan sug'urtalanuvchi, qonuniy me'rosxo'r yoki boshqa shaxs N.o. bo'lishi mumkin.

Nogiron (shaxs) - kasallik yoki jarohat etkazilishi sababli umumiy yoki kasbiy ishga layoqatlilikning qat'iy yomonlashuvga (pasayishga yoki yo'qotishga) ega shaxs.

Nogironlik - kasallik yoki jarohatlanish natijasida mehnatga layoqatning qat'iy buzilishi (pasayishi yoki yo'qotilishi).

Nogironlik guruhi - Mehnatga layoqadni yo'qotilishi darajasidan kelib chiqib, TMEK (Tibbiy mehnat ekspert komissiyasi) tomonidan aniqlanadi. Nogironlikning uch guruhi mavjud.

Nodavlat nafaqa - fuqaroga nodavlat nafaqa jamg'armalaridan doimiy pul to'lovlari. Odatda, davlat nafaqasiga qo'shimcha ravishda to'lanuvchi tavsifga ega.

Noproporsional qayta sug'urta qilish – shunday qayta sug'urta turiki, u bo'yicha barcha hisob-kitoblar asosiy sug'urta yoki qayta sug'urta qilish shartnomalari bo'yicha zararlar miqdoriga asoslanadi, qayta sug'urtalovchining sug'urta tovonini to'lash majburiyati qayta sug'urta qildiruvchining qayta sug'urta qilish shartnomasida o'rnatilgan tartibda hisoblangan yakuniy zarari miqdori qayta sug'urta qilish shartnomasida kelishilgan miqdordan ortganda yuzaga keladi.

Netto-stavka - sug'urta tarifining muhim qismi bo'lib, sug'urta shartnomalari bo'yicha keyingi to'lovlar uchun sug'urta zaxiralarini shakllantirish uchun ishlatiladi. Aslida sof stavkaning o'zi xavf darajasi va risk mukofotini o'z ichiga oladi.

Îlib qochish - transport vositasini o'g'irlash, transport vositasini olib qo'yish.

Obligator qayta sug'urta qilish – qayta sug'urta qilishning shunday shakli, unda qayta sug'urta qildiruvchi qayta sug'urtalovchi bilan tuzgan qayta sug'urta qilish shartnomasi shartlariga ko'ra ushbu

shartnoma ta'sir doirasiga kiruvchi asosiy sug'urta shartnomalari bo'yicha tavakkalchiliklarni qayta sug'urtalovchiga qayta sug'urta qilishga berishga, qayta sug'urtalovchi esa ushbu tavakkalchiliklarni qayta sug'urta qilishga qabul qilishga majburdirligi.

Obligator-fakultativ qayta sug'urta qilish – qayta sug'urta qilishning shunday shakli, unda qayta sug'urta qildiruvchi qayta sug'urtalovchi bilan tuzgan qayta sug'urta qilish shartnomasi shartlariga ko'ra tavakkalchiliklarni qayta sug'urta qilishga berishga majbur, qayta sug'urtalovchi esa qayta sug'urta qildiruvchining tavakkalchiliklarini o'z xohishiga ko'ra qayta sug'urtaga qabul qilish huquqiga ega.

Original sug'urta mukofoti – asosiy sug'urta shartnomasi bo'yicha qayta sug'urta qilish shartnomasiga ko'ra qayta sug'urta qildiruvchi bo'lgan sug'urtalovchi tomonidan sug'urta qildiruvchidan olinayotgan sug'urta mukofoti.

Original shartlar – asosiy sug'urta shartnomasi tarkibida bo'lgan shartlar.

Original sug'urta qildiruvchi – asosiy sug'urta shartnomasi bo'yicha sug'urta qildiruvchi.

Original sug'urtalovchi – asosiy sug'urta shartnomasi bo'yicha sug'urtalovchi.

Park chegirmasi - bir nechta avtomobilni sug'urtalashda taqdim etiladigan chegirma.

Polis - sug'urta shartnomasining tuzilganligini tasdiqlaydigan va O'z ichiga uning shartlarini oladigan sug'urtalanuvchiga (sug'urtalangan) beriladigan hujjat. Polis sug'urta shartnomasini mavjudligini yuridik jihatdan tasdig'i bo'lib, zarur holatlarda zararlarni undirib olish uchun sug'urtalovchiga qarshi davo bilan sudga murojaat etishga asos bo'ladi.

Polis shartlari - sug'urtalovchi tegishli polis bo'yicha qaltislikni sug'urtalashga qabul qilib oladigan shartlar (sug'urta qoidalariga qarang).

Polis egasi - xorijiy fuqarolik huquqida - sug'urtalovchi yoki sug'urtalangan shaxs.

Proporsional qayta sug'urta qilish – qayta sug'urta qilishning shunday turiki, unga muvofiq qayta sug'urtalovchining sug'urta tovonini to'lash borasidagi majburiyati qayta sug'urta qilish shartnomasida kelishilgan proporsiyada (foizlarda) aniqlanadi.

Professional qayta sug'urtalovchi – faqat qayta sug'urta qilish faoliyatini amalga oshirish uchun litsenziyasiga ega tijorat tashkiloti bo'lgan yuridik shaxs.

Regress - sug'urta qoplamasini to'lash bilan bog'liq zararni qoplash maqsadida sug'urta hodisasi yuz berishida aybdor bo'lgan tomonga sug'urtalovchining da'vo qilish huquqi.

Renta - shartnomada ko'rsatilgan miqdorda sug'urta ta'minoti (doimiy daromad) sifatida shartnoma belgilangan muddatlarda vaqti-vaqti bilan sug'urtalovchi to'lab turadigan summa yoki summalar. To'lovlar sug'urta shartnomasida yoki sug'urta qoidalarida kO'zda tutilgan sug'urta hodisasi yuz berishi bilan amalga oshiriladi - masalan, shartnomada kelishilgan yoshga to'lish.

Repatriatsiya - to'satdan kasallanish.baxtsiz hodisa yuz berganda sug'urtalangan shaxsni doimiy yashash mamlakatiga qaytarish yoki vafot etgan taqdirda murdani doimiy yashagan mamlakatiga etkazish.

Retrotsessioner - qaltislikni qayta sugurtalashga qabul etib, uning bir qismini boshqa sug'urtalovchi yoki qayta sug'urtalovchiga bergan kompaniya.

Retrotsessiya - qayta sug'urtalashga qabul qilingan qaltisliklarni keyingi qayta sug'urtalashga topshirish.

Retrotsessiya shartnomasi – qayta sug'urta qilish shartnomasi bo'lib, unga ko'ra qayta sug'urtalovchi o'zi tuzgan qayta sug'urta qilish shartnomalari bo'yicha sug'urta majburiyatlarining bir qismini yoki to'liq qismini boshqa qayta sug'urtalovchiga beradi.

Risk hayot sug'urtasi – baxtsiz hodisa, nogironlik, og'ir kasallik yoki biror bir sababga ko'ra o'lim natijasida sug'urta himoyasi.

Risk mukofoti – sug'urta hodisalarining haqiqiy soni hisoblanganidan oshib ketgan taqdirda zaxira fondini tashkil qiladi.

Risk stavkasi – sug’urta tarifining asosi bo’lib, uning hisobidan sug’urta zaxiralarini shakllantirish amalga oshiriladi. Undan sug’urta to’lovlari amalga oshiriladi.

Risk sug’urtalash – sug’urta shartnomasining amal qilish muddati tugagandan so’ng sug’urta summasini to’lash bo’yicha sug’urtalovchining majburiyatlarini nazarda tutmaydigan, sug’urta summasining muddat davomida jamg’arilishi bilan bog’liq bo’lmagan sug’urta faoliyatining hayot sug’urtasidan tashqari turlari. Sug’urta shartnomasi.

Ritorno - kechirimli sabablarsiz sug’urta shartnomasi bekor qilinganda sug’urtalanuvchi oldin to’lagan mukofotning bir qismini sug’urtalovchi ushlab qolishi.

Servis kompaniya - tibbiy yoki boshqa yordamni sug’urta shartnomasida nazarda tutilgan hajmda sug’urtalangan shaxsga taqdim etishni tashkil etuvchi va sug’urtalovchi bilan hamkorlik to’g’risida shartnomaga ega kompaniya. Odatda, servis xizmati xorijda yuz bergan sug’urta hodisalarini tartibga soladi.

Shartli anuitet - ma’lum voqea yuz berishi bilan to’linishi lozim bo’lgan renta.

Shartli chegirib tashlash – sug’urtalovchi sug’urta miqdori chegirib tashlanadigan miqdordan oshmasa, zararni qoplashdan ozod qilinadi. Agar zarar miqdori chegirib tashlanadigan miqdordan oshsa, uni to’liq qoplaydi.

Shartsiz franshiza – sug’urta to’lovi summasi zarar miqdori va chegirma summasi o’rtasidagi farq sifatida aniqlanadi.

Shaxsga zarar etkazilishi - hodisa natijasida shaxsga tan jarohatlari etkazilishi yoki uning vafot etishi.

Shengen guruhi - kirish uchun yagona Shengen vizasi amal qiladigan qator Evropa davlatlari imzolagan tegishli bitim, shuningdek u barcha guruhdagi mamlakatlarda erkin harakatlanish huquqini ham beradi. Shengen guruhi mamlakatlari: Avstriya, Belügiya, Germaniya, Gretsiya, Ispaniya, Italiya, Lyuksemburg, Niderlandiya, Portugaliya, Frantsiya.

Shomaj - sug'urta hodisasi yuz berishi natijasida sanoat korxonalarida ishlab chiqarishning to'xtab qolishi bilan bog'liq foydani yo'qotilishi va boshqa moliyaviy yo'qotishlarni sug'urtalash.

Siyosiy qaltislik - quyidagi mamlakatga investitsiya qilish qaltisligini sug'urtalash:

- 1) siyosiy vaziyat barqaror bo'lmaganligi bilan ajralib turuvchi;
- 2) davlat aksiyadorlar, obligatsiya egalari yoki qo'shma korxona bo'yicha hamkor oldidagi majburiyatlarining bajarilishi uchun sharoit yarata olishga qudrati bo'lmasa.

Sotib olish summasi - hayotni sug'urtalash shartnomasi bo'yicha to'lanadigan sug'urtalanuvchi badallarining ma'lum qismi. Sug'urta shartnomasini muddatidan oldin to'xtatilganda to'lanadi (masalan, sug'urtalanuvchi sug'urta badallarini to'lashni to'xtatganda). Sotib olish summasining miqdori sug'urtalovchi tomonidan shartnoma tuzilgan muddatlardan va o'tgan sug'urta davridan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Sog'liqning boshqacha yomonlashuvi - quyidagini anglatadi:

- a) kuyish, portlash, chaqmoq urishi yoki elektr toklarining ta'sirida tan jarohatlari;
- b) kimyoviy moddalar (sanoat yoki maishiy) va/yoki nafas olganda yoki tegish natijasida zaharli va/yoki kuydiruvchi moddalardan, bug'dan yoki gazdan kuyish;
- v) muzlab qolish, cho'kish, g'arazli shaxslarning yoki hayvonlarning hujumi, quyosh urishi, nafas yo'llariga begona narsalarining bexosdan tushishi, kutilmagan ravishda o'simliklardan o'tkir zaharlanish, shuningdek transport vositalarining (avtomobil, poezd, tramvay va b.) harakatlanishidan yoki mashinalardan, mexanizmlardan va harqanday asbob-uskunalaridan foydalanishda halokat yuz berishi oqibatida jarohatlanish.

Sindikat - birgalikda anderraytingni amalga oshiruvchi sug'urtalovchilar guruhi. Ushbu sug'urtalovchilardan har biri faqat O'z qaltisligi doirasida mas'uliyatga ega bo'ladi.

Subordinatsiyalangan ssuda – sug'urtalovchi tomonidan ma'lum shartlarda kredit shartnomasi bo'yicha mablag'larni jalb qilish.

Sug'urta valyutasi - tuzilgan sug'urta shartnomasining sug'urta summasi va sug'urta mukofotining valyutasi.

Sug'urtalovchilar reytingi - turli nashrlarda chop etiluvchi sug'urta kompaniyalari faoliyati to'g'risidagi yakunlar.

Sug'urtalovchining mas'uliyati chegarasi - sug'urta shartnomasida nazarda tutilgan sug'urtalovchining maksimal mumkin bo'lgan mas'uliyati.

Sug'urta shartnomasi - sug'urtalanuvchi va sug'urtalovchi o'rtasida agent yoki broker vositachiligi yoki ularning vositachilgisiz tuzilgan va u bo'yicha sug'urtalovchi zararni qoplab berish yoki sug'urta summasini unga (yoki naf oluvchiga) to'lab berish, sug'urtalanuvchi esa sug'urta mukofotini to'la hajmda va vaqtida to'lab berish majburiyatini oluvchi shartnoma. Sug'urta shartnomasi tuzilganligini tasdiqlash uchun sug'urtalovchi sug'urtalanuvchiga sug'urta polisi beradi.

Sug'urta zahiralari - sug'urta qoprlamasi to'lashni kafolatlarini ta'minlash uchun sug'urta kompaniyalari tuzadigan jamg'arma.

Sug'urta ob'ekti - shaxsiy sug'urtada - fuqarolarning hayoti, sog'lig'i, mehnatga layoqati bilan bog'liq; mulkiy sug'urtada - mulkka egalik qilish, undan foydalanish, uni idora etish bilan bog'liq; mas'uliyatni sug'urtalashda - jismoniy yoki yuridik shaxslarning mulki yoki shaxsiyatiga sug'urtalanuvchiga etkazilgan qoplama bilan bog'liq O'R qonunchiligiga zid bo'lmagan mulkiy manfaatlar.

Sug'urtalanmaydigan qaltislik - ehtimoli tutilgan voqea; sug'urta polisini sotib olish bilan o'rmini to'ldirib bo'lmaydigan zararlarni etkazishi mumkin (harbiy harakatlar, fuqarolik tartibsizliklari, favqulodda hodisalar).

Sug'urta deklaratsiyasi - sug'urta ob'ekti va qaltislikning ttasnifi to'g'risidagi sug'urtalanuvchining arizasi. Manzil, bahosi, holati, saqlash yoki foydalanish tartibi, texnikaviy tayyorgarligi, yong'in yoki boshqa avariya signalizatsiyasi, shuningdek sifat tasnifi (rusumi, modeli, turi, tuzilmasi, tarkibi va b.) haqidagi axborotni O'z ichiga oladi.

Sug'urta guruhi - sug'urta shartnomalari bo'yicha majburiyatlarni bajarish uchun bir xilda mas'uliyatni O'z zimmasiga olish sharti bilan sug'urta amallarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash maqsadida

shartnoma asosida tashkil etiladigan yuridik shaxs bo'lmagan sug'urtalovchilarning ixtiyoriy birlashmasi.

Sug'urta marketing - O'z mahsulotlarini sug'urtalanuvchilarga taqdim etish bo'yicha sug'urta kompaniyasi faoliyatining bosh funksiyalaridan biri. Sug'urta xizmatlariga talabni va ehtimoldagi mijozda mavjud sug'urta manfaatlarini shakllantiradigan kompaniyaning sug'urta marketingi xizmati orqali amalga oshiriladi.

Sug'urtalangan (shaxs) - mulki, hayoti, sog'lig'i, mehnatga layoqati, mas'uliyati sug'urta himoyasi ob'ekti bo'lib hisoblanuvchi va sug'urta polisida ko'rsatiluvchi shaxs. Amalda sug'urtalangan bir vaqtning o'zida sug'urtalanuvchi bo'lishi mumkin, agar u O'zi uchun shartnoma tuzib, pul (sug'urta) badallarini O'zi tuzsa, lekin bir shaxs har doim ham sug'urtalangan va sug'urtalanuvchi bo'lavermaydi.

Sug'urtalanuvchining arizasi - sug'urta shartnomasini tuzish xohishi haqida yozma hujjat yoki sug'urta hodisasi yuz berganligi haqida axborot.

sug'urtaning to'planma turlari - qaltisliklarni qoplashdan boshqa pul mablag'larini to'plash va saqlash elementlariga ega sug'urta dasturlari. To'planma dasturlarga, misol uchun shaxsiy sug'urta, nafaqa sug'urtasi va b. kiradi.

sug'urtalash kvotasi - ma'lum ob'ektni sug'urtalashda (qayta sug'urtalashda) sug'urtalovchining (qayta sug'urtalovchining) qatnashish ulushi.

Sug'urtalovchilar tomonidan sug'urta rezervlarini joylashtirish qoidalari - turli moliyaviy instrumentlarga investitsiya qilish uchun davlat organi belgilab bergan sug'urtalovchilar tomonidan sug'urta rezervlarining erkin mablag'laridan foydalanish tartibi.

sug'urta qoidalari - ixtiyoriy sug'urta shartlarini belgilovchi huquq manbaasi, me'yoriy hujjat. Sug'urta shartnomasi bo'yicha tomonlarning huquq va majburiyatlari belgilaydi, sug'urta ob'ekti, sug'urta hodisasi va sug'urtalovchi mas'uliyatdan ozod bo'ladigan istesnolar (klauzulalar) ro'yxati. Odatda, sug'urta qoidalari sug'urta polisida keltiriladi yoki sug'urta shartnomasining ajralmas qismini tashkil etadi. Sug'urta

kompaniyasi rahbarlari va davlat sug'urta nazorati organlari tomonidan tasdiqlanadi.

Sug'urta polisi kafolati ostidagi ssuda - polisning bahosi miqdorida polis egasining hayotini sug'urtalash bo'yicha kompaniya tomonidan beriladigan ssuda.

Sug'urta - ma'lum voqealar (sug'urta hodisasi) yuz berganda jismoniy va yuridik shaxslarining mulkiy manfaatlarining himoyasi bo'yicha munosabatlarni anglatuvchi atama. Himoya manfaatlari himoya qilinayotganlar tomonidan to'lanuvchi sug'urta badallaridan (sug'urta mukofotlari) shakllanuvchi pul jamg'armalari hisobiga amalga oshiriladi.

Sug'urtalanuvchi - sug'urtalovchi bilan sug'urta shartnomasi tuzgan yuridik yoki layoqadli jismoniy shaxs. Sug'urta shartnomasi bo'yicha sug'urta hodisasi yuz berganida sug'urtalanuvchiga qoplab berish majburiyatini O'ziga olganligi uchun sug'urtalovchiga sug'urta badalini to'lash majburiyati sug'urtalanuvchining zimmasida bo'ladi. Sug'urtalanuvchi O'z foydasiga yoki boshqa shaxs foydasiga sug'urta shartnomasini tuzishi mumkin.

Sug'urta to'lovi - hayot va sog'liqni sug'urtalash shartnomasida nazarda tutilgan sug'urta hodisasi yuz berishi natijasida kelib chiqqan zararlarni qoplash uchun sug'urtalovchi sug'urtalanuvchiga to'lanadigan summa, shuningdek sug'urta shartnomasi shartlariga muvofiq amalga oshirilgan har qanday to'lov.

Sug'urta himoyasi - 1) keng ma'noda - tabiiy ofat va boshqa favqulodda hodisalar (sug'urta qaltisliklari) sababli moddiy ishlab chiqarish va hayot darajasiga etkazilgan yo'qotishlarni qoplash bilan bog'liq taqsimlash va qayta taqsimlash munosabatlarining yig'masini aks ettiruvchi iqtisodiy toifa;

2) tor ma'noda - aniq sug'urta ob'ektlariga (tovar-moddiy boyliklarga, mulkka, insonlar hayot va sog'ligiga) etkaziladigan zararlarni qoplash (sug'urta to'lovlari) bo'yicha qayta taqsimlash munosabatlarining yig'indisi. Sug'urta himoyasiga bo'lgan ehtiyoj sug'urta manfaatlarida oydinlashadi.

Sug'urta mukofoti - sug'urtalanuvchi sug'urta shartnomasida belgilangan tartibda va muddatda sug'urtalovchiga to'lashi shart bo'lgan sug'urta uchun to'lov, sug'urta badali. U sug'urta summasining miqdori, tarifi, sug'urta muddati va boshqa omillarga bog'liq.

Sug'urta bahosi - sug'urta shartnomasini tuzish paytida sug'urtalangan mulkning haqiqiy bahosi. Sug'urtalovchi tomonidan sug'urtalanuvchi taqdim etgan to'lov hujjatlari yoki maxsus ma'lumotlar asosida aniqlanadi. Sug'urta bahosi miqdorini hisoblash tartibi turli davlatlarda turlicha va amaldagi qonunchilikka asoslanadi.

Sug'urta summasi - sug'urta shartnomasi tuzilgandan keyin qonun bilan belgilangan tartibda belgilanadigan pul summasi, uning asosida quyidagilar belgilanadi: sug'urta mukofoti (sug'urta mukofotlari), sug'urta to'lovi, sug'urta hodisasining yuzaga kelishi. Mulk sug'urtalanganda sug'urta summasi sug'urta shartnomasini tuzish paytidagi haqiqiy qiymatidan (sug'urta qiymatidan) oshmasligi kerak.

Sug'urta qoplamasi - sug'urtalanuvchiga etkazilgan zararni sug'urtalovchi to'la yoki qisman qoplashi. Shartnomada ko'rsatilgan tabiiy ofatlar yoki boshqa sabablar natijasida yuz bergan sug'urtalangan mulkning (sug'urtalangan shaxsning hayoti va sog'lig'iga zarar etkazilishi) nobud bo'lishi yoki zararlanishi oqibatida etkazilgan zararlar to'lab beriladi. Sug'urta qoplamasi sug'urta summasi sug'urta bahosiga bo'lgan nisbatda etkazilgan zarar uchun to'lab beriladi. (Sug'urta to'loviga qarang).

Sug'urta qoplamasi - sug'urta shartnomasi himoya qiladigan qaltisliklar ro'yxati.

Sug'urta voqeasi - sug'urta (birgalikda sug'urta qilish, qayta sug'urta qilish) shartnomasi bo'yicha sug'urta hodisasi deb tan olinishi mumkin bo'lgan hamda ro'y bergan voqea.

Sug'urta agenti - sug'urtalovchi bilan topshiriq shartnomasi va sug'urtalovchi nomidan sug'urtalovchi nomidan sug'urta faoliyati bilan shug'ullanuvchi yuridik yoki jismoniy shaxs, ya'ni uning nomidan va topshirig'iga ko'ra sug'urta shartnomalari tuzuvchi sug'urtalovchining vakili.

sug'urta dalolatnomasi (sug'urta hodisasi to'g'risida dalolatnoma) - sug'urta hodisasi yuz berishini sug'urtalovchi tan olganda tuziladigan va sug'urta qoplamasi to'lashga asos bo'luvchi hujjat.

Sug'urta brokeri - sug'urta brokeriga qarang

Sug'urta ishi – sug'urta tashkilotlarining sug'urta, o'zaro sug'urta, qayta sug'urtalash bo'yicha faoliyat sohasi, sug'urta yoki qayta sug'urtalash sohasida xizmatlar ko'rsatish bo'yicha sug'urta brokerining amaliyoti.

Sug'urta majburiyatlari – sug'urtalovchining sug'urta (birgalikda sug'urta qilish, qayta sug'urta qilish) shartnomalari bo'yicha sug'urta tovonini (sug'urta pulini) to'lash bo'yicha majburiyatlari.

Sug'urta makleri – sug'urta shartnomalarini tuzishda boshqa shaxslarga vositachilik xizmatlarini ko'rsatadigan, lekin shartnoma munosabatlari asosida buni doimiy ravishda amalga oshirishi shart bo'lmagan sug'urta vositachisi.

sug'urta manfaati - sug'urtalashda jismoniy yoki yuridik shaxsning moddiy manfaatdorlik me'yori. Sug'urtalanuvchi va sug'urtalanganlar manfaatlarning egalaridirlar. Mulk sug'urtasiga nisbatan mavjud manfaat sug'urtalangan mulkning bahosida aks etadi. SHaxsiy sug'urtada sug'urta manfaatlari sug'urta shartlariga asoslangan voqea yuz berganida sug'urta summasini olish kafolatidan iborat. Mavjud sug'urta manfaati sug'urta summasida aks etadi.

Sug'urta moliyaviy kategoriya sifatida – jismoniy va yuridik shaxslarning manfaatlarini ishtirokchilarning pul badallari hisobidan shakllantirilgan sug'urta (maqsadli) pul fondi mablag'lari hisobidan himoya qilish va muayyan hodisalar sodir bo'lganda zararni qoplash uchun foydalaniladigan qayta taqsimlash munosabatlari majmui.

Sug'urtalovchining moliyaviy barqarorligi – sug'urtalovchining har qanday joriy va kelajakda o'z majburiyatlarini bajarish qobiliyatidir.

Sug'urtalovchining moliyaviy oqimi – ma'lum vaqt (moliyaviy yil) uchun tushumlar va xarajatlarning dinamik qatoridir.

Sug'urta operatsiyalarini tasniflash – sug'urtaning faoliyat sohalari, asosiy yo'nalishlari va sug'urta turlariga bo'lishning ilmiy-amaliy tizimi

sug'urta portfeli - sug'urtalanuvchi o'z zimmasiga olgan qaltisliklar yig'indisi yoki tuzilgan va mukofoti to'langan shartnomalar soni.

Sug'urta pensiyasi – sug'urtalangan shaxslarga qarilik yoki nogironlik munosabati bilan mehnatga layoqatsizligi sababli yo'qotilgan ish haqi va boshqa to'lovlarni hamda sug'urtalanganlar oilasining mehnatga layoqatsiz a'zolarini qoplash uchun har oylik naqd pul to'lovi, ish haqi va boshqa to'lovlar hamda haq to'lash. Ushbu sug'urtalangan shaxslarning vafoti munosabati bilan boquvchisini yo'qotgan fuqaroning huquqi qonun shartlari va normalariga muvofiq belgilanadi.

Sug'urta puli(hovuzi) – yuridik shaxs bo'lmagan sug'urtalovchilarning ixtiyoriy birlashmasi bo'lib, ular o'rtasida tuzilgan shartnoma asosida sug'urta operatsiyalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash maqsadida ishtirokchilarning umumiy javobgarligi shartlarida sug'urta pulining a'zolari nomidan tuzilgan sug'urta shartnomalari bo'yicha majburiyatlarning bajarilishi.

Sug'urta (qayta sug'urta) pullari(hovuzi) – oddiy sheriklik shartnomasi (birgalikda faoliyat shartnomasi) asosida sug'urtaning ayrim turlari yoki sug'urta tavakkalchiligi bo'yicha sug'urta faoliyatini birgalikda amalga oshiruvchi sug'urtalovchilarning birlashmasi.

sug'urta mahsuloti - hujjatlar to'plami ko'rinishida bo'lgan aniq bir turdagi sug'urtani ishlab chiqishning oxirgi natijasi.

sug'urta qaltisligi - yuz berishi ehtimoli mavjudligi sababli sug'urtalanayotgan voqea; jabrlangan tomonga sug'urta qoplamasini to'lab berish yuz berishi ehtimoli mavjud xavf va tasodiflar. Sug'urta qaltisligi sifatida ko'rilayotgan, ehtimollik va tasodifiylik xossalari ega voqea.

Sug'urta qildiruvchi – sug'urtalovchi bilan sug'urta shartnomasi tuzgan yoki qonunga muvofiq sug'urta qildiruvchi bo'lgan yuridik yoki jismoniy shaxs. Sug'urtalovchi sug'urta mukofotlarini to'laydi va sug'urta shartnomasini imzolaydi

Sug'urta qiymati – bu mulkning amortizatsiyani olib tashlagan holda almashtirish qiymati.

Sug'urta bozori - bu sotish va sotib olish predmeti sug'urta mahsuloti bo'lgan iqtisodiy munosabatlar yig'indisidir. Sug'urta bozorining tuzilishi sug'urta munosabatlarining barcha ishtirokchilari faoliyati bilan tavsiflanadi.

Sug'urta hodisasi - sug'urta shartnomasida yoki qonunda nazarda tutilgan sodir bo'lgan voqea bo'lib, u sodir bo'lganda sug'urtalovchining sug'urta qildiruvchiga, sug'urtalangan shaxsga, foyda oluvchiga yoki boshqa uchinchi shaxslarga sug'urta to'lovini amalga oshirish majburiyati yuzaga keladi.

Sug'urtalangan risk – bu sodir bo'lishining sug'urtasi amalga oshiriladigan kutilayotgan hodisa bo'lib, uning yuzaga kelishi ehtimoli va tasodifiy belgilariga ega bo'lishi kerak.

– sug'urtalovchining ma'lum bir hisobot sanasida barcha majburiyatlarini bajarish qobiliyati

Sug'urta tashkilotining moliyaviy salohiyati – moliyaviy barqarorlikka erishish uchun moliyaviy-xo'jalik faoliyati jarayonida moliyaviy resurslarni boshqarish qobiliyati.

Sug'urta tarifi - sug'urta ob'ekti va sug'urta tavakkalchiligining xususiyatini, sug'urta shartlarini, chegirmaning mavjudligini hisobga olgan holda sug'urta summasi birligiga sug'urta mukofotining stavkasi.

Sug'urta turi – bu sug'urta operatsiyalarini bir xil ob'ektlarga, ular uchun xarakterli risklarga ega bo'lgan guruhlashdir

Sug'urta zarari - sug'urtani baholash bo'yicha zararlangan mulkning to'la nobud bo'lgan yoki arzonlashgan qismi. Etkazilgan sug'urta zararining hisoblangan summasidan kelib chiqqan holda to'lanishi zarur bo'lgan sug'urta qoplamasining miqdorini aniqlaydilar. Bunda sug'urta shartnomasi tuzilgan shartlar inobatga olinadi. Sug'urta qoplamasi summasi sug'urta zarariga summasiga teng bo'lishi shart. Sug'urta zararining miqdorini aniqlash amaliyoti bilan sug'urtalovchi yoki uning topshirig'i bilan tayinlangan ishonchli ekspert (adjaster) shug'ullanadi. Bunda sug'urta qoplamasini hisoblash uchun sug'urta summasi o'rganiladi.

Sug'urtalovchi, sug'urta kompaniyasi, sug'urta jamiyati - sug'urta faoliyatini amalga oshirish uchun ataylab tuzilgan va O'zbekiston hududida sug'urta faoliyati bilan shug'ullanish uchun qonunchilik bilan belgilangan tartibda litsenziya olgan O'R qonunchiligida kO'zda tutilgan harqanday tashkiliy-huquqiy shakldagi yuridik shaxs. Sug'urtalovchi shartnoma bilan shartlashilgan sug'urta hodisasi yuz berishi natijasida yuzaga kelgan zararlarni sug'urtalovchiga, yoki foydasiga sug'urta shartnomasi tuzilgan boshqa shaxsga ma'lum mukofot evaziga to'lab berish majburiyatini olib, sug'urtalashni amalga oshiradi.

Summalar eksedenti asosida qayta sug'urta qilish – proporsional qayta sug'urta qilishning shunday turiki, uning shartlariga ko'ra qayta sug'urta qildiruvchi qayta sug'urta qilishga faqat sug'urta puli qayta sug'urta qilish shartnomasida ko'rsatilgan miqdordan (o'zida qoldirilgan ulush miqdoridan) katta bo'lgan sug'urta qilish shartnomalarini qayta sug'urta qilishga beradi, qayta sug'urtalovchi esa ularni qabul qiladi. Bunda qayta sug'urta qildiruvchi shartlashilgan o'z ulush miqdorini o'z mas'uliyatida olib qoladi, qayta sug'urtalovchi esa sug'urta pulining qolgan qismidagi, lekin qayta sug'urta qilish shartnomasida o'rnatilgan limit doirasida sug'urta majburiyatlarini qabul qiladi;

Syurveyer (inglizcha surveyer – ekspert baholovchi) - sug'urtalashga qabul qilingan mulkni ko'rikdan tkazish va baholashni amalga oshiruvchi sug'urtalovchining yuqori malakali vakili. Syurveyerning ko'rikdan o'tkazilgan mulki to'g'risidagi xulosasiga binoan sug'urtalovchi sug'urta shartnomasini tuzish to'g'risida qaror qabul qiladi. Xorijiy amaliyotda syurveyer sifatida klassifikatsion jamiyatlar, shuningdek shartnoma asosida sug'urtalovchi bilan O'zaro munosabatlarda bo'ladigan yong'inga qarshi xavfsizlik, mehnatni muhofaza qilish bo'yicha ixtisoslashgan firmalar faoliyat yuritadilar. Adjasterdan farqli o'laroq syurveyerlar mulkni sug'urta shartnomasi tuzilishidan oldin ko'rikdan o'tkazadilar.

Tadbirkorlik tavakkalchiligini sug'urtalash – tadbirkorga uning kontragentlari tomonidan majburiyatlarni buzgan yoki ushbu faoliyat shartlari o'ziga bog'liq bo'lmagan holatlar tufayli o'zgargan taqdirda,

unga yetkazilgan zarar yoki sug'urtalangan tadbirkorlik faoliyatidan kutilayotgan daromadning yo'qolishi uchun kompensatsiyani ta'minlaydi.

Tadbirkorlik tavakkalchiligini sug'urta qilish ob'ektlari – tadbirkorning kontragentlari tomonidan o'z majburiyatlarini buzishi yoki ushbu faoliyat shartlarining tadbirkorga bog'liq bo'lmagan holatlar tufayli o'zgarishi natijasida tadbirkorlik faoliyatidan yo'qotish xavfi bilan bog'liq mulkiy manfaatlar, shu jumladan. kutilayotgan daromadni olmaslik xavfi (tadbirkorlik xavfini sug'urta qilish).

Tant`ema - qayta sug'urtalovchi tomonidan qayta sug'urta qildiruvchiga to'lanadigan qayta sug'urta qilish shartnomasi yoki qayta sug'urta qilish shartnomalari guruhining amal qilishi yakuniy natijalari bo'yicha qayta sug'urtalovchi daromadidan olgan komission haq..

Tan jarohati - boshqa sabablardan mustaqil ravishda to'g'ridan-to'g'ri to'sqinlik qilib bo'lmaydigan, tasodifiy shubhasiz tashqi ta'sir natijasida shartnoma amal qilish davrida sug'urtalanuvchi organizmi butunligining buzilishi. To'g'ridan-to'g'ri va faqat ushbu ta'sir oqibatida kelib chiqqan kasalliklardan tashqari har qanday kasalliklarni O'z ichiga olmaydi.

Tarif siyosati – bu sug'urta shartnomalarini tuzishda asosiy tarif stavkalari va ularni qo'llashni ishlab chiqish va tushuntirishga qaratilgan chora-tadbirlar majmui.

Tender - sug'urtalashda:

1) ayrim sug'urta turlari bo'yicha polislarni sotish huquqini olish maqsadida konkursda qatnashish uchun taklif etish (odatda munitsipal mulk, yashash uchun mo'ljallangan va boshqa binolarni va b. sug'urtalash);

2) konkurs jarayonining O'zi.

Texnika zahiralari - quyidagilarni qoplash uchun jaratilgan kompaniyaning sug'urta aktivlari: 1) hisob-kitobdan sezilarli og'magan hodisalarda sug'urta to'lovlari bo'yicha da'volar; kelgusi, shu jumladan uzoq muddatli hayot sug'urtasi shartnomalari bo'yicha zararlar.

Texnik qaltisliklarni sug'urtalash - quyidagilarni O'z ichiga oluvchi mulk sug'urtasi turi: qurilish-montaj ishlarini sug'urtalash,

mashinalarni buzilishdan sug'urtalash, ishga tushirilgandan so'ngi kafolat majburiyatlarini sug'urtalash, elektron uskunalarni sug'urtalash va qurilish-montaj ishlarini olib borganda uchinchi shaxslarning mas'uliyatini sug'urtalash

Tezkor tibbiy yordam - davolashning barcha bosqichlarida (oilaviy shifoxona-tez yordam-statsionar) o'tkir kasallangan yoki travmatik jarohatlangan bemorlarga malakali tibbiy yordam ko'rsatish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar.

Tekshiruv dalolatnomasi - sug'urtalashda amalga oshirilgan tekshiruvning zarur hajmi va uning natijalari haqidagi hujjat.

Titul sug'urta - egalik tituli (ko'chmas mulk bo'yicha) nuqsoni natijasida yo'qotishlar qaltisligidan sug'urtalash, masalan aktiv sotib olinganidan so'ng.

Tibbiy tez yordam - inson hayotiga xavf solinayotgan holatlarda ko'rsatiladi. Bunday yordam zarur uskunar bilan jihozlangan va dori-darmonlari bo'lgan maxsus reanimobilda (mashinada) reanimatolog-vrach va o'rta darajadagi tibbiy xodimlar kiruvchi tibbiy tez yordam brigadasi tomonidan ko'rsatiladi. Yordam bemorning qaerda bo'lishidan qat'iy nazar (ishda, uyda, ko'chada) maksimal qisqa muddatlarda (30 minutgacha) ko'rsatiladi.

Tibbiy sug'urta ob'ektlari – jismoniy shaxsning sog'lig'i buzilganligi sababli tibbiy va tibbiy yordamni (tibbiy xizmatlarni) tashkil etish va ko'rsatish uchun haq to'lash, shuningdek, sog'lig'iga xavf tug'diradigan xavf darajasini pasaytiradigan profilaktika choralarini amalga oshirish bilan bog'liq mulkiy manfaatlardir. Jismoniy shaxsning hayoti yoki sog'lig'ini yo'qotish (sog'liqni saqlash sug'urtasi).

Travmatik jarohat - tashqi ta'sir (asosan mexanik, termik ta'sir) natijasida kelib chiqqan inson organizmi to'qimalarining butunligi va funktsiyalarining buzilishi.

Transport vositalarning (yuk, mulk) zararlanishi - transport vositasining (yuk, mulk) boshlang'ich shakli va/yoki butunligining buzilishi, uning ayrim qismlarining ishlatib bo'lmaydigan ahvolga kelishi.

Transport sug'urtasi - quyidagi turli yo'llarda yuzaga keladigan xavflardan sug'urtalash turlarining yig'indisi: havo, dengiz, daryo, quruqlik.

Transport vosilari egalarining fuqarolik mas'uliyati, avto-fuqarolik mas'uliyati - yo'l-transport hodisasi natijasida uchinchi shaxslarga (ularning hayoti, sog'lig'i va mulkiga) zarar etkazganlik uchun shaxsning mas'uliyati. Aybdor shaxs jabrlanuvchilarga zararni qoplashi shart. A-f. m. sug'urtalovchi etkazilgan zararlarni qoplashni O'z zimmasiga oladigan sug'urta ob'ekti hisoblanadi. A-f. m. sug'urtalashda transport vositasidan foydalanishda uchinchi shaxslarga etkazilgan zararni: vafot etsa, jarohat etkazilsa yoki sog'liqqa boshqa zarar etkazilsa; mulk yo'qotilsa va zararlansa, sugurtalanuvchi to'lashi shart bo'lgan summani sug'urtalovchi uchinchi shaxslarga to'lab beradi.

Tsedent - sug'urtalashga qaltislikni qabul qilgan va uni qisman qayta sug'urtalashga bergan sug'urtalovchi.

Tsessioner yoki tsessionariy - huquq, mulk va b. topshirilayotgan shaxs. Sug'urtalashda: qayta sug'urtalash uchun qaltislikni qabul qilayotgan sug'urtalovchi.

Tsessiya - qayta sug'urtalovchiga qayta sug'urtalash uchun qaltislikni topshirish.

To'lanmagan zarar - sug'urtalangan qaltislik bo'yicha sug'urtalanuvchi tomonidan ko'rsatilgan, lekin hali to'lab berilmagan zarar.

To'la nobud bo'lishi - sug'urtalangan kaltisliklar yuzaga kelishi natijasida sug'urtalangan mulkning (kema, yuk, avtomobil) qaytarib bo'lmaydigan ravishda yo'qolishi.

To'lash muddati - hayotni sug'urtalash polisi yoki sug'urtaning yig'ma turi bo'yicha sug'urtalovchi to'lovni amalga oshirishi zarur bo'lgan sana. Hayot sug'urtasida to'lash muddati sug'urtalangan shaxsning vafot etishiga bog'liq bo'ladi. Yig'ma sug'urta Polisi bo'yicha to'lash muddati qaysinisi oldin yuz berishiga qarab sug'urtalangan shaxs vafot etgandan so'ng yoki oldindan kelishilgan maxsus davr tugashi bilan belgilanadi.

To'g'irlovchi koeffitsentlar - aniq ob'ektni yoki jismoniy shaxsni sug'urtalashga qabul qilishda qaltislik darajasiga muvofiq ravishda o'rtacha sug'urta tariflarini oshirish yoki kamaytirish maqsadida sug'urtalovchi tomonidan foydalaniladigan koeffitsentlar

To'liqsiz sug'urta – sug'urta hodisasi sodir bo'lgan paytda sug'urta summasi mulkning sug'urta qiymatidan past bo'lgan holat.

To'lov qobiliyati marjasi – sug'urtalovchining o'z mablag'larining majburiyatlarini qoplash uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan qismi.

Umumiy avariya - ataylab qilinmagan va aqlan oqlangan favqulodda xarajatlar yoki kemani, fraxtni va kemada tashilayotgan yukni ular uchun umumiy bo'lgan xavfdan qutqarish maqsadlaridagi xarajatlar natijasidagi zararlar. Sanab o'tilgan xususiyatlardan (ataylab qilmaslik, aqlan oqlanganlik, favqulodda yuz berish, qutqarish zarurligi) hatto bittasi bo'lmasa, zarar umumiy avariya o'ld bo'lmaydi.

Umumiy tizim - er transporti haydovchisi va yo'lovchilarni sug'urtalashda transport vositasidagi barcha yo'lovchilar bo'yicha sug'urta summasi ko'rsatish bilan birga har bir jabrlanuvchi uchun sug'urtalovchining mas'uliyati chegarasi belgilanadi.

Uchinchi shaxslar - sug'urtalanuvchi bilan shartnoma shartlari bo'lmagan va sug'urtalovchiga da'vo qilish huquqi bo'lgan jismoniy va yuridik shaxs. Uchinchi shaxslarga quyidagilar kirmaydi: sug'urtalanuvchi, o'z xizmat majburiyatlarini bajarayotgan uning ishlovchilari, sug'urtalanuvchining qarindoshlari, agar sug'urtalanuvchi jismoniy shaxs bo'lsa, uning nomidan faoliyat yurituvchi jismoniy va yuridik shaxslar. Uchinchi shaxslar sug'urta shartnomasida ishtirok etmaydilar, ammo ma'lum holatlarda ushbu shartnomadan kelib chiquvchi tegishli huquqlarga ega bo'ladi.

O'zini O'zi sug'urtalash - sug'urta hodisalarini qoplash uchun O'zining zahira jamg'armasini tashkil etish.

O'g'irlik - mulkni maxfiy ravishda olib ketish, ruxsatsiz kirish bilan olib ketish.

O'g'irlikdan sug'urtalash - mulkni yoki uning qismlarini o'g'irlash bilan zarar etkazilganligi uchun shaxsiy mulk egasi sug'urta qoplamasini oladigan mulk sug'urtasi turi.

O'lim jadvali – ma'lum yosh toifalarida aholining taxminiy o'lim ko'rsatkichlarini o'z ichiga olgan statistik jadval.

O'zaro sug'urta – bu sug'urtaning maxsus shakli bo'lib, fuqarolar va yuridik shaxslar o'zlarining mol-mulki va mulkiy manfaatlarini o'zaro sug'urta jamiyatlarida buning uchun zarur bo'lgan mablag'larni birlashtirish yo'li bilan o'zaro asosda sug'urta qilishlari mumkin.

O'zida qoldirilgan ulush – qayta sug'urta qildiruvchining asosiy sug'urta shartnomasi bo'yicha o'z javobgarligida olib qolayotgan sug'urta majburiyatlari miqdori.

Fakultativ qayta sug'urtalash - biron bir qaltislikni qayta sug'urtalashga topshirish bo'yicha tsedent qayta sug'urtalovchi oldida hech qanday majburiyatga ega bo'lmaydigan qayta sug'urtalash uslubi. Tsedent qaltisliklarni qachon, qancha va qanday shartlarda qayta sug'urtalashga topshirishni O'zi hal etadi. Qayta sug'urtalovchi qaltislikni qabulishi shart emas. Fakultativ qayta sug'urtalash va birlashib sug'urtalash o'rtasidagi farq shundan iboratki, polis egasi qayta sug'urtalash shartnomasi mavjudligi to'g'risida bilmaydi. Birlashib sug'urtalashda uning ishtirokchilari, ularning qaltislikdagi ulushlari yagona polisda ko'rsatilib, ularning har biri sug'urtalanuvchidan sug'urta mukofotidan O'z ulushini olsa, qayta sug'urtalovchi esa O'z qayta sug'urtalash mukofotini sug'urtalovchidan oladi.

Fakultativ-obligator qayta sug'urta qilish – qayta sug'urta qilishning shunday shakli, uning shartlariga ko'ra qayta sug'urta qildiruvchi qayta sug'urtalovchi bilan tuzilgan qayta sug'urta qilish shartnomasi shartlarida tavakkalchiliklarni qayta sug'urtalovchining o'z ixtiyoriga ko'ra qayta sug'urta qilishga berish huquqiga ega, qayta sug'urtalovchi esa taklif qilinayotgan tavakkalchiliklarni qabul qilishga majbur.

Franshiza - sug'urta shartnomasi sharti bilan ko'zda tutilgan ma'lum miqdordan oshmaydigan zararni sug'urtalovchi to'lamasligi. Franshiza sug'urtalanuvchi zararni qoplashdagi shaxsiy ishtirokinining shakli bo'lib, odatda, zararlar nisbatan katta bo'lmaganda qo'llaniladi. Franshiza sug'urta mukofotining kamayishiga ta'sir etadi. Franshiza shartli (chegirib qolinmaydigan) va shartsiz (chegirib qolinadigan)

turlarga bo'linadi. Shartli franshiza - agar zarar summasi franshiza summasidan oshmasa, sug'urtalanuvchi mustaqil ravishda zararni qoplaydi, agar zarar miqdori franshizadan oshsa, zarar sug'urtalanuvchi tomonidan to'la qoplab beriladi. Shartsiz franshiza - franshiza summasi har qanday holatda ham chegirib qolinadi. Franshiza sug'urta summasidan ma'lum foiz yoki summa ko'rinishida belgilanadi.

Foyda keltirmaydigan polislar - hayotni sug'urtalash bo'yicha olingan foydada qatnashishi mumkin bo'lmagan saqlovchining polisi.

Fraxt - yuk tashish uchun to'lov.

Fuqarolik mas'uliyati - huquqbuzarlik natijasida uchinchi shaxslarga (ularning hayoti, sog'lig'i va mulkiga) zarar etkazilganlik uchun shaxsning mas'uliyati. F. m. ataylab qilinmagan huquqbuzarlik yoki shartnoma shartlarini buzishda ham yuzaga kelishi mumkin. O'zbekiston Respublikasi qonunchiligiga muvofiq shaxs etkazilgan bunday zararlarni qoplashi shart, shuning uchun F.m. sug'urta obekti hisoblanib, u tufayli etkazilgan zararlarni sug'urtalovchining zimmasiga tushadi (Fuqarolik mas'uliyatini sug'urtalashga qarang).

Fuqarolik mas'uliyatini sug'urtalash - rivojlangan davlatlarda keng tarqalgan mas'uliyatni sug'urtalash turi. Ularning ko'pchiligida FM sug'urtalash majburiyati qonunchilikda belgilangan. Uning mohiyati shundan iboratki, xavfli ob'ektlardan foydalanayotgan yoki ularni boshqarayotgan (masalan, transport vositalari) shaxs ushbu amallar sababli uchinchi shaxslarning mulki yoki hayoti va sog'lig'iga etkazgan zararlari uchun mas'ul bo'lishi shart. Qonun bo'yicha mas'uliyat ataylab qilinmagan huquqbuzarlik yoki shartnoma majburiyatlarini buzish bilan bog'liq bo'lishi ham mumkin. FM sug'urtalash yoki uchinchi shaxslar oldidagi mas'uliyatni sug'urtalash eng ko'p sonli sug'urta turi bo'lib, uning barcha turlarini sanab o'tish qiyin.

Xedjing - yo'qotishlarni sug'urtalash, omborga joylashda yo'qotishlar qaltisligini yoki teng miqdordagi shartnomalar tuzish yo'li bilan narxning salbiy O'zgarishi sababli foydaning kamayishini minimallashtirish, ammo naqd pul hisob-kitobi va muddatli operatsiyalarda qarama-qarshi pozitsiyalarni hisobga olish bilan.

Xususiy avariya - umumiy avariya kiritib bo'lmaydigan zararlarni.

Hayot faoliyatini cheklanishi - sog'liqning yomonlashuvi natijasida inson faoliyatining me'yordan og'ishi. O'ziga xizmat ko'rsatish, harakatlanish, yo'nalish olish, muloqotda bo'lish, O'z xulqini nazorat etish, o'qish va mehnat faoliyatini amalga oshirish qobiliyatlarining cheklanishini tavsiflaydi.

Hayotni sug'urtalash - O'z hayotini sug'urtalagan shaxsning vafot etganida baxtsiz hodisa natijasida sog'lig'ining boshqacha yomonlashganda m g'lum pul mablag'lari summasi to'lanadigan shaxsiy sug'urta turi, sug'urtaning yig'ma turida esa summa nima oldin yuz berishiga qarab ma'lum muddat o'tgandan so'ng yoki hayoti sug'urtalangan shaxs vafot etgandan so'ng to'lab beriladi.

Halokatli qaltislik - 1) ma'lum joyda bir vaqtning O'zida sodir bo'lishi mumkin bo'lgan zarar yoki O'zaro bog'liq zararlar;

2) katta miqdordagi ehtimoldagi qaltisliklar;

3) tabiiy ofat;

4) favqulodda hodisa.

Harakatdagi/ko'chadigan mulk - jismoniy yoki yuridik shaxsning egalik qilish yoki foydalanish ob'ekti. Ko'chmas mulk deb undan foydalanish mo'ljallangan maqsadlarda va uning tavsifi va xususiyatlariga zarar etkazilmasligi uning harakatda bo'lishini: bino, qurilma, er maydoni va sh.o'. istesno etadigan mulkka aytiladi. Qolgan boshqa hamma mulk harakatdagi mulk hisoblanadi.

Har tomonlama sug'urtalovchi polis - bir vaqtning O'zida siyosiy va kredit qaltisliklaridan eksportni (eksport kreditini) sug'urtalash

Har bir yoki har qanday zarar - xalqaro sug'urta amaliyotida umum qabul qilingan tushuncha. Bir favkulodda hodisa (tabiiy ofat) natijasida sodir bo'lgan bitta sug'urta hodisasi yoki bunday hodisalarning seriyasi oqibatida yuzaga kelgan har bir yoki har qanday zarar qoplanishini anglatadigan shartnoma sharti (klauzula, yoki kelishuv).

Hayotni sug'urtalash ob'ektlari – fuqarolarning ma'lum bir yoshga yoki muddatga omon qolishi yoki fuqarolar hayotida boshqa hodisalarning yuz berishi, ularning vafot etishi (hayotni sug'urtalash) bilan bog'liq mulkiy manfaatlar hisoblanadi.

Hodisa - zarar etkazilishi olib keluvchi qaytariluvchi shartlarning yaralishi yoki har qanday voqea.

Huquqiy javobgarlik – har qanday shaxsning boshqa shaxsga zarar yetkazmaslik to'g'risidagi qonunidan kelib chiqadigan majburiyatning umumiy javobgarligi buzilgan taqdirda yuzaga keladi.

Yashil karta (Green Card) - avtotransport egalarining fuqarolik mas'uliyatini majburiy sug'urtalash to'g'risida xalqaro shartnomalar tizimi va xorijga chiqayotganlarning fuqarolik mas'uliyatini sug'urtalash dasturi. «Yashil karta» tizimning qatnashchilari bo'lib Yugoslaviyadan tashqari Evropa davlatlari, Janubiy-Sharqiy Osiyo va Afrikadagi ayrim davlatlar, shuningdek Latviya, Estoniya, Moldova va Ukraina hisoblanadi. «Yashil karta» chet el fuqarolarining ushbu davlatlar hududlariga avtomobilda kirishning majburiy sharti hisoblanadi. Tizim 1949 yilda tashkil topgan. Ushbu sug'urtaning huquqiy munosabatlarini belgilab beruvchi sug'urta polisning rangidan O'z nomini olgan. «Yashil karta» (Green Card) - sug'urta hujjati Ittifoqning a'zosi bo'lgan mamlakatning sug'urta kompaniyasi tomonidan beriladi. U Ittifoq a'zolari bo'lgan davlatlar hududida haqiqiy hisoblanib, keyinchalik «Yashil karta» bergan sug'urta kompaniyasi rasmiylashtirish va zararni qoplab berish xarajatlarini to'ldirishi sharti bilan ushbu mamlakat sug'urta kompaniyalari etkazilgan zararni hujjatlashtirib «Yashil karta» egalari tomonidan uchinchi shaxs

Yuk – sug'urta tarifining bir qismi bo'lib, u biznes yuritish xarajatlarini (RCD), profilaktika choralari zaxirasini yaratish xarajatlarini (RPM) va sug'urta operatsiyalaridan sug'urtalovchining foydasini o'z ichiga oladi.

Yuklarni sug'urtalash - ko'pincha tashqi savdo bilan bog'liq bo'lgan mulk sug'urtasi turi. Xalqaro amaliyotda ushbu sug'urta turi bo'yicha standart shartlar ishlab chiqilgan bo'lib, ayrim davlatlar ularga ma'lum O'zgartirishlar va qo'shimchalar kiritilishi mumkin. YUklarni sug'urlashning asosiy sharti - «barcha qaltisliklar» uchun mas'uliyat bilan sug'urtalashdir. Ushbu shart bo'yicha umumiy avariya, shuningdek sug'urtalangan yuklarning bo'tunlay yoki qisman nobud bo'lishidan zarar etkazilishi qoplab beriladi.

Yuqori xavf manbasi - atrofga zarar etkazishining ehtimoli katta bo'lgan sifatlarga ega ma'lum ob'ektlardan foydalanish bilan bog'liq faoliyat.

Zarar - sug'urta amaliyotida bir nechta ma'noga ega atama:

1) sug'urta hodisasi oqibatida sug'urtalangan mulkka etkazilgan va sug'urtalovchi qoplab berishi lozim bo'lgan zarar;

2) sug'urta hodisasi yuz berganligi fakti: zarar etkazilganligi, ya'ni sug'urta hodisasi sodir bo'lganligi;

3) tegishli sug'urta jamiyati sug'urta hodisasi bo'yicha amalga oshiriladigan ish; bunday hodisa bo'yicha hujjatlar to'plami;

4) sug'urta qaltisligini amalga oshishi natijasida sug'urtalanuvchi yo'qotishlarining pul ko'rinishi; sug'urta shartnomasida ko'zda tutilgan yo'l transport hodisasi, yong'in, tabiiy hodisalar va boshqa sabablar natijasida mulkning (uning qismlarining) zararlanishi yoki nobud bo'lishidan kelib chiqqan mulk sug'urtalanuvchining mulkiy yo'qotishlari (Ko'rsatilgan zarar va Kassa zarariga qarang).

Zarar ko'rish koeffitsenti - to'langan yoki to'lanishi zarur bo'lgan sug'urta qoplamasi miqdorining ishlab topilgan sug'urta mukofotiga nisbati.

Zararni sug'urtalash – sug'urta hodisasi natijasida sug'urtalangan shaxsga yetkazilgan mulkiy zararni qoplash mexanizmini nazarda tutuvchi munosabatlar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ўзбекистон республикасининг фуқаролик кодекси 29.08.1996.
2. Sug'urta faoliyati to'g'risida O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 23.11.2021 yildagi O'RQ-730-son.
3. Abduraxmonov I., Abduraimova M., Abdullayeva N. Sug'urta nazariyasi va amaliyoti. Darslik. –T.: Iqtisod-moliya, 2019. – 420 b.
4. Анисимов А. Ю. Страховое дело: учебник и практикум для СПО. – М.: Издательство Юрайт, 2018. – 186 с.
5. Маслова Т. Медицинское страхование граждан. Новшества, возможности выбора. – М.: Библиотечка РГ, 2019. – 192 с.
6. Yuldashev O., Zakirxodjayeva Sh. Hayot sug'urtasi. O'quv qo'llanma. –T.: Iqtisod-moliya, 2019. –384 b.
7. Shennaev X.M., Ochilov I.K., Shirinov S.E., Kenjaev I.G'. Sug'urta ishi. O'quv qo'llanma. T.: 2014. 247 b.
8. 2022 — 2026 йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони, 28.01.2022 йилдаги ПФ-60-сон
9. Мирзиёев М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халкимиз билан бирга курамиз. Т.: Ўзбекистон, 2017. 488 б.
10. L.Petrenko, B.Sh.Safarov, A.B.Taniyev, I.I.Ayubov. Moliya va soliqlar //Darslik 2022 SamDU 421.
11. Шеннаев Х.М. Суғурта иши: Ўқув қўлланма. Т.: Иқтисод-Молия, 2014. 248 б.
12. Шеннаев Х.М. Ўзбекистон суғурта бозори: Ўқув қўлланма. Т.: Иқтисод-Молия, 2013. 264 б.
13. I.Abdurahmonov, M.Abduraimova, N.Abdullaeva.Sug'urta nazariyasi va amaliyoti //Darslik Toshkent Miliya-iqtisod 2020 y530 b.
14. Jack Kinder Jr. Garry Kinder. Secrets of Successful Insurance Sales. Napoleon Hill Foundation, UK, 2012.
15. David Bland. Insurance: Principles and Practice. The Chartered Insurance Institute, UK, 1993.

16. 11 Архипов, А. П. Страхование : учебник / А. П. Архипов. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва : КНОРУС, 2016. – 336 с. – ISBN 978-5-406-05024-8.
17. Ахвледиани, Ю. Т. Рынок страховых услуг: современные тенденции и перспективы развития : монография / Ю. Т. Ахвледиани. – Москва : РУСАЙНС, 2017. – 236 с. – ISBN 978- 5-4365-1729-2.
18. Страхование : учебник / под ред. Ю. Т. Ахвледиани, В. В. Шахова. – 5-е изд., перераб. и доп. – Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2018. – 519 с. – ISBN 978-5-238-01790-7.
19. Курс страхового бизнеса: теория и практика : учебник / А. П. Архипов, Н. Н. Никулина, Р. Т. Юлдашев; под ред. Р. Т. Юлдашева. – Москва : МГИМО-Университет, 2019. – 266 с. – ISBN 978-5-9228-2143-8.
20. Организация страхового дела : учебник и практикум / И. П. Хоминич [и др.] ; под ред. И. П. Хоминич, Е. В. Дик. – Москва : Изд-во Юрайт, 2019. – 231 с. – ISBN 978-5-534-01370-2.
21. Rene Doff. Risk Management for Insurers, Third Edition. Risk Books, 2015.

Qo'shimcha adabiyotlar

22. Конституция Республики Узбекистан. Т.: Узбекистон, 2023.
23. Рыбкин И.В. Техника продаж страховых продуктов юридическим лицам. М.: Институт общегуманитарных исследований, 2006. 410
24. Shennaev X.M., Xalikulova G.T.Sugu'rta marketingi: O'quv qo'llanma. T.. 2012.
25. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. – Toshkent: “O'zbekiston” NMIU, 2017. – 104 b.
26. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. – Toshkent: “O'zbekiston” NMIU, 2017. – 488 b.

27. “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-sonli Farmoni.

28. Abduraxmonov I. Sug‘urta nazariyasi va amaliyoti. O‘quv qo‘llanma. –T.: Iqtisod-moliya, 2018. – 380 b.

29. E. V. Straxovanie: kurs leksiya. – Irkutsk: Izd-vo BGU, 2015. – 263 s.

30. Kenjayev I., Matiyazova S., Adilova G. Sug‘urta mahsulotlarini sotishni tashkil etish. O‘quv qo‘llanma. T.: Iqtisod-moliya, 2018. 132 b.

31. Razumovskaya E.A., Fomenko V.V. Straxovoe delo: uchebnoe posobie. – Ekaterinburg: Gumanitarnyy universitet, 2016. – 249 s.

32. Tarasova, YU. A. Straxovanie : uchebnik i praktikum dlya prikladnogo bakalavriata. – M.: Izdatelstvo YUrayt, 2018. – 236 s.

33. Jack Kinder Jr. Garry Kinder “Secrets of Successful Insurance Sales”, Napoleon Hill Foundation, UK, 2012.

34. Robert H., II Jerry, Douglas S. Richmond “Understanding Insurance Law”, LexisNexis; 5 edition, UK, 2012.

35. Rene Doff “Risk Management for Insurers, Third Edition”, Risk Books, 2015.

Intrnet saytlari

36. www.gov.uz (O‘zbekiston Respublikasi xukumat portali)

37. www.lex.uz (O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari bazasi)

38. www.mf.uz (O‘zbekiston Respublikasi Moliya Vazirligining rasmiy sayti)

39. www.znay.ru (Elektron kutubxona)

40. www.saipro.uz (“Saipro” reyting agentligi rasmiy sayti)

41. <https://imda.uz/oz/> (Moliya vazirligi huzuridagi sug‘urta bozorini rivojlantirish agentligi rasmiy sayti)

ILOVALAR:

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING QONUNI SUG'URTA FAOLIYATI TO'G'RISIDA¹

Qonunchilik palatasi tomonidan 2021-yil 15-iyunda qabul qilingan
Senat tomonidan 2021-yil 27-avgustda ma'qullangan

1-bob. Umumiy qoidalar

1-modda. Ushbu Qonunning maqsadi va qo'llanilish sohasi

Ushbu Qonunning maqsadi sug'urta faoliyati sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat.

Ushbu Qonun davlat ijtimoiy sug'urtasi va davlat tibbiy sug'urtasi bilan bog'liq munosabatlarga nisbatan tatbiq etilmaydi.

2-modda. Sug'urta faoliyati to'g'risidagi qonunchilik

Sug'urta faoliyati to'g'risidagi qonunchilik ushbu Qonun va boshqa qonunchilik hujjatlaridan iboratdir.

Agar O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomasida O'zbekiston Respublikasining sug'urta faoliyati to'g'risidagi qonunchiligida nazarda tutilganidan boshqacha qoidalar belgilangan bo'lsa, xalqaro shartnoma qoidalari qo'llaniladi.

3-modda. Asosiy tushunchalar

Ushbu Qonunda quyidagi asosiy tushunchalar qo'llaniladi:

alohida bo'linma — sug'urtalovchining (sug'urta brokerining) Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahridagi filiali;

sug'urta — muayyan voqea (hodisa) yuz berganda yetkazilgan zararining o'rnini qoplash, tovonlar va boshqa to'lovlar to'lash uchun maqsadli pul jamg'armalarini tashkil etish hamda ulardan foydalanish bilan bog'liq bo'lgan, jismoniy va yuridik shaxslarning manfaatlarini himoya qilishga doir munosabatlar;

sug'urta badali — sug'urta mukofotining sug'urta shartnomasida nazarda tutilgan muddatlarda, miqdorlarda va shartlarda milliy valyutada yoki chet el valyutasida to'lanadigan bir qismi;

sug'urta mukofoti — sug'urta qildiruvchi tomonidan sug'urtalovchiga sug'urta shartnomasida shart qilib ko'rsatilgan tartibda va muddatlarda milliy valyutada yoki chet el valyutasida to'lanadigan sug'urta uchun to'lov;

¹ <https://lex.uz/docs/-5739117>

sug'urta summasi — muayyan summa bo'lib, sug'urtalovchi sug'urta tovonini (sug'urta to'lovini) sug'urta shartnomasi bo'yicha ushbu summa doirasida to'lash majburiyatini o'z zimmasiga oladi;

sug'urta tavakkalchiligi — taxmin qilinayotgan voqea bo'lib, ushbu voqea yuz bergan taqdirda sug'urta amalga oshiriladi;

sug'urta tarifi — sug'urta obyektini va sug'urta tavakkalchiligining xususiyatini hisobga olgan holda belgilanadigan, shuningdek sug'urta shartlariga muvofiq sug'urta summasi birligidan olinadigan sug'urta mukofoti stavkasi;

sug'urta tovonini (sug'urta to'lovi) — sug'urta shartnomasida nazarda tutilgan sug'urta hodisasi yuz berganda sug'urta qildiruvchiga, sug'urtalangan shaxsga (naf oluvchiga) har bir sug'urtalangan shaxs uchun sug'urta summasi doirasida to'lanadigan pul mablag'lari summasi;

sug'urta turi — sug'urta tashkiloti tomonidan bir yoki bir nechta sug'urta klasslari doirasida ishlab chiqilgan va taqdim etiladigan aniq sug'urta xizmati;

sug'urta faoliyati — sug'urta bozori professional ishtirokchilarining sug'urtani va qayta sug'urtani amalga oshirish bilan bog'liq faoliyati;

sug'urta qiymati — agar qonunchilikda boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo'lsa, sug'urta shartnomasini tuzish chog'ida taraflarning kelishuvi bilan aniqlanadigan, sug'urtaga topshiriladigan mol-mulkning qiymati;

franshiza — sug'urta qildiruvchi zararlarining bir qismi bo'lib, sug'urta shartnomasiga muvofiq uning o'zni sug'urtalovchi tomonidan qoplanmaydi;

qayta sug'urta — sug'urta shartnomasi bo'yicha qabul qilingan sug'urta tovonini (sug'urta to'lovini) to'lash tavakkalchiligini boshqa sug'urtalovchi (qayta sug'urtalovchi) bilan tuzilgan qayta sug'urta shartnomasiga muvofiq sug'urtalovchi (qayta sug'urtalovchi) tomonidan to'liq yoki qisman sug'urta qilish;

qayta sug'urtalovchi — boshqa sug'urta tashkilotidan qayta sug'urta qilish uchun sug'urta tavakkalchiliklarini qabul qiladigan sug'urta yoki qayta sug'urta tashkiloti;

qayta sug'urta shartnomasi — sug'urtalovchi o'zining sug'urta shartnomasiga doir barcha majburiyatlarini yoki ularning bir qismini qayta sug'urtalovchiga qaysi shartnomaga muvofiq o'tkazsa o'sha shartnoma.

4-modda. O'zbekiston Respublikasi hududida norezidentlarning sug'urta faoliyati

O'zbekiston Respublikasining norezidentlari O'zbekiston Respublikasi hududida sug'urta bozorining professional ishtirokchilari bo'lgan yuridik shaxslarning muassislari (ishtirokchilari) sifatida ish yuritishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasi hududida joylashgan, O'zbekiston Respublikasi rezidenti bo'lgan yuridik shaxsning mulkiy manfaatlarini sug'urta qilish faqat O'zbekiston Respublikasi rezidenti bo'lgan sug'urta tashkiloti tomonidan amalga oshiriladi, bundan qonunchilikda nazarda tutilgan hollar mustasno.

5-modda. Transchegaraviy sug'urta va qayta sug'urta

Sug'urta tashkiloti tomonidan boshqa davlat hududida sug'urta shartnomalarini tuzish va bajarish bo'yicha faoliyatni amalga oshirish bilan bog'liq sug'urta transchegaraviy sug'urtadir.

Sug'urta (qayta sug'urta) tashkiloti tomonidan o'zi qabul qilgan sug'urta tavakkalchiliklarini qayta sug'urtaga o'tkazish prudensial normativlarni hisoblash tartibiga doir talablar hisobga olingan holda amalga oshiriladi.

Agar O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalarida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo'lsa, O'zbekiston Respublikasi hududida O'zbekiston Respublikasining norezidenti bo'lgan sug'urta tashkiloti nomidan sug'urta shartnomasini tuzish bo'yicha vositachilik faoliyatiga yo'l qo'yilmaydi, bundan O'zbekiston Respublikasidan tashqariga chiqayotgan transport vositalari egalarining fuqarolik javobgarligini sug'urta qilish shartnomasi mustasno.

O'zbekiston Respublikasidan tashqariga chiqayotgan transport vositalari egalarining fuqarolik javobgarligini sug'urta qilish shartnomalarini O'zbekiston Respublikasi hududida O'zbekiston Respublikasining norezidenti bo'lgan sug'urta tashkiloti nomidan tuzish bo'yicha vositachilik faoliyatini O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Sug'urta bozorini rivojlantirish agentligining (bundan buyon matnda vakolatli davlat organi deb yuritiladi) tegishli sug'urta klassi ko'rsatilgan litsenziyasiga ega bo'lgan, O'zbekiston Respublikasining rezidentlari bo'lgan sug'urtalovchilar amalga oshirishi mumkin.

2-bob. Sug'urta faoliyatini tashkil etish

6-modda. Sug'urta sohalari va turlari (klasslari)

Sug'urta quyidagi sohalarga bo'linadi:

hayotni sug'urta qilish (jismoniy shaxslarning hayoti, sog'lig'i, mehnat qobiliyati va pul ta'minoti bilan bog'liq manfaatlarini sug'urta qilish, bunda shartnoma bo'yicha sug'urtaning eng kam muddati bir yilni tashkil etadi hamda sug'urta summalarining sug'urta shartnomasida ko'rsatib o'tilgan oshirilgan foizni o'z ichiga oluvchi bir martalik yoki davriy to'lovlarini (annuitetlarni) qamrab oladi);

umumiy sug'urta (shaxsiy, mulkiy sug'urta, javobgarlikni sug'urta qilish hamda hayotni sug'urta qilish sohasiga taalluqli bo'lmagan boshqa sug'urta turlari).

Sug'urta tavakkalchiliklarining yoki ular guruhlarining va ular bilan bog'liq majburiyatlarning umumiy xususiyatlariga muvofiq sug'urta sohalari sug'urta turlariga (klasslariga) bo'linadi. Sug'urta turlari (klasslari) O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadi.

7-modda. Sug'urta shakllari

Sug'urta ixtiyoriy va majburiy sug'urta shakllarida amalga oshiriladi.

Ixtiyoriy sug'urta ixtiyoriy sug'urtani amalga oshirishning umumiy shartlari va tartibini belgilovchi sug'urta shartnomasi hamda qoidalari asosida amalga oshiriladi.

Ixtiyoriy sug'urta shartnomasida sug'urta qoidalarining asosiy tushunchalarini aks ettiruvchi sug'urtaning muhim shartlari ko'rsatilishi kerak.

Majburiy sug'urtani amalga oshirish shartlari va tartibi majburiy sug'urtaning aniq turlari to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi qonunlari bilan belgilanadi.

8-modda. Sug'urtalovchining qayta sug'urtaga doir sug'urta faoliyati

O'zbekiston Respublikasi hududida faqat qayta sug'urtani amalga oshirishga doir faoliyat qonunchilikda nazarda tutilgan tartibda litsenziyalanishi lozim.

Sug'urta tashkiloti sug'urta faoliyatining turlari (klasslari) bo'yicha sug'urta tavakkalchiliklarini qayta sug'urtaga o'tkazishni va qabul qilishni sug'urta faoliyatini amalga oshirish uchun olingan litsenziyaga muvofiq, qonunchilikda belgilangan prudensial normativlarga rioya etgan holda, qayta sug'urtaga oid litsenziyani olmasdan turib amalga oshirishi mumkin.

Qayta sug'urtani qayta sug'urtaga oid litsenziya asosida faoliyatning alohida turi sifatida amalga oshiruvchi qayta sug'urta tashkiloti "hayotni

sug'urta qilish" va "umumiy sug'urta" sohalarida sug'urtaning barcha klasslari bo'yicha qayta sug'urtani amalga oshirishga haqli.

Rezident bo'lgan sug'urtalovchilarning tuzilgan sug'urta shartnomalari bo'yicha sug'urta tovonlariga (sug'urta to'lovlariga) doir majburiyatlarini (bunday majburiyatlarning bir qismini) qayta sug'urta qilish, o'zi ta'sis etilgan mamlakatning milliy qonunchiligiga muvofiq qayta sug'urta faoliyatini amalga oshirish huquqini olgan chet el sug'urta tashkilotlari, qayta sug'urta va (yoki) brokerlik tashkilotlari tomonidan amalga oshirilishi mumkin.

9-modda. Birgalikdagi sug'urta faoliyati

Birgalikdagi sug'urta deganda bitta sug'urta shartnomasi bo'yicha ayni bir obyektни bir nechta sug'urtalovchi tomonidan birgalikda sug'urta qilish tushuniladi.

Sug'urta qildiruvchilar, sug'urtalangan shaxslar, naf oluvchilar sug'urta shartnomasi bo'yicha sug'urta hodisasi yuz bergan taqdirda, bunday shartnomada ko'rsatilgan istalgan sug'urtalovchiga sug'urta tovonini (sug'urta to'lovi) to'g'risidagi talab bilan murojaat qilishga haqli.

Litsenziyasida tegishli sug'urta klassi ko'rsatilmagan sug'urta tashkilotining birgalikdagi sug'urta faoliyatida ishtirok etishi taqiqlanadi.

10-modda. Sug'urta (qayta sug'urta) sherikchiligi

Sug'urta (qayta sug'urta) sherikchiligi deganda sug'urtaning ayrim turlari yoki sug'urta tavakkalchiliklari bo'yicha sug'urta faoliyatini birgalikdagi faoliyat to'g'risidagi shartnoma asosida birgalikda amalga oshiruvchi sug'urtalovchilar birlashmasi tushuniladi.

Sug'urta sherikchiligi o'z ishtirokchilarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash, ular tomonidan miqdori bitta sug'urta tashkilotining o'z mablag'laridan (kapitalidan) oshib ketishi mumkin bo'lgan sug'urta tovonlari bo'yicha majburiyatlarni bajarish uchun tashkil etiladi hamda birgalikdagi sug'urta yoki qayta sug'urta prinsiplari asosida faoliyat ko'rsatadi.

Qayta sug'urta sherikchiligi sherikchilik a'zolari tomonidan qayta sug'urtani sug'urta shartnomasi bo'yicha ularda qoldirilgan mablag'laridan oshadigan qismi bo'yicha amalga oshirish orqali sherikchilik a'zolarining moliyaviy imkoniyatlarini ko'paytirish uchun tashkil etiladi.

11-modda. Sug'urta obyektlari

Jismoniy shaxslarning ma'lum bir yoshgacha yoki muddatgacha yashashi yoxud jismoniy shaxslarning hayotida boshqa voqealar yuz

berishi, shuningdek ularning o'limi bilan bog'liq mulkiy manfaatlar yoki jismoniy shaxslarning sog'lig'iga zarar yetkazilishi, shuningdek baxtsiz hodisa yoki kasallik natijasida ularning o'limi bilan bog'liq mulkiy manfaatlar hayotni sug'urta qilish obyektlari bo'lishi mumkin.

Tibbiy xizmatlar (tibbiy yordam, dori-darmonlar bilan ta'minlash) hamda boshqa xizmatlar tashkil etilishini va ko'rsatilishini talab etayotgan shaxs sog'lig'ining yoki holatining buzilishi oqibatida bunday xizmatlarni tashkil etish va ko'rsatish uchun, shuningdek shaxsning hayoti yoki sog'lig'i uchun xavfli bo'lgan tahdidlar darajasini kamaytiradigan va (yoki) ularni bartaraf etadigan profilaktika tadbirlarini o'tkazish uchun haq to'lash bilan bog'liq mulkiy manfaatlar tibbiy sug'urta obyektlari bo'lishi mumkin.

Mol-mulkning yo'qotilishi (nobud bo'lishi), kamomadi yoki shikastlanishi tavakkalchiligi bilan bog'liq mulkiy manfaatlar mol-mulkni sug'urta qilish obyektlari bo'lishi mumkin.

Sug'urta qildiruvchining (sug'urtalangan shaxsning) daromadlar ololmaslik, jismoniy va yuridik shaxslarning kutilmagan xarajatlari yuzaga kelishi tavakkalchiligi bilan bog'liq mulkiy manfaatlar mulkiy sug'urtada moliyaviy tavakkalchiliklarni sug'urta qilish obyektlari bo'lishi mumkin.

Tadbirkorning kontragentlari tomonidan o'z majburiyatlari bajarilmaganligi sababli tadbirkorlik faoliyatidan zararlar yuzaga kelishi yoki tadbirkorga bog'liq bo'lmagan holatlarga ko'ra ushbu faoliyatning shartlari o'zgarishi tavakkalchiligi, shu jumladan kutilayotgan daromadlarni ololmaslik tavakkalchiligi bilan bog'liq mulkiy manfaatlar tadbirkorlik tavakkalchiliklarini sug'urta qilish obyektlari bo'lishi mumkin.

Quyidagilar bilan bog'liq bo'lgan mulkiy manfaatlar fuqarolik javobgarligini sug'urta qilish obyektlari bo'lishi mumkin:

jismoniy shaxslarning hayotiga, sog'lig'iga yoki mol-mulkiga, yuridik shaxslarning, davlatning mol-mulkiga zarar yetkazganlik uchun javobgarlik yuzaga kelishi tavakkalchiligi;

shartnoma shartlarini buzganlik uchun javobgarlik yuzaga kelishi tavakkalchiligi.

12-modda. Sug'urta faoliyatining subyektlari

Sug'urta bozorining professional ishtirokchilari sug'urta faoliyatining subyektlaridir.

Sug'urtalovchilar, sug'urta vositachilari, adjasterlar, aktuariylar, sug'urta syurveyerlari, assistans sug'urta bozorining professional ishtirokchilaridir.

Sug'urta brokeri, qayta sug'urta brokeri va sug'urta agenti sug'urta vositachilaridir.

13-modda. Sug'urtalovchi

Tegishli turdagi sug'urtani amalga oshirish uchun litsenziyaga ega bo'lgan va sug'urta shartnomasiga muvofiq sug'urta to'voni (sug'urta to'lovi) to'lovini amalga oshirish majburiyatini oluvchi tijorat tashkiloti bo'lgan yuridik shaxs sug'urtalovchi deb e'tirof etiladi.

Sug'urtalovchilar sug'urtani amalga oshirish bilan bevosita bog'liq bo'lmagan tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanishi mumkin emas, bundan ushbu Qonunning 14-moddasida nazarda tutilgan hollar mustasno.

14-modda. Sug'urtalovchining huquq va majburiyatlari

Sug'urtalovchi:

sug'urta (qayta sug'urta) shartnomalarini tuzishga;

o'z majburiyatlarini belgilangan tartibda qayta sug'urta qilishga, shu jumladan O'zbekiston Respublikasidan tashqarida qayta sug'urta qilishga;

investitsiya faoliyatini amalga oshirishga;

qimmatli qog'ozlar bozorida investitsiya vositachisi sifatida professional faoliyatni amalga oshirishga. Bunda mazkur faoliyat turini amalga oshirish uchun sug'urtalovchining litsenziya olishi talab qilinmaydi;

sug'urta (qayta sug'urta) sohasidagi mutaxassislar malakasini oshirish bilan bog'liq faoliyatni amalga oshirishga;

sug'urtalovchi tomonidan amalga oshiriladigan sug'urta turlariga doir qoidalarni (shartlarni) ishlab chiqishga va tasdiqlashga;

sug'urta hodisasi ro'y berishining sabablari va holatlarini, shuningdek sug'urta to'voni (sug'urta to'lovi) miqdorini belgilash uchun zarur bo'lgan tegishli axborotni va hujjatlarni huquqni muhofaza qiluvchi organlardan, sudlardan, tibbiyot, seysmologiya, veterinariya, gidrometeorologiya tashkilotlaridan hamda boshqa tashkilotlardan belgilangan tartibda so'rashga va olishga;

sug'urta agentlari, sug'urta va qayta sug'urta brokerlari hamda sug'urta bozorining boshqa professional ishtirokchilari bilan tegishli shartnomalar tuzishga;

qonunchilikda va (yoki) sug'urta (qayta sug'urta) shartnomasida belgilangan hollarda hamda tartibda sug'urta tovonini (sug'urta to'lovini) to'lashni rad etishga, sug'urta (qayta sug'urta) shartnomasini muddatidan ilgari bekor qilishga;

sug'urta (qayta sug'urta) shartnomasida nazarda tutilgan tartibda sug'urta qildiruvchi tomonidan taqdim etilgan axborotni tekshirishga, sug'urta qildiruvchi tomonidan sug'urta shartnomasi talablari va shartlarining bajarilishi ustidan nazorat olib borishga;

chet el sug'urtalovchilariga syurveyer va adjaster xizmatlari ko'rsatishga;

ilgari sug'urtalovchi tomonidan o'z ehtiyojlari uchun olingan yoki sug'urta shartnomasini amalga oshirish natijasida o'z ixtiyoriga o'tgan mol-mulkni realizatsiya qilishga yoki ijaraga berishga;

O'zbekiston Respublikasining reyting tashkilotlari va xorijiy reyting tashkilotlaridan axborot olishga;

o'zining alohida bo'linmalarini tashkil etishga haqli.

Sug'urtalovchi qonunchilikka va o'zi tuzgan shartnomalarga muvofiq boshqa huquqlarga ham ega bo'lishi mumkin.

Sug'urtalovchi:

sug'urta faoliyati to'g'risidagi qonunchilik talablariga rioya etishi;

sug'urta faoliyatini amalga oshirish chog'ida olingan axborotning maxfiyligini qonunchilik talablariga muvofiq ta'minlashi;

o'zi vakolat bergan sug'urta agentlarining reyestrini yuritishi;

qonunchilikda belgilangan axborotni vakolatli davlat organining talabiga binoan taqdim etishi;

sug'urta hodisasi yuz bergan taqdirda, qonunchilikda yoki sug'urta (qayta sug'urta) shartnomasida nazarda tutilgan muddatlarda barcha zarur hisob-kitoblarni va sug'urta tovonini (sug'urta to'lovi) to'lovlarini amalga oshirishi;

firma nomi, tashkiliy-huquqiy shakli yoki joylashgan eri (pochta manzili) o'zgargan taqdirda, bu haqda vakolatli davlat organini va sug'urta qildiruvchilarni ushbu Qonunda belgilangan tartibda xabardor qilishi;

sug'urta zaxiralarini qonunchilikda belgilanadigan tartibda va shartlarda shakllantirishi hamda joylashtirishi;

har yili majburiy auditorlik tekshiruvidan o'tishi;

vakolatli davlat organi tomonidan belgilangan tartibda bir yilda kamida bir marta aktuar tashkilotni aktuar xizmatlar ko'rsatish uchun jalb etishi;

vakolatli davlat organi tomonidan belgilangan shaklda, tartibda va muddatlarda yillik moliyaviy hisobotni e'lon qilishi;

buxgalteriya hisobini yuritishi, moliyaviy, statistika, soliq hisobotlarini va boshqa hisobotlarni tuzishi shart.

Sug'urtalovchining zimmasida qonunchilikka va o'zi tuzgan shartnomalarga muvofiq boshqa majburiyatlar ham bo'lishi mumkin.

15-modda. Sug'urta brokeri

Sug'urta qildiruvchining nomidan va topshirig'iga binoan sug'urta shartnomasini tuzishni hamda uning bajarilishini tashkil etishga doir faoliyatni amalga oshirish uchun litsenziyaga ega bo'lgan yuridik shaxs sug'urta brokeridir.

Sug'urta brokerining faoliyati sug'urta sohasidagi boshqa faoliyat turlari bilan qo'shib olib borilishi mumkin emas, bundan qayta sug'urta brokerining faoliyati mustasno.

Sug'urta brokeri sug'urtalovchining ustav fondida (ustav kapitalida) ishtirok etishga haqli emas.

Sug'urta brokeri o'zi va sug'urta qildiruvchi o'rtasida tuzilgan shartnoma asosida xizmatlar ko'rsatadi.

16-modda. Qayta sug'urta brokeri

O'z nomidan va qayta sug'urta shartnomasi bo'yicha sug'urta qildiruvchi sifatida ishtirok etuvchi sug'urtalovchining topshirig'iga binoan qayta sug'urta shartnomasini tuzishni hamda uning bajarilishini tashkil etishga doir faoliyatni amalga oshiruvchi yuridik shaxs qayta sug'urta brokeridir.

Qayta sug'urta brokeri sug'urtalovchining ustav fondida (ustav kapitalida) ishtirok etishga haqli emas.

Qayta sug'urta brokeri o'zi va sug'urta qildiruvchi o'rtasida tuzilgan shartnoma asosida xizmatlar ko'rsatadi.

17-modda. Sug'urta hamda qayta sug'urta brokerlarining huquq va majburiyatlari

Sug'urta va qayta sug'urta brokerlari quyidagi huquqlarga ega:

sug'urtaning (qayta sug'urtaning) har qanday turi bo'yicha vositachilik faoliyatini vakolatlari doirasida amalga oshirish;

sug'urta (qayta sug'urta) shartnomasi tuzilgan taqdirda, sug'urtalovchini tanlash;

sug'urtalovchidan litsenziyaning mavjudligi, ustav fondining, sug'urta zaxiralarining hamda qabul qilingan majburiyatlarning miqdorlari to'g'risida, shuningdek sug'urtalovchining to'lovga

qobiliyatligi va moliyaviy barqarorligiga doir boshqa ko'rsatkichlar haqida ma'lumotlar olish;

ekspert va maslahat xizmatlari ko'rsatish.

Sug'urta va qayta sug'urta brokerlari qonunchilikka hamda o'zi tuzgan shartnomalarga muvofiq boshqa huquqlarga ham ega bo'lishi mumkin.

Sug'urta va qayta sug'urta brokerlari:

sug'urta faoliyati to'g'risidagi qonunchilik talablariga rioya etishi;

sug'urta (qayta sug'urta) shartnomasini tuzish va bajarish bo'yicha to'liq, ishonchli hamda xolisona axborotni mijozlarning so'rovlariga ko'ra taqdim etishi;

mijozning tijorat sirini va boshqa sirini tashkil etadigan ma'lumotlarni oshkor qilmasligi;

qonunchilikda belgilangan axborotni vakolatli davlat organining talabiga ko'ra taqdim etishi;

firma nomi, tashkiliy-huquqiy shakli va (yoki) joylashgan eri o'zgargan taqdirda, bu haqda vakolatli davlat organini hamda sug'urtalovchilarni xabardor qilishi;

qonunchilikda belgilangan tartibda buxgalteriya hisobini yuritishi, moliyaviy, statistika, soliq hisobotlarini va boshqa hisobotlarni tuzishi shart.

Sug'urta va qayta sug'urta brokerlarining zimmasida qonunchilikka hamda o'zi tuzgan shartnomalarga muvofiq boshqa majburiyatlar ham bo'lishi mumkin.

18-modda. Sug'urta agenti

Sug'urtalovchining nomidan va topshirig'iga binoan sug'urta shartnomasini tuzishni hamda uning bajarilishini tashkil etishga doir faoliyatni amalga oshiruvchi jismoniy yoki yuridik shaxs sug'urta agentidir.

Sug'urtalovchining boshqaruv organlari rahbarlari va xodimlari sug'urta agenti sifatida ish yuritishi mumkin emas.

Sug'urta agenti o'z faoliyatini sug'urtalovchilar bilan tuzilgan topshiriq shartnomalari (agent bitimlari) asosida amalga oshiradi.

Sug'urta agenti faqat o'zi bilan topshiriq shartnomasi (agent bitimi) tuzgan sug'urtalovchining reyestriga kiritilganidan keyin o'z faoliyatini amalga oshirishi mumkin.

Quyidagilarga:

sug'urta agentining tegishli turdagi sug'urtani amalga oshirish uchun litsenziyaga ega bo'lmagan sug'urtalovchilar nomidan sug'urta shartnomalari tuzishiga;

agar O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalarida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo'lsa, O'zbekiston Respublikasi hududida sug'urta bo'yicha sug'urta agentining O'zbekiston Respublikasi hududida belgilangan tartibda ro'yxatga olinmagan chet el sug'urta tashkilotlari nomidan sug'urta shartnomalari tuzish bilan bog'liq bo'lgan vositachilik faoliyatiga yo'l qo'yilmaydi.

Jismoniy shaxs bo'lgan sug'urta agenti o'z nomiga, yaqin qarindoshlari (ota-onasi, tug'ishgan va o'gay aka-uka va opa-singillari, eri, xotini, farzandlari, shu jumladan farzandlikka olinganlar, bobosi, buvisi, nevaralari, shuningdek erining, xotinining ota-onasi, tug'ishgan hamda o'gay aka-uka va opa-singillari) nomiga sug'urta shartnomalari bo'yicha hujjatlar yozishga, shuningdek o'z foydasiga sug'urta shartnomalari tuzishga hamda bunda mazkur sug'urta shartnomasi bo'yicha sug'urta agenti sifatida ish yuritishga haqli emas.

19-modda. Sug'urta agentining huquq va majburiyatlari

Sug'urta agenti quyidagi huquqlarga ega:

sug'urtalovchi tomonidan berilgan vakolatlar doirasida sug'urtaning har qanday turi, shu jumladan majburiy sug'urta turlari bo'yicha ham vositachilik faoliyatini amalga oshirish;

sug'urtaga qabul qilinayotgan sug'urta tavakkalchiligini baholashda, sug'urta hodisasi yuz berganda sug'urta tovonini (sug'urta to'lovini) to'lashda va sug'urta qildiruvchining sug'urta mukofotini to'liq hajmda hamda sug'urta shartnomasida belgilangan muddatlarda to'lashda zarur ko'mak ko'rsatish;

litsenziyaning mavjudligi, ustav fondining, sug'urta zaxiralarining hamda qabul qilingan majburiyatlarning miqdorlari to'g'risida, shuningdek sug'urtalovchining to'lovga qobiliyatligiga va moliyaviy barqarorligiga doir boshqa ko'rsatkichlar haqida sug'urtalovchidan ma'lumotlar olish;

sug'urta shartnomasi (sug'urta polisi) tuzish uchun zarur hujjatlarni rasmiylashtirish;

sug'urta qildiruvchidan qabul qilib olinayotgan tavakkalchiliklar to'g'risida sug'urtalovchiga to'liqroq axborot berish maqsadida hamma uchun ochiq bo'lgan manbalardan tavakkalchilik va sug'urta qildiruvchi haqida sug'urta qildiruvchining shaxsiy hayotiga aralashmagan holda ma'lumotlar to'plash.

Sug'urta agenti qonunchilikka va o'zi tuzgan shartnomalarga muvofiq boshqa huquqlarga ham ega bo'lishi mumkin.

Sug'urta agenti:

sug'urta faoliyati to'g'risidagi qonunchilik talablariga rioya etishi;

sug'urta shartnomasini tuzish va sug'urta tovonini (sug'urta summasini) to'lash chog'ida hujjatlarni o'z vaqtida rasmiylashtirishga ko'maklashishi;

sug'urta tariflari, sug'urtalovchilar tomonidan taklif etilayotgan sug'urta shartlari haqida, litsenziyaning mavjudligi, ustav fondining, sug'urta zaxiralarining hamda qabul qilingan majburiyatlarning miqdorlari to'g'risida, shuningdek sug'urtalovchining to'lovga qobiliyatligi va moliyaviy barqarorligiga doir boshqa ko'rsatkichlar haqida axborotga ega bo'lishi;

sug'urta shartnomasini rasmiylashtirish chog'ida sug'urta qildiruvchi to'g'risida zarur axborotga ega bo'lishi, unga sug'urta tavakkalchiligini pasaytirishga va sug'urta hodisasi yuz berishi ehtimolini kamaytirishga qaratilgan aniq tadbirlarni amalga oshirishni taklif etishi;

sug'urta qildiruvchilarning so'roviga ko'ra ularni sug'urtaning amaldagi shartlari to'g'risida xabardor qilishi;

sug'urta shartnomalarini belgilangan tartibda tuzishi va yangi muddatga o'z vaqtida qayta rasmiylashtirishi;

tuzilgan sug'urta shartnomalari va olingan sug'urta mukofotlari summalari hisobini belgilangan shaklda yuritishi;

sug'urta hujjatlarining but saqlanishini ta'minlashi;

mijozning tijorat sirini yoki boshqa sirini tashkil etadigan ma'lumotlarning maxfiyligini saqlashi;

sug'urta shartnomasining amal qilish muddati ichida tavakkalchilik shartlari jiddiy ravishda o'zgarganligiga taalluqli axborot sug'urtalovchi tomonidan o'z vaqtida olinishini, shuningdek sug'urta e'tirozlari yuzaga kelganda hamda ularni tartibga solish jarayonida sug'urtalovchi va sug'urta qildiruvchi o'rtasida axborotning o'z vaqtida almashinishini ta'minlashi;

tegishli bitim mavjud bo'lgan taqdirda, sug'urtalovchining topshirig'iga ko'ra va uning hisobidan sug'urta tovonini (sug'urta to'lovi) to'lanishini tashkil etishi shart.

Sug'urta agentining zimmasida qonunchilikka va o'zi tuzgan shartnomalarga muvofiq boshqa majburiyatlar ham bo'lishi mumkin.

20-modda. Adjaster

Adjaster sug'urtalovchining, sug'urta qildiruvchining va boshqa buyurtmachining topshirig'i bo'yicha quyidagi xizmatlarni ko'rsatadigan, o'z shtatida tegishli mutaxassislariga ega bo'lgan yuridik shaxs yoki professional bilim va malakaga ega bo'lgan jismoniy shaxsdir:

sug'urta hodisasi yuz berganidan keyin sug'urta obyektini ko'zdan kechirish va tekshirish;

sug'urta hodisasi faktlarini va tavakkalchilik holatlarini tahlil qilish;

sug'urta obyektining shikastlanish sabablarini va sug'urta hodisasi mavjudligini aniqlash;

sug'urta hodisasi mavjud bo'lgan taqdirda — sug'urta hodisasi oqibatida vujudga kelgan shikastlanish darajasini va zarar miqdorini aniqlash;

to'lanishi lozim bo'lgan sug'urta to'lovni (sug'urta to'lovi) summasini aniqlash;

sug'urta hodisasi bo'yicha xulosa tuzish.

Adjaster o'z faoliyatini sug'urtalovchi, sug'urta qildiruvchi va boshqa buyurtmachi bilan tuzilgan shartnomaga muvofiq amalga oshiradi.

Adjaster:

sug'urtalovchi sifatida sug'urta va qayta sug'urta operatsiyalarini o'tkazishga;

sug'urta bo'yicha vositachilik faoliyatini amalga oshirishga;

sug'urtalovchilarning ustav fondlarida (ustav kapitallarida) ishtirok etishga;

sug'urta qildiruvchining vakili sifatida sug'urta to'lovni (sug'urta to'lovi) summasini olishga haqli emas.

Adjaster xizmati ko'rsatish natijalari hisobot tarzida rasmiylashtirilib, sug'urtalovchi undan zararlarning o'rnini qoplash va nizolarni hal qilish chog'ida foydalanishi mumkin.

Adjasterning hisobotidagi xulosalar mustaqil sug'urta ekspertizasi jarayonida qayta ko'rib chiqilishi mumkin.

21-modda. Adjasterning huquq va majburiyatlari

Adjaster quyidagi huquqlarga ega:

adjaster xizmatlari ko'rsatiladigan sug'urtalovchini, sug'urta qildiruvchini va boshqa buyurtmachilarni erkin tanlash;

sug'urta voqeasini (sug'urta hodisasini) o'rganish uchun sug'urtalovchidan, sug'urta qildiruvchidan va boshqa buyurtmachilardan zarur axborotni so'rash hamda olish;

sug'urta hodisasi yuz berganidan keyin sug'urta obyektini ko'zdan kechirish va tekshirish;

o'zi sug'urta obyektini sirtidan (zarur bo'lganda — texnika vositalarini qo'llagan holda) ko'zdan kechirganligi to'g'risidagi dalolatnomani rasmiylashtirish;

sug'urta hodisasi ro'y berishining sabablari va holatlarini, shuningdek sug'urta to'lovni (sug'urta to'lovi) miqdorini aniqlash uchun zarur bo'lgan tegishli axborotni va hujjatlarni huquqni muhofaza qiluvchi organlardan, sudlardan, tibbiyot, seysmologiya, veterinariya, gidrometeorologiya tashkilotlaridan hamda boshqa tashkilotlardan belgilangan tartibda so'rash va olish.

Adjaster qonunchilikka va o'zi tuzgan shartnomalarga muvofiq boshqa huquqlarga ham ega bo'lishi mumkin.

Adjaster:

sug'urta faoliyati to'g'risidagi qonunchilik talablariga rioya etishi;

sug'urta hujjatlarining but saqlanishini ta'minlashi;

mijozning tijorat sirini yoki boshqa sirini tashkil etadigan ma'lumotlarning maxfiyligini saqlashi;

sug'urta hodisasiga taalluqli ma'lumotlarni o'z vaqtida tahlil qilish uchun choralar ko'rishi;

qonunchilikda belgilangan axborotni vakolatli davlat organining talabiga ko'ra taqdim etishi shart.

Adjasterning zimmasida qonunchilikka va o'zi tuzgan shartnomalarga muvofiq boshqa majburiyatlar ham bo'lishi mumkin.

22-modda. Aktuar tashkilot va aktuariy

Aktuar tashkilot quyidagilarni o'z ichiga oladigan aktuar xizmatlari ko'rsatuvchi yuridik shaxsdir:

sug'urta voqeasi yuz berishining matematik jihatdan ehtimolligi hisob-kitoblarini amalga oshirishni, ham alohida tavakkalchilik guruhlarida, ham umuman sug'urta majmui bo'yicha zarar yetkazilishining takroriylikini va uning oqibatlarining og'irlik darajasini belgilashni;

sug'urtalovchining zarur sug'urta zaxiralari va fondlarini matematik jihatdan asoslash hamda hisob-kitob qilishni, ularni shakllantirish usullarini ishlab chiqishni;

sug'urtalovchining investitsiyalar sifatida to'plangan badallardan foydalanishida kapital qo'yilma normasi va netto-stavka miqdori o'rtasidagi bog'liqlikni tarif stavkalarini investitsiya daromadi summasiga kamaytirishga imkon beradigan tarzda aniqlashni;

sug'urtalovchilar va qayta sug'urtalovchilar kapitalining yetarlilik ko'rsatkichini hisoblashni, shuningdek aktivlar sifatini ta'minlash mexanizmlarini belgilashni;

sug'urta jarayonini tashkil etish uchun zarur xarajatlarni asoslashni va sug'urta xizmatlari tannarxini hisob-kitob qilishni;

sug'urtaning (qayta sug'urtaning) har bir turi bo'yicha tarif stavkalarini sug'urtalovchilar uchun ularni o'tkazishning uzoq muddatli va qisqa muddatli xususiyatini hisobga olgan holda belgilashni;

sug'urtalovchining investitsiya faoliyati natijalarini aktuar hisob-kitoblardan foydalangan holda baholashni;

sug'urtalovchining daromadlarini sug'urtaning (qayta sug'urtaning) har xil turlari bo'yicha rejalashtirishni;

aktuar hisob-kitoblarni amalga oshirish bo'yicha dasturiy mahsulotlarni ishlab chiqishni;

sug'urta bilan bog'liq boshqa aktuar xizmatlarini ko'rsatishni.

Aktuar tashkilot shartnomaga muvofiq to'lov asosida faqat aktuar xizmatlarini ko'rsatishi mumkin.

Aktuariy qonunchilikda belgilangan tartibda aktuariy malaka sertifikatini olgan va aktuar tashkilot shtatida turgan yoki aktuar tashkilot bilan fuqarolik-huquqiy shartnoma tuzgan jismoniy shaxsdir.

Aktuariy sifatsiz aktuar xizmatlarini ko'rsatganlik, tijorat sirini yoki qonun bilan qo'riqlanadigan boshqa sirni oshkor qilganlik va aktuar tashkilotning zarar ko'rishiga olib kelgan o'zga xatti-harakatlari natijasida yetkazilgan zarar uchun aktuar tashkilot oldida javobgar bo'ladi.

Aktuar tashkilot o'z shtatida kamida bitta aktuariyga ega bo'lishi kerak.

Aktuariy:

sug'urtalovchi sifatida sug'urta va qayta sug'urta operatsiyalarini o'tkazishga;

sug'urta bo'yicha vositachilik faoliyatini amalga oshirishga;

sug'urtalovchilarning (qayta sug'urtalovchilarning) ustav fondlarida (ustav kapitallarida) ishtirok etishga haqli emas.

Aktuariy faoliyatining natijalari hisobot tarzida rasmiylashtiriladi.

Aktuariyning hisobotidagi xulosalar mustaqil sug'urta ekspertizasi jarayonida qayta ko'rib chiqilishi mumkin.

23-modda. Aktuar tashkilotning huquq va majburiyatlari

Aktuar tashkilot quyidagi huquqlarga ega:

aktuar xizmatlari ko'rsatiladigan sug'urtalovchini va boshqa buyurtmachilarni erkin tanlash;

aktuar xulosasini tuzish uchun zarur bo'lgan axborot sug'urtalovchi va boshqa buyurtmachilar tomonidan taqdim etilmagan taqdirda, aktuar xizmatlari ko'rsatishni rad etish;

boshqa aktuar tashkilotlarni va o'zga mutaxassislarni aktuar xizmatlari ko'rsatishda ishtirok etishga belgilangan tartibda jalb qilish.

Aktuar tashkilot qonunchilikka va o'zi tuzgan shartnomalarga muvofiq boshqa huquqlarga ham ega bo'lishi mumkin.

Aktuar tashkilot:

sug'urta faoliyati to'g'risidagi qonunchilik talablariga rioya etishi;

aktuar xizmatlari ko'rsatish chog'ida olingan axborotning maxfiyligiga rioya etishi;

aktuar xulosasida aktuar hisob-kitoblarning kamchiliklari faktlarini va ularni bartaraf etishga doir takliflarni aks ettirishi;

qonunchilikda belgilangan axborotni vakolatli davlat organining talabiga ko'ra taqdim etishi shart.

Aktuar tashkilotning zimmasida qonunchilikka va o'zi tuzgan shartnomalarga muvofiq boshqa majburiyatlar ham bo'lishi mumkin.

24-modda. Sug'urta syurveyeri

Sug'urta syurveyeri quyidagilar bo'yicha xizmatlar ko'rsatuvchi, o'z shtatida tegishli mutaxassislarga ega bo'lgan yuridik shaxs yoki professional bilim va malakaga ega bo'lgan jismoniy shaxsdir:

sug'urta (qayta sug'urta) shartnomasi tuzilguniga qadar sug'urta (qayta sug'urta) obyektni ko'zdan kechirish va tekshirish;

sug'urta (qayta sug'urta) shartnomasi tuzilguniga qadar barcha faktlarni va tavakkalchilik holatlarini tahlil qilish, tavakkalchilik darajasini aniqlash;

tekshirilayotgan sug'urta obyekti bo'yicha xulosa tuzish.

Sug'urta ekspertizasini o'tkazishga vakolatli bo'lgan mutaxassislarning (ekspertlarning) ish tartibi sug'urta syurveyeri tomonidan belgilanadi.

Sug'urta syurveyeri o'z faoliyatini sug'urtalovchi yoki sug'urta qildiruvchi bilan tuzilgan shartnomaga muvofiq amalga oshiradi.

Sug'urta syurveyeri:

sug'urtalovchi sifatida sug'urta va qayta sug'urta operatsiyalarini o'tkazishga;

sug'urta bo'yicha vositachilik faoliyatini amalga oshirishga;

sug'urtalovchilarning ustav fondlarida (ustav kapitallarida) ishtirok etishga haqli emas.

Sug'urta syurveyeri ishining natijalari bo'yicha hisobot taqdim etilib, sug'urtalovchi yoki sug'urta qildiruvchi bu hisobotdan sug'urta (qayta sug'urta) shartnomasini tuzish chog'ida foydalanishi mumkin.

Sug'urta syurveyerining hisobotidagi xulosalar mustaqil sug'urta ekspertizasi jarayonida qayta ko'rib chiqilishi mumkin.

25-modda. Sug'urta syurveyerining huquq va majburiyatlari

Sug'urta syurveyeri:

xizmatlar ko'rsatiladigan sug'urtalovchini yoki sug'urta qildiruvchini erkin tanlashga;

sug'urta obyektini o'rganish uchun sug'urta qildiruvchidan yoki sug'urtalovchidan zarur axborotni so'rashga va olishga;

davlat hokimiyati va boshqaruvi organlaridan, faoliyati sug'urta obyektlariga daxldor bo'lgan boshqa tashkilotlardan zarur ma'lumotlarni so'rashga va olishga haqli.

Sug'urta syurveyeri qonunchilikka va o'zi tuzgan shartnomalarga muvofiq boshqa huquqlarga ham ega bo'lishi mumkin.

Sug'urta syurveyeri:

sug'urta faoliyati to'g'risidagi qonunchilik talablariga rioya etishi;

sug'urta ekspertizasini o'tkazish uchun taraflar taqdim etgan hujjatlarning but saqlanishini ta'minlashi;

mijozning tijorat sirini yoki boshqa sirini tashkil etadigan ma'lumotlarning maxfiyligini saqlashi;

qonunchilikda belgilangan axborotni vakolatli davlat organining talabiga ko'ra taqdim etishi shart.

Sug'urta syurveyerining zimmasida qonunchilikka va o'zi tuzgan shartnomalarga muvofiq boshqa majburiyatlar ham bo'lishi mumkin.

26-modda. Assistans

Assistans sug'urta qildiruvchilarga (sug'urtalangan shaxslarga, naf oluvchilarga) hamda sug'urtalovchilarga sug'urta shartnomasi doirasida assistans xizmatlari, texnik, tibbiy va boshqa xizmatlar ko'rsatuvchi, shuningdek ularga moliyaviy ko'mak beruvchi jismoniy yoki yuridik shaxsdir.

Assistans o'z faoliyatini sug'urtalovchi bilan tuzilgan shartnomaga muvofiq amalga oshiradi.

Assistans xizmatlariga sug'urta qildiruvchilarning (sug'urtalangan shaxslarning) ishtirokisiz faqat sug'urtalovchilar tomonidan haq to'lanadi.

Assistans:

sug'urtalovchi sifatida sug'urta va qayta sug'urta operatsiyalarini o'tkazishga;

sug'urta bo'yicha vositachilik faoliyatini amalga oshirishga;

sug'urtalovchilarning ustav fondlarida (ustav kapitallarida) ishtirok etishga haqli emas.

27-modda. Assistansning huquq va majburiyatlari

Assistans quyidagi huquqlarga ega:

assistans xizmatlari ko'rsatilishi bo'yicha sug'urtalovchilar bilan mustaqil ravishda shartnoma tuzish;

assistans xizmatlari ko'rsatilishi uchun zarur bo'lgan barcha axborot sug'urtalovchi tomonidan taqdim etilmagan taqdirda, assistans xizmatlari ko'rsatishni rad etish;

tegishli mutaxassislarni assistans xizmatlari ko'rsatishda ishtirok etishga belgilangan tartibda jalb qilish.

Assistans qonunchilikka va o'zi tuzgan shartnomalarga muvofiq boshqa huquqlarga ham ega bo'lishi mumkin.

Assistans:

sug'urta faoliyati to'g'risidagi qonunchilik talablariga rioya etishi;

sug'urta qildiruvchilardan (sug'urtalangan shaxslardan) sug'urta voqealari (sug'urta hodisalari) to'g'risidagi xabarlar kecha-kunduz qabul qilinishini tashkil etishi va sug'urta qildiruvchilarga (sug'urtalangan shaxslarga) sug'urta shartnomasi doirasida, taqdim etilgan sug'urta polisi asosida zarur yordam ko'rsatishi;

sug'urta hodisalarini ko'rib chiqish va tartibga solish choralari ko'rishi;

qonunchilikda belgilangan axborotni vakolatli davlat organining talabiga ko'ra taqdim etishi shart.

Assistansning zimmasida qonunchilikka va o'zi tuzgan shartnomalarga muvofiq boshqa majburiyatlar ham bo'lishi mumkin.

28-modda. Sug'urta bozori professional ishtirokchilarining uyushmalari

Agar sug'urta bozori professional ishtirokchilarining uyushmalarini va boshqa birlashmalarini tashkil etish qonunchilik talablariga zid kelmasa, sug'urta bozorining professional ishtirokchilari o'z huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish hamda birgalikdagi tadbirlarni

(choralarni) amalga oshirish maqsadida uyushmalar va boshqa birlashmalar tashkil etishi mumkin.

3-bob. Sug'urta shartnomasi va qoidalar

29-modda. Sug'urta shartnomasi

Sug'urta qilish sug'urta qildiruvchi va sug'urtalovchi o'rtasida tuziladigan sug'urta shartnomasi asosida amalga oshiriladi.

Sug'urta shartnomasi sug'urtalovchi va sug'urta qildiruvchi o'rtasida yozma yoki elektron shaklda tuzilgan bitim bo'lib, sug'urta qildiruvchi unga muvofiq sug'urta mukofotini (sug'urta badalini) sug'urta shartnomasida belgilangan tartibda, muddatlarda va hajmda to'laydi hamda sug'urta shartnomasida yoki qonunchilikda nazarda tutilgan boshqa majburiyatlarni bajaradi, sug'urtalovchi esa sug'urta shartnomasida ko'rsatilgan muayyan voqea (sug'urta hodisasi) yuz berganda sug'urta tovonini (sug'urta to'lovini) to'lash majburiyatini o'z zimmasiga oladi.

Sug'urta shartnomalarida franshiza nazarda tutilishi mumkin.

Franshiza ham sug'urta summasining foizlarida, ham muayyan summada belgilanishi mumkin hamda shartli va shartsiz franshizaga bo'linadi. Sug'urta shartnomasida franshizaning boshqa turlari nazarda tutilishi mumkin.

Sug'urta shartnomasining yozma yoki elektron shaklini tuzishga doir talablarga rioya etmaslik ushbu shartnomaning haqiqiy emasligiga sabab bo'ladi.

Vakolatli davlat organi sug'urta shartnomasi shartlariga qo'yiladigan eng kam talablarni belgilash huquqiga ega.

30-modda. Sug'urta qoidalar

Sug'urta qoidalar (bundan xalqaro sug'urta tizimlari doirasida qabul qilinadigan sug'urta qoidalar mustasno) sug'urtalovchi yoki sug'urtalovchilarning birlashmasi tomonidan qabul qilinadi hamda tasdiqlanadi va sug'urtaning asosiy qoidalarini o'z ichiga olishi kerak.

Sug'urtaning asosiy qoidalar quyidagi tushunchalarni o'z ichiga olishi kerak:

sug'urta subyektlari;

sug'urta obyektlari;

sug'urta hodisalari;

sug'urta tavakkalchiliklari;

sug'urta summasi, sug'urta tarifi va sug'urta mukofotini (sug'urta badallarini) aniqlash tartibi;

sug'urta shartnomalarini tuzish, bajarish va tugatish tartibi;

tarafning huquq va majburiyatlari;
zararlarning yoki ziyonning miqdorini aniqlash tartibi;
sug'urta tovonini (sug'urta to'lovini) aniqlash tartibi;
sug'urta tovonini (sug'urta to'lovini) amalga oshirish muddatlari,
shuningdek sug'urta tovonini (sug'urta to'lovini) rad etish asoslarining
batafsil ro'yxati va boshqa qoidalar.

31-modda. Sug'urta qildiruvchi va sug'urtalovchi o'rtasida elektron shakldagi axborot almashinuvining o'ziga xos xususiyatlari

Sug'urta qildiruvchi (sug'urtalangan shaxs, naf oluvchi) tomonidan sug'urtalovchiga sug'urta shartnomasini tuzish, o'zgartirish, muddatidan oldin tugatish uchun, sug'urta qoidalarida nazarda tutilgan hollarda va tartibda sug'urta tovonini (sug'urta to'lovini) olish uchun elektron shakldagi axborotni (sug'urta shartnomasini tuzish, o'zgartirish, muddatidan oldin tugatish to'g'risidagi arizani, sug'urta hodisasi yuz berganligi haqidagi bildirishnomani, sug'urta tovonini (sug'urta to'lovini) to'lash to'g'risidagi arizani va (yoki) boshqa hujjatlarni) yaratish hamda jo'natish sug'urtalovchining Internet jahon axborot tarmog'idagi rasmiy veb-saytidan, shuningdek mobil ilovalardan, elektron pochta va axborot almashishning boshqa usullaridan foydalanilgan holda amalga oshiriladi. Sug'urtalovchining rasmiy veb-saytidan ushbu axborot tizimining operatori bo'lgan sug'urta qildiruvchi va sug'urtalovchi o'rtasida elektron shakldagi axborot almashinuvini ta'minlaydigan axborot tizimi sifatida foydalanilishi mumkin.

Ushbu moddada nazarda tutilgan harakatlarni bajarish uchun sug'urtalovchining rasmiy veb-saytiga kirishni sug'urta qildiruvchi (sug'urtalangan shaxs, naf oluvchi) identifikatsiyalash va autentifikatsiyalash tizimidan foydalangan holda amalga oshirishi mumkin.

Sug'urtani elektron shaklda amalga oshirish chog'ida elektron raqamli imzo bilan tasdiqlangan yoxud elektron raqamli imzosiz taqdim etilgan elektron shakldagi axborot sug'urta shartnomasi, shu jumladan sug'urtalovchining elektron raqamli imzosi bilan imzolangan qaysi sug'urta shartnomasi (polisi) shartlariga sug'urta qildiruvchi ofertani (sug'urta shartnomasi tuzish taklifini) qabul qilish va sug'urta mukofoti to'lash orqali o'z roziligini bergan bo'lsa, o'sha sug'urta shartnomasi (polisi) shartlariga muvofiq qog'ozdagi hujjatga teng hujjat deb e'tirof etiladi.

Ixtiyoriy sug'urtani amalga oshirish chog'ida sug'urta qildiruvchi (sug'urtalangan shaxs, naf oluvchi) va sug'urtalovchi o'rtasida elektron

hujjatlardan foydalanishga doir talablar hamda elektron shaklda axborot almashish tartibi sug'urta qoidalarida va (yoki) mazkur shaxslar o'rtasidagi boshqa kelishuvda belgilanadi.

32-modda. Sug'urta shartnomasi ishtirokchilari

Sug'urtalovchilar, sug'urta qildiruvchilar, sug'urtalangan shaxslar, naf oluvchilar va manfaatdor shaxslar sug'urta shartnomasining ishtirokchilari sifatida ish yuritishi mumkin.

Sug'urtalovchi bilan sug'urta shartnomasini tuzuvchi va sug'urta mukofotini (sug'urta badallarini) to'lovchi yuridik shaxs yoki muomalaga layoqatli jismoniy shaxs sug'urta qildiruvchidir.

Sug'urta qildiruvchilar uchinchi shaxslarni (sug'urtalangan shaxslarni) sug'urta qilish to'g'risida faqat ularning roziligi mavjud bo'lgan taqdirdagina sug'urtalovchilar bilan shartnomalar tuzishi mumkin, bundan qonunchilikda nazarda tutilgan hollar mustasno.

Sug'urtada ishtirok etayotgan, mulkiy manfaatlari sug'urta himoyasining obyekti bo'lgan jismoniy shaxs sug'urtalangan shaxsdir.

Sug'urtalangan shaxs, agar o'ziga nisbatan sug'urta shartnomasini tuzsa va hisoblangan sug'urta mukofotini to'lasa, sug'urta qildiruvchi ham bo'lishi mumkin.

Sug'urta qildiruvchi (sug'urtalangan shaxs) tomonidan sug'urta tovonini yoki sug'urta to'lovini oluvchi sifatida tayinlangan jismoniy yoki yuridik shaxs naf oluvchidir.

Naf oluvchi sug'urta shartnomasi haqidagi axborotni sug'urta qildiruvchidan, sug'urtalangan shaxsdan yoki sug'urtalovchidan olishga haqli.

33-modda. Sug'urta mukofoti

Sug'urtalovchi sug'urta shartnomasi bo'yicha to'lanishi lozim bo'lgan sug'urta mukofotining miqdorini belgilashda o'zi ishlab chiqqan sug'urta tariflarini qo'llashga haqli bo'lib, bu tariflar sug'urta obyekti va sug'urta tavakkalchiligining xususiyati hisobga olingan holda sug'urta summasi birligidan undiriladigan mukofotni belgilaydi.

Sug'urtaning ayrim turlari bo'yicha sug'urta mukofotining miqdori O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilangan sug'urta tariflariga muvofiq aniqlanadi.

34-modda. Sug'urta tovonini (sug'urta to'lovini) to'lash

Sug'urtalovchi sug'urta shartnomasida ko'rsatilgan shaxsga faqat sug'urta hodisasi yuz bergan taqdirda sug'urta tovonini (sug'urta to'lovini) to'lashi shart.

Sug'urtalovchi quyidagilarga haqli emas:

agar u sug'urta shartnomasida yoki qonunda ko'rsatib o'tilgan sug'urta hodisasi yuz berganligi to'g'risidagi dalillarni olgan bo'lsa, sug'urta shartnomasida belgilangan muddatda sug'urta tovonini (sug'urta to'lovini) to'lashni rad etishga;

agar sug'urta hodisasining yuz berishi sug'urta qildiruvchining (sug'urtalangan shaxsning va (yoki) naf oluvchining) sug'urta hodisasi yuz berishiga qaratilgan qasddan qilgan harakatlari natijasida kelib chiqqan bo'lsa, sug'urta tovonini (sug'urta to'lovini) to'lashga. Bunday holda sug'urtalovchi to'langan sug'urta mukofotini qaytarmaydi.

Taraflarning kelishuviga ko'ra, sug'urtalovchi zararlarni to'liq hisob-kitob qilguniga qadar sug'urta tovonining bir qismini taraflardan birortasi ham nizolashmaydigan miqdorda to'lashi mumkin.

4-bob. Sug'urtalovchining (qayta sug'urtalovchining), sug'urta brokerining hamda ularning alohida bo'linmalarining rahbariga va bosh buxgalteriga qo'yiladigan talablar

35-modda. Umumiy talablar

Sug'urtalovchilarning (qayta sug'urtalovchilarning), sug'urta brokerlarining hamda ular alohida bo'linmalarining rahbarlari va bosh buxgalterlari, basharti ular ushbu Qonunda belgilangan malaka talablariga muvofiq bo'lsa, tayinlanadi.

Sug'urtalovchi (qayta sug'urtalovchi) va sug'urta brokeri nomzodning ushbu Qonunda belgilangan malaka talablariga muvofiqligini tasdiqlovchi hujjatlarni nomzod vakolatli davlat organiga sug'urtalovchining (qayta sug'urtalovchining) va sug'urta brokerining, shuningdek ularning alohida bo'linmalarining rahbari yoki bosh buxgalteri lavozimiga tayinlanguniga qadar taqdim etishi shart.

36-modda. Sug'urtalovchining (qayta sug'urtalovchining) va sug'urta brokerining rahbariga va bosh buxgalteriga qo'yiladigan malaka talablari

Sug'urtalovchining (qayta sug'urtalovchining) va sug'urta brokerining rahbari quyidagi malaka talablariga muvofiq bo'lishi kerak: oliy ma'lumotga ega bo'lish;

iqtisodiy, moliyaviy, yuridik ixtisoslikka ega bo'lgan mutaxassislar uchun sug'urta sohasida kamida uch yillik ish stajining (sug'urta agenti sifatidagi, shuningdek yordamchi, texnik va xizmat ko'rsatuvchi xodim lavozimlaridagi ish stajini hisobga olmagan holda) mavjudligi;

boshqa ixtisoslikka ega bo'lgan mutaxassislar uchun sug'urta sohasida kamida yetti yillik ish stajining (sug'urta agenti sifatidagi,

shuningdek yordamchi, texnik va xizmat ko'rsatuvchi xodim lavozimlaridagi ish stajini hisobga olmagan holda) mavjudligi.

Sug'urtalovchining (qayta sug'urtalovchining) va sug'urta brokerining bosh buxgalteri "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonunida belgilangan talablarga muvofiq bo'lishi kerak.

37-modda. Sug'urtalovchining (qayta sug'urtalovchining) va sug'urta brokerining alohida bo'linmasi rahbariga va bosh buxgalteriga qo'yiladigan malaka talablari

Sug'urtalovchining (qayta sug'urtalovchining) va sug'urta brokerining alohida bo'linmasi rahbari quyidagi malaka talablariga muvofiq bo'lishi kerak:

oliy ma'lumotga ega bo'lish;

sug'urta sohasida kamida bir yillik ish stajining (sug'urta agenti sifatidagi, shuningdek yordamchi, texnik va xizmat ko'rsatuvchi xodim lavozimlaridagi ish stajini hisobga olmagan holda) mavjudligi.

Sug'urtalovchining (qayta sug'urtalovchining) va sug'urta brokerining alohida bo'linmasi bosh buxgalteri quyidagi malaka talablariga muvofiq bo'lishi kerak:

oliy (buxgalterlik, auditorlik, moliyaviy, iqtisodiy) ma'lumotga ega bo'lish;

buxgalter sifatida kamida bir yillik ish stajining mavjudligi.

38-modda. Sug'urtalovchining (qayta sug'urtalovchining), sug'urta brokerining hamda ularning alohida bo'linmalarining rahbariga va bosh buxgalteriga qo'yiladigan qo'shimcha talablar

Rahbar (bosh buxgalter) tomonidan amalga oshiriladigan harakatlar yuridik shaxsni bankrotlikka yoki uni tugatish to'g'risida sud tomonidan qaror chiqarilishiga olib kelganligi haqidagi faktlar mavjud bo'lgan taqdirda, uni bankrot deb topilgan yoki sud tomonidan uni tugatish to'g'risida qaror chiqarilgan paytga qadar bir yil davomida yuridik shaxsning rahbari (bosh buxgalteri) bo'lgan shaxs sug'urtalovchining (qayta sug'urtalovchining), sug'urta brokerining hamda ularning alohida bo'linmalarining rahbari (bosh buxgalteri) etib tayinlanishi mumkin emas.

5-bob. Sug'urta bozorining professional ishtirokchilarini davlat ro'yxatidan o'tkazish, ularning faoliyatini litsenziyalash, ularni qayta tashkil etish va tugatish

39-modda. Sug'urta bozorining professional ishtirokchilarini tashkil etish va davlat ro'yxatidan o'tkazish

Sug'urtalovchilar (qayta sug'urtalovchilar) aksiyadorlik jamiyati shaklida tashkil etiladi.

Yuridik shaxs bo'lgan sug'urta bozorining boshqa professional ishtirokchilari qonun hujjatlarida nazarda tutilgan tashkiliy-huquqiy shakllarda tashkil etiladi.

40-modda. Sug'urtalovchilarning (qayta sug'urtalovchilarning) ustav fondi (ustav kapitali)

Sug'urtalovchilar (qayta sug'urtalovchilar) ustav fondining (ustav kapitalining) eng kam miqdori qonunchilikda belgilanadi.

Sug'urtalovchining (qayta sug'urtalovchining) ustav fondi (ustav kapitali) sug'urta tashkilotining muassislari tomonidan kiritilgan pul mablag'laridan tashkil topadi hamda milliy valyutada ifodalanadi.

Sug'urtalovchining ustav fondini shakllantirish uchun kreditga, garovga olingan mablag'lardan va boshqa jalb qilingan mablag'lardan foydalanishga yo'l qo'yilmaydi.

Ustav fondining (ustav kapitalining) eng kam miqdori litsenziya olish to'g'risida ariza beriladigan paytgacha qadar sug'urtalovchining (qayta sug'urtalovchining) ta'sischilari tomonidan shakllantirilgan bo'lishi kerak.

Sug'urtalovchi (qayta sug'urtalovchi) boshqa sug'urtalovchilarning (qayta sug'urtalovchilarning) ustav fondida (ustav kapitalida) ishtirok etishiga yo'l qo'yilmaydi, bundan sug'urtaning boshqa tarmoqlaridagi sug'urtalovchilarning (qayta sug'urtalovchilarning) ustav fondida (ustav kapitalida) o'zaro ishtirokini cheklash shartlarida ishtirok etish hollari mustasno.

41-modda. Sug'urtalovchilarning (qayta sug'urtalovchilarning) va sug'urta brokerlarining firma nomiga doir talablar

Sug'urtalovchilarning (qayta sug'urtalovchilarning) va sug'urta brokerlarining firma nomida ilgari tashkil etilgan sug'urtalovchilarning (qayta sug'urtalovchilarning) va sug'urta brokerlarining firma nomi bilan adashtirib yuborish darajasida bir xil yoki ularga aynan o'xshash bo'lgan belgilardan foydalanilishiga yo'l qo'yilmaydi, bundan sug'urtalovchilarning (qayta sug'urtalovchilarning) va sug'urta brokerlarining filiallari nomlari mustasno.

Firma nomi, tashkiliy-huquqiy shakli yoki joylashgan eri (pochta manzili) o'zgargan taqdirda, sug'urtalovchi (qayta sug'urtalovchi) va sug'urta brokeri ommaviy axborot vositalari orqali bu haqda sug'urta qildiruvchilarni xabardor qilishi, o'zi bajarayotgan, bir yildan ortiq muddatga mo'ljallangan shartnomalar bo'yicha esa yozma shaklda yoki

axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda elektron hujjat shaklida xabardor qilishi shart.

“Sug’urta” atamasidan yoki bu atama qo’shib yasalgan so’z birikmalaridan faqat sug’urta faoliyatini amalga oshirish huquqini beruvchi litsenziyaga ega bo’lgan yuridik shaxslar tomonidan firma nomida yoki tovar belgisida (xizmat ko’rsatish belgisida) foydalaniladi.

Sug’urta faoliyatini amalga oshirish huquqini beruvchi litsenziyaga ega bo’lgan yuridik shaxslar “sug’urta” atamasini o’z firma nomiga kiritishi shart.

42-modda. Sug’urta faoliyatini litsenziyalash

Sug’urtalovchilarning (qayta sug’urtalovchilarning) va sug’urta brokerlarining sug’urta faoliyati qonunchilikda belgilangan tartibda vakolatli davlat organi tomonidan beriladigan litsenziyalar asosida amalga oshiriladi.

Litsenziya sug’urtalovchiga hayotni sug’urta qilish sohasida yoki umumiy sug’urta sohasida yoxud faqat qayta sug’urta qilish bo’yicha sug’urta faoliyatini amalga oshirish uchun beriladi.

Hayotni sug’urta qilish sohasida sug’urta faoliyatini amalga oshiruvchi sug’urtalovchi umumiy sug’urta sohasida sug’urta faoliyatini amalga oshirishga haqli emas, bundan umumiy sug’urta sohasining qonunchilikda belgilangan ayrim turlari (klasslari) mustasno. Umumiy sug’urta sohasida sug’urta faoliyatini amalga oshiruvchi sug’urtalovchi hayotni sug’urta qilish sohasida sug’urta faoliyatini amalga oshirishga haqli emas. Faqat qayta sug’urta bo’yicha sug’urta faoliyatini amalga oshiruvchi sug’urtalovchi sug’urta shartnomalarini tuzishga haqli emas.

Litsenziyada sug’urtalovchi amalga oshirishni mo’ljallayotgan sug’urta turlari (klasslari) ko’rsatiladi.

43-modda. Sug’urtalovchi (qayta sug’urtalovchi) litsenziyasining amal qilishini to’xtatib turishning o’ziga xos xususiyatlari

Sug’urtalovchi (qayta sug’urtalovchi) litsenziyasining amal qilishini to’xtatib turish uning yangi sug’urta (qayta sug’urta) shartnomalarini tuzishini, shu jumladan amaldagi sug’urta (qayta sug’urta) shartnomalarini uzaytirishni taqiqlashga sabab bo’ladi. Litsenziyasi to’xtatib turilgan sug’urtalovchi (qayta sug’urtalovchi) ilgari tuzilgan sug’urta (qayta sug’urta) shartnomalari bo’yicha o’z zimmasiga olgan majburiyatlarini belgilangan tartibda bajarishi shart.

44-modda. Sug’urtalovchi (qayta sug’urtalovchi) litsenziyasining amal qilishini tugatishning o’ziga xos xususiyatlari

Litsenziyaning amal qilishi tugatilgan kundan e'tiboran besh kun ichida vakolatli davlat organi sug'urtalovchini (qayta sug'urtalovchini) tugatish to'g'risidagi ariza bilan qonunchilikda belgilangan tartibda sudga murojaat qilishi shart.

Sug'urtalovchining (qayta sug'urtalovchining) ilgari faoliyat ko'rsatgan boshqaruv organlarining vakolatlari to'xtatib turiladi va vakolatli davlat organi tomonidan tayinlanadigan muvaqqat ma'muriyatga o'tadi. Muvaqqat ma'muriyat o'z faoliyatini sud qaror chiqarguniga qadar bo'lgan davrda amalga oshiradi.

Sug'urtalovchining (qayta sug'urtalovchining) muvaqqat ma'muriyatining hisoboti vakolatli davlat organiga va sug'urtalovchini (qayta sug'urtalovchini) tugatish to'g'risida vakolatli davlat organining arizasi yuborilgan sudga taqdim etiladi.

Sug'urtalovchining (qayta sug'urtalovchining) muvaqqat ma'muriyati o'z faoliyati davrida xarajat operatsiyalarini amalga oshirishga haqli emas, bundan sug'urtalovchining boshqaruv xarajatlari (ma'muriy xarajatlari), sug'urtalovchiga (qayta sug'urtalovchiga) kelib tushayotgan pullarni hisobga olish va ilgari tuzilgan sug'urta shartnomalari bo'yicha sug'urta hodisalari yuz berganda sug'urta tovonini (sug'urta to'lovini) to'lash bilan bog'liq operatsiyalar mustasno.

Sug'urtalovchining (qayta sug'urtalovchining) muvaqqat ma'muriyatining ish tartibi vakolatli davlat organi tomonidan belgilanadi.

Ushbu moddaning qoidalari sug'urtalovchining (qayta sug'urtalovchining) arizasiga binoan litsenziyaning amal qilishini tugatish hollariga nisbatan, shuningdek sug'urtalovchi (qayta sug'urtalovchi) ta'sischilarining yoxud ta'sis hujjatlarida shunga vakolat berilgan ushbu sug'urtalovchi (qayta sug'urtalovchi) boshqaruv organining qaroriga ko'ra qayta tashkil etilganda yoki tugatilganda tatbiq etilmaydi.

45-modda. Sug'urtalovchilarni (qayta sug'urtalovchilarni) qayta tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlari

Sug'urtalovchilarni (qayta sug'urtalovchilarni) qo'shib yuborish, qo'shib olish, bo'lish, ajratib chiqarish, o'zgartirish shaklida qayta tashkil etish vakolatli davlat organining ruxsati bilan amalga oshirilishi mumkin.

Sug'urtalovchi (qayta sug'urtalovchi) qayta tashkil etishga ruxsatnoma olish uchun vakolatli davlat organiga tegishli ariza bilan birga quyidagi hujjatlarni taqdim etadi:

muassislar (ishtirokchilar) yoki qayta tashkil etish to'g'risidagi ta'sis hujjatlarida qayta tashkil etish vakolati berilgan sug'urtalovchi (qayta sug'urtalovchi) boshqaruv organining qarorini;

tashkil etilayotgan sug'urtalovchining (qayta sug'urtalovchining) balansini va uning faoliyatining moliyaviy natijalari prognozini;

qo'shib yuborish yoki qo'shib olish shartnomasining loyihasini (qo'shib yuborish yoki qo'shib olish shaklida qayta tashkil etilayotganda).

Sug'urtalovchilarni (qayta sug'urtalovchilarni) qayta tashkil etishni amalga oshirishga doir ariza zarur hujjatlar taqdim etilgan kundan e'tiboran o'n besh kun ichida vakolatli davlat organi tomonidan ko'rib chiqilishi kerak.

Vakolatli davlat organi qabul qilingan qaror to'g'risida sug'urtalovchini (qayta sug'urtalovchini) yozma ravishda yoki axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda elektron hujjat shaklida xabardor qilishi shart.

Vakolatli davlat organi sug'urtalovchilarni (qayta sug'urtalovchilarni) qayta tashkil etish uchun ruxsatnoma berishni quyidagi hollarda rad etishga haqli, agar:

sug'urtalovchilarni (qayta sug'urtalovchilarni) qayta tashkil etish natijasida ularning moliyaviy barqarorligiga doir talablar buzilishi mumkin bo'lsa;

sug'urtalovchilarning (qayta sug'urtalovchilarning) qayta tashkil etilishi sug'urta bozorida raqobatning cheklanishiga yoki bartaraf etilishiga olib kelishi mumkin bo'lsa;

sug'urtalovchilarni (qayta sug'urtalovchilarni) qayta tashkil etish uchun ruxsatnoma berilishini so'rab taqdim etilgan hujjatlarda noto'g'ri ma'lumotlar bo'lsa yoki bu hujjatlar qonunchilikka muvofiq bo'lmasa;

sug'urtalovchilarni (qayta sug'urtalovchilarni) qayta tashkil etish qonunchilikka zid bo'lsa.

Sug'urtalovchilarni (qayta sug'urtalovchilarni) qayta tashkil etishni amalga oshirish uchun berilgan arizani takroran ko'rib chiqishda sug'urtalovchilarni (qayta sug'urtalovchilarni) qayta tashkil etishni ushbu qayta tashkil etishni amalga oshirishni rad etish to'g'risidagi xabarnomada ilgari ko'rsatilmagan yangi asoslar bo'yicha amalga oshirishni rad etishga yo'l qo'yilmaydi.

Bo'lish va ajratib chiqarish shaklida qayta tashkil etilganda sug'urtalovchi (sug'urtalovchilar) (qayta sug'urtalovchilar) litsenziyasining amal qilishi tugatiladi. Qayta tashkil etish natijasida

yangidan tuzilgan sug'urtalovchilarga (qayta sug'urtalovchilarga) litsenziyalar berish qonunchilikda belgilangan tartibda amalga oshiriladi. Bo'lish va ajratib chiqarish shaklida qayta tashkil etilayotgan vaqt uchun va yangidan tuzilgan sug'urtalovchilar (qayta sug'urtalovchilar) tomonidan litsenziya olinadigan paytga qadar ular yangi sug'urta shartnomalarini tuzishga, amaldagi sug'urta shartnomalarini uzaytirishga haqli emas, bundan ilgari tuzilgan sug'urta shartnomalari bo'yicha ushbu sug'urtalovchilar (qayta sug'urtalovchilar) o'z zimmasiga olgan, huquqiy vorislik tartibida ularning o'ziga o'tgan majburiyatlarni bajarish hollari mustasno.

Agar qo'shib olish natijasida litsenziya shartlari o'zgarmasa, qo'shib olish shaklida qayta tashkil etilganda o'ziga boshqa sug'urtalovchi (qayta sug'urtalovchi) qo'shilgan sug'urtalovchi (qayta sug'urtalovchi) amaldagi litsenziyani saqlab qoladi.

O'zgartirish shaklida qayta tashkil etilganda sug'urtalovchining (qayta sug'urtalovchining) litsenziyasi qayta rasmiylashtiriladi.

Qo'shib yuborish shaklida qayta tashkil etilganda litsenziyani qayta rasmiylashtirishga qayta tashkil etilayotgan sug'urtalovchilarda (qayta sug'urtalovchilarda) yangidan vujudga kelgan sug'urtalovchini (qayta sug'urtalovchini) davlat ro'yxatidan o'tkazish sanasida litsenziya mavjud bo'lgan taqdirda yo'l qo'yiladi.

46-modda. Tugatilayotgan sug'urtalovchi kreditorlarining talablarini qanoatlantirish navbati

Tugatilayotgan sug'urtalovchi kreditorlarining talablari tugatishni amalga oshirish bilan bog'liq xarajatlar, shuningdek tugatiladigan sug'urtalovchining asosiy vazifalarini ta'minlash zaruratidan kelib chiqadigan xarajatlar to'langanidan keyin quyidagi tartibda qanoatlantiriladi:

birinchi navbatda — hayotni sug'urta qilish sohasidagi majburiy sug'urta shartnomalari bo'yicha sug'urta qildiruvchilarning talablari;

ikkinchi navbatda — sug'urta qildiruvchilarning boshqa majburiy sug'urta shartnomalari bo'yicha talablari;

uchinchi navbatda — boshqa sug'urta qildiruvchilarning (naf oluvchilarning) talablari;

to'rtinchi navbatda — budjetga, budjetdan tashqari jamg'armalarga to'lovlarni nazarda tutuvchi to'lov (ijro) hujjatlariga doir talablar. Ko'rsatilgan talablar to'liq qanoatlantirilganidan keyin ijtimoiy sug'urta bo'yicha talablar hamda jinoyat yoki ma'muriy huquqbuzarlik tufayli

fuqarolarning mol-mulkiga yetkazilgan zararning o'rnini qoplash bo'yicha talablari qanoatlantiriladi;

beshinchi navbatda — sug'urtalovchining boshqa kreditorlari talablari.

6-bob. Sug'urta faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish

47-modda. Vakolatli davlat organi

Sug'urta faoliyatini davlat tomonidan tartibga solishni vakolatli davlat organi amalga oshiradi.

Vakolatli davlat organi:

bajarilishi majburiy bo'lgan to'lovga qobiliyatlilik normativlarini hamda ularni aniqlash tartibini, ayrim tavakkalchiliklar bo'yicha sug'urtalovchilar (qayta sug'urtalovchilar) majburiyatlarining yo'l qo'yiladigan eng ko'p yoki eng kam miqdorini va majburiyatlarning jami miqdorini hisoblab chiqarish uslubini, sug'urtalovchilarning (qayta sug'urtalovchilarning) to'lovga qobiliyatlilikiga doir axborotni taqdim etish tartibi va muddatlarini belgilaydi;

sug'urta bozorining professional ishtirokchilari tomonidan sug'urta faoliyati to'g'risidagi qonunchilikka rioya etilishini, to'lovga qobiliyatlilikning belgilangan normativlari va ularning moliyaviy barqarorligining boshqa talablari ta'minlanishini nazorat qiladi;

sug'urtalovchilarning (qayta sug'urtalovchilarning) va sug'urta brokerlarining sug'urta faoliyatini litsenziyalaydi;

sug'urtalovchilarning (qayta sug'urtalovchilarning) sug'urta zaxiralari mablag'larini shakllantirish hamda joylashtirish tartibi va shartlarini, shuningdek bunday mablag'larning hisobini yuritish va ular bo'yicha hisobotlar tuzish tartibini belgilaydi;

sug'urta zaxiralari mablag'larining eng kam miqdorini belgilaydi;

sug'urtalovchilar (qayta sug'urtalovchilar) tomonidan taqdim etiladigan moliyaviy hisobotlarning va ular tomonidan e'lon qilinadigan yillik moliyaviy hisobotning shaklini, shuningdek uni taqdim etish hamda e'lon qilish tartibi va muddatlarini belgilaydi;

qonunchilikka muvofiq sug'urta bozori professional ishtirokchilarining faoliyatini tekshirishni amalga oshiradi va ularga aniqlangan qoidabuzarliklarni bartaraf etish to'g'risida, shu jumladan sug'urta xizmatlari iste'molchilari huquqlarining buzilishiga olib keluvchi sabablarni bartaraf etish haqida ijro qilinishi majburiy bo'lgan ko'rsatmalar kiritadi;

sug'urtalovchi (qayta sug'urtalovchi) tomonidan sug'urta faoliyati to'g'risidagi qonunchilik, shu jumladan belgilangan iqtisodiy

normativlar buzilganligi uchun sug'urtalovchining (qayta sug'urtalovchining) ustav fondi (ustav kapitali) eng kam miqdorining 0,1 foizigacha miqdorida, belgilangan tartibda jarima soladi;

sug'urtalovchilar (qayta sug'urtalovchilar) va sug'urta brokerlari litsenziyalarining amal qilishini qonunchilikda belgilangan tartibda to'liq yoki ayrim sug'urta klasslariga nisbatan to'xtatib turadi, shuningdek ularning faoliyatini tugatish to'g'risida sudga murojaat qiladi;

jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirishga hamda terrorizmni moliyalashtirishga va ommaviy qirg'in qurolini tarqatishni moliyalashtirishga qarshi kurashish to'g'risidagi qonunchilik buzilganligi aniqlangan taqdirda, sug'urtalovchilarga (qayta sug'urtalovchilarga) hamda sug'urta vositachilariga nisbatan qonunchilikka muvofiq choralar va sanksiyalar qo'llaydi;

sug'urta faoliyatini tartibga solish va uni nazorat qilish borasidagi faoliyat to'g'risida yillik hisobotlarni, shuningdek sug'urta bozorining moliya yili davomidagi faoliyati haqidagi statistik ma'lumotlarni rasmiy veb-saytida va ommaviy axborot vositalarida har bir moliya yili tugaganidan keyin olti oy ichida e'lon qiladi;

sug'urtalovchilarning (qayta sug'urtalovchilarning) investitsiya faoliyatini amalga oshirish tartibi hamda shartlarini belgilaydi;

aktuar xizmatlari ko'rsatish tartibini belgilaydi;

aktuariy malaka sertifikatini olish uchun o'quv dasturlarini hamda malaka imtihonlari topshirish tartibini ishlab chiqadi va tasdiqlaydi, mazkur sertifikatni olish huquqi uchun malaka imtihonini o'tkazadi;

belgilangan tartibda aktuariy malaka sertifikatini beradi, uning amal qilishini tugatadi va uni bekor qiladi, malaka sertifikatiga ega bo'lgan aktuariylar reyestrini yuritadi;

sug'urta bozorining professional ishtirokchilaridan qonunchilikda belgilangan axborotni so'rab oladi;

qonunchilikka muvofiq boshqa vakolatlarni ham amalga oshiradi.

Vakolatli davlat organi va uning xodimlari sug'urta bozori professional ishtirokchilarining ustav fondida (ustav kapitalida) hamda boshqaruv organlarida ishtirok etishga, shuningdek sug'urta vositachisi sifatida ish yuritishga haqli emas.

48-modda. Sug'urtalovchilar (qayta sug'urtalovchilar) tomonidan prudensial normativlarga rioya etilishi

Sug'urta (qayta sug'urta) tashkilotlarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash hamda sug'urta xizmatlari iste'molchilarining qonuniy

manfaatlarini himoya qilish maqsadida sug'urtalovchilar (qayta sug'urtalovchilar) belgilangan prudensial normativlarga rioya etishi shart, ushbu normativlarni hisoblab chiqarish tartibi va yo'l qo'yiladigan qiymatlari vakolatli davlat organi tomonidan belgilanadi.

Prudensial normativlar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

ustav fondining (ustav kapitalining) eng kam miqdorini;
to'lovga qobiliyatlilik marjasining yetarlilik normativini;
sug'urtalovchilarning (qayta sug'urtalovchilarning) alohida tavakkalchiliklar bo'yicha majburiyatlari normativini;
sug'urta zaxiralarini shakllantirish va joylashtirish bo'yicha normativni;

vakolatli davlat organi tomonidan belgilangan boshqa prudensial normativlarni.

Prudensial normativlarga kelgusidagi o'zgartishlar ushbu o'zgartishlar amalga kiritilishidan kamida bir oy oldin vakolatli davlat organi tomonidan rasmiy ravishda e'lon qilinadi.

49-modda. Sug'urtalovchilarning (qayta sug'urtalovchilarning) sug'urta zaxiralari

Sug'urta majburiyatlarining bajarilishini ta'minlash uchun sug'urtalovchilar (qayta sug'urtalovchilar) vakolatli davlat organi tomonidan belgilanadigan tartibda va shartlarda milliy valyutada ham, chet el valyutasida ham to'langan sug'urta mukofotlaridan sug'urta zaxiralarini shakllantiradi va joylashtiradi.

Sug'urtalovchining (qayta sug'urtalovchining) o'z sug'urta zaxiralarga muvofiq bo'lgan aktivlari olib qo'yilmaydi.

50-modda. Sug'urtalovchilar (qayta sug'urtalovchilar) huquqlari va qonuniy manfaatlarining kafolatlari

Davlat sug'urtalovchilarning (qayta sug'urtalovchilarning) mulkiy huquqlariga va boshqa huquqlariga hamda qonuniy manfaatlariga rioya etilishini va ularning himoya qilinishini, sug'urta faoliyatini amalga oshirishdagi erkin raqobat sharoitlarini kafolatlaydi.

Sug'urtalovchilarning (qayta sug'urtalovchilarning) faoliyatiga davlat organlari va boshqa tashkilotlar tomonidan aralashish, agar bu sug'urtalovchilar (qayta sug'urtalovchilar) faoliyati ustidan davlat nazorati va tekshiruvini amalga oshiruvchi organlarning vakolatlari bilan bog'liq bo'lmasa, taqiqlanadi.

51-modda. Ichki nazoratga va tavakkalchiliklarni boshqarish tizimiga doir talablar

Sug'urta (qayta sug'urta) tashkilotlari vakolatli davlat organi tomonidan belgilangan ichki nazoratga va tavakkalchiliklarni boshqarish tizimiga doir talablarga rioya etishi shart. Vakolatli davlat organining talablari sug'urtalovchi (qayta sug'urtalovchi) tomonidan amalga oshirilayotgan faoliyat turining tizimli ahamiyatini, o'ziga xos xususiyatini, ko'lami va murakkabligini inobatga oladi.

Vakolatli davlat organining ichki nazoratga va tavakkalchiliklarni boshqarish tizimiga doir talablari jumlasiga quyidagilar kiradi:

prudensial talablar uchun moliyaviy, nazoratga oid hisobotlarning va boshqa hisobotlarning to'liqligini, ishonchliligini hamda o'z vaqtida topshirilishini ta'minlash;

muhim ahamiyatga molik tavakkalchiliklarni aniqlash va boshqarish, stress-testdan o'tkazish bo'yicha tasdiqlangan siyosatning, shuningdek muhim ahamiyatga molik tavakkalchiliklarga hamda kapitalga doir hisobotlar tizimining mavjudligi;

sug'urtalovchi (qayta sug'urtalovchi) uchun muhim ahamiyatga molik tavakkalchiliklarni boshqarishga va ularning samaradorligini baholashga doir siyosatning izchil amalga oshirilishi hamda unga rioya etilishi;

ichki hujjatlarda belgilangan tavakkalchiliklarning va kapitalning cheklangan miqdorlariga rioya etilishi, sug'urtalovchi (qayta sug'urtalovchi) tavakkalchiliklarni boshqarish bo'yicha qo'llayotgan tartib-taomillar samaradorligi ustidan kuzatuv kengashi tomonidan nazoratni amalga oshirish.

52-modda. Monopolistik faoliyatga yo'l qo'yilmasligi

Sug'urta bozorida raqobatni cheklashga yoki bartaraf etishga, bir sug'urtalovchilarga boshqalariga qaraganda asossiz afzalliklar berilishiga yoki olinishiga, sug'urta qildiruvchilarning va boshqa shaxslarning huquqlari hamda qonuniy manfaatlari kamsitilishiga qaratilgan faoliyatga yo'l qo'yilmaydi.

Sug'urta bozorining professional ishtirokchilariga o'z uyushmalari va boshqa birlashmalaridan sug'urta bozorini monopollashtirishga qaratilgan bitimlarga erishish uchun foydalanish taqiqlanadi.

7-bob. Vakolatli davlat organi tomonidan qo'llaniladigan choralar va sanksiyalar

53-modda. Choralar va sanksiyalarning qo'llanilishi

Vakolatli davlat organi sug'urta (qayta sug'urta) tashkilotiga, sug'urta brokeriga, ilgari ularga nazorat tarzida javob qaytarish chora-

tadbirlari qo'llanilganidan qat'i nazar, quyidagi sanksiyalarni qo'llashga haqli:

litsenziyaning amal qilishini o'n kungacha muddatga to'xtatib turishga;

agar litsenziat litsenziya berishga doir qaror qabul qilinganligi haqida bildirishnoma yuborilgan (topshirilgan) paytdan e'tiboran uch oy ichida vakolatli davlat organiga litsenziya berganlik uchun davlat bojini to'lamagan bo'lsa, litsenziyani bekor qilish to'g'risida qaror qabul qilishga;

sug'urta portfelini boshqa sug'urta tashkilotlariga o'tkazish to'g'risida qaror qabul qilishga.

Litsenziyaning amal qilishini to'xtatib turish yoki tugatish tarzidagi sanksiyani qo'llashning maqsadga muvofiqligini aniqlashda quyidagilar hisobga olinadi:

tavakkalchilikning darajasi, qoidabuzarliklar va (yoki) kamchiliklarning xususiyati hamda ularning oqibatlar;

yo'l qo'yilgan qoidabuzarliklar va (yoki) kamchiliklarning ko'lami hamda ahamiyati va ularning oqibatlar;

qoidabuzarliklar va (yoki) kamchiliklarning muntazamligi (ikki va undan ko'p marta) hamda davomiyligi;

yo'l qo'yilgan qoidabuzarliklar va (yoki) kamchiliklarning moliyaviy holatga ta'siri;

aniqlangan qoidabuzarliklar va (yoki) kamchiliklarning yuzaga kelishi bilan bog'liq bo'lgan sabablar;

sug'urta (qayta sug'urta) tashkiloti va sug'urta brokeri tomonidan faoliyatda aniqlangan kamchiliklarni, tavakkalchiliklarni yoki qoidabuzarliklarni bartaraf etishga qaratilgan mustaqil choralar ko'rish.

54-modda. Qo'pol qoidabuzarlik

Litsenziyaning amal qilishini tugatish uchun asos bo'ladigan litsenziya talablari va shartlarining bir marta qo'pol ravishda buzilishi jumlasiga quyidagilar kiradi:

a) sug'urtalovchilar (qayta sug'urtalovchilar) uchun:

litsenziat uchun qonunchilikda taqiqlangan boshqa faoliyat turlarini amalga oshirish;

sug'urta faoliyatini amalga oshirish chog'ida olingan maxfiy axborotni sug'urta qildiruvchining ruxsatisiz oshkor qilish, bundan qonunchilikda nazarda tutilgan hollar mustasno;

b) sug'urta brokerlari uchun:

mijoz uchun manfaatli emasligi oldindan ma'lum bo'lgan sug'urta shartnomasini tuzish va bajarish;

sug'urta bo'yicha vositachilik faoliyatini amalga oshirish chog'ida olingan maxfiy axborotni mijozning ruxsatisiz oshkor qilish, bundan qonunchilikda nazarda tutilgan hollar mustasno.

8-bob. Sug'urtalovchilarning (qayta sug'urtalovchilarning) to'lovga qobiliyatligini baholash

55-modda. Sug'urtalovchilarning (qayta sug'urtalovchilarning) to'lovga qobiliyatligi kafolatlari

Sug'urtalovchilar (qayta sug'urtalovchilar) ayrim tavakkalchiliklar bo'yicha yo'l qo'yiladigan eng ko'p miqdordan va jami majburiyatlarning yo'l qo'yiladigan eng ko'p miqdoridan ortiq majburiyatlarni o'z zimmasiga olishi mumkin emas, bundan ularning ushbu majburiyatlarni bajarish qobiliyati to'lovga qobiliyatlikning belgilangan normativlariga va moliyaviy barqarorlikning boshqa talablariga muvofiq qayta sug'urta qilingan hollar mustasno.

56-modda. Aktuar xulosa

Sug'urta zaxiralari bo'yicha aktuar xulosa sug'urta (qayta sug'urta) tashkiloti yillik moliyaviy hisobotlarining ajralmas qismi bo'lib, vakolatli davlat organiga taqdim etilishi lozim.

Aktuar xulosani taqdim etishning mazmuniga va tartibiga qo'yiladigan talablar vakolatli davlat organi tomonidan belgilanadi.

57-modda. Zararlilikni tavsiflovchi koefitsiyentlar

Sug'urta (qayta sug'urta) tashkilotlari sug'urtaning barcha yoki ayrim turlarini (klasslarini) amalga oshirishda o'z faoliyatini tahlil qilish maqsadida zararni tavsiflovchi koefitsiyentlar (zararlilik koefitsiyenti, xarajatlar koefitsiyenti, birlashtirilgan koefitsiyent) hisob-kitobini amalga oshiradi.

Zararlilikni tavsiflovchi koefitsiyentlar (zararlilik koefitsiyenti, xarajatlar koefitsiyenti, birlashtirilgan koefitsiyent) — sug'urta (qayta sug'urta) tashkiloti faoliyatining sug'urtaning barcha yoki ayrim turlarini (klasslarini) amalga oshirish chog'idagi zararliligini aks ettiruvchi nisbiy ko'rsatkichlardir.

Zararlilikni tavsiflovchi koefitsiyentlarni (zararlilik koefitsiyentini, xarajatlar koefitsiyentini, birlashtirilgan koefitsiyentni) hisob-kitob qilish tartibi vakolatli davlat organi tomonidan belgilanadi.

58-modda. Moliyaviy hisobotlarni e'lon qilish

Sug'urtalovchilar (qayta sug'urtalovchilar) va sug'urta brokerlari moliyaviy hisobotlarni vakolatli davlat organi tomonidan belgilanadigan shaklda e'lon qiladi.

Sug'urtalovchilar (qayta sug'urtalovchilar) va sug'urta brokerlari o'z mablag'lari holatiga, kapitalga doir talablarning bajarilishiga, likvidlikka, tavakkalchiliklarning katta-kichikligiga va boshqa muhim ko'rsatkichlarga (normativlarga) bog'liq bo'lgan axborotni oshkor etishi kerak.

Sug'urtalovchining (qayta sug'urtalovchining) va sug'urta brokerining yillik moliyaviy hisoboti auditorlik xulosasisiz e'lon qilinmaydi.

9-bob. Hisobotlar, hujjatlarni saqlash va axborot olish

59-modda. Buxgalteriya hisobining o'ziga xos xususiyatlari

Sug'urtalovchilar (qayta sug'urtalovchilar), sug'urta brokerlari va qayta sug'urta brokerlari vakolatli davlat organi tomonidan belgilanadigan o'ziga xos xususiyatlarni hisobga olgan holda, qonunchilikka muvofiq buxgalteriya hisobini yuritadi.

60-modda. Sug'urta faoliyatiga doir hujjatlarni saqlash

Sug'urta bozorining professional ishtirokchilari hujjatlarni o'zining idoraviy arxivida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilangan tartibda va muddatlarda saqlashi shart.

61-modda. Axborot olish huquqi

Huquqni muhofaza qiluvchi organlar, sudlar, tibbiyot, seysmologiya, veterinariya, gidrometeorologiya tashkilotlari hamda boshqa tashkilotlar sug'urta hodisalarining ro'y berishi sabablari hamda holatlarini, shuningdek sug'urta to'lovi (sug'urta to'lovi) miqdorlarini sug'urtalovchi va adjaster tomonidan aniqlash uchun zarur bo'lgan tegishli axborotni hamda hujjatlarni sug'urtalovchilarning va adjasterlarning so'roviga ko'ra taqdim etishi shart.

Vakolatli davlat organi sug'urta bozorining professional ishtirokchilaridan qabul qilingan pul mablag'lari va majburiyatlarning miqdorlari haqidagi axborotni, shuningdek boshqa axborotni o'z vakolati doirasida talab qilishga haqli. Bunday axborotni so'rash so'rov sabablari ko'rsatilgan holda yozma tarzda amalga oshirilishi kerak.

Vakolatli davlat organi o'zi olgan axborotga nisbatan maxfiylikka rioya etishi shart, bundan qonunga muvofiq axborotning oshkor qilinishiga yo'l qo'yiladigan hollar mustasno.

62-modda. Sug'urta siri

Sug'urta qildiruvchilar, sug'urtalangan shaxslar va naf oluvchilar to'g'risidagi, sug'urta qildiruvchilar hamda sug'urtalangan shaxslar sog'lig'ining holati, sug'urtalangan mol-mulk, sug'urta summasi haqidagi, bank hisobvaraqlarining mavjudligi, ushbu hisobvaraqlardagi pul qoldiqlari va pul harakati to'g'risidagi ma'lumotlar oshkor qilinmaydi.

Sug'urta faoliyatini amalga oshirishning umumiy shartlari, taklif etilayotgan sug'urta bitimlari va operatsiyalarining ro'yxati, sug'urta tariflari, sug'urta turlari hamda muddatlari ochiq axborot bo'lib, sug'urta siri predmeti bo'lishi mumkin emas.

Ushbu moddaning [birinchi qismida](#) ko'rsatilgan ma'lumotlar sug'urta qildiruvchining, shuningdek sug'urtalangan shaxslarning va naf oluvchilarning o'ziga taalluqli ma'lumotlarga doir yozma roziligi asosida uchinchi shaxslarga oshkor qilinishi mumkin.

Sug'urtalovchilar transport vositalari egalarining fuqarolik javobgarligini majburiy sug'urta qilish bilan bog'liq ma'lumotlar to'g'risidagi ma'lumotnomalarni Transport vositalari egalarining fuqarolik javobgarligini majburiy sug'urta qilish bo'yicha to'lovlarni kafolatlash jamg'armasiga sug'urta qildiruvchining roziligini olmagan holda, belgilangan tartibda taqdim etadi.

Sug'urtalovchilar ushbu moddaning [birinchi qismida](#) ko'rsatilgan ma'lumotlar to'g'risidagi ma'lumotnomalarni sudga, prokurorga, qo'zg'atilgan jinoyat ishi mavjud bo'lgan taqdirda esa surishtiruv va tergov organlariga, sudning undiruvni sug'urta qildiruvchining mol-mulkiga qaratish yoki bu mol-mulkni xatlash haqidagi qonuniy kuchga kirgan qarori mavjud bo'lgan taqdirda, davlat ijrochilariga sug'urta qildiruvchilarning roziligini olmagan holda, belgilangan tartibda taqdim etadi.

Sug'urtalovchilar ushbu moddaning [birinchi qismida](#) ko'rsatilgan ma'lumotlar to'g'risidagi ma'lumotnomalarni, bundan sug'urta qildiruvchilar va sug'urtalangan shaxslar sog'lig'ining holati to'g'risidagi, bank hisobvaraqlari mavjudligi, ushbu hisobvaraqlardagi pul qoldiqlari va pul harakati haqidagi ma'lumotlar mustasno, qonunchilikda majburiy sug'urta bo'yicha belgilangan majburiyatlarning sug'urta qildiruvchilar tomonidan bajarilishi ustidan nazoratni amalga oshiruvchi tegishli davlat boshqaruvi organlariga sug'urta qildiruvchilarning roziligini olmagan holda, belgilangan tartibda taqdim etadi.

Tuzilgan sug'urta shartnomalari va amalga oshirilgan hisob-kitoblar to'g'risidagi ma'lumotnomalar sug'urta qildiruvchi jismoniy shaxs vafot etgan taqdirda quyidagilarga beriladi:

sug'urta qildiruvchi o'z vasiyatnomasida ko'rsatgan shaxsga;

sudga va notariusga — ularning ish yurituvda bo'lgan merosga oid ishlar bo'yicha sudning qarori yoki notariusning o'z muhri bilan tasdiqlangan yozma so'rovi asosida. Notariusning yozma so'roviga sug'urta qildiruvchi vafot etganligi to'g'risidagi guvohnomaning ko'chirma nusxasi ilova qilingan bo'lishi kerak;

konsulga — uning ish yurituvda bo'lgan merosga oid ishlar yuzasidan.

Sug'urtalovchilar va sug'urta vositachilari pul mablag'lari yoki boshqa mol-mulk bilan bog'liq operatsiyalar to'g'risidagi jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirishga, terrorizmni moliyalashtirishga va ommaviy qirg'in qurolini tarqatishni moliyalashtirishga qarshi kurashish bilan bog'liq bo'lgan axborotni qonunchilikda nazarda tutilgan hollarda va tartibda vakolatli davlat organiga taqdim etadi.

Tuzilgan sug'urta shartnomalari to'g'risidagi ma'lumotlar qonunchilikda belgilangan tartibda kredit byurolariga taqdim etiladi.

10-bob. Yakunlovchi qoidalar

63-modda. Sug'urta xizmatlari iste'molchilarining huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish

Sug'urta xizmatlarining iste'molchilari sug'urtalovchini va sug'urta xizmatlarini tanlashda erkindir. Sug'urtalovchilar iste'molchining talabiga binoan unga sug'urta xizmatlarini ko'rsatish shartlari bilan tanishish imkoniyatini taqdim etishi shart.

Sug'urtalovchi shaxsni sug'urta xizmatidan yoki mahsulotidan foydalanish sharti sifatida sug'urtalovchining yoxud o'zga uchinchi shaxsning boshqa sug'urta xizmatidan yoki mahsulotidan foydalanishga majburlamasligi kerak.

64-modda. Sug'urta bozorining professional ishtirokchilari tomonidan ko'rsatiladigan xizmatlar iste'molchilarining huquqlarini himoya qilish choralari

Vakolatli davlat organi sug'urta bozorining professional ishtirokchilari tomonidan ko'rsatiladigan xizmatlar iste'molchilarining huquqlarini himoya qilish bo'yicha vazifalarni bajarish uchun quyidagi choralarni ko'radi:

sug'urta tashkilotlari tomonidan ko'rsatiladigan sug'urta xizmatlari to'g'risidagi axborotni oshkor etish tartibini belgilaydi;

sug'urta tashkilotlari faoliyatidagi ular ko'rsatadigan xizmatlar iste'molchilarining huquqlari buzilishiga olib keluvchi tizimli kamchiliklarni aniqlaydi, shuningdek ularning oldini olish choralarini ko'radi;

o'z xizmatlari iste'molchilarining huquqlari buzilishiga yo'l qo'ygan sug'urta tashkilotlariga nisbatan choralar va sanksiyalar qo'llaydi;

sug'urta tashkilotlari xizmatlari iste'molchilarining buzilgan huquqlarini tiklash borasida maslahatlar beradi va ko'maklashadi;

aholining va tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy savodxonligi darajasini oshirish choralarini ko'radi.

Vakolatli davlat organi O'zbekiston Respublikasining sug'urta bozori to'g'risidagi axborotni aniqlaydi va o'zining rasmiy veb-saytida e'lon qiladi.

Sug'urta bozori professional ishtirokchilari iste'molchilar bilan o'zaro munosabatlarda o'z faoliyatiga qo'yiladigan talablarga rioya etishini tekshirish uchun vakolatli davlat organi o'z xodimlari sug'urta bozori professional ishtirokchilari tomonidan ko'rsatiladigan xizmatlarni sotib olishi yuzasidan nazorat tadbirlarini amalga oshirishga haqli.

Nazorat tadbirlari sug'urta bozorining professional ishtirokchilarini oldindan xabardor qilmasdan o'tkaziladi.

65-modda. Nizolarni hal etish

Sug'urta faoliyati sohasida yuzaga keladigan nizolar qonunchilikda belgilangan tartibda hal etiladi.

66-modda. Vakolatli davlat organining qarori ustidan shikoyat qilish

Vakolatli davlat organining qarori va harakatlari ustidan qonunchilikda belgilangan tartibda shikoyat qilinishi mumkin.

67-modda. O'zbekiston Respublikasi hududida chet el fuqarolarini, fuqaroligi bo'lmagan shaxslarni va chet el yuridik shaxslarini sug'urta qilish

O'zbekiston Respublikasi hududida chet el fuqarolari, fuqaroligi bo'lmagan shaxslar va chet el yuridik shaxslari O'zbekiston Respublikasining fuqarolari va yuridik shaxslari bilan teng ravishda sug'urta himoyasi huquqidan foydalanadi.

68-modda. Sug'urta faoliyati to'g'risidagi qonunchilikni buzganlik uchun javobgarlik

Sug'urta faoliyati to'g'risidagi qonunchilikni buzganlikda aybdor shaxslar belgilangan tartibda javobgar bo'ladi.

69-modda. O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlarini o'z kuchini yo'qotgan deb topish

Quyidagilar o'z kuchini yo'qotgan deb topilsin:

1) O'zbekiston Respublikasining 2002-yil 5-aprelda qabul qilingan "Sug'urta faoliyati to'g'risida"gi 358-II-sonli Qonuni (O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, 2002-yil, № 4-5, 68-modda);

2) O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining 2002-yil 5-aprelda qabul qilingan "Sug'urta faoliyati to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonunini amalga kiritish haqida"gi 359-II-sonli Qarori (O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, 2002-yil, № 4-5, 69-modda);

3) O'zbekiston Respublikasining 2006-yil 10-oktabrda qabul qilingan "Tadbirkorlik subyektlarini huquqiy himoya qilish tizimi takomillashtirilganligi hamda ularning moliyaviy javobgarligi erkinlashtirilganligi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi O'RQ-59-sonli Qonunining (O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining Axborotnomasi, 2006-yil, № 10, 536-modda) 32-moddasi;

4) O'zbekiston Respublikasining 2007-yil 14-sentabrda qabul qilingan "Sug'urta faoliyati to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuniga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish haqida"gi O'RQ-108-sonli Qonuni (O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining Axborotnomasi, 2007-yil, № 9, 415-modda);

5) O'zbekiston Respublikasining 2008-yil 21-aprelda qabul qilingan "Transport vositalari egalarining fuqarolik javobgarligini majburiy sug'urta qilish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni qabul qilinganligi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish haqida"gi O'RQ-156-sonli Qonunining (O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining Axborotnomasi, 2008-yil, № 4, 192-modda) 3-moddasi;

6) O'zbekiston Respublikasining 2008-yil 22-dekabrda qabul qilingan "Sug'urta faoliyati to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuniga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish haqida"gi O'RQ-192-

sonli [Qonuni](#) (O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining Axborotnomasi, 2008-yil, № 12, 635-modda);

7) O'zbekiston Respublikasining 2009-yil 22-sentabrda qabul qilingan "Jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirishga va terrorizmni moliyalashtirishga qarshi kurashish to'g'risidagi qonun hujjatlari takomillashtirilganligi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining ayrim qonunlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish haqida"gi O'RQ-223-sonli Qonunining (O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining Axborotnomasi, 2009-yil, № 9, 337-modda) [10-moddasi](#);

8) O'zbekiston Respublikasining 2010-yil 16-dekabrda qabul qilingan "Sug'urta faoliyati to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonunining 15 hamda 18-moddalariga o'zgartishlar va qo'shimcha kiritish haqida"gi O'RQ-267-sonli [Qonuni](#) (O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining Axborotnomasi, 2010-yil, № 12, 467-modda);

9) O'zbekiston Respublikasining 2012-yil 11-aprelda qabul qilingan "Sug'urta faoliyati to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuniga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish haqida"gi O'RQ-323-sonli [Qonuni](#) (O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining Axborotnomasi, 2012-yil, № 4, 107-modda);

10) O'zbekiston Respublikasining 2013-yil 30-aprelda qabul qilingan "O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi O'RQ-352-sonli Qonunining (O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining Axborotnomasi, 2013-yil, № 4, 98-modda) [38-moddasi](#);

11) O'zbekiston Respublikasining 2013-yil 7-oktabrda qabul qilingan "O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish, shuningdek ayrim qonun hujjatlarini o'z kuchini yo'qotgan deb topish to'g'risida"gi O'RQ-355-sonli Qonunining (O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining Axborotnomasi, 2013-yil, № 10, 263-modda) [25-moddasi](#);

12) O'zbekiston Respublikasining 2014-yil 4-sentabrda qabul qilingan "O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi O'RQ-373-sonli Qonunining (O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining Axborotnomasi, 2014-yil, № 9, 244-modda) [22-moddasi](#);

13) O'zbekiston Respublikasining 2015-yil 29-dekabrda qabul qilingan "O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga

o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi O'RQ-396-sonli Qonunining (O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining Axborotnomasi, 2015-yil, № 12, 452-modda) [22-moddasi](#);

14) O'zbekiston Respublikasining 2017-yil 18-aprelda qabul qilingan "O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi O'RQ-429-sonli Qonunining (O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining Axborotnomasi, 2017-yil, № 4, 137-modda) [12-moddasi](#);

15) O'zbekiston Respublikasining 2017-yil 16-oktabrda qabul qilingan "O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi O'RQ-448-sonli Qonunining (O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining Axborotnomasi, 2017-yil, № 10, 605-modda) [14-moddasi](#);

16) O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 15-yanvarda qabul qilingan "Iqtisodiy jinoyatlarga va ommaviy qirg'in qurolini tarqatishni moliyalashtirishga qarshi kurashish mexanizmlari takomillashtirilishi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi O'RQ-516-sonli Qonunining (O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining Axborotnomasi, 2019-yil, № 1, 5-modda) [16-moddasi](#);

17) O'zbekiston Respublikasining 2021-yil 21-aprelda qabul qilingan "O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartishlar kiritish to'g'risida"gi O'RQ-683-sonli Qonunining (O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining Axborotnomasi, 2021-yil, 4-songa ilova) [137-moddasi](#).

70-modda. Ushbu Qonunning ijrosini, yetkazilishini, mohiyati va ahamiyati tushuntirilishini ta'minlash

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va manfaatdor tashkilotlar ushbu Qonunning ijrosini, ijrochilarga yetkazilishini hamda mohiyati va ahamiyati aholi o'rtasida tushuntirilishini ta'minlasin.

71-modda. Qonunchilikni ushbu Qonunga muvofiqlashtirish

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi:

hukumat qarorlarini ushbu Qonunga muvofiqlashtirsin;

davlat boshqaruvi organlari ushbu Qonunga zid bo'lgan o'z normativ-huquqiy hujjatlarini qayta ko'rib chiqishlari va bekor qilishlarini ta'minlasin.

72-modda. Ushbu Qonunning kuchga kirishi

Ushbu Qonun rasmiy e'lon qilingan kundan e'tiboran uch oy o'tgach kuchga kiradi.

O'zbekiston Respublikasining Prezidenti Sh. MIRZIYOYEV

Toshkent sh.,
2021-yil 23-noyabr,
O'RQ-730-son

*(Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 24.11.2021-y.,
03/21/730/1089-son)*

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI PREZIDENTINING
QARORI
SUG'URTA XIZMATLARI BOZORINI YANADA
RIVOJLANTIRISHNING KOMPLEKS CHORA-TADBIRLARI
TO'G'RISIDA²**

Sug'urta bozorini yanada rivojlantirish, zamonaviy axborot texnologiyalarini keng joriy etish orqali sug'urta xizmatlarining ommabopligini va sifatini oshirish, shuningdek, sohani tartibga solishni yanada takomillashtirish maqsadida:

1. 2024-yil 1-sentabrdan boshlab shunday tartib o'rnatilsinki, unga muvofiq:

sug'urtaning barcha turlari bo'yicha sug'urta (qayta sug'urta) shartnomalarini yagona avtomatlashtirilgan axborot tizimi orqali ro'yxatdan o'tkazish va sug'urta polislarini ushbu tizim orqali rasmiylashtirish majburiy hisoblanadi;

barcha sug'urta turlari bo'yicha sug'urta polislarini faqat qog'oz shaklda rasmiylashtirish amaliyoti bekor qilinadi;

sug'urta polislarini yagona avtomatlashtirilgan axborot tizimi orqali rasmiylashtirmaslik ularni haqiqiy emas deb topishga asos bo'ladi hamda sug'urtalovchi tomonidan litsenziya talablari va shartlarini bir marta qo'pol ravishda buzish hisoblanadi;

Istiqbolli loyihalar milliy agentligi sug'urtalovchilar tomonidan ko'rsatiladigan sug'urta xizmatlari sifati bo'yicha sug'urtalovchilar reytingini yuritadi va ommaviy axborot vositalarida e'lon qiladi.

2. Quyidagilar:

O'zbekiston Respublikasi sug'urta xizmatlari bozorini yanada rivojlantirish bo'yicha "yo'l xaritasi" [1-ilovaga](#) muvofiq;

Sug'urtalovchilarning tabaqalashtirilgan ustav kapitalining eng kam miqdorlari [2-ilovaga](#) muvofiq tasdiqlansin.

² <https://www.lex.uz/docs/-6824178>

3. Istiqbolli loyihalar milliy agentligi (keyingi o'rinlarda — Agentlik) va Sug'urta to'lovlarini kafolatlash jamg'armasining (keyingi o'rinlarda — Jamg'arma) barcha sug'urta polislarini ro'yxatga oluvchi va ularning aylanmasini nazorat qiluvchi yagona avtomatlashtirilgan axborot tizimi, shuningdek, “O'zbekiston Respublikasi transport vositalarini sug'urtalash” avtomatlashtirilgan axborot tizimi, O'zbekistonning yagona sug'urta portal, Sug'urta polislarining yagona reyestri va “E-Sugurta servis” yagona mobil ilovasini Jamg'arma tomonidan Agentlik balansiga beg'araz balans qiymatida o'tkazish to'g'risidagi taklifga rozilik berilsin.

Bunda, yangi axborot tizimlarini xarid qilish, ularning to'liq ishlashini ta'minlash va saqlash, shu jumladan dasturiy ta'minotlarni ishlab chiqish va axborotlarni aktuallashtirish (yangilash) bilan bog'liq boshqa tashkilotlar va mutaxassislarning xizmatlariga haq to'lash Agentlik mablag'lari hisobidan moliyalashtiriladi.

4. Quyidagilarga shartnomalarning o'z vaqtida rasmiylashtirilishini ta'minlash majburiyati yuklatilsin:

Soliq qo'mitasi va Transport vazirligiga ish beruvchining va tashuvchining fuqarolik javobgarligini majburiy sug'urta qilish shartnomalarini;

Tog'-kon, geologiya va sanoat xavfsizligini nazorat qilish inspeksiyasiga xavfli ishlab chiqarish obyektida avariya yuz bergan taqdirda boshqa shaxslarning hayoti, sog'lig'i va (yoki) mol-mulkiga hamda atrof-muhitga zarar yetkazganlik uchun fuqarolik javobgarligini majburiy sug'urta qilish shartnomalarini;

Qurilish va uy-joy kommunal xo'jaligi vazirligiga obyektlarni davlat mablag'lari va hukumat kafolati ostidagi kreditlar hisobiga barpo etishda qurilish tavakkalchiliklarini majburiy sug'urta qilish shartnomalarini.

Agentlik sug'urtaning yuqorida ko'rsatilgan turlari bo'yicha shartnomalarning majburiy tuzilishi bo'yicha tegishli tizimni (modullar, dasturiy mahsulotlar) ishlab chiqish va joriy etish uchun mas'ul etib belgilansin.

Bunda, mazkur bandning [beshinchi xatboshisida](#) ko'rsatilgan vazifalar bajarilishini ta'minlash bilan bog'liq xarajatlar Agentlik mablag'lari hisobidan moliyalashtiriladi.

5. Agentlik:

2025-yil 1-yanvardan boshlab sug'urtalovchilarning hisobotlarini soddalashtirish, avtomatlashtirish va yagona axborot tizimida shakllantirishga bosqichma-bosqich o'tish choralarini ko'rsin;

sug'urta tavakkalchiligi darajasiga sezilarli ta'sir ko'rsatuvchi holatlardan kelib chiqqan holda transport vositalari egalarining fuqarolik javobgarligini majburiy sug'urta qilish bo'yicha sug'urta tariflarini aktuar hisob-kitoblarga asosan qayta ko'rib chiqib, uch oy muddatda Vazirlar Mahkamasiga takliflar kiritsin;

manfaatdor vazirlik va idoralar bilan birgalikda sug'urta mukofotlarini hisoblashni avtomatlashtirish, sug'urtalovchini tanlash huquqi bilan elektron shaklda shartnomani majburiy tuzish imkoniyatini yaratish orqali majburiy sug'urta shartnomalarini tuzish jarayonlari soddalashtirilishini ta'minlasin;

ikki oy muddatda sug'urta qildiruvchilarni (jabrlanuvchilarni) majburiy sug'urta shartnomalaridan kelib chiqadigan da'volar bo'yicha davlat bojini to'lashdan ozod etish bo'yicha qonun loyihasini kiritsin.

6. Shunday tartib o'rnatilsinki, unga muvofiq:

shartnomalarni tuzish, sug'urta mukofotlarini hisoblashni avtomatlashtirish va sug'urta hodisalari bo'yicha arizalarni elektron shaklda yuborish tizimini ishlab chiqish va ishga tushirish uchun qonunchilik hujjatlari talablariga, shuningdek, Agentlikning texnik shartlari va talablariga muvofiq keladigan tashkilotlarni hamkorlik kelishuvi asosida jalb etishga ruxsat beriladi;

2024-yil 1-sentabrdan boshlab mazkur qarorning [5-bandida](#) nazarda tutilgan majburiy sug'urta shartnomalarini tuzish Agentlikning, manfaatdor vazirlik va idoralarning, shuningdek, boshqa jalb qilingan tashkilotlarning axborot tizimlari orqali ommaviy oferta shaklida amalga oshiriladi.

7. Bosh prokuratura Agentlik bilan birgalikda majburiy sug'urta to'g'risidagi qonunchilik hujjatlarining aniq va bir xilda bajarilishi ustidan ta'sirchan nazoratni o'rnatish.

8. Belgilansinki, [3-ilovaga](#) muvofiq belgilanadigan sug'urtalovchilarning (qayta sug'urtalovchilarning) kalendar badallari mablag'lari Agentlikka yo'naltiriladi.

Bunda, sug'urtalovchilar (qayta sug'urtalovchilar) tomonidan 2023-yil uchun to'lanmagan kalendar badallarining tegishli summalari Agentlikning shaxsiy g'azna hisobvarag'iga o'tkazilishi lozim.

9. Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi Agentlik bilan birgalikda milliy sug'urta bozori ehtiyojlaridan kelib chiqib, uch oy muddatda ilg'or xorijiy tajriba asosida oliy ta'limning milliy standartlari va ta'lim dasturlarini qayta ko'rib chiqish orqali bakalavriatning sug'urta ishi ta'lim yo'nalishi bo'yicha o'qish muddatini tayanch bo'lmagan

fanlarni qisqartirish hisobiga to'rt yildan uch yilgacha qisqartirish bo'yicha tegishli takliflar kiritilsin.

10. Agentlik, Iqtisodiyot va moliya vazirligi, Qurilish va uy-joy kommunal xo'jaligi vazirligi 2024-yil 1-iyuldan Iqtisodiyot va moliya vazirligi axborot tizimlarida tegishli modullarni ishlab chiqish va joriy etish, shuningdek, "Shaffof qurilish" milliy axborot tizimi va Agentlikning yagona axborot tizimlari bilan integratsiya qilish orqali qurilish tavakkalchiliklarini majburiy sug'urta qilish bo'yicha sug'urta polisi (to'liq qurilish davri uchun) mavjud bo'lmagan taqdirda, davlat budjeti mablag'lari va Hukumat kafolati ostidagi kreditlar hisobiga barpo etiladigan obyektlarni moliyalashtirishga yo'l qo'ymaslikni ta'minlasin.

11. Agentlik 2025-yil 1-yanvarga qadar ilg'or xorijiy mamlakatlar tajribasini o'rgangan holda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasiga quyidagilarni nazarda tutuvchi takliflarni kiritilsin:

yuridik shaxslarning ko'chmas mulkini tabiiy va texnogen ofatlardan majburiy sug'urta qilish tizimini bosqichma-bosqich joriy etish;

takaful tamoyillarini va mahsulotlarini bosqichma-bosqich joriy etish;

yuklatilgan sug'urta turlarini bosqichma-bosqich kengaytirish;

"Yashil sug'urta" (Green insurance) mahsulotlarini joriy etish;

ixtiyoriy tibbiy sug'urtaning qamrovini oshirish va yanada rivojlantirish.

12. Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi, Agentlik, O'zbekiston Milliy axborot agentligi va O'zbekiston Milliy teleradiokompaniyasi ushbu qarorning mazmun-mohiyati ommaviy axborot vositalarida keng yoritilishini, shuningdek, sug'urta madaniyati va aholining sug'urta xizmatlariga ishonchini oshirishga qaratilgan mavzuli ko'rsatuvlar va eshittirishlar tashkil etilishini ta'minlasin.

13. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining va O'zbekiston Respublikasi Hukumatining ayrim qarorlariga [4-ilovaga](#) muvofiq o'zgartirish va qo'shimchalar kiritilsin.

14. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining va O'zbekiston Respublikasi Hukumatining ayrim qarorlari [5-ilovaga](#) muvofiq o'z kuchini yo'qotgan deb hisoblansin.

15. Agentlik manfaatdor vazirlik va idoralar bilan birgalikda uch oy muddatda qonunchilik hujjatlariga ushbu qarordan kelib chiqadigan o'zgartirish va qo'shimchalar to'g'risida Vazirlar Mahkamasiga takliflar kiritilsin.

16. Mazkur qarorning ijrosini nazorat qilish O'zbekiston Respublikasi Bosh vaziri A.N. Aripov zimmasiga yuklansin.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. MIRZIYOYEV

Toshkent sh.,

2024-yil 1-mart,

PQ-108-son

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 1-martdagi PQ-108-son [qaroriga](#)

ILOVA

Sug'urtalovchilarning tabaqalashtirilgan ustav kapitalining

ENG KAM MIQDORLARI

				<i>mln so'mda</i>
T/r	Sug'urta faoliyati turlari	1-oktabrdan		
		2025-yil	2027-yil	2029-yil
1.	Umumiy sug'urta sohasida ixtiyoriy sug'urta	35 000	45 000	60 000
2.	Umumiy sug'urta sohasida majburiy sug'urta	50 000	75 000	100 000
3.	Hayotni sug'urta qilish sohasida ixtiyoriy sug'urta	25 000	30 000	35 000
4.	Hayotni sug'urta qilish sohasida majburiy sug'urta	40 000	45 000	50 000
5.	Faqat qayta sug'urta	80 000	100 000	120 000

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI PREZIDENTINING
QARORI
DAVLAT TIBBIY SUG'URTASI MEXANIZMLARINI
JORIY ETISHGA OID CHORA-TADBIRLAR TO'G'RISIDA³

Aholiga ko'rsatilayotgan tibbiy xizmatlar sifatini oshirish, sog'liqni saqlash tizimida amalga oshirilayotgan islohotlarni izchil davom ettirish, budjet mablag'laridan samarali foydalanish hamda davlat tibbiy sug'urtasi mexanizmlarini respublikaning boshqa hududlarida joriy qilish bo'yicha ishlarni amalga oshirish maqsadida:

1. Belgilab qo'yilsinki, davlat tibbiy sug'urtasi doirasida bepul tibbiy xizmatlar ko'rsatish va dori vositalarini taqdim etish Davlat budjetiga to'lanayotgan soliqlar hisobidan amalga oshiriladi. Bunda aholidan davlat tibbiy sug'urtasi uchun qo'shimcha to'lov undirilmaydi.

2. Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahrida quyidagilarni nazarda tutuvchi davlat tibbiy sug'urtasi mexanizmlari [1- ilovaga](#) muvofiq bosqichma-bosqich joriy etilsin:

a) Davlat budjeti mablag'lari hisobidan qoplanadigan tibbiy yordamning kafolatlangan hajmlari (keyingi o'rinlarda – kafolatlangan paket) tasdiqlanadi va ushbu paketga kiritilgan tibbiy xizmatlar va dori vositalari Davlat tibbiy sug'urtasi jamg'armasi (keyingi o'rinlarda — Jamg'arma) mablag'lari hisobidan taqdim etiladi;

b) kafolatlangan paketga kiritilgan tibbiy xizmatlardan bepul foydalanish uchun belgilangan muddatlarda tegishli tibbiy ko'riklardan o'tish, oilaviy shifokorga yoki tibbiyot brigadasiga murojaat qilish talab etiladi (shoshilinch va tez tibbiy yordam ko'rsatish bundan mustasno). Bunda oilaviy shifokor davolash va tashxislash standartlariga muvofiq tor soha shifokorlariga, zarur hollarda shifoxonalarga elektron yo'llanma beradi hamda bemor mazkur yo'llanma asosida tor soha shifokori tomonidan ko'riktan o'tkaziladi va (yoki) shifoxonaga yotqiziladi. Ushbu tartibga rioya etilmagan hollarda tibbiy xizmatlar pulli asosda ko'rsatiladi;

v) birlamchi tibbiy-sanitariya yordami ko'rsatuvchi tashkilot va unga birlashtirilgan O'zbekiston Respublikasi fuqarolari, O'zbekiston Respublikasining soliq rezidenti deb e'tirof etilgan chet el fuqarolari, shuningdek, fuqaroligi bo'lmagan shaxslar (voyaga yetmaganlar uchun ota-onasi yoki boshqa qonuniy vakillari) o'rtasida bitim tuziladi.

³ <https://www.lex.uz/uz/docs/-7098084>

Bitimda aholiga sog'lom turmush tarziga rioya etish, zararli odatlardan voz kechish, o'z tibbiy savodxonligini oshirish, shifokor ko'rsatmalariga amal qilish, profilaktik va skrining ko'riklardan belgilangan muddatlarda o'tish, oilaviy shifokorga esa aholini belgilangan tartibda qabul qilish va maslahat (yoki yo'llanma) berish, tibbiy xizmatlarni o'z vaqtida, sifatli va to'liq hajmda ko'rsatish, dori vositalarini to'g'ri tayinlash kabi majburiyatlar yuklatiladi;

g) shifokor rasmiylashtirgan elektron retsept asosida dori vositalari kafolatlangan paket doirasida bemorlarga dorixonalar tomonidan bepul beriladi va dorixonalarning tegishli sarf-xarajatlari Jamg'arma mablag'lari hisobidan qoplanadi (keyingi o'rinlarda — reyimbursatsiya dasturi).

Bunda reyimbursatsiya dasturi asosida beriladigan dori vositalarining ro'yxati Sog'liqni saqlash vazirligi tomonidan, ularni qoplash qiymatini belgilash va to'lovlarni amalga oshirish tartibi Jamg'arma kuzatuv kengashi tomonidan tasdiqlanadi;

d) tibbiyot tashkilotlari faoliyatidagi jarayonlarni o'z ichiga oluvchi boshqa davlat organlarining axborot tizimlari bilan o'zaro integratsiya qilinadigan "Elektron sog'liqni saqlash" axborot tizimi yaratiladi hamda ishga tushiriladi;

e) kafolatlangan paketga kiritilgan tibbiy xizmatlarning Jamg'arma orqali xaridi joriy etiladi hamda tibbiyot tashkilotlari va Jamg'arma o'rtasida tuziladigan shartnoma asosida ular faoliyati moliyalashtirib boriladi.

Bunda ambulator tibbiy xizmat ko'rsatuvchi birlamchi tibbiy-sanitariya yordami muassasalarini moliyalashtirish aholi jon boshiga ko'ra shartnomada belgilangan ish hajmiga muvofiq, shifoxonalarni moliyalashtirish esa (respublika darajasidagi shifoxonalar bundan mustasno) ularga ajratiladigan mablag'larning 15 foizidan kam bo'lmagan qismini har bir davolangan holatdan kelib chiqib to'lash orqali amalga oshiriladi;

j) kafolatlangan paketga kiritilgan tibbiy xizmatlarni ko'rsatishga davlat va nodavlat tibbiyot tashkilotlari jalb etiladi;

z) tuman (shahar), viloyat va respublika shifoxonalarida tibbiy yordam ko'rsatishda kasallikning og'irlik darajasidan kelib chiqib, bepul davolanadigan kasalliklar ro'yxati tasdiqlanadi va amaliyotga joriy etiladi;

i) imtiyozli toifadagi shaxslar shifokor ko'rsatmasiga binoan axborot tizimi orqali shakllantiriladigan yo'llanma asosida Davlat budjeti mablag'lari hisobidan bepul davolanadi.

3. 2025-yil 1-iyuldan boshlab quyidagilar davlat tibbiy sug'urtasi mexanizmlari joriy etilgan hududlarda tuman (shahar) va hududiy darajadagi tibbiyot muassasalarida rejali statsionar tibbiy yordamni elektron navbat asosida bepul olish huquqiga ega bo'ladi:

a) jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i yoki ijtimoiy soliq to'lovchilar;

b) Soliq [kodeksiga](#) muvofiq mehnat tajini hisoblab chiqarish uchun belgilangan miqdorlarda soliq to'lagan shaxslar;

v) voyaga yetmaganlar, ta'lim tashkilotlari o'quvchi-talabalari, homilador ayollar va ikki yoshga to'lmagan bolasini parvarishlayotgan shaxslar, mehnat organlarida ishsiz sifatida rasmiy ro'yxatdan o'tganlar, davlat pensiyasini oluvchilar hamda "Ijtimoiy himoya yagona reyestri" axborot tizimi orqali kam ta'minlangan deb e'tirof etilgan oilalarning a'zolari.

2027-yil 1-yanvardan boshlab so'nggi bir yil davomida kamida olti oy jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i yoki ijtimoiy soliq to'laganlar, shuningdek, ushbu bandning "[b](#)" va "[v](#)" kichik bandlarida ko'rsatilgan shaxslar uchun davlat tibbiy sug'urtasi tizimida yuqori texnologik tibbiy yordam bepul amalga oshiriladi.

Bemorlarni shifoxonaga yo'llashda [2-ilovaga](#) muvofiq vazirlik va idoralar o'zlarining elektron axborot tizimlarini "Elektron sog'liqni saqlash" axborot tizimiga integratsiya qilgan holda mazkur badda ko'rsatilgan shaxslar to'g'risidagi ma'lumotlarni onlayn tarzda taqdim etish imkoniyatini yaratsin.

4. Quyidagilar:

Davlat tibbiy sug'urtasi mexanizmlarini joriy etish bo'yicha chora-tadbirlar rejasi [3-ilovaga](#) muvofiq;

Toshkent shahri davlat tibbiyot muassasalarini jihozlash uchun tibbiy asbob-uskunalar ro'yxati [4-ilovaga](#) muvofiq;

Toshkent shahri davlat tibbiyot muassasalarini ta'minlash uchun axborot-kommunikatsiya jihozlari va tarmoq qurilmalari ro'yxati [4a-ilovaga](#) muvofiq;

Qoraqalpog'iston Respublikasi davlat tibbiyot muassasalarini jihozlash uchun tibbiy asbob-uskunalar ro'yxati [5-](#) va [5a-ilovalarga](#) muvofiq;

Qoraqalpog'iston Respublikasi davlat tibbiyot muassasalarini ta'minlash uchun axborot-kommunikatsiya jihozlari va tarmoq qurilmalari ro'yxati [5b-ilovaga](#) muvofiq;

Sirdaryo viloyati davlat tibbiyot muassasalarini jihozlash uchun tibbiy asbob-uskunalar ro'yxati [6-](#) va [6a-ilovalarga](#) muvofiq;

Sirdaryo viloyati davlat tibbiyot muassasalarini ta'minlash uchun axborot-kommunikatsiya jihozlari va tarmoq qurilmalari ro'yxati [6b-ilovaga](#) muvofiq;

Davlat tibbiy sug'urtasi jamg'armasi to'g'risidagi nizom [7-ilovaga](#) muvofiq tasdiqlansin.

Mazkur bandga muvofiq xarid qilinadigan axborot-kommunikatsiya jihozlari va tarmoq qurilmalarini, istisno tariqasida, loyihaoldi hujjatlar va texnik-iqtisodiy hisobni ishlab chiqmasdan, "Davlat axborot tizimlarini yaratish va qo'llab-quvvatlash bo'yicha yagona integrator — "UZINFOCOM" MChJ orqali yetkazib beruvchilar bilan to'g'ridan-to'g'ri tuziladigan shartnomalar asosida ushbu maqsadlar uchun nazarda tutilgan mablag'lar doirasida xarid qilishga ruxsat berilsin.

5. Mazkur qarorning [4-bandida](#) nazarda tutilgan tadbirlarni moliyalashtirish uchun 2024-yilda quyidagi manbalar hisobidan 170 mlrd so'm yo'naltirilsin:

Tibbiyotni rivojlantirish davlat maqsadli jamg'armasidan — 71 mlrd so'm (shundan 21 mlrd so'm qoldiq mablag'lar);

Davlat budjetidan qo'shimcha ajratiladigan mablag'lardan — 50 mlrd so'm;

Sog'liqni saqlash vazirligiga respublika budjetidan ajratilgan mablag'lar doirasida — 23 mlrd so'm;

Qoraqalpog'iston Respublikasi respublika budjetidan — 11 mlrd so'm;

Toshkent shahri mahalliy budjetidan — 10 mlrd so'm;

Sirdaryo viloyati mahalliy budjetidan — 5 mlrd so'm.

2025-yildan boshlab tibbiyot muassasalarini tibbiy asbob-uskunalar bilan jihozlash bilan bog'liq zarur mablag'lar Davlat budjeti parametrlarini shakllantirishda nazarda tutiladi.

6. Shunday tartib o'rnatilsinki, unga muvofiq davlat tibbiy sug'urtasi mexanizmlarini joriy etish doirasida:

a) 2024-yil yakuniga qadar bemorning barcha tibbiy ma'lumotlari asosida shakllantirilgan va tibbiyot muassasalarining o'zaro uzviy hamkorligini ta'minlaydigan "Elektron poliklinika" va "Elektron shifoxona" axborot tizimlari amaliyotga joriy etiladi;

b) ko'rsatilgan tibbiy xizmatlarning kafolatlangan paketga muvofiqligini o'rganish, tibbiyot muassasalariga to'lovlarni ular tomonidan bajarilgan ishlar hajmi va erishilgan natijaga asosan amalga oshirish imkonini beruvchi davlat tibbiy sug'urtasining axborot tizimi Jamg'arma tomonidan ishlab chiqiladi hamda amaliyotga joriy qilinadi;

v) tibbiyot muassasasi rahbariga muassasaning quvvati doirasida bo'linmalar ixtisoslashuvini, ulardagi davo o'rinlari sonini o'zgartirish hamda ajratilgan mablag'lar doirasida xodimlar sonini ish hajmiga muvofiq belgilash vakolati beriladi;

g) tibbiy xizmatlar xaridi asosida Jamg'arma orqali moliyalashtiriladigan davlat tibbiyot muassasalariga budjet mablag'lari oluvchisi maqomi beriladi. Bunda ularga nisbatan Davlat budjetiga undiriladigan soliqlar va majburiy to'lovlar bo'yicha budjet tashkilotlari uchun belgilangan tartib qo'llanadi;

d) tibbiyot muassasalari uchun tasdiqlangan shtat me'yorlari tavsiyaviy tusga ega hisoblanadi hamda 2025-yil 1-iyuldan boshlab tibbiyot va farmatsevtika xodimlari mehnatiga haq to'lashning alohida tartibi hamda shartlari tatbiq etiladi;

e) ko'rsatilayotgan tibbiy yordamning tasdiqlangan standart hamda protokollarga muvofiqligi va sifatini nazorat qilish Jamg'arma tomonidan, tibbiyot muassasalari faoliyatini baholovchi indikatorlarni ishlab chiqish va ular asosida doimiy monitoring o'rnatish Sog'liqni saqlash vazirligi tomonidan amalga oshiriladi.

7. Belgilansinki, 2025-yil 1-yanvardan boshlab hudud darajasidagi tibbiyot muassasalariga Davlat budjetidan mablag' ajratish (kapital qo'yilmalar, fan va ilmiy izlanishlar, emlash va boshqa maqsadli dasturlar uchun ajratiladigan mablag'lar bundan mustasno) mazkur qarorning 2-bandi [“b”](#) va [“e” kichik bandlari](#) hamda 6-bandi [“v”](#) va [“g” kichik bandlarida](#) nazarda tutilgan qoidalarga muvofiq amalga oshiriladi.

8. Sog'liqni saqlash vazirligi:

a) 2024-yil yakuniga qadar kafolatlangan paketni qayta ko'rib chiqish hamda uni ushbu maqsadlar uchun Davlat budjetidan ajratilgan mablag'lar doirasida ishlab chiqish choralari ko'rsin.

Bunda kafolatlangan paketga respublikada eng ko'p uchraydigan kasalliklar bo'yicha dori vositalari hamda laborator va diagnostika tekshiruvlari kiritiladi;

b) 2025-yil 1-aprelga qadar Davlat budjeti mablag'lari hisobidan imtiyozli toifaga kiruvchi shaxslar davolanadigan kasalliklar ro'yxati

hamda bazaviy narxlarini kasalliklarni davolash yo'nalishlari asosida barcha tibbiyot tashkilotlari uchun qayta tasdiqlasin.

Bunda bepul tibbiy yordam olish huquqini beruvchi yo'llanma asosida bemor uchun Jamg'arma bilan shartnomasi mavjud davlat yoki nodavlat tibbiyot tashkilotlarini o'z xohishiga ko'ra erkin tanlash imkoniyati yaratilishi nazarda tutilsin;

v) barcha manbalar hisobidan xarid qilinadigan tibbiy jihozlarni, shuningdek, kompyuter texnikasi va boshqa texnik vositalarni taqsimlashda ularning ustuvor ravishda davlat tibbiy sug'urtasi mexanizmlari joriy qilinadigan hududlardagi tibbiyot muassasalariga ajratilishini ta'minlasin;

g) Iqtisodiyot va moliya vazirligi bilan birgalikda uch oy muddatda tuman (shahar) va hududiy darajadagi tibbiyot muassasalari tomonidan ko'rsatiladigan xizmatlar ko'lamini kengaytirish uchun zarur tibbiy jihozlar xaridiga Tibbiyotni rivojlantirish davlat maqsadli jamg'armasidan foizsiz ssuda berish tartibini ishlab chiqsin hamda tasdiqlasin.

9. Jamg'arma ikki oy muddatda:

aholiga ko'rsatilgan tibbiy xizmatlar sifati davolash va tashxislash standartlariga mosligini o'rganish hamda klinik jihatdan asoslanganligini tekshirish, qilingan sarf-xarajatlar iqtisodiy samaradorligini baholashni amalga oshiruvchi tibbiy-iqtisodiy ekspertlar guruhini tashkil qilish;

reyimbursatsiya dasturini joriy etishga oid hujjatlarni ishlab chiqish, tegishli axborot dasturini yaratish hamda ushbu tizimni respublika bo'yicha bosqichma-bosqich joriy qilish choralari ko'rsin.

10. Iqtisodiyot va moliya vazirligi:

mazkur qarorning [7-bandiga](#) hamda [1-ilovasida](#) belgilangan muddatlarga muvofiq sog'liqni saqlash tizimi muassasalarini moliyalashtirish uchun Davlat budjetidan ajratiladigan mablag'lar (kapital qo'yilmalar, fan va ilmiy izlanishlar, emlash va boshqa maqsadli dasturlar uchun ajratiladigan mablag'lar bundan mustasno) Jamg'armaning alohida shaxsiy g'azna hisobvaraqlariga xarajatlar tasnifining bir satrida o'tkazilishini;

sog'liqni saqlash tizimiga davlat tibbiy sug'urtasi mexanizmlarini joriy etish jarayonida qo'shimcha talab etiladigan mablag'lar Sog'liqni saqlash vazirligi va Jamg'armaning asoslangan hisob-kitoblariga ko'ra ajratilishini ta'minlasin.

11. Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahri hokimliklari davlat tibbiy sug'urtasi mexanizmlari joriy

qilinadigan muddatga qadar tibbiyot muassasalarini zarur jihozlar, kompyuter texnikasi va boshqa texnik vositalar, lokal tarmoqlar bilan ta'minlash ishlarini tashkil etsin.

12. Sog'liqni saqlash vazirligining Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Bog'ibo'ston ko'chasi, 143-uy manzilida joylashgan bino va inshootlari Jamg'armaga operativ boshqaruv huquqi asosida bepul berilsin.

Belgilab qo'yilsinki, Jamg'armaning bino va inshootlarini qurish, ta'mirlash hamda jihozlash bilan bog'liq xarajatlar Jamg'armaga ajratilgan mablag'lar doirasida qoplanadi.

13. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining hamda O'zbekiston Respublikasi Hukumatining ayrim qarorlariga [8-ilovaga](#) muvofiq o'zgartirish va qo'shimchalar kiritilsin.

14. Hisob palatasi mazkur qarorda belgilangan tadbirlar ko'rsatilgan muddatlarda sifatli va to'liq bajarilishi ustidan tizimli nazorat o'rnatsin hamda har yarim yilda nazorat tadbirlari natijalari bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasiga ma'lumot kiritib borsin.

15. Sog'liqni saqlash vazirligi manfaatdor vazirlik va idoralar bilan birgalikda bir oy muddatda qonunchilik hujjatlariga ushbu qarordan kelib chiqadigan o'zgartirish va qo'shimchalar to'g'risida Vazirlar Mahkamasiga takliflar kiritilsin.

16. Mazkur qarorning ijrosini samarali tashkil qilishga mas'ul va shaxsiy javobgar etib sog'liqni saqlash vaziri vazifasini bajaruvchi A.A. Xudayarov, Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi Raisi, viloyatlar va Toshkent shahri hokimlari belgilansin.

Qaror ijrosini muhokama qilib borish, ijro uchun mas'ul idoralar faoliyatini muvofiqlashtirish va nazorat qilish O'zbekiston Respublikasining Bosh vaziri A.N. Aripov zimmasiga yuklansin.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. MIRZIYOYEV

Toshkent sh.,

2024-yil 5-sentabr,

PQ-311-son

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 5-sentabrdagi

PQ-311-son [qaroriga](#)

1-ILOVA

**Davlat tibbiy sug'urtasi mexanizmlarini hududlar kesimida joriy
etish muddatlari***

T/r	Hudud nomi	Muddati
2024-yil		
1.	Toshkent shahri	01.10.2024-yil
2.	Sirdaryo viloyati	01.10.2024-yil
2025-yil		
3.	Qoraqalpog'iston Respublikasi	01.01.2025-yil
4.	Navoiy viloyati	01.07.2025-yil
5.	Samarqand viloyati	01.07.2025-yil
6.	Buxoro viloyati	01.10.2025-yil
7.	Xorazm viloyati	01.10.2025-yil
8.	Qashqadaryo viloyati	01.10.2025-yil
2026-yil		
9.	Surxondaryo viloyati	01.04.2026-yil
10.	Farg'ona viloyati	01.04.2026-yil
11.	Andijon viloyati	01.07.2026-yil
12.	Toshkent viloyati	01.07.2026-yil
13.	Namangan viloyati	01.10.2026-yil
14.	Jizzax viloyati	01.10.2026-yil

Izoh: Sog'liqni saqlash vazirligi tomonidan Iqtisodiyot va moliya vazirligi bilan kelishgan holda mazkur muddatlarga sog'liqni saqlash tizimini raqamlashtirish holatidan kelib chiqib o'zgartirish kiritilishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 5-sentabrdagi
PQ-311-son [qaroriga](#)
2-ILOVA

Davlat tibbiy sug'urtasi tizimida tuman (shahar) va viloyat darajasida kafolatlangan paket doirasida rejali statsionar tibbiy yordamni bepul olish huquqiga ega shaxslar to'g'risida "Elektron sog'liqni saqlash" axborot tizimiga uzatiladigan ma'lumotlar

RO'YXATI

T/r	Ma'lumot berish uchun mas'ul vakolatli organlar	"Elektron sog'liqni saqlash" axborot tizimiga uzatiladigan ma'lumotlar
1.	Adliya vazirligi	Voyaga yetmaganlar to'g'risidagi ma'lumot.
2.	Soliq qo'mitasi	1. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining soliq to'lovchilari to'g'risidagi ma'lumot. 2. Soliq kodeksiga muvofiq, mehnat stajini hisoblab chiqarish uchun belgilangan miqdorlarda soliq to'lagan shaxslar to'g'risidagi ma'lumot.
3.	Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi	Ta'lim tashkilotlari o'quvchi-talabalari to'g'risidagi ma'lumot.
4.	Iqtisodiyot va moliya vazirligi	1. Homilador ayollar va ikki yoshga to'lmagan bolasini parvarishlayotgan shaxslar to'g'risidagi ma'lumot. 2. Davlat pensiyasini oluvchilar to'g'risidagi ma'lumot.
5.	Kambag'allikni qisqartirish va bandlik vazirligi	Mehnat organlarida ishsiz sifatida rasmiy ro'yxatdan o'tgan shaxslar to'g'risidagi ma'lumot.
6.	O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Ijtimoiy himoya milliy agentligi	"Ijtimoiy himoya yagona reyestri" axborot tizimi orqali kam ta'minlangan deb e'tirof etilgan oilalarning a'zolari to'g'risidagi ma'lumot.

Davlat tibbiy sug'urtasi jamg'armasi to'g'risida

NIZOM⁴

1-bob. Umumiy qoidalar

1. Mazkur Nizom Davlat tibbiy sug'urtasi jamg'armasining (keyingi o'rinlarda — Jamg'arma) maqomi, asosiy vazifalari, funksiyalari, huquq va majburiyatlarini, shuningdek, uning faoliyatini tashkil etish tartibini belgilaydi.

2. Jamg'arma o'z faoliyatida O'zbekiston Respublikasi [Konstitutsiyasi](#) va qonunlariga, Oliy Majlis palatalarining qarorlariga, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari, qarorlari va farmoyishlariga, Vazirlar Mahkamasining qarorlari va farmoyishlariga, boshqa qonunchilik hujjatlariga, Jamg'arma kuzatuv kengashining qarorlariga, shuningdek, ushbu Nizomga amal qiladi.

3. Jamg'arma o'z faoliyati to'g'risida Jamg'arma kuzatuv kengashiga (keyingi o'rinlarda — Kuzatuv kengashi) hisobot beradi.

4. Jamg'arma o'z faoliyatini davlat organlari va boshqa tashkilotlar bilan o'zaro hamkorlikda amalga oshiradi.

5. Jamg'arma davlat maqsadli jamg'armasi shaklidagi davlat muassasasi hisoblanadi, mustaqil balansga, shaxsiy g'azna hisobvaraqlariga, O'zbekiston Respublikasi Davlat gerbi tasviri tushirilgan va o'z nomi yozilgan dumaloq muhrga, shtamplarga va blanklarga ega bo'ladi.

6. Jamg'armaning ijro etuvchi apparatini saqlash Davlat budjeti mablag'lari va qonunchilik hujjatlarida taqiqlanmagan boshqa manbalar hisobidan amalga oshiriladi.

2-bob. Jamg'armaning asosiy maqsadi, vazifalari va funksiyalari

7. Jamg'armaning asosiy maqsadi aholini davlat tomonidan kafolatlangan tibbiy yordam bilan to'liq qamrab olishni ta'minlash, uning sifati va hajmini oshirish hamda tibbiy xizmatlar bozorini zamonaviy talablar asosida rivojlantirish maqsadida davlat tibbiy sug'urtasi tizimini joriy etish va boshqarishdan iborat.

8. Quyidagilar Jamg'armaning asosiy vazifalari hisoblanadi:

davlat tibbiy sug'urtasi tizimini joriy etish, boshqarish hamda ushbu sohada yagona davlat siyosatini amalga oshirishda idoralararo hamkorlikni ta'minlash;

⁴ <https://lex.uz/ru/docs/-6479227>

davlat tibbiy sug'urtasi tizimini respublikaning barcha hududlarida bosqichma-bosqich joriy etish;

aholining barcha qatlamlarini sifatli va zarur tibbiy yordam bilan ta'minlash maqsadida davlat tomonidan kafolatlangan tibbiy yordam hajmiga kiritilgan tibbiy xizmatlar strategik xaridi tizimini joriy etish;

aholining barcha qatlamlariga davlat tomonidan kafolatlangan hajmlarda sifatli va to'liq tibbiy yordam ko'rsatilishini moliyalashtirish;

Davlat budjetidan tibbiy yordamning kafolatlangan hajmlarini moliyalashtirish maqsadida ajratiladigan mablag'larni jamlash, boshqarish, ularning maqsadli va samarali sarflanishini tashkil etish;

davlat tibbiy sug'urtasining yagona axborot tizimi, ma'lumotlar bazasi va boshqa axborot resurslarini yaratish, ularning lozim darajada ishlashini ta'minlash.

9. Jamg'arma o'ziga yuklangan vazifalarni bajarish uchun quyidagi funksiyalarni amalga oshiradi:

davlat tibbiy sug'urtasi tizimini joriy etadi va boshqaradi;

aholining barcha qatlamlariga davlat tomonidan kafolatlangan tibbiy yordam ko'rsatilishini moliyalashtiradi;

Jamg'arma daromadlari va xarajatlarining o'rta muddatli prognozlarini ishlab chiqadi, shuningdek, manfaatdor vazirlik va idoralar bilan birgalikda har yili Jamg'arma budjetini shakllantiradi;

davlat tomonidan kafolatlangan tibbiy yordamni moliyalashtirish maqsadida Davlat budjetidan ajratiladigan mablag'larni va qonunchilik hujjatlariga muvofiq boshqa tushumlarni jamlaydi va boshqaradi;

davlat tibbiy sug'urtasi dasturlarini ishlab chiqishda ishtirok etadi va ularni amalga oshirish tadbirlarini belgilangan tartibda moliyalashtiradi;

kasalliklarni ambulator davolash uchun dori vositalarini elektron retsept asosida dorixonalar tomonidan bemorlarga bepul berish hamda dorixonalarning tegishli sarf-xarajatlarini qoplash (reyimbursatsiya) dasturini joriy etadi va boshqaradi;

tibbiy xizmatlar strategik xaridlari mexanizmlarini ishlab chiqadi va davlat tomonidan kafolatlangan tibbiy yordam hajmiga kiritilgan tibbiy xizmatlar uchun to'lovlarni amalga oshiradi;

imtiyozli toifadagi shaxslarning davlat va nodavlat tibbiyot tashkilotlarida yo'llanma asosida davolanish xarajatlarini Davlat budjeti mablag'lari hisobidan belgilangan tartibda qoplab beradi;

aholiga ko'rsatilgan tibbiy xizmatlar sifati davolash va tashxislash standartlariga mosligini o'rganishni hamda klinik jihatdan

asoslanganligini tekshirishni, qilingan sarf-xarajatlar iqtisodiy samaradorligini baholashni amalga oshiradi;

davlat tibbiy sug'urtasi tizimi ishtirokchilari tomonidan Jamg'arma mablag'laridan oqilona va maqsadli foydalanilishini hamda davlat tibbiy sug'urtasi dasturi doirasida tibbiy xizmatlar ko'rsatish shartnomasi shartlari bajarilishini nazorat qiladi;

xorijiy sug'urta kompaniyalari bilan hamkorlik o'rnatgan holda ularning mijozlariga ko'rsatilgan tibbiy xizmatlar uchun to'lovlarni qabul qiladi hamda tegishli tibbiyot tashkilotlariga qoplash choralari ko'radi;

davlat tibbiy sug'urtasining yagona elektron axborot tizimi va resurslarini boshqaradi hamda ularning uzluksiz ishlashini ta'minlaydi, shuningdek, ushbu axborot tizimi va resurslaridan foydalanish tartibini belgilaydi;

tibbiy kadrlar salohiyatini rivojlantirish dasturlarini ishlab chiqishda, shu jumladan, tibbiyot muassasalari uchun moliya menejeri va klinik menejer mutaxassislarini tayyorlash va ularning malakasini oshirishni tashkil qilishda ishtirok etadi;

davlat tibbiy sug'urtasi tizimida tashkiliy, moliyaviy va klinik yo'nalishlarda samarali faoliyat yuritish bo'yicha tibbiyot tashkilotlari xodimlarining bilim va malakasini oshirish o'quv kurslarini tashkil qiladi;

davlat tomonidan kafolatlangan tibbiy yordam hajmiga kiritilgan tibbiy xizmatlar paketini ishlab chiqish va takomillashtirishda ishtirok etadi;

davlat tibbiy sug'urtasi tizimini takomillashtirish hamda kengaytirish bo'yicha takliflar ishlab chiqadi va ularni amalga oshirish choralari ko'radi;

aholining davlat tibbiy sug'urtasi tizimi va uning ishlash tartibi to'g'risidagi xabardorlik darajasini oshirish bo'yicha ommaviy axborot vositalari bilan hamkorlik qiladi;

davlat va xo'jalik boshqaruvi organlarining davlat tibbiy sug'urtasi sohasidagi faoliyatini muvofiqlashtiradi;

davlat tibbiy sug'urtasi sohasida xalqaro aloqalarni amalga oshiradi, xorijiy tajribani o'rganadi va eng yaxshi amaliyotni joriy etish bo'yicha takliflar ishlab chiqadi.

Jamg'arma o'ziga yuklangan vazifalarni bajarish uchun qonunchilik hujjatlariga muvofiq boshqa funksiyalarni ham amalga oshirishi mumkin.

3-bob. Jamg'armaning huquq va majburiyatlari

10. Jamg'arma o'ziga yuklangan vazifalar va funksiyalarni bajarish doirasida quyidagi huquqlarga ega:

davlat tibbiy sug'urtasi tizimiga oid axborotni ushbu tizim ishtirokchilaridan belgilangan tartibda olish;

shaxsga doir ma'lumotlarni, shu jumladan, barcha tibbiy ma'lumotlarni vakolatli organlardan hamda barcha tibbiy axborot tizimlaridan to'g'ridan-to'g'ri olish va qayta ishlash;

ko'rsatilayotgan tibbiy yordamning tasdiqlangan standartlarga muvofiqligi va sifatini nazorat qilish;

budjet buyurtmalarini tayyorlash va Davlat budjetidan mablag' olish uchun budjet so'rovlarini tuzish;

Jamg'arma mablag'lari hajmini oshirish maqsadida ularni belgilangan tartibda bank depozitlariga joylashtirish;

shartnoma asosida tibbiyot muassasalariga ajratilgan mablag'larning samaradorligi hamda natijadorligini monitoring va nazorat qilish;

normativ-huquqiy hujjatlar loyihalarini ishlab chiqish, ularni belgilangan tartibda manfaatdor vazirlik va idoralar bilan kelishish hamda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi va Vazirlar Mahkamasiga tegishli sohada davlat siyosatini amalga oshirayotgan vazir yoki boshqa mustaqil ijro etuvchi hokimiyat organi rahbari orqali kiritish;

agar qonunchilik hujjatlarida boshqacha tartib nazarda tutilmagan bo'lsa, davlat tibbiy sug'urtasi sohasida uslubiy hujjatlar, hisobotlar va arizalar shakllari, hisob reyestrlari, dalolatnomalar va boshqa hujjatlarni ishlab chiqish hamda ulardan foydalanish tartibini belgilash;

O'zbekiston Respublikasining qonunchilik hujjatlariga muvofiq konsalting, noshirlik va o'qitish faoliyatini tashkil etish;

belgilangan tartibda asbob-uskuna, inventar, tovar va xizmatlarni xarid qilish;

davlat organlari, shu jumladan, mahalliy davlat hokimiyati organlari, fuqarolarning o'zini-o'zi boshqarish organlari, shuningdek, boshqa tashkilot va muassasalardan o'z vakolatlari doirasida zarur bo'lgan ma'lumotlarni olish;

davlat tibbiy sug'urtasi sohasiga xorijiy va mahalliy ekspertlar hamda maslahatchilarni shartnoma asosida jalb qilish;

o'z vakolati doirasida xalqaro hamkorlikni amalga oshirish.

Jamg'arma o'ziga yuklangan vazifalar va funksiyalarni bajarish doirasida qonunchilik hujjatlariga muvofiq boshqa huquqlarga ham ega bo'lishi mumkin.

11. Jamg'arma quyidagilarga majbur:

Jamg'arma mablag'laridan samarali va maqsadli foydalanishni ta'minlash;

tibbiy xizmatlar xaridini tegishli moliya yili uchun rejalashtirilgan mablag'lar hajmi doirasida amalga oshirish;

davlat tibbiy sug'urtasi tizimi ishtirokchilariga nisbatan o'rnatilgan talablarga javob beruvchi tibbiyot tashkilotlari va boshqa ishtirokchilar bilan davlat tomonidan kafolatlangan tibbiy yordam hajmiga kiritilgan tibbiy xizmatlar xaridi bo'yicha shartnomalar tuzish;

bemorlar haqidagi ma'lumotlarni, shu jumladan, ularga tibbiy yordam ko'rsatish chog'ida olingan boshqa ma'lumotlarni qonunchilik talablariga muvofiq sir saqlash;

davlat tomonidan kafolatlangan tibbiy yordam hajmiga kiritilgan tibbiy xizmatlardan aholining qoniqish darajasini tahlil qilish;

fuqarolar murojaatlarini O'zbekiston Respublikasining qonunchilik hujjatlariga muvofiq ko'rib chiqish;

qonunchilik hujjatlariga muvofiq belgilangan shakl bo'yicha va muddatlarda moliyaviy hisobot va boshqa hisobotlarni shakllantirish hamda ularni tegishli davlat organlariga taqdim etish;

davlat tibbiy sug'urtasi sohasida xodimlar salohiyatini muntazam ravishda oshirib borish.

Jamg'arma o'ziga yuklangan vazifalar va funksiyalarni bajarish doirasida qonunchilik hujjatlariga muvofiq boshqa majburiyatlarga ham ega bo'lishi mumkin.

12. Jamg'arma kelgusi moliya yili uchun davlat tomonidan kafolatlangan tibbiy yordam hajmi prognozlari asosida ajratiladigan mablag'larni olish uchun budjet so'rovlarini Iqtisodiyot va moliya vazirligiga taqdim etadi.

13. Jamg'arma har chorak yakuni bo'yicha Davlat budjetidan ajratilgan mablag'larning sarflanishi to'g'risidagi hisobotlarni Iqtisodiyot va moliya vazirligiga taqdim etadi.

4-bob. Jamg'arma mablag'larini shakllantirish va ulardan foydalanish tartibi

14. Jamg'arma budjetini shakllantirish va ijro etish qonunchilik hujjatlariga muvofiq amalga oshiriladi.

Bunda tegishli moliya yili uchun Davlat budjeti to'g'risidagi Qonunda Jamg'armaga ajratiladigan transfertlar Iqtisodiyot va moliya vazirligi xarajatlari tarkibida aks ettiriladi.

15. Quyidagilar Jamg'arma mablag'larini shakllantirish manbalari hisoblanadi:

Davlat budjetidan ajratilgan mablag'lar. Bunda sog'liqni saqlash tizimi tashkilotlarini moliyalashtirish uchun Davlat budjetidan ajratiladigan mablag'lar (kapital qo'yilmalar, mukammal ta'mirlash, fan va ilmiy izlanishlar, emlash, kuz-qish mavsumiga tayyorgarlik, sayyor tibbiy ko'riklar, homiladorlik nafaqasi, shuningdek, ko'zda tutilmagan boshqa xarajatlarni qoplash uchun ajratiladigan mablag'lar bundan mustasno) Jamg'armaga xarajatlar tasnifining bir satrida har oyning birinchi ish kunida o'tkazib beriladi;

Jamg'armaning g'azna hisobvaraqlarida vaqtincha bo'sh turgan mablag'larni tijorat banklarining depozitlariga joylashtirishdan tushadigan daromadlar. Ushbu daromadlarning 50 foizi Jamg'arma ijro etuvchi apparati va hududiy bo'linmalari faoliyatini moliyaviy va moddiy-texnik jihatdan ta'minlashga, qolgan 50 foizi Jamg'armaga yuklatilgan vazifalarni bajarish bilan bog'liq chora-tadbirlarni moliyalashtirishga yo'naltiriladi;

jismoniy va yuridik shaxslarning homiylik xayriyalari;
xalqaro moliya institutlari va xorijiy tashkilotlarning grantlari;
qonunchilik hujjatlarida taqiqlanmagan boshqa manbalar.

16. Jamg'arma mablag'lari Kuzatuv kengashi tomonidan tasdiqlanadigan taqsimotga muvofiq quyidagi maqsadlar uchun yo'naltiriladi:

davlat tomonidan kafolatlangan tibbiy yordam doirasida tibbiy xizmatlarni davlat va nodavlat tibbiyot tashkilotlaridan xarid qilish;

imtiyozli toifadagi shaxslarni davolash xarajatlarini o'rnatilgan tartibda qoplab berish;

davlat tibbiy sug'urtasi dasturini hamda imtiyozli dori vositalari ta'minotini moliyalashtirish;

davlat tibbiy sug'urtasining yagona elektron axborot tizimi va resurslarini yaratish hamda ularning uzluksiz ishlashini ta'minlash;

Jamg'armaning tasdiqlangan budjeti doirasida maqsadli dasturlar va boshqa chora-tadbirlarni amalga oshirish;

Jamg'arma ijro etuvchi apparati va hududiy bo'linmalari faoliyatini tashkil etish, shu jumladan, moliyaviy va moddiy-texnik jihatdan ta'minlash, bino va inshootlarini qurish, ta'mirlash va saqlash;

axborot va aloqa xizmatlari uchun to'lovlarni amalga oshirish;
bank xizmatlari uchun to'lovlarni amalga oshirish;
tibbiy sug'urta sohasida xalqaro hamkorlikni amalga oshirish.

17. Jamg'arma har yili kelgusi moliya yillari uchun davlat tomonidan kafolatlangan tibbiy yordam hajmi prognozlari asosida uni amalga oshirish uchun zarur mablag'lar hisob-kitobini ishlab chiqadi.

18. Jamg'arma faoliyati qonunchilik hujjatlarida belgilangan tartibda har yili tashqi auditdan o'tkaziladi.

5-bob. Jamg'armani boshqarish

19. Kuzatuv kengashi va Jamg'arma ijro etuvchi apparati Jamg'armaning boshqaruv organlari hisoblanadi.

20. Kuzatuv kengashi Jamg'armaning yuqori boshqaruv organidir.

Jamg'armaning ijro etuvchi apparati Kuzatuv kengashining ishchi organi hisoblanadi.

21. Kuzatuv kengashining majlislari har chorakda kamida bir marta o'tkaziladi, ularga Kuzatuv kengashining raisi, Kuzatuv kengashining raisi bo'lmagan taqdirda uning o'rinbosari raislik qiladi.

22. Kuzatuv kengashining majlisi, agar a'zolarining kamida uchdan ikki qismi qatnasha, vakolatli hisoblanadi (kvorumga ega bo'ladi).

Kuzatuv kengashining qarori uning majlisda qatnashgan a'zolarining oddiy ko'pchilik ovozi bilan qabul qilinadi. Ovozlar teng bo'lgan taqdirda Kuzatuv kengashi raisining ovozi hal qiluvchi ovoz hisoblanadi.

23. Kuzatuv kengashi:

Jamg'arma daromad va xarajatlarining prognoz parametrlarini hamda yillik xarajatlar taqsimotini tasdiqlaydi;

davlat tomonidan kafolatlangan tibbiy yordam hajmiga kiritilgan tibbiy xizmatlar tariflari yuzasidan ishlab chiqilgan takliflarni kelishadi;

davlat tomonidan kafolatlangan tibbiy yordam hajmiga kiritilgan tibbiy xizmatlar va dori vositalari xaridi bo'yicha hamda imtiyozli toifadagi shaxslarni davolash xarajatlarini qoplash bo'yicha tuziladigan shartnomalarning namunaviy shaklini tasdiqlaydi;

reyimbursatsiya dasturi asosida beriladigan dori vositalarini qoplash qiymatini belgilash va to'lovlarni amalga oshirish tartibini tasdiqlaydi;

Jamg'arma ijro etuvchi apparati tomonidan amalga oshirilayotgan ishlar to'g'risida hisobotlarni eshitadi va tasdiqlaydi;

davlat va xo'jalik boshqaruvi organlari, mahalliy davlat hokimiyati organlari va boshqa tashkilotlarning davlat tibbiy sug'urtasi sohasiga oid masalalar yuzasidan hisobotlarini eshitadi;

Jamg'armaning ijro etuvchi direktori hamda uning o'rinbosarlari lavozimlariga nomzodlarni ko'rib chiqadi va ular bo'yicha Vazirlar Mahkamasiga taqdimnoma kiritadi;

Jamg'arma faoliyatini tartibga soluvchi hujjatlarni tasdiqlaydi;

Jamg'armaning bo'sh turgan mablag'laridan foydalanish tartibini belgilaydi;

Jamg'armaning ijro etuvchi apparati xodimlariga ularning egallab turgan asosiy lavozimlari bo'yicha lavozim maoshlariga ustama va boshqa rag'batlantirish to'lovlarini belgilash tartibini tasdiqlaydi;

Jamg'armaning ijro etuvchi apparati faoliyatini, shu jumladan, uning daromad va xarajatlar prognoz parametrlari ijrosini, mablag'larning maqsadli ishlatilishini nazorat qiladi;

qonunchilik hujjatlariga muvofiq boshqa vakolatlarni amalga oshiradi.

24. Kuzatuv kengashining qaroriga muvofiq, Jamg'armaning hududiy bo'linmalari tashkil etiladi. Bunda hududiy bo'linmalarni tashkil etish, saqlash, xizmat avtotransport vositalari xarid qilish bilan bog'liq xarajatlar Jamg'armani saqlash uchun ajratilgan mablag'lar hisobidan qoplanadi.

6-bob. Jamg'arma faoliyatini tashkil etish

25. Jamg'arma direktori va uning o'rinbosarlari Kuzatuv kengashi taqdimnomasi asosida Vazirlar Mahkamasi tomonidan lavozimga tayinlanadi va lavozimidan ozod qilinadi.

26. Jamg'armaning ijro etuvchi direktori maqomi, mehnatga haq to'lash, tibbiy va transport xizmati ko'rsatish shartlari bo'yicha vazirning birinchi o'rinbosariga, uning o'rinbosarlari esa vazir o'rinbosariga tenglashtiriladi.

27. Jamg'arma ijro etuvchi direktori:

Jamg'arma faoliyatiga rahbarlik qiladi;

o'z vakolatlari doirasida Jamg'armaning ijro etuvchi direktori o'rinbosarlari hamda tarkibiy bo'linmalari rahbarlari o'rtasida lavozim vazifalarini taqsimlaydi;

o'z vakolatlari doirasida Jamg'arma faoliyatiga oid buyruqlar va yo'riqnomalar chiqaradi hamda Jamg'armaning tarkibiy bo'linmalariga ko'rsatmalar beradi;

Jamg'armaning tarkibiy bo'linmalari to'g'risidagi nizomlarni tasdiqlaydi, shuningdek, zarur hollarda, Jamg'arma ijro etuvchi apparatining tuzilmasiga boshqaruv xodimlarining umumiy cheklangan

soni va mehnatga haq to'lash jamg'armasi doirasida o'zgartirishlar kiritadi;

Jamg'armaning ijro etuvchi apparati xodimlarini lavozimga tayinlaydi va lavozimidan ozod etadi;

pul mablag'lari va moddiy boyliklarning buxgalteriya hisobi yuritilishini, statistika va buxgalteriya hisobotlari tuzilishini hamda ular tegishli davlat organlariga belgilangan tartibda taqdim etilishini tashkil qiladi;

Kuzatuv kengashi majlislarida maslahat ovozi huquqi bilan qatnashadi;

qonunchilik hujjatlariga muvofiq boshqa vakolatlarni amalga oshiradi.

28. Jamg'armaning ijro etuvchi apparati xodimlariga Davlat budjeti mablag'lari hisobidan quyidagi miqdorda ko'p yillik mehnati uchun har oylik ustama to'lanadi (rag'batlantirish ko'effitsiyentini hisobga olgan holda lavozim maoshiga nisbatan ko'effitsiyentlarda): 1 yildan 3 yilgacha — 0,3, 3 yildan 5 yilgacha — 0,6, 5 yildan 10 yilgacha — 0,8, 10 yildan 15 yilgacha — 1,0, 15 yildan 20 yilgacha — 1,2, 20 yildan yuqori — 1,5.

Bunda ko'p yillik mehnati uchun ustama olish huquqini beruvchi ish staji Kuzatuv kengashi tomonidan tasdiqlanadigan tartib asosida hisoblanadi.

29. Jamg'armaning ijro etuvchi apparati xodimlariga vazirliklar xodimlari uchun belgilangan mehnatga haq to'lash shartlari tatbiq etiladi hamda ularning lavozim maoshlarini Yagona tarif setkasi bo'yicha mehnatga haq to'lashning tasdiqlangan razryadlariga asosan belgilashda tarif ko'effitsiyenti 2,0 baravarga oshirilgan holda qo'llanadi.

Bunda lavozim maoshini hisoblashda 40 foiz miqdorida mehnatni rag'batlantirish (rag'batlantiruvchi ko'effitsiyent) uchun oshirilgan tarif ko'effitsiyentini inobatga olgan holda ustama haq belgilanadi.

30. Bo'sh ish o'rinlari hisobiga iqtisod qilingan ish haqi fondi mablag'lari Jamg'arma xodimlarini moddiy rag'batlantirish (ustama, qo'shimcha haq, oylik mukofotlar va boshqalar)ga yo'naltiriladi.

31. Jamg'armaning ijro etuvchi direktoriga bo'sh ish o'rinlari hisobiga iqtisod qilingan ish haqi fondi mablag'lari hamda budjetdan tashqari mablag'lar hisobidan xodimlarga ularning mehnat faoliyatini moddiy rag'batlantirish va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash uchun lavozim maoshining 300 foizigacha har oylik qo'shimcha ustama belgilash vakolati beriladi.

32. Jamg'armaning ijro etuvchi direktoriga moddiy rag'batlantirish va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash bilan bog'liq qo'shimcha to'lovlar hamda ustamalar belgilash Kuzatuv kengashi qarori asosida amalga oshiriladi.

33. Jamg'arma ajratilgan mablag'lar doirasida tibbiyot, iqtisodiyot, moliya, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va Jamg'arma zimmasiga yuklatilgan vazifalarni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan boshqa sohalar bo'yicha yuqori malakali mutaxassislarni Kuzatuv kengashi bilan kelishgan holda fuqarolik-huquqiy shartnoma asosida ishga jalb qilish huquqiga ega.

34. Jamg'armaning ijro etuvchi direktoriga Kuzatuv kengashi bilan kelishgan holda xorijiy mutaxassislar va ekspertlarni to'g'ridan-to'g'ri shartnomalar asosida jalb etish, ishga qabul qilish va ularga ish haqini milliy yoki chet el valyutasida to'lash huquqi beriladi.

7-bob. Hisobga olish, hisobot va nazorat

35. Jamg'armaning ijro etuvchi apparati davlat tibbiy sug'urtasi tizimida ko'rsatiladigan tibbiy xizmatlar uchun haq to'lash va boshqa to'lovlarni moliyalashtirishni Jamg'armaning tasdiqlangan budjeti doirasida amalga oshirish hamda Jamg'arma mablag'laridan maqsadli foydalanish uchun javobgardir.

36. Jamg'armaning ijro etuvchi apparati Iqtisodiyot va moliya vazirligiga belgilangan muddatlarda davriy hisobotlarni taqdim etadi.

37. Jamg'arma mablag'laridan belgilangan tartibda foydalanilishi ustidan nazorat Jamg'armaning ijro etuvchi apparati tomonidan amalga oshiriladi.

38. Jamg'arma mablag'laridan maqsadli hamda samarali foydalanilishini nazorat qilish Jamg'armaning ichki audit xizmati hamda Hisob palatasi tomonidan amalga oshiriladi.

8-bob. Yakunlovchi qoidalar

39. Jamg'armani qayta tashkil etish va tugatish qonunchilikda belgilangan tartibda amalga oshiriladi.

40. Jamg'armaning doimiy saqlanadigan hujjatlari, Jamg'arma tugatilgan taqdirda, belgilangan tartibda Davlat arxiviga topshiriladi.

41. Mazkur Nizom talablari buzilishida aybdor bo'lgan shaxslar qonunchilik hujjatlarida belgilangan tartibda javobgar bo'ladilar.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 5-sentabrdagi
PQ-311-son qaroriga
8-ILOVA

**O'zbekiston Respublikasi Prezidentining hamda O'zbekiston
Respublikasi Hukumatining ayrim qarorlariga kiritilayotgan
o'zgartirish va qo'shimchalar**

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-noyabrdagi “Sog’liqni saqlash tizimini tashkil etishning yangi modeli va davlat tibbiy sug’urtasi mexanizmlarini Sirdaryo viloyatida joriy etish chora-tadbirlari to’g’risida”gi PQ-4890-son qarorida:

a) 7-bandda:

to’rtinchi xatboshi chiqarib tashlansin;

beshinchi xatboshi to’rtinchi xatboshi deb hisoblansin;

b) 10-bandning oltinchi xatboshisidagi “4 ta” va “3 ta” so’zlari tegishincha “5 ta” va “4 ta” so’zlari bilan almashtirilsin;

v) 3-ilova o’z kuchini yo’qotgan deb hisoblansin;

g) 5-ilovaning matni quyidagi tahrirda bayon etilsin:

“Davlat tibbiy sug’urtasi jamg’armasi Kuzatuv kengashining

TARKIBI

Abduraxmanov Odil Qalandarovich	O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi Ijtimoiy rivojlanish departamenti rahbari, <i>Kuzatuv kengashi raisi</i>
Xudayarov Asilbek Anvarovich	sog’liqni saqlash vaziri v.b., <i>Kuzatuv kengashi raisining o’rinbosari</i>
Turaxujayev Halilillo Sobirjonovich	Raqobatni rivojlantirish va iste’molchilar huquqlarini himoya qilish qo’mitasi raisi
Sharipov Farrux Raximovich	sog’liqni saqlash vazirining o’rinbosari
Fazilkarimov Otabek Rustamovich	iqtisodiyot va moliya vazirining o’rinbosari
<i>Lavozimi bo’yicha</i>	Qoraqalpog’iston Respublikasi sog’liqni saqlash vaziri, viloyatlar va Toshkent shahar sog’liqni saqlash boshqarmalari boshliqlari (<i>tegishlilik bo’yicha</i>)

Ishanxodjayev Kamoliddin Nuriddinovich		O'zbekiston nodavlat notijorat tashkilotlari milliy assotsiatsiyasi raisi
Ermatov Zoxid Shavkatovich		Davlat tibbiy sug'urtasi jamg'armasi ijro etuvchi direktori, Kuzatuv kengashining kotibi

Izoh: Kuzatuv kengashi a'zolari boshqa ishga o'tgan taqdirda, uning tarkibiga ushbu lavozimga yangi tayinlangan yoki tegishli funksiyalarni bajarish zimmasiga yuklangan shaxslar kiritiladi.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 28-iyuldagi "Sog'liqni saqlash sohasida ixtisoslashtirilgan tibbiy yordam ko'rsatish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-5199-son [qarorida](#):

a) 2-bandning [ikkinchi xatboshisi](#) chiqarib tashlansin;

b) 1-ilovaning [6-band](#) quyidagi tahrirda bayon etilsin:

"6. Respublika ixtisoslashtirilgan ona va bola salomatligi ilmiy-amaliy tibbiyot markazi";

v) 2-ilovaning [matni](#) quyidagi tahrirda bayon etilsin:

"Davlat budjeti mablag'lari hisobiga imtiyozli toifaga kiruvchi shaxslarni elektron axborot tizimi orqali hisobga olish va navbat asosida davolanishga yo'llash tizimiga o'tkaziladigan tibbiyot muassasalari

RO'YXATI

I. 2022-yil 1 oktabrdan boshlab o'tkaziladigan tibbiyot muassasalari

1. Respublika ilmiy-ixtisoslashtirilgan allergologiya markazi.
2. Respublika xirurgik angionevrologiya ixtisoslashtirilgan markazi.
3. Respublika ko'z kasalliklari klinik shifoxonasi.
4. Respublika teri-tanosil kasalliklari klinik shifoxonasi.
5. Tibbiyot xodimlarining kasbiy malakasini rivojlantirish markazining ko'p tarmoqli klinikasi.
6. Andijon davlat tibbiyot instituti klinikasi.
7. Samarqand davlat tibbiyot universiteti klinikasi.

8. Toshkent tibbiyot akademiyasi ko'p tarmoqli klinikasi.
9. Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali klinikasi.
10. Toshkent davlat stomatologiya instituti klinikasi.
11. Orolbo'yi mintaqasi ixtisoslashtirilgan kardiologiya va kardioxirurgiya ilmiy-amaliy tibbiyot markazi.
12. Toshkent shahar tibbiy reabilitatsiya klinik shifoxonasi.

Izoh:

Toshkent shahar tibbiy reabilitatsiya klinik shifoxonasi tomonidan Chernobil AESi falokatini tugatishda ishtirok etgan va yadro poligonida harbiy xizmatni o'tagan shaxslarga tibbiy yordam ko'rsatish bilan bog'liq xarajatlar Davlat tibbiy sug'urtasi jamg'armasi orqali moliyalashtiriladi;

amaldagi order berish tartibiga asosan rasmiylashtirilgan orderlardan 2023-yilning 1-yanvariga qadar foydalanish mumkin;

Andijon davlat tibbiyot instituti klinikasi qurilish-ta'mirlash va jihozlash ishlari yakunlangunga qadar Davlat tibbiy sug'urtasi jamg'armasi orqali bajarilgan ish hajmiga bog'lanmagan holda vaqtinchalik bir satrda moliyalashtiriladi.

II. 2025-yil 1-yanvardan boshlab o'tkaziladigan tibbiyot muassasalari

1. Respublika ixtisoslashtirilgan otorinolaringologiya va bosh-bo'yin kasalliklari ilmiy-amaliy tibbiyot markazi.
2. Respublika ixtisoslashtirilgan gematologiya ilmiy-amaliy tibbiyot markazi.
3. Bolalar onkologiyasi, gematologiyasi va immunologiyasi ilmiy-amaliy tibbiyot markazi.
4. Respublika ixtisoslashtirilgan nefrologiya va buyrak transplantatsiyasi ilmiy-amaliy tibbiyot markazi.
5. Toshkent pediatriya tibbiyot instituti klinikasi.
6. Buxoro davlat tibbiyot instituti klinikasi.
7. Qoraqalpog'iston tibbiyot instituti klinikasi.

8. Respublika perinatal markazi.
9. Respublika bolalar ortopediyasi markazi.
10. Respublika bolalar kam invaziv va endovizual xirurgiya ilmiy-amaliy markazi.
11. Samarqand davlat tibbiyot universiteti ixtisoslashgan bolalar xirurgik klinikasi.
12. Samarqand davlat tibbiyot universiteti huzuridagi Reabilitologiya va sport tibbiyoti ilmiy-tadqiqot instituti klinikasi.

Izoh: Sog'liqni saqlash vazirligiga Iqtisodiyot va moliya vazirligi bilan kelishgan holda mazkur ro'yxatga boshqa tibbiyot muassasalarini kiritish vakolati beriladi".

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 7-iyuldagi "Qoraqalpog'iston Respublikasida 2022 — 2024-yillarda aholi salomatligini muhofaza qilishni yanada kuchaytirish to'g'risida"gi PQ-310-son [qarorida](#):

- a) 6-bandning [birinchi xatboshisidagi](#) "2023-yil" so'zlari "2025-yil" so'zlari bilan almashtirilsin;
- b) 7-bandning [uchinchi xatboshisi](#) chiqarib tashlansin;
- v) [1-ilovaning](#) 21-pozitsiyasi chiqarib tashlansin.

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 9-fevraldagi "Qashqadaryo viloyatida aholi salomatligini muhofaza qilish hamda sog'liqni saqlash tizimini yangi bosqichga ko'tarish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-67-son qarorida 11-bandning [uchinchi xatboshisi](#) quyidagi tahrirda bayon etilsin:

"Jamg'arma bilan tuzilgan shartnomalar asosida yo'naltiriladi. Bunda ularga ajratiladigan mablag'larning 10 foizidan kam bo'lmagan qismi, 2024-yil 1-oktabrdan boshlab 15 foizidan kam bo'lmagan qismi har bir davolangan holatlar soni hamda bajarilgan ishlar hajmidan kelib chiqib belgilanadi".

5. Vazirlar Mahkamasining 2005-yil 21-dekabrdagi 276-son qarori bilan tasdiqlangan O'zbekiston Respublikasi davlat muassasalari tibbiyot va farmatsevtika xodimlari mehnatiga haq to'lash tartibi va shartlari to'g'risidagi [nizomda](#):

a) 1-bandning [to'rtinchi xatboshisidagi](#) “respublika ixtisoslashtirilgan tibbiyot markazlariga tatbiq etilmaydi” so'zlari “respublika ixtisoslashtirilgan tibbiyot markazlariga hamda 2025-yil 1-iyuldan boshlab davlat tibbiy sug'urtasi mexanizmlari joriy qilingan tibbiyot muassasalariga tatbiq etilmaydi” so'zlari bilan almashtirilsin;

b) [6, 24, 25](#) va [26-bandlardan](#) “uzluksiz” so'zi chiqarib tashlansin;

v) [3-ilovada](#):

[ilovaning nomi](#), 1-bandning [birinchi xatboshisi](#) hamda 2-bandning [birinchi xatboshisidan](#) “uzluksiz” so'zi chiqarib tashlansin;

[3-band](#) o'z kuchini yo'qotgan deb hisoblansin.

6. Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 8-fevraldagi 62-son qarori bilan tasdiqlangan Fuqarolarni tibbiy-ijtimoiy ekspert komissiyalarida ko'rikdan o'tkazish tartibi to'g'risidagi [nizomda](#):

a) 14-bandning [birinchi xatboshisi](#) quyidagi tahrirda bayon etilsin:

“14. TIEKda ko'rikdan o'tish uchun umumiy kasallik va bolalikdan nogironlik sabablarini belgilash uchun tibbiyot muassasasining yo'llanmasi, ambulator kartadan ko'chirma, agar mavjud bo'lsa kasallik tarixidan ko'chirma taqdim etiladi”;

b) [15-band](#) quyidagi tahrirda bayon etilsin:

“15. Fuqarolarni ko'rikdan o'tkazish: TIEKga yo'llanmani (088/u — shaklini), ambulator kartadan ko'chirmani va agar mavjud bo'lsa statsionardan berilgan kasallik tarixidan ko'chirmani, shuningdek, bemorni ko'rikka yuborish uchun asos bo'lgan boshqa hujjatlarni o'rganish va shaxsni ko'rikdan o'tkazish yo'li bilan amalga oshiriladi”.

7. Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 10-yanvardagi 16-son qarori bilan tasdiqlangan O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi tuzilmasidagi tashkilotlarda autsorsing xizmatlari ko'rsatish tartibi to'g'risidagi [nizomda](#):

a) [6](#) va [7-bandlar](#) quyidagi tahrirda bayon etilsin:

“6. Autsorsing xizmatlariga (mijozlarni ovqat bilan ta'minlash xizmatidan tashqari) haq to'lash miqdorlari Sog'liqni saqlash vazirligi tuzilmasidagi tashkilotlar tomonidan tegishli xizmat tannarxiga (ish haqi, ish haqiga ajratma, moddiy xarajatlar, bilvosita xarajatlar) teng qiymatda belgilanadi.

7. Outsorsing bo'yicha ovqatlanishni tashkil etish xizmati narxi Sog'liqni saqlash vazirligi tomonidan belgilangan bir bemorga bir kunlik ovqatlanish normasidan kelib chiqqan holda Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari tomonidan belgilanadigan oziq-ovqat mahsulotlarining eng yuqori narxlaridan oshmaydigan qiymatda belgilanadi”;

b) 13-bandda:

oltinchi xatboshi chiqarib tashlansin;

yettinchi — o'n birinchi xatboshilar tegishincha oltinchi — o'ninchi xatboshilar deb hisoblansin.

Izoh: 6-band 2025-yil 1-yanvardan boshlab amalga kiritiladi.

*(Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 11.09.2024-y.,
07/24/311/0700-son)*

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI ISTIQBOLLI LOYIHALAR
MILLIY AGENTLIGI DIREKTORINING

BUYRUG'I

**SUG'URTA XIZMATLARINI ELEKTRON SHAKLDA
KO'RSATISH TARTIBI TO'G'RISIDAGI NIZOMNI
TASDIQLASH HAQIDA⁵**

**[O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2024-yil
11-noyabrda ro'yxatdan o'tkazildi, ro'yxat raqami 3571]**

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 1-martdagi PQ-108-son “Sug'urta xizmatlari bozorini yanada rivojlantirishning kompleks chora-tadbirlari to'g'risida”gi **qarori** va O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 30-iyuldagi 458-son “Sug'urta xizmatlari bozorini yanada rivojlantirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar belgilanganligi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasi Hukumatining ayrim qarorlariga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish, shuningdek, ba'zilarini o'z kuchini yo'qotgan deb hisoblash to'g'risida”gi **qaroriga** muvofiq buyuraman:

⁵ <https://lex.uz/uz/docs/-7217159>

1. Sug'urta xizmatlarini elektron shaklda ko'rsatish tartibi to'g'risidagi nizom **ilovaga** muvofiq tasdiqlansin.

2. Mazkur buyruq O'zbekiston Respublikasi Tog'-kon sanoati va geologiya vazirligi, Kambag'allikni qisqartirish va bandlik vazirligi, Qurilish va uy-joy kommunal xo'jaligi vazirligi, Transport vazirligi, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Soliq qo'mitasi, Raqamli texnologiyalar vazirligi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Tadbirkorlik subyektlarining huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish bo'yicha vakili hamda O'zbekiston Respublikasi Savdo-sanoat palatasi bilan kelishilgan.

3. Mazkur buyruq rasmiy e'lon qilingan kundan e'tiboran uch oydan keyin kuchga kiradi.

Direktor D. LI

Toshkent sh.,
2024-yil 12-sentabr,
9-son

Kelishildi:

Soliq qo'mitasi raisi Sh. KUDBIYEV

2024-yil 23-avgust

Raqamli texnologiyalar vaziri Sh. SHERMATOV

2024-yil 29-avgust

Savdo-sanoat palatasi raisi D. VAXABOV

2024-yil 13-avgust

**Tadbirkorlik subyektlarining huquqlari va qonuniy manfaatlarini
himoya qilish bo'yicha vakil D. KASIMOV**

2024-yil 16-avgust

Transport vaziri I. MAXKAMOV

2024-yil 20-avgust

Kambag'allikni qisqartirish va bandlik vaziri B. MUSAYEV

2024-yil 16-avgust

Tog'-kon sanoati va geologiya vaziri B. ISLAMOV

2024-yil 16-avgust

Qurilish va uy-joy kommunal xo'jaligi vaziri v.b. Sh. XIDOYATOV

2024-yil 12-sentabr

O'zbekiston Respublikasi Istiqbolli loyihalar milliy agentligi
direktorining 2024-yil 12-sentabrda 9-son **buyrug'iga**
ILOVA

Sug'urta xizmatlarini elektron shaklda ko'rsatish tartibi
to'g'risidagi

NIZOM

Mazkur Nizom sug'urta xizmatlarini elektron shaklda ko'rsatish tartibini belgilaydi.

1-bob. Umumiy qoidalar

1. Mazkur Nizomda quyidagi asosiy tushunchalar qo'llaniladi:

axborot almashinuvi ishtirokchilari — sug'urta bozorining professional ishtirokchilari, Transport vositalari egalarining fuqarolik javobgarligini majburiy sug'urta qilish bo'yicha to'lovlarni kafolatlash jamg'armasi va Yagona avtomatlashtirilgan axborot tizimi bilan integratsiyalashgan vazirlik va idoralar;

vakolatli davlat organi — O'zbekiston Respublikasi Istiqbolli loyihalar milliy agentligi;

sug'urta da'vosi — sug'urta shartnomasida ko'rsatilgan muayyan voqea (sug'urta hodisasi) yuz berganda, sug'urta tovonini (sug'urta to'lovini) to'lash uchun berilgan ariza;

Yagona avtomatlashtirilgan axborot tizimi (bundan buyon matnda Yagona tizim deb yuritiladi) — manfaaddor vazirliklar va idoralarning axborot tizimlari va markaziy ma'lumotlar bazalari, jismoniy va yuridik shaxslar markaziy ma'lumotlar bazalari bilan integratsiyalashgan sug'urta bozori ma'lumotlarini hisobga olish va iste'molchilarga elektron sug'urta xizmatlarini ko'rsatish imkoniyatini ta'minlovchi yagona tizim.

2. Sug'urta shartnomalari Yagona tizim, O'zbekiston Respublikasi Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali (bundan buyon matnda Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali deb yuritiladi), sug'urtalovchi yoki sug'urta agentining dasturiy ta'minoti (axborot tizimlari) orqali elektron shaklda tuzilishi mumkin.

3. Sug'urtaning barcha turlari bo'yicha sug'urta shartnomalari Yagona tizim orqali ro'yxatdan o'tkaziladi va sug'urta polislari ushbu

tizim orqali mazkur Nizomning **ilovasiga** muvofiq shaklda rasmiylashtiriladi. Qonunchilikda sug'urta polisining shakli tasdiqlangan bo'lsa, sug'urta polisi qonunchilikda belgilangan shaklda rasmiylashtiriladi.

4. Sug'urta shartnomalarini elektron tarzda tuzish hamda ro'yxatdan o'tkazishni ta'minlash maqsadida axborot almashinuvi ishtirokchilarining dasturiy ta'minotlari (axborot tizimlari) Yagona tizim bilan integratsiya qilinadi hamda sug'urta shartnomasi to'g'risidagi ma'lumotlar uzatiladi.

5. Sug'urta xizmatlarini elektron shaklda ko'rsatuvchi sug'urta agenti o'zining dasturiy ta'minotida (axborot tizimlarida) sug'urta qildiruvchilar uchun sug'urtalovchini erkin tanlash imkoniyatini yaratishi hamda sug'urtalovchilarning vakolatli davlat organi tomonidan e'lon qilingan reyting ko'rsatkichlarini aks ettirishi shart.

2-bob. Sug'urta (qayta sug'urta) shartnomalarini tuzish va Yagona avtomatlashtirilgan axborot tizimi orqali ro'yxatdan o'tkazish

6. Ish beruvchining va tashuvchining fuqarolik javobgarligini elektron shaklda majburiy sug'urta qilishda:

a) sug'urta shartnomasi Yagona tizim orqali tuzilganda:

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Soliq qo'mitasining "my.soliq.uz" elektron tizimida soliq hisobotlarini taqdim etishda fuqarolik javobgarligini majburiy sug'urta qilish bo'yicha amaldagi sug'urta polisiga ega bo'lmagan ish beruvchilar va tashuvchilar axborot almashinuvi orqali avtomatik ravishda aniqlab boriladi;

fuqarolik javobgarligini majburiy sug'urta qilish bo'yicha amaldagi sug'urta polisiga ega bo'lmagan ish beruvchilar yoki tashuvchilarning O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Soliq qo'mitasining "my.soliq.uz" elektron tizimidagi shaxsiy kabinetiga majburiy sug'urta shartnomalarini tuzish zarurligi to'g'risidagi axborot avtomatik ravishda Yagona tizimga elektron havola qilingan holda yuboriladi;

ushbu elektron havola orqali Yagona tizimga kirilganda, ish beruvchilar yoki tashuvchilar tomonidan Yagona tizimdagi sug'urtalovchilardan biri tanlangan holda sug'urta shartnomasini tuzish

bo'yicha ommaviy oferta shaklidagi elektron ariza sug'urtalovchining dasturiy ta'minotiga (axborot tizimlariga) yuboriladi. Bunda, sug'urtalovchining dasturiy ta'minotida (axborot tizimlarida) avtomatik ravishda elektron ariza asosida sug'urta shartnomasi tuziladi;

b) ish beruvchilar yoki tashuvchilar tomonidan sug'urtalovchining dasturiy ta'minoti (axborot tizimlari) orqali sug'urta shartnomasini tuzish bo'yicha ommaviy oferta shaklidagi elektron ariza kiritilganda, sug'urta shartnomasi sug'urtalovchining dasturiy ta'minotida (axborot tizimlarida) elektron ariza asosida avtomatik tarzda tuziladi;

v) ish beruvchilar yoki tashuvchilar tomonidan Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali yoki sug'urta agentining dasturiy ta'minoti (axborot tizimlari) orqali sug'urta shartnomasini tuzish bo'yicha ommaviy oferta shaklidagi elektron ariza kiritilganda, sug'urtalovchining dasturiy ta'minotida elektron ariza asosida sug'urta shartnomasi avtomatik tarzda tuziladi.

7. Davlat budjeti mablag'lari va Hukumat kafolati ostidagi kreditlar hisobiga mablag' bilan ta'minlanayotgan qurilish obyektlari bo'yicha tavakkalchiliklarni elektron shaklda sug'urta qilishda:

a) sug'urta shartnomasi Yagona tizim orqali tuzilganda:

O'zbekiston Respublikasi Qurilish va uy-joy kommunal xo'jaligi vazirligining "Shaffof qurilish" milliy axborot tizimida mazkur turdagi amaldagi sug'urta polisiga (to'liq qurilish davri uchun) ega bo'lmagan yuridik shaxslar axborot almashinuvi orqali avtomatik ravishda aniqlab boriladi;

O'zbekiston Respublikasi Qurilish va uy-joy kommunal xo'jaligi vazirligining "Shaffof qurilish" milliy axborot tizimi orqali mazkur turdagi amaldagi sug'urta polisiga ega bo'lmagan yuridik shaxslar majburiy sug'urta shartnomalarini tuzishi zarurligi to'g'risidagi axborot Yagona tizimga elektron havola qilingan holda yuboriladi;

ushbu elektron havola orqali Yagona tizimga kirilganda, sug'urta qildiruvchi tomonidan Yagona tizimdagi sug'urtalovchilardan biri tanlangan holda sug'urta shartnomasini tuzish bo'yicha ommaviy oferta shaklidagi elektron ariza sug'urtalovchining dasturiy ta'minotiga (axborot tizimlariga) yuboriladi. Bunda, sug'urtalovchining dasturiy ta'minotida (axborot tizimlarida) elektron ariza asosida sug'urta shartnomasi avtomatik tarzda tuziladi;

b) sug'urta qildiruvchi tomonidan sug'urtalovchining dasturiy ta'minoti (axborot tizimlari) orqali sug'urta shartnomasini tuzish bo'yicha ommaviy oferta shaklida elektron ariza kiritilganda, sug'urta shartnomasi sug'urtalovchining dasturiy ta'minotida (axborot tizimlarida) elektron ariza asosida avtomatik tarzda tuziladi;

v) sug'urta qildiruvchi tomonidan Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali yoki sug'urta agentining dasturiy ta'minoti (axborot tizimlari) orqali sug'urta shartnomasini tuzish bo'yicha ommaviy oferta shaklida elektron ariza kiritilganda, sug'urtalovchining dasturiy ta'minotida elektron ariza asosida sug'urta shartnomasi avtomatik tarzda tuziladi.

8. Xavfli ishlab chiqarish obyektida avariya yuz berganda, boshqa shaxslarning hayoti, sog'lig'i va (yoki) mol-mulkiga hamda atrof-muhitga yetkazilgan zarar uchun fuqarolik javobgarligini elektron shaklda sug'urta qilishda:

a) sug'urta shartnomasi Yagona tizim orqali tuzilganda:

Tog'-kon, geologiya va sanoat xavfsizligini nazorat qilish inspeksiyasi dasturiy ta'minotida (axborot tizimlarida) mazkur turdagi amaldagi sug'urta polisiga ega bo'lmagan yuridik shaxslar axborot almashinuvi orqali avtomatik ravishda aniqlab boriladi;

Tog'-kon, geologiya va sanoat xavfsizligini nazorat qilish inspeksiyasi dasturiy ta'minoti (axborot tizimlari) orqali mazkur turdagi amaldagi sug'urta polisiga ega bo'lmagan yuridik shaxslar majburiy sug'urta shartnomalarini tuzish zarurligi to'g'risidagi axborot Yagona tizimga elektron havola qilingan holda yuboriladi;

ushbu elektron havola orqali Yagona tizimga kirilganda, sug'urta qildiruvchi tomonidan Yagona tizimdagi sug'urtalovchilardan biri tanlangan holda sug'urta shartnomasini tuzish bo'yicha ommaviy oferta shaklidagi elektron ariza sug'urtalovchining dasturiy ta'minotiga (axborot tizimlariga) yuboriladi. Bunda, sug'urtalovchining dasturiy ta'minotida (axborot tizimlarida) elektron ariza asosida sug'urta shartnomasi avtomatik tarzda tuziladi;

b) sug'urta qildiruvchi tomonidan sug'urtalovchining dasturiy ta'minoti (axborot tizimlari) orqali sug'urta shartnomasini tuzish bo'yicha ommaviy oferta shaklida elektron ariza kiritilganda, sug'urta

shartnomasi sug'urtalovchining dasturiy ta'minotida (axborot tizimlarida) elektron ariza asosida avtomatik tarzda tuziladi;

v) sug'urta qildiruvchi tomonidan Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali yoki sug'urta agentining dasturiy ta'minoti (axborot tizimlari) orqali sug'urta shartnomasini tuzish bo'yicha ommaviy oferta shaklida elektron ariza kiritilganda, sug'urtalovchining dasturiy ta'minotida elektron ariza asosida sug'urta shartnomasi avtomatik tarzda tuziladi.

9. Boshqa sug'urta shartnomalarini elektron shaklda tuzishda:

sug'urta qildiruvchi tomonidan sug'urtalovchining dasturiy ta'minoti (axborot tizimlari) orqali sug'urta shartnomasini tuzish bo'yicha ommaviy oferta shaklida elektron ariza kiritilganda, sug'urta shartnomasi sug'urtalovchining dasturiy ta'minotida (axborot tizimlarida) elektron ariza asosida avtomatik tarzda tuziladi;

sug'urta qildiruvchi tomonidan Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali yoki sug'urta agentining dasturiy ta'minoti (axborot tizimlari) orqali sug'urta shartnomasini tuzish bo'yicha ommaviy oferta shaklida elektron ariza kiritilganda, sug'urtalovchining dasturiy ta'minotida elektron ariza asosida sug'urta shartnomasi avtomatik tarzda tuziladi.

10. Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali, sug'urtalovchi yoki sug'urta agentining dasturiy ta'minoti (axborot tizimlari) orqali sug'urta shartnomalari elektron shaklda tuzilganidan so'ng elektron arizada ko'rsatilgan ma'lumotlar Yagona tizimga avtomatik tarzda yuboriladi hamda sug'urta shartnomalari Yagona tizimda ro'yxatdan o'tkaziladi.

11. Bitta sug'urta shartnomasi bo'yicha ayni bir obyektни bir nechta sug'urtalovchi tomonidan birgalikda sug'urta qilish shartnomalarini Yagona tizim orqali ro'yxatdan o'tkazish quyidagi tartibda amalga oshiriladi:

sug'urta shartnomasi sug'urtalovchining dasturiy ta'minotida (axborot tizimlarida) tuzilganda, sug'urtalovchi (vakil) yoki uning sug'urta agenti tomonidan sug'urtalovchilar tasdiqlagan elektron arizaga asosan sug'urta shartnomasi Yagona tizimda avtomatik tarzda ro'yxatdan o'tkaziladi;

sug'urta shartnomasi sug'urta agentining dasturiy ta'minotida (axborot tizimlari) tuzilganda, sug'urtalovchilar tasdiqlagan elektron

arizaga asosan sug'urtalovchining dasturiy ta'minoti orqali sug'urta shartnomasi Yagona tizimda avtomatik tarzda ro'yxatdan o'tkaziladi.

12. Qayta sug'urta shartnomalarini Yagona tizim orqali ro'yxatdan o'tkazish quyidagi tartibda amalga oshiriladi:

a) qayta sug'urta qildiruvchi bilan qayta sug'urtalovchi o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri qayta sug'urta shartnomasi tuzilganda, qayta sug'urta qildiruvchi tomonidan elektron ariza qayta sug'urtalovchiga yuboriladi hamda elektron ariza qayta sug'urtalovchi tomonidan tasdiqlanganidan so'ng qayta sug'urta shartnomasi (jumladan, qayta sug'urta qilish slipi va boshqalar) Yagona tizim orqali avtomatik tarzda ro'yxatdan o'tkaziladi;

b) qayta sug'urta brokeri ishtirokida qayta sug'urta shartnomasi tuzilganda:

qayta sug'urta qildiruvchi tomonidan elektron ariza qayta sug'urta brokeriga tasdiqlash uchun yuboriladi hamda elektron ariza qayta sug'urta brokeri tomonidan tasdiqlanganidan so'ng qayta sug'urta shartnomasi (jumladan, qayta sug'urta qilish slipi va boshqalar) Yagona tizim orqali avtomatik tarzda ro'yxatdan o'tkaziladi;

qayta sug'urta brokeri tomonidan elektron ariza qayta sug'urtalovchiga yuboriladi hamda qayta sug'urtalovchi tomonidan elektron ariza tasdiqlanganidan so'ng qayta sug'urta shartnomasi (jumladan, kovernota va boshqalar) Yagona tizim orqali avtomatik tarzda ro'yxatdan o'tkaziladi;

v) qayta sug'urta shartnomasi norezident sug'urtalovchilar bilan tuzilganda, rezident qayta sug'urta qildiruvchi yoki rezident qayta sug'urtalovchilar tomonidan elektron arizani Yagona tizimga yuborish orqali qayta sug'urta shartnomasi Yagona tizimda ro'yxatdan o'tkaziladi.

13. Qayta sug'urta qildiruvchi (qayta sug'urta brokeri) sug'urta majburiyatlarini qayta sug'urtalash uchun xorijiy sug'urta tashkilotlariga berishdan avval beriladigan sug'urta majburiyatlarining kamida 50 foizi miqdorida qayta sug'urtalash bo'yicha ofertani (qayta sug'urtalash shartnomalarini tuzish takliflarini) O'zbekiston Respublikasi hududida qayta sug'urtalash faoliyatini amalga oshirish huquqiga ega bo'lgan sug'urta tashkilotlariga Yagona tizim orqali yuboradi.

Bunda:

qayta sug'urta qildiruvchi yoki qayta sug'urta brokeri qayta sug'urtalash bo'yicha ofertani Yagona tizimga kiritadi;

ofertani akseptlash yoki uni rad etish qayta sug'urtalovchilar tomonidan Yagona tizimda amalga oshiriladi.

14. Sug'urta (qayta sug'urta) shartnomasiga o'zgartirish kiritish yoki uni bekor qilish ushbu bobda belgilangan tartibda Yagona tizimda ro'yxatdan o'tkaziladi.

3-bob. Sug'urta polisini rasmiylashtirish

15. Sug'urta shartnomasi Yagona tizimda ro'yxatdan o'tkazilganidan va sug'urta mukofoti to'langanligi sug'urtalovchi tomonidan elektron tarzda tasdiqlanganidan so'ng sug'urta polisi Yagona tizim orqali avtomatik tarzda rasmiylashtiriladi.

Bunda, birgalikda sug'urta qilish shartnomalarida sug'urta mukofoti to'langanligi sug'urtalovchi (birgalikdagi sug'urtalovchilar nomidan vakil) tomonidan elektron tarzda tasdiqlanadi.

Yagona tizim tomonidan sug'urta polisi rasmiylashtirilganligi to'g'risida sug'urta qildiruvchiga sug'urta polisiga elektron havola qilingan holda xabarnoma yuboriladi hamda sug'urta qildiruvchi xabarnomadagi havola orqali sug'urta polisini elektron shaklini yuklab oladi.

16. Sug'urta polisining haqiqiyliги sug'urta polisining maxsus kodi (QR-kod) orqali tekshirilishi mumkin.

4-bob. Yagona tizim orqali sug'urta da'volarini monitoring qilish

17. Sug'urtalovchilar hamda Transport vositalari egalarining fuqarolik javobgarligini majburiy sug'urta qilish bo'yicha to'lovlarni kafolatlash jamg'armasiga kelib tushgan sug'urta da'volarining hisobi Yagona tizimda yuritiladi.

18. Sug'urtalovchi qabul qilingan sug'urta da'volarini keyingi ish kunidan kechiktirmay Yagona tizim orqali ro'yxatdan o'tkazadi.

Bunda, vakolatli davlat organining axborot tizimlari va Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali orqali qabul qilinadigan sug'urta da'volari avtomatik tarzda Yagona tizim orqali ro'yxatdan o'tkaziladi.

19. Sug'urtalovchi sug'urta da'volarini ko'rib chiqish natijasi yuzasidan arizachini xabardor qiladi va keyingi ish kunidan kechiktirmay Yagona tizimda ijro holatini belgilab ijro hujjati nusxasini yuklaydi.

20. Vakolatli davlat organi Yagona tizimda sug'urtalovchi tomonidan ko'rib chiqilgan (chiqilayotgan) sug'urta da'volari ijrosining tahlilini olib boradi.

5-bob. Yagona tizimdan foydalanish talablari va shartlari hamda tizimdan foydalanishni to'xtatish

21. Yagona tizimdan foydalanish talablari va shartlari quyidagilardan iborat:

Yagona tizimda ro'yxatdan o'tish, bundan vazirlik va idoralar mustasno;

axborot tizimlarini Yagona tizimga to'liq integratsiyasini amalga oshirish;

axborot tizimlaridan uzluksiz va to'liq foydalanish imkoniyatini yaratish, bundan fors-major holatlar mustasno;

sug'urta shartnomalarini elektron tarzda tuzish va ro'yxatdan o'tkazish hamda sug'urta polislarini rasmiylashtirishda sug'urta faoliyati sohasidagi qonunchilik hujjatlariga va texnik topshiriqlarga rioya etilishini ta'minlash;

Yagona tizimga haqqoniy ma'lumotlarni kiritish;

shaxsiy ma'lumotlarni qayta ishlashda axborot almashinuvi ishtirokchilari shaxsiy ma'lumotlar va sug'urta siri deb tasniflangan ma'lumotlarni ularga noqonuniy yoki tasodifiy kirish, yo'q qilish, o'zgartirish, blokirovka qilish, nusxa olish, taqdim etish va tarqatishdan, shuningdek boshqa noqonuniy harakatlardan himoya qilish uchun zarur huquqiy, tashkiliy va texnik choralarni ko'rish;

O'zbekiston Respublikasi fuqarolarining shaxsga doir ma'lumotlariga ishlov berishda, shu jumladan Internet jahon axborot tarmog'ida ishlov berishda ularning jisman O'zbekiston Respublikasi hududida joylashgan texnik vositalarda yig'ilishini, tizimlashtirilishini va saqlanishini ta'minlash.

22. Quyidagi hollarda Yagona tizimdan foydalanish to'liq yoki qisman to'xtatiladi:

Yagona tizimdan foydalanish talablari va shartlariga rioya qilinmaganda;

sug'urta tashkiloti litsenziyasining amal qilishini to'xtatib turish, tugatish yoki bekor qilish to'g'risida qaror qabul qilinganda;

Yagona tizim doirasida ma'lumot almashish to'g'risidagi yozma bitim bekor qilinganda;

elektron turdagi sug'urta xizmatlarini ko'rsatishning har qanday bosqichida xizmat ko'rsatish imkoniyatidan foydalanish cheklanganligi aniqlanganda;

qonunchilikda belgilangan boshqa holatlarda.

23. Yagona tizimdan foydalanishni to'xtatish vakolatli davlat organining qaroriga asosan amalga oshiriladi. Bunda, vakolatli davlat organining qarori qabul qilinishdan oldin Yagona tizim foydalanuvchilariga kamchiliklarni bartaraf etish maqsadida majburiy ko'rsatma berilishi mumkin.

24. Vakolatli davlat organi tomonidan Yagona tizimdan to'liq yoki qisman foydalanishni to'xtatish to'g'risida qaror qabul qilingan kundan boshlab bir ish kuni ichida bu haqida to'xtatish sabablarini ko'rsatgan holda tizim foydalanuvchilariga xabar beradi.

25. Yagona tizim foydalanuvchilarining Yagona tizimdan foydalanishni tiklash to'g'risidagi murojaati ikki ish kuni ichida ko'rib chiqiladi va Yagona tizimdan foydalanishini tiklash yoki tiklashni rad etish haqida qaror qabul qilinadi. Bunda, Yagona tizim foydalanuvchilariga bu haqida bir ish kuni ichida xabar beriladi.

6-bob. Yakunlovchi qoidalar

26. Vakolatli davlat organining qarori yuzasidan qonunchilikda belgilangan tartibda sudga murojaat qilish mumkin.

27. Ushbu Nizom talablarining buzilishida aybdor bo'lgan shaxslar qonunchilikda belgilangan tartibda javobgar bo'ladilar.

**A. BEKTEMIROV, A.B. TANIYEV, E.A. NOZIMOV, A.A.
TURAYEV**

SUG'URTA NAZARIYASI

O'QUV QO'LLANMA

Muharrir: Z.N. Bobodustov

Musahhih: M.O. Mardiyeva

Texnik muharrir: N. Ergashev

*O'quv qo'llanma institut Kengashining 2024 - yil 27 - noyabrdagi
majlisda muhokama qilingan va nashrga tavsiya etilgan. (4-sonli majlis
bayoni).*

STAP-SEL" MChJ nashriyoti, Samarqand - 2024

ISBN: 978-9910-702-20-4

Tasdiqnoma № 033337 (27.07.2022)

Nashrga ruxsat etildi: 12.12. 2024 y.

© "STAP-SEL" MChJ nashriyoti, Samarqand 2024 y.

5425

23.12.2024 yilda chop etildi.

Qog'oz bichimi A5, 60x84¹/₁₆, Ofset qog'ozi.

"Times New Roman" garniturası.

Nashr bosma tabog'i 29.5

Buyurtma № 0153A/24. Adadi 100 nusxa

**Samarqand iqtisodiyot va servis institutining
matbaa bo'limida chop etildi.**

LICENSE № 025316.

REESTR № X-119112.

Manzil: Samarqand shahar, Shoxrux ko'chasi 60-uy.